

Cemil Gündoğan

Kawa Davası Savunması ve Kürtlerde Siyasi Savunma Geleneği

Vate

Date

Cemil Gündoğan

**Kawa Davası Savunması ve
Kürtlerde Siyasi Savunma Gelenegi**

Böylece, savunmalara ilişkin genel tablodan, mahkemede siyasi savunma yapmayla ilgili tavrı etkileyen önemli faktörlerin bazıları ortaya çıkmış oluyor. Bunlar, geleneksellik/modernlik aksında tutulan pozisyon, toplumsal piramitte işgal edilen yer ve yaş olarak belirliyorlar. Buna göre, geleneksel yapıların etkisinden görece uzak, sosyal dayanakları itibarıyla toplumsal piramidin görece alt kademelerinde yer alan ve yaş bileşimi itibarıyla genç bir önderliğe sahip Kürt hareketleri 12 Eylül döneminde siyasi savunma yapmaya eğilim göstermişken; geleneksel yapıların görece daha fazla etkisinde bulunan, sosyal dayanakları itibarıyla sosyal piramidin görece yukarılarında bir yer işgal eden ve yaşça daha olgun insanlardan oluşan önderliklere sahip hareketler, 12 Eylül mahkemelerinde sessiz kalmaya yatkın olmuşlardır.

Sunuş'tan

Cemil Gündoğan
Kawa Davası Savunması ve
Kürtlerde Siyasi Savunma Geleneği

Kitap: 29

Araştırma: 2

**Cemil Gündoğan,
Kawa Davası Savunması ve
Kürtlerde Siyasi Savunma Geleneği
Birinci baskı, İstanbul, 2007**

Editör: Deniz Gündüz

Kapak: Star Bazancir

Mizanpaj: Vate

Baskı: Berdan Matbaası

ISBN: 978-975-6278-18-5

© Kawa davası sanıkları

(12 Eylül döneminde açılmış herhangi bir Kawa davasında yargılanmış ve itirafçılık yapmamış olan herkes, yazarına danışarak bu kitabı basma, çoğaltma ve yayma hakkına sahiptir.)

Ön kapak:

İstanbul Kawa davası operasyonunun basına yansıyan görüntülerinden bir ayrıntı (1981).

Arka kapak:

Arka plan: Kawa amblemi.

Üstte: Savunma'nın en son sayfası.

Altta: Cemil Gündoğan. Elazığ Sıkıyönetim Komutanlığı 1 No'lu cezaevi. Fotoğraf, 1984 baharında yeniden başlatılan günlük işkencelere karşı gerçekleştirilen ölüm orucu eyleminin 6. gününde çekilmiştir.

Adres:

Vate Yayınevi

Katip Mustafa Çelebi Mah.

Tel Sok. No: 18 Kat: 3

Beyoğlu/İstanbul

Tel: 0212-244 94 14

E-posta: kovaravate@yahoo.com

Kawa Davası Savunması
ve
Kürtlerde Siyasi Savunma Geleneği

Cemil Gündoğan

Vate Yayınevi
İstanbul, 2007

Elazığ Kawa davası savunmasının fotokopileri

Jandarma'daki sorgusunda "kaybedilen"
Hüseyin Morsümbül ile
polis sorgusunda işkenceyle öldürülen
Süleyman Ölmez ve
Sinan Karaçalı'nın
şahsında tüm hukuğu savunulamamışlara

Cemil Gündoğan

1958 yılında Dersim'in (Tunceli) Kızılkilise (Nazımiye) ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul ve Dersim'deki değişik okullarda tamamladı. 1975'te Hacettepe Üniversitesi Yüksek Kimya Mühendisliği bölümüne girdi, fakat Kürt hareketi saflarındaki politik faaliyetleri nedeniyle öğrenimini yarım bıraktı. 1981 yılında tutuklandı ve müebbet hapis cezasına çarptırıldı. 1996 yılında şartlı salıverildi, aynı yıl İsveç'e iltica etti. Stockholm'deki Kızıl Haç'a bağlı İşkenceye Uğramış İlticacılar Merkezi'nde tedavi gördü. 1996-99 yılları arasında Med TV'de yorumculuk yaptı, tartışma programlarına katıldı. 1999-2004 arasında Stockholm Üniversitesinde Sosyal Antropoloji ve Bilgisayar Sistem Bilimleri okudu. 2004 yılından beri Stockholm'de özel bir firmada tam gün çalışıyor. Evli ve bir kız babasıdır.

Yazmaya 1979 yılında Kava dergisinde başladı. Özgür Gündem ve devamında yayımlanan günlük gazetelerde köşe yazıları yazdı. Değişik dergilerde araştırma yazıları ve kitaplar kaleme aldı. Halen işten arta kalan zamanlarında Kürt meselesiyle ilgili araştırmalarını sürdürüyor.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KİTAP

SUNUŞ

Giriş	13
1. Kawa	19
2. Savunmanın Yazıldığı Koşullar	47
III Nolu Cezaevi	72
3. Savunmanın Sonuçları	99
4. Örgüt-Birey İlişkileri	107
5. Kürtlerde Siyasi Savunma Geleneği	125
a) Kavramsal ve Metodolojik Sorunlar	126
b) Osmanlı Dönemi Yargılamaları	138
c) Mütareke-Milli Mücadele Dönemi.....	142
d) Şeyh Sait Ayaklanması Yargılamaları	147
e) Hoybun ve Yeni Diskur.....	157
f) Kırkdokuzlar Davası Savunmaları	160
g) TKDP Davası Savunmaları	164
h) DDKO Davası Savunmaları.....	181
i) 1975-80 Dönemi Savunmaları	208
j) 12 Eylül Dönemi Savunmaları	212
Savunma yapmayan gruplar	213
Rizgarî Davası Savunması.....	216
Ala Rizgarî Davası Savunmaları	236
Paşa Uzun'un Savunması	246
PKK Davası Savunmaları	250
Kawa Davası Savunmaları	280
1984 Sonrasındaki Savunmalar	285
Sonuç	288
6. Savunmayla İlgili Teknik Bilgiler	295
Kaynakça	307

İKİNCİ KİTAP

ELAZIĞ KAWA DAVASI SAVUNMASI

I. BÖLÜM	319
GİRİŞ.....	321
RESMİ İDEOLOJİ ÜZERİNE	325
Irkçılık ve Bölücülük Suçlaması	332
Çete Suçlaması.....	347
KÜRDİSTAN SÖMÜRGE BİR ÜLKEDİR	
(Sömürgeciliğin ve Ulusal Hareketin Kısa bir Tarihi).....	353
KÜRDİSTAN SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ BAĞIMSIZLIKTAN GEÇER	
(Neden Bağımsız Örgütlenme?).....	415
Ekim Devrimi öncesi Ulusal Sorun ve UKTH	417
Ekim Devrimi Sonrasında Ulusal Sorun ve UKTH	423
Bağımsız Örgütlenme ve Proletarya Enternasyonalizmi	440
KÜRDİSTAN'IN ORİJİNALİTESİ	451
A) Kürdistan Sömürge bir Ülkedir.....	452
B) Kürdistan Parçalanmış bir Sömürge'dir	459
C) Kürdistan Bizzat Emperyalizmin Değil, Emperyalizme	
Bağımlı Yarı-Sömürge Devletlerin Sömürgesidir	473
D) Genel Örneklerin Tersine Kürdistan Sömürgesi Olduğu	
Devletlerle Sınırdış bir Ülkedir.....	479
E) Kürdistan Coğrafi Olarak Dünyanın En Önemli	
Bölgelerinden Birinde Bulunmaktadır.....	482
F) Kürdistan'da Çok Güçlü bir Mücadele Geleneği ve	
Birikimi Vardır	485
G) Kürdistan Yarı-feodal bir Ülkedir	488
KÜRDİSTAN DEVRİMİNİN HEDEFLERİ VE	
TEMEL İTİCİ GÜÇLERİ	511
Kürdistan Devriminin Düşmanları ve Emperyalizmin	
Günümüzdeki Genel Görünümü	512
Devrimimizin Temel İtici Güçleri	548
SONUÇ	553
II. BÖLÜM	555

Birinci Kitap

SUNUŞ

yazıcılar kıyıya indiler, kuma yazıp şöyle dediler:
“nerede olduğumuz bilinsin, kör sabahın içindeyiz
başlangıcı sonu olmayan.”

Hüseyin Kaytan, *Yazıcılar*

Giriş

Elinizdeki metin, 12 Eylül 1980 askeri cuntasından evvel faaliyet gösteren Kawa adlı yasadışı Kürt örgütü aleyhine Elazığ Sıkıyönetim Komutanlığı bünyesinde açılan davada sanık sıfatıyla mahkemeye sunduğum savunmadır. Savunmayı hazırladığım günlerde onu bir gün okurlara yine benim sunacağım aklıma gelmezdi. Ama olacağı varsa oluyormuş! Çeyrek asır sonra savunmayı yayına hazır hale getirip sunmak yine benim payıma düştü.

Savunmayı yazarken amacım, mensubu olduğum hareketin ideolojik, siyasal görüş ve tutumlarını olabildiğince açık bir şekilde ve tok bir sesle ifade etmek, bunları cezaevi yönetimine ve diğer askeri yetkililere kaptırmadan mahkeme salonuna kadar ulaştırmak, orada son satırına kadar okuyarak dava dosyasına -bu suretle tarihe- havale etmektir. Bu hedefe eksiği ve fazlasıyla ulaşıldığı söylenebilir: Kawa davası, sadece yargılayanların çalıp oynadıkları bir sirk alanı olmadı; yargılananların da sözlerini bir ölçüde söyleyebildikleri bir platforma dönüştü. Bugün yazılan Sunuş'un hedefi ise savunmanın yazıldığı koşulları ortaya koyarak metnin bugünün okuyucuları tarafından daha rahat anlaşılmasını sağlamak ve konuyla ilgilenen araştırmacılara ihtiyaç duyabilecekleri bazı arka plan verilerini sunmaktır.

Okumakta olduğunuz Sunuş yazısı ile savunmanın yazarları aynı kişi olsalar bile, bunların gerçekte iki ayrı *Yazar*'ı temsil ettiklerini hatırlatmak isterim. Çünkü iki ayrı pozisyonu yansıtıyorlar, olaylara çok farklı noktalardan bakıyorlar ve çok değişik olanaklara sahip olarak konuşuyorlar:

1982’de bu savunmayı yazarken 24 yaşında bir gençtim, bugün, yani Sunuş’u yazarken ellisine yaklaşmış bir orta yaş mensubuyum. Dün olaylara bir pencereden bakıyordum, bugün başka bir pencereden. Savunmayı yazarken, elimde, böyle bir çalışmayı ortaya çıkarabilmek için gerekli olan hemen hiçbir şey yoktu; Sunuş’u yazarken çeyrek asırlık bilgi ve tecrübe birikimine ilaveten bildiğim bütün kaynaklara -en azından teorik olarak- ulaşabilme imkânlarına sahip durumdayım. Savunmayı yazarken askeri bir darbenin fiziki olarak imha etmekle meşgul olduğu bir hareketin mensubuydum, Sunuş’u yazarken bu anlamda örgütsel angajmanları olmayan biriyim. Ve nihayet savunma askeri cuntanın bol işkence yapılan zindanlarından birinin iki kat yerin dibindeki bir hücresinde yazılmıştı, Sunuş Stockholm’de bir apartman katında kaleme alınıyor...

Bunları özellikle vurgulamamın nedeni, elinizdeki Sunuş yazısıyla 1982 yılında yazdığım bir metne karşı bugünkü pozisyonumdan hareketle bir değerlendirme yapmayacağımı anlatmak. Böyle bir değerlendirmenin yeri burası değil. Elinizdeki Sunuş yazısı, dediğim gibi, sadece savunmanın yazıldığı koşulları açığa çıkarmayı ve onu bugünün okurları açısından daha anlaşılır kılmayı hedefliyor.

Sunuş’un ele alacağı başlıca konulara gelince, şunlar olacak:

İlk bölümde yargılanan örgüt, yani Kawa anlatılacak. Fakat bu, bir Kawa tarihi olmayacak. Sadece, Kawa’nın adını hiç duymamış veya duymuş olmakla birlikte hakkında yeterince bilgi sahibi olmayan okurların ellerindeki metni anlamalarına yetebilecek genişlikte bir tarihçe olacak. Hiç kuşkusuz benim gözümünden bir tarihçedir bu. Başka Kawacılar pekâlâ başka tarihçeler yazabilir veya anlatabilirler. Çoğul anlatımların varlığı, her bir Kawacı’nın, Kawa’yı, dün özgün bir biçimde yaşamış olması ve bugünkü pozisyonunu kurarken geçmişinde değişik şeylere ihtiyaç duymasıyla ilgili bir sonuçtur.

İkinci bölüm, mahkemede savunma yapma kararının nasıl ve hangi koşullar altında alındığını ve hayata nasıl geçirildiğini konu ediniyor.

Üçüncü bölüm, savunmanın etkilerine, sonuçlarına ayrılmıştır.

Dördüncü bölüm, dönemin örgüt/birey ilişkileri ekseninde savunmanın yazarının savunmada belirtilen görüş ve tezlerle o dönemdeki (dikkat, bugünkü değil) kişisel ilişkilerini özetliyor. İlgili paragraflarda daha geniş biçimde değinileceği üzere, savunmanın yazarı, savunmada formüle edilen bazı görüşlere o gün de tam olarak katılıyor değildi. Bir çelişki veya terslik gibi görünse de bu durum, o günkü kontekstin bir parçasını, belki de tipik bir parçasını oluşturmaktadır ve savunmanın neden başka şekilde değil de elinizdeki biçimde kaleme alındığına dair bir arka plan verisi oluşturur. Kişisel bir boyut taşımasına rağmen elinizdeki Sunuş'a konu edilmesinin nedeni de budur.

Beşinci bölüm, Kürtlerde siyasi savunma geleneğini konu edinen bir çalışmadan oluşuyor. Bu çalışmadan amaç, savunmayı tarihsel planda doğru bir yere oturtabilmek için gerekli olan asgari tarihi verileri ortaya koymaktır.

Altıncı ve son bölüm, elinizdeki Sunuş yazısının tamamını okumayı zahmetli bulabilecek okurlar için hazırlanmıştır ve yalnızca savunmayla ilgili teknik bilgilerden oluşmaktadır. İlk beş bölümde anlatılan konulara fazla ilgi duymayan, sadece tarihsel bir metin olarak savunmanın kendisini okumak isteyenler veya bu bölümlerde, cezevleri ve savunmalarla ilgili olarak şimdiye kadar yayımlanan bazı kitaplarda örneklerine rastladığımız türden bir hamasetle karşılaşacağını varsayarak canını sıkmak istemeyen okurlar olursa, bunlar, takip eden bölümleri atlayarak okumaya Sunuş'un son bölümünden devam edebilirler.

Bu giriş yazısını, Sunuş'un hazırlanmasında kendilerinden yardım gördüğüm kişilere teşekkür ederek noktalamak istiyorum. Bu çalışmada birçok arkadaşın, dostun, tanıdığın

yardımlarını gördüm. İbrahim Küreken Kawa'nın oluşumu ve gelişimiyle ilgili sorularımı cevaplarken sadece kendi hatırladıklarıyla sınırlı kalmadı, Nurettin Elhüseyni başta olmak üzere başka bazı arkadaşlara da ulaşarak elde edebildiği çeşitli verileri e-posta aracılığıyla aktardı. İkisine de teşekkür ediyorum. Recep Maraşlı beni hem e-posta, hem de telefon görüşmeleri yoluyla bilgilendirdi, eleştirdi, önerilerini iletti teşekkür ediyorum. Ruşen Arslan'la 2001 yılında bir başka proje bağlamında röportaj yapmıştım, bu çalışmada kısmen kullandım, teşekkür ediyorum. Delal Aydın, 1981 bahar yaz aylarına ait basını benim için taradı ve Kürt örgütleriyle ilgili operasyon haberlerini fotoğraflayıp yolladı. Bu yorucu çalışmasından ötürü çok teşekkür ediyorum. Çoğunluğu Kawacı arkadaşlardan oluşan birçok kişi, telefon konuşmaları, yüz-yüze görüşmeler veya dolaylı aktarımlarla bilgi, tecrübe, eleştiri ve önerilerini benimle paylaştılar. Bu kaleminden olmak üzere Ahmet Önal, Ali Rıza Gezici, Celal Avcı, Cemal Miran, Cemalettin Tunç, Davut Kurun, Hasan Hüseyin Yıldırım, Av. Hüseyin Yıldırım, İkrâm Delen, Kamil Sümbül, Muhlis Bozkurt, Muhlis Erdem, Osman Aytar, Paşa Uzun, Sait Aydoğmuş, Selim Çürükkaya ve Şükrü Gülmüş'e teşekkürlerimi sunuyorum. Eşim Meral savunma metninin düzeltmelerinde yardımcı oldu; arkadaşım Mehmet Bozan, Vate yayınlarından Deniz Gündüz ve Münife hem Sunuş'un hem de savunma metninin redaksiyonuna yardımcı oldular, hepsine teşekkürlerimi sunuyorum. Araştırmacı, yazar Malmisanij Sunuş'un bazı bölümlerini sıkı bir kontrolden geçirdi, eleştirdi, dilini düzeltti ve önerilerde bulundu. Bu yorucu çalışmasından epeyce öğrendiğimi belirtmeliyim; teşekkür ediyorum. Belirtmeye gerek yok ki Sunuş'un bütün hata ve eksikliklerinin tüm sorumluluğu bana aittir.

Stockholm Üniversitesi Kütüphanesi görevlisi Ceyhun Arslan'ın yıllara yayılan içten yardımlarını gördüm. Son dönemlerde daha sık uğradığım Stockholm Kürt Kütüphanesi çalışanları da oldukça yardımseverdi. Hepisine teşekkür edi-

yorum. Genç arkadaşlarımızdan Star Bazancir kitabın kapağı için göz nuru döktü, özel teşekkürü hak ediyor.

Bir de bu çalışma esnasında dolaylı yardımlarını gördüğüm insanlar var ki anmamak hakbilmezlik olur. Yedi yaşındaki kızım Piltan bu çalışmanın en önde gelen mağdurudur. Elinizdeki çalışma, iki yıldan uzun bir süre boyunca ona ayrılması gereken zamanın neredeyse tamamını yuttu. İleride nasıl değerlendirir bilemem, ama bu süre içinde genellikle anlayışlıydı. Son olarak, hâlâ hem çalışıyor, hem de yazıyor olabilmemdeki katkılarından ötürü Kızıl Haç'a bağlı İşkenceye Uğramış Mülteciler Merkezi'ndeki (Röda Korsets centrum för torterade flyktingar) tedavim sırasında yardımlarını gördüğüm Dr. Tuire Toivanen'i anmak istiyorum. İkisine de teşekkürler.

1. Kawa

Aşağıda Kawa'nın oluşum, gelişim ve bir aktör olarak siyaset sahnesinde etkisizleşmesi sürecinin belli başlı dönemeç noktalarını içeren bir özet bulacaksınız. Fakat bu kadar esasa ilişkin verilerin bile bazı durumlarda tartışma götürür olduklarını unutmamak gerekiyor. Sadece niyet, politik angajmanlar, unutkanlık problemleri vb. ile ilgili bir sonuç değildir bu. Hafızanın çok katlılığı ve dünyedair söylenecek her şeyin, bugünün süzgecinden geçirilerek ifade edilmek durumunda olması gibi faktörler de bu sonuç üzerinde etkide bulunurlar.

Böylesi kırılma faktörlerinin bilincinde olarak, Kawa'nın geçmişiyile ilgili özeti, deyim yerindeyse görece daha az tartışma kaldırır nitelikteki elementer verilerle sınırlandırmaya çalışacağım. Ama burada bile sınırın muğlak olduğunu hatırlatmak isterim. Elementer unsurların ötesine geçecek anlamların ise giderek artan oranda kişisel renkler taşıyacağı muhakkaktır. Bu; yukarıda da belirtildiği gibi, dün Kawa örgütünde yer almış insanların, Kawa'yı belli bir düzeye kadar özgün biçimde yaşamış olmaları, hatırlamaları ve bugün de kendilerini onunla yine özgün bir biçimde ilişkilendirmeleleriyle ilgili bir sonuçtur. Bu nedenle kişi olarak benim Kawa'yla olan ilişkilerim ile o gün yaşadıklarımızı bugün nasıl değerlendirdiğim gibi konulara doğrudan girmeyeceğim. Buna karşılık, savunmanın *yazarının* savunmayla olan ilişkileri, savunmanın ortaya çıkışındaki temel girdilerden biri olduğu için, bunlara değinmeden geçmek olmaz. Yukarıda da belirttiğim gibi, bunu ayrı bir bölüm halinde yapacağım. Orada, benim Kawa'yı o dönemdeki algılayışımla ilgili bilinmesinde

yarar gördüğüm birkaç belirleme ve değerlendirmeyi de bulacaksınız.

Kawa'nın geçmişiyle ilgili özete başlamadan evvel eklemek istediğim son husus, bu özeti yazarken dayandığım kaynaklarla ilgili. Ben Kawa'nın oluşumunda yer almış kişilerden değilim. Kurulduktan birkaç ay sonra katıldım örgüte. Bu nedenle örgütün ilk oluşum toplantıları ve ilişkileriyle ilgili aktaracaklarım benim doğrudan tanıklıklarımın ürünü değildirler. Aktaracaklarım, mahkeme belgeleri ve konuyla ilgili kısıtlı basılı kaynaklara ilaveten, bu sürecin içinde yer alan arkadaşlardan 1970'li yılların sonlarında dinlediklerime, konuyla ilgili o dönemdeki tartışmalarımıza ve bu Sunuş'u hazırlarken değişik arkadaşlarla yaptığım yazışma ve görüşmelere (yüz yüze veya telefonla) dayanıyor.

KAWA, 1970'li yılların ortalarında hayat bulmuş Kürt örgütlerinden biridir. Bu örgüt, 1974'te Ankara ve İstanbul'da faaliyet gösteren Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri (DDKD) adlı legal bir dernek içinde ortaya çıkmış olan muhalif kanatların 1976 sonbaharında birleşmeleriyle oluştu. DDKD'ler, Ankara ve İstanbul'daki (ve kısa bir gecikmeyle İzmir'deki) muhalif Kürt üniversite öğrencileri tarafından kurulmuşlardı ve bir anlamıyla 1971 Askeri Cuntasının yasakladığı Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın (DDKO) devamı niteliğinde idiler. Dönemin Kürt muhalefetine önemli bir kanalını oluşturan bu dernekler kısa süre içinde kapatıldılar. Ancak ömürlerinin kısalığı, bu derneklerin, bazı Kürt örgütlerinin ortaya çıkmalarında, ya da yeni şekillerini almalarında rol almalarını engelleyemedi. Kawa da bu örgütlerden biriydi.

DDKD mensupları, dönemin sosyalist tavır ve ifadelerinden güçlü biçimde etkilenmişlerdi. Uluslararası sosyalist hareket içindeki tartışma ve bölünmeler de bu etkilenmenin bir parçasını oluşturuyordu. Dernek içindeki ideolojik, siyasi,

örgütsel ve davranışsal farklılıklar, bazen kendilerini bu tartışmalar üzerinden ifade ediyorlardı. DDKD'lerin bünyesinde uluslararası sosyalist hareketin her kanadına sempati duyan insanlar vardı. Sovyet yanlısı çizgiden yana olanlar ile, bazıların o zamanlar “Orta Yolcu” diye tanımladığı çizgiyi izleyenler görece daha büyük bir ağırlığa sahip idiler. Fakat zamanla, Ankara'dakinde biraz daha güçlü olmak kaydıyla, her iki dernekte de o dönemin Sovyetler Birliği'ni “*sosyal-emperyalist*” olarak nitelendiren insanlar da belirdi. Daha doğrusu dernek içindeki radikal eğilime mensup ve/veya Sovyetler Birliği'nin Güney Kürdistan'daki Barzani hareketinin 1975'teki yenilgisindeki rolüne⁽¹⁾ tepki duyan insanların bir kısmı, bu yorumu sahiplendiler. Bunlar, dönemin uluslararası sosyalist hareketindeki bölünmede Sovyetler Birliği'ne karşı Çin Komünist Partisi ile Arnavutluk Emek Partisinin “sol”dan yaptıkları eleştirileri sahipleniyorlardı. Bu gruplardan İstanbul'dakinin başını Ahmet Zeki Okçuoğlu ve Mahmut Fırat; Ankara'dakinin başını ise Yalçın Çakıcı, Ferit Uzun ve Nurettin Elhüseyni gibi isimler çekiyorlardı.

İstanbul ve Ankara'daki bu oluşumlar kendi içlerinde birer grup gibi hareket etseler de klasik manada illegal birer örgüt değillerdi. Dönemin koşullarında görece geniş sayılabilecek bir eşitlik ve özgürlük atmosferinde Kürt, Kürdistan ve sosyalizm gibi konularda birbirlerine yakın şeyler düşünen insanların duygudaşlığı üzerine kurulu, geçirgen sınırlara sahip, gevşek ve hareketli gruplaşmaları ifade ediyorlardı. Her iki grubun da esas maddesini üniversiteli gençler oluşturuyordu. Üniversite kampüsleri başta olmak üzere gençlik hareketinin bulunduğu platformlarda legal, yarı-legal ve illegal araç ve yöntemleri kullanarak taraftarlarını arttırmaya çalışıyorlardı. Bu faaliyetlerden olmak üzere İstanbul'daki grup *Kava* adında bir de legal yayınevi kurmuştu.

¹ Sovyetler Birliği, o dönemde Irak'ta esas olarak BAAS yanlısı bir siyaset izliyordu. Barzani hareketini 1975'te askeri olarak yenilgiye uğratan BAAS ordusu Sovyetler Birliği'nden destek alıyordu.

Yakın ideolojik görüşlere sahip olmalarına rağmen bu iki grubun birbirleriyle ilişkileri başlangıçta zayıf ve kendiliğindenciydi. Zamanla var olan ilişki ve işbirliğini daha da arttırarak ortak bir örgüt oluşturma hedefine yöneldiler. Bu işbirliğine, o sırada “Apocular” adıyla bilinen gruptan ayrılan ve Sovyetler Birliği’ni sosyal emperyalist bir devlet olmakla eleştiren küçük bir arkadaş grubu daha katıldı. Aynı şekilde TİKKO hareketinden gelen bazı kadro ve sempatizanlar da oluşuma dahil oldular. Bu ortak deviniş, 1976 sonbaharında iki grubun ortak bir yönetim altında birleşerek tek bir örgüte dönüşmesiyle neticelendi.

Birleşme için önce Ankara ve İstanbul grupları kendi içlerinde geniş katılımlı birer toplantı düzenlediler, güncel sorunları tartıştılar ve kendilerinin Merkez Komite adaylarını seçtiler. (Bu toplantılardan önce gerçekleşen daha dar kapsamlı birlik görüşmelerinde her bir grubun kendisini temsil edecek üçer MK üyesi seçmesi konusunda anlaşmaya varılmıştı.) Bu seçimlerle birlikte, Ankara grubundan Nurettin Elhüseyni, Reşit Delek ve Yalçın Çakıcı; İstanbul grubundan da Ahmet Zeki Okçuğlu, Davut Kurun ve Mahmut Fırat Merkez Komite üyeleri olarak belirlenmiş oldular.

Yeni yönetimin öncelikli görevi, o zamana kadar daha çok İstanbul ve Ankara’da yürütülen çalışmaları birleşik bir örgütsel faaliyet halinde Kürdistan’a aktarmaktı. Bu amaçla Kürdistan değişik faaliyet alanlarına bölündü. Bu bölgelerde -ve kadroların elverdiği durumlarda bölgelere bağlı illerdeki grubun mensuplarını kaynaştıracak bir anlayışla bölge ve il komiteleri oluşturuldu. Böylece Kürdistan’daki birleşik örgütsel çalışma başlamış oldu.

Bu, çok tecrübesiz bir örgüttü ve amatörce çalışıyordu. Sınırlar bir hayli belirsizdi. Tespit edilmiş komiteler deyim yerindeyse sıfır tecrübeyle işe başlıyorlardı. Keza örgütün maddi imkânları da sıfır noktasındaydı. Ve herhangi bir dış destek bulunmuyordu.

Amatörlük ve kendiliğindenlik o boyutlardaydı ki, ortada bir örgüt bulunmasına rağmen bunun resmen kabul edilmiş

bir adı bile mevcut değildi. Herkes bir şekilde adlandırıyorlardı var olan oluşumu: “DDKD-sol” diyenler vardı, “Maocular”/ “Maocu Kürtçüler” diyenler vardı, İstanbuldaki legal yayınevinden kalkarak “Kavacı” diyenler vardı.... Zamanla bu son isim, yani “Kawa”, (Türkçe telaffuzuyla “Kava”) içeride de çoğunluk tarafından benimsendi ve hareketin adına dönüştü.

Bu sırada diğer Kürt örgüt ve oluşumları, örgütlenme ve faaliyetlerini yaymada belli bir mesafe katetmişlerdi. Örneğin, Kemal Burkay ve arkadaşları daha 1974 yılı sonlarında kendi partilerini (illegal Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi –TKSP) kurmuşlardı ve 1975 yılında legal bir dergi yayımına (Özgürlük Yolu) başlayarak taraftar toplama işinde belli bir yol katetmişlerdi. Keza DDKD adıyla anılan grup, Dr. Şivan’ın ve onun lideri olduğu Türkiye’de Kürdistan Demokrat Partisi’nin prestijini ve dağılmış olan ilişkilerini derleyerek 1975’te Van’da gerçekleştirdikleri bir kongreyle parti faaliyetlerine yeni bir başlangıç ve canlılık kazandırmış, bir süre sonra kendilerine verdikleri yeni adla, Kürdistan İşçi Partisi –KİP adıyla, hatırı sayılır bir güce dönüşmüştü. 1973’te ve 1975’te iki tane kongre gerçekleştirmiş olan Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi –TKDP de aktifti. Partinin sola ve sosyalizme sempati duyan genç kadroları, bir yandan eski örgütsel ilişkilerini canlandırmak için uğraşırlarken, diğer yandan MİT’le işbirliği şaibesi altında bulunan liderlerini (Derviş Akgül, nam-ı diğer Derwêşê Sado) tasfiye ederek partiye daha modern ve cazip bir çehre kazandırma uğraşındaydılar. Rizgarî çevresi, 1974 affını takiben DDKO geleneğini neredeyse rakipsiz biçimde sahiplenip onu Dr. Şivan geleneğinin bazı yanlarıyla birleştirerek rafine bir milliyetçilik yaratmak suretiyle Kürt hareketinin ideolojik patronluğunu tescil etmekle meşguldü. 1975’te kurulan Komal Yayınları ile 1976 Newrozunda yayına başlayan Rizgarî dergisi bu faaliyetlerin bir parçasıydı. PKK’lilerde de kayda değer gelişmeler vardı. O sıralar “Apocular” veya “UKO’cular” (Ulusal Kurtuluş Ordusu) gibi adlarla anılan grup, 1974 yılında Ankara’da militan bir örgüt oluşturmaya başlamış, 1975’te bu örgütü

Kürdistan'daki illere taşıma yönünde bazı adımlar atmıştı. Grup, daha 1976'da Mardin, Antep, Urfa, Elazığ, Dersim, Ağrı ve Siirt (Batman) gibi illerde küçük çaplı, fakat militan bir faaliyet yürütmekteydi.

Kısacası koşullar, sadece içerideki amatörlük ve imkânsızlıklar bakımından değil, dış rekabet yönünden de fazla iç açıcı sayılmazdı. Buna rağmen Kawa kısa sürede küçümsenmeyecek alanlara ve toplumsal kesimlere ulaşabildi. Bir yıllık bir çalışma sonunda "Kawa" adı Kürdistan'ın politik olarak aktif bütün birimlerinde ve alanlarında duyulmuş ve bir ölçüde taraftar bulmuştu.

Bu başarıda başka şeylerin yanı sıra şu dört faktörün rol oynadığını söylemek herhalde yanlış olmayacaktır. Faktörlerden ilki, uluslararası bir rüzgârla ilgiliydi. 1968'de Avrupa'da başlayan öğrenci eylemleri fazla gecikmeden Türkiye'ye de ulaşmış, bu arada Kürdistan'da da yankısını bulmuştu. Anılan rüzgâr, 12 Mart darbesiyle gelen kısa bir kesintiden sonra 1973 sonu itibarıyla yeni biçimler ve boyutlar kazanmış olarak tekrar esmeye başladı. 1974'te açılan Ankara ve İstanbul DDKD'leri de dahil olmak üzere dönemin bütün Kürt ve sol muhalefetine dünyadaki bu sol-sosyalist yükselişin önemli etkileri vardı.

İkinci faktör, Kürdistan'da sosyal yapıda yaşanan hızlı değişim ve dönüşümlerdi. Kapitalizmin tarıma nüfuzu ve hızlı bir şehirleşme sürecinin başlamış olması, 1960'ların ortalarından itibaren giderek hızlanan bir sosyal hareketlilik yaratıyordu. Bu, hem dikey hem de yatay bir hareketlilikti. O zamana kadar geleneksel kalıplar içinde deyim yerindeyse uyuşuk biçimde yaşayan değişik sosyal kesimler, modernleşme süreçlerinin bu yaygınlaşmasına ve derinleşmesine paralel olarak hareketleniyor, yeni arayışlara giriyor, değişik alternatifler peşinde koşuyorlardı. Özellikle gençliğin akışkanlığı ve arayışı bir hayli belirgindi. Kimse eski haliyle yaşamak istemiyordu âdeta. Türk egemenlik sistemiyle bütünleşmiş bir avuç toprak ağası, aşiret reisi, şeyh ve komprador burjuva dışında hemen her kesimde bir değişim ve var olan kabukları

kırma arzusu vardı. İşte bu toplumsal dönüşüm, akışkanlık ve arayış, Kürt hareketlerini, bu arada Kawa'yı besleyen önemli bir toplumsal zemin oluşturdu.

Bir diğer faktör, kadrolardaki amatör heyecan ve fedakârlıktı. 1960'ların sonu itibarıyla Kürdistan tarihinde ilk kez devrimciliği meslek edinen bir kuşak doğuyordu. Bunlar okudukları üniversiteleri terk ediyorlar, çalıştıkları işlerden ayrılıyorlar ve "24 saatlerini ihtilalci mücadeleye ayıran" amatör ruhlu "profesyonel"lere dönüşüyorlardı. Kawa, kadroları kurulu düzenle olan köprülerini atmada en ileri noktaya varmış Kürt örgütlerinden biriydi. Bu dönüşümü en radikal ve kararlı biçimde sağlayanlar, hiç kuşkusuz daha sonra PKK adını alacak olan Apocu'lardı. Fakat bu damar, Kawa içinde de hayli belirgindi. Diğer Kürt örgütlerinden geç doğmasına, sadece sistemin değil, sisteme muhalif solun da muhalefetini oluşturmaya, yani solun solu olmak gibi -bazı yönleriyle- daraltıcı bir diskura (Maoculuk) sahip olmasına rağmen çok kısa sürede en büyük Kürt örgütleriyle aynı ligde oynamaya başlamasının sırlarından biri de kanımca budur.

Nihayet son faktör, Kawa'daki Maoculuğun, o dönemin Kürdistanı'nda sıradan halk arasında hayli güçlü olan anti-Rus tutumla üst üste düşüyor olmasıydı. Kawa; bir yandan diskurundaki Kürt, Kürdistan ve sosyalizm gibi kavramlarla gençlik içinde yükselmekte olan eğilimlere cevap verirken, diğer yandan "sosyal-emperyalizm" gibi kavram ve tutumlarla halktaki tarihten gelen derin Rus düşmanlığıyla rezonans içine giriyordu. Barzani hareketinin 1975'teki yenilgisinin sorumluları arasında BAAS yönetimini destekleyen Sovyetler Birliği'nin de yer alması, var olan Rus karşıtlığına güncel bir itilim kazandırıyor ve böylece Kawacıların hitabet alanlarını genişletiyordu.

Dahası bizzat bu yenilginin kendisi de, o dönemdeki sosyalizm diskurunu kullanan diğer Kürt hareketleri gibi Kawa'nın gelişmesi üzerinde de olumlu etkide bulunuyordu. Barzani'nin, aşiretlere dayanarak ve ABD, İsrail ve İran gibi bölge gericiliğiyle işbirliği içinde bir mücadele yürütüp trajik

bir yenilgi almış olması, Kürt ulusal kurtuluş mücadelesinin geleneksel usüllerle ve dünya gericiliğiyle işbirliği içinde yürütülemeyeceği yolunda bir kanaatin yaygınlaşmasına yol açmıştı. Özellikle de toplumun modern sektörleri arasında yaygınlaşan bir kanaatti bu.

Ne var ki her şey olumlu gelişmelerden ibaret değildi. Örgütsel oluşum ve gelişim sürecinin olumsuzlukları da vardı. Gençlik heyecanı, enerjisi, fedakârlığı; değişim isteği ve sol yükseliş türünden faktörler hareketin hızla yaygınlaşmasına yol açarlarken, ortaya çıkan yapı bir türlü gerçek manasıyla profesyonel bir örgüte dönüştürüleliyordu. Yani yaygınlaşma belirgindi, fakat gelişme sancılıydı. Bunun bir ifadesi olarak ideolojik, siyasi ve örgütsel sorunlar birikiyor ve zamanla iç tartışmalara ve giderek kırıcı iç gruplaşmalara neden oluyordardı. Bu tür sorunlar fazla rahatsız edici bir noktaya ulaşınca, bir konferans toplanmasına karar verildi. 1977 yazında Siverek'te gerçekleşen konferansta⁽²⁾ başta Üç Dünya Teorisi olmak üzere değişik ideolojik, siyasi ve örgütsel meseleler tartışıldı, eski merkez komitesi tümüyle dışarıda tutularak yeni bir merkez komitesi seçildi. Ali Şahindal, Alişer Gürgöz, Ferit Uzun, Mehmet Polat ve Mustafa Aksakal'dan oluşan bu yeni yönetim, durumu düzeltmek için uğraştıysa da gidişatı tersine çeviremedi. Tersine hem yatay gelişme, hem de büyümeyle gelen sorunlar artıp derinleşmeye devam ettiler. Bunlara bir de uluslararası sosyalist harekette-

² Burada ve daha aşağıdaki paragraflarda "Konferans" olarak adlandırılan toplantılar, daha uygun bir sözcük bulunamadığı için böyle isimlendirilmişlerdir. Herhangi bir Kavacı, bu toplantıların "Konferans" değil, "Kongre" veya başka bir şey olduklarını pekâlâ iddia edebilir. Fakat nasıl isimlendirilirlerse isimlendirilsinler, bunlar, esasen değişik kapsamlardaki ileri kadro toplantılarından ibarettirler. Aralarındaki fark, genellikle, hazırlık düzeyleri ve katılımcı sayılarıyla ilgilidir. Bazıları diğerlerine oranla daha hazırlıklı ve daha fazla katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Fakat örgütün geneline hakim olan amatörlük ve sınırların belirsizliği gibi hususlar, bu toplantıların istisnasız hepsinin hazırlanışında ve gerçekleştirilmelerinde etkide bulunmuştur.

ki iç tartışmalar eklenince Kawa hareketi 1977 sonlarında ikiye bölündü.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Kawa ilk çıkışında “Maocu” bir hareketti. Yani dönemin Sovyetler Birliği’ni sosyal-emperyalist olmakla eleştiren Çin Komünist Partisi ve Arnavutluk Emek Partisi gibi muhaliflerin tezlerini paylaşıyordu. O dönemde bu akım dünya ölçeğinde “*Maocu*” olarak nitelen-diriliyordu. Kawacılar her ne kadar kendilerine “Maocu” demiyorlardıysa da (onlar kendilerini “Marksist-Leninist”, “proleter devrimci”, “sosyalist” gibi sıfatlarla tanımlıyorlardı.) Kawa’yı nitelerken ben de uluslararası kabul görmüş bu terimi kullanacağım.

Uluslararası sosyalist hareketin Maocu kanadı, başlangıçta görece sorunsuz yürüdü, fakat zamanla kendi içinde ideolojik, siyasi sorunlarla ve bölünmelerle karşılaştı. Bu kanadın ikinci önemli partisi olan Arnavutluk Emek Partisi ve onun paralelindeki bazı komünist parti, örgüt ve hareketler, 1977 yılında Maocu bloktan koptular. Kopuşa giden tartışmaların yoğunlaştığı esas konu “Üç Dünya Teorisi”ydi. Bu teorinin ne olduğuna kısaca bakmak gerekiyor, çünkü Kawa’nın gelişim sürecinde görmezden gelinemeyecek bir yere sahiptir.

Çinli yöneticilerin geliştirdiği “Üç Dünya Teorisi”ne göre, dünya, menfaatleri ve konumları itibarıyla birbirinden farklı üç gruptan, “üç dünya”dan oluşuyordu. “İki süper devlet” olarak tanımlanan ABD ve Sovyetler Birliği “*Birinci Dünya*”-yı oluşturuyorlardı ve bütün yerküreyi kendi egemenlikleri altına almaya çalışıyorlardı. “*İkinci Dünya*”, Avrupa’nın gelişmiş kapitalist devletleri ile Japonya gibi diğer ikinci dereceden gelişmiş kapitalist devletlerden meydana geliyordu. Bunlar, bir yandan emperyalist olmaları itibarıyla dünyanın yoksullarına karşıydılar; ama öte yandan kendileri de İki Süper Devlet’in saldırı ve hegemonya mücadelesine konu oldukları için “ara güç” konumundaydılar. “*Üçüncü Dünya*” ise dünyanın geri kalan ülkeleri, yani o dönemin diliyle ifade edersek bütün bağımlı, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerden

oluşuyordu. Bu gruptakiler dünya devrimci hareketinin temelini teşkil ediyorlardı.

Bu teoriye göre, dünya halklarının ve devrimcilerinin baş düşmanı “Birinci Dünya”, yani ABD ve Sovyetler Birliği idi. (Hatta Çinli yöneticiler bir süre sonra “Birinci Dünya”yı sadece Sovyetler Birliği’ne eşitleyip Amerika’yı da tarafsızlaştırılabilecek güçler arasında saymaya başladılar.) Dolayısıyla ezenleri ve ezilenleri ile birlikte bütün Üçüncü Dünya, İki Süper Devlete karşı birleşmeli ve mücadele etmeliydi. “İkinci Dünya” ise “Üçüncü Dünya”nın bu mücadeledeki muhtemel müttefiği olarak tasavvur ediliyordu.

Arnavutluk yöneticileri ve onları izleyenler bu teoriyi reddettiler. Gerekçeleri, anılan teorinin, tek tek ülkelerde yerli gericilikle, dünya çapında da emperyalizmle işbirliğini önermesiydi. Dahası, bu teori, Çin’in dışarıda, özellikle de Uzak-doğu’da ve Afrika’da yürüttüğü hegemonyacılık faaliyetlerini meşrulaştırıyordu (Çin’in şimdilerde çok belirgin hale gelmiş olan Afrika’daki etkisi, o zamanlar aktifleşmiş bir süreçti).

Bu tartışma, dönemin bütün Maocu hareketleri gibi Kawa hareketini de etkiledi ve yukarıda sözünü ettiğimiz iç sorunlarla birleşerek hareketin bölünmesine vesile oldu.

Önce, birkaç arkadaşıyla birlikte, Yalçın Çakıcı Üç Dünya teorisini savunan bir pozisyon aldı ve Stêrka Sor (Kızıl Yıldız) adlı bir illegal dergi çıkararak yolunu ayırdı. Bu küçük grup ayrılık sonrasında varlık gösteremedi. Bir ara Doğu Perinçek önderliğindeki Aydınlık çevresiyle flört ettikten sonra sessizce dağılıp gitti.

Fakat bu grupçuğun ayrılması Üç Dünya Teorisi tartışmalarını sonlandırmadı. Tersine tartışmalar asıl bundan sonra alevlendi; ve Kawa bu teoriyi savunanlar ve reddedenler olmak üzere ikiye ayrıldı. Bu tarihten sonra Üç Dünya Teorisini savunan Kawacılara “*Üç Dünyacılar*” veya daha sonra yayımladıkları legal derginin (Dengê Kawa/Kava’nın Sesi) adına izafeten “*Dengê Kawacılar*” denirken; Üç Dünya Teorisini reddeden Kawacılara “*Kawa-red*” veya daha sonra ya-

yımladıkları legal derginin adına (Kava) izafeten “*Kawacılar*” adı verildi.

Ne var ki Kawa’daki bölünmeler Üç Dünya teorisyle sınırlı kalmadı. Ayrılmayı takip eden dönemde her iki taraf da birbirine benzer sorunlar yaşadı. Bölünmeler ve ufalanmalar birbirini takip etti. Ta ki iki grup da siyaset sahnesinde ciddiye alınır bir güç olmaktan çıktı. Aşağıda bu gelişmelerin ana hatlarını bulacaksınız.

Dengê Kawacılar, 1978 ilkbaharında Siverek’in bir köyünde yeni dönemin ideolojik, siyasi ve örgütsel sorunlarını tartışıp hareketin yeni merkez komitesini seçtikleri bir konferans topladılar. Merkez komitesine Nurettin Elhüseyni, Ferit Uzun, Mustafa Aksakal ve Reşit Delek gibi eski yöneticilere ilaveten İbrahim Küreken ve Salih Hekimoğlu gibi yeni isimler dahil oldular.

Yeni yönetimin en önemli faaliyetlerinden biri, legal yayıncılığa adım atması oldu. Ulusal sorunun Marksist kavranışıyla ilgili bir kitap yayınıyla başlayan bu faaliyetler, 1978 Aralığında Dengê Kawa adlı derginin yayımlanmasıyla daha üst bir noktaya ulaştı.

Ancak bu tür iyileşmeler var olan bunalımı aşmaya yetmedi. Grup, bazı bölgelerdeki ilişkilerini eskisine oranla genişletmeyi başarmakla birlikte iç sorunlarından kurtulamadı. Bu sorunların bir kısmı zamanla değişik ideolojik, siyasal ve davranışsal yönelimler biçiminde kristalize oldular.

Bunlardan biri, bazı ileri kadrolar arasında Aydınlık çevresine karşı duyulan ideolojik ilgiydi. Bu dönemde Aydınlık çevresi, propagandasını sadece İki Süper Devlet karşıtlığıyla, hatta neredeyse sadece Sovyet karşıtlığıyla sınırlarken, siyasal ve eylemsel olarak da devletle artan oranda bütünleşme çizgisine girmişti. Perinçek ve arkadaşlarının iki süper devlete karşı mücadeleyi her türlü faaliyetin merkezine oturtan bu çizgisi, bir kısım Dengê Kawacıya da cazip gelmekteydi. Nitekim bazı kadro ve taraftarlar zamanla Aydınlık çevresine yakınlaştılar veya katıldılar.

Grup içindeki bir diğer eğilim, Kürt hareketinin geleneksel kanadıyla yakınlaşma tutumu idi. Kürt hareketinin geleneksel damarına en yakın grup olan Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi -TKDP ile olan ilişkiler zamanla daha da sıklaştı ve bir kısım kadro ve sempatizan da bu gruba iltihak etti.

İdeolojik planda Aydınlık'a, davranışsal yönden de Kürt hareketinin geleneksel kanadına yönelik ilgideki bu kıpırdamalar, giderek güçlenip sekterleşen dönemin "sol" rüzgârıyla uyumlu değildi. Nitekim Üç Dünya Teorisi vesilesiyle yaşanan bölünmede Dengê Kawa ile birlikte hareket etmiş olan bazı kadro ve taraftarlar, bu yönlü gelişmeleri bir sağa savruluş olarak yorumladılar ve Üç Dünya teorisini reddederek Kawacılara katıldılar (özellikle Siverek, Nusaybin ve Diyarbakır'da).

Bu dönemde Dengê Kawacıları etkileyen bir diğer dış etken de Apocuların (o sırada artık PKK adını almışlardı) başlattıkları saldırılardı. Apocuların fiziki ve silahlı saldırıları da Dengê Kawa'daki iç dağınıklık ve kargaşayı arttıran bir rol oynadı.

Yukarıda özetlenen gelişmeler ve problemler Eylül 1978'de gerçekleştirilen yeni bir konferansta ele alınıp tartışıldı. Fakat bu konferansın seçtiği yeni merkez komitesi de durumu fazla değiştiremedi. Tersine, hareketin önemli kadrolarından biri olan Ferit Uzun'un -bazı iddialara göre PKK'liler tarafından- öldürülmesinin⁽³⁾ ardından dağınıklık daha belirgin bir hal aldı. Bu durum 1979 yılında Diyarbakır'ın

³ Konuyla ilgili olarak özellikle İnternet sayfalarında çok şey yazıldı. İleri sürülen iddialar, Stockholm'de PKK tarafından öldürülmeden önce kamuoyuna iletmeyi başardığı bir yazısında konuyu işleyen PKK yöneticilerinden Çetin Güngör'ün anlatımı ile Diyarbakır cezaevinde tutuklu PKK'li itirafçıların verdiği bilgilere dayanmaktadır. Son olarak, Ferit Uzun'un yeğeni olan ve 1980'lerin başlarında Diyarbakır cezaevinde PKK'li tutuklularla birlikte yaşayan Paşa Uzun bu cinayeti kitabına konu etti. Kişisel tanıklıklarla desteklenmiş olan bu anlatımda da cinayeti PKK'nin işlediği ileri sürülüyor. (Bkz. Uzun 2006) PKK ise benzer nitelikteki diğer politik cinayetlerle ilgili iddialarda olduğu gibi bu konuda da sessiz kalmayı yeğliyor.

Şehitlik semtinde bir konferansın toplanmasıyla neticelendi. Aynı yıl Yekbûn isimli bir illegal dergi (üç sayı) yayımlandı. 1979'da çıkarılan bir diğer yayın da PKK ve Siverek olaylarıyla ilgili değerlendirmelerin yer aldığı bir broşürdü. Bu broşürü görme imkanım olmadı. Bilgiyi veren İbrahim Küreken'in belirttiğine göre broşürde, PKK'nin devlet eliyle kurulup geliştirildiği iddia ediliyordu.

Fakat bu çabalar da durumu fazlaca değiştirmede. Bu arada, devletin harekete sızma çabaları da başarılı olmuş, örgütün bir elemanı ajanlaştırılmıştı. Bu kargaşa ve dağınıklık içinde 1979 yılının sonlarında Merkez Komitesinin önde gelen bazı isimleri, Aydınlık çevresinin görüşlerine paralel bir şekilde, Kürdistan'daki baş çelişkinin Kürdistan halkıyla iki süper devlet arasında olduğunu iddia etmeye başlayınca, bu fikre karşı çıkan İbrahim Küreken ve arkadaşları, gruptan ayrılarak "Komla Zahmetkêşên Kurdistanê Tirkîye" adıyla bir örgüt kurmaya koyuldular. Fakat bir süre sonra bu girişimin de var olan problemleri çözemeyeceğini görünce, bağımsız bir örgüt gibi hareket etmek yerine var olan örgütlerden birine katılmaya karar verdiler ve TKDP'ye katıldılar. Ne var ki TKDP'nin kendisi de Dengê Kawa'nınkinden farklı bir durumda değildi. Örgütsüzlük ve kargaşa orada da hüküm sürüyordu. Nitekim 12 Eylül 1980 askeri darbesi gerçekleştiğinde, TKDP, içerideki zaten sınırlı olan faaliyetlerini fiilen durdurdu, etkileyebildiği kadrolarını Güney Kürdistan'da o sırada Irak Kürdistan Demokrat Partisi -IKDP'nin denetiminde bulunan kurtarılmış alanlara çekti ve bir süre sonra da fiilen dağıldı.

Dengê Kawacılar arasındaki karışıklık ve dağınıklık, yönetimin önde gelen isimlerinden Nurettin Elhüseyni ile arkadaşlarının tutuklanmalarıyla daha da hızlandı. Öyle ki, 12 Eylül darbesinin yaklaştığı bir dönemde Dengê Kawa'nın örgütlü faaliyetleri kendiliğinden sona ermişti.

Kawacılar cephesinde de durum çok farklı gelişmedi. Üç Dünya Teorisi tartışmaları tamamlanıp ayrışma henüz bit-

mişti ki (1977 sonları) “Beş Parçacılar” adıyla bilinen Kürt grubu⁽⁴⁾ kendi içinde ayrışmaya uğradı ve grubun liderlerinden biri olan Ali Rıza Koşar önderliğindeki bir kısım “Beş Parçacı”, Kawa ile ilişkiye geçti. Gerçi Ali Rıza Koşar tam bu sırada (Şubat 1978) sol bir grubun mensupları tarafından öldürüldü; fakat onunla birlikte hareket eden militanlar süreci devam ettirip Kawa’ya katıldılar. Katılım daha çok Adana, Bingöl, Elazığ ve Nusaybin’de gerçekleşti.

Bu ayrışma ve katışmalar yaşanırken durumu gözden geçirmek amacıyla İstanbul’da bir konferans toplandı. Benim de katılımcılarından biri olduğum bu konferansta önce genel durum gözden geçirilip ayrışmada geline nokta tespit edildi, sonra kısa dönem için yeni bazı hedefler belirlendi, ancak gelenek olduğu üzere yeni bir merkez komitesi seçilmedi. Bunun yerine, eski merkez komitesinde Üç Dünya Teorisini reddeden iki kişinin (Alişer Gürgöz ve Mehmet Polat) merkezi yürütmeyi devam ettirmelerine ve tespit edilen kısa dönemli görevler yerine getirildikten sonra temsil kabiliyeti daha geniş bir konferans toplanarak yeni yönetimin orda seçilmesine karar verildi. Böyle düşünülmesinin bir nedeni de Üç Dünya Teorisi savunucularıyla olan tartışmaların bir süre daha devam edeceği, dolayısıyla bazı bölgeleri veya kadroları kazanma ihtimalinin varlığı idi.

Fakat olaylar öngörülenden farklı gelişti; olumlu ve olumsuz gelişmeler bir arada yürüdü. Örneğin Dengê Kawacılarla birlikte hareket eden bazı kadro ve sempatizanlar kazanıldı. Aynı şekilde, ayrışmadan sonra ilişkilerin koptuğu bazı bölgelerde yeni örgütsel ilişkiler yaratıldı. Daha da

⁴ Bu Maocu grup, Kawa’ya oldukça yakın bir ideolojik-siyasi çizgiye sahipti. Geç doğmuş bir örgüt olarak fazla gelişme imkânı bulamamıştı, ancak Adana, Nusaybin, Elazığ ve Bingöl’de belli faaliyetleri vardı. Doğuşundan kısa bir süre sonra PKK’nin fiziki saldırılarına hedef oldu. Grubun dağılmasındaki bir etken de bu silahlı saldırı ve tehditlerdi. Kendilerine “Beş Parçacı” denilmesinin nedeni, Kürdistan’ın dört (Türkiye, İran, Irak ve Suriye Kürdistanları) değil, beş parçaya bölünmüş olduğunu iddia etmeleriydi. Beşinci parça Rusya parçasıydı.

önemlisi, bir süredir üzerinde konuşulan legal dergi, yani Kava, 1978 sonlarına doğru çıkarılmaya başlandı.⁽⁵⁾

Bununla birlikte olumsuz gelişmeler de eksik değildi. Her şeyden evvel Kürdistan'ın bazı illerinde sıkıyönetim ilan edilmiş, daha sonra da bu kapsamdaki illerin sayıları arttırılmıştı. Bu durum, legal çalışma kanallarını daraltmış, illegal çalışma imkânlarını zorlaştırmıştı. Bütün bu gelişmeler, geleceğe dair genel bir belirsizlik havası yaratmış, kadrolarda ve halkta belli tedirginliklere neden olmuştu. Öte yandan, bir ölçüde bununla bağlantılı bir biçimde iç sorunlar da artmaya başlamıştı. İşlerin istenilen hızda ve kalitede yürütülememesi kargaşaya ve dağınıklığa neden olmaktaydı. Merkezi yürütmedeki iki kişinin hemen hiç bir konuda birbirleriyle anlaşmamaları ve aralarındaki diyalogu neredeyse bitirmiş olmaları da bunun hem bir parçası hem de bir ifadesiydi.

Aslında bu dağınıklık ve kargaşaya saplanma durumu Kawa'ya özgü değildi. Hemen hemen bütün Kürt hareketleri 1978 başlarına kadar uzatılabilecek bir yükselme döneminin ardından önce bir duraklama, ardından da bunalım ve bölünme sürecine girmişlerdi. Örneğin Rızagri grubu 1978 yılında ikiye bölünmüş, Ala Rizgarî adında yeni bir grup oluşmuştu. Bölünmeyi takip eden aylarda hareketin iki kanadında da görece ve geçici bir dirilme hissedilmişse de 1979 yılı itibarıyla iki grup da tıkanma ve dağınıklıktan çıkış yolu aramakla meşguldüler.

TKDP'nin durumu da pek farklı sayılmazdı. 1977'de örgütün yönetimini ele geçiren sola meyilli genç kadrolar, yeni bir adla, Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları -KUK adıyla başlangıçta hızlı bir gelişme gösterdilerse de 1978 sonrasında onlar da tıkanma, kargaşa ve bölünme dalgasına kapıldılar. Partinin eski çizgisinde ısrar eden görece geleneksel kanada mensup üyeler, 1978 sonlarına doğru, partinin eski adıyla,

⁵ Kava dergisi, bu dönemde, esas olarak Alişer Gürgöz, Davut Kurun ve Hasan Asgar Gürgöz'ün katkılarıyla yayımlanıyordu. Mete Tekin de değişik biçimlerde yayına yardımcı oluyordu. Dergi sadece 3 sayı çıkabildi. Son sayısı (No:3-4) bir birleşik sayı idi.

TKDP adıyla, faaliyetlerini sürdürme kararı verip yollarını KUK'tan ayırınca, örgütteki ilk ciddi güç kaybı da kendini göstermiş oldu. Gerçi KUK, bölünmeden sonra örgütün ana gövdesini sürüklemeyi başardı, ancak dağınıklık ve çıkışsızlık onların da yakasını bırakmadı. PKK ile geniş alanlara yayılan çatışmalar ise işin cabasıydı.

Kuzey Kürdistan'daki en eski partilerden biri olan Kemal Burkay'ın liderliğindeki TKSP, yani Özgürlük Yolu grubu da benzer bir gelişme eğrisi gösterdi. 1977 sonlarına kadar hızla gelişen grup bir süre sonra aksamaya başladı. Grubun önde gelen isimlerinden biri olan Mehdi Zana'nın başkanlığındaki Diyarbakır belediyesi ile örgüt arasındaki ilişkilerin gerilip çatışmaya dönüşmesi, bir yanıyla bunun ifadesiydi. İhsan Aksoy gibi kurucu üyelerin ayrılarak yeni bir parti kurmaları⁽⁶⁾ bir başka belirtiyi oluşturuyordu. Sıkıyönetimle birlikte legal mücadele kanalları daraldığı için örgüt eskisi kadar rahat çalışamaz olmuştu. Sayıları artmış olan legal yayınlar eski düzenlilikte çıkmıyorlardı ve eski etkinliklerinde değillerdi. Örgütün kitleyle buluşmadaki tayin edici kanallarından birini oluşturan Devrimci Halk Kültür Dernekleri -DHKD'ler- eski cazibelerini yitirmiş, en iyimser ifadeyle kendi yerlerinde sayar olmuşlardı. Bütün bu duraklama, kargaşa ve gerilemelere bir de 1980 Newrozunda başlayan polis operasyonları eklenince işler iyice sarpa sardı. Polis bu operasyonla illegal örgütü deşifre edip içlerinde TKSP'nin merkez ve bölge komitesi üyeleri de olmak üzere bazı kadroları tutukladı. Böylece iç dağınıklık ve kargaşa gizlenemez bir noktaya vardı. Öte yandan Parti içindeki radikal unsurlarla bir iç tartışma da yavaş yavaş uç veriyordu ki, bu tartışma, Cunta sonrasında yurtdışında daha da derinleşip 1982 yılında örgütün merkez komite üyelerinden Zeki Adsız ve arka-

⁶ Pêkanîn adlı bu oluşum ciddi bir faaliyet yürütemeden 12 Eylül darbesi gerçekleşti. Böylece Kürt hareketinde adı anılır bir oluşuma dönüşme fırsatı bulamadan mültecileşti, bir süre sonra da benzeri birçok oluşum gibi Avrupa'da kaybolup gitti.

daşlarının ayrılarak yeni bir örgüt kurmalarıyla neticelenecekti.(7)

Kürdistan İşçi Partisi KİP'in de (DDKD grubu) 1978'den sonra aynı akıntıya kapıldıklarını söylemek yanlış olmaz. İşbirliği halinde oldukları Celal Talabani'nin örgütü olan Yekî-tîya Nîştîmanê Kurdistan -YNK'nin yüzlerce kadro ve savaşçısının 1978 yaz başlarında Hakkari bölgesinde Irak Kürdistan Demokrat Partisi -IKDP'lilerce kısıtılarak öldürülmesi veya esir alınması, örgütün dış ilişkilerinde hasara yol açtığı gibi örgüt içinde de moral bozukluğuna neden olmuştu. Öte yandan örgüt çok büyük bir taraftar ve sempatizan kitlesi yaratmış olmasına rağmen bu gelişmeyi daha ileri noktalara taşıyabilecek bir hazırlık, kapasite ve eylem planına sahip değildi. Bu durumda kaçınılmaz sonuç, yerinde sayma ve iç kargaşa oldu. Partinin merkez komite üyesi ve dış ilişkilerindeki en etkili isim olan Necmettin Büyükkaya'nın ayrılıp başka bir grup kurmaya yönelmesi örgütteki kargaşanın ilk dışavurumlarından biriydi. Bir süre sonra Siverek merkezli olarak ortaya çıkan Yekbûn (Birlik) adlı muhalif grup da bu gelişmelerin sonuçlarından biriydi(8). Bunu başka yerel gruplaşmalar ve karışıklıklar takip etti. Öyle ki örgüt, 12 Eylül askeri cuntasına ciddi hiç bir hazırlığı olmadan ve kendi iç sorunlarıyla boğuşuyorken yakalandı.

Aynı şekilde PKK'deki hızlı gelişme de yerini duraklama, dağınıklık ve karışıklığa bırakmıştı. Örneğin, Siverek'te 1978'te Bucak aşiretine karşı başlatılan silahlı mücadele,

⁷ Zeki Adsız'ın başını çektiği grup, kendilerine yakın ideolojik, siyasal görüşler taşıyan ve DDKD'den ayrılan bir diğer grupla birleşerek 1986'da Avrupa'da Tevgera Sosyalîsta Kurdîstanê (TSK) adlı örgütü kurdu. TSK, PKK'nin yaptığına benzer bir şekilde Ortadoğu'da üstlenmek ve oradan Kürdistan'a dönüş yapmak istiyordu; ancak Zeki Adsız kanserden vefat edip grubun diğer bazı liderleri Türk ordu-suyla giriştikleri çatışmalarda öldürülünce, grup 1990'ların başlarında dağıldı. Daha fazla bilgi için bkz. www.zekiadsiz.com

⁸ Örgütün Merkez Komitesi üyesi Mahmut Çıkman ile Paşa Uzun gibi ileri kadroların başını çektiği bu grup, Siverek ve Diyarbakır bölgesindeki az sayıda kadro ve sempatizandan meydana gelen lokal bir oluşumun ötesine geçme fırsatı bulamadan dağıldı.

içinden nasıl çıkacaklarını bilemedikleri bir kör dövüşüne dönmüştü. Oldukça geniş bir bölgeye yayılan KUK’la silahlı çatışma ise her şeyin üzerini bir toz bulutu gibi kaplamıştı. Öte yandan başlayan polis operasyonları Dersim, Elazığ gibi bölgelerde örgüte ağır darbeler vurmuş; PKK’nin Türk soluna ve diğer bazı Kürt örgütlerine karşı yürüttüğü ve zaman zaman silahlı biçimler kazanan saldırılar, örgütün bazı bölgelerde devletinkine ek olarak bu örgütler karşısında da “illegallite”ye düşmesine neden olmuştu. Bütün bu gelişmeler, örgüt içindeki kargaşa ve hoşnutsuzlukları besliyordu. İçeride “Apocu”luğa karşı tepkiler oluşuyor, kişiye bağımlı bir örgütsel yapıdan ziyade kurumsal kimlik üzerine dayalı bir örgüte dönüşme özlemleri kendini daha sesli ve daha sık biçimde dile getirmeye başlıyordu. Bütün bu iç tartışma, dış çatışma ve kargaşanın da etkisiyle gruptan ayrılan bazı kadrolar ve sempatizanlar, Türk Soluna mensup Kurtuluş grubundan kopan bazı kişilerle birleşerek Têkoşin (Mücadele) adında yeni bir Kürt örgütü kurdular.⁽⁹⁾

Kısacası, dağınıklık, karışıklık ve bölünme pratikleri 1978 sonrasında Kürt hareketinin genelini etkisi altına almıştı. Yukarıdaki paragraflarda değindiğimiz gibi, Kawacılar da aynı trendin etkisindeydiler. Üç Dünya Teorisi eksenindeki bölünmeyi takip eden dönemde, onlarda da kısmi gelişmeler ciddi iç problemlerle bir arada yürüyordu. Bunların bir ürünü olarak merkezi yürütmeden sorumlu iki kişi kendi aralarında anlaşamayınca, bir çıkış yolu olarak Hasan Asgar Gürgöz, Hasan Hüseyin Yıldırım ve Davut Kurun’u merkez komitesi üyeliğine atadılar. Fakat bu atamalar da sorunları

⁹ Şimdilerde Dersim/Zaza merkezli bir kimlik ve siyasi hareket oluşturma çabası içinde olan Seyfi Cengiz’in başını çektiği bu Kürt örgütü, görece geç bir tarihte doğmasına rağmen lokal nitelikleri aşmayı kısmen başarabildi. Özellikle örgüte adını veren Têkoşin adlı dergi böyle bir görüntü veriyordu. 12 Eylül darbesi gerçekleştikten sonra diğer grupların yaptığı gibi tersine yurtdışına çıkmayıp içeride silahlı mücadele başlatmak isteyen grup, Dersim bölgesine sıkışmış iki yıllık bir uğraştan sonuç alamayınca, mülteciler kervanına katılıp dağıldı.

çözmedi, tersine dedikodu, örgütsel çözülme ve kargaşa daha da arttı. Bunun bir ifadesi olarak, sonradan merkez komitesi üyeliğine atanan üyeler, asıl merkez komitesi üyeleri tarafından tekrar merkez komitesi üyeliklerinden çıkarıldılar. İş çıkırından çıkmıştı, çözüm bir konferansta arandı.

Ne var ki, 1979 Newroz'unda Dersim'in merkez köylerinden birinde toplanan Konferans, sorunları çözeceğine iç tartışmaları daha da keskinleştirdi. Hatta kırıcı tartışmalar nedeniyle Konferans bile bir ara dağıldı ve hareketin kaderi belirsizleşti. Tam bu sırada Muş'ta yapılan bir eylem sonrasında yaralı olarak yakalanan Kava dergisinin yazı işleri müdürü Hüseyin Şen'in polis sorgusunda işkenceyle öldürüldüğü haberi geldi⁽¹⁰⁾. Bu olay, konferansta gerilen ilişkileri yumuşattı ve bazı tartışmaları anlamsız kıldı. Bu yeni atmosfer içinde, o zamana kadar iç tartışmaların görece dışında kalmış olan Celal Avcı, Kemal Artuç, Mete Tekin, Suat Oraz ve Turgut Çetindere gibi isimlerin müdahalesiyle Konferans yeniden toplandı ve yeni bir merkez komitesi seçildi. Ancak Alişer Gürgöz, Cemil Gündoğan ve Kemal Artuç'tan oluşan üç kişilik yeni yönetim de var olan gidişatı tersine çeviremedi.⁽¹¹⁾

Bu sırada hareketi uğraştıran bir diğer problem, uluslararası sosyalist harekette başlayan Mao Zedung'la ilgili tartışmaydı. Üç Dünya Teorisi tartışmalarının ardından Arnavutluk yöneticileri Çin Komünist Partisi'nin dayatmalarını reddetmiş ve bu tutumun bir uzantısı olarak "Mao Zedung Düşüncesi"ni karşı-devrimci ilan etmişlerdi. Bu tutum, Türkiye'deki Üç Dünya Teorisini reddeden Maocu (aslında bu tarihten itibaren Arnavutluk yanlısı demek gerekiyor) gruplar

¹⁰ Aynı çatışmada iki arkadaş daha yaralı olarak ele geçmişlerdi. Bunlardan Bedir Yolcu sekiz yıl hapis yattıktan sonra tahliye oldu, Kürdistan'da hareketi toparlamak için çabaladığı bir sırada, 1990 yılında, trajik biçimde kendi yoldaşları tarafından öldürüldü.

¹¹ Konferans, sıkıyönetim vb. gibi gelişmelerin gerekli kıldığı bir gizlilik tedbiri olarak, merkez komitesi üyelerinin sayısını üçe indirmeye karar vermişti.

içinde olduğu kadar Kawacılar içinde de tartışma ve sıkıntılara yol açtı. Sıkıntıyı katmerleştiren bir diğer faktör de bu uluslararası tartışmanın, iç çekişmelerin keskinleştiği bir döneme denk gelmiş olmasıydı.

Mao Zedung tartışmasıyla kilitlenen hareketin sorunlarını ağırlaştıran bir diğer faktör, PKK'nin Siverek'te Bucak aşiretine karşı başlattığı silahlı müdahale taktiğinin iyice görünür kıldığı dönemin sol-sekter havasıydı. Bir süreden beridir yükselmekte olan bir havaydı bu ve tıkanma içine girmiş olan bütün hareketleri değişik biçimlerde etkiliyordu. Bazen tıkanmanın nedenlerinden biri olarak, bazen de tıkanmaya merhem olacağına inanılan çarelerden biri olarak. DDKO'ların radikal kanadından doğmuş bir hareket olarak Kawa'nın böyle "sol" bir gelişmeden etkilenmemesi düşünülemezdi. Nitekim başta Diyarbakır ve çevresinde olmak üzere bazı illerde PKK tarzını taklit etmeye çalışan "sol" çıkışlar, eleştiriler ve öneriler duyulmaya başlandı.

Öte yandan dönemin amatör silahlı mücadele anlayışı ve pratikleri, örneklerine birçok yer ve durumda rastlandığı gibi, bir noktadan sonra illegal siyasal yapılarla doğrudan kriminal oluşumlar arasındaki farkları belirsizleştirmekteydi. Nitekim o dönemde, genelde (bütün hareketler açısından) hissedilen bir hava olmakla birlikte, özellikle Diyarbakır'daki Kawa örgütü ve sempatizanları arasında da bu tür belirsizlikler uç verdi ve yönetimin uğraşmak zorunda kaldığı bir soruna dönüştü.

O günkü birikim ve kapasitesiyle, hareketin, var olan ve gittikçe biriken sorunların üstesinden gelmesi neredeyse olanaksızdı. Nitekim kargaşa giderek genişledi ve bir noktadan sonra örgüt içinde durumdan hoşnutsuz olan kesimlerin ve kişilerin bir bölümü kendi aralarında ilişkilenerек yaşanan sorunları paralel ilişkiler içinde tartışmaya başladılar.⁽¹²⁾

¹² Yerel örgütlerin birbirleriyle ilişkileri, kural olarak, bir üst komite aracılığıyla gerçekleştirdi. Bu, gizliliğin gereği olan bir kuraldı ve "dikey ilişki" olarak adlandırılırdı. "Paralel ilişki", yerel örgütlerin üst

Merkez'in buna tepkisi, dönemin bu tür sorunları çözmede kullandığı baskın zihniyet olan yasaklamacılıkla belirlenince, hava iyice zehirlendi ve yaşanan kargaşa ve dağınıklık bir krize dönüştü. Sonuçta, mevcut durumdan hoşnutsuz olmak dışında fazlaca ortak paydaları bulunmayan değişik düşünce ve eğilimlere sahip arkadaş grupları ile tek tek kişiler "Muhalefet" adında genel bir şemsiye altında toplandılar.⁽¹³⁾

Merkez Komitesi var olan ayrılıkların bir bölünmeyi gerektirmediğini, böyle bir şeyin sorunları sadece daha da ağırlaştıracağını savunduysa da Muhalefet'in bunları duyacağı yoktu. Umut doluydular ve Merkez'e güvenmiyorlardı. Merkez'in, sinsî taktiklerle muhalefete mensup kadroları tasfiye edeceğinden kuşkuluyorlardı. Hareketteki bütün olumsuzlukların, yönetimdeki pasifizmden kaynaklandığını düşünüyorlar, mevcutların yerine merkez komitesine daha aktif ve silahlı mücadeleye önem veren kişiler gelirse sorunların çözüleceğine inanıyorlardı. Sürdürülen tartışmalar işe yaramadı ve Muhalefet, hareketin Merkez'ini "sağcılıkla", "pasifizm"le, "komploculuk"la vb. eleştirerek 1979'un son günlerinde yollarını ayırdı. Böylece Kawa örgütü "Merkezciler" ve "Muhalefet" adıyla bir kez daha bölünmüş oldu. (Elinizdeki savunma hareketin Merkez kanadına mensup bir savunmadır.)

Bölünmeden sonraki gelişmeler, tahmin edileceği gibi, bölünmeden öncekinin daha küçük ölçeklerdeki bir tekrardan ibaretti. Her iki taraf da yeni konferanslar toplayıp merkezi yönetimlerini takviye edip belli bir rekabet duygusu içinde işe koyuldu. Merkez kanadı konferansını 1980 Nisanında Dersim'in Kale köyünde yaptı. Yeni yönetime Alişer Gürgöz, Cemalettin Tunç, Cemil Gündoğan, Hasan Asgar Gürgöz ve Kemal Artuç seçildiler. Muhalefet kanadı ise Konferansını

komiteleri atlayarak kendi aralarında doğrudan kurdukları ilişkiye verilen addı ve örgütsel işleyiş kuralları gereği yasaktı.

¹³ "Muhalefet" adıyla oluşan yapının, değişik birey ve kesimlerin girişimleriyle başlasa bile, çekirdeği itibarıyla son kertede İstanbul DDKD geleneğinden gelen Kawacılarla örtüşmesi ilginçtir.

1980 Nisanında Adıyaman'ın Kahta ilçesinde topladı. Merkez komitesine Davut Kurun, Hasan Hüseyin Yıldırım, Hüseyin Arslan, Suat Oraz ve Turgut Çetindere seçildiler.

Ayrılıktan sonraki ikinci konferanslar da aynı yılın sonlarına doğru gerçekleştirildi. Muhalefet kanadı, ikinci konferansını Ekim 1980'de Malatya'ya bağlı Arguvan ilçesinde yaptı. Yeni yönetim şu isimlerden oluşuyordu: Hasan Hüseyin Yıldırım, Hüseyin Arslan, Mete Tekin, Suat Oraz ve Turgut Çetindere. Merkezin ikinci Konferansı ise 22 Aralık 1980 tarihinde İstanbul'da toplandı. Ali Kemal Gültekin, Cemalettin Tunç, Cemil Gündoğan, Kemal Artuç ve Süleyman Arslan yeni Merkez Komitesine seçildiler.

Bir yıl içinde dört konferansın (!) toplanmış olmasından da anlaşılabileceği gibi iki tarafta da işler iyi gitmiyordu. Ayrılığı izleyen ilk aylarda, iki tarafta da, bölünmenin getirdiği sürtüşme ve rekabetten doğan suni bir canlanma görüldüyse de bir süre sonra her şey eskiye, hatta eskinin kötü bir karikatürüne döndü.

Başarılan çok az şey vardı. Muhalefet kanadının en önemli başarısı, yurtdışıyla (Suriye ve kısmen İran Kürdistanı'yla) ilişki kurmuş olmasıydı. Merkez kanadı ise 12 Eylül cuntasından kısa bir süre önce Kava dergisini yeniden yayın hayatına sokmuştu. Fakat askeri cunta bütün koşulları kökten değiştirince ne Merkez kanadı derginin bir sayı (No: 5) dışında yayımını sürdürebildi, ne de Muhalefet kanadı daha çok Nusaybinli örgüt elemanlarının sınırın öbür tarafındaki (Kamışlı ve yöresindeki) tanıdık ve yakınlarına dayanan ilişkilerini gerçek bir yurtdışı örgütüne ve lojistiğine dönüştürebilecek fırsatı bulabildi. Bunalım bir kez daha her iki grubun iç sorunlara ve tartışmalara gömülmeleriyle sonuçlandı.

1980 yılının bunların dışındaki kayda değer gelişmesi, Merkez kanadınca *Peşmergeyên Sor ên Şoreşa Kurdîstanê* (Kürdistan Devriminin Kızıl Peşmergeleri) -PSŞK- Muhalefet kanadınca da *Komela Partizanên Sor ên Kurdîstanê* (Kürdistan Kızıl Partizanlar Birliği) -KPSK- adında iki yeni askeri

örgüt isminin kamuoyuna ilan edilmesi idi. Ayrıca yine Muhalefet saflarından “*Kawa’nın Seyyar Gerillaları*” adlı bir askeri örgüt ismi daha sürüldü piyasaya. Gerçi bölünme yaşanmadan evvel Kawa’nın silahlı bir kanadının oluşturulması yönünde fikir egzersizleri yapılmıştı, ancak bu da gerçekleştirilemeyen işler arasında kalmıştı. Dolayısıyla gerek PSSK, gerekse de KPSK rumuzu (ve tabii “*Seyyar Gerillalar*” da) ima ettikleri tarzda bir askeri örgütlenmeye tekabül etmiyorlardı. Gerçekte birer isimden ibaret idiler ve bazı silahlı eylemlerin sahiplenilmesinde kullanılıyorlardı.

Bölünmeden sonra işlerin umulduğu gibi yürümemesi iki tarafta da yeni tartışma ve arayışları beraberinde getirdi. Merkez kanadı bir süre sonra kendi içinde çeşitli nedenlerle güvensizlik ve kargaşa ortamına sürüklendi. Hiçbir iş istendiği gibi yürümüyordu. Bu durum Muhalefetle birlik düşüncesini güncelleştiren bir rol oynadı. Esasen Merkez kanadı daha ayrılığa giden tartışmalar döneminde de ayrılığın herhangi bir örgütsel, siyasal veya ideolojik temelini olmadığını ve bölünmenin hiç bir sorunu çözemeyeceğini savunuyordu. Tersî yöndeki iddia, umut ve heyecanların taşıyıcısı olan esas taraf Muhalefet’ti. Muhalefet’in taşıdığı bu hava bölünmeden bir süre sonra etkisini yitirmeye başladı. Çünkü temel nitelikteki hiç bir sorunun üstesinden gelinemediği gibi, Muhalefet saflarındaki benzemezleri bir arada tutan ortak payda durumundaki Merkeze karşı olmak motivasyonu da güncelliğini ve anlamını yitirmeye başlamıştı. Çok geçmeden orda da güvensizlik ve kargaşa ortamı baş gösterdi. “*Seyyar Gerillalar*” ismi bu kargaşanın ifadelerinden biriydi. Bütün bu gelişmeleri değerlendiren Merkez kanadı 1980 yazında gerçekleşen bir merkez komitesi toplantısında Muhalefetle birlik görüşmelerini başlatma kararı aldı.

Fakat alınan kararı yürürlüğe sokmak kolay değildi. Çünkü aradan geçen süre içinde taraflar arasında yakınlaşmayı engelleyen yeni psikolojik engeller oluşmuştu. Bunların en önemlilerinden biri de, Muhalefet kanadına mensup bazı kişilerin, bir provokasyonla, Merkez kanadının ileri kadrola-

rından Metin Gök'ü Adana'da öldürmüş olmalarıydı. Bu cinayet, taraflar arasındaki çekişmeleri kızıştırmış, çatışmalara yol açmış, tarafların psikolojik olarak birbirlerinden daha da uzaklaşmalarına neden olmuştu. Ama daha da önemlisi, Türkiye, kısa bir süre sonra 12 Eylül Askeri Cuntası ile tanışmış-tı. Bu durum, bütün örgütler gibi Kawa'nın iki kanadını da kötü durumdayken yakalamıştı. Bu koşullar altında birlik görüşmeleri istenilen hızda yürütüleliyordu.

Fakat Cuntanın birlik meselesine tek etkisi bu değildi. Koşulların giderek ağırlaşması, operasyonların artması gibi gelişmeler, iki tarafın kadro, sempatizan ve taraftarlarının zihninde bölünmeyi ve karşı tarafla rekabeti giderek anlamsızlaştırıyordu. Bu arada Muhalefet kanadının ayrılıktaki en faal isimlerinden biri olan Hüseyin Arslan Türk kontr-gerilla birimlerinin örgütlediği bir operasyonla Suriye'nin Kamışlı kentine bağlı Çırniki köyünde öldürüldü (12 Aralık 1980). 15 Kawacı kadro, sempatizan ve taraftarın topluca katledildikleri bu operasyon, örgüte yönelik fiziki imhanın kapıya dayanmış olduğunu ve sınır tanımadığını daha somut biçimde gösterdi. Bu ve benzeri gelişmeler, o güne kadar ayrılığın nedeni olarak görülmüş birçok şeyin, zihinlerde -karşılıklı olarak- anlamsızlaşmasına yol açmaktaydı.

İlk birlik görüşmesi bu koşullar altında 1980 Kasımında gerçekleşti. Fakat görüşmeler ikinci toplantının ötesine geçemedi. Çünkü 9 Ocak 1981 tarihinde İstanbul polisi örgüte yönelik büyük bir operasyon başlattı. Bir ay gibi bir süre içinde görüşmecilerin büyük çoğunluğu da dahil olmak üzere iki taraftan 60 kadar Kawacı tutuklandı.

Aynı esnada Adıyaman, Malatya, Dersim, Elazığ, Bingöl, Kars, Van, Hakkari, Diyarbakır, Urfa, Mardin, Adana, Mersin'deki operasyonlar ya başlamışlardı ya da başlamak üzereydiler. Operasyonlar bölge ve yön değıştirse de 1981 yazına kadar devam etti. Bu tarih itibarıyla örgütün iki kanadı da çökertilmiş durumdaydı. Ülkede faaliyet durmuştu. Muhalefet kanadının yurtdışıyla geliştirmeyi başardığı kısmi ilişkilerin de katkısıyla bir merkez komitesi üyesi (Turgut Çetinde-

re) ile tutuklanamayan birkaç kadro ve bazı sempatizanlar Suriye ve İran Kürdistanı'na çıkmayı başarmışlardı. İki kanada mensup az sayıda kadro ile 1-2 yönetici de Avrupa ülkelere kaçmışlardı.

Suriye ve İran Kürdistanı'na çıkan Kawacıların büyük çoğunluğunun niyeti mücadeleyi bırakmak değildi. Bir süre sonra Irak Kürdistanı'na geçtiler ve Celal Talabani'nin örgütü olan YNK'nin kurtarılmış bölgelerinde iki yıla yakın bir süre bağımsız bir grup olarak kaldılar. Amaçları, Avrupa'daki arkadaşlarıyla birleşerek Güney veya Doğu Kürdistan'da askeri bir güç oluşturmak ve bu güce dayanarak içerideki çalışmaları yeniden başlatmaktı. Ancak Avrupa'daki arkadaşlarından umulan desteği bulamadılar. Kendileri ise bir hareket örgütleyebilecek durumda değildiler. Bütün bu gerçekler anlaşılınca önce Suriye'ye geçtiler, oradadan da değişik Avrupa ülkelerine (ağırlıklı İsveç) sığınarak politik mülteciler kervanına katıldılar.

Ülkede kalan ve tutuklanmayan veya tutuklanıp kısa sürede serbest bırakılan sempatizan, kadro ve taraftarlara gelince, bunlar örgütsüz idiler ve çoğu sinmiş bir vaziyette Cuntanın saldırılarına karşı kişi olarak kendilerini korumakla meşgullerdi. İçlerinden çok azı mücadeleyi devam ettirmeye, örgütsel hayatı canlandırmaya, cezaevlerindeki yoldaşlarıyla dayanışma içine girmeye vb. çalıştılar. Fakat o çabalardan da bir sonuç çıkmadı. Bu gibi kadro ve sempatizanlar, zamanla, ya PKK'nin yarattığı yeni Kürt hareketiyle değişik biçimlerde ilişkilendiler, ya artan baskılar veya ağırlaşan hayat koşulları nedeniyle Avrupa ülkelerine kaçmak zorunda kaldılar, ya da çabalarından bir sonuç alamayacaklarını görünce devrimci mücadeleye ilişkin değer ve duyarlılıklarını olabildiğince koruyarak bireysel kabuklarına çekildiler.

Böylece, 1976 yılında başlayan Kawa'nın öyküsü 1981'de noktalanmış oldu. Askeri Cuntayla gelen operasyonlar sonucunda Kawa, Kürt siyaset sahnesinde rol sahibi bir aktör olmaktan çıktı. Her ne kadar böyle bir rolü yeniden üstlenebilmek için verilen çabalar hiç kesilmediyse de.

Şunu da eklemek istiyorum ki, bir siyasal ve sosyal aktör olarak Kawa'nın öyküsünü 1981'de sonlandırmamın, sonraki yıllarda, Kawa'nın yeniden böyle bir pozisyon elde etmesi uğruna verilen mücadeleyi dışladığı için gerçeklerle bağdaşmadığı düşünülebilir. Nitekim bana bu yönde düşünce belirten arkadaşlar da oldu. Şekilsel manada düşünüldüğünde doğru gibi görünse de gerçek yaşam ilişkileri bağlamında ele alındığında bu tespite katılmak, benim açımdan zordur. Çünkü Kawa'nın, 12 Eylül'den evvel, Kürdistan'daki sınıfsal ve ulusal mücadele bağlamında gerçek bir politik aktör olup olmadığı tartışma götürse de, 1981'deki polis operasyonu ile fiziksel olarak tasfiyesinden sonra sınıfsal ve ulusal mücadele bağlamında Kürdistan'da Kawa diye bir politik ve sosyal aktörün kalmadığı tartışma götürmez. Bu tespit açısından tereddüt doğurabilecek tek dönem 1990-93 yılları arasında gözlenen ve esasen 12 Eylül öncesindeki Kawa mensup ve taraftarlarının bir bölümüne ulaşmakla sınırlı kalan kısmi hareketliliklerdir. Ancak bugünden bakıldığında, bu hareketliliğin, esas olarak PKK'nin tetiklediği kitlesel yükselişin yan serpintilerinden biri olduğu ve anılan yükseliş boğulduğu anda her şeyin eski konumuna geri döndüğü daha açık biçimde görüldüğünden, bu dönemi de genel çizgiden bir sapma olarak değerlendirme imkânı bulunmamaktadır. Kanımca, tarihçiler bir gün 12 Eylül sonrası dönemi yazdıklarında, Kürdistan'da Kawa adına bir politik ve sosyal aktör değil, eskiden Kawa'ya mensup oldukları için birbirleriyle gönüldaşlık ilişkisi içinde olan bazı bireylerin bazen görece harlanıp, bazen görece silikleşen ortak devinme yönündeki umut, istek ve çabalarını bulacaklardır. Bu tür çabalara saygı duymak başka bir şeydir, bunların ulusal ve sınıfsal mücadele alanında bir politik aktör oluşturduğunu iddia etmek başka şey. Benim doğru bulmadığım ikinci tespittir. Çeyrek asırdan fazla bir süredir değişmeyen bir durumu dile getiren bu tespit, sadece Kawa bakımından değil, PKK dışındaki Kürt örgütlerinin büyük çoğunluğu bakımından da geçerlidir.

Kawanın öyküsünün 12 Eylül cuntasından sonraki bölümü, cezaevlerindeki Kawacıların kendi insanlık onurlarını koruma ve davalarına gölge düşürmeme mücadeleleriyle, Avrupa'daki mülteci Kawacıların ülkede yeniden bir hareket başlatma umut ve uğraşlarınca belirlenir. Ancak birincisi esas olarak başarıyla, ikincisi esas olarak başarısızlıkla sonuçlanan bu çabalar, buradaki tarihçenin kapsamının dışında kaldıklarından konuya girmiyoruz.

Elinizdeki savunma, yaşam öyküsü yukarıda özetlenen örgütün 1981'e kadarki varlığını ve mücadelesini askeri sıkıyönetim mahkemelerinde savunmaya çalışan bir metindir. Şimdi bu metnin hangi koşullar altında kaleme alındığı konusuna geçebiliriz.

2. Savunmanın Yazıldığı Koşullar

Savunmanın yazıldığı koşulları anlatırken kaçınılmaz biçimde savunmanın yazarı olarak kendimden de bahsetmek durumundayım. Ben 15 Ocak 1981 günü İstanbul'da tutuklandım ve aynı günün akşam saatlerine doğru işkenceleriyle ünlü Sansaryan Han'a (Sirkeci) götürüldüm. Arkadan tekmelenerek içine itelendiğim hücre, birkaç yoldaşımın daha yerde beton üzerinde kıvrılmış olarak oturdukları karanlık bir yerdi. Birkaç saat sonra kim olduğum belirlendi ve ilk "gerçek işkence" seansına alındım.

Burada "gerçek işkence" terimini tırnak içine almam garipsenebilir, ama durum ancak böyle ifade edilebilir. Çünkü uzun ve özel işkence seansları dışındaki toplu meydan dayaklarını, bir yere götürülüp getirilirken polislerden yediğimiz tekmeleri ve yumrukları, kaldığımız hücrelerden uzak bir yerde bulunan tuvalete götürülürken geçtiğimiz koridorlar boyunca günde iki posta sırtımıza ve kafamıza indirilen jopları vb. işkenceden saymıyorduk. "İşkence" deyince, âdeta bir ayın havasında başlayıp ölüm riskiyle devam eden ve sonunda ya kurbanın sessizce, ya da işkencecilerin çığlık çığlığa sevindikleri saatlere yayılan vahşi seansları kastediyorduk.

İlk iki haftaki işkence seanslarının ardından daha derli toplu bir değerlendirme yapabilecek duruma geldim.⁽¹⁴⁾ İş-

¹⁴ İki hafta süren bu ilk aşamada, sorguculara, hâlâ, aktif siyasetle uğraşmayan bir insan olduğumu; İstanbul'a, tutuklanmadan bir önceki gün geldiğimi; ve İstanbul'daki tek gecemi de bir mezarlıkta geçirdiğimi söylüyordum. Oysa polis, başka arkadaşlar üzerinden yürüttüğü operasyonlarla benim evime ulaşmış, bir kısmı kendi el yazımıyla kaleme alınmış olan birçok örgütsel dokümanı (bunlar ara-

kence esnasında sorulan sorulardan ve hücrelere getirilen yeni tutuklulardan hangi örgüt birimlerinin çökertildiğini, hangi faaliyetlerin deşifre olduğunu, kimlerin tutuklandığını, operasyonun hangi bölgelere yayıldığını, polisin hangi kirli faaliyetleri örgüte yıkmak istediğini vs. kısmen anlama imkânı vardı. Ayrıca günlük işkence seansları bittiğinde, yani saat 24.00'ü takip eden 7-8 saat boyunca (bu saatler arasında istisnai durumlar dışında işkence yapılmazdı) aynı koridora bakan farklı hücrelerde kalan arkadaşların birbirlerine aktardıklarından da bazı bilgiler edinmek mümkündü. Arkadaşlar gün boyu maruz kaldıkları işkence seanslarındaki konuşma ve sorulardan elde ettikleri bilgileri, geceleyin, hücreden hücreye konuşur veya şakalaşırken laf aralarına sokuşturarak birbirlerine aktarırlardı. Bunları muhtemelen polis de dinliyor ve muhtemelen tersinden bir okumayla faydalanmaya çalışıyordu. Fakat aktarılanların çoğunluğu bizzat polis çıkışlı olduğu için bu aktarılar, muhtemelen onlardan çok bize yarlıyordu. En azından biz öyle düşünüyorduk.

Bu tür yollarla edindiğim bütün bilgi kırıntılarını birbirine ekleyerek yaptığım durum değerlendirmesi genel hatlarıyla şöyleydi: Örgüt çökertilmişti ve çökmüş gövdenin yeniden diriltilip diriltilemeyeceğı de belli değildi. Bu durumda mahkeme safahatı, o güne kadar gelişip gerçek bir siyasal aktöre dönüşmesi için her şeyimizi ortaya koyduğumuz örgütle ilgili olarak müdahalede bulunabileceğimiz tek gerçek platform niteliğini kazanıyordu. Davanın savunulması, sadece ona

sında bazı MK toplantı tutanakları ile İstanbul'daki son konferansın elyazması tutanakları da vardı) ele geçirmişti. İki hafta sonra bütün bu verilere vâkıf olduktan sonra sorgudaki tavrım değışti. O ana kadar sürdürdüğüm her şeyi reddetme tutumunun yerine, başka arkadaşların üzerine atılan "suç"lamalar da dahil olmak üzere teknik olarak benim üstlenmeme olanak bulunan bütün "suç"lamaları kendi üzerime almaya çalışan yeni bir tutum benimsedim. Bundan amaç, mümkün olabildiğince çok sayıda arkadaşın "suç"lamalardan sıyrılarak erken tahliye olmasını ve dışarıdaki mücadeleye katılmasını sağlamaktı. Bu tavrın kısmen olumlu sonuç verdiğini söyleyebilirim. Ama zaaflarıyla ve erdemleriyle polis sürecinde yaşadıklarımızı değerlendirme nin yeri burası değ il.

tarihsel anlamını vermek bakımından değil, dışarıda kalan yoldaşlar bir gün Kawa'yı tekrar canlandırmaya girişirlerse, onlara o gün kullanabilecekleri elverişli bir malzeme sunmak bakımından da önemliydi. Dolayısıyla, ya bu platformu kullanacak ve böylece eylemimizin tarihsel anlamlandırılışına dair kendi sözümüzü söyleyecek ve hareketin diriltilmesi yolunda dışarıdaki muhtemel çabalara katkıda bulunacaktık; ya da değişik gerekçelerle bireysel kurtuluş yollarını deneyerek "Dava'yı" orta yerde bırakacaktık. Tavrımı birinci seçenek doğrultusunda koymaya karar verdim. Hem polis aşamasında, hem de polisten sağ çıkabilirsem daha sonraki mahkeme aşamasında. Bu değerlendirmeler, savunmaya gidecek olan sürecin ilk adımlarını oluşturdular.

Yukarıdaki hususlar açık olmakla birlikte savunmanın kim ya da kimler tarafından yapılacağı henüz belli değildi. Savunmanın bir grup tarafından, yani ortak bir savunma halinde yapılması, eylemimizin niteliğine en uygun biçim olacaktı. Ve bunu yapma görevi öncelikle yönetici arkadaşların payına düşüyordu. Yönetici olmadıkları halde durumu böyle bir savunmayı üstlenmeye uygun arkadaşlar olursa, onlar da gruba dahil edilebilirdi. Bununla, merkezi düzeyde yönetici olmadıkları halde politik olarak hareketi temsil edebilecek olgunluk düzeyine ulaşmış ve ağır cezalara çarptırılmaları kesin görünen arkadaşları kastediyorum.

Ne var ki İstanbul'da gözaltındayken savunma için bir ekip oluşturmak mümkün olmadı. Muhalefetten yönetici olarak Hasan Hüseyin Yıldırım ve Suat Oraz gözaltındaydılar. Merkez kanadından ise ben ve iki hafta önceki İstanbul Konferansına kadar Merkez Komitesi üyesi olan Hasan Asgar Gürgöz vardık. Bir de Adana'daki operasyonlarda Cemalettin Tunç'un yakalanmış olduğunu biliyorduk, fakat onunla ilişkimiz yoktu. Konuyu Hasan Hüseyin Yıldırım'la konuşmayı düşünmedim. Suat Oraz ise siyasi savunma yapmayacağını söylüyordu. Bizim kanattan Hasan Asgar Gürgöz de böyle bir şey düşünmediğini ortaya koyunca yalnız kaldım.

Böyle olmakla birlikte zamanla bir savunma grubu oluşturma umudum hâlâ vardı. Birkaç nedenle: İlk olarak, gözaltı süresi doksan gündü ve bu uzun süre içinde yeni yakalanmaların gerçekleşmesi ihtimal dahilindeydi. İkinci olarak, muhalefetle birlik sorunu zamanla çözülebilir, böylece ortak bir savunma grubu oluşturmak için yeni imkânlar doğabilirdi. Nihayet son olarak, tutuklanmamızı takiben savunma yapabilecek nitelikteki başka arkadaşların tutuklu bulunduğu bölgelere sevk edilebilirdik veya kendimiz sevk talebinde bulunarak siyasi savunma yapmak isteyen arkadaşlarla bir araya gelebilirdik.

Fakat bunlardan hiçbiri gerçekleşmedi. Gözaltı süresinin sonlarına yaklaştığımızda işkenceler esas olarak bitti. Derken bir gün tıraş edildik; aylar süren işkence, kötü muamele, beslenememe, temizlenememe gibi uygulamalardan ötürü bü-ründüğümüz yarı-hayvani görünümünden kısmen arındırıldık ve basın önüne çıkarılıp teşhir edildik.⁽¹⁵⁾ Bundan kısa bir süre sonra da mahkemeye çıkarılmak üzere Selimiye kışlasındaki askeri sıkıyönetim mahkemelerine sevk edildik.

Ne var ki son saniyede yapılan bir bildirimle ben ve Suat Oraz Selimiye'ye götürülecek olan gruptan koparıldık. Arkadaşlarımız, Sıkıyönetim Adli Müşavirliğinin ve mahkeme-

¹⁵ Bu ifade, dönemi bilmeyenlere garip gelebilir, bu nedenle kısa bir açıklamaya ihtiyaç var. O dönemde, polis ve jandarma perasyonlarında tutuklanan kişilerin basın-yayın yoluyla ve toplu bir şekilde teşhir edilmeleri, Cuntanın önemli uygulamalarından birini oluşturuyordu. Başka şeylerin yanı sıra Cuntanın meşruiyetinin sağlanması için kullanılan bu teşhir operasyonlarında medya da cuntacı generallerle gönüllü bir işbirliği içindeydi. Bir tür ayin havasında gerçekleştirilen bu resim alma "tören"lerinde, polisin işkenceyle insan olmaktan çıkardığı mağdurlar, zorla, ittirile kaktırıla basın mensuplarının önüne diziliyor, bu arbede içinde basın mensupları tarafından resimleri çekiliyor ve bu görsel malzeme, polisin verdiği sözde bilgilerle harmanlanarak ertesi gün yayımlanacak olan ve tutukluları katil, soyguncu, ırz düşmanı, zalim... olarak tanıtacak dramatik senaryoların girdisi olarak kullanılıyordu. Bazı basın mensupları, söz konusu resim alma törenleri esnasında kendilerini polisin yerine koyarak sıralarında düzgün durmayan veya iyi resim vermeyen tutuklulara hakaret ediyor, hatta bazen fiziki müdahalelerde bulunuyorlardı.

lerin bulunduğu Selimiye kışlasında mahkemeye çıkarılıp tutuklandılar ve büyük çoğunluk itibarıyla Alemdağ Sıkıyönetim Askeri Cezaevine konuldular. Biz ise hâlâ hücredeydik. Birkaç günlük bir bekleyişten sonra Elazığ Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından istendiğimizi ve oraya gönderileceğimizi öğrendik. Bir diğer deyişle doksan günlük yeni bir gözaltı süresi daha başlıyordu.

Ocak 1981 İstanbul operasyonunun basına yansıyan fotoğraflarından bir ayrıntı.

(23.3.1981 tarihli Tercüman'dan alınmıştır)

Birkaç gün sonra Elazığ'ın işkenceleriyle ünlü Binseküz-yüz Evler'deki sorgu birimindeydim. Elazığ'da, Kawa davası kapsamında, hakkında soruşturma yapılan insan sayısı sekseni aşmıştı. Bunların büyük bir bölümü, gözaltı süreleri dolduğu için bir süre evvel mahkemeye çıkarılıp tutuklanmışlar ve değişik askeri cazaevlerine konulmuşlardı. Hâlâ sorguvinde bulunan az sayıdaki arkadaş ise, ya diğerlerinden geç yakalandıkları, ya da Elazığ dışındaki sıkıyönetim bölgelerine sevk edilmek üzere bekletildikleri için oradaydılar. Onlar da

kısa bir süre sonra ya ilgili sıkıyönetim bölgelerine sevk edildiler, ya da mahkemeye çıkarılıp tutuklandılar.

Yaklaşık üç hafta süren ağır işkencelerden sonra Elazığ'daki sorgum da (bu kez doksan gün dolmadan) fiilen bitti. Artık mahkemeye çıkarılmayı bekliyordum. Fakat garip bir şekilde işkence bu süreçte de devam ediyordu. Arada bir hücremden çıkarılıp basit 'şeyler' bahane edilerek, örneğin Karl Marks'a veya Mustafa Barzani'ye küfür etmem istenerek veya hücremde marş söylediğim hatırlatılarak işkence yapılıyordu. Fakat bunlar her zamanki işkence seanslarından değildi. Kısa süreli bir falaka, fazla uzun olmayan bir meydan dayağı gibi kısa seanslardan oluşuyordu.

Sorgum esas olarak bitmesine rağmen işkencelerin devam ettirilmesinin nedeni mahkemede ve onu takip eden dönemde takınacağım tavrı etkilemektir. Bunu daha açık bir şekilde anlamak için fazla beklemem gerekmedi. Mahkemeye çıkarılmak üzere beklediğim günlerden birinde işkencecilerin kaldığı bölümde bir odaya götürüldüm. Ama bu kez gözlerim bağlanmadan! Böyle bir şey, dört ayı bulan gözaltı süresince ilk kez oluyordu. Karşımda düzgün kıyafetli, sivil giyimli, orta yaşlarda üç kişi oturuyordu. Beni çok nazik ifadelerle karşıladılar ve oturmaya davet ettiler. Oturdum. Sorgucu olmadıklarını, benimle özel bir sohbet yapmak için geldiklerini vs. söylediler. Belirsizliğin kalkmasıyla rahatladığımı sezdikleri bir anda da ne içmek istediğimi sordular.

Şok olmuşum. Bu kadarı da fazlaydı! "Teşekkür ederim; fakat düşmanın elinde esirken onların özel ikramlarını kabul etmem" anlamında bir şeyler söyledim.

Beklediğimin tersine sinirlenmediler. "Belki arkadaşlar sana ve arkadaşlarına biraz sert davrandıkları için böyle konuşuyorsun. Fakat bilmelisin ki biz düşman değiliz. Türkler ve Kürtler kardeştir. Kardeşler arasında bazen nahoş olaylar olur" şeklinde şeyler söylediler. Bunun gibi yumuşatıcı birkaç peşrevden sonra sadede geldiler: Benimle, sorguevinden götürüldükten sonraki (yani mahkemeler ve ceza-

vindeki) tutumumun ne olacağını konuşmak istiyorlarmış. Söyledikleri aklımda kaldığı kadarıyla şöyleydi:

“Biz aşiret değil, devletiz. Evet, sizi yendik, Kürt örgütlerini çökerttik. Fakat işin henüz bitmediğini biliyoruz. Kürt kardeşlerimizle sorunlarımızı çözmemiz gerekiyor. Bunun için uğraşıyoruz. Ama bu tek yanlı başarılabilir bir şey değildir. Kürtlerin de bu çabalara olumlu cevap vermeleri, dış kışkırtmalardan uzak durmaları, devletle düşmanlık tutumunu terk etmeleri gerekir. Bu noktada senin gibi arkadaşların takınacakları tavır önemlidir (burada benimle ilgili abartılı övgüler vardı). Bütün düşüncelerini, ideolojini filan terket demiyoruz. Ama hiç olmazsa bundan sonraki yaşantıda, son on yılda yaşananları sağduyulu bir şekilde değerlendirebilirsin. Senin bunu yapabilecek yetenekte olduğunu biliyoruz. Doğru bir değerlendirme, senin uğruna mücadele ettiğini söylediğin Kürtler için de hayırlı olacaktır.....”

Somut soruları ise şuydu: “Mahkemede ve cezaevindeki tutumun ne olacak?”

Meseleyi anlamıştım. Direnişi mahkemede ve daha sonra götürüleceğim cezaevinde de devam ettireceğimden şüpheleniyorlar ve bu ihtimali yok etmeye çalışıyorlardı. Sorgum bitmiş olmasına rağmen, iki de birde sudan bahanelerle işken- ceye alınmam bu stratejinin bir parçası olmalıydı.

Uzun konuşmak istemedim. “Sorgular esnasındaki tutu- mumu arkadaşlarınız sizlere aktarmış olmalıdırlar. Bu tutu- mumda bir değişiklik olmayacak. Biz sadece yenildik, teslim olmadık. Bu gerçek bundan sonraki süreçte de benim tavrımı belirlemeye devam edecektir.” şeklinde genel bir cevap ver- dim.

Konuşma bu minval üzeri biraz daha devam etti ve so- nunda beni “başarılar” dileyerek ve giriştekine benzer neza- ket sözleriyle hücreme geri yolladılar!

Dönüş yolunda bana eşlik eden görevliye sordum:

-Kim bunlar, Hıdır Efendi?

-Bunlar Emniyet’ten değil, MİT’ten. Herhalde Elazığ dı- şından geliyorlar!

Hıdır'ın verdiği cevabın gerçeği yansıtıp yansıtmadığını hâlâ bilmiyorum. Bunun konumuz açısından fazla bir önemi de yok. Anekdotu konumuz açısından aktarılmaya değer kılan şey, savunma yapma kararının verildiği koşullar hakkında fikir vermesidir. Savunmaya ilişkin son değerlendirme ve karar işte bu koşullar altında verildi. Bu kararı Cemalettin Tunç'la birlikte verdik.

Tıpkı benim İstanbul'dan getirilmem gibi, Cemalettin Tunç da Adana'daki sorgusundan Binseküzyüz Evler'e getirilmişti. Elazığ'da, ben mahkemeye çıkarılmak için bekliyor-ken o da Erzurum Sıkıyönetim Komutanlığına gönderilmek üzere bekletiliyordu.

Cemalettin'in sorgudaki tutumu olumluydu. Direniyor, Dava'ya her yönüyle sahip çıkıyordu. Bu nedenle savunma meselesini konuşabilmek için onunla bir araya gelmenin yollarını arıyordum. Benzer bir uğraş onun cephesinden de sürüyordu. Sonuçta, bugün okurlara garip gelebilecek bir şekilde yan yana geldik.

Binseküzyüz Evler'de bize işkence yapan polisleri ve MİT elemanlarını göremezdik. Onlar, bizim tutulduğumuz hücrelerden ayrı bir bölümde kalırlardı. Gözaltındaki kişileri hücrelerinden gözleri bağlı bir şekilde alıp işkence odalarına götürmek, işkence seansı bittikten sonra alıp geri hücrelerine getirmek veya tutukluları tuvalete götürüp getirmek gibi işler, kendilerine “Hıdır” adı verilen üç tane bekçi tarafından yapılırdı. Bunların gerçekten bekçi statüsünde memurlar olup olmadıklarını bilmiyorum.

“Hıdır”lar ilginç tiplerdi. Örneğin acımasız idiler, ama merhametli görünmeye özel özen gösterirlerdi. İşkencelere değişik düzeylerde katılırlardı; fakat işkence mağdurlarıyla baş başa kaldıklarında polislerin gaddarlığından, kendilerinin olup biteni onaylamadıklarından vs. dem vururlardı.

“Hıdır”ların bir diğer özellikleri de sorgusu tamamlanan kişilere yaltaklanmalarıydı. Özellikle de örgütlerin ileri kadrolarına karşı (sorgularının bitimine doğru veya bitiminden sonra) böyle davranırlardı. Bunu, işkence mağdurlarının da-

ha sonra kendilerine veya ailelerine zarar vermelerinden korktukları için yaparlardı.

Bu niteliklerine uygun olarak, “Hıdır”lar özellikle mahkemeye çıkarılmak için bekletildiğimiz dönemde bize de yaltaklanmaya başladılar. Sorgularımız bitmiş olduğu için artık daha rahat gerçekleşen tuvalet ziyareti karşılaşmalarımızdan birinde Cemalettin’le bu durumdan yararlanarak “Hıdır”lardan bizi görüşturmelerini talep etmeye karar verdik. Bunun üzerine, “Hıdır”ların her yaltaklanma girişimine, onların da Binseküzyüz Evler’de yapılan bütün işkencelerden polislerle ve diğer yetkililerle birlikte sorumlu olduklarını, bunun hesabını er ya da geç vereceklerini; ama eğer bizi buluştururlarsa kişi olarak kendileri hakkındaki olumsuz düşüncelerimizi unutabileceğimizi vs. söylemeye başladım. Cemalettin de kendi cephesinden ikna çalışmasına devam ediyordu.

Rahatlıkla tahmin edileceği üzere, benzer konumdaki neredeyse bütün küçük memurlar gibi Hıdırlar da rüşvet yiyorlardı. İçerdekilerle onların dışarıdaki aileleri arasında para karşılığında selam götürüp getiriyorlar, dolaylı rüşvetler karşılığında tutsakların küçük işlerini hallediyorlardı. Örneğin tutsaklar sigara parası olarak verdikleri paranın üstünü almıyor, böylece Hıdır’ları borçlu hale sokuyorlardı. Eğer üzerlerinde polislerden yana özel bir kısıtlama yoksa, bu küçük ve dolaylı rüşvetler karşılığında Hıdır’lara daha sonra ufak tefek işler yaptırıyorlardı. Özellikle de sorguları bitmiş olan tutukluların bunu yapma şansları vardı. O sırada bizim de sorgularımız bitmiş olduğundan polisten yana üzerimizde özel bir kısıtlama yok gibiydi. Tesadüfen, o sıralarda hücrelerde, sorgusu yeni başlamış fazla kişi de bulunmuyordu. Yani bizim dışımızdaki -tesadüfen- az sayıdaki tutuklunun da sorguları ya bitmişti, ya da hayli ilerlemişti. Bu nedenle akşamları hücreler üzerindeki kontrol biraz daha gevşemişti. Örneğin tuvaletlere artık daha rahat götürülüyoruz. Hatta bir keresinde müziği ve folklorü seven bir arkadaşımız (Halit Aksak) Hıdırlardan birini kafalayıp koğuşları birbirine bağlayan ara koridorda birkaç arkadaşla birlikte bir folklor gösterisi bile yaptı.

Kürtçe govendler işkencehanenin duvarlarını doldurdu! İşte bu atmosfer içinde yukarıda anlattığım türden tehditlerle küçük rüşvetler birbirine eklenince Hıdırlardan biri bir gece benimle Cemalettin'i buluşturdu.

Hıdır, bunu üstlerine danışarak mı yaptı, yoksa kendi inisiyatifiyle mi, bilemiyorduk. Ama bunun bir önemi yoktu. Önemli olan, daha sonraki safhada neler yapabileceğimizi tartışabilecek bir fırsat yakalamış olmaktı. Cemalettin'le yaklaşık iki saat kadar konuştuk. Eğer mutlaka "resmi" bir karar aranacaksa elinizdeki savunmayla ilgili kararın Cemalettin Tunç'la yaptığımız bu görüşmede alındığı söylenebilir.

O günkü değerlendirmemize göre, ben muhtemelen Elazığ'da, Cemalettin ise Erzurum'da tutuklanacaktık. Eğer düşündüğümüz şekilde farklı sıkıyönetim bölgelerinde tutuklanırsak, Cemalettin, temel yargılanma bölgesinin Elazığ olduğunu iddia ederek Elazığ'a sevkini yaptırmaya çalışacaktı. Böylece Elazığ'da buluşacak ve savunmayı birlikte yapacaktık.

Savunmanın hazırlanmasına gelince, bu esas olarak bana düşen bir görev olacaktı; ama Cemalettin de kendi cephesinden bir hazırlık yürütecekti. Eğer her şey tahminlerimize uygun biçimde gelişir ve Elazığ'da bir araya gelebilirsek, hazırladıklarımıza son şeklini beraberce verecektik.

Savunmanın çerçevesini de kabaca konuştuk. Hareketi, bütün faaliyetleriyle sahiplenecek ve temel ideolojik ve siyasal tezlerimizi mümkün olduğunca anlaşılır ve ilerde propaganda faaliyetlerinde kullanılabilecek bir tarzda formüle edecektik.

Bu son husus önemliydi. Sebebi şuydu ki, hareket, örgütsel planda çökertilmiş ve gelecekte dirilip dirilmeyeceği tartışmalı hale gelmişti. (Cemalettin bu konuda benden daha iyimser düşünüyordu.) Ama bir biçimde diriltirse bile, bunun görece genç kadrolar tarafından gerçekleştirileceği kesindi. Çünkü biz, yani o andaki yönetici ekip idam edilerek veya başka biçimlerde imha edilmezsek dahi uzun yıllar cezaevin-

de yatacaktık. Bu nedenle söz konusu arkadaşlarının en büyük sorunlarından biri, hareketin ideolojik ve siyasal belirlemele-
rini teorik olarak formüle etmedeki yetersizlikleri olacaktı. Geçmişteki bazı örnekleri de göz önünde bulundurarak sa-
vunma aracılığıyla bu sorunun çözümüne katkıda bulunmaya
karar verdik. Geçmişte, örneğin Doğu Perinçek'in başında
bulunduğu Aydınlık grubu 1971 tutuklanmalarını takip eden
yargılamalarda ayrıntılı bir siyasi savunma yapmış ve daha
sonraki faaliyetlerinde bu savunmayı etkili bir propaganda
aracı olarak kullanmıştı. Keza Rizgarî çevresinin, Komal Ya-
yınlarının birinci kitabı olarak yayımladığı "Devrimci Doğu
Kültür Ocakları Dava Dosyası I" adlı kitap da aynı düzeyde
etkili olmamakla birlikte benzer bir misyonu yerine getirmiş-
ti. İşte bu tür örnekleri de göz önünde bulundurarak, müm-
künse o güne kadar teorik olarak formüle etme imkânı bula-
madığımız tezlerimiz başta olmak üzere, Kawa'nın temel ide-
olojik ve siyasal belirlemelerini savunmada işlemeye karar
verdik. Elbette ne kadarını yapabilirsek o kadarını. Amaç,
kendileri bu tür metinler üretebilecek düzeye gelinceye kadar
dışarıdaki arkadaşlara propaganda malzemesi hazırlamaktır.

Nitekim savunmayı okuduğunuzda bu tutumun izlerini
açık biçimde göreceksiniz. Metin, birçok yönüyle, bir mahke-
me heyetinden ziyade, dışarıdaki arkadaşların gelecekteki ör-
gütsel faaliyetleri sırasında okutabilecekleri hayali bir okura
hitaben kaleme alınmış gibidir.⁽¹⁶⁾

¹⁶ Mahkeme platformlarını, dışarıdaki arkadaşlarımızın çalışmalarını
takviye etme fırsatları olarak kullanma çabamız, daha sonraki tu-
tukluluk yıllarımızda da devam etti. Bunun nedeni, mahkemeye su-
nulan savunma metinlerinin, içerikleri ne olursa olsun, imha edil-
meyip dava dosyasına konulmaları ve bu şekilde dosyaya girmiş bir
metnin kopyasını dışarıdan almanın mümkün olmasıydı. Nitekim
1988'de Saddam'ın kimyasal silah kullanarak yaptığı katliamın pa-
niğiyle Türkiye'ye sığınan yüz binlerce Güney Kürdistan'lı mültecinin
içinde bulunduğu olumsuz koşulları protesto etmek amacıyla Başba-
kana ve diğer yetkililere verdiğimiz toplu dilekçeye savcıların mah-
kemeye cevap vermesiyle başlayan yargılanma sürecini de dışarıya
yeni propaganda malzemeleri çıkarmanın fırsatı olarak gördük ve
elinizdeki savunmaya benzer bir savunma hazırladık. Ali Rıza Gezi-
ci, Cemil Gündoğan ve İbrahim İncesu'nun imzalarını taşıyan ve be-

Metnin bu niteliği, kişi olarak benim savunmayla olan ilişkimi karmaşıklaştıran bir rol oynadı; çünkü inanmadığım veya hakkında derin kuşkular taşıdığım bazı düşünceleri ve tezleri de sanki bana ait tezler ve düşüncelermiş gibi formüle etmek ve mahkeme karşısında savunmak durumunda kaldım. Bu konuyu dördüncü bölümde daha geniş biçimde ele alacağım.

Takip eden dönemde olaylar düşündüğümüz biçimde gelişmedi. Cemalettin'i Erzurum'da tutukladılar, fakat bütün çabalarına rağmen Elazığ'a sevk etmediler. Dolayısıyla daha sonraki aşamalarda Cemalettin'in savunmaya katkıda bulunma imkânı olmadı.

Cemalettin Tunç Erzurum'dan getirilmeyeceğini anlayınca, Erzurum Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde bir siyasi savunma yaptı. Bu savunmaya ulaşma imkânım olmadı. C. Tunç'tan aldığım bilgiye göre, genel hatlarıyla elinizde tuttuğunuz savunmaya benzeyen, 30-40 sayfa dolayında bir metindi bu. Savunmada Kawa'ya örgüt olarak sahip çıkılıyor, örgütün resmen üstlendiği eylemlerin sorumluluğu yine örgüt adına üstleniliyor, hareketin ideolojik, siyasi tezleri formüle edilerek savunuluyordu. Bazı bakımlardan Kava dergisinin çıkışında yayımlanan ve hareketin ideolojik, siyasi görüş ve tutumlarını özetleyen "Bildirge"ye benziyordu bu savunma. Özel olarak öne çıkan bölüm ise Cemalettin'in "halk savaşı" kavramı etrafında formüle ettiği Kawa'nın "mücadele anlayışı"na ilişkin belirlemelerdi. Bu savunmadan sonra Cemalettin Tunç önce idam cezasına çarptırıldı, sonra bu ceza o

nim kaleme aldığım bu savunmada da temel hedeflerden biri, hazırlanacak metnin dışarıdaki arkadaşlar tarafından bir propaganda malzemesi olarak kullanılmasıydı. Elazığ Kawa davası savunmasının tersine kitap olarak basılma imkânı bulan o metni okuyanlar, mültecilerin Türkiye'deki yaşam koşullarını konu edinen ve kanımca bugün de hâlâ okunabilir bir nitelik taşıyan dokümanter bölümler ile, dışarıdaki arkadaşların propaganda metni olarak kullanmaları amacıyla kaleme alınmış olan diğer bölümleri birbirlerinden kolaylıkla ayırt edebilirler. (Bkz. Gündoğan vd. 1991)

zaman yürürlüğe sokulmuş bir politika gereği müebbet hapis cezasına çevrildi ki bu politikaya ilerde değineceğim.

Bana gelince, beni mahkemeye çıkarmak amacıyla Elazığ'daki sorguevinde bekletmelerine rağmen mahkemeye çıkarmadan geri İstanbul'a götürdüler. Böylece 1981 yılının Mayıs başlarında tekrar Sansaryan Han'daki hücreme geri dönmüş oldum.⁽¹⁷⁾

İşte bu sıkıcı havada ve bitlerle boğuşarak Sansaryan Han'da birkaç gün daha bekletildikten sonra Mayıs ortalarında Selimiye'de mahkemeye çıkarıldım ve gözaltına alındıktan yaklaşık dör buçuk ay sonra tutuklandım. Ancak ısrarla talep etmeme rağmen arkadaşlarımın topluca tutuklu bulunduğu Alemdağ Askeri Cezaevine değil, Hasdal Askeri Cezaevine konuldum.

Cezaevine, beni, işkence ekibimizden "Mehmet" takma isimli bir memur teslim etti. Genellikle yapılanın tersine,

¹⁷ Bu dönüşümde trajik bir olaya tanık oldum, konumuzla doğrudan ilişkisi olmasa da olayı kısaca anlatmak istiyorum. Hücrelerdeki hayatla ilgili aydınlatıcı olabilir. Hücreden içeri girdiğimde bir kısmıyla Elazığ'a götürülmeden evvel tanıştığım hücre sakinlerinin çok üzgün ve sessiz olduklarını fark ettim. Meğerse polisler, bir gün evvel, aynı hücrede tutuklu bulunan Devrimci Solcu bir tutukluyu "haydi son ziyaretine gidiyorsun" diyerek hücreden çıkarmış, dışarıda kurşuna dizmişlerdi. Polisler, infazdan sonra basına: "Terörist kaçmaya çalıştı, vuruldu" şeklinde bir haber iletmışler ve bu haberin yer aldığı bir gün sonrasının gazetesini de getirip hücre mazgalından içeriye atmışlardı. Hücredeki bu denli etkileyen şey, cinayetin kendisinden ziyade, cinayetin işleniş biçimiydi: Yanlış hatırlamıyorsam Mustafa adlı bu Dev-Solcu genç, kurşuna dizilmesinden önceki gece, hücre arkadaşlarına: "Ahmet Ateşli de dahil, sorgu ekibim bugün hakkımdaki ölüm kararını yüzüme okudular, yarın beni kurşuna dizecekler" demiş. Hücredeki herkes, bunun, polisin sıkça kullandığı tehditlerden biri olduğunu düşünürken, Dev-Solcu genç ertesi gün hücreden alınmış ve yerine bir sonraki gün cinayetin haberini veren gazete atılmış içeriye. Burada adı geçen Ahmet Ateşli, tutuklu bulduğumuz II. Şubenin amiriydi ve mafya terminolojisiyle söylersek mafyanın polisteki "erkete"si olarak çalışırdı. 12 Eylül generalleri hayatın her alanına olduğu gibi, mafyaya da müdahale edip orada da kendi lehlerine yeni yapılanmalara gidince, pozisyonunu kaybetti ve rüşvet, kumar gibi bazı suçlardan ötürü hakkında soruşturma açıldı. Sadist bir işkenceciydi, şahsen ben de onun işkencesine maruz kaldım.

Mehmet teslimatı cezaevi müdürüyle özel olarak konuşarak yapmak istedi. Görevli teğmen, polisin bu isteğini savmak istediye de (Polis ile Asker'in arası o zaman da çok iyi değildi) Mehmet aşırı biçimde ısrar etti ve belli bir uğraştan sonra cezaevinin komutanıyla (sanırım binbaşı rütbesinde bir askerd) görüşmeyi başardı. Muhtemelen bu konuşmanın etkisiyle, beni "normal" bir koğuşa değil, yaşları küçük olan tutukluların toplandığı özel bir koğuşa koydular. Oysa aynı polis memuru, yol boyunca oturduğu Renault marka otomobilin ön koltuğundan kendilerinin "emir kulu" olduklarını, "işkenceyi onaylamadıklarını", Kürtleri sevdiğini, hatta 1938 Dersim isyanı sırasında asker olan bir akrabasının anlattığı vahşet sahnelerini içi parçalanarak dinlediğini vb. anlatıyor, "çocuklarının başı hakkına" yeminler ederek, beni, kendisinin işkenceci olmadığına inandırmaya çalışıyordu.

Yeni mekanımda mutlak bir tecrite alınmış oluyordum. Bu, herhalde toplu siyasi savunma örgütlememi engellemeye yönelik bir uygulamaydı. Israrla tecrit edilmeyi böyle yorumladım. Aynı cezaevinde başka örgütlerin yönetici veya ileri kadroları da vardı; ama onlar benim gibi "özel" mekanlarda değil, "normal" koğuşlarda tutuluyorlardı.

Ne var ki hapishaneye konulduktan sonra oyunun kuralları biraz değişiyor. Nitekim bulunduğum koğuştaki kısa süre sonra cezaevi yönetimine karşı direnişler başladı. Bunları özel olarak ben kışkırtıyor değildim. Büyük çoğunluğu ortaokul, lise öğrencilerinden oluşan koğuştaki sakini, zeki ve direngen insanlardı. Benim de ufak-tefek katkılarımla İdarenin koğuştaki düzeni dikiş tutmaz oldu ve İdare bir süre sonra koğuştaki tümüden dağıtmak zorunda kaldı. Böylece aylar sonra nihayet "normal" tutukluluk koşullarına kavuşmuştum!

Yeni koğuşumuzda yaklaşık kırk kişi kalıyorduk. Bunlar arasında değişik örgütlerin ileri kadrolarından birkaç kişi de vardı. Buna sevindim; çünkü savunma yapacaktım, ama yargılanmanın hukuki prosedürleri başta olmak üzere genel olarak savunmayla, özel olarak da siyasi savunmayla ilgili neredeyse hiçbir şey bilmiyordum. Eski kadrolardan bu işleri bi-

lenler varsa onların tecrübelerinden yararlanabilirim diye düşünüyordum.

Ancak beklentim boşa çıktı. Koğuş sakinlerinin büyük çoğunluğu benim gibi ilk kez tutuklanan insanlardan oluşuyordu. Daha evvel mahkeme yüzü görmüş birkaç “eski kulağı kesik” ise siyasi savunma konusunda hiçbir şey bilmiyorlardı. Kısacası, iş yine başa düşmüştü. Ceza Muhakemeleri Yargılama Usül Kanunu ile Türk Ceza Kanunu adlı iki kitaptan başlayarak hukuk okumaya başladım.

Bu ifadeden de anlayabileceğiniz gibi nihayet kitaba kavuşmuştum. Fakat bunlar bir siyasi savunma yapmada işe yarayabilecek nitelikte kitaplar değildi. Bazı hukuk kitapları, Atatürk’le ilgili resmi ideoloji doğrultusunda yazılmış birkaç propaganda kitabı ve nihayet politik mesajlar taşımayan birkaç romandan ibaretti kitaplığımız. Fakat kitaplığımızı çeşitlendirip hacmini büyütmek için sürekli bir didişme içindeydik İdareyle. Nitekim bir süre sonra üniversitelerde ders kitabı olarak okutulan çeşitli siyasal bilimler, tarih, sosyoloji ve ekonomi kitaplarının girişine de izin verildi. Bu önemli bir kazanım sayılırdı o günün koşullarında. Daha sonra Yazko Edebiyat türünden 1-2 tane de haftalık dergi alınmaya başlandı içeriye.

Yeni koğuşta yaptığım ilk işlerden biri yoldaşlarımla ilişki kurmaya çalışmak oldu. Fakat bunda fazla başarılı olamadım. Bizim gözaltına alınmamızdan 3-4 ay sonra, dışarıda kalan son yönetici arkadaşlar da tutuklanmışlar ve eşim Meral’in de aralarında bulunduğu kalabalık bir grup halinde Ankara Mamak Askeri Cezaevine konulmuşlardı. Fakat ne onlarla, ne de İstanbul’da tutuklu bulunan diğer arkadaşlarla yan yana gelme imkânı olmadı. Böylece savunmayı tek başıma üstleneceğim kesinleşti. Yavaş yavaş bu işin esasları üzerine düşünmeye, notlar tutmaya ve tuttuğum notları haftalık aramalarda cezaevi idaresine kaptırmamak için tedbirler geliştirmeye başladım. Hedef, savunma için mümkün olduğunca ayrıntılı bir taslak hazırlamaktı.

Ben bu sorunlarla boğuşurken Aralık 1981’de tekrar Elazığ’a sevk edildim. “Mahkemeye götürülüyorsunuz” denilerek alınmıştım, ama söylenen inandırıcı değildi. Çünkü Elazığ’da cezaevine değil, Binseküzyüz Evlerdeki sorguevine götürülmüştüm. Tahmin edeceğiniz gibi, birkaç ay evvel sorgumuzu yapmış olan ekip kendi dilinde “Hoş geldin!” demeyi ihmal etmedi. Fakat nedense işkence seansları başlamadı.

Merak içinde beklerken “Hıdır”lardan birinden beni gerçekten de mahkemeye çıkarmak için Elazığ’a getirmiş olduklarını öğrendim. Yani mahkemeye cezaevinden değil de sorgu evinden götürülecek ve oradan tekrar geri sorguevine getirilecektim! Oysa normal olarak sorgusu bittikten sonra tutuklunun sorgucularla ilişkisi kesilirdi. Tutuklanıp bir cezaevine gittikten sonra, tutuklu, artık polis’in değil, cezaevi yönetiminin sorumluluğundaydı. Hatta bu sebeple polisle cezaevi yönetimleri arasında zaman zaman sorunlar bile yaşanırdı. Polis bir tutukluyu yeniden sorguya almak istediğinde ilgili makamlardan yazılı izin çıkarır, tutukluyu cezaevi yöneticilerinden bu izinle teslim alır, götürüp sorgular ve sorgu süresi dolunca tekrar cezaevi yönetimine teslim ederdi. Getirmeden önce mümkünse işkence izlerini silmeyi de ihmal etmezdi.

Bana yapılan uygulama bu kurallara ve teamüllere uymuyordu. Anlaşılan mahkemede ifade verinceye kadar cezaevinde değil, sorguevinde tutulmamı uygun görmüşlerdi. Bunun anlamı gayet açıktı: mahkemede arzulamadıkları bir tavır takınmamı istemiyorlardı.

Beş on gün sorguevinde, işkencedeki insanların çığlıkları arasında bekletildikten sonra mahkemeye çıkarılmak üzere Adli Müşavirlik binasına götürüldüğümde (yanlış hatırlamıyorsam tarih 22 Aralık 1981 idi), ikinci perdenin de orda sahnelenmekte olduğunu gördüm. Yukarıdaki paragraflarda belirttiğim gibi, Elazığ sıkıyönetim bölgesindeki Kawa davası toplu bir davaydı. Dolayısıyla bütün toplu davalarda yapıldığı gibi, tutuklu sanıklar duruşmalara topluca getirilirlerdi. Normalde, benim, önce formalite gereği tek başıma ayrı bir mah-

kemeye çıkarılmam, burada benim davamın sürmekte olan ana (toplu) davayla birleştirilmesi kararının alınması ve daha sonra diğer tutuklularla birlikte topluca yargılanmama devam edilmesi gerekiyordu. “Normal” uygulama böyleydi. Ama bu yolu takip etmediler; tersine, toplu davadan iki arkadaşı ayırıp benim duruşmama getirdiler! Bundan, benimle ilgili olarak özel bir mahkeme süreci tasarladıkları sonucunu çıkardım. Amaç tecritimin devamı olmalıydı.

Böyle düşünmemin bir diğer nedeni, Adli Müşavirlikte maruz kaldığım muameleydi. Normalde mahkemeye getirilen tutuklular duruşmalara çıkarılmadan evvel binanın giriş katındaki özel olarak bu iş için düzenlenmiş bekleme odalarında bekletilirlerdi. Fakat beni duruşma öncesinde bu odalardan birine değil, Adli Müşavirliğin ikinci katındaki bir kafese kapattılar. Burası, tek kişinin ancak oturarak sığabileceği büyüklükte, ön cephesi dışında her tarafı betonla çevrili, ön cephesi ise demir parmaklıklı bir kapıdan oluşan özel bir kafesti. Demir parmaklıklı kapı kapatıldıktan sonra istediklerinde kapatabilecekleri demir levhadan yapılma ikinci bir kapısı daha vardı ki, o da kapatıldığında içerisi betondan yapılma karanlık bir tabuta dönüşüyordu. Beni çömlterek bu tabutun içine soktular. Ardından önce parmaklıklı kapıyı, ardından da levha kapıyı kapattılar. Doğrusu o zamana kadar böyle bir mahkemeye çıkarılma öyküsü duymamıştım. Mahkeme heyetinin önünde konuşmaya başlamadan evvel bu beton tabutta bir süre düşünmemi istiyor olmalıydılar.

İnsan böyle mekanlarda gerçekten de inanılmaz ölçüde hızlı düşünüyor. Ben de kısa sürede uzun uzun düşündüm, durumu anlamaya çalıştım. Vardığım sonuç şuydu: Sıkıyönetim komutanlığı siyasi bir savunma, hele toplu bir siyasi savunma yapmamı kesinlikle istemiyordu.

Mahkeme salonunda, arkadan kelepçelenmiş olan ellerimi çözdüklerinde ilk farkettiğim şey, mahkeme heyetinin omuzlarındaki sırma ve yıldızların sayısı ile tam bir zıtlık oluşturan sanıklarının sayısındaki azlıktı. Ben, ilk duruşmada, davamın toplu davayla birleştirilmesi kararının alınacağı

formaliter, tek kişilik bir mahkemeye; eğer bu formaliteye gerek duymazlarsa, düzinelerce arkadaşın yargılandığı toplu mahkemeye çıkarılmayı bekliyordum. Fakat içeride sadece iki sanık vardı. Yani ne formalite icabı tek kişilik dava açılmıştı, ne de formalite atlanarak doğrudan toplu davaya dahil edilmiştim. Mahkeme salonundaki görüntü, benimle ilgili olduğu düşünülen sanıkların toplu davadan tek tek getirilerek benim davamın duruşmalarında dinlenecekleri bağımsız bir dava yürütüleceği kanaati uyandırıyor. Seksen küsur sanık arasından iki tanesinin ayrılarak benim mahkememe getirilmiş olmasına o gün başka bir anlam veremedim.

Önce tabutluk, sonra tecrit koşullarında mahkeme... Senaryo belli olunca yapılacak şeyi bulmak da zor olmadı. Duruşma başlar başlamaz, daha ilk saniyede senaryonun dayandığı bütün varsayımları boşa çıkarmak zorundaydım. Duruşma hakiminin bana yönelik ilk sorusuna:

“İfade vermeyi reddediyorum. Burası eğer gerçekten bir mahkeme salonu ise ve sizler de gerçekten hukuk adamları iseniz, önce benim normal tutukluluk koşullarımı temin edin. Ben buraya bir tabutluktan getirildim ve bu salondan çıktıktan sonra da bir işkencehaneye götürüleceğim. Bu faşist uygulamaları protesto etmek için ‘normal’ tutukluluk koşullarım oluşturuluncaya kadar bu mahkemede ifade vermeyeceğim!” diye cevap verdim ve sustum.

Mahkeme başkanı konumundaki albay başta olmak üzere heyeti sıkıntı bastı. Duruşma hakimi konuyu başka noktalara çekmeye çalıştıysa da sonuç değişmedi.

Bu sırada sanıklardan Muhlis Bozkurt zorlayarak söz aldı ve mahkemenin işkence mekanizmasının bir parçasına dönüştüğünü ifade eden bir konuşma yaptı.

Hemen susturdular, ama Muhlis amacına ulaşmıştı. Çünkü onlara değil aslında bana konuşuyordu. Daha doğrusu ben öyle anlıyordum. Mesajını almıştım, yoldaşlarım direniyorlardı.

Muhlis’in konuşmasıyla ortalık daha karıştı. O hengâmede bizimle Heyet arasındaki karşılıklı konuşma ve bağırışma-

lar ıırından çıkmaya başlayınca çözümü, mahkemeyi yanlış hatırlamıyorsam on gün sonrasına ertelemekte buldular. Askerler beni askeri araca bindirirlerken, koridorun öbür ucuna doğru götürölmekte olan Muhlisgillerin askerlerle karşılıklı bağışmalarını duyuyordum.

Mahkemeden geri getirildiğim Binseküzyüz Evler'deki sorguevinde her gün işkence yapılmayı bekledim. Fakat işkence yapmadılar, sadece tehdit ve kötü muamele ile yetindiler. Dahası, anılan tarihte mahkemeye de çıkarmadılar; bunun yerine, 1982 Ocak ayının sonlarında geri İstanbul'a götördüler!

Durum iyice belirsizleşmişti. Elazığ'da "normal" koşullarda mahkemeye çıkarmak istemiyorlardı, İstanbul'da ise hakkımda dava açmıyorlardı. Öte yandan, cuntacı generallerin aldığı söylenen merkezi bir kararla, her bir örgüte mensup değişik sıkıyönetim bölgelerindeki sanıkların tek bir sıkıyönetim bölgesine sevk edilerek orada topluca yargılanacakları, Kawa için yargılanma yeri olarak Elazığ'ın tespit edildiği, dolayısıyla Türkiye'deki tutuklu bütün Kawacıların Elazığ'a sevk edilecekleri yolunda söylentiler dolaşıyordu. Bu söylenti bir ara beni tereddüde sevk ettiyse de gecikmeden savunma taslağını tamamlamaya karar verdim. Bir süre sonra 15-20 sayfadan (A4) oluşan bir taslak hazırđı.

Taslağın birçok sorunu vardı. İlk önemli konu kurgusuyla ilgiliydi. Savunmanın, ideolojik teorik görüşlerimizi sergileyecek bir metin olmasında anlaşıştık. Bu durumda savunmanın ana metni ideolojik, siyasi ve teorik konulardan oluşacaktı. Peki yöneltilen örgütsel suçlamaları ne yapacaktım? Onları da ana metnin içine dahil edersem, ileride savunmanın propaganda metni olarak fonksiyonu zedelenecekti. Çünkü örgütsel konularla ilgili olarak mahkemede gerçekleri söylemek söz konusu olamazdı. İllegal mücadelenin bir gereğiydi bu.

İkinci sorun kaynaklarla ilgiliydi. Savunma, hareketin görüşlerini teorik bir açıdan ele alıp tartışacaktı. Kitap ol-

maksızın bunu gerçekleştirmek çok zordu. Koğuştaki sınırlı sayıdaki kitabı mümkün olabildiğince çabuk okumalı ve işe yarar ne bulabilirsem not etmeliydim. Fakat kitap kıt, okuyacak adam da çok olunca sıra beklemek gerekiyordu. Yine de birkaç kitap okuyabildim. Bunlardan bugün aklımda kalanlar Muzaffer Sencer ile Taner Timur'un çalışmalarıydı.

Son problem, yazdıklarımı tartışabileceğim, gerektiğinde kendilerinden entellektüel yardım alabileceğim arkadaşlar bulmaktı. Burası konunun en traji-komik yanlarından birini oluşturuyordu. Kısaca değinmek, sadece savunmanın yazıldığı koşullarla ilgili veriler sunmaz, belki eğlendirici de olabilir:

O yıllarda faaliyet gösteren illegal örgütler arasında acımasız bir rekabet vardı. Bütün örgütler birbirlerinin amiyane tabirle söylersek “açık”larını ararlardı. Tabii ki bu tutum herkes için geçerli değildi; aramızda bu tür fırsatçılıklara karşı olan insanlar da vardı; ama genel atmosfer böyleydi. Daha doğrusu, “açık”ların kullanılması olasılığının varlığı, parano-id demeyeyim, ama aşırı hassas bir atmosferin oluşmasına yol açıyordu. Bu koşullarda yapılabilecek tek şey, kendi örgütünün eksiklik ve yanlışlıklarını diğer örgütlere ifşa etmektir. Örneğin poliste zaaf göstermek veya polisin açığa çıkardığı bazı “kirli” eylemler birer açıktı; ama polis bilse bile bunları aynı koşuğa omuz omuza direndiğimize diğer örgütlere mensup arkadaşlar bilmemeliydi! Yazılı olmayan kural gereğince bunlar “sır” kalmalıydı! Savcılarca hazırlanmış ve bazı durumlarda itirafçılar dahil yüzlerce kişiye tebliğ edilmiş, yani kolayca herkesin eline geçme imkânı bulunan iddianamelerin bile diğer örgüt mensuplarından gizlenmesi bunun bir ifadesiydi.

Ne var ki 40 küsur insan 30-40 metrekairelik bir yere tıkıştırıldığında, bu tür “sır”ları gizlemek gerçekten zorlaşırdı hatta bazen komikliklere neden olurdu. Buna rağmen “örgütümüzün zaafını kimse bilmesin” kaygısı, tutması gerektiğinden çok daha büyük bir yer tutardı cezaevi yaşantısında. Tutuklandığımız ilk dönemlerde bu kaygı o kadar etkiliydi ki, böyle bir ortamda, diğer örgütlerden insanlara siyasi savun-

ma yapmak istediğimi, ama bunu nasıl yapacağım konusunda bir fikrimin olmadığını söylemek, çok zor bir iş olarak görünüyordu. Birine bu düşüncemi açarsam, bunun, bir sonraki etapta: “Bunlar da ne biçim örgüt, içlerinde nasıl siyasi savunma yapılacağını bilen birisi bile yok” şeklinde dedikodulara vesile olacağından endişe ediyordum. Dahası, tutuklandığımda 23 yaşında bir gençtim ve bu yaşta birinin Kawa’nın yöneticisi olduğunun bilinmesinin de örgütümüz için bir zaaf olarak propaganda edileceğinden kaygılanıyordum.

Bugün okurlara çok komik gelebilecek bu hususlar, o zamanlar bizim için o kadar önemliydi ki, aynı konuyu Cemalettin Tunç ile Elazığ Binseküzyüz Evler’de yaptığımız konuşmada da özel olarak ele almak durumunda kalmıştık. Cemalettin de aynı kanaati taşıyordu. Bu nedenle yargılama aşamasındaki bütün söz, tutum, davranış ve imalarımızla hareketin daha olgun ve tercihan henüz tutuklanmamış(!) insanlarca yönetildiği yolunda bir intiba yaratmaya karar vermiştik. Vardığımız mutabakata göre, mahkemede savunma yaparken örgütün merkez komitesi üyeleri olmadığımızı, İl komitesi düzeyinde sorumlular olduğumuzu, hareketin merkez komite üyelerinin henüz yakalanmamış olduklarını iddia edecektik. Nitekim savunma günü geldiğinde Cemalettin Kars il sorumlusu, ben de Dersim il sorumlusu olduğumuzu iddia ettik.

Şimdi bazı okurlara komik gelebilecek böyle bir karara varmamızın iki nedeni vardı. İlki, benimle Cemalettin Tunç dışında merkez komitesi üyeliğini üstlenerek siyasi savunma yapacak kimsenin olmamasıydı. İkincisi de yukarıda sözünü ettiğim kaygıydı. Ama bu kaygıyı sadece bizim taşıdığımızı düşünmek yanlış olur. Daha sonraları başka örgüt ve hareketlerde de aynı kaygının neden olduğu birçok tutuma tanık oldum; ve kendi durumumuzu onlarınkiyle kıyasladığımda, davranışımızın, biraz da acemilikten kaynaklanan aşırı hassasiyetin bir ürünü olduğunu düşünmeye başladım.

Yukarıda özetlemeye çalıştığım atmosfer, daha taslağı hazırlamaya çalıştığım ilk günlerde ciddi bir engel olarak

çıktı önüme. Konuyu herkesle konuşamıyordum. Konuyu tartışılabilir nitelikte olduğu izlenimi veren her arkadaş da ideolojik, teorik konuları bir savunma formatında tartışabilecek seviyede gelişkin olmayabiliyordu. Özellikle de “ulusal sorun” olarak adlandırılan Kürt sorununda. Türk soluna mensup arkadaşların fazlaca bilmedikleri veya konuşmak istemedikleri bir alandı bu.

Ama sorun bununla sınırlı değildi. Konunun bir de güvenlik boyutu vardı. Cezaevi idaresinin, koğuştaki siyasi savunma için hazırlık yapıldığını bilmemesi gerekiyordu. Devletin kurulu düzenini bile silah zoruyla devirmiş bir Cunta’nın cezaevindeki temsilcilerini “savunma hakkı kutsaldır, dokunamazsınız” savıyla durdurmaya çalışmak, iyi bir korunma yolu olamazdı. Daha güvenli olanı, çalışmayı mümkün mertebe gizlice yürütmektir. Bu da başkalarıyla işbirliğini zorlaştırıyordu.

Ama bütün bunlar İstanbul’da tutuklu bulunduğum süreçte geçerli olan şeylerdi. Yanılmıyorsam 1982 Nisan başlarında sevk edildiğim Elazığ Askeri Cezaevinde bunların birçoğu anlamlarını yitirdiler.

Bir gün “topla eşyalarını Elazığ’a sevk oluyorsun” dediklerinde, düşündüğüm tek şey taslak oldu. O güne kadar belli bir gizlilik içinde hazırladığım, haftalık aramalarında askere kaptırmadığım Taslak’ı şimdi kendi ellerimle İdare’ye teslim etmek zorundaydım! Taslağı çıkıştaki aramada gözden kaçırabilmek için mümkün olduğunca not, kitap, kâğıt, gazete parçası gibi basılı malzemelerin ve el yazmalarının aralarına serpiştirmeye karar verdim. Koğuştaki savunma üzerine çalıştığımı bilen birkaç arkadaş vardı, onlara durumu anlattım. Ben eşyalarımı toplarken, onlar, koğuştaki ne kadar işe yaramayan sözlük, okunmayan Atatürk kitabı, boş veya karalanmış kâğıtlar, gazete parçaları, renkli çıplak kadın resimleriyle dolu gazete ekleri varsa toplayıp getirdiler. Taslağı bunların arasına dikkati çekmeyecek şekilde (ne kadar olabilirse) serpiştirdim. Gazete eklerini kullanmaktaki amaç, arama yapan

askerlerin dikkatlerini dağıtmaktı. Giriş-çıkışlarda arama yapan askerlerin çoğunluğu, okuma yazmayla arası iyi olmayan kırsal kökenli gençlerden oluşuyordu ve matbuat söz konusu olduğunda en çok ilgilendikleri şeylerden biri yarı çıplak kadın resimleriyle dolu gazete ekleriydi.

Tahmin edileceği gibi çantalarımı arama ekibine verdiğimde çok heyecanlıydım. Fakat hiç olmazsa bu kez şansım yaver gitti ve savunma notlarını içine yerleştirdiğim büyük çanta Malazgirtli bir erin payına düştü. Bu askeri tanıyordum. Birkaç ay evvel, hemşerim olduğunu, beni tanıdığını ve Aydınlık grubuna (Perinçek'in grubu) sempati duyduğunu söyleyen bir başka asker tarafından getirilip bana tanıştırılmıştı. Daha sonraki dönemde, Malazgirtli askerle birkaç kez kaçamak biçimde sohbet etmiş, hatta koğuş olarak bazı küçük yardımlarını da (hem onun, hem de hemşerim olan askerin) görmüştük. Konuşmalarından Ala-Rizgarî grubuna sempati duyduğu izlenimi edinmiştim; kendisi bu konularda bir şey söylememeye özen gösteriyordu. İsmi bilmediğim bu Malazgirtli asker daha ilk karıştırmada taslağın bir sayfasını buldu. Fakat bir şey demedi, kafasını kaldırıp yüzüme baktı. Önemsiz bir şeyden bahsediyormuş havasında: "Mahkemede, duruşmalarda tutulmuş notlar. Daha önce hem mahkeme çıkışlarında hem de cezaevi girişlerinde aramalardan geçmiş şeyler." dedim. Durumu anladı. Eşyaları bir süre daha rastgele karıştırdı; kitapları, kâğıtları, gazeteleri vs. karma karışık biçimde üst üste yığı ve komutana dönüp: "Arama tamam komutanım", dedi. Başçavuş rütbesindeki komutan yerde yığılı kümeye uzaktan bir göz attıktan sonra askere bir kaşe uzattı ve "Mühürle" dedi. Kürt asker bunun üzerine benim taslak notları da dahil dolu-boş fark etmeden bütün kâğıtlara ve notlara Hasdal Sıkıyönetim Askeri Cezaevinin "*Görölmüştür*" kaşesini vurdu.

Rahatlamıştım. Notlar aramadan geçtiği gibi bir de mühürlenmişlerdi! Yine de Elazığ II No'lu sıkıyönetim askeri cezaevinin kapısına vardığımızda heyecanlanmadan edemedim. O zamanlar bir cezaevinden diğerine sevk edilirken hem

eski cezaevinden çıkışta, ama özellikle yeni cezaevinin girişinde bir “*hoş geldin dayaağı*” atılırdı. Hasdal çıkışında birkaç tekme ve bolca küfürle uğurlanmıştım, Elazığ girişinde de dayak kesin görünüyordu; fakat beni asıl endişelendiren bu muhtemel dayak değil, taslaktı. Elazığ girişinde askerlerle itişmelerle kakışmalarla ve karşılıklı tehditlerle geçen iki saatlik bir beklemeden sonra birkaç yumruk ve tekmeden oluşan küçük bir “hoş geldin faslı”yla beni bir koğuşa, eşyalarımı ise İdare bölümüne koydular. Ne olduğunu anlamak için ertesi günü beklemem gerekti. Meğerse beni III No’lu sıkıyönetim askeri cezaevine götüreceklermiş, fakat o gün işlemleri yapacak sorumlular yerlerinde değilmiş.

Ertesi gün bulunduğum koğuştan alınarak İdare’ye götürüldüm. Bir teğmen bana nezaket ve tehdit karışımı bir tonla gideceğim yerde uslu durmamın herkesin yararına olacağını anlatan bir tirad çekti. Sonra da askerlere dönerek: “Yapın bunun aramasını, götürün”, dedi.

Ben heyecanla fakat çaktırmamaya çalışarak savunma notlarının bulunduğu çantayı izliyordum. Bir asker kâğıt ve gazete tomarları içinde taslağın bir sayfasını buldu. Normal bir şey olmadığını sezdi. Tam biraz daha kurcalayacakken, fazla yüksek olmayan bir ses tonuyla: “Onlar mahkeme notları. Üzerine bakarsan cezaevi müdürü tarafından mühürlenmiş olduklarını göreceksin”, dedim. Asker, sayfanın üst kısmındaki “Görölmüşdür” damgasını görünce “Haa!” dedi ve yerine koydu. Malazgirtli Kürt askerin sayesinde buradaki aramayı da atlatmıştım.

Yarım saat sonra III No’lu sıkıyönetim askeri cezaevinin girişindeydik. Komutan kim olduğum konusunda iyi bilgilendirilmiş görünüyordu. Beni makamına alıp özel olarak sohbet etti, imalı nasihatlerde bulundu. Benim aklım taslakta olduğu için fazla konuşmadan dinledim. Sonra askerler eşyalarımı aramak için çantaları açtılar. Eşyaları karıştırmaya henüz başlamışlardı ki, komutana döndüm: “Komutan, bu eşyalar iki gün evvel İstanbul’da cezaevi çıkışında arandılar, orada polise devredildiğimde polislerce arandılar, dün II. Nolu’ya

girişte askerlerce arandılar, nihayet az evvel II. Nolu'dan çıkarken bir kez daha arandılar. On dakika evvel aranmış elbiseleri bir daha karıştırmanın ne anlamı var? Çekiştirmekten elbiselerde hal kalmadı.” dedim. Nasihatçı havası henüz üzerinde olan cezaevi komutanı bu itiraz üzerine: “Toplayın eşyaları, indirin aşağı”, dedi. Böylece taslak III No’lu askeri cezaevinden içeriye sağ salım girmiş oldu!

III No'lu Cezaevi

III No'lu sıkıyönetim askeri cezaevi, Harput yolu üzerinde Astım Hastahanesi olarak inşa edildiği söylenen bir büyük binada bulunuyordu. 12 Eylül cuntasından sonra, askerler, yapımı bitmek üzere olan bu koca binaya el koymuşlar, en üst katlara bir tabur komando askeri, zemin katı ile bir üstündeki kata ise Sıkıyönetim Adli Müşavirliği'ni yerleştirmişlerdi. Bütün sıkıyönetim mahkemeleri, savcılıklar vb. burada bulunuyordu. İşte bu binanın orijinal planında *morg* olarak tasarlandığı söylenen ve mahkeme salonlarının tam altına denk gelen mahzenlerinden birinde altı adet beton hücre inşa edilip adına *III No'lu sıkıyönetim tutukevi*" denilmişti.⁽¹⁸⁾

Kısaca "*III No'lu*" diye adlandırılan bu cezaevinin kuruluş nedeni, Elazığ'daki politik tutukluların büyük bölümünün hapsedildikleri *II No'lu Cezaevi*'nde çıkan bir isyandı. Diyarbakır ve Mamak Cezaevlerinde hayata geçirilen ve kamuoyunun bugün sonuçlarını bir ölçüde bildiği vahşet programının bir benzeri, 1981 yılında Elazığ'da da yürürlüğe konulmuş, hatta bunda kısa süreli bir başarı da sağlanmıştı. Ancak tutuklular kısa sürede toparlanmışlar ve çoğunluğu Fevzi Çakmak Mahallesi'ndeki Alevi kadınlardan oluşan ailelerin de katkılarıyla bir direniş örgütleyerek uygulamayı boşa çıkarmışlardı. Sözü edilen isyan bu direnişin bir parçasıydı. İdare, işkence uygulamalarını vahşi düzeylere çıkarınca, tutuklular da cevap olarak *II No'lu cezaevinin* iki bölümünden birini ateşe vermişlerdi. Yangın vahşiyane bir işkence ope-

¹⁸ Aslında *III Nolu*'nun resmi adının tam olarak ne olduğunu bilmiyorum. Biz, günlük dilde *III No'lu* derdik. Ceza veya tutukevi özelliğini belirtmek gerektiğinde ise daha çok "Cezaevi" ismini kullanırdık. Bu nedenle elinizdeki metinde de sıkıyönetim askeri cezaevi" ismini kullandım. Buna karşılık mahkeme metinlerinde "Sıkıyönetim Tutukevi" türü ifadeler kullanıldığına da şahit oldum. O dönemden kalmış bir mektup, mühürlenmiş bir döküman vs. bulamadığım için tutukevi yetkililerinin resmi olarak hangi ismi kullanmış olduklarını tespit edemedim.

rasyonu eşliğinde söndürülmüş, İdare bu tepki karşısında geri adım atmıştı. Böylece Diyarbakır ve Mamak (Ankara) cezaevlerinde başarıya ulaşan program Elazığ'da boşa çıkarılmıştı.

İdare tutuklulara boyun eğdirebilmek için isyan eden tutukluları hemen mahkemeye vermiş ve isyana katılmış olsalar bile mahkemede “ben isyana katılmadım” diye ifade verecek herkesin beraat edeceğini ilan etmişti. O dönemlerde mahkemelerle cezaevleri ve işkencehaneler arasındaki ilişkiler bu ölçüde aleniydi. Fakat tutuklular bu oyuna gelmemiş, mahkemeye çıkarılanların neredeyse tamamı: “Evet, ben de isyancıların arasındaydım. İşkence gördüm, davacıyım.” şeklinde ifade vermişlerdi. Böyle ifade veren düzinelerce tutuklu 1,5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştı; ama cezaevi direnişi de önemli bir mevzi kazanmıştı.

İdarenin bundan sonraki adımı, direnişe öncülük ettiğini düşündüğü kişileri diğer tutuklu kitlelerinden ayırmak olmuştu. Bu amaçla, önce, isyandan ötürü ceza alan tutukluları cezalarını infaz etmek gerekçesiyle şehrin merkezindeki mahallelerden birinde bulunan eski (sivil) cezaevinin hücrelerine nakletmişlerdi. Sonra da Adli Müşavirlik binasının mahzeninde altı adet hücre yaptırarak özel bir cezaevi inşa etmişlerdi. Sivil cezaevine sevkten geriye kalan tutuklulardan direnişe öncülük yaptıklarını düşündüklerini kısaca III No’lu diye anılan bu yeni cezaevine sevk etmişlerdi. İşte taslağı sağ salim ulaştırdığım yer, toplam olarak 24-30 arasında tutuklusu bulunan böyle özel bir cezaeviydi.⁽¹⁹⁾

Özel mekanlarda ilginç özellikler bulunması, beklenmeyen bir durum değildir. III Nolu da bunun istisnası değildi. Her şeyden evvel bir morga benziyordu (belki de binanın altında Astım Hastahanesi, hücrelerin inşa edildiği bölümlerinde hastahanenin morgu olduğu yolundaki söylenenler

¹⁹ Bu olayların yaşandığı dönemde ben İstanbul’da tutukluydum. III No’lu cezaevinin kuruluşuna giden olaylarla ilgili aktardıklarım, III No’lu cezaevindeki arkadaşlardan duyduklarıma dayanıyor.

doğruydı). Havasızdı. Her hücrede küçük bir pencere bulunurdu; ve bu pencereler, üzerinde askerlerin nöbet tuttukları 1,5 metre derinliğindeki mazgal boşluklarının dip kısımlarına bakarlardı. Pencerelerin sabit kanatlarından birine takılmış olan küçük bir pervane mazgal boşluğuna hava pompalardı; ama bunun karşılığında içeri giren şey temiz hava değil, mazgal boşluğunun dibine dökülmüş toprak, yaprak, çöp ve pislik karışımından oluşan lağımsı bir çamurdan yayılan pis kokular ve gazlar olurdu. Bu yetmezmiş gibi haftada veya on günde bir, hücreleri birbirine bağla-

III No'lu cezaevi tutukluları havalandırmada toplu halde
(28.2.1983).

yan ara koridordaki -hücre kapıları kapalıyken askerlerin kullandığı- tuvalet tıkanır (bunun kasıtlı bir uygulama olduğuna inanırdık), koca binanın tuvalet suları cezaevine boca olurdu. Birkaç saat sonra bir er, uzun bir demir çubukla lağım borusunu yeniden açıncaya kadar, bütün cezaevinin zeminini 5-10 cm. yüksekliğindeki lağım sularıyla ve bu suların üzerinde yüzen insan pislikleriyle dolmuş olurdu ki, bunların bizim literatürümüzdeki adları "palamut"tu.

III Nolu çok sağlıksız bir yer olduğu için, askeri doktorların tavsiyelerine uygun olarak, bir tutukluyu orada en fazla

altı ay tutma kararı almışlardı. Süresi dolan tutukluları diğer cezaevlerine götürür, boşalan yerlere yenilerini getirirlerdi. Fakat ilk birkaç rotasyondan sonra bu uygulamayı kaldırdılar. Nitekim ben 1984 yazında Malatya E Tipi cezaevine sevk edilinceye kadar 2,5 yıl kesintisiz biçimde bu hücrelerde kaldım. Biz ayrıldığımızda davaları henüz sürmekte olan arkadaşlardan bir kısmı benden de uzun süreler kaldılar aynı hücrelerde.

Aslında “morg” olduğu söylenen orijinal üç odanın her birine inşa edilmiş bitişik iki hücrenin kapısı önlerindeki kısa bir koridora açılırdı (yani her bir orijinal oda, iki hücre ile bunların önündeki dar bir koridor olmak üzere üç parçaya bölünmüştü), bu şekilde oluşmuş üç kısa koridor ise üç orijinal odayı birbirine bağlayan 4-5 metre uzunluğundaki ana koridora açılırdı. Önceleri tamamıyla kapalı tutulan hücre kapıları, mahkumların direnişleri sonucu yemek saatlerinde açılmaya başlamıştı, yani yemekler -ki birer işkence aletiydi İdarenin elinde- bu ana koridorda topluca yeniyordu. Bu, iletişim ve sosyal ilişkiler bakımından iyi bir imkândı. Daha sonraki direnişlerle hücre kapılarının açık kalma süreleri daha da uzatıldı.

III Nolu Cezaevinin normal bir havalandırma yeri yoktu. Binanın zemin katında dışarıya bir çıkıntı şeklinde ve gecekondusu usulünce inşa edilmiş 4x6 metre genişliğinde, 2 metre yüksekliğindeki üstü açık bir oda havalandırma yeri olarak kullanılırdı. Kaçmaları önlemek için odanın üstünü demir cağlarla örmüşlerdi. Eğer tutuklulara karşı bir saldırı veya operasyon söz konusu değilse ve/veya tutuklular tarafından geliştirilen bir direniş yoksa, haftada 4 gün ve günde 45 dakikalığına bu irice kafeste havalandırmaya çıkarılırdık. Ama hem operasyonlar, hem de direnişler sürekliydi. Bu nedenle, çıkabildiğimiz dönemlerde havalandırmayı mümkün mertebe iyi kullanmaya çalışırdık. O küçük mekanda koşar, jimnastik yapar, üstümüzü örten demir cağları barfiks aleti niyetine kullanarak spor yapardık.

III Nolu cezaevinin en ilginç yanlarından biri de hücrelerin döşenış biçimiydi. Uzun hapislik hayatım boyunca çok sayıda hücre tanıdım; rahatlıkla söyleyebilirim ki, III Nolu'nun hücreleri eşsizdi. Ranzaları tahtadandı. Bu, tahtakurusu olmadığı müddetçe iyi bir şeydi; fakat tahtalar öyle döşenmişlerdi ki, ranzadan ziyade hücreyi tabandan tavana doğru üç eşit parçaya bölen iki adet tahta “raf” rolünü oynuyorlardı. “Raf”lar arasındaki boşluklar, ki biz onlara “kat” derdik, ancak bir kişinin oturarak durabileceği yükseklikteydi.

Birinci kat, yani hücrenin beton zeminiyle “ranza” adı altında döşenmiş birinci tahta raf arasında kalan boşluk, hem soğuk, hem de karanlıktı. Hücrenin cılız ışığı buraya kadar ulaşamazdı. Bu nedenle yaz aylarında sıcaktan bunaldığımızda betona uzanıp serinlemek dışında bu katı kullanamazdık.

İkinci katta, yani birinci tahta raf ile ikinci tahta raf arasında kalan hücre boşluğunda birbirine paralel serilmiş iki yatak bulunurdu. İki yatağın arasında yarım metrelik bir boşluk vardı. Burası yemek vs. için kullanılırdı.

İkinci tahta raf ile hücrenin beton tavanı arasında yer alan üçüncü “kat”ın dizaynı da ikinci “kat”ınki gibiydi. Yani birbirine paralel serilmiş iki yatak ve aralarında yarım metrelik bir boşluk. Fakat üçüncü “kat” biraz özeldi! Çünkü ilk olarak bu “kat”ın zemini, binanın hemen dışındaki mazgal boşluklarının dibini gören küçük hücre pencerelerinin hizasındaydı. Dolayısıyla oturduğunuz yerden, yarım metre genişliğindeki mazgalın karşı duvarının en alt kısımları ile mazgalın dibindeki pislikleri görebilirdiniz. Bu nedenle de üçüncü “kat”ın “Haliç manzaralı” olduğuna dair espriler yapardık.⁽²⁰⁾ İkinci olarak, kapının hemen üzerine yerleştirilmiş olan hücre lambası en çok bu “kat”ı aydınlatırdı. Dolayısıyla okuyup yazmak gibi işler en rahat üçüncü “kat”ta yapılırdı. Bir de bu kat, kapı mazgalının yukarısında kaldığı için

²⁰ İstanbul’daki Haliç körfezi, o dönemlerde pisliği ve lağıma dönmüş suyuyla gündem konusuydu.

gardiyan mazgaldan baktığında üst katta neler yapıldığını göremezdi. Bu da ikinci katı cazip kılan yanlardan biriydi.

“Kat”ların yüksekliği, oturduğunuzda kafanızın üzerinde bir karış boşluk kalabilecek kadardı. Eğer uzun boyluysanız ve yataklar arasındaki yarım metre genişlikteki boşlukta değil de bir yatağın üzerinde oturuyorsanız, kafanızın, üstteki rafa, eğer üçüncü “kat”taysanız hücrenin tavanına değmesi imkân dahilindeydi. Kısacası, gün boyu ya oturmak, ya da boylu boyunca uzanmak zorundaydınız. Bütün hücrede ayakta durulabilecek tek yer, hücre kapısının hemen arkasındaki kapı boşluğuydu. Fakat bunun da yarısını bir lavaboyla kapatmış olduklarından ancak tek kişinin dikilerek durabileceği kadar bir yer kalıyordu geriye. Ayakta durma ihtiyacımızı nöbetleşe bir şekilde bu boşlukta dikilerek giderirdik. Bir diğer deyişle III Nolu cezaevi “*tutuklu 24 saat yatar vaziyette olacak*” prensibi uyarınca dizayn edilmişti. Bu dizayn nedeniyle o cezaevinde yatan arkadaşların bir kısmı kalıcı bel sorunlarıyla tahliye oldular. Bunlardan biri de benim ve başka türlü zorunlu olmadıkça, hâlâ, bu Sunuş’u yazarken bazen yaptığım gibi, uzanarak çalışır ve bir dereceye kadar da öyle yaşarım.

İşte taslağı ulaştırabildiğim cezaevi böyle bir yerdi. İçeri girdiğimde Kawa davasından yargılanmakta olan Kemal Öncü ve Hüseyin Genç adlarında iki arkadaşla karşılaştım. Çok sevindim. Bu arkadaşlar, o sırada başka bir cezaevinde bulunan diğer iki arkadaşla birlikte 12 Eylül Cuntasından yaklaşık bir yıl evvel bir örgüt evine yapılan polis baskınında yakalanmışlardı. Ağır işkencelere rağmen poliste hiç bir şey kabul etmemişlerdi. Ama bu durumda ortada yakalandıkları evi sahiplenecek birileri de kalmadığı için hapis yatmaya devam etmekteydiler! Bu durumu daha tutuklanmadan önce bildiğimiz için, polis sorgusundaki yeni taktiğim gereği, İstanbul’daki savcılık ifademde bu evin içindeki malzemelerle birlikte bana ait olduğunu kayıtlara geçirtmiştim (tabii ki ev benim değildi ve bulunduğu mahalle dışında nerde olduğunu da

bilmiyordum). 27 Nisan 1982 tarihli çıkarıldığım ilk duruşmada bu ifadeyi mahkemede de tekrarlayınca söz konusu arkadaşların tahliyelerine karar verildi.

Bu arkadaşlardan Hüseyin Genç'in bulunduğu hücreye yerleştim. Elazığ'daki polis operasyonları ve sürmekte olan davayla ilgili geniş bilgileri ondan aldım.

III Nolu'ya geldiğim günden yaklaşık on-onbeş gün sonra bir duruşma vardı. İlk mahkeme ifademi burada verecektim. 1981 Aralığındaki ilk mahkemeden sonra, Heyet, gıyabımda davanın Kawa toplu davasıyla birleştirilmesine karar vermişti. Bu duruşmayı, savunmanın temel problemlerinden biri olan örgütsel konularla ideolojik-teorik konuları birbirinden ayırmak için kullanabileceğimi düşündüm. Çıkarılacağım ilk duruşmada örgütsel konularla ilgili ifade verip, davanın geriye kalan duruşmalarında ve ana savunmada sadece hareketin ideolojik, siyasal görüş ve tutumları üzerinde duracaktım.

Bu arada babam Elazığ Barosuna kayıtlı avukatlardan Süleyman Yeter'le savunmamı üstlenmesi için anlaşmıştı. Süleyman Yeter sol düşünceli, tutukluların davalarına mümkün olan en düşük ücreti alarak giren avukatlardan biriydi. Bu nedenle çok sayıda müvekkili vardı ve bu da tüm davalarla yeterince ilgilenmesini engelliyordu.

Süleyman Bey ziyaretime geldiğinde kendisinden dava dosyalarını getirmesini rica ettim. İki gün sonra iki klasör tutarında polis ifadesi, jandarma fezlekesi, mahkeme ifadesi, mahkeme tutanağı vs. elimdeydi. Süleyman Yeter'in bu katkısı, bütün yargılanma boyunca gördüğüm en önemli (hatta belki de tek) hukuki destek oldu. Klasörleri birkaç günlüğüne içeri vermişlerdi, bir hafta kadar sonra geri verdim (daha sonraki dönemde -Esas Hakkında Mütalaanın okunduğu dönemde- yeniden istedim fakat bir daha içeri vermediler).

Klasörleri de hızlı bir şekilde okuduktan sonra o ana kadar vakıf olduğum bütün bilgi ve verileri polis sorgusunda Cemalettin Tunç'la tespit ettiğimiz stratejiye uyarlayarak bir senaryo hazırladım. Buna göre mahkemede örgütün Dersim

(Tunceli) il komitesi üyesi olduğumu iddia edecektim. Merkez Komitesi üyeliği yerine, kendime, İl Komitesi üyeliği düzeyinde bir örgütsel pozisyon belirlememin nedeni, daha az cezaya çarptırılma arzusu değildi. Siyasi savunma yapacağım, örgütü ve eylemlerinin politik sorumluluğunu mahkemede açıkça sahipleneceğim için böyle bir durum söz konusu bile olamazdı; tersine siyasi savunma yapmakla normal koşullar altında bana vermeleri gereken cezadan fazlasına hükmetmeleri ihtimalini yükseltiyordum. İl komitesi üyeliğiyle ilgili tercihimin nedenlerini yukarıda aktarmıştım, Cemalettin Tunç'la yaptığımız değerlendirmeye dayanıyordu.

Bu değerlendirmemize uygun olarak ben kendime Dersim İl Komitesi üyeliğini seçtim. Aslında başka bir bölgenin yöneticisi olduğumu da iddia edebilirdim. Çünkü iddianameler ve polis ifadeleri Siirt ve Kars hariç bütün illerde faaliyet yürüttüğüme dair iddialarla doluydu. Dahası hakkımda birçok sıkıyönetim bölgesinde soruşturma veya dava açılmıştı. Bunlar arasından Dersim'i tercih etmemin nedeni, mahkemede Dersim İl Komitesi üyesi olmakla "suç"lanan sanıklar hakkında polisteki uyduruk ifadeler dışında sağlam kanıtlar bulunmayışydı. Dolayısıyla mahkemede o suçlamaları üstlenebilecek birisi ortaya çıkarsa birkaç arkadaşın daha erken tahliye olması sağlanabilirdi ki, dışarıdaki faaliyetlerin canlandırılması bakımından bunu çok önemsiyorduk.

Dersim tercihinde bir diğer etken de yakın zamana kadar Dersim il sorumlularımız olan Metin Gök'ün muhalefete mensup provokatörlerce, Süleyman Ölmez'in ise polislerce işkencede öldürülmüş olmalarıydı.⁽²¹⁾ Dolayısıyla Metin ve Süleyman'la birlikte Dersim il komitesini oluşturduğumuzu iddia edersem, hem muhtemel "komitede başka kimler vardı?" sorusuna tutarlı bir cevap bulmuş olurum, hem de duruşmalar boyunca, ihtiyaç belirdikçe, başka arkadaşların

²¹ Süleyman Ölmez, 1980 yılındaki örgütsel kargaşa döneminde örgütten ayrılarak Türk soluna mensup o zamanki adıyla Halkın Kurtuluşu örgütüne geçti. Bir süre sonra polis tarafından gözaltına alındı ve sorguda işkenceyle öldürüldü.

örgüt üyeliklerinin kanıtı olarak sunulan çeşitli örgütsel faaliyetleri, Metin ve/veya Süleyman'la birlikte benim organize ettiğimizi iddia edebilecek pozisyonu elde edebilirdim. Bu sayede belki birkaç arkadaşın daha erken tahliye olmasına katkıda bulunabilirdim.

Bir hafta içinde yukarıdaki senaryoya uygun olarak düzenlenmiş ve örgütsel "suç"lamalarla ilgili iddiaları ele alıp cevaplayan dokuz sayfalık bir metin hazırladım.

Burada bir parantez açarak mahkemelerde planlı bir şekilde yalan söylemenin ahlaki boyutuna değinmek istiyorum. Polisin eline geçtikten sonra bir devrimcinin karşı karşıya kaldığı açmazlardan biri de yalan söylememekle ilgili ahlaki yükümlülüğü ile kendi örgütünü, yoldaşlarını, örgütsel faaliyetlerini vb. koruyabilmek için yalan söylemek zorunda kalması arasındaki çelişkidir. Devrimcinin keyfini kaçırان bir çelişkidir bu. Fakat yapılabilecek fazla bir şey de yoktur. Kural olarak, bir devrimcinin önde gelen görevi, poliste ve mahkemede gerçeği söylemek değil, örgütsel faaliyet ve ilişkilerini gizlemek olduğundan, gerektiğinde yalan söylemek mübah hale gelir. Bir diğer deyişle koşullar, ahlaka da yeni bir anlam ve biçim verir. Böylece, bir devrimci polise veya mahkemeye yalan söylerken suçluluk duygusuna kapılmaz, ya da kapılsa bile koşullar bu duyguyu bir ölçüde hafifletir. Burada kural, polisin ve mahkemenin temsil ettiği rejimin gerçeğine karşı kendi gerçeğinizin rejimini inşa etmektir. Bu, bazen bir belirtikleştirmeyi, bazen de bir gizlemeyi gerektirir. Mahkemede yalan söylemek ikinci türdendir ve bir karşı rejim oluşturmanın iradi çabası içinde olduğunuzu bilmek, bireysel planda yaşanabilecek vicdani problemleri tamponlayıcı bir işlev görür.

Polise veya mahkemeye yalan söylerken bu konular üzerinde kendi kendime düşündüğüm olurdu. Ama belli bir rahatsızlık hissetsem de bunun büyük bir probleme dönüştüğünü söyleyemem. Haklı bir davanın savunucusu olduğuma inanıyordum. Karşıdakiler bu davayı bastırmak için işkence

dahil her türlü ahlak dışı yönetime başvuruyorlarken, benim her konuda gerçeği dillendirmek gibi ahlaki bir yükümlülüğüm olamazdı. Dahası gerçeği söylemek, örgüt üye veya sempatizanı olan yüzlerce insana büyük acılara mal olacağı için asıl ahlaki sancı orada başlayacaktı.

Ahlakla ilgili bu parantezden sonra savunmaya geri dönersek:

Elazığ sıkıyönetim bölgesindeki siyasi tutukluların cezaevlerinde yürüttükleri direniş, yukarıdaki paragraflarda da değindiğim gibi, yüksek bir seviyedeydi. 12 Eylül döneminin diğer cezaevlerinde yürütülen direnişleri anlatan bazı çalışmalar kamuoyuna ulaştığı için bir ölçüde biliniyorlar. Ancak Elazığ'daki tutukluların direnişini anlatan bir çalışma –benim bildiğim kadarıyla- henüz yayımlanmış değil. Bu nedenle Elazığ'da olup bitenler fazla bilinmiyor.

Böyle olmakla birlikte Elazığ direnişini anlatmak elinizdeki Sunuş'un konusunu oluşturmuyor. Okura bir fikir vermesi için şunu söylemek yeterli olur sanırım: Elazığ, 12 Eylül rejimi boyunca siyasi tutsakların tek tip elbise giymeyi sonuna kadar reddettiği Türkiye'deki iki sıkıyönetim bölgesinden biri idi (diğeri İstanbul'du). Kawacıların da bu başarıda ciddi katkıları vardı.

Ne var ki Elazığ'daki siyasi tutsakların mahkemelerde sergiledikleri direnişin seviyesi, cezaevlerinde sergiledikleri direnişin düzeyiyle hiç de uyumlu değildi. Siyasi tutuklular, cezaevlerinde ne kadar yüksek bir ruh ve fedakârlıkla direnmiş olurlarsa olsunlar, mahkemeye çıkarıldıklarında, ya siyasi ve örgütsel faaliyetlerle ilgilenmeyen sıradan insanlar, ya da en fazlasından “sol sempatizanı” olduklarını ve sırf bu nedenle mahkeme huzurunda bulunduklarını söylüyorlardı. Bunun en önemli istisnası Kawa davası sanıklarından Muhlis Bozkurt idi. Merkez kanadına mensup sanıklardan biri olan Muhlis, daha ben Elazığ'a getirilmeden önce gerçek-leşen ilk mahkeme sorgusunda bir “Kürdistan devrimcisi” oldu-

1984 baharında yeniden sertleşen yönetim, önce tutukluların bazı haklarını kısıtladı, ardından tek tip elbise giymeyi bir kez daha zorunlu kıldı. İdare, yeni programını kabul ettirebilmek için, II ve III No'lu'daki tutuklulardan seçtiği 16 kişiyi I No'lu tutukevindeki MHP'li faşistlerin koğuşlarına dörderli gruplar halinde serpiştirip günde iki kez işkence yapmaya başladı. Bir yandan da faşistlerin saldırıları sürüyordu. Tutuklular bu uygulamalara ölüm orucuyla karşılık verdiler. Direniş firesiz değildi; tek tip elbiseyi giyenler tarafsızlar koğuşuna naklediliyor, yerlerine yeni tutuklular getiriliyordu. Ben de I No'luya götürülen ilk gruptaydım ve eylemi sonuna kadar sürdürenlerden biri oldum. Direniş, 36. gününde tutukluların isteklerinin kabulüyle sonuçlandı.

Yandaki resim, ölüm orucu eyleminin altıncı gününde çekilmiştir. İlk kez bir direniş esnasında resim çekiliyordu ve nedenini hiç bir zaman anlamadık.

ğunu ve Kawa'nın görüşlerine sempati duyduğunu beyan etmiş, Cunta mahkemelerinin "faşist" ve "sömürgeci karakteri"yle ilgili ağır ithamlarda bulunmuştu. Bu, Elazığ Sıkıyönetim Komutanlığı bünyesinde mahkemelere karşı yöneltilen ilk açık ve sert itirazdı. Aslında Muhlis'in arzusu örgüt üyesi

sıfatıyla siyasi savunma yapmaktı. Ancak bizlerle ilişki kurmadan bunu yapmak istememişti. Öte yandan mahkemede bir tavır takınma ihtiyacı da duyuyordu. Böylece ikisinin arası bir tutumla, bir taraftar pozisyonunda örgütü sahiplenip, mahkemelere yönelmişti.⁽²²⁾ Bu eyleminden ötürü Muhlis'e anında dava açılmış ve mahkemeye hakaretten tek celsede 3 yıl hapis cezası verilmişti. Sıkıyönetim komutanlığının bu kadar çabuk davranmasının nedeni direnişlerin mahkemelere yayılmasını engelleme isteğiydi. Muhlis dışında, Muhalefet kanadına mensup İbrahim İncesu da ilk mahkeme sorgusunda Kawa'nın ideolojik ve siyasi görüşlerini açıkça sahiplenilen bir ifade vermişti.

Bir diğer istisna yukarıda sözünü ettiğim isyan davasıydı. Aslında bu tam bir istisna sayılmazdı; çünkü isyan örgütsel değil, cezaeviyle ilgili bir konuydu. Yani kimse isyana katıldığı için herhangi bir örgütün üyesi olmakla suçlanmıyordu.

Kısacası, ben Elazığ'a getirilinceye kadar, bilebildiğim kadarıyla, Elazığ'daki hiç bir siyasi tutuklu, sıkıyönetim mahkemelerinde mensup olduğu örgütü ve o örgütün faaliyetlerini bir örgüt sorumlusu sıfatıyla sahiplenip savunmamıştı.

Haksızlık etmemek için belirtmek gerekir ki Elazığ cezaevlerindeki siyasi tutukluların böyle davranmalarının esas nedeni, fazla ceza almaktan duydukları korku değildi. Bir eğilim olarak, yönetici konumda olmayan veya ağır ceza alması kesin görünmeyen ileri kadroların mahkemelerde örgütlerine açıkça sahip çıkmaları beklenmiyordu. Bu nedenle tutukluların büyük çoğunluğu zaten böyle bir yükümlülüğün dışında sayılıyorlardı. Bu yükümlülüğü taşıdığı varsayılan

²² Bu durum, bazı komikliklerin yaşanmasına da sebep olmadı değil. Ahmet Önal'dan dinlediğim bir anekdota göre, Muhlis Bozkurt, Kawa üyesi olmadığını iddia etmesine rağmen olur olmaz her vesileyle Kawa'nın görüşlerini ve hatta eylemlerini savunmaya kalkınca, duruşma hakimi: "Sen hem Kawa'nın üyesi olmadığını söylüyorsun, hem de Kawa'nın eylemlerini savunuyorsun. Sen Kawa'nın avukatı mısın?" diye sormuş. Muhlis de: "Evet, avukatıyım. Kawacılar görev verselerdi bu eylemleri de yapardım" diye cevap vermiştir. Bu duruşma yapıldığında ben henüz İstanbul'da tutuklu idim.

kişiler, örgütlerin merkezi yöneticileri ile ağır cezalar almalarına kesin gözüyle bakılan ileri kadrolardı. Sayıları az da olsa bu gibiler vardı, fakat garip bir şekilde mahkemelerde sol düşüncelere duydukları sempatiyi dile getiren yuvarlak ifadelerle yetiniyorlardı.

III Nolu'daki Kawa davası
tutukluları:

İ. Alan, C. Gündogan,
A. Önal (oturan)

Fotoğraf, 1984 yazında, ölüm orucu eyleminin bitiminden 15 gün sonra çekilmiştir. Arkada alt tarafta görünen koyu renkli yatay şerit, hücre pencerelerinin dibine baktığı mazgal boşluklarının tavanını oluşturan demir parmaklıklardır.

Anladığım kadarıyla böyle olmasının en önemli nedenlerinden biri, anılan kadroların mahkemelerde nasıl siyasi savunma yapılacağını bilmemeleri ve/veya dışarıdaki ve diğer cezaevlerindeki arkadaşlarıyla bir koordinasyon sağlamadan siyasi savunma yapmak istemeyişleriydi. Bir diğer deyişle onlar da bizim gibi acemiydiler, örgütleri dağıtılmıştı ve bu kargaşa içinde başkalarının durumlarını da etkileyebilecek yanlış adımlar atmaktan çekiniyorlardı. Siyasi savunma yapmaları durumunda ağır cezalar alacaklarına veya işkence gibi özel muamelelere tabi tutulacaklarına dair endişeler ikinci dereceden faktörlerdi.

Benzer bir durum Kawa davası sanıkları bakımından da geçerliydi. Örneğin yukarıda da değindiğim gibi Muhlis Bozkurt ve İbrahim İncesu savunma yapma konusunda kararlı idiler. Fakat tek başlarına karar vermek istemiyor, örgütle

asgari bir istişare imkânı arıyorlardı. Davanın başlangıç döneminde böyle bir görüş alışverişini gerçekleştirecek imkânı bulamadıkları için, bir ara yol olarak, mahkemede, örgütün düşüncelerini onayladıklarını söylemekle yetinmişlerdi. Zamanla, yani kendi arkadaşlarıyla bir istişare gerçekleştirdikten sonra, savunmalarının düzeyini daha ileri noktalara çekmeyi umuyorlardı.

Yukarıdaki paragraflarda özetlenen koşullar altında Elazığ'da siyasi savunma yapmak risk almak anlamına geliyordu. O günün koşullarında, akla gelebilen hemen her şey, askeri cuntanın işkenceci yerel temsilcileri ile siyasi tutuklular arasında bir çekişme ve çatışma alanı oluştururdu. Polis, askerler, cezaevi idaresi ve mahkemeler, koordineli bir şekilde her zemini ve her durumu tutuklulara boyun eğdirebilmenin bir aracına dönüştürmeye çalışırken; tutuklular bu girişimleri boşa çıkarmakla uğraşıyorlardı. Dolayısıyla mahkemelerde siyasi savunma yapmak, o zamana kadar Cuntanın elinde bulunan bir alana yönelerek orada devletin üniter bütünlüğüne ve sınıfsal temellerine saldırmak anlamına gelecekti. Böyle bir hamlenin nasıl bir karşı saldırıyı davet edeceği ise belli değildi.

Karşı saldırının belirsizliği kadar önemli olan bir husus da muhtemel saldırının spesifik olarak savunma yapan kişiye, bir sonraki kademede de o kişinin mensup olduğu gruba yönelmesi ihtimaliydi. En azından başlangıç aşamasında böyle bir ihtimal vardı. Durum, İdare'nin tutuklulara toplu biçimde saldırdığı ve bu suretle toplu bir karşı duruşu kışkırttığı cezaevi direnişlerine benzemiyordu. Siyasi savunma yapacak kişi veya kişilerin gelebilecek saldırıları bireysel veya -bir dereceye kadar- grupsal olarak göğüslemeleri gerekebilirdi. Hiç olmazsa başlangıç aşamasında.

İşte ilk ifadeyi bu riskli koşullar altında verdim (27 Nisan 1982). Hazırladığım 9 sayfalık metni mahkemede okumam ve bütün eylemleriyle birlikte örgütün sorumluluğunu üstlendiğimi açık biçimde beyan etmemle birlikte Elazığ'daki

III No'lu Cezaevi, 1984-07-06

yukarıda özetlediğim durum geride kalmış oldu. Artık mahkemeler de açık direniş alanlarına dahil edilmişlerdi.

Bu tutumun ilk etkisi, mahkeme salonunda görüldü. Mahkeme heyeti ve avukatlar, Av. Ali Şenci'nin deyiimiyle, "şok oldular". Duruşma hakimi, duruşmaya olan hakimiyetini önemli ölçüde yitirdi. Karşılarında, yargıladıkları örgütün üyesi olduğunu söyleyen bir sanık buldukları için beni konuşturmak işlerine geliyordu, öte yandan olayın ideolojik ve siyasi boyutlarıyla ilgili söylediklerimi duymak istemiyor, konuşmalar buraya gelince susturmak veya geçiştirmek istiyorlardı. Fakat hesaplanmış bir inatçılıkla, duruşmanın mahkeme heyetinin değil, büyük ölçüde benim istediğim şekilde seyretmesini sağladım. Bu durum, duruşma salonundaki arkadaşlara da moral vermişti.

İşin gerçeğini söylemek gerekirse, Elazığ'daki Kawa davası tutukluları moralsiz değillerdi. Hemen herkeste belli bir direnme çabası, isteği ve umudu vardı. Benim çıkışım, sadece bunu dışa vurmanın yeni bir vesilesi oldu. Herkesin yüzü gülüyordu. Buna, direnmeyen, ama itirafçılık da yapmayan bir sanık da dahildi. Arkadaşlar, söz alıp mahkeme heyetine sorular soruyorlar, sıkıştırıyorlar, amiyane tabirle mahkeme heyetine gıcık veriyorlardı.

Bu durum kişi olarak bana moral vermekle kalmadı, kırımca mahkeme sonrasında bireysel olarak bana yönelmesi muhtemel saldırılar bakımından da caydırıcı bir rol oynadı. Duruşma bitiminde salondan çıkarılıp büyük bekleme salonuna alındığımızda, arkadaşlar hissettirmeden beni korumaya aldılar.

Ama beklediğimiz olmadı. Sıkıyönetim Komutanlığı yangına benzinle gitmedi. Tersine, örgütün mahkemede tok bir sesle savunulmuş olması karşı taraf üzerinde çözücü bir etki yaptı. Zamanla bunu daha net olarak görme imkânımız oldu. Ama daha ilk adımda bile izlerine rastlamak mümkündü. Örneğin bizi cezaevine geri götüren asker grubunun başındaki komutan sanki mahkeme salonunda hiç bir şey olmamış gibi davranıyordu. Askerlerin havası da bir saldırıya işaret

etmiyordu. Bizi cezaevine geri götüren erler, birazdan saldıırıp kafa göz patlatacak bir hava içinde görünmüyordı(23); içinde bir albayın da bulunduğu askeri mahkeme heyetine kafa tutarak devlete direnmiş olan insanlara eskortluk yapıyorlarmış havasındaydılar!

İlk adım başarıyla atılmıştı. Bir sonraki adım, mahkemede ki çıkışla legalize olan savunma yapma pozisyonunu, savunma hazırlama koşullarını iyileştirmek için kullanmak oldu. Cezaevi müdürüyle görüştüm, mahkemede savunma yapmakta olduğumu, bunun için kitaplara ihtiyacımın olduğunu vs. belirttim. Bunu yaparken içeri kitap aldırabileceğimi pek düşünmüyordum. Asıl hedef, İdareyi kitap alımı konusuna kilitleyerek, hücrelerde savunma amacıyla yazacaklarımın müsadere edilmemesini sağlamaktı. Diğer tutuklular da içeri kitap alımı konusundaki isteklerini daha ısrarlı bir talebe dönüştürdüler. Özellikle benim İstanbul'dan getirdiğim ve üzerinde cezaevinin mührü bulunan birkaç kitabın varlığı bu işi kolaylaştırıyordu. İstanbul'daki uygulamayı bir tür içtihat gibi kullanıyorduk görüşmelerde. Bu politika işe yaradı. Bir süre sonra, özellikle üniversitelerde ders kitabı olarak okutulanlar olmak üzere içeriye birkaç araştırma kitabı daha girdi.

Bu arada ben savunma notlarımı hâlâ gizliyordum. Ancak siyasi savunma hazırlamayla ilgili edindiğim legal pozisyonu (!) korumak için bazı karalama notlarını, hatta bizzat savunmanın bazı parçalarını açığa, askerlerin görebilecekleri yerlere koyuyordum. Bundan amaç, bizim hücremizde mahkemenin ve İdarenin bilgisi dahilinde siyasi bir savunma hazırlandığını sıradan askerlere hatırlatmak ve askerleri yazılı kâğıtlar üzerinde Kürt, Kürdistan, Sosyalizm, Marksizm gibi yasak kelimeleri görmeye alıştırmaktı!

²³ İdare, tutuklulara karşı bir saldırı yapmaya niyetli olduğuında önce askerleri dolduruşa getirirdi. Dolayısıyla askerlerin bir kriz anındaki psikolojileri, İdarenin saldırıp saldırmayacağını anlamamıza yarayan bir barometre işlevi görürdü.

Bu, önemli bir husustu. Çünkü şiddet eşliğinde uygulanan güçlü şartlandırma ve indoktrinasyon nedeniyle askerler bu tür kelimeleri duyduklarında veya gördüklerinde deliye dönerlerdi. Erleri bu tür şeylere alıştırmadan, ilerlemek zor görünüyordu. Herhangi bir erin böyle bir şeyi görüp “Yassssakkkk hemşerim!” diye bağırmasını takiben ortalık karışır ve karışıklık genellikle bir operasyonla, yani idarenin tutuklulara toplu bir saldırısıyla sonuçlanırdı. Askerler haftalık “arama”larda hücreleri alt-üst etmeye ilaveten, her havalandırmaya çıkarılışımızda hücrelerimize girer, açıkta bulunan eşyalarımızı kontrol eder, fazla hissettirmemeye çalışarak sağı-solu karıştırırlardı. Dolayısıyla askerleri bu tür kelimelerin bulunduğu yazılara, karalamalara vs. alıştırmadan yazılışı aylar sürecektir bir metni hazırlamak, ardından da bunu temize çekmek mümkün görünmüyordu.

Elbette askerleri “normalleştirmek”, sadece benim sorunun değildi. Bütün siyasi tutsaklar bunun için çaba harcıyorlardı. Sunuş’un bu alt bölümünde Elazığ’daki olaylar Kawa davası savunmasının hazırlanışıyla ilişkili oldukları ölçüde anlatıldıkları için, sanki bütün Elazığ’daki cezaevleri III Nolu’nun etrafında, bütün III Nolu da bizim hücremizin etrafında dönüyormuş gibi bir izlenim uyanabilir okurda. Bunun yanlış bir izlenim olduğunu söylemek istiyorum. Çünkü genel olarak Elazığ cezaevlerinde, özel olarak da III Nolu Cezaevindeki direniş toplu bir direnişti. Ufak tefek firelerle bütün gruplar direnişin içindeydiler, hatta direnişte birbirleriyle yarıştıkları bile söylenebilir. Benim bu alt bölümde anlattıklarım, direnişin savunmayla ilgili boyutundan ibarettir. Bütün direniş gerçeğini onun bir boyutuna eşitlemek, hem yanlış, hem de direnen diğer insanların fedakarlıklarına ve emeklerine karşı saygısızlık olur.

Yıllara yayılan bu direnişin sonucu olarak, Sıkıyönetim Komutanlığı ve İdare, III Nolu’da yatan tutukluların, yani bizlerin “*ıflah olmaz*”, bu nedenle de “*doğru yola getirmek için uğraşmaya değmez*” insanlar olduğumuzu kabul etti. Sözlü bir bildirimle değil tabii ki, davranışlarla deklare edilen

bir kabuldü bu. Savunmaya, hazırlık aşamasındayken el konulmamasının arkasındaki nedenlerden biri de bu kabuldü. Eğer böyle fiili bir kabul olmasaydı yüzlerce sayfa tutarındaki yazıları küçücük bir hücrede İdareden aylarca gizlemek mümkün olamazdı.

Tahmin edileceği gibi bu kabullerin tutuklulara olan bedeli ağırdı. Sayısız operasyona karşı direnmek, düzinelerce açlık grevi örgütlemek, mahkeme protestoları yapmak, saçsakal kesmeme direnişleri organize etmek, gerektiğinde banyo yapmayı reddetmek, gerektiğinde dayatılan tek tip elbiseyi giymeyerek mahkemelere don-atletle çıkmak gibi (komikti, fakat eğlendirici değildi, kış soğuşunda sadece dondurucuydu) akla gelebilecek her türlü direnişe ilaveten birçok arkadaşımızın sakatlanıp, Devrimci-Sol davası sanıklarından Mazlum Güder adlı arkadaşımızın kaba dayakla öldürülmesine kadar uzanan bedellerdi bunlar. Burada, konudan biraz uzaklaşma pahasına Mazlum Güder'in öldürülmesi olayını anlatmak istiyorum. Bununla, okurun kendi kafasında savunmanın yazıldığı ortamı, yani III Nolu'daki güncel yaşamı canlandırmasına yardımcı olabilecek bir kesit sunabilmeyi umut ediyorum.

Mazlum Güder, Devrimci Sol davasının görece genç fakat direnen tutuklularından biriydi. Bir görüş günü ikimiz birlikte ziyaret kabininde ailelerimizle görüşüyorken sigara içmek istedi. Bizi dinlemekle görevli arkamızdaki askerlerden biri “Ziyaret yerinde sigara içmek yasaktır!” diyerek Mazlum'u engellemeye çalıştı. Aslında böyle bir yasak yoktu; belli ki asker kendi kafasından bir yasak daha uygulamak istiyordu.

Bu tür uygulamalar sıkça tanık olduğumuz şeylerdi. Serbest olan bir şey bir gün ansızın “Yasak!” ilan edilirdi; eğer tutuklulardan ciddi bir itiraz gelmezse o yasak yerleşir, sıra yeni birine gelirdi. İlan edilen yasağa karşı direnilmesi durumunda ise iş genellikle bir operasyona kadar uzar ve tutuklular o operasyona da boyun eğmezlerse “yasak”tan ya vazgeçilir ya da yasak başka biçimlere büründürülürdü. Bu nedenle, bu tür oldu-bittilerle karşılaştığımız her durumda özel bir

karara gerek olmaksızın direnme kararı almıştık ve titizlikle uyguluyorduk.

Mazlum, bu kararımız gereği, sigara yasağının askerin kendisi tarafından o anda uydurulan keyfi bir uygulama olduğunu belirtti ve yasağa uymayacağını söyledi. Tartışma büyüyünce ben de çekişmeye dahil oldum ve Mazlum'dan bir sigara alarak tüttürmeye başladım. Normalde sigara içmezdim ve kabinin karşı tarafında da annemle babam durmaktaydı.

Bu şekilde karşılıklı hamlelerle tartışma daha da büyüdü ve sonunda coplar konuşmaya başladı. Biz slogan atarak ve hiç olmazsa kafalarımızı jop darbelelerinden korumaya çalışarak yıkılmamaya çalışıyorduk. Ziyaretçilerimiz de bağırmaya başladılar. Ziyaret kabinlerinin altına denk gelen hücrelerde seslerimizi duyan tutuklu arkadaşlarımız da kapıları dövüp slogan atmaya başlayınca cezaevi komutanı gelip duruma müdahale etti. Bu kez

Mazlum Güder

komutanla aramızda sert tartışmalar başladı. Bağışmalı tartışmalar uzayınca da görüş süresi bitti. Biz de hiç olmazsa bu vesileyle çekişmeye bir nokta koyalım düşüncesiyle fazla itiraz etmeden ziyaret kabinlerinden çıktık. Aşağıya, hücrelere indirilirken birkaç tekme, jop ve yumruk daha yedik, ama bunlar daha çok ilk saldırıda hızını alamamış birkaç fanatik erin hamleleri olduğu için fazla büyütmedik.

Ortalık sakinleşmiş gibiydi. Meğerse Komutanın hesapları farklıymış. Ziyaretçileri gönderdikten sonra daha sessiz bir operasyon düşünüyormuş. Nitekim olaydan yaklaşık bir saat sonra, kendisine bir tebligat yapılacağı için imzasına ihtiyaç olduğu bahanesiyle Mazlum'u çağırıp sorunsuz bir şekilde İdareye götürmüşler (bundan haberimiz olmadı), sonra da öldüresiye dövüp IV Nolu Cezaevinin bir hücresine koy-

muşlar. Mazlum IV Nolu'ya götürüldüğünde aslında can çekişiyormuş. Bitişikteki bayan tutukluların durumu anlayıp müdahale etmeleriyle doktor çağrılmış ancak Mazlum kurtarılammıştı.

Mazlum'un ölümü, belki beni de ölümcül bir işkence seansından kurtarmıştı. Böyle olup olmadığını bilmiyorum. Ama zaten konu da bu değil. Benim anlatmak istediğim şey, savunmanın yazıldığı III Nolu Cezaevinde sahip olduğumuz en küçük hakkın bile büyük bedellerle elde edildiği ve ancak sürekli bedel ödenebilirse elde tutulabildiği idi. Bu anekdottan da çıkarılabileceği gibi, III Nolu'nun hücrelerinde yaşamla ölüm arasındaki çizgi hayli inceydi. Ailenizi göreceğiniz için mutlu bir şekilde çıktığınız hücrenize can çekiyor olarak dönebilirdiniz. Elinizdeki savunma işte bu koşullar altında yazıldı.

Cezaevindeki direnişin sürekliliği ve kararlılığı, siyasi savunma hazırlamanın koşullarını iyileştiriyordu. Buna rağmen ortada bir garanti yoktu. İdare bir gecede tavrını değiştirebilir, yazılan her şeye el koyabilirdi. Bu nedenle asıl yazmaları gizlemeye devam ettim. Ta ki yazılanlar, karalamalar ve asıllarıyla birlikte artık saklanamayacak miktara ulaşıncaya kadar.

Bu işte en çok yardımını aldığım kişi, şimdilerde Perî Yayınlarını yöneten Ahmet Önal'dı. Ahmet, Bingöl'de tutuklanmış arkadaşlarımızdan biriydi ve IV Nolu cezaevinde tutukluydu. Burası görece "sakin" bir cezaeviydi. Cezaevi komutanı, bir gün koğuş sorunlarını görüşmek üzere Ahmet'i idareye çağırmış; görüşme bittikten sonra kendisini koğuşa geri götüren askerlerin "Neden komutanın karşısında düğmelerini iliklemedin?" diye sormalarıyla başlayan tartışma bir işkence seansına dönüşmüş ve ardından Ahmet, bizim yanımıza, III Nolu cezaevine sürgün edilmişti. III. Nolu'ya geldikten sonra Ahmet aynı duruşmada tahliye edilen Hüseyin Genç'ten boşalan ranzaya yerleşti ve ondan sonraki dönemde savunmanın hazırlanmasına değişik türden katkılarda bu-

lundu: Yazdıklarımı okudu, eleştiri ve önerilerde bulundu, yazılışı biten bölümlerin temize çekilmelerinde karalamaları okumak suretiyle yardımcı oldu vs.

Ahmet'ten bu tür yardımlar almakla birlikte savunmayı tek başıma ben imzaladım. Çünkü Ahmet'in siyasi savunma yapmasını istemiyorduk. İstanbul'dan geldikten sonra yapılan ilk istişarelerden sonra ulaştığımız sonuca göre siyasi savunma üç kişi tarafından yapılacaktı: Ben, Muhlis Bozkurt ve İbrahim İncesu. Dolayısıyla metni ancak bu iki arkadaş imzalayabilirlerdi.

Bunlardan Muhlis Bozkurt benim ilk duruşmaya çıkmanın üzerinden birkaç hafta geçmeden cezaevinden firar etti. Yukarıda anlattığım mahkemeye hakaret davasından aldığı 3 yıl hapis cezasının infazı için tutulduğu sivil cezaevinin hücrelerinde, daha sonra aynı yere nakledilen İsyân Davası'nın hükümlüleriyle birlikte kazdıkları bir tünelden çıkıp gitti. Böylece geriye İbrahim İncesu kalıyordu beraber siyasi savunma yapabileceğimiz.

İncesu, Muhalefet kanadına mensup olmasına rağmen prensip olarak ortak savunmaya evet demişti. Fakat bunu, mümkünse savunmaya katkıda bulunarak, değilse hiç olmazsa okuyarak yapma düşüncesindeydi. Ne var ki kendisi II Nolu cezaevindeydi ve beni oraya götürmeleri söz konusu değildi. Bu nedenle III Nolu'ya gelmek için İdareye müracaatta bulundu. Fakat isteği kabul edilmedi. Bu durumda, göremeyeceği bir savunmayı imzalamaktansa kendisi ayrı bir savunma hazırlamayı tercih etti. Aklımda kaldığı kadarıyla, resmi görüş karşısında örgütün ideolojik, siyasal görüşlerinin savunusunu yapan 70 sayfa (A4) tutarında bir savunmaydı bu. İbrahim İncesu da savunmasını mahkeme salonunda sonuna kadar okumayı başardı.

Fakat İbrahim henüz girişimlerinden sonuç alamadan ben savunmayı yazmaya başladım. Çünkü dava sona yaklaşıyordu ve bu nedenle İncesu'nun girişiminin sonucunu beklemek gecikmeye sebep olabilirdi. İstanbul'dayken hazırladı-

ğım taslağı izleyerek savunmayı bölüm bölüm yazmaya başladım. Mayıs 1982’de başlayan bu iş, toplam beş ay kadar sürdü. Aynı yılın Ekim ayı ortalarında savunmanın ilk yazılışı bitmişti.

Yazma sürecinin çok sancılı geçtiğini söylemek gereksiz. Bir dizi zorluk vardı aşılması gereken. Bunların ilki, yazarken yazılanların tümünü-görme imkânının yokluğu. Her zaman gizlenmiş bazı bölümler ve notlar olduğundan yazılanların tümünü bir arada görmek, bölümleri mukayeseli biçimde okumak vs. mümkün olmuyordu. Her şeyde “hafızaya kuvvet” prensibi işliyordu! Bu da metnin iç dengelerini kurmak, bütünlüğünü korumak, tekrarları ayıklamak vs. bakımından ciddi sorunlar yaratıyordu.

Bundan da önemli olan sorun, kaynak yokluğu. Savunma, ideolojik ve siyasi konuları bir dereceye kadar teorik düzlemde ele alan bir metin olacaktı ve geniş alanları kapsayacaktı. Tarih, toplumbilim, siyasal bilimler, uluslararası ilişkiler bu alanların birkaçıydı. Gerekli kaynaklar olmadan böyle bir işe girişmek zordu. Önceki paragraflarda belirttiğim gibi elimizde kitap yoktu. Savunmayı yazarken bakma imkânı bulduğum kitaplar, İstanbul’dan getirdiğim birkaç inceleme ile, Elazığ’da bunlara eklenen birkaç kitaptan ibaretti. Bunların çoğu da doğrudan konuyla ilgili değillerdi. Örneğin İstanbul’daki bir ekonomi fakültesinde okutulan bir mikro ekonomi ders kitabının (içeri bu tür kitaplar aldırabiliyorduk) Kawa davası savunmasında yeri ne olabilirdi ki! Ama yokluk, kişiyi yaratıcı olmaya zorluyor. Sinekten yağ çıkarmak kabilinden bu tür kitaplarda bile bazı şeyler buluyorduk. Bazen bir filozofla ilgili işe yarar bir bilgi, bazen geçmişte yaşanmış bir olayın tarihi vs.

Yine de üç kitaptan diğerlerine oranla daha fazla yararlandım. Bunlardan ilki, Mustafa Akdağ’ın Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi adlı incelemesiydi. İkincisi, Şevket Süreyya Aydemir’in Tek Adam adlı çalışmasının üçüncü cildiydi. Sonuncusu da Stalin’in Milli meseleyle ilgili bir makalesiydi.

O sıkı koşullar altında Stalin'in makalesinin içeriye nasıl girmiş olduğunu anlatmak da ilginç olabilir. 12 Eylül 1980'de askerler yönetime el koyunca, I. ve II. Nolu'da kalan siyasi tutuklular (o zaman henüz III Nolu ve IV Nolu tutukevleri yoktu), ellerindeki kitapların bir gün İdare tarafından toplanacağı ihtimalini hesaplayarak ilerde tümünden kitapsız kalmamak için kendilerince tedbirler almışlardı. Bu tedbirlerden biri de askeri yönetimin hemen toplayacağını varsaydıkları kitaplardan en önemli gördüklerini (bunların büyük çoğunluğu Marksist klasiklerdi) ince pelür kâğıtlarına yazarak saklamaktı. Gerçekten de bir süre sonra ellerindeki kitaplar toplatılınca zulalardaki kitaplar çıkarılıp okunmaya başlanmıştı. Stalin'in anılan makalesi de bu şekilde saklanıp daha sonraları bir biçimde III. Nolu'ya ulaştırılmış el yazmalarındandı.

Savunmanın yazılışındaki bir diğer önemli sorun, ele alınması gerekli bazı ideolojik siyasi konularla ilgili kişisel rezervlerimdi. Dördüncü bölümde daha geniş biçimde ele alınacağı üzere, o dönemde Kawa'nın bazı tezleri beni tam olarak ikna etmiyordu. Bunların hareketin temel tezleri olmaları itibarıyla savunmaya dahil edilmeleri gerekiyordu. Fakat beni yeterince ikna edemeyen tezlerin benim tarafımdan nasıl ikna edici biçimde yazıya dökülecekleri sıkıntı verici bir sorundu. Bulduğum çözüm şöyle oldu: Eğer bir tez, bizzat hareket tarafından yazılı veya sözlü sunumlarla ele alınıp işlenmişse, beni ikna edip etmemesine bakmaksızın bu tezi hatırlayabildiğim ölçüde metne aktaracaktım; yok eğer bir tez hareket tarafından henüz işlenmemişse o tezi mümkün olabildiğince geçiştirecek, yani sadece lafzen anacak, fakat ayrıntısına girmeyecektim. Tabii eğer böyle yapmak mümkünse. Çünkü bazen bu bile mümkün olmuyordu.

Birinci türden konulara örnek olarak Osmanlıların Kürdistan'daki sömürgeciliğiyle ilgili tezi verebilirim. Bu konu, Kava dergisinde yayımlanan bir yazıda ele alınmıştı. Buna göre, Osmanlıların egemenliği altındaki ülkelerin bir kısmı sadece "bağımlı" ülke statüsündeyken, diğerleri sömürgeleş-

tirilmiş ülkelerdi. Bu teze göre, bağımlı ülke ile sömürge ülke statüleri arasındaki fark, ilgili ülkede *timar sisteminin* uygulanıp uygulanmaması idi. Timar sisteminin uygulandığı ülkeler, iktisadi, siyasi ve toplumsal organizasyon bakımından Merkez'in uzantısına dönüştükleri için bağımsız gelişmelerini yitirmiş, sömürgeleşmişlerdi. Timar sisteminin uygulanmadığı yerlerde ise mevcut toplumsal formasyonlar varlıklarını devam ettirmişler, bunun karşılığında Merkez'e belli vergiler vermekle yetinmişlerdi. Sözü edilen yazı, timar sisteminin Kürdistan'da da uygulandığı iddiasıyla Kürdistan'ın da feodal sömürge bir ülke olduğunu ileri sürüyordu. Bu tez bana biraz şematik görünüyordu. Sanki tanıma uysunlar diye olgular biraz zorlanmışlardı. Özellikle de bir kısmını cezaevindeyken okuduğum "Asyatik Üretim Tarzı"yla ilgili kitaplarla tanıştıktan sonra böyle düşünmeye başlamıştım. Ancak konu Kava dergisinde işlenmiş olduğu için yapılabilecek fazla bir şey yoktu. Savunmaya Kava dergisinde sunulan şekliyle koydum, tabii ki hatırlayabildiğim ölçüde sadık kalarak.

İkinci türden konulara örnek ise Sovyetler Birliği'nin "sosyal-emperyalist" bir ülke olduğu tezidir. Okuduğunuzda göreceğiniz gibi, bu tezle kıyaslandıklarında birer ayrıntı niteliğinde kalacak olan birçok konu savunmada görece geniş biçimde işlenirken, sosyal-emperyalizm tezi -ki Kawa'nın en temel tezlerinden biriydi- konunun genişliği gerekçe gösterilerek işlenmemiş, sadece sosyal-emperyalizm lafları kullanılmakla yetinilmiştir.

Bu tür problemlerle boğuşarak kaleme alınan savunmanın yazılışında son aşama, yazılanları temize çekmektir. İçerde daktilo olmadığından bunu da elyazısıyla yapmak zorundaydık. Ahmet Önal'ın yardımıyla bu işi de bitirdim. Tarih 22 Aralık 1982 idi ve yanlış hatırlamıyorsam savunma duruşmaları henüz başlamamıştı. Benim savunma yapma sıram 27 Ocak 1983 günkü duruşmaya denk geldiği için savunmanın altında o günün tarihi bulunmaktadır.

O gün, mahkemeye götürmek üzere bizi hücrelerimizden çıkaran nöbetçi asker, elimdeki 220 sayfalık savunma ve diğer dökümanlardan oluşan iri dosyayı görünce bir an tereddüt geçirdi. Yine de hücrelerimizin bulunduğu morg mahzenini binanın zemin katına bağlayan demirden yapılmış dönerli merdivenden yukarı çıkardı bizi. Merdivenin başında, yani İdare odasının önündeki salonda bir çavuş ve bir grup asker bekliyordu. Arama yapıp bizi birkaç koridor öteki mahkeme salonuna götürecek olan askerlerdi bunlar. Koltuğumdaki kabarık dosyayı görünce almak istediler. Savunma olduğunu, az sonra mahkemeye sunacağımı vs. söyleyerek vermek istemedim. Belli bir tartışma ve çekişmeden sonra dosyayı elimden çekip aldılar. Böylece aramızda bir cebelleşme başladı. Mahzen katındaki hücrelerden seslerimizi duyan arkadaşların soruları üzerine durumu onlara da aktardık. Onlar da savunma hakkını savunma gerekçesiyle direnişe dahil oldular. Kargaşa büyüyünce İdare durumu yukarıyla görüşme ihtiyacı duydu. Mahkeme ve komutanlıkla yaptığı telefon görüşmelerinin ardından dosyayı geri verdi. Çok sevinmiştim. İki yıldır binbir zorluk ve fedakârlıkla gerçekleştirmeye çalıştığım savunma nihayet hedefine varıyordu!

Savunma duruşmaları, dinleyiciler yönünden diğer duruşmalara kıyasla görece daha kalabalıktı. Benim savunma yapacağım gün de öyleydi. Söz sırası verildiğinde, savunmamı yazılı olarak hazırladığımı ve okuyacağımı beyan ettim. Kabul ettiler. Ancak ilk paragrafları henüz okumuştum ki kestiler ve “Tümünü okumana gerek yok, ver dosyaya koyalım”, dediler. Reddettim. Karşılıklı itirazlar ve hararetli tartışmalar oldu. Diğer tutuklular da savunma hakkının kısıtlanmaması isteğiyle tartışmalara dahil oldular. Ortalık karıştı. Duruşma hakimi kontrolü kaybedeceğini anlayınca alttan almaya başladı. Fakat o yoldan da sonuç elde edemedi. Böylece metni okumama razı oldular.

Sayfaları, tekdüze olmayacak bir ses tonuyla okumaya başladım. Bitişişimde oturan Halit Aksak, önceden öyle bir şey kararlaştırmamış olmamıza rağmen, bitirdiğim her sayfayı elimden alıyor ve ikimizin arasında bankın üzerinde istif ediyordu. Halit bunu kasıtlı olarak ve çok abartılı biçimde yapıyordu. İki de bir istiflenen kağıt tomarının saçına soluna vurarak onları bir dağa, bir daha düzeltiyor; tomarın tozunu alıyormuş havasında istifin sağını solunu fiskeliyor; kısacası, amiyane deyimle, mahkeme heyetine gıcık veriyordu. Adeta duruşma heyetine: “altında resmen imzamız yok, ama bu bizim de sahiplendiğimiz bir savunmadır” demeye getiriyordu. O gün akşama kadar okuduğum bölümleri Halit’ten alarak topluca heyete teslim ettim. Kalan sayfaları da ikinci gün okuyup bitirdim.

Savunmanın okunması bittiğinde kasıklarına sancılar girmiş, bitap düşmüştüm. Fakat duruşma heyetinin durumu benimkinden beterdi. Bozguna uğramışlardı. Dinleyiciler şaşkın ve ne olacağını bilememenin huzursuzluğu içindeydiler. Tutuklu arkadaşlar sevinçli, bense huzurluydum. İki yıldır sırtımda duran büyük bir yükten kurtulmuştum. Cunta’nın generallerine boyun eğmediğimizi ve eğmeyeceğimizi tescillemiştim. Artık istedikleri cezaya çarptırabilirlerdi; bunun bir önemi yoktu.

3. Savunmanın Sonuçları

Mahkemede yapılan savunmanın değişik sonuçları oldu. Bunlardan en net biçimde gözlenebilenler kişisel alana ilişkin olanlardı. İlk kişisel sonuç, çarptırıldığım cezanın ağırlaştırılmasıydı. Mahkeme, önce Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) ünlü 125. maddesini ihlal ettiğim gerekçesiyle beni idama mahkum etti, ardından da mahkemede “iyi hal” gösterdiğimi ileri sürerek idam cezasını müebbet hapis cezasına çevirdi.

Mahkemede iyi hal göstermediğim, tersine bütün yargılama süresince mahkemelerin ve Sıkıyönetim Komutanlığının huzurunu bozan bir rol oynadığımı belirtmek bile gereksiz. Aynı şeyi karar duruşmasında da yapmıştım. Hakkımdaki kararın okunmasıyla “Kahrolsun Sömürgecilik!” “Yaşasın bağımsız, birleşik, demokratik Kürdistan!” diye slogan atarak topluca slogan atılmasına önyak olmuşum. Tutuklu sanıkların büyük ölçüde katıldığı bu slogan eyleminin sonucunda duruşma salonunda düzen diye bir şey kalmamıştı. Duruşma hakimi sakin davranmamız için âdeta yalvarıyordu... Bütün bu gerçeklere rağmen mahkemede iyi halli davrandığımı iddia ederek ceza indirimine gitmelerinin nedeni, 12 Eylül cuntasının 1982 ortalarından itibaren idam cezalarını infaz etmeme kararıydı. O tarihe kadar mahkemelerin verdiği ve Yargıtayın onayladığı idamlar infaz edilmiş, içlerinde MHP'li faşistlerin de bulunduğu, yanlış hatırlamıyorsam 24 kişi idam edilmişti. 1983'te “sivil yönetime geçme” planının varlığı, idamlar konusunda başta Avrupa Parlamentosu olmak üzere değişik kurumlardan gelen dış baskılar vs. cuntanın idamları fiilen durdurmasına yol açmıştı. Cuntacı generaller

artık mahkemelerden mümkün olduğunca az idam kararı çıkmasını istiyorlardı.

Öte yandan mahkemelerde anayasayı zorla devirmek suçunu idamla cezalandıran TCK'nın 146. maddesi ile ülkenin ve devletin birliğini zorla bölmeye kalkışanları idamla cezalandıran TCK'nın 125. maddesinden yüzlerce, belki binlerce kişi yargılanıyordu. Bu açmazdan kurtulmak için bulunan "hiley-i şerriye", ilgili sanıklar önce TCK'nın 146. veya 125. maddelerine muhalefetten idama mahkum etmek, sonra da "mahkemede iyi hal gösterdikleri gerekçesiyle" bu idam cezalarını müebbet hapse çevirmek oldu. Yani cunta yeni politikasını Ceza Muhakemeleri Usul Yasasındaki mahkemelerin taktir yetkisiyle ilgili maddelerden yararlanarak hayata geçiriyordu. Bana verilen idam cezasının müebbet hapis cezasına çevrilmesinin nedeni de buydu, yoksa mahkemede iyi hal göstermem değil.

Fakat Elazığ'da o gün yürürlükte olan yargılama pratiklerine bakıldığında benim durumumdaki birinin müebbet hapis cezasına çarptırılması da sık görülen bir durum değildi. Benimki gibi suçlamalarla karşılaşan sanıklar, normalde daha hafif hapis cezalarına çarptırılırlardı. Nitekim aynı mahkemede Kawa örgütünün Merkez Komitesi üyesi olmaktan yargılanan bir diğer sanık olan Suat Oraz 10 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı. Bana verilen cezanın ağırlığı, başka bazı şeylerin yanı sıra savunmayla ilgiliydi.

Bu sadece bana ait olan bir değerlendirme değildir. 1986 yılında Malatya E Tipi Özel Cezaevinde yattığım sırada yargılayanlar cephesinden de teyit etme imkânı buldum bu değerlendirmeyi. Biraz fazla kişisel gibi görünse de o dönemin yargılama süreçleri bakımından belli bir fikir vereceği için bu anımı anlatmak istiyorum.

1986 yılında, bir gün "Savcılığa çağrılıyorsun" denilerek koğuştan alındım. Meğerse bizi Elazığ'da yargılayan mahkemenin savcılarından biri daha sonra Malatya Özel Tip Cezae-

vi Savcılığına atanmış, benimle görüşmek istiyormuş.⁽²⁴⁾ Elazığ Kawa davasında isimlerini şu an hatırlamadığım birkaç savcı görev yaptı. İçlerinde sivil savcılar da vardı. Sıkıyönetim askeri mahkemelerindeki yargılama yükü zamanla artınca, Adli Müşavirlik, sivil savcılarının da sıkıyönetim mahkemelerinde iş yapmalarına karar vermişti. Koğuştan alındıktan kısa bir süre sonra karşısına çıkarıldığım kişi işte bu tür sivil savcılardan biriydi. Beni gayet sıcak karşıladı, ve odadaki koltuklardan birine oturttu. Daha sonra aramızda kaba hatlarıyla şöyle bir konuşma geçti:

- Beni hatırladın mı?

- Evet. Elazığ'daki Kawa davasında savcı değil miydiniz?

- Evet. Seni buraya tamamen kişisel bir merakımı gidermek için çağırdım. İsmi buradaki listelerde görünce, merak ettiğim bir sorunun cevabını bizzat senden öğreneyim dedim. İstersen soruma cevap vermeyebilirsin.

- Buyrun. Cevaplayabileceğim bir şeye neden olmasın.

- Sen Elazığ'da neden siyasi savunma yaptın?

- Öyle yapmam gerekiyordu, ondan yaptım.

- Peki bunun cezanı ağırlaştıracağını hesaplayamadın mı? Akıllı bir adama benziyorsun, bunu hesaplayamamış olmana ihtimal vermiyorum. Savunmanı, duruşmadan sonra bir kez daha okudum. O koşullarda o metni yazan birinin mahkemede sanık değil, üniversitede asistan olması gerekirdi diye düşündüm. Ama böyle birinin, bu savunmadan ötürü bir daha dışarı çıkamayacak kadar çok ceza alabileceğini hesaplayamamış olmasına da anlam veremedim. Gerçekten de hangi düşünceyle o gereksiz savunmayı yaptın? Yaptığında hiçbir rasyonalite göremedim.

- Bulunduğumuz koşullar farklı olunca rasyonal olan da farklılaşabilir.

²⁴ Şimdiki konumu nedir bilmiyorum, ama cezaevi savcılığı, o zamanlar, başta hükümlülerin cezalarının infazıyla ilgili prosedürler olmak üzere cezaevinin hukuki sorunlarıyla uğraşan bir makamdı; ve rüşvetin bol olduğu bazı cezaevlerinde yağlı bir lokmaya dönüşme potansiyeli taşısa da çok önemli bir mevki sayılmazdı.

- Nasıl yani? Ömür boyu bu duvarların arasında çürüme-yi tercih etmenin neresi rasyonal?

- Sizin rasyonallığınız sınırları “normal” bir insanın koşulları ve istekleriyle ilgili şeyler. Oysa benim rasyonalitem tam da var olan “normal”in tersyüz edilmesiyle ilgili.

- Ne demek yani?

- Şöyle söyleyeyim; benim için o günkü koşullarda “rasyonal” olan, bir davayı tarih önünde savunmaktı. Çünkü böyle bir savunmanın kişi olarak bana kaybettirecekleri, uzun vadede davaya kazandıracakları karşısında küçük kalırdı. Yani eğer sizin kavramınızla ifade edecek olursam, kazanç kayıptan daha fazlaydı. Rasyonalite burada.

- Anladım... Bir şey içmek ister misin?

Savcıyı ve ortamı ilginç bulmuştum, devam etmek istiyordum, teklifi geri çevirmedi:

- Evet, bir çayınızı içmek isterim.

Gardiyanı çağırıp iki tane çay sipariş etmesinin ardından bu kez ben sordum:

- Peki siz savunma yapmasaydım daha az ceza alacağımı nerden çıkarıyorsunuz?

- Bunu biliyorum. Çünkü sana ne kadar ceza vereceğimiz konusunda aramızda zaman zaman konuşmalar olurdu. Telaffuz edilen rakamlar 21 ila 24 yıl arasındaydı.

- Çok da büyük bir fark yokmuş! Ha 21, ha müebbet. Bu kadar küçük bir fark (!) için savunma yapmamaya değmezdi!

- Anlaşıldı, sen durumundan memnunsun...

Merak edecekler için ekleyeyim ki, adını bugün de hatırlayamadığım savcının konuyla ilgili anlatımının tek tanığı ben değilim. Ben, bu görüşmeden kısa bir süre sonra, yine aynı savcının onayladığı “rahat durmayan” mahkumlar listesine dahil edilerek Malatya cezaevinden Gaziantep Özel L Tipi (hücre tipi) Cezaevine -o zamanki cezaevi silsilesinde sürülebilecek son durağa- sürgün edildim. Malatya'dayken koğuş sorumlumuz olan Rizgarî davası sanıklarından Nedim Baran'ın daha sonra Antep Cezaevindeki karşılaşmamızda bana anlattığına göre, söz konusu savcı, ben gittikten sonra

da çeşitli direnişlerde mahkumları itidale davet etmek istediğinde, benim gereksiz yere siyasi savunma yapmaktan ötürü çok ceza almış olmamla ilgili bu anısını, sert ve keskin davranmanın sadece bu davranışın sahiplerine zarar vereceğini gösteren yaşanmış bir örnek olarak anlatırmış.

Malatya Özel Tıp Cezaevi havalandırmasında açık görüş.

Kısacası, siyasi savunma yaptığım için yüksek cezaya çarptırılmışım. Ama Kawa davasında bu muameleye tabi tutulan tek kişi ben değildim. İbrahim İncesu da benzer bir muameleye tabi tutuldu; önce TCK'nın 125. maddesini ihlal etmekten idama mahkum edildi, ardından yukarıda anlatılan hile-i şerriye ile müebbet hapis cezasına çarptırıldı.

Siyasi savunmanın bir diğer sonucu ailem üzerindeki baskıların artması oldu. Başta babam ve kardeşlerim olmak üzere uzak yakın akrabalarımından birçok kişi bundan değişik düzeylerde etkilendi. Konunun detayına girmek istemiyo-

rum. Sadece şu kadarını belirteyim ki, artan baskılar, ailemin Dersim'deki ata topraklarını terkederek 1986'da İstanbul'a yerleşmesiyle sonuçlandı.

Savunmanın örgütsel sonuçlarına gelince bunların bir kısmı olumsuz, diğerkleri olumlu nitelikteydi. Olumsuz sonuçların başta geleni máhkemede verilen cezaların ağırlığıyla ilgiliydi. şunu söylemek mümkündür ki, kararlar birlikte daha uzun yıllar hapiste kalacağımızın kesinleşmesi, dışarıda kalan az sayıdaki kadro ve sempatizan üzerinde olumsuz etkilerde bulundu. Bu da örgütsel toparlanış bakımından olumsuz bir durumdu.

Savunmanın örgütsel plandaki en önemli etkisi ise içerideki ve hatta dışarıdaki kadro ve sempatizanalara verdiği moral destektir. Bunun somut göstergelerinden biri, böyle bir savunmanın yapıldığının duyulmasının ardından, ziyaretime gelip giden akrabalarım ile ilişki kurarak bana selam gönderen Kawa taraftarı ve sempatizanlarının sayısında görülen artıştı. Hatta bunlardan bir iki tanesi bana cep harçlığı yollamaya bile cesaret etmişti. Keza aile fertlerimi şahsen tanıyan başka örgütlerin bazı taraftar ve sempatizanları da ziyaretime gelen aile bireylerim aracılığıyla bana selam göndermeye başladılar. Askeri cuntaya karşı direnmek arzusunda olan bu insanlar, mahkemelerden yükselen tok sesli itirazı grupçuluk kaygısı duymadan selamlamak istiyorlardı. O günün koşullarında böylesi davranışlar riskliydi ve belli bir güven ve umut ortamı oluşmadıkça kolayca göze alınmazdı.

Ne var ki savunmayı o günkü koşullarda değişik bölgelerdeki taraftar ve sempatizanalara sistemli bir şekilde ulaştırma imkânı yoktu. Aynı şekilde, savunmanın kendilerine ulaştığı insanlar üzerindeki etkilerini izleme imkânı da bulunmuyordu. Bir örnek olarak elinizdeki Sunuş yazısının Kürtlerde Siyasi savunma geleneğiyle ilgili alt bölümüne malzeme toplamak amacıyla kendisine birkaç soru yönelttiğim Rizgarî grubundan Recep Maraşlı'nın sorularımı yanıtlarken değindiği bir hususu aktarmak istiyorum. Maraşlı, 23-09-2006 ta-

rihli mailinde, 1982 yılında İstanbul'da tutuklandıktan sonra Kawacıların da kalabalık biçimde tutuklu bulundukları Alemdağ Askeri Cezaevine konulduğunu ve oradayken benim Elazığ'da yaptığım siyasi savunmayı okumuş olduğunu belirtiyor. Ayrıca, Elazığ mahkemelerinde sergilediğimiz direnme tavrının, Elazığ'dan Alemdağ'a sevk edilen Devrimci Sol davası sanığı Haydar Başbağ (1984 yılındaki ölüm orucu eyleminde hayatını kaybetti) tarafından kendilerine aktarıldığını ve bunun olumlu bir etkide bulunduğunu da kaydediyor. Halbuki biz, o tarihlerde Elazığ savunmasının Alemdağ'a kadar ulaştığını vs. bilmiyorduk. Kısacası, savunma o dönemde değişik yerlere ve kesimlere ulaşmışsa bile bunun etkilerini sistemli biçimde izleme ve yönlendirme imkânı olmadı.

Savunmanın siyasi sonuçlarına gelince, bunların ilki genel niteliktedir. Bu türden diğer savunmalar gibi, bu savunma da, siyasi planda Kürt hareketinin kolay kolay yok edilemeyeceği düşüncesinin her kesimden insan arasında yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Bunlara bizi sorgulayan ve yargılayan askeri yetkililerin de dahil olduğunu eklemek gerekiyor. Bunu Elazığ'daki cezaevi yetkililerinin kişi olarak bana yönelik tavırlarından izleme imkânım da oldu.

Savunmanın bir diğer siyasi etkisi, bir önceki bölümde anlattığımız gibi, Elazığ Sıkıyönetim Bölgesindeki mahkemelerde yürütülen direnişi bir üst düzeye taşımış olmasıdır. Bu savunmadan sonra Elazığ mahkemelerindeki görece sessizlik geride kaldı. Hemen hemen bütün örgütler şu veya bu düzeyde siyasi savunma yapmaya başladılar. Bu durum, Cuntaya karşı mücadele bakımından dikkate değer bir sonuçtur.

Belirtmeye gerek yok ki, askeri sıkıyönetim mahkemelerini Cuntaya karşı direniş platformlarına dönüştürme bakımından üstlenilen bu öncü rol, en azından Elazığ cezaevlerindeki Türk soluna ve Kürt hareketine mensup illegal parti ve hareketler nezdinde Kawa'nın prestijini ve siyasi pozisyonunu olumlu yönde etkiledi. Bunu hapiste yattığımız yıllarda somut biçimde gözleme imkânımız olmuştu. Ne var ki dışarıda bir örgütsel varlık ortaya konulmadıkça içeride bunu

somut örgütsel kazanımlara dönüştürmek mümkün olamazdı. Nitekim biz de bu yönde özel bir çaba içine girmedik. Sonraki yıllarda aynı hücrelerde yattığımız insanlara bile özel olarak sorulmadıkça bu savunmadan bahsetme gereği duyumamamız bunun bir sonucuydu.

Savunmanın o anda gözlemlenebilen etkileri genel olarak bunlardı. Bu etkilerden olumlu olanların güçlendirilip, olumsuzların hafifletilmesi, savunmayı takip eden dönemde yapılacak işlere bağlıydı. Bunların başta geleni ise savunmanın açık veya gizli olarak basılıp dağıtılmasıydı. Fakat bu iş değişik nedenlerle yapılmadı. Eldeki elyazması kopyanın geniş biçimde dağıtılması ise zaten mümkün değildi. Benim bildiğim ve bugün hatırlayabildiğim kadarıyla, savunmanın el yazması fotokopisi sadece 1987-88'deki yükseliş yıllarında Ankara'daki birkaç üniversite öğrencisi tarafından okunabildi ve okurları üzerinde genellikle olumlu etkilerde bulundu.

4. Örgüt-Birey İlişkileri

Savunma, benim tarafımdan hazırlanıp mahkemeye sunulmuş olsa da o dönemdeki kişisel düşünce ve eğilimlerimi bire bir yansıtan bir metin değildir. Savunma, Kawa hareketinin o dönemdeki ideolojik ve siyasal pozisyonlarını benim üslubumla ve o gün içinde bulunduğum koşullarla belirlenmiş olarak ifade eden bir metindir. Okuyacağınız metnin kişi olarak benimle ilişkisi belki böyle tanımlanabilir. Konuyla ilgili vereceğim birkaç örnek, hem bu ilişkiyi açığa kavuşturmak, hem de o dönemdeki örgüt-birey ilişkilerine dair veriler sunmak bağlamında yararlı olacaktır.

Kişi olarak Kawa örgütünün bir mensubu ve hatta yöneticilerinden biri olmakla birlikte benim bu hareketin belirli ideolojik-teorik belirlemeleriyle, deyim yerindeyse, sorunlu bir ilişkim vardı. Bunların önde gelenlerinden biri, “*Sosyal-emperyalizm*” diye adlandırdığımız teoriyle ilgiliydi. Kawa hareketi, Sovyetler Birliği’nin sosyalist değil, kapitalist bir ülke olduğunu, kendi dışındaki halklara ve devletlere karşı hegemonyacı, emperyalist bir politika izlediğini ileri süren Maocu önermeyi benimsiyordu. Konuya yabancı okurlar için özetlemek gerekirse, bu teoriye göre, Stalin’in ölümünü takip eden dönemde Sovyetler Birliği’nde sosyalizm tasfiye edilmiş, yerine kolektif mülkiyetin geçerli olduğu bir “tekelci devlet kapitalizmi” kurulmuştu. Buna kısaca “kapitalizmin restorasyonu” adını veriyorduk. Bu restorasyonun Sovyet dış politika uygulamalarına etkisi ise Sovyetler Birliği’nin emperyalist bir ülke haline dönüşmesiydi. Fakat bütün bu kapitalist-emperyalist politika ve uygulamalar sosyalizm maskesi

altında yürütüldüğünden, Sovyetler Birliği'ni doğrudan “emperyalist” değil, “sosyal-emperyalist” bir ülke olarak niteliyorlardık.

Benim kişi olarak bu Maocu teze bazı sorunlarım vardı. Sovyetler Birliği'nin emperyalist bir dış politika yürüttüğü ve diğer halkları köleleştirmek istediği tezine ilişkin hiçbir kuşku taşı mıyordum; ama bu ülkede kapitalist bir sosyo-ekonomik sistemin egemen olduğu tezine ikna olmuş değildim. Bana göre, biz ve bizimle aynı düşünceyi paylaşan diğer Maocu hareketler ve partiler, Sovyetler Birliği'ndeki sosyo-ekonomik yapının kapitalist olduğunu Marksist terimler içinde “ispatlayabilmiş değildik”. Sovyetler Birliği'nin “kapitalist” karakteriyle ilgili kardeş partilerin yayınlarından okuduklarımız, kendi yazdıklarımız veya söylediklerimiz Sovyet sisteminin üretim ilişkileri ve toplumsal formasyon bağlamında bir analiziyle değil, Sovyet ekonomisindeki kriminal pratiklerin dokümantasyonu ile ilgili şeylerdi.

O günlerde bundan emindim; fakat Maocu teze alternatif tezlerin de fazla ikna ediciliği yoktu benim nezdimde. Örneğin Sovyet yanlısı gruplar Sovyetler'deki yapıyı sosyalizm olarak propaganda ediyorlardı ve bu bana saçma geliyordu. Dahası, bu gruplar, istesinler veya istemesinler, pratikte Sovyetler'in hegemonya faaliyetlerinin aletine dönüşüyorlardı ki, bu durumu sosyalizme “ ihanet” olarak algılıyordum.

Sovyetler Birliği'nin tanımlanmasıyla ilgili bir diğer görüş, o zamanlar “Orta Yolcu” diye adlandırdığımız gruplara aitti. Kabaca diyorlardı ki: Sovyetler Birliği altyapı itibarıyla sosyalist, üst yapı itibarıyla revizyonist bir ülkedir.

Bu tez bana pragmatist ve gayrı ciddi görünüyordu. Çünkü o zamanki kavrayışıma göre, bu tezi savunanların Sovyetler'e görece yakın duran kesimleri, aslında Sovyetler'in sosyalist bir ülke olduğuna inanıyorlardı; fakat bu devletin gizlenemez emperyalist ve hegemonyacı politika ve uygulamalarının günahından sıyrılabilmek için ne işe yaradığı belli olmayan bir “revizyonizm” lafı uyduruyorlardı. Aynı teorinin Sovyetler'e görece uzak duran savunucuları ise aslında Sovyet-

ler'in sosyalist bir ülke olduğuna inanmıyorlardı, ama Amerikan emperyalizminin ve NATO'nun desteklediği bir devlete karşı mücadelede kendilerine yardım edebileceğini umdukları için Sovyetler'le olan ilişkilerini zora sokacak tanımlamalar yapmaktan kaçınıyorlardı. Her iki tutum da ilkesizlik, daha doğru bir tanımlamayla, pragmatizm olarak görünüyordu bana.

Bir de Troçkistlerin tutumu vardı, Sovyetler'i "b rokratlaŐmıŐ işçi devleti" olarak tanımlayan. Bu görüşü ayrıntılı biçimde inceleyebilmiŐ değildim, ancak o zamanki kavrayışıma göre sosyal-demokrat bir tutumun ifadesi gibi görünüyordu. Özellikle Sovyetlerdeki sol muhalefetin sanayileŐme için gerekli sermaye birikimini sağlamak amacıyla önerdiği i  sömürgeleştirme modeliyle ilgili bazı yazılar okuduktan sonra.

Kısacası o dönemde sosyalist hareketin en temel tartışma konularından biri olan Sovyetlere karşı tavır konusunda piyasadaki g r Ő lerin hiç biri beni tam olarak tatmin etmiyordu. Hemen her düŐüncede doğru bazı Şeyler buluyordum, fakat bu düşüncelerin hiç birinin tek başlarına var olan durumu tam olarak izah ettiğine kani olamıyordum. Ancak kendim de alternatif bir görüşü üretebilecek donanıma sahip değildim. Bu durumda yapılacak tek Şey, yeni bir durum oluŐuncaya kadar hatalı g r Ő ler içinde en az hatalı olanı savunmaktı. Benim o dönemdeki sosyal-emperyalizm teorisiyle ilişkim bu  er evedeydi. Maocu görüşü, bazı eksiklikler ve yanlıŐlıklar taşısa da hiç olmazsa Sovyet yayılmacılığına ve hegemonyacılığına karşı açık bir tutum takındığı için bu görüşün taraftarlığını yapıyordum. Fakat "Sosyal-emperyalizm" teorisi karşısındaki gerçek durumum böyle olmasına rağmen, okuduğunuzda göreceğiniz gibi, savunmada bu teori herhangi bir Őerh düŐülmeden, Kawa'nın resmi pozisyonuna uygun biçimde ele alınmış, savunulmuştur.

Benzer bir problemliliŐi de Mao Zedung'a karşı takınılan tavırla ilgiliydi. İlk bölümde anlattığım gibi Kawa hareketi kuruluşundan kısa bir süre sonra "   Dünya Teorisi"ne

karşı takınılan tutum ekseninde bir bölünmeye uğradı. Ben bu bölünmede Üç Dünya Teorisini reddedenlerin saflarında yer aldım. Çünkü önerilen teoriye göre İran Şahı gibi bir diktatörü bile sırf Sovyetler Birliği'ne karşı olduğu için desteklemek gerekiyordu. Bir Marksist olarak bu tür görüşleri onaylayamıyordum.

Bu konuda kafam net olmakla birlikte, yaşanan ayrılığı Üç Dünya Teorisiyle ilgili bir ayrılık olarak görmedim. Bana göre ayrılık, aslında, 1976'da birleşerek Kawa hareketini oluşturan Ankara ve İstanbul gruplarının birbirlerinden ayrılmalarını ifade ediyordu. Bu iki grup, Kawa'yı oluşturlarken aslında şeklen birleşmişlerdi, gerçekte ise iki ayrı hizip gibi davranagelmışlerdi. Üç Dünya Teorisiyle ilgili tartışma, bu grupların yollarını birbirlerinden ayırmaları için bir vesile olmuştu sadece. İstanbul grubu Üç Dünya Teorisini reddedince, Ankara grubu teoriyi kabul ettiğini beyan etmiş ve böylece hareket ikiye bölünmüştü. Bölünmeye ilişkin bu tespit, sadece benim değil, başka birçok arkadaşın paylaştığı bir algılama ve değerlendirmeyi oluşturunuyordu.

Durum temelde böyle olmakla birlikte bu ayrışmaya etki eden başka faktörler de vardı. Tartışmalara hizipsel dürtülerle değil de esas olarak ideolojik dürtülerle yaklaşan örgüt üyelerinin ve taraftarlarının varlığı bunlardan biriydi. Bu kişilere, hem Ankara hem de İstanbul grubunda rastlamak mümkündü. Ancak bunların omurgasını Ankara ve İstanbul gruplarına mensup olmayan, yani harekete daha sonradan katılmış kişiler oluşturunuyordu. Bu kişiler, ağırlıkla, "Üç Dünya Teorisi"ni reddeden bir tutum takındılar. Daha da ilginç olanı bu grubun başını çekenlerin çoğunlukla Dersim'li oluşlarıydı. Ben de bu gruba dahildim.

Kısacası, Üç Dünya Teorisi ayrışması, uluslararası bir tartışmanın sonucuymuş gibi görünse de, aslında, başka örgütsel, toplumsal ve hatta kültürel faktörlerin dahil olduğu daha karmaşık bir bölünmeydi. Örneğin Üç Dünya Teorisini destekleyen arkadaşların büyük çoğunluğu bizim o zamanki terminolojimizde "Güney" diye adlandırdığımız Güney-doğu

Torosları olarak adlandırılan dağ silsilesinin iç kısmında yer alan Urfa-Siirt parantezindeki illere mensup idiler. Âdeta içimizdeki geleneksel damar bir gecede üzerinde “Üç Dünya” yazılı bir gömlek giyerek yolunu ayırıvermişti. Buna karşılık Güney-doğu Toroslarının kuzeyinde ve doğusunda kalan illerde (Malatya’dan başlayıp Dersim-Bingöl-Van üzerinden Hakkari’ye uzanan bir yay) bu teoriyi reddedenlerin sesleri daha güçlüydü.⁽²⁵⁾ Bu iller, birinci gruptakilerle kıyaslandığında, büyük toprak ağalığı sistemi yerine küçük mülkiyetin egemen olduğu, modernleşmenin görece daha fazla derinleştiği, Alevilik, Zazalık gibi değişik kültürel kimliklerin ve nite-liklerin daha sık biçimde görüldüğü, aşiretçiliğin etkisinin görece daha az hissedildiği (özellikle Aleviler arasında), asimilasyonun görece daha fazla etkili olduğu vb. illerdi.

Nitekim tarafların ayrışmadan sonraki gelişme doğrultuları da bir ölçüde bu ayrılığa paralel yönde oldu: Üç Dünya Teorisini savunan grup, yüzünü daha çok Kürt hareketinin görece geleneksel kanadını oluşturan Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi’ne (TKDP) doğru çevirirken; Üç Dünya Teorisini reddeden grup, yüzünü giderek artan oranda radikalizme ve sosyalizme doğru çevirdi. Keza Üç Dünya Teorisini savunan grup, tıpkı yüzünü çevirdiği TKDP’nin başına geldiği gibi, daha 12 Eylül darbesi gelmeden pratikte tasfiye olurken; bu teoriyi reddeden kanat, gelenekselliğin karşı kutbunda yer alan diğer Türk ve Kürt sol gruplarıyla aynı kaderi paylaştı. Yani sürekli olarak bölündü ve her küçülmede biraz daha fazla radikalleşerek askeri darbeye yem oldu.

Kişi olarak daha çok Ankara grubundan arkadaşlarla ilişki içinde bulunmama rağmen bu ayrılığa tavrımı Üç Dünya Teorisini reddedenlerden yana koydum. Bu, ideolojik bir ter-

²⁵ Elbette her tasnif gibi bu da istisnalardan muaf değildir. Nitekim çizginin kuzeyinde kalan bölgelerde “üç dünyacılar” rastlamak mümkün olduğu gibi (örnek: Muş merkezi), çizginin güneyinde de bu teoriyi reddedenlere rastlanabilirdi (örnek: Kahta ve esas olarak ayrışma yaşandıktan sonraki katılımlarla Siverek ve Nusaybin gibi). Ama bunlar genel tabloyu değiştirmiyordu.

cihti ve o dönemdeki ideolojik-siyasal kavrayışım ile kişisel-sosyal pozisyonumla uyumluydu.

Bu noktada fazla sorun bulunmasa da, ayrılığın Arnavutluk'la Çin arasındaki tartışmalar ekseninde gerçekleşiyor olması, bende bazı rahatsızlıklara yol açmıştı. Arnavutluk yöneticilerinin ideolojik tutumunu onaylıyordum; çünkü özet olarak “açlıktan ot yemek zorunda kalsak da dış dayatınaya boyun eğmeyeceğiz” diyorlardı. Yoksul ve geri bir ülke olmasına rağmen Arnavutları sözüne kulak kabartılan bir odak haline getiren şey, bu vurgulu bağımsızlık çizgisiydi. Doğu Avrupa'da Kızıl Ordu yardımı olmadan, yani kendi öz güçlerine dayanarak devrim yapmış iki ülkeden biri olmaları da bu bağımsızlıkçı çizgisinin şekillenmesine yardımcı olmuştu. Sadece emperyalistlerden gelenlere karşı değil, sosyalizm adına kendilerine yapılmış olan dayatmalara karşı da direnen bir çizgi izliyorlardı. Nitekim devrimin hemen ertesinde Tito yönetiminden gelen dayatmalara karşı sert bir tavır takındılar. Daha sonra Sovyetler Birliği'nin hegemonyacılığına karşı direndiler ve son olarak da Çinlilerin siyasi boyun eğdirme çabalarına boyun eğmediler. Bu tutum, bağımsızlık tutkusuyla dolu bizler arasında hoş duygular yaratıyordu.

Aslında, o dönemde bu tür tavırlar takınabilen, dolayısıyla kendilerine sempati besleyebileceğimiz 1-2 “sosyalist” ülke daha vardı. Bunlardan en güçlüsü Çin'di ve Sovyet yayılmacılığına kafa tutuyordu. Ona bu nedenle sempati duymakta gecikmedik. Fakat Çin kendi ayakları üzerinde toparlandıktan sonra başta Hind-i Çin ve Afrika olmak üzere birçok bölgede kendine hegemonya alanları yaratmaya yöneldi. Bu politikanın bir gereği olarak Amerika gibi dünya gericiliğinin kaleleriyle işbirliği yapıp kendisiyle aynı çizgiyi izleyen Arnavutluk'a karşı siyasi ve ekonomik hegemonya politikaları uygulamaya kalktı. Bütün bu nedenlerle bir süreden sonra Çin bizim için cazibesini yitirdi.

Bağımsızlık vurgusu yapan diğer iki ülke Küba ve Romanya'ydı. Bunların da bağımsızlıkçı yanına sempati duyuyorduk; ancak bu sempatimizi açıkça ifade etmiyorduk. Çün-

kü Romanya o dönemde, kendisine daha çok “Üçüncü Dünya” adı verilen akımın içinde konumlandırmaya çalışıyordu, ki bunlar çoğunlukla kapitalist, gerici, diktatörlükle yönetilen ülkelerdi. Öte yandan Sovyet yayılcılığına karşı olan tavrı da yeterince açık ve aktif değildi. Deyim yerindeyse “çaktırmadan muhalefet” siyaseti izliyordu.

Küba’ya gelince orada durum daha karmaşıktı. Bir kere Küba’ya olan sempatimiz Romanya’ya duyduğumuz yakınlıktan daha büyüktü. Özellikle de Che Guevera misyonu ile simgelenen enternasyonalist Küba’ya olan romantik sempatimiz. Ancak Küba, başta Afrika’dakiler olmak üzere birçok ülkede Sovyetler Birliği’nin dış politikasının basit bir aleti gibi hareket ettiği için Küba karşıtlığımız da hem daha sert hem de daha aleniydi. Che’nin Küba’sı ile Castro’nun Küba’sı arasında bir ayırım yapıyorduk kafamızda. Che’nin Kübasına yakınlık hissediyor, Castro’nun Kübasına karşı çıkıyorduk. Castro, Che’nin enternasyonalist misyonunu Sovyetlerin beşinci kolu olma politikasına dönüştürmüştü gözümüzde. Bunu hiddetle reddediyorduk.

O dönem “orta-yolculuk” diye adlandırılan çizgiyi de pragmatist-milliyetçi bir tutum olarak gördüğümüz için geriye sempati duyulabilecek tek çizgi olarak Arnavutluk kalıyordu. Arnavutlar, yoksul, ama her türden dayatmacılığa karşı tereddütsüz başkaldıran, onurlu insanlar olarak görünüyordlardı bize. Yoksul, kuşatılmış ve geri bir ülkenin onurunu kurtarmaya çalışan devrimcileri olarak böyle bir duruşa karşı ilgisiz kalamazdık. Başkaları yoldaş olarak Kürdistan’daki devrim mücadelesinde maddi, politik ve diplomatik alanda yardımcı olabilecek, gerektiğinde silah verebilecek bir devlet ararken, biz, bağımsızlık ruhumuzu bileyen onurlu yoldaşlar arıyorduk ve bunu da başkalarıyla aramızdaki önemli bir fark sayıyorduk. Bazen kendi aramızda espri yapar ve: “Sovyetçiler, Sovyetlerden para, silah ve diğer türlü destek alacaklar, biz ise belki Arnavutluk’u beslemek zorunda kalacağız!” derdik.

Bağımsızlığı için bütün dünyaya gözü kapalı meydan okuyan Arnavut'ların bu ultra bağımsızlıkçı tavrına gösterilen ilginin, o dönem Kawa hareketinin önder kadrolarının ezici çoğunluğunu oluşturan Dersimli gençlerin mirasçısı oldukları Alevilik kültürüyle de bir ilişkisi olabilir. En azından bir hipotez olarak bu husus üzerinde durulmalıdır. Çünkü bir toplumsal kategori olarak Aleviler, erişilmesi zor dağlara çekilerek padişahlara meydan okuyup binlerce yıl kendi başına buyruk biçimde yaşamış bir topluluktur. Bu izole edilmiş yaşam tarzının, her türlü dış bağlantıya kuşkuyla yaklaşan, kendi gücü dışında kimseye bel bağlamayan bir kültürel tarz yaratmış olması muhtemeldir. Böyle bir tarzın Arnavutların ultra bağımsızlıkçı tavırlarıyla benzerliği ise tartışma götürmez. Türkiye'deki Maocu ve Arnavutlukçu grupların (Halkın Kurtuluşu, Halkın Birliği, TİKKO vb.) esas olarak Türk ve Kürt Alevileri arasında taraftar bulmuş olmaları da bu tarz düşünmeyi destekleyen bir veri olarak görülebilir.

Arkasında yatan sebepler ne olursa olsun, sonuçta yukarıda özetlediğim nedenlerle Çin-Arnavutluk ayrışmasında ikincisinden yana tavır takındık. Kişi olarak benim tavrım da aynı yöneydi. Ancak bazı sıkıntıları da yok değildi. Çünkü Arnavut yöneticiler, reddiyelerini, Çinlilerin “büyük devlet dayatmaları”yla ve “Üç Dünya Teorisi”yle sınırlı tutmuyor, Mao Zedung'un bütün görüş ve politikalarını kapsayacak ölçüde genişletiyorlardı. Bu tutumun bir sonucu olarak, Üç dünya teorisi tartışmaları henüz bitmişti ki kendimizi yeni bir tartışmanın içinde buluverdik: Mao Zedung karşı-devrimci miydi, değil miydi? Bu tartışma, benim Kawa hareketinin ideolojik tezleriyle bir diğer sorunlu noktayı teşkil ediyordu.

Bana göre Arnavutluk'un bağımsızlıkçı tutumu sahiplenilmeliydi. Bağımsızlık davası güden ve temel hedeflerinden biri “öz gücüne güvenmek” ilkesini hayatın her alanına ege-men kılmak olan bir hareket ve halk için gerekli bir tutumdu bu; ama bu tutumu Mao'yu tümünden ret noktasına kadar var-

dırmak yanılttı. Çünkü Mao Zedung'un düşüncelerinde Kürdistan devrimini besleyen bazı olumlu öğeler olduğuna inanıyordum. O günkü anlayışıma göre, Arnavutluk yöneticileri haklı bir çıkışı yanlış bir noktaya vardiıyorlardı. Dahası, onlar, Sovyetler Birliği ile ilgili geliştirilen devlet kapitalizmi ve sosyal-emperyalizm tezlerini bu kez Çinlilerle ilgili olarak tekrarlıyorlardı, ki bu teorinin ilk bölümünün beni hiç ikna etmediğini yukarıda anlatmıştım.

Sonuçta Sosyal-emperyalizm tartışmasıyla ilgili olarak gerçekleşen şey bir kez daha tekrarlandı: O dönemdeki kişisel donanımımın yetersizliği ve zaman kıtlığı, Arnavutluk yöneticilerinin bağımsızlık ve eşitlik ilkelerini öne çıkaran tutumlarıyla Mao'nun bizim gibi ülkelerde devrimci tutumu destekleyen düşünce ve politikalarını birleştiren yeni bir sentez yapmama olanak tanımayınca, ben, bir kez daha, görece daha az yanlış içeren çizgiye rıza göstermek durumunda kaldım.

Böyle olmasının bir diğer nedeni, o sırada hareket içinde yaşanan bir çekişmenin, Çin ile Arnavutluk arasındaki tartışmaları sömürme eğilimine girmiş olmasıydı. İlk bölümde de anlattığım gibi hareketin benim de mensuplarından biri olduğum o günkü yönetimine muhalif olan arkadaşlardan bazıları, tıpkı Üç Dünya Teorisi tartışmalarında yaşandığı gibi, bu ideolojik tartışmayı bir örgütsel bölünmenin gerekçesi yapma eğilimine girdiler. Bu girişim, kişi olarak benim durumumu daha karmaşık hale getirdi.

O sırada örgütün merkez yayın organı olan Kava dergisinin Yayın Kuruluna seçilmiştim ve Mao Zedung tartışmasıyla ilgili tutumumuzun açığa kavuşturulması görevinden sorumlu iki kişiden biriydim. Böyle bir pozisyonda iken düşünce üretmek, bağımsız bir birey pozisyonunda iken düşünce üretmekten çok daha farklı faktörlerden etkileniyor. Nitekim Mao'nun tümüyle reddedilmesine, yani Arnavutlukçu tutumun tartışmasız kabul edilmesine aklım yatmamasına rağmen kafamdaki eğilimi açıkça deklare edemedim. Çünkü hem örgüt içinde çalkantılar vardı ve böyle bir deklarasyon

olayların daha da karmaşılaşmasına neden olabilirdi, hem de yürütmekte olduğum araştırmaların beni nereye götüreceğinden tam olarak ben de emin değildim. Araştırmalarımı derinleştirmeye çalışıyordum.

Tam bu sırada, yani 1979 yazına doğru Türkiye’deki diğer Maocu gruplar peş peşe Çin çizgisini reddetmeye ve Arnavutluk çizgisini eleştirisiz biçimde kabul ettiklerini deklare etmeye başladılar. Bu da bizim üzerimizdeki ideolojik, siyasal ve örgütsel baskıyı arttırdı. Çünkü sözü edilen muhalif arkadaşlar bu atmosferi sömürmek amacıyla o zamanki deyimi-mizle “tam Arnavutlukçu” bir propagandaya başladılar; ve bizi “Mao Zedung çizgisini reddetmekte gecikmekle”, “Arnavutluk çizgisine sahip çıkmamakla” vb. eleştirdiler.

Olayların bu şekilde gelişmesi, konuyla ilgili teorik derinleşmeye olanak bırakmadı. “Üç Dünya Teorisi” bölünmesi sırasında benzer bir olay yaşadığımız için, ideolojik ifadelerle siyasal, sosyal ve örgütsel pozisyonlar arasındaki ilişkiye dair kısmi bir tecrübe edinmiştik. Bu nedenle Arnavutluk çizgi-siyle olan ideolojik ayrılıkların örgütsel bir bölünmeye mal-zeme haline dönüştürülmesine fırsat vermek istemedik, Mao’ya ilişkin itirazlarımızı ve tereddütlerimizi bir kenara bırakarak, görece daha az yanlış içerdiğine inandığımız çizgiyi, yani Arnavutluk çizgisini benimsediğimizi deklare ettik⁽²⁶⁾. Benim kaleme aldığım ve 1980 yazında yayımlanan Kava dergisinin 5. sayısında yer alan “*‘MZD’ Marksist Devrim Öğretisini İnkâr Ediyor*” (ss. 5-160) başlıklı yazı bu gelişme-lerin ürünüdür.

Yukarıdaki özetten de anlaşılacağı gibi, Mao Zedung ve Arnavutluk’a yönelik kişisel düşüncelerim, hareketin “resmi”

²⁶ Mao Zedung’un tümünden reddedilmesine ihtiyatla yaklaşmak şeklinde ifade edebileceğim bu tutum, genel planda, o sırada hareketin merkez komitesini oluşturan üç arkadaşın üçü tarafından da paylaşılmakla birlikte, bu kişilerden hangisinin Mao’yu hangi ölçüde ve hangi gerekçelerle sahiplenip, Arnavutluğun tutumunu hangi ölçülerde ve hangi gerekçelerle reddettiğini söylemek zordur. Çünkü genel değiniler dışında bu konuyu kendi aramızda sistemli biçimde tartışma imkânı bulamadık.

düşünce ve tutumlarından bir ölçüde farklıydı. Ama okuduğunuzda göreceğiniz gibi, söz konusu ayrılıklar savunmaya herhangi bir şekilde yansıtılmış değildir. Arnavutluk Emek Partisi'nin (AEP) yanlış görülen düşünce ve tutumları eleştirilmemiş, tersine bu partiyi uluslararası komünist hareketin önderi olarak kabul eden resmi tutuma (görece alçak bir ses tonuyla da olsa) sadık kalınmıştır.

Bu şekilde savunmaya yansıtılmayan bir farklılık da dönemin Sovyet yanlısı gruplarına ilişkin değerlendirmelerimizle ilgilidir. O günkü resmi düşüncemize göre, Sovyetler Birliği emperyalist ve hegemonyacı bir devlet olduğu için onun ülkemizdeki destekçileri, yani Sovyet yanlısı gruplar da, mantık gereği, “faşist” oluyorlardı! Ama bu “faşistler” sosyalizm maskesi taşıdıkları için onlara düz faşist demiyor, “sosyal-faşist” diyorduk. Onlar da karşılık olarak bize “*Maocu bozkurt*” diyorlardı. Yani onlar “sosyal”, biz “*Maocu*” faşist oluyorduk!

Bu da ikna olmadığım görüşlerimizden biriydi. Eu gruplarla çekişip tartıştım, ama onları hiç bir zaman kelimenin düz anlamında “faşist” olarak görmedim. Aslında bu, yalnızca bana özgü bir durum da değildi. Benim dışındaki birçok arkadaş da “sosyal-faşist” diye tanımladığımız grupları, aslında Kürdistan davasının dışında düşünmüyorlardı. Özellikle duygusal planda bu grupların tümü Kürdistani olarak işlem görüyorlardı. Bizden farkları, ideolojik ve siyasi olarak daha sağ bir noktada bulunmaları ve daha geleneksel bir tarzın sahibi olmalarıydı. Onları daha çok bu tanıma uygun kişiler olarak algılıyorduk.⁽²⁷⁾ Ama buradaki çelişkimiz,

²⁷ Bu, grup olarak yer yer onlarla sürtüşüp çatışmadığımız anlamına gelmiyor elbette. Ancak bu tür olaylar, o dönemde, ideolojik tutumlarından bağımsız olarak bütün gruplar arasında yaşanırdı. Özel olarak Sovyet-Çin ayrılığı gibi faktörlerin bu çatışmalar üzerindeki etkisi sanıldığından veya gösterildiğinden/göründüğünden daha küçüktü. Nitekim gruplar arası en kanlı çatışmalar Maocu ve Sovyetçi gruplar arasında değil o zamanki terminolojide “Orta yolcu” diye adlandırılan gruplar (KUK-PKK, PKK-Tekoşin, PKK-Özgürlük Yolu vb.) arasında yaşandı.

henüz sosyal-emperyalizm teorisinin mantıksal çıkarsamalarına karşı açık bir itiraza yöneltmemiştii bizi.

Kişi olarak bu konuda kafam net olduğu için cezaevlerinde “sosyal-faşist” olarak tanımladığımız gruplarla işbirliğı yapmakta hiç sıkıntı çekmedim. Aynı şey tutuklu arkadaşlarımin ezici çoğunluğu bakımından da geçerliydi. Aynı zorlu koşullarda yaşıyor olmanın da katkısıyla tarafların birbirlerine karşı kullandıkları hasmane terminoloji, bütün cezaevlerinde önce karşılıklı olarak yumuşatıldı, ardından da rafa kaldırıldı. Ama gerçek durum böyle olmasına rağmen, savunmayı okuduğunuzda “sosyal-faşizm” tanımıyla ilgili olarak da resmi tutuma sadık kalındığını göreceksiniz.

Yukarıda sıralanan ideolojik-teorik ayrılıklara 1981 sonlarından itibaren “proletarya diktatörlüğü” teorisiyle ilgili bir yenisi eklendi. O zamanki sosyalist hareketlerin ezici çoğunluğu gibi Kawa hareketi de sosyalizmi pratikte bir tek parti diktatörlüğü olarak kavrıyordu (teorik olarak, dil ucuyla, bunun tersi şeyler söylenirdi). Fakat bende daha 1979 yılı yazında bu Stalinci kavrayışa, daha doğrusu Stalinci uygulamaya ilişkin bazı kuşku ve tereddütler uyanmıştı. Özellikle Mao Zedung’a karşı takınılacak tavır belirlemek amacıyla yaptığım araştırmalar esnasında okuduğum bazı Troçkist yayınlardan sonra. Ancak bu kuşku ve tereddütlerin Stalinci pozisyonu reddetmeye yönelik kesin düşüncelere dönüşmesi 1981 yılında, yani hapisshanedeyken gerçekleşti. Bu tarihten itibaren sosyalizmin sadece kâğıt üzerinde değil, gerçekten de çok partili bir rejim olması gerektiğı konusunda kafam netleşti. Ancak tahmin edileceğı üzere bu düşüncelerimi sadece kendi yoldaşlarımin arasında -o da dar bir kapsamda- dile getiriyordum. Dışarıya karşı hâlâ hareketin resmi tutumunu dillendiriyordum. Nitekim savunmada da aynı tutumun devam ettirildiğini göreceksiniz.

Yukarıdaki özetten de anlayacağınız gibi, savunmayı yazarken mensubu olduğum hareketin bazı düşünce ve önermelerine katılmıyordum, bazılarıyla ilgili ciddi kuşkular taşı-

yordum, bazılarını da pratik olarak doğru buluyor, ancak teorik ifadelerinin yetersiz olduğunu düşünüyordum. Bu ideolojik ve pratik anlaşmazlıklar ve farklılıklar nedeniyle, arkadaşlarım, zaman ve duruma bağlı olarak beni bazen Troçkist olmakla, bazen revizyonizme prim vermekle, bazen liberallikle... eleştiriyorlardı. Gerçek durum böyle olmasına rağmen, yukarıdaki örneklerden de göreceğiniz gibi, savunmada bu ayrılıklara dair hiç bir şey yer almamaktadır. Tersine, kişi olarak mutabık olmadığım konular da hareketin “resmi” pozisyonuna uygun biçimde formüle edilmişlerdir.

Peki neden?

Cevap, dönemin, örgütle birey arasındaki ilişkileri düzenleyen düşünce ve tutumlarında saklıdır. Kawa örgütüne de egemen olan bu düşünce ve tutumlar, ikincisinin birincisi karşısında neredeyse bir hiç düzeyine indirgenmesi esası üzerine kuruluydu. Bu esas, dönemin egemen Marksizm kavrayışında yer alan “demokratik merkezîyetçilik” ilkesince belirlenmekteydi. Adı geçen ilkeye göre örgüt-birey ilişkilerinde belirleyici olan örgüttür. Bireyin özgürlüğü, sadece ilkelerin belirlenmesi ve kararların alınması süreciyle sınırlıdır. Bu süreçte birey kendi bağımsız iradesini ortaya koyabilir. Ama bir kez ilkeler belirlendikten ya da kararlar alındıktan sonra bireyin yapabileceği bir şey kalmaz. İçeriklerine katılmasa bile yapacağı tek şey, dışarıya karşı bu ilkeleri ve kararları savunmaktır. Eğer bu savunuyu, bireyin taşıyamayacağı ağırlıkta bir yük oluşturuyorsa, yani örgüt’le birey arasında temel prensiplere ilişkin ciddi zıtlasmalar söz konusuysa, birey’in örgütten ayrılma hakkı vardır.

Hemen eklenmelidir ki dönemin bazı örgütlerinde ve/veya pratiklerinde bu son prensip de olabildiğince kısıtlanmıştı. Yani birey, temel prensiplere ilişkin zıtlasmaların oluşması durumunda bile örgütten kolay kolay ayrılamazdı. Bir diğer deyişle, örgüt-birey ilişkisinin demokratik merkezîyetçilikle tanımlanan esası, değişik gruplarda, söz konusu grubun sosyal karakterine, grup olarak şekilleniş tarzına,

ideolojik tutumuna vb. bağılı olarak farklı biçimler alabilir, dolayısıyla farklı pratiklere ve sonuçlara yol açabilirdi.

Neyse ki Kawa'da durum çok katı değildi. Bizde, örgütün temel prensipleriyle ayrılığa düşen birisinin korkusuzca ayrılıp gitme hakkı vardı ve bu hak pratikte de işlerdi. Böyle bir özgürlüğün varlığına rağmen benim ayrılıp gitmeyişi(28), daha da ötesi inanmadığım bazı görüşleri sanki onlara katılıyormuşum gibi savunmamın nedeni, bu görüşlere alternatif daha ikna edici fikirlerimin olmayışydı.

Fakat tek neden bu değildi. En az bunun kadar önemli olan bir neden de o sırada faaliyet gösteren hiç bir örgütün benim ihtiyaç ve beklentilerime cevap veremeyişydı. Bununla sadece bu örgütlerin ideolojik siyasal duruşlarını kastetmiyorum. Yaşayan bir organizma olarak örgütün "ruhu" ve bunun en önemli ifadelerinden biri durumundaki mücadele tarzı bakımından da durum böyleydi. Kawa dışındaki hiç bir örgütle kendimi özdeşleştiremiyordum. Kawa, şekillenişinde benim de bir ölçüde emeğim geçmiş bir yapı olarak, mevcutlar içinde bana en yakın görüneniydi.

Fakat ideolojik teorik sorunlar söz konusu olduğunda savunmada değinilmesi gereken tek konu, bu ayrılıklar değildir. Savunmada, Kawa'nın o zamana kadar açma imkânı bulamadığı bazı teorik konuları açma denemesi de yapılmıştır. Kürdistan'da bağımsız örgütlenmenin gerekliliği fikrinin

²⁸ Aslında örgütten bir ara ayrıldım da. Ağustos 1980 ortalarında hareketle aramdaki bu ideolojik-teorik sorunları çözebilmek amacıyla örgütsel ilişkilerimi dondurdum ve yoğun bir okuma faaliyetine girdim. Böyle olmasında, o sırada Merkez kanadında derinleşmekte olan örgütsel bunalımın, bazı yönetici kadroları iyice sekter hale getirmiş olmasının da payı vardı. Eğer böyle bir tutumla karşılaşmamış olsaydım, bu okumaları örgüt içinde kalarak da gerçekleştirebilirdim. Sekterizm buna olanak tanımayınca ilişkilerimi dondurdum; fakat Cuntanın gelmesiyle bu tavrımdan vazgeçtim. Cunta koşullarında yoldaşlarımı yalnız bırakmak ahlaki gelmedi, yeniden örgütlü mücadeleye döndüm. Yani Darbe birçoklarını örgütlerinden uzaklaşmaya sevk ederken, bende tam tersi etkiler yaratmıştı.

Marksist görüş açısından temellendirilmesi denemesi buna bir örnektir.

Yukarıdaki paragraflarda, savunmanın, ilerde kullanılacak bir propaganda metni olarak tasarlandığını belirtmiştim. Bağımsız örgütlenmeyle ilgili açılımın savunmaya dahil edilmesi işte bu bakış açısının eseri olarak gerçekleşti. Bu konuya özellikle değinmek istiyorum. Aksi durumda, okurların kafasında, savunmanın, sık sık, neden devletle hesaplaşma kapsamındaki konulardan uzaklaşarak Kawa ile diğer Marksist örgütler arasındaki farklılıklara değin sorunları tartıştığı sorusu cevapsız kalabilir.

Bağımsız örgütlenme konusu, Kawa'nın 12 Eylül öncesinde açma fırsatı bulamadığı, fakat özellikle Türk soluyla tartışmalarında önemli yer tutan konulardan birini oluşturuyordu. Kawa olarak biz, tıpkı Kürt muhalefetine mensup diğer parti ve hareketler gibi, Kürdistan işçi sınıfının Türkiye işçi sınıfından bağımsız örgütlenmesi gerektiğini savunuyorduk ve buna kısaca "*Bağımsız Örgütlenme*" diyorduk. Ancak ben kişi olarak bu düşüncemizi Maksizmin terimleri içinde kanıtlayamadığımızı düşünüyordum. Bana göre, örgütlenme bahsinde pratikte yaptığımız şey, yani Türk solundan ayrı olarak örgütlenmemiz doğrudur; fakat bu tutumumuzun Marksizme uygunluğunu teorik planda izah etmede yetersiz kalıyoruz.

Bu eleştirim sadece Kawa hareketine yönelik değildi. Bence kendilerini Marksist olarak niteleyen bizim dışımızdaki Kürt hareketleri de aynı yetersizlikle malüldüler. Ne ideolojik ve teorik konularda en geniş yayınları gerçekleştirmiş Kürt grubu olan Özgürlük Yolu çevresi, ne de Kürt hareketinin ideolojik kuruluşunun sahibi olduğu iddiasını bazen boş, ama her durumda itici bir övüngelelikle tekrarlayıp duran Rizgarî çevresi bu konuda ciddi bir çalışma yayımlayabilmişti. Benim gördüğüm kadarıyla bazı gruplar böyle bir sorun yokmuş gibi davranırlarken, diğerleri sol-sosyalizm söylemli Türk küçük-burjuva milliyetçiliğine karşı gürültülü çıkışlarla işi idare etmeye çalışıyorlardı. Aralarında ufak te-

fek farklılıklar bulunsa da bütün Kürt hareketlerinin söyledikleri aşağı yukarı şu çerçevede şeylerdi: Kürtler ayrı bir ulustur, o halde bu ulusun işçilerinin de örgütlenme hakları vardır. Kürtler şu anda bu haklarını kullanıyorlar. Bu tutum kendi kaderini tayin hakkının bir parçası olarak algılanıyor ve sunuluyordu.

Ama gerçekte sorun bu kadar basit değildi. Çünkü Kürt Marksistleri olarak hepimizin o dönemdeki ideolojik referans kaynaklarımızdan birini oluşturan Rus Marksistleri, 20. yy'ın başlarında ayrı örgütlenme fikrini açık bir şekilde mahkum etmişlerdi; ve Türk solu da buna dayanarak, Kürt hareketlerine ciddi ideolojik saldırılarda bulunuyordu. Dolayısıyla kendini Marksist gelenek içinde konumlandıran Kürt hareketlerinin, ki Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi adındaki etkisiz ve çözülmekte olan bir grup dışındaki bütün Kürt örgütleri bu çerçeveye dahil idiler, başta Rus pratiği olmak üzere, geçmiş Marksist pratiklerle ve mevcut teorik yorumla yüzleşmeleri gerekiyordu. Ama bu yapılmadı. Kaçamak güreşildi. İşte savunmada yapılmak istenen şey böyle bir yüzleşme denemesidir. Yani normal koşullar altında gerçekleştirelemeyen şey, dışarıdaki arkadaşların gelecekteki yüklerini azaltmak düşüncesiyle askeri cuntanın zindanlarında yapılmak istenmiştir.

Buna karar verilmesi planlı olmakla birlikte, bu girişimde bir ölçüde tesadüfler de rol oynadı. Şöyle ki: Yukarıda örgütlenmiş ilişkilerimi dondurduğumu söylediğim haftalarda üzerinde yoğunlaşmayı tasarladığım konulardan biri de bağımsız örgütlenme konusuydu. Birkaç hafta içinde konuyla ilgili piyasadaki metinlerin büyük çoğunluğunu okumuş, Lenin'in ve Stalin'in bu mesele hakkındaki düşüncelerinin zamanla nasıl bir evrim geçirdiğini izlemeye çalışmış, Birinci Enternasyonal günlerinden itibaren Marksistlerin örgütlenme pratiklerini karşılaştırmalı olarak anlamaya çalışmıştım vs. Gerçi araştırmalarımı tamamlayamamıştım, ama tutuklandığımda konuyla ilgili bilgilerim bir ölçüde taze sayılırdı. Dahası, bu okumalarımın ulaştığım sonuçların bir kısmını

dışarıdayken başta Cemalettin Tunç olmak üzere bazı MK üyesi arkadaşlarıyla kısmen tartışmıştım da. Marksistlerin, I. Enternasyonal’de ifadesini bulan uluslararası ölçekli örgüt fikir ve uygulamasından zamanla ulusal ölçekli bir örgüt fikir ve uygulamasına doğru ilerledikleri, bu eğilimin Ekim Devrimi sonrasında yeni bir nitelik kazanarak pratikte ulusal birimlere denk gelen “halka”lar ekseninde örgütlenme noktasına ulaştığı ve “sömürgeci devrim” düşüncesinin temelini oluşturduğu iddiası üzerine kurulu bir tezdi bu. Ve okuyacağınızda göreceğiniz gibi, Kürdistan’ın özgünlüklerini de analize dahil ederek ulusal soruna araçsal bir yorum getirmeye çalışmaktaydı. Yakalanmamış olsaydım, bu düşünceleri –araştırmalarımı biraz daha derinleştirerek örgütün illegal yayın organında, *Pêşwe*’de yazacaktım. Bununla ilgili olarak Merkez Komitesinin ben yakalanmadan önceki son toplantısında bazı fikir egzersizleri de yapılmış, örgütlenme konusunu *Pêşwe* için hazırlama görevi bana verilmişti. Savunmayı yazmaya karar verdiğimde, işte bu şekilde bir ölçüde hazır hale gelmiş olan malzemeyi metne dahil ederek savunmanın bir propaganda aracı olarak gelecekteki kullanım değerini arttırabileceğimi düşündüm. Nitekim aynı bakış açısıyla Cemalettin Tunç da kendi savunmasında “halk savaşı”yla ilgili görüşlerini sistemleştirmeye çalışmıştı.

Bu bölümde anlatılanlardan kolaylıkla çıkarılacağı gibi, dönemin örgüt-birey ilişkilerini belirleyen şey, tartışmasız bir şekilde örgüttü. Her şeyde örgüt ve onun menfaatleri esas alınır, bireyin tasarrufları ona tabi kılınırdı. İyi bir devrimci olabilmenin öncelikli ölçütlerinden biri, bu özgeci ilkeyi uygulayabilmedeki kararlılık ve başarıydı.

Bireyin, örgüt karşısında feda edilmesi gerektiği, sadece teorik kavrayış düzeyiyle ilgili bir sorun değildi. Mücadeleyi illegal koşullarda yürütmenin doğurduğu pratik zorunluluklar başta olmak üzere daha birçok faktörün de bu kavrayış ve uygulamalar üzerinde etkisi vardı. 12 Eylül Cuntasını izleyen

yıllarda, o sıralarda gelişme eğilimine giren liberal bakış açılarının da katkılarıyla bu konu devrimciler arasında bir hayli tartışıldı. Örgüt üyelerinin, bireysel dünyalarıyla örgütsel dünyaları arasında farklılıklar belirlediği her durumda birinciyi ikinciye feda etmek zorunda kalmalarının, kendilerinde kişilik bozulmalarına, şizofrenik yarılmalara vs. yol açtığı ileri sürüldü. Hatta polisteki yaygın çözümleri bununla ilişkilendiren görüşler bile dile getirildi.

Bir zamanlar cezaevlerinde hayli popüler olan bu tartışmaları değerlendirmenin yeri burası değil. Burada konumuz açısından önemli olan husus, bireysel görüş ve tutumlarla örgütsel pozisyonlar arasında bir farklılık doğduğunda (bu farklılık bir ayrılmayı gerektirmiyorsa) bir örgüt üyesinin, bireysel olanı örgütsel olana tabi kılmasının o günkü koşullarda bir zaaf olarak değil, bir erdem olarak kabul edilmesidir. Okur, bireysel olanla “resmi” pozisyonlar arasındaki farklılıklara dair dördüncü bölümde anlatılanları, bu gerçeği göz önünde bulundurmadan okursa, ucu anakronizme çıkacak sorunlarla karşılaşabilir. Söz konusu prensiple bugünden bir bakışla hesaplaşmaya girişmek ayrı bir şeydir, o prensibin yol açtığı tutumları o günün koşulları içinde değerlendiren bir okuma yapmak ayrı bir şey. Birbirine karıştırılmamak kaydıyla ikisi de yapılabilir ve bunların her biri değişik konuları analiz etmede yardımcı olur. Örneğin ikincisi, savunmanın daha doğru anlaşılması kadar onu tarihsel planda doğru yere oturtmak bakımından da bazı katkılar sunar. Bir sonraki küçük araştırma bölümünde böyle bir tarihsel yerleştirme için gerekli olan diğer asgari verileri aktarmayı deneyeceğim.

5. Kürtlerde Siyasi Savunma Geleneği

Sunuş'un şimdiye kadar olan bölümlerinde savunmanın yazıldığı koşullar, hedefleri ve yazarıyla olan ilişkileri hakkında gerekli bilgiler verildi. Bütün bunlardan amaç, savunmanın retildeği kontekst hakkında veriler sağlamaktı. Bu bölümde ise Kürt ulusal hareketine mensup değişik kişilerin veya örgüt mensuplarının mahkemelerde sergiledikleri tavırlar ile yaptıkları savunmalar hakkında bir zet sunulacak. Bu kısa araştırmadan amaç ise, savunmanın kendi türünden diğer metinlerle karşılaştırmalı biçimde incelenebilmesi ve tarihsel planda doğru yere oturtulabilmesi için gerekli olan asgari verileri sağlamak olacaktır. Ne var ki konuya giriş yapmadan ele almamız gereken bazı kavramsal ve metodolojik sorunlar var.

a) Kavramsal ve Metodolojik Sorunlar

Jlk olarak bu çalışmada kullanılan bazı kavramlara değinmek istiyorum. Ele alacağım ilk kavram bizzat “siyasi savunma” kavramının kendisidir. Bu kavram, o kadar değişik metin ve tavırları ifade etmek için kullanılmıştır ve kullanılmaktadır ki, kavramın ifade ettiği şey neredeyse belirsizleşmiştir. Özellikle de günlük konuşma dilinde. Örneğin Kürtlerle ilgili bir yargılamada sözlü veya yazılı biçimde sadece Kürtlerden bahseden birinin yaptığı işi tarif etmek için onun mahkemede siyasi savunma yaptığını söyleriz. Keza Kürt meselesini sadece ideolojik-teorik boyutlarıyla ele alan bir mahkeme savunmasını veya ifadesini de siyasi savunma kavramıyla dile getiririz. Ama Kürt davasını sadece teorik düzlemde değil, siyasal, örgütsel ve eylemsel düzlemlerde de savunan, yani hareketi var olan bütün boyutlarıyla ele alan mahkeme savunmaları ve ifadelerini de aynı kavramla dile getiririz. İşte buradaki gevşeklik ve belirsizlik, siyasi savunma kavramını yeniden tanımlama ihtiyacı doğurmaktadır.

Yeniden tanımlama için değişik alternatifler üzerinde düşünülebilir. Benim burada önereceğim alternatif, okumakta olduğunuz metnin akademik bir çalışma olmaması gerçeğini de gözetken, görece esnek bir tanım olacaktır: Siyasi, örgütsel ve eylemsel veçheleri de dahil olmak üzere, savunmanın gerçekleştiği dönemde Kürt sorununu, bu sorunun içerdiği bütün boyutları kapsayacak şekilde ele alan metin veya tavırlara “*siyasi savunma*”; kendini, Kürt sorununun sadece hukuki, teorik, ideolojik, bilimsel ve kültürel plandaki genel ifadeleriyle sınırlayan metin ve tavırlara ise “*ideolojik savunma*”

adını vereceğim. Bu iki kategorinin arasında duran savunmaları, yani bazı yanlarıyla ideolojik, diğer yanlarıyla siyasi savunma tanımına uyan savunmaları ise, savunmaların içerdiği ve dışladığı boyutlar, savunma sahibinin savunma sürecinde tuttuğu pozisyonun gelişme seyri gibi kontekstin diğer unsurlarına bakarak ideolojik veya siyasi savunma kategorilerinden birine yerleştireceğim.

Aslında bu son kategori, yani “ideolojik savunma” ifadesi de kendi içinde bazı ayrımlara, dolayısıyla yeni tanımlara ihtiyaç gösterir. İleride somut örneklerini gördükçe bu husus daha iyi anlaşılacaktır. Ancak elinizdeki metni tanım ve kategorilere böğmamak için burada görece esnek davranacak, bu çerçevedeki savunmaların tümünü ideolojik savunma olarak tanımlayacağım.

“İdeolojik” ve “siyasi” savunma kavramlarıyla ilgili belirtmek istediğim bir diğer husus, bu kavramların, tanımladıkları savunmaların kaliteleriyle ilgili bir şey söylemedikleridir. Daha geniş alanları kapsamaması nedeniyle siyasi savunmanın, ideolojik savunmadan daha kaliteli veya değerli olduğu düşünülebilir. Bu doğru değildir. Kürt davasını mahkemelerde sahiplenmek açısından kaliteli bir “ideolojik savunma” yapılabileceği gibi, kalitesiz bir “siyasi savunma” da yapılabilir. Savunmaların “ideolojik” veya “siyasi” olarak tasnif edilmeleri, bunların kaliteleriyle değil, savunmayı yapan kişinin yargılama sürecinde durduğu yer ve bu süreçte kullandığı diskur başta olmak üzere değişik düzlemlerde tutmayı tercih veya temsil ettiği pozisyonlarla ilgilidir. Yaşayanların kolayca tanıklık edebilecekleri gibi, polis sorgusunda takınılan tavırdan⁽²⁹⁾ savunma yapmaktan ötürü alınacak muhtemel ceza-

²⁹ 12 Eylül dönemi cezaevlerinde yaşayanların kolayca onaylayacaklarını düşündüğüm şu gözlem ilginç olmalıdır: 12 Eylül döneminde, polis sorgusu sırasında görece daha dirençli davranan militanlar, cezaevlerinde ve mahkemelerde görece daha pasif, daha geçiştirmeci direnme biçimlerinden yana tavır takınma eğilimindeydiler. Bu durum, onların savunma tercihlerini de etkilemekteydi kuşkusuz. Bu gibileri, cezaevlerinde ve mahkemelerde daha aktif direnme çizgisi izleyenlerin, poliste göstermiş oldukları zaafı örtmek için

nın miktarına, oradan da yargılama süresince maruz kalınması muhtemel şiddetin düzeyiyle ilgili beklentilere kadar pek çok faktör, bu pozisyonların tespiti ve tercihi üzerinde etkide bulunur. Yani savunma yapan kişi, sadece gönlünden öyle geçtiği için ideolojik veya siyasi savunma biçimlerinden birini tercih etmez. İstisnai olarak böylesi örnekler bulunsa bile, yukarda bahsedilen (veya bahsedilmeyen) diğer faktörler de bu tercihte rol oynarlar. Bu faktörlerin toplam sonucu olarak tutulan pozisyon bazen ideolojik savunmayı, bazen de siyasi savunmayı tercih etmeye götürür. Yani savunma yapan kişi bu noktada çok da “özgür” değildir. Kavramların karşılık geldiği sosyal pratikler arasında böyle farklılıklar varken, bunları tahlile dahil etmemek, doğru bir çözümleme yöntemi olarak görünmediğinden, bu çalışmada, “siyasi savunma” kavramı yeniden tanımlanmıştır.

Ele almamız gereken ikinci kavram “diskur”dur. Okur, Sunuş’un özellikle bu bölümünde bu kavramın sıkça kullanılmış olduğunu fark edecektir. Bu nedenle kavramla anlatılmak istenen şeyi izah etmek gerekiyor.

Diskur (ya da Batı dillerindeki biçimiyle “discourse”) sosyal bilimlerde son dönemlerde yaygın biçimde kullanılan kavramlardan biridir. Yaygınlaşan veya moda haline gelen her kavram gibi bunun da bir çok versiyonu üretilmiştir. Michel Foucault’dan Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe’a, oradan da Norman Fairclough’a kadar çok sayıda sosyal bilimci, bu kavramı değişik felsefelerle ve bakış açılarıyla eşleştirerek ona değişik anlamlar yüklemiş ve değişik çalışma aletlerinin parçası veya temeli haline dönüştürmüşlerdir. Bütün bunları kucaklayabilecek ortak bir tanım bulmak zordur. Arada bir duyduğumuz “sosyal gerçeklikleri anlamlandırma sistemi” şeklindeki tanım da çok geneldir ve “sosyal gerçeklik nedir?” ya da “anlamlandırma nedir?” diye sorma-

böyle davrandıklarını iddia veya ima eder ve bunları sorumsuzca davranmakla eleştirirlerdi.

ya başladığınızda, yani hemen ikinci adımda, alacağınız cevapların hiç de aynı şeylerden bahsetmediklerini fark edersiniz.

Tanımı böylesine belirsizlikler içermesine rağmen bu kavramı kullanılmayı tercih etmemin nedenine gelince, bu, bir toplumsal eyleyicinin, kendini özne olarak kurma sürecinin izahında araştırmacıya sunduğu imkânlarla ilgilidir. Toplum sahnesine yeni çıkan veya rakipleri karşısındaki mevcut pozisyonunu değiştirmek isteyen hemen her sosyal güç, dünyayı bu amaca uygun olarak yeniden anlamlandıran bir sistem kurmak zorunda kalır. Buradaki kuruluş, aynı zamanda o eyleyicinin bir özne olarak kurulması sürecinin de bir parçasını oluşturur. Fakat benim bu çalışmada kullanmayı tercih ettiğim anlamıyla diskur, sadece söz'den oluşmaz. O, hem var olan sosyal gerçekliği öznenin bulunduğu pozisyondan tarif eder, yani felsefedeki yaygın deyişle yansıtır, hem de bizzat bu gerçekliği kurar. Tabii ki bir dereceye kadar ve belli koşullar altında. İşte buradaki kurucu fonksiyonu itibarıyla diskur, aynı zamanda bir sosyal pratik oluşturur. Metindeki diskur kavramı bu iki anlamı içerecek şekilde kullanılmıştır.

Yukarıdaki tarifi karışık bulanlar için bilinen bir örnek vermek gerekirse, "Apoculuk" diskuruna başvurabiliriz. Apoculuk, konumuzla ilgili olarak ele aldığımızda, dünyayı özel bir biçimde anlamlandırma sisteminin adıdır. Bu sistemin aktüel versiyonu, örneğin, Kürt'e, dün yaptığı gibi etnik bir anlam yüklemekten çok, Alparslan'dan bugüne kadar Batılıların haçlı zihniyetine karşı Türklerle ortaklaşa biçimde direnmiş bir entite anlamı yükler. Ya da "Apo" sembolüne Kürt ulusunun özü, Kürtlerin yegâne birleştiricisi, bütün ulusun arkasında bir arı oğlu gibi -Apo'ya bağlı olmak dışında hiç bir kurala tabi olmaksızın- topladığı bir ana arı (arı beyi) türünden anlamlar verir. Fakat bu anlamlar, bir boşluktan, veya bir muhterisin hezeyanlarından çıkmış şeyler değildirler. Doğrudan bu diskuru sahiplenen ve/veya onun ifade ettiği toplumsal kesim(ler)in pozisyonları, yatkınlıkları, im-

kanları, tasarrufları, beklentileri vb. gibi faktörlerden oluşan daha geniş bir sosyal kontekstten çıkmışlardır ve kendi kuralları içinde onları yansıtır. Fakat diskur sadece onları yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda onları kurar da. Apocu'luk, Apoculaştırdığı her bireyi veya her toplumsal kesimi öngördüğü proje uyarınca şekillendirir, ona özel bir konuşma dili empoze eder, onu toplumsal uzamda bir yere yerleştirir ve bu yolla konteksti şekillendiren bir faktör rolü oynar. Bu sonuncusuna diskurla ilgili literatürde "effekt" de deniliyor. Örneğimize uyarladığımızda buna Apocu effekt (Apocu etki) adını verebiliriz. Kişi olarak Aponun ihtirasları, korkaklıkları, kahramanlıkları, ihanetleri, sadakati, tutkuları vb. ancak Apocu effekt içinde ve belli koşullarla sınırlanmış olarak pakete dahil olurlar. İşte sadece var olanı yansıtmakla kalmayıp, Kürtlerin belli bir kesiminin özne olarak kuruluşunda, belli koşullarla sınırlı olmak kaydıyla, kuruculuk görevi de yerine getiren bu ifade sistemine Apocu diskur diyoruz.

Diskur yerine daha rahat anlaşılır bir kelime olan Türkçe'deki "söylem" sözcüğünü kullanmayışımın nedeni ise, bu sözcüğün son yıllarda sadece sosyal bilimlerdeki "discourse" kavramının karşılığı olarak değil, başta retorik (belagat) olmak üzere, ideoloji, ifade, söz, deyiş gibi birçok kelime ve kavramın karşılığı olarak kullanılıyor olmasıdır. Yine örneğimize dönersek, Türklerin ve Kürtlerin kullandığı bir çok metinde "Apocu söylem" ibaresine rastlarız; ama daha yakından baktığınızda buradaki "söylem" kelimesinin, bazen, Abdullah Öcalan'a "güneş" denilmesine benzer durumları ifade etmek amacıyla, bazen "önderlik" denilen kurumun yeniden üretimini sağlamak amacıyla, bazen de, çizgiden çıktığı düşünülen PKK'liler için kullanılan "kendini e yatırdı" türünden Abdullah Öcalan'a ait kırık Türkçenin geniş kitleler tarafından benimsenmiş olmasıyla ilgili durumları ifade etmek amacıyla kullanıldığı fark edilir. Halbuki bu kullanımlardan sadece "önderlik" diskur kavramıyla ilgili bir kullanımdır, diğerleri için aynı şey söylenemez. Birincisi daha çok retorik, sonuncusu da deyişle ilgili kullanımlardır. Tanımında yeteri

kadar zorluk bulunan bir kavrama, bir de Türkçesinden gelen bu tür sorunları eklemektense, orijinal kavramı kullanmak daha pratik göründü.

Kavramlar dışında bir de yöntem sorunları var. Bunların en başta geleni ise savunmayı tarihsel planda bir yere oturtmaya çalışırken nasıl bir bakış açısından hareket edeceğimizle ilgilidir. Bu soruya açık bir cevap vermeden ilerlemek, sonraki aşamalarda kafa karıştırıcı olabilir. Çünkü savunma, kimisi güncel, diğerleri görece uzun vadeye yayılan çeşitli konuları ve hedefleri içeren bir metindir. Ve o günün güncel konularının veya hedeflerinin bir kısmı bugün için ya hiçbir anlam taşımıyorlar, ya da oldukça önemsizleşmişlerdir. Bu durumda savunmanın güncele ilişkin yanlarını değersiz bir sözcük yığını olarak mı değerlendireceğiz? Ya da örneğin savunmayı kaleme alırken öncelikli amaçlardan biri Kawa örgütünün propagandasında kullanılacak bir metin hazırlamaktı. Buradan kalkarak savunmayı bugünün koşullarında da bir propaganda metni olarak taşıdığı değer açısından mı değerlendirmeye çalışacağız? Ortada savunmanın propagandasını yapmayı hedeflediği örgüt bile yokken⁽³⁰⁾ böyle bir okuma absürd olmayacak mıdır?

Çünkü savunmanın propaganda maksadıyla ele aldığı bazı konuların bizzat kendileri veya o günkü sunuluş biçimleri bugün herhangi bir propaganda değeri taşımazlar. Savunmanın kullandığı dil de öyle. Ama bu gerçek, bahsi edilen konuların ve bu konuların ele alınış tarzının, o gün, yani metnin yazıldığı dönemde de propaganda değeri taşımadık-

³⁰ Bugün, Avrupa'nın değişik ülkelerine serpilmiş ve çoğunluğu 1970'lerde faaliyet göstermiş olan Kawacıların meydana getirdiği mülteci bir arkadaş grubu dışında kendisini 1970'lerdeki Kawa örgütüyle ilişkilendiren bir örgüt, çevre, hareket vs. kalmamıştır. "*Partiya Şoreş-Kawa*" adını kullanan bu arkadaş çevresi, insan malzemesi yönünden Kawa'nın uzantısını oluştursa bile savundukları ideolojik ve politik düşünceler itibarıyla 1970'lerdeki Kawa'yla ilişkilendirilemez.

ları anlamına gelmez. Örneğin bugün Sovyetler Birliği diye bir devlet yoktur; dolayısıyla onun “sosyal-emperyalist” olup olmadığı sorusu da manasız bir sorudur. Ama o günkü Sovyetler Birliği, ister “sosyal-emperyalist”, isterse “sosyalist” olarak tanımlayın farketmez, dünya çapında hegemonya mücadelesi yürüten iki süper devletten biriydi; ve bu gerçekliğin bir sonucu olarak, Sovyetler Birliği’ne karşı takınılacak tavır politik stratejiyi birinci derecede etkileyen bir sorun oluşturunurdu. Böyle bir durumda “sosyal-emperyalizm” tartışmalarının savunmaya konu edilmesinin o günkü anlamını, bugünkü anlamından kalkarak tespit etmeye kalkmak yanıltıcı olacaktır.

İzlenmesi daha kolay bir örnek olarak “*Bağımsız Örgütlenme*” konusunu ele alabiliriz. Savunma’da Kürtlerin de diğer halklar gibi bağımsız örgütlenme hakkına sahip olduklarını kanıtlayabilmek için Marksist klasiklere yapılan bin bir gönderme ve değerlendirme bugün ne anlam taşıyabilir? Herhalde çok şey değil. Hatta bazı okurlar açısından bu kanıtlamaların bir tür karınca duasına benzedikleri bile ileri sürülebilir. Bu, sadece Marksizmin bugün aşırı biçimde gözden düşmüş olmasıyla ilgili bir durum değildir. Aktüel toplumsal pratik böyle bir kanıtlamayı anlamsız kılmış olduğu için de böyledir. Diğer faktörlerin yanı sıra, PKK’nin yürüttüğü on beş yıllık gerilla savaşının sonucunda Kürtler ile Türkler arasındaki farklılık belirtenleri (markörleri) tarihte hiçbir zaman olmadığı kadar belirgin hale gelmişlerdir. O kadar ki, temel görevleri bu belirtenleri silikleştirmek veya gözden kaçırmak olan resmi makamlar bile günümüzde artık “Türk” ve “Kürt” gibi terimler üzerinden konuşmak zorunda kalmaktadırlar.

Ama bugün durumun böyle olması, otuz yıl önce de böyle olduğu anlamına gelmiyor. Otuz yıl önce, Kürt etnisitesine dayalı siyaset yapmaya niyetli olanların öncelikle başarmaları gereken işlerden biri, adına hareket ettiklerini öne sürdükleri kitlede ayrı bir toplumsal grup bilinci uyandırmak, bu amaçla var olan farklılık belirtenlerini daha etkin hale ge-

tirmek, bunun yetmediği durumlarda tarihsel ve kültürel malzemeleri işleyerek yeni farklılık belirtenleri icat etmek idi.

O gün bu işin Marksizm terminolojisi içinde yapılmış olmasına da şaşdırmamak lazım. Zira Marksizm, o günün entelektüel dünyasının bir numaralı ideolojisi idi ve onun bu başat pozisyonu, kendisine bir ideolojik alan açmaya çalışan Kürt hareketini de kendi sorunlarını bu ideolojinin terimleri üzerinden ifade etmeye zorluyordu. Bir diğer deyişle bugün bazılarına karınca duası gibi görünebilecek sözler, o günün koşullarında belli sosyal pratiklerin ifadeleri ve kurucularıydı.

Sorun şurdadır ki, bu anlamları, bizzat o ifadelerin kendilerinden çıkarmak çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu noktada sosyolog Pierre Bourdieu'nun politik diskurların analiziyle ilgili belirlemelerini hatırlamak yararlı olabilir. Bourdieu'ya göre, politik eyleyicilerin ifadeleri bağıntısal (relational) bir nitelik taşırlar ve bu nedenle politik alandaki (field/market) diğer eyleyicilerin ifadeleriyle ilişki içinde anlam kazanırlar. Dolayısıyla diskurlarla ilgili bir incelemede bizzat diskuru oluşturan ifadelerin kendilerinden yola çıkmak, çoğu kez boş sözcük yığınıyla boğuşmak anlamına gelir. Daha verimli olan yol, bu ifadeleri, politik alandaki diğer eyleyicilerin ifadeleriyle ilişki içinde çözümlemeye çalışmaktır. Örneğin dönemin Sovyetler Birliği'ni "sosyal-emperyalist" olarak nitelendirmek, o günkü Kawa diskurunun bir parçasını oluştururdu. Ama "sosyal-emperyalizm" ifadesi, her zaman o ifadenin dile getirdiği şeyi veya o ifadenin sahibi olan Kawa'yı anlamamıza katkıda bulunmayabilir. Bu ifade, asıl anlamını Sovyetler Birliği'ne "sosyalist" diyen, ya da onu başka türlü tanımlayan politik alandaki diğer güçlerin ifadeleri ve bu güçlerin Kawa'yla olan ilişkileri içinde bir anlam kazanır ve Kawa'nın anlaşılmasına yardımcı olabilir.

Fakat sorun sadece aynı politik alanda yer alan rakip politik aktörler ve bunların ifadeleriyle olan ilişkiyle sınırlı değildir. Bourdieu'ya göre bizzat ifadenin içinde şekillendiği

sosyal uzamın yapısı ile (ki örneğimizde sadece iç, ulusal ve yerel faktörlerden oluşmaz; karmaşık ilişkiler, süreçler ve alanlarla birlikte çok sayıda uluslararası faktörü de kapsar) bu ifadenin alıcısı olduğu düşünülen toplumsal kesimlerin oluşturduğu sosyal alan arasındaki “gizli alışveriş” de (hidden correspondence) ifadenin kendisine anlam katan bir rol oynar.⁽³¹⁾

1970’lerin politik diskurunu anlamada yararlı hareket noktalarından birini oluşturacağını düşündüğüm bu Bourdieücü perspektifin de önerdiği gibi, tarihsel bir inceleme, savunmanın, kaleme alındığı koşullar bütünü içinde değerlendirilmesi anlamına gelir. Yalnızca böyle bir okuma, savunmanın, o günkü koşullar bütününde neyi ifade ettiğini anlamamıza, neleri başarıp neleri başaramadığını tespit etmemize olanak verebilir. Okurken bu hususun gözden kaçırılması gerekiyor.

Karşılaştırmalı inceleme bakımından da benzer bir durum söz konusudur. Eğer savunmanın o günkü koşullarda tuttuğu mukayeseli pozisyonu tespit etmek istiyorsak, bunu, savunmayı, Kürt hareketinin bugün ulaştığı düzeyle karşılaştırarak değil, savunmanın yazıldığı dönemin bilinç ve eylem formları ile karşılaştırarak yapmamız gerekir. Bugünkü bilinç ve eylem formlarıyla yapılacak bir karşılaştırma, yalnızca, savunmanın, kendi türündeki metin ve eylemlerin tarihsel gelişim seyrinde tuttuğu yeri tespit babında anlamlı olabilir. Bunun en sık rastlanan örneklerinden biri, Kürt ulusal hareketinin bütün tarihi bakımından geçerli olabilecek bazı kriterler tespit ederek, bunları farklı dönemlerdeki benzer nitelikli metinler ve eylem formları üzerinde uygulamak olabilir. Diyelim ki egemen devletin resmi ideolojisinin etkisinden sıyrılabilme düzeyi, ya da Kürt ulusal sorununu var olan devlet bütünlüğü dışında tahayyül edebilme yeteneğinin gelişmişlik düzeyi, ya da sanıkların, kendilerini yargılayan

³¹ Pierre Bourdieu’nun söz ile eylem arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalarına ilgi duyanlar Bourdieu 1991’e bakabilirler.

mahkemenin meşruiyetini kavrayış biçimleri ve bunun ulusal bir hareket için diskur inşa etme eylemiyle uyumluluk düzeyi gibi kriterler. Bu tür kriterleri 1908 sonrası Kürt hareketlerinin metinlerine uygulayabileceğiniz gibi, 1970'lerin radikal Kürt örgütlerinin savunmalarına veya Abdullah Öcalan'ın İmralı savunmalarına da uygulayabilirsiniz. Böyle bir uygulamadan elde edeceğiniz şey, her bir metnin veya eylemin, söz konusu kriterin ele aldığı olguların ve süreçlerin tarihsel gelişim seyrinde tuttuğu yeri tespit etmenize yarayacak veriler olacaktır.

Dolayısıyla savunmayı bugünkü bilinç düzeyleri ve eylem formlarıyla mukayese ederek okumak, ancak yukarıda tarif edilen türden bir amaç söz konusuysa anlamlıdır. Yok eğer savunmanın, kendi dönemindeki karşılaştırmalı pozisyonunu anlamak istiyorsak, o zaman, savunmayı o dönemde yazılmış diğer metinlerle veya girişimlerle kıyaslamamız gerekecektir. Somut bir örnek vermek gerekirse, DDKO davası tutukluları arasında Ocak Komünü'ne mensup sanıkların 12 Mart yargılamaları esnasında yaptıkları savunmayı elinizdeki metinle kıyaslamak, Ocak Komünü savunmasının o günkü koşullarda kapladığı yeri tespit bakımından bir anlam ifade etmez. Bu açıdan daha anlamlı bir mukayese, Ocak Komünü savunmasını, diyelim ki diğer DDKO tutuklularının yaptıkları savunmalarla, ya da aynı dönemde yargılanmış olan Doğu Perinçek grubunun Kürt meselesine ilişkin yaptığı mahkeme savunmasıyla kıyaslamak olabilir.

Bu noktada değinilmesi gereken son husus, değişik savunma metinlerinin birbirleriyle nasıl kıyaslanacaklarıyla ilgilidir. Okur, takip eden bölümlerde bazı savunmaların birbirleri karşısındaki konumlarından söz edilirken yer yer “daha ileri”, “daha geri” gibi bazı ifadelerin kullanıldığını fark edecektir. Hatırlanmalıdır ki, bu gibi durumlarda kullanılan kıyaslama kriteri, hareketin sosyal, siyasal, ideolojik, kültürel ve örgütsel planlarda tasarruf ettiği veya edebileceği bütün objektif ve subjektif imkânlar, tasarruflar ve yatkınlıklar ile bunların savunmalardaki ifadeleri arasındaki uygunlukla il-

gilidir. Genel olarak konuşacak olursak, bu imkan, tasarruf ve yatkınlıkların varlıkları ile bunların süreç içindeki gelişmelerinin, yine bunların diskursal ifadelerinin gelişmesiyle belli bir uygunluk arz ettiğini söyleyebiliriz. Yani bir eğilim olarak, bir hareketin her yeni pozisyonu, eğilimi, tasarrufu, yatkınlığı vs. diskursiv düzlemde kendisine uygun yeni bir ifadeyi veya eski ifadelerde yeni duruma uygun bir değişiklik veya dönüşüme yol açar. Buradaki genel uygunluk, başka bir açıdan bakarak söylersek, bir arınmayı ifade eder ve bir rasyonalleş(tir)me süreci olarak da tanımlanabilir. Bu süreci izlemek, büyük ölçüde süreçteki “eşikler” ile “kopuş”ların izlenmesi anlamına gelir. Bu açıdan bakıldığında Kürt hareketinin gelişimini bir rasyonalleş(tir)meler tarihi olarak okumak da mümkündür. Elinizdeki çalışmada görelilik ve karşılaştırma işte bu noktada söz konusu edilmektedir. Yani bir savunmanın belli bir konuda başka bir savunmadan “daha ileri” veya “daha geri” olduğu söylenirken, karşılaştırma o konuyla ilgili rasyonalleştirme düzeyi açısından yapılmaktadır.

Bir yanlış anlamaya yer vermemek için şunu da eklemeliyim ki, buradaki “daha ileri” ve “daha geri” gibi görelilik belirtmesi yapan ifadeler, bir değer yargısından mümkün olabildiğince arındırılmışlardır. Fakat bunun kolay başarılabilecek bir iş olmadığını belirtmek gerekiyor. Çünkü rasyonalleş(tir)me düz bir gelişme çizgisi izlemez; bazen birbirine ters yönlerde de hareket edebilir. Bunun nedeni, rasyonalleş(tir)menin, zaman zaman kopuş biçimini alması değildir; çünkü kopuşlar da pek âlâ kopuş öncesiyle aynı doğrultuda gerçekleşebilirler; bunun nedeni, rasyonalleşmenin esas olarak hareketin ihtiyaçlarınca belirlenmesidir. Hareketin ihtiyaçları ise sadece diskuru üreten(ler) tarafından değil, başka şeylerin yanı sıra, diskuru tüketeceği varsayılan alıcının pozisyonları, tasarrufları, yatkınlıkları vs. tarafından da belirlendikleri için, daha doğrusu bunların karşılıklı alışverişleri içinde belirlendikleri için, her zaman aynı yöne işaret etmeyebilirler. Hal böyle olunca, normatif bir değerlendir-

mede “daha” tanımının işaret ettiği pozitif yön, döneme ve koşula göre değişebilir. Örneğin, bugün, İmralı çizgisine sadık bir Apocu için, Kürtlerin kaderlerini tayin hakkında Türkiye Cumhuriyetinin demokratikleşmesi lehine vazgeçmek, yani Kürt hareketinin diskurunu bu yönde rasyonelleştirmek “daha ileri” bir adımdır, yani buradaki “daha” sözcüğü olumlu yöne işaret eder; oysa 1970’lerin PKK’lileri için böyle bir tutum kesinlikle “daha” geri bir adım olarak görüldü ve dolayısıyla “daha” sözcüğü o günkü koşullarda negatif yöne işaret ederdi.

Aşağıdaki değerlendirmelerde, konu bu tür bir normatizmin mümkün olduğunca uzağında ele alınmaya çalışılmıştır. Okurun, bu zor işin ne ölçüde başarıldığını kontrol edebilmesini sağlamak amacıyla değerlendirmelerde kullanılan yöntemi biraz açmak istiyorum. Kalkış noktası, Kürt hareketiyle ilgili diskurun, Kürtlerin, daha doğrusu onlar adına hareket ettiği iddiasıyla sosyal uzamdaki pozisyonlarını düzeltmek isteyenlerin, bir özne olarak kurulmaları eylemi üzerinde değişik düzeylerde etkide bulunan bir sosyal pratik olarak tanımlanmasıdır. Bu tanım, arın(dır)ma süreci ile özne olma durumu arasında doğrudan bir ilişki kurmaya olanak vermekte ve bu da konuyla ilgili bir skala inşa etmeyi mümkün kılmaktadır. Bu skalada, sözü edilen sosyal kesimlerin bir özne olarak kuruluşlarına ve pekişmelerine katkıda bulunduğu düşünülen arınmalar “daha ileri”, bu öznesel kuruluşu geriletliği, çözdüğü, dağıttığı düşünülen arınmalar “daha geri” olarak tanımlanmaktadırlar. Buradaki “düşünülen” ifadesinden de anlaşılacağı gibi, olayı subjektivizmin tümüyle dışına çıkarmak olanaksızdır.

Tanım ve yöntemle ilgili bu zorunlu açıklamalardan sonra Kürt sorunuyla ilgili yargılamalara ve bu yargılama süreçlerinde yapılan savunmalara gelirsek, bakışlarımızı ilk olarak Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerine çevirmemiz gerekecektir.

b) Osmanlı Dönemi Yargılamaları

Türkiye'deki politik yargılamaların geçmişi Cumhuriyet öncesine kadar uzanır. Bu tespit, Kürtlerle ilgili yargılamalar bakımından da geçerlidir; çünkü Osmanlı döneminde yapılan en az bir yargılamanın, ilerde Kürt meselesiyle buluştuğunu biliyoruz. Üsküdar belediye başkanı Arnavut asıllı Rıdvan Paşa'nın öldürülmesiyle ilgili yargılamadır bu.

Aslında bu olayda kelimenin bugün bildiğimiz anlamıyla bir “yargılama”dan söz etmek doğru değildir. Zira sanıklar mahkemeye çıkarılmadan mahkum edilmişlerdir. Anlaşıldığı kadarıyla her şey poliste olup bitmiş, mahkeme kısmı sonradan kılıfına uydurulmuştur. Bu açıdan iyi bir örnek olmadığı düşünülebilir. Yine de konu daha sonraki aşamalarda Kürt hareketiyle çakıştığı için ele almakta yarar olabilir. Önce olaya bakalım.

Üsküdar belediye başkanı Rıdvan Paşa 1906'da bir silahlı saldırıda öldürülür. Olaydan kısa bir süre sonra yakalanan faillerin itiraflarıyla, eylemin, Ali Şamil Bedirhan ve Abdürrezak Bedirhan'ın teşvikleriyle gerçekleştirildiği ileri sürülür. Hızlı bir polis tahkikatının ardından, iki Bedirhan (özellikle de Abdürrezak) cinayetin sorumlusu ilan edilir ve aynı hızla hazırlanan bir padişah fermanıyla sadece bu ikisi değil, kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere Bedirhan Beyin İstanbul'daki çocuklarından ve torunlarından birçok insan İmparatorluğun değişik yerlerine sürgüne yollanır.⁽³²⁾

³² Sürgün edilenlerin listesi için bkz. Malmîsanij 1992: 19-21. Rıdvan Paşa cinayetinin değişik kalemlerden anlatılışı için bkz. age. s. 87-101.

Ali Şamil, 1840’larda devlete baş kaldırmış ve yenilgisi “Kürdistan madalyası”yla kutlanmış olan ünlü Kürt isyancısı Bedirhan Bey’in oğludur. Abdürrezak Bedirhan ise Bedirhan Bey’in torunudur. Bedirhan Bey’in çok sayıda çocuğu ve torunu vardı. Bunların bir bölümü anılan yenilgiyi izleyen Girit sürgününün ertesinde İstanbul’a yerleştiler ve sadece rejimin entellektüel muhalifleri arasında değil, bizzat Abdülhamid yönetiminde de kendilerine belli yerler edindiler. Abdürrezak da bunlardan biriydi. İyi eğitilmiş, çok dil bilen bir diplomatı. St. Petersburg elçiliğinde “protokol müdürlüğü” de dahil birçok üst düzey görevden sonra mabeynde (saray sekreterliği) görevlendirilmişti. Asker olarak etkili bir isim olan amcası Ali Şamil’le birlikte İstanbul’daki Kürt kolonisini kendi kişisel ve ailevi etkinliğini artırmak için kullanıyordu.

Cinayeti takiben yapılan cezalandırmanın toplu karakteri, Abdülhamit’in, Bedirhan Bey sülalesinin İstanbul’daki bu yoğunluklarından ve faaliyetlerinden rahatsız olduğunu, bu cinayet vesilesiyle muhtemel bir sıkıntı kaynağından daha kurtulmak istediğini düşündürüyor. Nitekim Rıdvan Paşa cinayetini ele alan kimi araştırmacılar, bu cinayeti, İstanbul’daki hamal piyasasını ele geçirmeye çalışan Kürtlerle Arnavutlar arasındaki etkinlik çekişmesiyle ilişkilendirmişlerdir.⁽³³⁾ Yani olayın, genel olarak İstanbul’da ve bu suretle özel olarak Saray’da etkinlik sağlamayla ilgili boyutları da vardı.

Eğer bu doğruysa, Bedirhanilerin eylemi, Saraydaki kişisel/ailesel etkinliklerini artırmak için etnik bağları kullanmaya yönelik bir girişim olarak tanımlanabilir; ve bu haliyle, etnik olanın politize edilmesi şeklinde tanımlanabilecek olan milliyetçilik kapsamındaki bir faaliyet olarak yorumlanabilir.

Bunun zorlama bir yorum olacağını düşünenlerin göz önünde bulundurmaları gereken en az iki husus vardır: Birincisi, Abdürrezak’ın daha 1895 yılında Rusya’ya bir özel gezi yaparak Çarlık yetkilileriyle Rusya’nın desteğinde Kür-

³³ Örnek için bkz. Reynolds 2003: 107, 50 no’lu dipnot.

distan’da bir isyan örgütlemek konusunda gizli görüşmeler yapmış olduğudur⁽³⁴⁾, yani “yargılama”nın yapıldığı dönemde, Abdürrezak Kürt sorununun politize edilmesine yabancı bir kişilik değildi; ikincisi, 1908’de Jön Türkler yönetime gelip genel bir af ilan ettiklerinde, Abdurrezak’la Ali Şamil’in bu affın dışında tutulmasıdır.⁽³⁵⁾ Buradaki ayrımcılık, sadece Abdülhamit yönetiminin değil, onu devirenlerin de Rıdvan Paşa cinayetini adli bir vakanın ötesinde bir olay olarak gördüklerini gösterir. Dahası, Abdürrezak Bedirhan’ın tabi tutulduğu bu özel muamelenin, onun kaderini Osmanlı’dan ayırarak bağımsız Kürdistan faaliyetlerine yönelmesinin en önemli gerekçelerinden birini oluşturduğunu tahmin etmek zor olmasa gerektir. Nitekim, hırslı, dünyayı tanıyan ve yetenekli bir saray mabeyncisinden sürgün bir beyzadeye dönüşen Abdurrezak, 1908 affından bir buçuk yıl sonra İstanbul’a dönmüş, yeniden Ruslarla ilişki kurmuş ve hâlâ bilinmeyen bir yer ve biçimde (muhtemelen 1918’de, Musul’da) öldürülünceye kadar Ruslarla ve Ermenilerle işbirliği içinde Kürtlere siyasal bir statü sağlamak uğruna militanca mücadele etmiştir.

Rıdvan Paşa cinayeti yargılanmasında sanıkların tavırlarına gelince, yukarıda belirttiğimiz gibi, normal bir muhakeme süreci söz konusu olmadığı için sanıkların mahkeme tavırlarından söz etmek de teknik olarak mümkün görünmemektedir. Ancak Rus kaynaklarına dayanarak yazan Reynolds’un belirttiklerine bakılırsa, Abdürrezak, apar topar gönderildiği sürgünden padişaha yazdığı bir mektupta, yalnızca Rıdvan Paşa’yı bizzat kendisinin öldürememiş olmasından ötürü pişmanlık duyduğunu belirtmiştir.⁽³⁶⁾ Bu tutum, bir dereceye kadar, Abdürrezak Bedirhan’ın kendini

³⁴ Reynolds 2003: 106. Reynolds, Rusların bu teklifi kabul etmeyip Abdürrezak’ı geri gönderdiklerini belirtiyor.

³⁵ Abdurrezak’ın durumu için bkz. Reynolds 2003: 106-107. Ali Şamil’in durumuyla ilgili bilgiyi Malmisanij’dan aldım teşekkür ediyorum.

³⁶ Reynolds 2003: 107, 50. dipnot.

mahkum edenlere karşı kızgınlığının bir ifadesi olarak da anlaşılabılır. Paris'te yayımlanan Figaro gazetesinde çıkan bir habere bakılırsa (13 Haziran 1906) Abdürrezak, bu tutumunu, cinayetin azmettiricisi olarak Sultan Abdulhamit'i işaret etmeye kadar vardirmiştir.⁽³⁷⁾

Aynı konu, 1906'da yayımlanmış Emir Bedirhan adlı kitapta da ele alınmış ve Bedirhanilerin savunması yapılmıştır⁽³⁸⁾. Buradaki savunmanın esası, olayın Bedirhanilere yönelik bir siyasi komplo olduğu yolundadır. Rıdvan Paşa cinayeti vesilesiyle Hayfa, Beyrut ve Yozgat'ta yaşayan Bedirhanzadelerin bile sürgüne gönderildiğinin iddia edilmesi, bu bağlamda ilginçtir. Hatta, iddiaya göre, o sırada bir başka gerekçeyle Rodos'ta sürgünde bulunan Salih Bedirhan dahi sürgüne yollanmıştır ⁽³⁹⁾. Broşür, izlenen bütün bu yargılama ve uygulamaları rejimi siyasi planda teşhir etmenin bir vesilesine dönüştürüyor ve padişahı “zulüm ve istibdad” uygulamakla suçluyor. Bu savunmayı yapan kişilerin, yine aynı yıllarda Kürt ulusal muhalefetini örgütlemekle meşgul kişiler olmaları, bu savunuyu, bir mahkeme savunması olmasa bile, Kürtlerde siyasi savunma geleneğiyle ilintilendirmemize gerekçe oluşturuyor.

Bedirhanilerin savunmasında, konunun henüz doğrudan Kürt ve Kürdistan terimleri üzerinden ifade edilmeyip ailesel bağlamlara sıkıştırılmış olması, Kürt muhalefetinin o dönemdeki gelişim düzeyiyle uyumludur. Bu dönemin Bedirhanilerine ait belge ve tavırlarda görülen temel izleklerden birisi de Kürdistan'ın, haksız biçimde ellerinden alınmış baba mülküyle bir arada anılmasıdır.⁽⁴⁰⁾ Bu anlamda bir siyasi savunmayla değil, ucu ideolojik savunmaya çıkacak bir eylemle karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz.

³⁷ Figaro'da yayımlanan yazıyı Nazmi Sevgen'den aktaran: Malmîsanij 1992: 98.

³⁸ Emir Bedirhan (Naşiri: Kürdler Cemiyeti namına Lütfî, Matbaa-i İctihad) adlı kitapçıktan aktaran Malmîsanij 1992: 87-90.

³⁹ Malmîsanij 1992: 89.

⁴⁰ Bkz. Methy 1985: 42, Malmîsanij 1994: 17

c) Mütareke-Milli Mücadele Dönemi

Osmanlı döneminde Rıdvan Paşa cinayeti türünden bir örneğe rastlamakla birlikte Kürtlerle ilgili siyasi yargılamaların esas olarak Cumhuriyet dönemine ait bir konu olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü Kürt meselesinin bildiğimiz milliyetçi terimler içinde ortaya çıkması, esas olarak bundan sonraki dönemde söz konusu olmuştur.

Savaş yıllarında patlak veren Koçgiri isyanıyla ilgili yargılamalar hakkında kayda değer bir bilgi bulunmuyor. Cumhurbaşkanlığı arşivinden alınarak yayımlanan belgelerden anladığımız kadarıyla, devlet bu ayaklanmayı etnik bir isyan olarak değerlendirmiştir. Ancak isyan esnasında veya isyanı bastırdıktan sonra isyancıları yargılayıp yargılamadığı, yargıladıysa neyle suçladığı ve sanıkların bu suçlamalara karşı nasıl bir tavır takındıkları konusunda fazla bilgi yoktur. Yine de olayların gelişimiyle ilgili kısıtlı bilgi ve verilerden çıkan sonuç şudur ki, Osmanlı yönetiminin çöktüğü, buna karşılık Kemalist yönetimin henüz kurulmaya fırsat bulamadığı ve Kürtleri İngilizlerle işbirliğine itmemek için mümkün olduğunca uzlaşmacı bir siyaset izlediği bu özel dönemde, Koçgiri dahil o dönemdeki bütün Kürt isyanlarında, isyancıları isyandan vazgeçirmek için nüfuzlu kişileri aracı olarak kullanmak kabilinden geleneksel usüllerle diğer uygulamalar (mülki, askeri ve adli tedbirler) bir arada işletilmişlerdir.

Koçgiri isyanını takip eden dönemdeki ilk önemli siyasi yargılama 1924 Eylülünde patlak veren Beytüşşebap isyanı nedeniyle gerçekleşti. İsyanı örgütleyen Azadi örgütünün lideri Albay Cibranlı Halit ile hareketin siyasi plandaki en etkili kişisi konumundaki TBMM Birinci Dönem mebusu Yu-

suf Ziya Bey ve arkadaşları Bitlis'te yargıldılar. Ancak bu yargılamaların nasıl yürütüldüğü, yargılananların tam olarak neyle suçlandıkları ve bu suçlamalara karşı ne tür tavırlar sergiledikleri henüz açığa çıkmış değildir. Konuyla ilgili bildiklerimiz, esas itibarıyla dönemin milliyetçi Kürt aydınlarının doğrulukları test edilmeye muhtaç sözlerinden oluşuyor.

Böyle olmasının temel nedeni, dönemin Kürt milliyetçilerinin adı geçen yargılamaları bir ideolojik-siyasal karşı alan yaratmak amacıyla kullanmış olmalarıdır. Bunu yaparken diğer ulusalcı hareketlerin de kullandıkları bir klişeye başvurmuşlardır. Bu klişe, kısaca, yargılananların mahkeme karşısındaki ve idam esnasındaki tavırlarını idealize etmek suretiyle ulusal hareketin referansları olarak kullanılabilecek kahramanlar ve mitler yaratmak şeklinde tanımlanabilir.

Ne yazık ki Kürt aydınlarının bu yöndeki çabaları sistemli biçimde yazıya dökülüp belgelendirilmiş değildir. Sonraki kuşaklara ulaşanlar, daha çok sözlü propagandanın eseri gibi görünmektedir. Bunun en önemli istisnası, Kürt Hoybun örgütünün⁽⁴¹⁾ bir dönemler işbirliği yaptığı Ermeni Taşnak partisinin merkez komitesi üyelerinden Garo Sasuni'nin yazdıklarıdır.

Sasuni (1992), Ermeni-Kürt ilişkilerini ele aldığı kitabında, 1924 (Eylül) Beytüşşebap ve 1925 (Şubat) Şeyh Sait Ayaklanmasının bazı önderlerinin idama götürülürken sarfettikleri iddia edilen bazı sözlere yer vermiştir. Sasuni, bu sözlerin kaynağı veya kaynakları konusunda açık bir şey belirtmiyor. Ancak okur, bu sözlerin Ermenilere ait Troşak adlı derginin 248. ve 249. sayılarında (sırasıyla Aralık 1925 ve Ocak

⁴¹ Hoybun, I. Dünya Savaşı döneminden beri aktif olarak Kürt ulusal hareketi içinde faaliyet yürüten milliyetçi Kürt aydınlarının, Kemalistlerin zaferiyle kaçmak zorunda kaldıkları Suriye'de, Ermeni Taşnak partisiyle işbirliği içinde 1927'de kurdukları bir Kürt örgütüdür. Kürt tarihi ve Kürt hareketinin amaçlarıyla ilgili propaganda amaçlı ilk sistemli çalışmalar bu örgütün mensubu aydınlar tarafından yapılmış ve örgüt yayını olarak yayımlanmışlardır. Hoybun'la ilgili olarak bkz. Alakom 1998. Hoybun'un yayımladığı broşürler de dahil yüzyılın başından bu yana Kürt aydınlarınca yayımlanmış çeşitli metinlerin mukayeseli bir incelenmesi için bkz. Strohmeier 2003.

1926 tarihinde) yayımlanmış olan İsmail Hakkı adlı birine ait bir “rapor”dan aktarıldıkları izlenimine kapılıyor.

Sözü edilen İsmail Hakkı’nın kim olduğu da tam olarak belirtilmemiştir; ancak Azadi örgütünün Erzurum’daki komitesinin aktif üyesi olan Güney Kürdistanlı İsmail Hakkı Şaweys olması muhtemeldir. Erzurum’da Türk ordusunda subaylık yapan Şaweys, Beytüşşebap isyanında aktif olduğu gibi, Şeyh Sait ayaklanması döneminde de aktif bir kişidir. Öyle anlaşıyor ki Troşak dergisi için 1924 sonlarıyla 1925 başlarında Kürdistan’da olup bitenleri ulusalcı bir bakış açısıyla özetleyen bir yazı kaleme almıştır. Eğer bu tespit doğruysa, İsmail Hakkı’nın dile getirdiği sözlerin, dönemin Kürt hareketinin önde gelen kişilerinin yaymak istedikleri mesajlar olarak anlaşılması yanlış olmayacaktır. İsmail Hakkı’nın, idam edilen Kürt önderlerine ait olduğunu iddia ettiği sözlerin Kürt hareketi tarafından daha sonraki dönemlerde de propaganda edilmesi bu değerlendirmeyi teyit eder niteliktedir.

Kürt ulusalcısı tarihçilerin genellikle tartışmasız doğru olarak kabul ettikleri bu anlatımlara göre, isyanın yargılanan bütün önderleri mahkeme karşısında direngen bir tutum takınmış ve idam sehpasına Kürtlük ideali lehinde sloganlar haykırarak yürümüşlerdir. İşte bunlardan birkaçı:

Beytüşşebap İsyanı nedeniyle 1925 baharında Bitlis’teki bir askeri mahkemede yargılananlar:

“Hınus’lu Halid Cebri Bey: Karşınızda yalnız değilim. Arkamda İran, Mezopotamya ve Türkiye’de muazzam bir Kürt Ulusu bulunmaktadır. Bugün beni asıyorsunuz, fakat hiç şüphemiz yoktur ki yarın torunlarımız da sizleri yok edeceklerdir.” (42)

“Yusuf Ziya Bey (Bitlis Milletvekili): Bize mevki ve rütbe bahşetmek suretiyle bizi aldatabilirsiniz endişesi içindeydim. Şükür Allah’a ki bizi mermi ve iple karşılıyorsunuz ve bun-

⁴² Sasuni 1992: 192.

dan dolayı biz hiç pişman değiliz. Verdiğiniz ders sayesinde torunlarımız öcümüzü alacaklardır.” (43)

“Koçzade Ali Rıza Bey (Bitlis’li): Elimdeki silahı ulusuma karşı kullanmayıp düşmanımız Türk’e karşı yöneltmiş olduğumdan dolayı mutluyum. İşte hayatımı Kürtlük için kurban ediyorum.” (44)

Şeyh Said ayaklanması nedeniyle 1925 yazı başlarında Diyarbakır İstiklal Mahkemesinde yargılananlar:

“Doktor Fuad Bey (Diyarbakir’li): Vatanım için yiğitçe kurban olmayı daima düşünürdüm. Şüphesiz ki asılmakta olduğumuz bu toprağa bağımsızlık bayrağı dikilecektir.” (45)

“Şeyh Said: Dünya yaşamımın sonu geldi. Ulusum için kurban edildiğimden dolayı pişmanlık duymuyorum. Yeter ki torunlarımız bizi düşmanlarımızın önünde mahçup bırakmasınlar.”(46)

“Şeyh Abdülkadir (Senatör): Zaten sizler yakma ve harab etme konusunda büyük bir şöhrete sahipsiniz. Burasını da Kerbela’ya çevirdiniz. Şunu biliniz ki dehşet ve insafsızca sömürü ile şan ve şeref kazanılmaz. Yok olsun Türkler!...” (47)

“Avukat Tevfik Bey (Diyarbakir’li): Cesedimi bütün dünyaya gösteriniz ve herkes bilsin ki kişisel haklar için değil, ulusal haklar için savaşıyorum. Yaşasın Kürdistan!...” (48)

⁴³ Sasuni 1992: 192.

⁴⁴ Sasuni 1992: 192.

⁴⁵ Sasuni 1992: 192.

⁴⁶ Sasuni 1992: 191-192. Kemal Burkay, 1973 yılında Hıdır Murat adıyla yayımladığı bir kitapta kaynak belirtmeden şunları yazıyor: “Şeyh Sait, idam edilmeden önce, ‘Ölüme, Kürt şehitleri diyarına sakın kalple gideceğim; zira dört milyondan fazla Kürt kanlarımızın hesabını bir gün mutlaka soracaktır’ demişti. Dr. Fuat ise, mahkemede görüşlerinden taviz vermeyi reddetmiş ve son sözünde ‘Yaşasın Kürdistan’ diye bağırıyordu.” (Murat 1973: 64-65) Bu ifadeler, muhtemelen Hoybun kuşağından devralınan sözlü geleneğin bir parçasıdır.

⁴⁷ Sasuni 1992: 192.

⁴⁸ Sasuni 1992: 192.

Ulusal kahraman yaratmayla ilgili yukarıda sözü edilen klasik klişeyle gayet tutarlı olan bu anlatımların gerçeği ne kadar yansıttıkları ise tartışmaya açıktır.

O dönemin aydınlarından kaldığı ve Hoybuncuların da çabalarıyla sonraki kuşaklara aktarıldığı anlaşılan bu tür anlatımlara, son birkaç yıldır, 1924-25'te yargılanan bazı isyan önderlerinin Kürt hareketine gönül vermiş akrabalarının piyasaya sürdükleri yeni bazı anlatılar eklenmiştir⁽⁴⁹⁾. Bunlar, bazen romantik ve efsaneleştirici, bazen de özür-cü/savunucu bir nitelik arz ederler. Ancak mevcut belge ve bilgilerle bu katkıların doğruluğunu kontrol etmek güçtür. Anlatılanlar, Kürt hareketinin son birkaç onyılıda yarattığı ideolojik, siyasal etki alanlarına hitap etme amacıyla derlenmiş/icat edilmiş kurgular olabileceği gibi, realitede kısmi karşılıkları bulunan ifadeler de olabilir.

⁴⁹ Örnek olarak Cibranlı Halit'in yeğeni Mehmet Emin Sever'in yazdıkları (Sever 2005) ile yine Halit'in bir diğer yakını olan Selim Kılıçoğlu'nun bir röportajda Ruşen Arslan'a söylediklerine (Arslan 2003) bakılabilir.

d) Şeyh Sait Ayaklanması Yargılamaları

Cumhuriyet döneminde hakkında bir ölçüde belge ve bulguya sahip olduğumuz ilk ciddi politik yargılamalar, Şeyh Sait ayaklanması döneminde yapılanlardır. 1925 Şubatında ayaklanan Şeyh Sait ve arkadaşlarından teslim olanlarla sağ yakalanabilenler aynı yıl içinde topluca Diyarbakır'daki İstiklal Mahkemesinde yargılanmışlardır. Şeyh Sait ve arkadaşlarının davası başlamadan evvel Seyid Abdülkadir, Ekrem Cemilpaşa, Dr. Fuat ve Hacı Ahti gibi Kürt milliyetçileri -iki ayrı dava halinde- yargılanmış ve içlerinden bazıları idama mahkum edilmişlerdi. Şeyh Sait davası da benzer bir hızla sonuçlandırıldı ve 46 idam kararı çıktı. Bu yargılamalara ait bazı belgeler ile o dönemde basın-da yer alan haberlerden oluşan bazı derlemeler yayımlanmıştır.⁽⁵⁰⁾ Keza Şeyh Sait ve arkadaşlarını yargılayan mahkemenin savcısı olan Süreyya Örgeevren'in davayla ilgili anıları da kitap olarak mevcuttur⁽⁵¹⁾.

Sözü edilen yayınlardan anlaşılan şudur ki, sanıklar, Kürtçülük, dış güçlerle işbirliği, isyan, dini irtica gibi suçlamalara maruz kalmışlardır. Bu suçlamaların bugün bile aynen varlığını koruyor olmaları, Türk egemenlik sisteminin Kürt sorunu karşısındaki esnemez tavrına bir kanıt teşkil etmektedir. Fakat bizi burada asıl ilgilendiren konu bu değil, sanıkların yargılanma esnasında sergiledikleri tavırlardır. Bu açıdan bakıldığında tablo Sasuni'nin aktardığı sözlerdeki gibi

⁵⁰ Örnek olarak bkz. Bayrak 1993 ve Aybars 1988.

⁵¹ Örgeevren 2002.

parlak görünmez. Özellikle de isyanın önderliğini yapmış olan geleneksel kesime mensup bireyler bakımından.

Ezici çoğunluğu şeyhlerden oluşan ve başarırlarsa şeriatla yönetilecek bir Kürt devleti kurmaları muhtemel olan bu önderlerin neredeyse hepsi, mahkemede eylemlerini inkâr etmişler, bir ölçüde birbirlerini veya başkalarını suçlamışlar ve değişik düzeylerde pişmanlık sergilemişlerdir.

Eldeki kaynaklara göre⁽⁵²⁾ ilk inkâr, dini rütbe ve siyasi tecrübe itibarıyla isyanın fiili önderleri durumundaki şeyhlerden de ileri bir konumda olan Seyid Abdülkadir'den gelmiştir. Abdülkadir, mahkeme ifadesinde Mondros Mütarekesini izleyen dönemde Ermeniler Kürdistan'ı ele geçirmesin diye Kürtçülük faaliyetine katıldığını, fakat bunun Hükümetle aralarındaki danışıklı bir dövüş olduğunu, daha sonraki dönemde böyle faaliyetlerle ilgisinin olmadığını, tersine Cumhuriyetçi bir kişi olduğunu beyan etmiş; mahkeme heyetine âdeta yalvarmıştır. Fakat biat işe yaramamış, Abdülkadir, 27 Mayıs 1925'te Diyarbakır'daki Ulucami'nin önünde idam edilmiştir⁽⁵³⁾.

İlginç olan şudur ki, Seyid Abdülkadir'in idam edildiği gün duruşması yapılmakta olan Şeyh Sait de Seyid Abdülkadir'inkine benzer bir tavır takınmıştır. Mahkemede on binleri ölüme gönderen eylemi gerçek amaç ve talepleriyle açık biçimde sahiplenememiş; fikrinde, sadece hükümeti uyarma düşüncesi olduğunu, fakat olaylar kendisinin dışında patlayınca isyancıların önüne düşmek zorunda kaldığını ileri sürmüştür⁽⁵⁴⁾. Kendisinin bir ayaklanma hazırlamaya yönelik

⁵² Bu kaynakların büyük bölümünün, yargılayanların yayımlarına veya onların destekçisi durumundaki basın organlarında çıkan haber ve yorumlardan oluştuğunu bir kez daha belirtelim.

⁵³ Aybars 1988: 304-307.

⁵⁴ Şeyh Sait'in mahkeme sorgusundan birkaç ifade: "Kit'ale ben sevk etmek istemedim. Bu zevata da yazmadım, niyette kaldı, kader bırakmadı. Kavgaya düştük, iş elimize geçti." (Örgeevren 2002: 188) "Tertibatı evvel yoktu. Piran vak'asında alevlendi. Biz de düştük içine ve işe başladık." (age. s. 189)

"Kıyamet koptu olunca ben de başına geçtim." (age. s. 190)

faaliyetleriyle ilgili reddedilemez kanıtlar ortaya çıktığı her durumda, ‘ama hedefimiz dinimizi kurtarmaktı’ yolunda sözlerle ortada bir ayaklanma hazırlığı olsa bile bunun Kürt meselesiyle ilgili olmadığı tezini işlemeye özen göstermiştir.⁽⁵⁵⁾ Ulusal ve uluslararası ölçekte çok daha tanınmış bir şahsiyet olduğu ve fiilen isyana katılmadığı halde mahkemedeki biatının Seyid Abdülkadir’i bile idama götürmekten kurtarmadığını görememiş veya görmek istememiştir. Mahkemede munis davranırsa az ceza alacağı zehabıyla, iddiaya göre, tahliye olup davanın Kürt asıllı olduğu söylenen savcısı Ali Saip Ursavaş’la birlikte Hınıs’ta kuzu çevireceği hayalini kurmuştur.⁽⁵⁶⁾

Şeyh Sait’in kendi eylemine yönelik en olumlu tavrı, cephe komutanı konumunda oldukları halde mahkemede deyim yerindeyse “itirafçılık” yapan cephe komutanı şeyhler dışındaki isyancılara dair sergilediği kısmi koruma tavrıydı. Mahkemenin bu kişiler aleyhine ifade elde etmeye yönelik sorularını ısrarla geçiştirmeye çalışarak ve sorgu tuzaklarına düşmemeye gayret göstererek ayaklanmanın değişik bölgelerdeki yerel liderlerini olabildiğince koruyan bir tutum sergilemiştir.

Şeyh Sait’in mahkemede isyanla açıkça ilişkilendirdiği iki kesim olmuştur: cephe komutanı şeyhler (Şeyh Şerif ve diğerleri) ile İstanbul’daki muhalif basın (Sebilürreşat ve Tevhid-i Efkâr gibi gazeteler).

Cephe komutanlarına karşı tavrını anlamak mümkündür. Bunlar, binlerce insanı ölüme götüren bir ayaklanmanın sorumluluğunu reddetmekle kalmamış, duruşmalar boyunca birbirlerini suçlamış ve ayaklanmaya zor ve tehditle katıldıklarını iddia etmişlerdir. Şeyh Sait’in ifadelerinde bu riyakâr tavra karşı bir tepki sezilmektedir.

“Allah ü Tealânın emriyle her yerde birden patladı. Biz de kaçamadık inkâr etmiyorum. Patladıktan sonra elimden geldiği kadar çalıştım.” (age. s. 204)

⁵⁵ Örnek olarak bkz. Örgееvren 2002: 225, 226-227.

⁵⁶ Bkz. Cemal 1955: 115-116.

İstanbul basınına yönelik tavrını ise, bu basını susturmak için bahane arayan yönetime istediği malzemeyi sunmak karşılığında idamdan kurtulma hesabıyla ilişkilendiren araştırmacılar vardır. Şeyh Sait'in, mahkeme heyetinin şeriatçı basını açık hedef haline getirmeye yönelik sorularına soru sahiplerinin duymak istediği türden cevaplar vermesi, benzer bir şeyi Terakkiperver Fırkası'yla ilgili olarak tekrarlaması vb. anılan hesapla ilgili olabileceği gibi, Türkler cephesinden mümkün olabilecek en geniş kesimleri eylemle ilişkilendirerek cepheyi genişletmek suretiyle mahkemeden çıkabilecek cezayı hafifletmek stratejisinin parçası da olabilir. Hatta ayaklanmanın sadece dini amaçlar güden bir eylem olduğu tezinin kendisi bile -bir ölçüde- bu stratejiyle ilişkili olabilir. Şeyh Sait davasıyla ilgili belgeler araştırmacıların incelemesine açıldığında bu konularda daha rahat konuşma imkânı doğacaktır.

Yukarıdaki özetten kalkarak, Şeyh Sait'in mahkemede, olayın Kürt sorunuyla ilgili boyutunu inkâr etmek suretiyle ideolojik ve siyasi düzeyde teslimiyet gösterirken⁽⁵⁷⁾, eylemin “örgütsel” boyutu itibarıyla kısmen direndiği söylenebilir. Elbette ki burada kullanılan “örgüt” teriminin, klasik anlamıyla bir örgütü ifade etmediğini, sadece eylemin pratik örgütlenişini anlattığı gerçeğini unutmadan.

Bütün bunların Şeyh'in şahsıyla muhakkak ki ilişkisi vardı. Ancak olup biteni sadece onun kişisel nitelikleriyle açıklamak doğru olmayacaktır. Çünkü bu davranış tarzının gelecekle de ilişkisi vardır.

Yüzyıllar boyu süren Osmanlı yönetiminin isyancı Kürt liderlerine karşı uygulayageldiği politik gelenekten söz ediyoruz. Esasen bunu sadece Osmanlılara has bir şey sanmak da doğru değildir. Benzer bir gelenek dönemin diğer feodal, prekapitalist imparatorluklarında da değişik biçimleriyle görülebilir. Örneğin İran bunlardan biriydi. Keza bunun sadece

⁵⁷ Şeyhin yayımlanmış ifadelerinde ayaklanmanın dinsel boyutuyla ilgili olarak bile yer yer pişmanlık ifadeleri vardır.

Kürtlere karşı uygulanmış bir politika olduğunu da söyleyemeyiz. Çünkü İmparatorluk merkezine görece gevşek bağlarla bağlı olan neredeyse bütün çevre halklarına karşı benzer nitelikte politikalar uygulanmıştır.

Bu politikanın esası şöyle özetlenebilir: Çevre halklarına mensup yerel liderlerden biri isyan ettiğinde, çok olağandışı bir durum olmadıkça, asi liderin tam sadakat beyanı karşılığında hayatını bağışlamak. Buna göre, yenilen lider, artık neredeyse gelenek haline dönüşmüş bulunan bir prosedürle, padişaha sadakatini ilan ederek af diler. Padişah da (veya onun adına operasyondan sorumlu olan görevli) büyüklük göstererek yenilen lideri affeder. Uygulamada, bu uzlaşmayı, çoğunlukla iki tedbir daha izler: Sürgün ve teslim alınan liderin eski makam veya statüsünün daha alt/geri bir noktaya geriletilmesi. Yenilen liderin akraba ve yardımcılarında kimlerin sürgüne dahil edileceği de çoğu kez pazarlıklar ve rüşvetle belirlenir.

Pazarlıkların ve yerel ölçekteki güç dengelerinin işin içine dahil olduğu bir diğer konu, yenilen liderin yeni statüsünün ne olacağıdır. Burada birden çok ihtimal söz konusudur: Yenilen kişi, yetkileri kısıtlanmış olarak eski ünvanlarını koruyabilir; yenilen kişinin ünvan ve statüsü elinden alınarak ve/veya bir ölçüde geriletilerek yine onun bir akrabasına ya da bir vekiline devredilebilir; yenilen kişinin eski makamı veya statüsü doğrudan devletin atadığı bir memura ya da bölgedeki bir başka etkili kişiye devredilebilir. Bu ihtimallerden hangisinin geçerli olacağı, teslimiyetin koşullarına, imparatorluğun içinde bulunduğu duruma, dış (devletlerarası) konjonktüre ve nihayet yerel güç dengelerine bağlıdır.

Gelenek bu olduğu için isyan eden kişi, çoğunlukla, sistemle olan bütün bağlarını koparmaz. İsyan halindeyken de imparatorluk memurlarıyla ilişkilerini sürdürür ve onlarla bir tür müzakere yapar. İşler kötüye gider de yakalanırsa yapılacak şey biat etmektir; bunu bilir ve yakalandığında biatın rutinlerine uyar. Yani, bazen kendi kişiliğine hakaretleri de içeren bir retorikle padişahın kulu kölesi olduğunu, ve bütün

ailesi ve efradıyla padişaha sadakatta kusur göstermeyeceğini ilan eder. Teslimiyetin bu şekilde bir ayağa kapanış ritüeline büründürülmesi ve bunun “kamuoyuna” ilan edilmesi, sistemin ideolojik yeniden üretimi bakımından önemli bir işleve sahiptir.

Yukarıda genel hatları aktarılan davranış kalıpları, Osmanlı İmparatorluğunun çevre halklarından biri olan Kürtlerin isyancı yöneticileri bakımından da yüzyıllar boyunca geçerli olmuşlardır. Bunun en bariz örneklerini Osmanlının merkezileşme ve modernleşme reformlarını yürürlüğe soktuğu 19. yüzyılda patlak veren geleneksel Kürt isyanlarında görebiliriz. Bu isyanların en büyükleri olan Rewanduzlu Mir Muhammed (1836), Bedirhan Bey (1846) ve Şeyh Ubeydullah (1880) ayaklanmalarının üçü de bağımsız devlet kurma noktasına kadar ilerlemiş olmalarına ve Osmanlılara ağır kayıplar verdirmelerine rağmen, her üç Kürt lider de teslim olduklarında öldürülmeyip bir ölçüde mallarına ama esas olarak görece özerk statülerine darbe vurularak sürgüne gönderilmişlerdir. Mir Muhammed, İstanbul’a; Bedirhan Bey, Girit’e; Şeyh Ubeydullah ise Mekke’ye⁽⁵⁸⁾. Keza İran Kürdistan’ında isyanlarıyla meşhur Simko’nun ömrü bu şekilde isyan/biat meddücezirleriyle geçmiştir, ta İran yönetimi kendisini Şino’da pusuya düşürüp öldürünceye kadar.⁽⁵⁹⁾ Bu gelenek öylesine köklüdür ki, 1918’den sonra Güney Kürdistan’ı işgal eden İngilizler de şanslarını denemişlerdir. Ünlü Kürt isyancı Şeyh Mehmed Berzencî ile İngilizler arasında 1919’dan 1927’ye kadar yaşanan iniş çıkışlar bunun örnekleri olarak da okunabilirler.⁽⁶⁰⁾

Öyle anlaşıyor ki, Cibranlı Halit ve arkadaşları daha birkaç ay evvel (1925 baharında) idam edilmiş olmalarına

⁵⁸ Bu üç isyanın oluşum ve gelişimini ele alan birçok araştırma vardır. Derli toplu bir anlatım için Jwaideh 1999: 3. ve 4. bölümlere bakılabilir.

⁵⁹ Simko’nun sonu gelmez isyanlarıyla ilgili bilgiler şu kaynaklarda bulunabilir: Bruinessen 1983; Jwaideh 1999:265-274, Reynolds 2003.

⁶⁰ Bkz. Jwaideh 1999: 10. ve 11. bölümler

rağmen Şeyh Sait ve arkadaşları yargılanırlarken hâlâ eski geleneğin devam ettiğini düşünüyorlardı veya en azından bunu umut ediyorlardı. Oysa Kemalist yönetimle birlikte gelenek de değişiyordu. Devlet, artık isyancı liderleri asmakta tereddüt etmiyordu. Hatta asılmaları durumunda birer evliya-ya dönüşme tehlikesi bulunan şeyhleri ve pirleri bile ipe çekmekte sakınca görmüyordu. Yeter ki bu girişim, yeni ulus-devlet geleneğini sağlamlaştırmaya hizmet etsin.⁽⁶¹⁾

Şeyh Sait ayaklanmasının sonlarına doğru İran'a kaçan, bir süre İran'da ve Irak'ta yaşadktan sonra 1929 yılında Türkiye'ye dönen Şeyh Sait'in oğlu Şeyh Selahattin'in yargılanması da bu kalıba uygun gelişmiştir. Şeyh Selahattin, Türkiye'ye döndükten sonra bir grup arkadaşıyla birlikte Şimali Kürdistan Cemiyeti -ŞKC adında bir örgüt kurmuştur. Ancak örgüt ciddi bir faaliyet yürütemeden Türk güvenlik güçlerinin hedefi olmuştur. Bu şekilde tutuklanan Şeyh Selahattin on arkadaşıyla birlikte 1930 yılında Ankara'da yargılanmıştır. Operasyon sırasında örgütün mührü de ele geçmiştir.

Şeyh Selahattin ve arkadaşlarının mahkemede takındıkları tavır konusunda birinci elden kaynak yoktur. İkinci elden kaynakların belirttiğine göre, mahkemede eylemlerini inkâr etmişlerdir. Savunmalarında, iddia edildiği gibi gizli örgüt kurmadıklarını, Ocak'tan (Türk Ocağı) mülhem "ilmi ve içtimai" bir cemiyet kurmayı istediklerini, mühürdeki ŞKC harflerinin ise Şimali Kürdistan Cemiyeti'ni değil, Şark Genç Cumhuriyeti'ni -ŞGC temsil ettiğini savunmuşlardır.⁽⁶²⁾

⁶¹ Hamit Bozarslan, Kürt egemenlerinin burada gelenek tanımıyla dile getirilen davranış tarzını, Şerif Mardin'in Osmanlı tarihini okumaya bir katkı olarak ileri sürdüğü "zımnî sözleşme" tezinin yardımıyla izah etmeyi deniyor. Bkz. Bozarslan 2003. Mardin'in tezi için bkz. Mardin 1994: 103-122. Esas konumuzdan uzaklaştıracağı için tartışmasına girmeden Şerif Mardin'in tezinin bazı bakımlardan olguları zorladığını söylemek istiyorum.

⁶² Bkz. Malmîsanij 2002: 5-6. Anılan rumuzlarda yer alan "Kürdistan" ve "Genç" kelimelerinin başındaki K ve G harfleri Arap alfabesinde birbirine benzer şekillerle temsil edilirler. Aralarındaki fark, G'nin üzerine konulan kısa bir çizgiden ibarettir. Sanıkların eylemlerini inkâr ederken bu benzerliği kullanmak istedikleri anlaşılıyor. (Bu

Fakat Şeyh Sait ayaklanmasıyla ilgili yargılamalar esnasında geleneğin değişmekte olduğunu gören veya sezen ve buna karşı yargılananlar cephesinde de yeni gelenekler yaratmak gerektiğinin farkında olan insanlar da vardı. Seyid Abdülkadir davasında yargılanmış olan Dava Vekili Mehmet Efendi, tam adıyla Hacı Ahti Mehmet Tevfik (Bavê Tûjo), bunlardan biriydi. Mahkemede “Şeyh müridi” olmadığını ve Diyarbakırlılarca dinsiz tanındığını söyleyen Hacı Ahti’nin⁽⁶³⁾, kendilerini yargılayanlara karşı başı dik durduğunu ve Kürt davasının haklılığını savunduğunu, Şeyh Sait yargılamalarını konu edinmiş -devlet veya Kürt hareketi yanlısı fark etmez- bütün yayınlarda görmek mümkündür.⁽⁶⁴⁾ Bu tavır, bir örneğini elinizde tuttuğunuz savunmanın oluşturduğu yeni geleneği şekillendiren ilk adımlardan biri sayılabilir.

Buradaki dikkat çekici hususlardan biri, affedilme umundaki şeyhlerin, Kürt hareketinin geleneksel kanadına mensup olmalarına karşılık, mahkemede direnen Hacı Ahti’nin, hareketin ılımlı modernist kanadına yakın birisi olmasıdır.⁽⁶⁵⁾ Bu çakışmanın tesadüfi olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü modernist kanada mensup kişiler, Cumhuriyetle birlikte oyunun kurallarının değiştiğini, kendilerinin de yargılananlar cephesinde bazı kuralları değiştirmek ve yeni gelenekler yaratmak zorunda olduklarını daha rahat kavrayabilecek bir konumdaydılar. Önlerinde Jön Türk muhalefatinin ve Ermeni milliyetçi örgütlerinin tecrübeleri vardı. Oysa Cumhuriyet karşısında geleneksel statülerini korumayı

davaya dikkatimi çektiği için Malmisanij’a ayrıca teşekkür ediyorum).

⁶³ Bayrak 1993: 200.

⁶⁴ Kürt cephesinden örnek çoktur, büyük bölümünün Sasuni” ye (1992: 192) dayandığı anlaşılıyor. Resmi tarih cephesinden bir teyit içinse Behçet Cemal’in yazdıklarına bakılabilir: “Hacı Ahdi ‘Yaşasın Kürtlük mefkûresi, yaşasın Kürdistan’ diye bağırmış...” Cemal 1955:92. Keza bkz. Örgeevren 2002: 20.

⁶⁵ Kürt hareketinin ılımlı modernist ve geleneksel kanatları ile bunların birbirleriyle ve Kemalist hareketle olan ilişkileriyle ilgili bir analiz için bkz. Gündoğan 1994, I. ve IV. bölümler.

her şeyin merkezine koyan geleneksel sınıflara mensup Kürt liderlerinin oyunun kuralını değiştirmeyi düşünmeleri, konumları gereği zordu. Onlar, bir bakıma eski statükoyu ve kuralları korumak için mücadele ediyorlardı. Nitekim sonraki yıllarda da yakalanıp mahkeme önüne çıkarılan Kürt isyancılarından geleneksel kesime mensup önderlerin tavrı genellikle bu kalıba uygun olmuştur.

Bunun en önemli istisnalarından biri, Dersim isyanının lideri Seyit Rıza'dır. Gerçi onun da mahkemedeki tavrı hakkında bilgimiz yok; yani mahkemede direnip direnmediğini bilmiyoruz. Fakat idam sehпасına yürürken minnet etmediğini, kararlı bir tutum takındığını, infaz timinin bir üyesi olan İhsan Sabri Çağlayangil'in (ki 1970'lerde Dışışleri Bakanı ve Cumhurbaşkanı vekili olarak görev yapmıştır) anlatımlarından biliyoruz.

Şunu da kaydedelim ki Seyit Rıza'nın sehpayaya giderken söyledikleri konusunda da çelişkili ifadeler mevcuttur. İhsan Sabri Çağlayangil'in birinci elden anlatımları ile dönemin Kürt milliyetçilerinin ikinci elden anlatımları birbirini tutmuyor. Çağlayangil: "Seyit Rıza'yı meydana çıkardık. Hava soğuktu ve etrafta kimseler yoktu. Ama Seyit Rıza, meydan insan doluymuş gibi sessizliğe ve boşluğa hitap etti: 'Evladı Kerbelayh. Bihatayh. Ayıptır. Zulümdür.' dedi. Benim tüylerim diken diken oldu. Bu yaşlı adam rap rap yürüdü. Çingene'yi itti. İpi boynuna geçirdi. Sandalyeye ayağı ile tekme vurdu, infazını yaptı." derken⁽⁶⁶⁾; Kürt hareketinin önemli isimlerinden biri olan Kadri Cemilpaşa: "Seyit Rıza idam edilirken, Zazaca lehçesi ile, '75 yaşındayım. Kürdistan şehitlerine kavuşuyorum. Kürt gençleri intikamımızı alacaklardır. Yaşasın Kürtlük ve Kürdistan' diye haykırmıştı." Demektedir.⁽⁶⁷⁾

Aradaki fark, bir kez daha, Kürt milliyetçilerinin yeni bir gelenek yaratmak istek ve faaliyetlerinin ürünü olabilir. Yani

⁶⁶ Çağlayangil 1989: 303.

⁶⁷ Cemil Paşa 1991: 157.

Kadri Cemilpaşa'nın aktardıklarının hiç olmazsa bir kısmı sonradan değişik kişiler tarafından masa başında üretilmiş olabilir. Gerçeğin ne olduğunu tam olarak bilmiyoruz. Bu gibi konular, Türk devleti Dersim yargılanmalarıyla ilgili belgeleri kamuoyuna açtığında daha iyi anlaşılacaktır.⁽⁶⁸⁾ Yine de şurası kesindir ki, Kürt hareketinde modern milliyetçiliğin gelişmesiyle birlikte, yargılanmaların anlamı ve bu yargılamaları kullanmanın biçimleri de değişmeye başlamıştır. Yargılama süreçleri yeni işlevler yüklenmişlerdir. Daha evvel genellikle birer biat platformu olarak işleyen mahkemeler, yeni eğilimle birlikte milliyetçi düşünce ve ideolojinin yaygınlaşması için kullanılan birer direnme platformu olarak da iş görmeye başlamışlardır.

⁶⁸ Öte yandan Çağlayangil'in aktardığı sözlerden, Seyit Rıza'nın son nefesinde dinsel (Kızılbaş) kimliğini öne çıkardığını söylemek mümkün. Bunun, mahkemedeki tavrı bakımından bir veri oluşturup oluşturmadığını söylemek zor olsa da yargılanmaları boyunca İslamcı bir diskur kullanan şeyh Sait ve arkadaşlarının tutumlarıyla benzerlik arz ettiği söylenebilir.

e) Hoybun ve Yeni Diskur

Seyh Sait ayaklanmasıyla başlayıp 1938 Dersim isyanıyla son bulan Cumhuriyet döneminin geleneksel Kürt isyanları boyunca Hacı Ahti gibi birkaç yurtseverin çıkışları dışında mahkemelerde fazla aykırı ses duyulmadı. Ancak milliyetçi hareketin yeni bir gelenek yaratmasına dolaylı yoldan hizmet eden başka gelişmeler oldu. Bunlar, hareketin ılımlı modernist kanadına mensup önderlerinin ürettiği propaganda broşürleriydi. Hoybun örgütünün faaliyetleri kapsamında kaleme alınan bu broşürler, Kürt hareketinin, bağımsız bir siyasal hareket olarak, kendisini, tarihini ve isteklerini derli toplu biçimde tanımlamaya çalıştığı ilk örgütsel metinlerdir. Modern Kürt milliyetçi diskurunun önemli yapı taşları bu broşürlerle kurulmuş veya daha önceden üretilmiş olanlar bu broşürlerle daha da rafine hale getirilmişlerdir. Gerçi bu metinler Kürdistan'da normal dağıtım imkânı bulamadılar. Bu nedenle içerideki Kürt milliyetçileri tarafından bile fazlaca bilinmiyorlardı. Dahası, bazıları yabancı dillerde (Arapça, Fransızca ve İngilizce) yazılmışlardı. Yine de aralarında, yurtdışıyla kısıtlı ilişkileri bulunan kişilerin bir ölçüde tanıdığı çalışmalar da vardı. Celadet Bedirhan'ının (1992) Mustafa Kemal'e hitaben kaleme aldığı "Mektup" bunlardan biridir. Mektup'tan daha popüler olan iki çalışma Kadri Cemil Paşa'nın (Zinar Silopî) "*Doza Kürdistan*" kısa adıyla tanınan kitabı (Cemil Paşa 1991) ile Nuri Dersimi'nin "*Kürdistan Tarihinde Dersim*" adlı kitabıdır (Dersimi 1979). Her iki metin de Kemalist ideoloji ve uygulamalar karşısında Kürt davasını milliyetçi bir bakış açısıyla ve yer yer ajitatif bir üslupla savunmaktadırlar. Bu yönleriyle bir tür savunmaya

benzerler. Ancak ben sadece “Mektup”a değineceğim. Çünkü aşağıda da görüleceği üzere Mektup, bir yönüyle doğrudan yargıyla ilgili bir metindir.

Mektup, adından da anlaşılacağı gibi, mahkemede yapılmış bir savunma değildir; ancak Kemalist yönetimin Kürt hareketini etkisizleştirmek amacıyla 1933 yılında çıkardığı “af” dolayısıyla kaleme alındığı için yargı süreciyle ilişkili bir metindir. Celadet Bedirhan, bu mektubunda, Kürt davasının tarihsel, toplumsal ve ahlaki plandaki haklılığını dile getirerek “af” gibi kandırmacalarla bu davanın boşa çıkarılamayacağını göstermeye çalışmakta ve Kemalist yönetimden Kürt haklarını kabul etmesini talep etmektedir. Bu yanıyla mahkemede davasını savunmaya çalışan bir Kürt milliyetçisinin yaptığına benzer bir iş yapmaktadır. Almanya’da Nazizmin, İtalya’da faşizmin yükselişe geçtiği ve ırkçı fikirlerin revaçta olduğu bir uluslararası düşünce ikliminde kaleme alındığı için yer yer ırkçı ifade, izahat ve iddiaların da yer aldığı Mektup’u söz konusu konjonktürel etkilenmelerden arındırarak ele aldığımızda göreceğimiz en temel şey, onun Kürt’ü bir özne olarak Türk’ün karşısına dikmiş olmasıdır.

Kadri Cemil Paşa, Nuri Dersimi ve Celadet Bedirhan’nın çalışmalarında değişik tonlarda ve biçimlerde şahit olduğumuz bu kurgu, ulusal hareketlerin kullandığı başlıca formlar arasındadır ve ulusalcı diskurun önemli bir parçasını oluşturur. Böyle olmasının nedeni savunusunu yaptığı topluluğu, bir özne tasarımıyla, yargılayanların temsil ettiği şeyin karşısına yerleştirme imkânı vermesidir. Bu yerleştirme, savunusu yapılan topluluğun kendini ayrı bir toplumsal özne olarak tahayyül edebilmesini kolaylaştırır. Ulusal hareketin temel amaçlarından biri, ezilen topluluğun kendisini ayrı bir birim (ulus) olarak tahayyül edip ona uygun davranmasını sağlamak olduğundan, milliyetçilerin, böylesi olanaklar sağlayan formlara karşı ilgisiz kalmaları zordur. Celadet Bedirhan’ın mektubunu siyasi savunma geleneğiyle ilişkilendirmemin bir nedeni, onun af vesilesiyle kaleme alınmış olmasıysa, diğer nedeni metnin bu özelliğidir.

Özetle, Kürtleri resmi ideoloji karşısında ayrı bir toplumsal özne olarak kurgulayıp onların “doğal” haklarını talep eden yazılı ve eylemsel ifadeler, hareketin modern milliyetçi kanadının gelişmesine paralel biçimde oluşan yeni bir olgudur ve mahkemeler zemininde yeni bir gelenek oluşturmuştur. Fakat bu gelenek, Kuzey Kürtleri arasında yeterince hızlı ve etkili biçimde gelişmemiştir. Dahası, Hacı Ahti’nin çıkışlarıyla ilk adımları atılan ve daha sonra Hoybuncu aydınların metinleriyle görece modern bir çehreye büründürülüp düşünsel ifadeleri zenginleştirilen bu tür tutum ve metinler, bir süre sonra neredeyse tamamen unutulmuşlardır. Bunun nedeni, 1938 Dersim isyanından sonra Kuzey (Türkiye) Kürtlerinin genel olarak bir sessizlik içine girmeleri ve bu sessizlikle çakışan olumsuz uluslararası koşullar neticesinde yurtdışında yaşayan az sayıdaki aydının çaresizlik içinde kendi içine kapanması olsa gerektir. Ama sebebi ne olursa olsun, söz konusu kesinti nedeniyle, Türkiye’deki Kürt hareketinin yeniden filiz verdiği 1959 sonrası dönemde, bu geleneği âdeta yeniden inşa etmek gerekmiştir.

f) Kırkdokuzlar Davası Savunmaları

1959 yılının son günlerinde kırk Kürt aydını “yabancı devletlerin müzaheretini ile Türkiye’yi bölmek” gerekçesiyle İstanbul’da tutuklandılar. Bir yıl süren tahkikatından sonra dokuz kişi daha -tutuksuz olarak- bu yargılanmaya dahil edildi ve böylece sayı kırkdokuza vardı. İçlerinden biri, tutuklu bulundukları İstanbul Harbiye Orduvehi hücrelerinin kötü koşullarının da⁽⁶⁹⁾ katkısıyla ölmesine rağmen bu grubun adı “Kırkdokuzlar” olarak kaldı.

Kırkdokuzlar olayı, Türkiye’deki Kürt ulusal hareketinde yeni bir aşamaya işaret eder. Ancak bu olayı incelemek konumuzun dışında kalıyor. Konunun bizi ilgilendiren yanı, sanıkların yargılanma esnasında sergiledikleri tutumlardır. Bu açıdan bakıldığında, Kırkdokuzlar davasının, geleneksel isyanlar dönemindeki yargılamalara egemen olan savunma tarzından, günümüzdeki billurlaşmış haliyle modern gelene-

⁶⁹ İstanbul’daki polis sorgumun yaklaşık bir aylık bölümünde (1981 baharı) birkaç düzine arkadaşla birlikte ben de İstanbul Harbiye Orduvehindeki bu tarihi hücrelerden birinde tutuldum. (Oradaki gardiyan jandarmalardan birinin ifadesine göre, Mustafa Kemal de bir ara buradaki 10 nolu hücrede “misafir” edilmiş! Bunun gerçeği yansıtıp yansıtmadığını bilmiyorum; muhtemelen öfkemizi yatıştırmak için (!) böyle öyküler anlatma ihtiyacı duyuyorlardı.) Bizim zamanımızda bu hücreler, Kırkdokuzlar’ın kaldıkları dönemdekinden farklı olarak, sadece tutukluların kapatıldıkları bir “hapisane” değildi; aynı zamanda mesai saatlerinde polisin ağır işkenceler yaptığı bir “sorguevi”ydi de. Askerler, muhtemelen güvenlik gerekçesiyle, polislerin gece saatlerinde binaya girmelerine izin vermiyorlardı. Bu sayede hiç olmazsa geceleri işkence görmüyor veya işkence gören insanların, boğazlanan hayvanların çıkardığı çıldırtıcı seslere benzeyen çığlıklarını duymuyorduk.

ğın kullandığı savunma tarzlarına geçiş aşamasını oluşturduğu söylenebilir.

Benim şahsen Kırkdokuzlar davasındaki savunma metinlerinin orijinallerini görme imkânım olmadı. Bu bölümü yazarken temel başvuru kaynağım, kendisi de Kırkdokuzlar'dan biri olan Naci Kutlay'ın olaydan yaklaşık otuz yıl sonra yayımladığı “49'lar Dosyası” adlı kitaptır⁽⁷⁰⁾. Kutlay, bu çalışmasında tek tek sanıklarla ilgili savcılık iddialarını, sanıkların bu iddialara karşı mahkemedeki ilk sorgu ifadelerini, savcılığın esas hakkındaki mütalaasındaki tek tek kişilere yönelik suçlamalarını, ve sanıkların Mütalaadaki iddialara karşı savunmalarını dava dosyasındaki belgelere dayanarak özetlemiştir. Bu özetin dosyanın içeriğini hangi ölçüde yansıttığını bilmiyorum. Kutlay'ın özetinden, sanıkların savunmalarıyla ilgili paragrafları izlediğimizde gördüğümüz tablo genel hatlarıyla şudur:

Sanıklar, Kırkdokuzlar'ın birbirleriyle olan kişisel ilişkilerini bir gizli örgüt, sanıkları da bu örgütün üyeleri olarak sunmaya çalışan savcılık iddiaları ile bu iddialara kanıt olarak sunulmak istenen bütün delilleri gerçeği yansıtıp yansıtmadıklarına bakmaksızın reddetmişlerdir. Bunun tek istisnası bazı ses kayıtlarıdır. Sanıklar bazen bu kayıtları tümünden reddetmek yerine, kabul ederek içeriklerini değişik biçimlerde yorumlama yoluna gitmişlerdir.

Bu tutumu anlamak mümkündür. Gizli örgütleri sahiplenmeye yönelik siyasi savunmalarda, iş örgütsel konulara geldiğinde, sahte senaryolar kurmak, ya da bazı kanıtlanmış iddia ve tespitleri göz göre göre reddetmek gibi tutumlar sıkça görülen durumlardır. Kaldı ki Kırkdokuzlar davası için bu kadar ileri gitmek de gerekmiyor; çünkü her şeyden evvel ortada illegal bir örgüt yoktu. Dolayısıyla sanıklar gizli örgütü reddederlerken aslında gerçeği ifade ediyorlardı.

Savunmaların örgütsel suçlamalarla ilgili kısmı böyle. Kürt davasının mahkeme karşısında savunulmasıyla ilgili

⁷⁰ Kutlay 1994.

kısmına gelince, ele alınması gereken birkaç husus var: Bunlardan ilki, Kırkdokuzların, kendilerinden önceki yargılamalarda tanık olunan “biat” tavrına düşmemiş olmalarıdır. Bu, gelenekten bir kopuş anlamına geliyor.

İkinci husus, bazı sanıkların Kürt sorunu hakkındaki sözlü veya yazılı ifadeleriyle ilgilidir. Bazı sanıklar, örgüt üyeliği ile ilgili suçlamayı reddettikten sonra konuyu Kürt meselesine getirip, bu toplumsal sorun hakkında kendi kavrayışlarına uygun değişik değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Örneğin Said Elçi, açıkça “Kürdüm ve Kürt milliyetçisiyim” şeklinde ifade vermiş; Yusuf Kaçar, 24 sayfalık savunma dilekçesinde Kürtleri, “dil, kültür, gelenek gibi ana temel özellik ve insani vasıfları”ndan kalkarak ayrı “bir halk grubu” olarak tanımlamış; Naci Kutlay, Sait Kırmızıtoprak, M. Ali Dinler gibi bazı sanıklar, değişik açılardan o zamanki adıyla “Doğu” olarak adlandırdıkları bölgenin sorunlarına dikkat çeken yazılı savunmalar sunmuşlar; Ziya Acar, Türkiye’nin, şimdilerde hayli popüler olan, değişik etnik gruplardan meydana gelmiş bir “mozaik” olduğu nitelemesini tutanaklara geçirtmiştir vs.⁽⁷¹⁾

Naci Kutlay’ın yaptığı özeti esas alarak toparlayacak olursak, Kırkdokuzlar davasında sanıkların eski gelenekten kopukluklarını, fakat henüz Kürtleri ayrı bir ulus olarak tanımlayıp, örgütlenme de dahil, onların bir ulus olmaktan gelen haklarını mahkeme karşısında savunacak noktaya varamadıklarını söyleyebiliriz. Mahkemede dile getirilen ve çoğunlukla kültürel nitelik taşıyan talepler, Kürtlerin bir ulus olmaktan gelen hakları olarak formüle edilmekten çok bölgeler arası eşitsizliklerin ve haksızlıkların giderilmesi bağlamı ve diskuru içinde ifade edilmişlerdir. Bu nedenle Kırkdokuzlar davasında yapılan savunmaları, bölümün girişinde yaptığımız tanımlamaya göre, ideolojik savunma kategorisine dahil edebiliriz.

⁷¹ Kutlay 1994, adı geçen sanıklarla ilgili paragraflar.

Kırkdokuzlar davası yargılanması, Yargıtay aşaması da hesaba katıldığında uzun bir süreye yayılmıştır. Bu yargı süreci devam ederken 1960 Anayasasının getirdiği kısmi hukuki kazanımların da etkisiyle Kürt yayıncılığı başladı. Deng (1963) ve Roja Newe (1963) gibi Cumhuriyet döneminin doğrudan Kürt sorunuyla ilgilenen ilk dergileri yayın hayatına girdiler. Bu dergiler genellikle toplatılıp haklarında dava açıldı. Aynı dönemde İstanbul ve Ankara'daki üniversiteli Kürt gençleri de hareketliydiler. Uluslararası Kürt gençlik örgütleri ve Suriye'deki Hoybun döneminden kalma Kürt aydınlarıyla ilişki içinde küçük çaplı bazı faaliyetler yürütüyorlardı. Bu gelişmeler, 23 Kürdün tutuklanmasına giden bir polis operasyonu ile sonuçlandı (4 Haziran 1963). *Kırkdokuzlar* deyiminden mülhem olarak “*Yirmiüçler*” diye anılan bu kişilerin davaları Genelkurmay Askeri Mahkemesinde görüldü. Davanın 7 Ekim 1963 tarihli iddianamesi, daha sonra cumhurbaşkanı olacak olan Cevdet Sunay tarafından hazırlanmıştı.⁽⁷²⁾

Sanıkların savunmalarına baktığımızda gördüğümüz şey, Kırkdokuzlar davasında gördüğümüzün bir benzeridir. Yani örgütle ilgili suçlamalar reddedilmiş, buna karşılık Kürtlerin bazı asli hakları (örneğin Kürtçe yayın yapma hakkı gibi) savunulmuştur. Zaten sanıkların bir kısmı Kırkdokuzlar davasında yargılanmaları devam etmekte olan kişilerdi. Bu davalarda yapılan savunmalar da ideolojik savunma niteliğindeydi. Fakat süreç giderek siyasal savunma yapmaya doğru ilerliyordu. Bunun nedeni Kürt hareketinin giderek “örgüt”lü bir çehre kazanmaya başlamasıydı.

⁷² İddianamenin tam metni için bkz. Gökteş 1991: 72-97.

g) TKDP Davası Savunmaları

1960'lı yılların ilk yarısında ağırlıkla İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde okumakta olan üniversite öğrencilerinin Kürt ulusalcılığı yolundaki çabaları sürüyorken, Kürdistan'da, 1965 yılında, Kırkdokuzlar davasından yargılanmış Said Elçi'nin önderliğinde Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP) kuruldu. Bu parti, Türkiye Kürdistanı'nda Cumhuriyet döneminde kurulmuş ilk illegal Kürt partisiydi.⁽⁷³⁾

Dönemin Kürt muhalefetiyle (Kırkdokuzlar ve uzantıları) karşılaştırıldığında görece daha taşralı bir nitelik arz eden TKDP, Kürdistan'da küçük çaplı bir örgütlülük yaratmayı başardı. Ancak Suriye'deki kardeş bir partiyle ilişki kurmasının ardından bir polis operasyonu ile karşılaştı (19 Ocak 1968). Partinin, Şerafettin Elçi⁽⁷⁴⁾ dışındaki tüm kurucu merkez yöneticileri, bazı ileri kadroları ile gönüldaşları tutuklandılar ve "suç" bölgeleri olan Diyarbakır'da değil, "kamu güvenliğinin muhafazası" gerekçesiyle Antalya'da yargılandılar.⁽⁷⁵⁾ Bu davada yapılan savunmalar, Kürtlerde siyasi savunma geleneğinin önemli halkalarından birini oluşturur.

⁷³ Daha evvel kurulmuş olan ve görece daha modern bir önderliğe sahip bulunan Hoybun, bir yurtdışı örgütüydü ve kendiliğinden başlayan Ağrı direnişiyle (1930) kurduğu ilişki ile bu çerçevede yürüttüğü bazı faaliyetler dışında ülkede bir varlığı ve eylemi yoktu. Bu nedenle TKDP'yi ayrı bir kategoride değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

⁷⁴ Sözü edilen kişi, 1970'lerde bir ara Bayındırlık Bakanlığı görevinde de bulunan hukukçu Şerafettin Elçi'dir ve TKDP'nin lideri olan Said Elçi ile bir akrabalığı yoktur. Birincisi Cizreli, ikincisi Bingöllüdür.

⁷⁵ Epözdemir 2005: 73.

Tutuklu sanıklardan Şakir Epözdemir'in (ki partinin kurucularından ve merkez komitesi üyelerinden biridir) anlatıklarına göre, kendisi, arkadaşlarına mahkemede ortak savunma yapmayı önermiştir; ancak partinin lideri olan Said Elçi buna karşı çıkmış ve "herkes ne biliyorsa savunsun" demiştir.⁽⁷⁶⁾ Keza Said Elçi, Şakir Epözdemir'in siyasi savunma yaparken kendisine yardımcı olması yolundaki isteğini de geri çevirmiştir.

Bunun nedeni, Said Elçi'nin siyasi savunma yapmaktan çekinmesi değildir; tersine o da bu davada siyasi savunma yapmıştır. Said Elçi'nin davranışının gerçek neden(ler)ini bugün için -bazı spekülasyonlar dışında- bilmiyoruz. Bildiğimiz, Elçi'nin arkadaşlarına karşı büyük bir güvensizlik ve hayal kırıklığı içinde olduğudur.⁽⁷⁷⁾ Fakat sebep her ne ise, bu tutum, ortak bir savunmayı gündemden çıkarmıştır.

Böyle bir ortamda gerçekleşen mahkeme sorgularında partinin Merkez Komitesi üyelerinden Said Elçi ve Şakir Epözdemir siyasi savunma yaparlarken, yani TKDP'ye, TKDP'nin yakalanan tüzüğü dolayısıyla sahip çıkarlarken, yine bir Merkez Komitesi üyesi olan Ömer Turhan partiyle bir ilişkisi olmadığını iddia edip tüzükte belirtilen görüşleri savunmakla yetinmiştir. Yani bir tür ideolojik savunma yapmayı tercih etmiştir.⁽⁷⁸⁾ Merkez Komitesinin bir diğer üyesi olan Derviş Akgül (Kürt ulusalci kamuoyundaki adıyla Derwêşê Sado) ise parti ile bir alakasının olmadığını söylemiştir.⁽⁷⁹⁾ Esas hakkındaki mütalaa aşamasında ise bu kez Ömer Turhan savunma yapmazken, ilk aşamada siyasi savunma yapmayan Derviş Akgül yazılı bir savunma sunmuştur⁽⁸⁰⁾. Said Elçi ve Şakir Epözdemir ise hem ilk sorgu aşamasında, hem de esas

⁷⁶ Sağnıç 2004.

⁷⁷ Epözdemir'in kendi ifadesine göre, Said Elçi, arkadaşlarına: "Ben buradan kurtulursam gidip dört tane çoban bulsam, o çobanlarla çalışır sizlerle çalışmam", diyormuş. Yılmaz 2006: 21.

⁷⁸ Epözdemir 2005: 73.

⁷⁹ Epözdemir 2005: 77, Sağnıç 2004.

⁸⁰ Sağnıç 2004.

hakkında mütalaaya karşı savunma yapmışlardır. Öyle anlaşıyor ki Ömer Turhan ve Derviş Akgül mahkemenin gidişatına, arkadaşlarıyla olan ilişkilerinin seyrine vb. bağlı olarak mahkemede zikzaklı bir tavır takınırlarken, Said Elçi ve Şakir Epözdemir başından beri siyasi savunmaya angaje olmuşlardır.⁽⁸¹⁾ Partinin beşinci kurucu üyesi olan Şerafettin Elçi ise, ilginç bir şekilde, operasyonda deşifre edilmemiş, sanık durumuna düşürülmemiştir.

Yapılan savunmalardan Said Elçi'ninkini görmedim ve bir yerde bulunup bulunmadığını da bilmiyorum. Elçi'nin savunmasına değinenler genellikle içeriğinden bahsetmez, sadece savunmayı övmekle yetinirler. Aynı davanın sanıklarından olan Hüseyin Sağnıç'ın konu hakkında yazdıkları tipik bir örnek olarak aktarılabilir: "Said Elçi'nin duruşmalardaki katı ve tavizsiz tavrıyla âdeta mahkeme heyetini yargılaması, dönemin geleceğe miras bırakılan siyasal savunmaların ilk nüvesiydi."⁽⁸²⁾ Burada "siyasi savunma" tanımıyla neyin kastedildiği ise tam belli değildir.

Said Elçi'nin savunmasının içeriği hakkında bilgimiz olmamakla birlikte mahkemedeki sorgu ifadesinin genel hatlarını biliyoruz. Şakir Epözdemir'in yayımladığı mahkeme tutanaklarında bir tahrifat yoksa, Said Elçi, mahkeme sorgu-

⁸¹ Mahkemedeki sorgu ifadeleri böyle bir tablo sunmakla birlikte, partinin merkez komite üyeliğine atanmış fakat sanıkların tutuklanmalarıyla neticelenen polis operasyonundan evvel bu atama henüz kendisine tebliğ edilmemiş olan sanık Hüseyin Sağnıç, yazılarında, mahkemede partiyi savunma kararlılığı konusunda Said Elçi'yi veya Şakir Epözdemir'i değil, Ömer Turhan'ı öne çıkarmaktadır: "[Ö. Turan -CG] Partiyi savunma anlayışını öylesine uç noktaya taşımıştı ki diğer arkadaşları tarafından eleştiriye tabi tutulmuştu. Esas olarak partiyi legal bir partiymiş gibi kabullenmiş ve bu zeminde savunmaya geçmişti. Aynı tavır mahkemede de sürdürdü. Diğer bazı arkadaşlar da Ömer'in koyduğu tavrın aynısını veya bir kısmını gösterdilerse de, asıl ona yükleniliyordu..." (Sağnıç 2000: 81). Yayımlanan mahkeme tutanaklarında bir tahrifat yoksa Ömer Turhan'ın, mahkemede, Sağnıç'ın tasvir ettiği türden bir tavır takınmadığı açıktır. Bu nedenle Sağnıç'ın bu sözlerinin gerçeği yansıtmaktan ziyade, Şakir Epözdemir'in savunmada izlediği tutumu önemsizleştirmeye yönelik olduğu düşünülebilir.

⁸² Sağnıç 2000: 77.

sunda, özet olarak, politikacıların halka çeşitli vaatlerde bulunduklarını, fakat sözlerini yerine getirmediklerini; bu durumun kendilerini kışkırttığını ve kendi başlarının çaresine bakmaya yönelttiğini; yakalanan parti nizamnamesinin bu gelişmelerin bir ürünü olduğunu; dertlerini sorumlu mevkideki büyüklerine anlatmak için bu yola başvurdıklarını; fakat bu girişimin fikirde kaldığını, fiili bir hal almadığını; bağımsız bir devlet kurmayı amaçlamadıklarını, esasen aç insanların devlet kuramayacaklarını vb. dile getirmiştir.⁽⁸³⁾

Sadece bu özetten yola çıkarak Said Elçi'nin savunmasını belli bir kategoriye yerleştirmek zor görünmektedir. Elçi'nin, illegal partinin nizamnamesinden söz etmek suretiyle savunmasının sınırlarını ideolojik teorik çerçevenin dışına doğru çektiğini söylemek mümkündür. Elçi'nin duruşunu, bu yanılla, siyasi savunma kapsamında değerlendirebiliriz. Ancak Elçi, kendisinin kurduğu partiyi mahkemede siyasi planda açıkça ortaya koyup bütün siyasi hedefleriyle açık biçimde sahiplenmekten çok, bazen partinin varlığını belirsizleştirerek ağırlığı Kürtlerin içinde yaşadığı perişan durumu anlatmaya verdiği için savunmayı, belki biraz zorlayarak, ideolojik savunma şeklinde tanımlamak da olanaklı görünmektedir. Örneğin mahkeme sorgusu sırasında sarf edilen şu ifadeler, partiyi açıkça sahiplenmekten çok belirsizleştirme çabasının ifadesidirler: "Nizamnamede fikir, düşünce ve kanaatlerimiz belirtilmiştir. Fiili bir hal yoktur."⁽⁸⁴⁾ Bir diğer deyişle Said Elçi, ortada bir partinin olmadığını, sadece düşünce ve kanaatlerini dile getiren bir nizamname bulunduğunu ifade etmektedir. Belki savunma metninin kendisini görebilseydik konu hakkında daha kesin bir değerlendirme yapma imkânımız olacaktı.

Said Elçi'nin savunmasında dikkati çeken bir husus da 'derdimizi büyüklerimize anlatmak için isyan etmek' argümanı ile dile getirilmiştir. Şeyh Sait'in mahkemedeki tutu-

⁸³ Bkz. Epözdemir 2005: 76-77.

⁸⁴ Epözdemir 2005: 77.

muyla benzerliği gözden kaçmayan bu argüman, isyancı Kürt egemenlerinin geleneksel davranış kalıplarıyla ilişkilendirilebilir. Şeyh Sait de, mahkeme ifadesinde, büyük saldırıyla Diyarbakır'ı ele geçirebilselerdi ulemayı ve fudalayı toplayarak hükümetle muhabere yapmayı amaçladıklarını, isteklerinin hükümetçe kabul edilmesi durumunda sorunun çözülmüş olacağını, edilmemesi durumunda ise -İslamiyetin vecibeleri bakımından kişisel planda sorumluluktan sıyrılmış olacaklarından- gidip evlerine oturmayı düşündüklerini söylemiştir.⁽⁸⁵⁾ Eğer Diyarbakır'ı ele geçirebilselerdi gerçekten böyle yapıp yapmayacakları ayrı bir konudur, ifadenin kendisinden yola çıkarak bu konuda bir fikir yürütmek fazla anlamlı değildir. Ama isyancıların, ayaklanıp ortalığı birbirine kattıktan sonra bile gidip evlerinde oturabileceklerini düşünebildiklerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir; çünkü isyancıların, hâlâ, geleneksel dönemdeki isyancı Kürt liderlerinin davranış kalıplarını izlediklerini göstermektedir. Benzer bir argümanın TKDP davası savunmalarında da tekrarlanmış olması, bu partinin görece taşralı karakteri hakkında bir veri oluşturur.

Şakir Epözdemir'in savunmasına gelince, kitap olarak basılmış durumdadır.⁽⁸⁶⁾ Epözdemir'in dediğine göre, bu savunma için hazırlıklar cezaevinde yapılmış olmakla birlikte, asıl metin bütün tutuklu sanıkların tahliye edildiği 25 Şubat 1969 tarihli duruşmadan sonra dışarıda kaleme alınmıştır.

⁸⁵ Bkz. Örgееvren 2002: 193.

⁸⁶ Epözdemir 2005. Bu kitap, Epözdemir'in savunması dışında, bazı mahkeme tutanaklarını ve Epözdemir'in anılarını da içeriyor. Özellikle anılarla ilgili bölümlerde, dünün, bugünkü pozisyonlardan kalkılarak yeniden kurulması eylemi bütün problemleriyle kendini gösteriyor. Fakat sadece anılar değil, belge niteliğindeki Savunma metni de bundan nasibini almıştır. Çünkü Savunma'nın elimdeki teksir kopyası ile kitapta yer alan versiyonu arasında zaman zaman redaksiyon müdahalelerinin sınırlarının ötesine geçen farklılıklar vardır. Bu nedenle aktarmalarda kitabı değil, fotokopi versiyonunu (Epözdemir 1969) esas alacağım ve olduğu biçimde, yani redakte etmeden aktaracağım.

Yazma işine Şakir Epözdemir'in kardeşi Şevket Epözdemir de yardımcı olmuştur. Şevket Epözdemir, savunmanın yazıldığı sırada Yozgat'ın Sorgun ilçesi lisesinde edebiyat öğretmenliği yapmaktadır. Şakir, cezaevindeyken biriktirmeye başladığı malzemeyi alıp tahliyesini takiben Sorgun'a gitmiş ve orada kardeşi Şevket'in de yardımıyla savunmayı kaleme almıştır⁽⁸⁷⁾. Savunma, en sonuna eklenen nottan anlaşıldığına göre, daha sonra Tatvan'dan mahkeme aracılığıyla ve posta yoluyla Antalya'daki mahkemeye yollanmıştır. Epözdemir, ayrıca kendi savunmasını yazmadan evvel, hem Said Elçi'nin, hem de Derviş Akgül'ün savunmalarını okuduğunu da belirtmektedir.⁽⁸⁸⁾ Bütün bu hususları göz önünde bulundurarak, Epözdemir'in savunmasının, TKDP'nin o günkü ideolojik ve siyasi düzeyini genel planda yansıttığını varsayabiliriz.

Epözdemir'in bu savunmayı hangi sıfatla yaptığını savunmanın kendisinden çıkarmak mümkün olamamaktadır. Savunma, operasyon sırasında ele geçirilen TKDP Nizamnamesine göndermeler yapılarak ve bir ölçüde oradaki konular takip edilerek kaleme alınmıştır. Buna rağmen Epözdemir, savunmasında bu partinin üyesi olduğu veya olmadığı konusunda bir şey söylememiştir. Dahası, savunmanın bir yerinde: "Şimdi kurulması düşünülen veya iddia makamının deyimiyle kurulmuş bulunan Türkiye Kürdistan Demokrat Partisinin Nizamnamesinde gerçekleştirilmesi talep edilen maddeleri birer birer okuyup bu isteklerin gerçekleştirilme-

⁸⁷ Bkz. Yılmaz 2006: 24. Şakir Epözdemir'in iddiasına göre, Şevket Epözdemir yukarıda sözü edilen polis operasyonundan evvel TKDP'nin Diyarbakır sorumlusu idi. Öğretmenlik yaparken Hukuk fakültesi derslerini vererek avukat oldu, Tatvan'a yerleşti ve 1991-95'teki "faili meçhul" cinayetler furyasında Kontrgerilla tarafından Tatvan'da katledildi (1993).

⁸⁸ Sağnıç 2004.

sinin nedenleri üzerinde duralım.”⁽⁸⁹⁾ demek suretiyle böyle bir partinin henüz kurulmadığını, fakat kurulmasının düşünüldüğünü ima etmiştir.

Konuyu karmaşıklaştıran bir diğer husus, aynı savunmada partinin kurulmuş olduğu yönündeki beyanlara da yer verilmiş olmasıdır. Örneğin “Bu partinin kuruluşunda bizleri düşündüren sebeplerin başında ”⁽⁹⁰⁾ diye başlayan ifade, partinin kendileri tarafından kurulmuş olduğunu dile getirmektedir.

Keza yayımlanan mahkeme sorgusu tutanaklarında da benzer çelişkiler vardır. Örneğin “... Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi adlı bir teşekkül kurmaya karar verdik, bu fık-
rin öncüsü öldürülen Faik Bucak ismini taşıyan bir avu-
kattır. ... Tüzüğün ana prensiplerinin mahiyetini, tatbik şek-
lini ve ne zaman tatbik edileceğinin uzun uzadıya tartıştık.
Dinledik, okuduk. Maksudımız Kürtlerle, Türklerin el ele
verip kardeşçe doğu bölgesini yükseltmekti.... Başka bir dü-
şüncemiz ve fiili hareketimiz yoktur...”⁽⁹¹⁾ sözleri bunun bir
ifadesidir. Burada, bütün parti faaliyetleri Bucak’ın faaliyet-
lerine eşitlenmiş⁽⁹²⁾, kendileri ise yalnızca bu Nizamnameyi
okuyan, dinleyen ve tartışan kişiler olarak sunulmuşlardır.
Yani, bu ifadeye göre, ortada hayat bulmuş bir örgüt ve ör-

⁸⁹ Epözdemir 1969: 16. Bu sözler, kitaplaştırılan versiyonda değişiktir: “Şimdi düşünülen veya kurulmuş bulunan Türkiye Kürdistan De-
mokrat Partisinin ...” (Epözdemir 2005: 43).

⁹⁰ Epözdemir 1969: 14. Bu ifadeye, Savunma’nın kitap versiyonunda,
nedense partinin kurulmuş olduğunu vurgulayan bir ekleme yapılmış-
tır: “Bu partinin kuruluşunda bizleri düşündüren ve *kurulmasına*
sevkeden sebeplerin başında ...” (Epözdemir 2005: 40. İtalikler
bana ait).

⁹¹ Epözdemir 2005: 74.

⁹² Bütün projenin Faik Bucak’a atfedilmiş olmasının gerçeği yansıtmadığı, Faik Bucak’ın o sırada hayatta olmamasının mümkün kıldığı bir mizansen olduğu açıktır. Gerçekte, Faik Bucak partinin kurucuları arasında değildir, partiye sonradan katılmıştır. Fakat Partiye katıldığı toplantıda partinin başkanlığına seçilmesinin de gösterdiği gibi, katılımdan sonra partinin en etkili kişisi olmuştur. TKDP’nin kuruluşu ve Faik Bucak’ın örgütteki pozisyonuyla ilgili bir değerlendirilme için bkz. Gündoğan 2002: 15 ve devamı.

gütsel faaliyet yoktur, sadece bir parti kurma kararı ve buna uygun düşen bazı düşünsel faaliyetler (Nizamnameyi kaleme almak, okumak ve tartışmak vb.) vardır. Aynı sorgu ifadesinin birkaç satır ilerisinde söylenenler ise tam tersi bir yönü işaret etmektedir: “Doğuda oturan vatandaşlarımızın dıştan gelen tesirlere kapılmamaları için bu parti kuruldu.”⁽⁹³⁾

Hem mahkeme sorgusunda, hem de esas hakkındaki mütalaaya karşı savunmada yer alan bu çelişkili ve belirsiz ifadeler, sanığın, partinin varlığını açıkça savunup savunmamak konusunda bir tereddüt geçirdiğini gösteriyor. Bu tereddütün nedenlerini bilmiyoruz; ancak partinin varlığının belirsizleştirilmesi çabasının, Said Elçi’nin yukarıda özetlediğimiz tavrıyla uyumlu olduğunu farketmek zor değil.

Bütün bunlara bakarak TKDP savunmalarının Parti’yi esas olarak ideolojik ve siyasal düzlemde sahiplendiklerini, örgütsel düzlemde ise Nizamname üzerinden dolaylı bir savunuyu tercih ettiklerini söyleyebiliriz. Yani bu savunmalar, başlangıçta yaptığımız “siyasi savunma” tanımıyla bire bir örtüşmemekte, örgütsel boyut itibarıyla bazı eksiklikler içermektedirler. Bu eksikliklere rağmen, TKDP’nin Nizamname üzerinden dolaylı biçimde sahiplenilmesi ve Parti’nin varlığının yer yer açıkça dile getirilmiş olmasından yola çıkarak Epözdemir’in savunmasını Kuzey Kürtlerindeki ilk “siyasi savunma” olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. En azından bugüne kadar açığa çıkmış olan mahkeme süreçleri itibarıyla. Daha eski dönemlere ait arşivlerdeki mahkeme tutanaklarının ilerde bu tespiti yanlışlaması olasılığı elbette ki vardır.

Savunmanın içeriğine gelince, bunu birkaç düzeyde ele almakta yarar var. İdeolojik-teorik düzeyden bakıldığında, Epözdemir’in savunmasının, Parti nizamnamesi ile uyumlu bir şekilde, henüz Misak-ı Milli bir çerçevede durduğu söylenebilir. Yani devletin resmi ideolojisinden tam bir kopuş-

⁹³ Epözdemir 2005: 74.

tan bahsetmek söz konusu değildir. Kürt davasının meşruiyeti hâlâ “TC Anayasası” ile ilişkilendirilmektedir.

Öte yandan, savunmada, Kürtler, çok açık bir şekilde ayrı bir millet olarak tanımlanmışlardır. Bunun Kürt ulusalcılarının mahkemelerdeki tavırları bakımından önemli bir gelişmeyi teşkil ettiğini vurgulamak gerekir.

Muhtemeldir ki mahkemelerde Kürtlerden bir “millet” olarak bahsetmek, Epözdemir’le başlayan bir şey olmasın. Mümkündür ki, değişik dava tutanakları araştırmacılara açıldığında, TKDP davası yargılamasından önce gerçekleştirilmiş olan yargılamalarda da sanıkların, Kürtlerden bir “millet” olarak bahsetmiş olduklarını görelim. Ama böyle bir olasılığın varlığı, Epözdemir’in savunmasında yapılan şeyin önemini azaltmıyor; çünkü bu savunma, millet kavramını, sözü edilen milletin, yani Kürtlerin haklarını elde etme iddiasındaki bir politik partinin faaliyetleri bağlamında kullanmaktadır. Bu nokta önemlidir; çünkü bizzat kavramın kullanıldığı bağlamın kendisi, kavramın, sadece Kürtleri tarifte kullanılan sosyolojik veya kültürel bir kavram olmanın ötesine geçerek, politik olarak Kürtlerin haklarının türetildiği bir jenerik kavrama dönüşmesine kapı aralamaktadır. Bir diğer deyişle, Kürtlerin haklarının, Kürtlerin bir millet olmalarından kaynaklanan haklar olduğu iddiası için zemin oluşmaktadır. Oysa bu yargılanmaya kadar, hatta bir ölçüde ondan sonraki DDKO davası savunmalarında bile, Kürtlerin hakları, açıkça ve özel olarak Kürtlerin millet olmalarından kaynaklanan haklar olarak ele alınmaktan ziyade, insan hakları, toplumsal adalet, bilim ahlakı vb. gibi başka meşruiyet zeminlerinden hareketle tanımlanan haklar olarak ele alınmışlardır.

Gelişmiş ulusalcı hareketlerin neredeyse tamamı, sözcüsü olduklarını iddia ettikleri topluluğun haklarının, onların bir millet olmasından kaynaklandığını ileri sürerler. Bu iddia, sözcüsü olduklarını ileri sürdükleri topluluğun, dünyadaki özgür milletlerin oluşturduğu büyük ailenin “şerefli ve eşit haklara sahip bir üyesi” olduğu tasavvuruna dayanır; ve

politik alana milletin kendi kaderini tayin etmesi ilkesi bağlamında tercüme edilir. Epözdemir'in savunmasına gelince, orada, konu, gerek dayandığı esaslar, gerekse mantıki vargıları itibarıyla burada tarif edilen açıklıkta yer almaz. Dahası, Epözdemir'in bu tür bir (teorik) sorunun varlığından haberdar olup olmadığı bile tartışma götürür. Buna rağmen savunmada millet kavramının, bizzat milletin hakları uğruna yürütülen politik bir faaliyet bağlamında gündeme getirilmiş olmasının kendisi, hem bu kavramın kullanılışı, hem de bu kullanımın dışarıdan algılanışı bakımından yeni açılımlara açık bir durum doğurmaktadır. Bu noktadan bakıldığında Epözdemir'in savunması bir geçiş dönemini ifade etmektedir ve kendi türünün ilk örneği sayılabilir.

Özetlersek, Epözdemir'in savunması, millet kavramı bakımından yeni paradigmaya kapıyı aralamıştır, ancak eski paradigmadan da tümüyle sıyrılamamıştır. Bu nedenledir ki bir yandan “Milli Misak sınırları içinde Kürt ulusunun SİYASİ, (aslında büyük yazılı -CG) Ekonomik ve Kültürel haklarını savunmak, bu tabii hakları TC Anayasasının ışığı altında gerçekleştirmek....”ten bahsederken⁽⁹⁴⁾, diğer yandan: “Bu gün Bağımsız bir Kürdistan devletini düşünmüyoruz demek, sonsuza dek zulüm ve baskının ağır pençesi altında kalacağız demek değildir”⁽⁹⁵⁾ diyebilmektedir.

Epözdemir'in savunmasının arka planında kendini hissettiren ideolojik yaklaşımlardan biri de, parti olarak TKDP'nin sosyal zeminiyle gayet uyumlu duran *Sünni-İslam paradigması*dır. Bu paradigmanın savunmaya olan etkileri, yer yer, okuru, İslamcı bir partinin programını okuyormuş hissi- ne kapılmaya götürebilecek ölçüde “dinci” ifadelere bürünmüşlerdir ve savunmanın resmi ideoloji ile bir diğer ortaklık alanını oluştururlar. Konunun daha da dikkat çekici olan yanı, Epözdemir'in de bu durumun farkında olması ve bu ortaklığa sığınmak istediği hissini verecek şekilde davranmasıdır.

⁹⁴ Epözdemir 1969:3.

⁹⁵ Epözdemir 1969: 6.

Özel olarak Türkiye'deki gayri-Müslümlere, genel olarak da Hristiyanlara karşı dile getirilen düşmanca belirlemeler bunun ifadesidirler. Epözdemir'in savunmasının bu tür konularla ilgili belirlemeleri, Kürt hareketinin geleneksel kanadından tevarüs eden bilinçaltı öğelerini dışa vurmaları bakımından da önemlidirler. Aşağıda konuyla ilgili birkaç örnek aktarıyorum.

İlk örnek, Türk milliyetçiliğinin bildik "*Kahpe Gavur*" edebiyatını tekrarlıyor:

"Osmanlı İmparatorluğu, parçalanıp emperyalistler Küçükasya'ya girdikten ve Yunanlılarla Ermenilerin emelleri anlaşıldıktan sonra Kürtler, Türklerle birleşmeyi ve bu müslüman beldeyi 'Gavurlardan' temizleyerek Müslüman Türk Milletiyle kader birliği yapmayı ön plana getirmiş ve başarmıştır da."(⁹⁶)

Resmi ideolojinin belli başlı tezlerini ve dayanaklarını halka aşılama da kullanılan bu banal klişenin savunmada âdeta kelimesi kelimesine tekrarlanmış olmasını, sadece savunmayı hazırlayanların kişisel donanımlarıyla ilgili bir sonuç olarak görmek zordur. Özellikle de ikinci örneği gördükten sonra.

İkinci örnek, Türk milliyetçiliğinin Fatih ve Alparslan isimleri etrafında yarattığı efsanelerden Kürtler adına bir meşruiyet alanı yaratmak gibi, Kürt milliyetçi diskurunu şekillendiren ayıklayıcılarla/dışlayıcılarla sorunlu bir girişime işaret ediyor:

"Hep tekrarlıyorum, Türk-kürd kardeşliğinin temel taşlarından biri ve belki de birincisi dindir. Dinimize göstereceğimiz ilgi nispetinde birliğimiz sağlam temellere oturur. Eğer Kürt ulusu kendi medreselerinden bir Molla Gorani'yi yetiştirip Sultan Mehmet Fatih'e Müdderis olmaya layık bir seviyeye yükseltmeseydi belki de bugün tarihte Mehmet Fatih'i saygı ile anmıyacaktık."(⁹⁷)

⁹⁶ Epözdemir 1969: 5.

⁹⁷ Epözdemir 1969: 21.

“Kürd ulusu dinine bağlı bir ulus olmasaydı 10 bin Kürd suvarisi Alparslan’a yardım etmeyecek, o’nu büyük kumandan diye anmayacaktık. Ve eğer Kürt halkı dinine ve mükad-desatlarına bağlı olmasaydı, sırf islamiyetin şeref ve gururu için bir Salahaddin Eyyubi’yi yetiştirip Ehli Salib’e [Haçlılar - CG] kan kusturtmazdı. Bizim dinimize olan saygımız büyük-tür. Baba ve ecdadlarımızın hatıralarından hiç bir zaman ta-viz veremeyiz.”⁽⁹⁸⁾

Bir politik diskur ancak dışlayıcı/ayıklayıcı mekanizma-larla oluşur ve var olur. Bu cümleden olarak, Kürt milliyetçi diskuru da Türklerle ortaklıkları değil, farklılıkları öne çıkaran mekanizmalara ihtiyaç duyar. Kürtlerin varlığını inkâr eden bir yapıda (Türk hukuk sistemi), Kürtlerin varlığını ve haklarını Türklerle ortak semboller inşa ederek (Fatih, Alp-arslan vb. gibi) savunmaya çalışmak, diskur oluşturma’nın bu en temel kuralıyla çelişir. Epözdemir’i böyle bir yol tutmaya götüren nedenin, onun diskur kurmanın teknikleriyle ilgili yeterli donanımına sahip olmaması olduğu düşünülebilir. An-cak 1999’daki İmralı savunmalarında Abdullah Öcalan’ın da aynı yolu tuttuğu göz önüne getirilirse⁽⁹⁹⁾, hakim karşısına

⁹⁸ Epözdemir 1969: 22. Buradaki Usama bin Ladin diskurunu hatırla-tan “Ehli Salib’e kan kusturtm”ak ifadeleri kitap baskısında değış-tirilmişlerdir. Anılan sözlerin kitap versiyonu şöyledir: “.... için bir Selahattin-i Eyyübi’yi yetiştirip, Ehli-i Salib’e gereken dersi vere-mezdi....” (Epözdemir 2005: 54).

⁹⁹ Öcalan’ın ortak sembolleri ise Mustafa Kemal, Alparslan ve Yavuz Sultan Selim’di (bkz. Öcalan 1995a: 17, Öcalan 1995b: 49 vb.). Sonuncu ismin dolaysızca işaret ettiği gibi, bu tür her girişim, Kürt hareketinin geleneksel damardan devraldığı Sünni-İslam paradig-masına ideolojik ricat anlamı taşır. Sünni-İslam paradigmasına yapılan her referansın, işin mantığı gereği, etnisite temelli Kürtlük kavramını dinamitleyeceği; Alevileri, Yezidileri, ateistleri ve diğer bazı toplumsal kesimleri ulusalcı projeden ya açıkça dışlayacağı ve-ya üvey evlat statüsüne iteceği açıktır. Bu tür itmelerin yeni kimlik arayışlarına ve tanımlarına kapı aralaması ise işin mantığı gereğidir. Burada tasvir edilen süreç, Öcalan’ın yakalanmasından bu yana geçen süre içinde, bizzat Öcalan’ın hız verdiği bir yönelim olarak es-kisine oranla daha açık biçimde gözlenebilmektedir.

Bu tür diskursiv oynamaların siyasal ve sosyal sonuçlarına gelince, bunlar saf değildirler, karmaşık süreçlerce belirlenirler ve açık bi-

çıkarıldığında ortak İslami sembolleri hatırlamanın veya bunlara ricat etmenin başka nedenleri de olmalıdır. Mahkeme karşısında Türk-Kürt ortaklığına sığınma ihtiyacı bu noktada akla gelen faktörlerden biridir.

TKDP'nin görece taşralı karakterinin belirlediği geleneksellikle kısmi düşünsel ortaklığın örneklerinden biri de savunmanın, bugünlerdeki popüler tanımlamayla "*namus cinayetleri*" konusunda önerdiği çözümdür. Örf/gelenek kapsamındaki bu "çözüm önerisi", savunmanın ideolojik ve teorik öncülleri arasında yer alan geleneksel unsurlara dikkat çekmesi bakımından anlamlıdır:

"Biz ÖRF ve ADETLERİMİZİN (aslında büyük yazılı-CG) kanunlarda yer almasını isterken tabii hakımızın, kanunların garantisine girmesini istemiş ve yine haklı bir talepte bulunmuşuzdur. İnsanların milli geleneklerinden gelen bazı örfleri, adetleri vardır. Milli karakter dediğimiz şey ile bu örf ve adetler orantılıdır. Bu gün Kürdistan'da vuku bulan cinayetlerin çoğu namus yüzünden meydana gelmektedir. Mademki Kürd halkının töresine göre namus öldürmekle temizlenmektedir, bu bir inanç halını almıştır, öyleyse kanunlar da bu inanca göre yapılmalı ve namusu için kendini ateşe atanı demir parmaklıklar arkasına tıkamamalıdır."⁽¹⁰⁰⁾

çimde ancak uzun vadede gözlemlenebilirler. Fakat bunları tartışmak başka bir çalışmanın konusu olabilir.

¹⁰⁰ Epözdemir 1969: 19. Ulusal hakların teminat altına alınmasını gerici geleneklerden kaynaklanan suçların suç olmaktan çıkarılması olarak yorumlayan yukarıdaki satırlar, savunmanın kitaplaştırılan versiyonunda şöyle verilmişlerdir:

"Biz örf ve adetlerimizin kanunda yer almasını isterken, haklı olarak doğal haklarımızın kanunların teminatında olmasını istiyoruz. Ulusların ve halkların gelenek, görenek ve adetleri vardır. Bu örf ve adetler özel patentlidir. Tarihin derinliklerinden ve ulusal karakterlerden gelmektedir. Mesela, Kürdistan'da namus sorunu % 100 ölümle sonuçlanır. Demek ki, halkın karakterinde bu olgu kanun gibidir. Bu durum diğer halklar içinde geçerlidir. Her ulusun karakteri saygıdeğerdir. Kanunlar, bu karakter yapısına göre düzenlendiğinde ulusların yapıları daha sağlam temellere oturtulur." (Özdemir 2005: 48)

İdeolojik planda değinilmesi gereken bir diğer husus, savunmanın, Kürt davasının meşruiyetini, “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”yle ilişkilendirmiş olmasıdır.⁽¹⁰¹⁾ O dönemin neredeyse bütün ulusal kurtuluş hareketleri, kendi davalarının meşruiyet kaynakları ile ilgili olarak görece daha halkçı, daha anti-sömürgeci, daha anti-emperyalist, hatta sosyalist ifadeler ve metinlere referans yapmaya meylederlerken, Kürdistan’ı kendi aralarında bölüşmüş olan devletlerin toprak bütünlüklerini kollamak da dahil dünyadaki mevcut statükoyu korumakla yükümlü enternasyonal çatı örgütlerinden biri olan Birleşmiş Milletlere ait metinleri Kürt davasının meşruiyet kaynaklarından biri olarak sunmak, savunmanın sınıfsal pozisyonunun ideolojik ifadesi bakımından anlamlıdır.

İdeolojik-teorik çerçevede değinilmesi gereken son bir nokta Epözdemir’in savunmasının Kürdistan’ı bir “sömürge” olarak tanımlamış olmasıdır.⁽¹⁰²⁾ Bunun önemi, söz konusu kavramın 1970’li yıllarda oldukça popüler hale gelmesi ve bu kavramın patent hakkı konusunda değişik gruplar arasında tartışmalar yaşanmış olmasıdır. Bu savunma ve hatta Kırkdokuzlar davasının belgeleri⁽¹⁰³⁾ gösteriyor ki, sömürgecilik kavramı 1970’lerden önceleri de Kürt muhalifleri tarafından kullanılıyordu; 1970’lerde yapılan, bu kavramın bazı yeni açılımlara teorik temel haline dönüştürülmesiydi.

¹⁰¹ Epözdemir 1969: 3.

¹⁰² “Kürdistan tam 46 yıldır Türkiye’nin sömürgesi durumundadır. Hatta sömürgelerde bile tatbik edilmemiş bir çok gayri insani metodlar bugün de Türkiye Kürdistan’ın da yürürlüktedir.” (Epözdemir 1969: 14)

¹⁰³ Kırkdokuzlar davası sanıklarından Halil Demirel bir mektubunda Türklerle Kürtlerin ilişkilerini ele alırken şunları yazıyor: “... Benim bildiğim, bir yeri müstemleke olarak kullanan bir milletin müstemleke milletine karşı bir düşmanlığı yoktur...” (Kutlay 1994: 132). Demirel, bu düşüncesi gereği Türklerin de Kürtlere karşı düşmanca davranmamaları gerektiğini, fakat pratikte durumun böyle olmadığını söyleyerek Türkler arasındaki Kürt düşmanlığı tavrını eleştiriyor. Konumuz açısından, ileri sürülen düşüncenin kendisi değil, Türk-Kürt ilişkisinin müstemleke (sömürge) terimi üzerinden tarif edilmiş olması dikkat çekicidir.

Savunmaya politik düzlemde baktığımızda, belli bir kafa karışıklığı sergilediğini görürüz. Bu karışıklıklar bir bakıma ideolojik-teorik düzlemdeki sorunların ve belirsizliklerin politik düzlemdeki izdüşümleridirler. Örneğin, Epözdemir, bir yandan parti nizamnamesine sadık kalmak istemektedir - ki bu nizamname, Kürtler için, bakanlar kurulunda Kürt asıllı bakanların bulundurulması ve bazı kültürel haklar dışında bir şey talep etmez; diğer yandan Nizamnamede ifade edilen politik taleplerin o günkü koşullarda geri olduğuna inanmaktadır. Epözdemir, bu çelişkiyi, federasyon çözümüne karşı olmadığını, fakat parti nizamnamesinde bu görüşe izin verilmediği için Nizamnameye uymak zorunda olduğunu söyleyerek çözmeye çalışmıştır.⁽¹⁰⁴⁾

Federasyona duyulan yakınlığın kişisel plana hapsedilmesi, onun önemini azaltmaz. Tersine, mevcut bilgilerime göre, Epözdemir'in savunması, yukarıda da belirttiğim gibi, mahkemede Kürtler için Türklerden ayrı politik bir yapıdan bahsetmek ve buna olan sempatiyi açıkça deklare etmek bakımından bir ilki oluşturmaktadır. Bu noktadan bakıldığında, Epözdemir'in savunmasının, kendisinden iki yıl sonra kaleme alınacak olan DDKO savunmasından da ileri bir noktada durduğu söylenebilir.

Siyasal düzlemle ilgili söylenmesi gerekli bir diğer dikkat çekici husus, Epözdemir'in, bu partiyi kurarken, Türkiye'li Kürtleri Barzani'nin etkisinden kurtararak Türkiye ile birliğe yönlendirmeyi düşünmüş olduklarını söylemiş olmasıdır. Epözdemir, "Milli emniyet denilen, fakat aslında Türkiye'yi milli felakete sürükleyen gizli ödeneklerle donatılmış ajanların tutum ve propagandaları sonucunda bugün dahi yarınlarının umudunu tamamen Irak'taki Kürd Milliyetçilerine bağ-

¹⁰⁴ "Federal Sistem aleyhinde değilim. Kader birliği yapmış ulusların, demokratik bir nizam içinde, eşitliğe ve özgürlüğe dayanan bir düzen de ilelebet yaşamaları için Federal Sistem, en doğru ve en çağdaş seçenektir. Ancak TKDP nizamnamesinin amaç ve felsefesine tam inanmış bir fert olarak bu nizamnamenin çerçevesinden çıkmayı siyasi ahlaka uygun bulmuyorum." (Epözdemir 1969: 6)

layan bir çok saf vatandaşlar mevcuttur. Kürd nüfusunun % 90'ı okuma yazma bilmediği bir ortamda böyle bir tutumun hem Türkiye menfaatlarına hem de Kürdistan halkına ne kadar zararlı olduğunu varın siz düşünün.”⁽¹⁰⁵⁾ dedikten sonra, Kürtlerin dikkatlerini Barzani hareketine yönelten bazı Türk ırkçılarının söz ve eylemlerini aktarıyor ve şöyle devam ediyor: “..... Aydın bir zümre olarak Türkiye de yaşayan milyonlarca Kürd'ün dikkatlarını Türkiye'ye tevcih etmek, onlar'a ulusal sorunumuzun Türkiye'nin bünyesinde ve demokratik ortamın ışığında çözülebileceğini telkin ederek, Türkiye'nin birliğini ve burada yaşayan tüm halkların beraberliğini sağlamak istiyorduk.”⁽¹⁰⁶⁾

Bu izahatın önemi, birçok araştırmacı ve propagandistin, TKDP'nin (özellikle de onun Irak ve Suriye sınırındaki bağlantılarının) zamanla Barzanilerin görece daha sıkı kontrolüne girmiş olmasından hareketle, iki parti arasındaki ilişkilerin başından itibaren böyle olduğunu düşünmüş veya ileri sürmüş olmalarından gelir. Epözdemir'in sözleri, bu yorumu desteklemiyor; TKDP'nin, hiç olmazsa başlangıçta, bu tür yorumların uzağında bir politik tasarımı ifade ettiğine bir kanıt oluşturuyor.

Aslında Barzanilere ilişkin bu görüş de savunmadaki birçok görüş gibi sistematize edilmiş, oturmuş bir görüş değildir. Konu, bazı paragraflarda Türkiye Kürtlerini Irak Kürtlerinin etkisinden koparmak biçiminde ele alınırken, başka paragraflarda, sanıkların, Irak ve İran Kürdistanı'nı Türkiye Kürdistanı'na katmayı öngören irredentist fikir egzersizleri yaptıklarına işaret eden ifadeler yer almaktadır:

“Irak veya İran'daki Kürt Liderlerinin Türkiye'deki Kürtleri kendi kesimlerine aktarmaları söz konusu değildir. Böyle

¹⁰⁵ Epözdemir 1969: 15. Epözdemir, savunmasının kitap versiyonunda (s. 41) bu sözleri tümünden çıkarma gereği görmüştür.

¹⁰⁶ Epözdemir 1969: 15.

bir girişimi yapma hakkı bize düşer. Zira, hem nüfus hem de toprak bakımından mutlak çoğunluğu teşkil ediyoruz.”⁽¹⁰⁷⁾

Toparlarsak; TKDP davası savunmaları, Türkiye Kürtleri arasında “siyasi savunma” kategorisinde değerlendirilebilecek ilk savunmalardır. Yine de kelimenin tam anlamıyla “siyasi savunma” kavramının içini bütün yönleriyle doldurmazlar. Kürt hareketinin görece daha net, daha rafine ifadelerinin açığa çıkması için henüz yeterli toplumsal pratiğin oluşmadığı, ancak bu yönde güçlü eğilimlerin bulunduğu bir dönemde, savunmaların da buna uygun bir geçiş niteliği taşımaları gayet anlaşılır bir durum olsa gerek.

¹⁰⁷ Epözdemir 1969: 15. Bu irredentist ifadelerin, sanıkların bölücü olmadıklarını kanıtlamaya yönelik pekiştirme sözleri ve/veya Barzani hareketine yönelik Türk baskısını azaltma umudunun ürünü sözler olarak savunmaya girmiş oldukları da düşünülebilir.

h) DDKO Davası Savunmaları

TKDP yargılanmasını takip eden yıllardaki en önemli savunmalar 1971 askeri cuntasıyla başlayan geniş ölçekli tutuklanmaların ardından geldi. Yargılananlar DDKO davası sanıklarıydı. Sanıkların bu davada yaptığı savunmalar, içerikleri bakımından benzersiz olmasalar da, örgütlenişleri, mahkemedeki sunuluşları ve daha sonraki dönemde yol açtıkları siyasal ve örgütsel sonuçları bakımından kendi türünün ilk örnekleridirler ve Kürtlerin modern savunma geleneğinde özel bir yere sahiptirler.

DDKO, yani tam adıyla *Devrimci Doğu Kültür Ocakları*, Ankara ve İstanbul'da okuyan üniversiteli Kürt gençlerinin kurduğu legal bir dernektir. İlk şubeleri Mayıs 1969 yılında İstanbul ve Ankara'da açılan bu derneğin daha sonra sırasıyla Ergani (Kasım 1970), Silvan, Kozluk, Diyarbakır ve Batman'da (Ocak 1971) da şubeleri açılmıştır. Ancak bunlar resmen şube konumunda değillerdi. Merkezi olarak kapatılma ihtimalini bertaraf etmek için her dernek bağımsız bir birim olarak kurulmuştu.

Bu derneklerin ortaya çıkışı üzerinde etkide bulunan birçok faktör vardı. Bunları incelemek konumuzun dışında kalıyor. Yine de DDKO'yu, genel planda, Kürtlerin 68'i olarak adlandırmanın yanlış olmayacağını söylemekle yetinelim. Dernek, Türkiye'deki öğrenci hareketinin gelişmesine paralel olarak oluştu ve aşağı yukarı onunkine benzer bir gelişme seyri gösterdi. Bünyesinde çok değişik renkler ve tonlar vardı. Buna rağmen, ana damar itibarıyla, Kürtlerin Türk soluyla birlikte değil, kendi adlarına örgütlenmeleri gerektiğini ileri süren çizgiyi temsil eden bir oluşumdur. DDKO, çalışma-

larını Kürdistan'a taşımayı kısmen başardı; fakat ciddi bir örgüt ağı kurmaya fırsat bulamadan kapatıldı.

Kapatılmaya giden süreç, 16-10-1970 günü gerçekleştirilen bir polis operasyonu ile başladı. Derneğin önde gelen on bir üyesi bu operasyonla Ankara'da gözaltına alındılar ve bir gün sonra tutuklandılar. Bunu, bir süre sonra Diyarbakır ve yöresi DDKO'larına yönelik operasyonlar ve tutuklamalar izledi. Böylece DDKO'nun faaliyetlerine son verilmiş oldu. Fakat gerçekte, sadece DDKO'luların mücadele kulvarları değişmişti. Mücadele bundan böyle mahkeme salonlarında devam edecekti.

Ankara'daki operasyonla gözaltına alınan on bir tutuklu sanığın -ki altı tanesi ilk itirazla serbest bırakılmışlardı- yargılanması 29-3-1971'te Ankara'da başladı. Fakat duruşmadan çok kısa bir süre önce gerçekleşen 12 Mart askeri darbesi bütün yargı süreçleri gibi DDKO yargılamalarını da etkilediği için tutuklu sanıklar Diyarbakır'a sevk edililip orada yargılandılar.⁽¹⁰⁸⁾

Hazırlanan iddianame, DDKO'ları gizli bir dernek olarak sunuyordu. Dernek üyesi sanıklarsa "devletin hakimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını devlet idaresinden ayırmaya matuf fiil işlemek", ve "ırk mülahazası ile milli duyguları yok etmek veya zayıflatmaya matuf cemiyet kurmaya tevessül etmek..."le suçlanıyorlardı. İddianamedeki ilk suçlama, yani devlet topraklarının bir kısmını ayırmaya yönelik eylem, Türk Ceza Yasası -TCK'nın 125. maddesinin uygulanmasını, yani idam cezasını gerektiriyordu; ancak legal bir gençlik derneğinin faaliyetlerinin karşılığında idam talep etmek komik kaçacağı için olmalı, sanıkların TCK'nın 141. ve 142. maddelerinin değişik bentlerinden cezalandırılması istenmişti. Bu maddeler; gizli örgüt kurmak, gizli örgüte üye olmak, ırk esasına dayalı düşüncelerin propagandasını yapmak gibi suçları düzenliyorlardı.

¹⁰⁸ DDKO 1975: IV.

Davada yapılan savunmalara gelince, DDKO davasında birden çok savunma yapıldı. Çünkü tutuklular cezaevinde kendi aralarında değişik nedenlerle gruplaşmışlardı. Bu gruplaşmalar mahkemede yapılan savunmalara da yansdı. Savunmalar bakımından daha aktif ve popüler olan grup, kendisine “Ocak Komünü” adını veren gruptu.

Ocak Komünü’ne mensup DDKO sanıkları mahkemede birkaç aşamada savunma yaptılar. İlk savunma, İddianame-nin okunmasını müteakip “İddianameye Cevap” başlığı altında yapıldı. Davanın bir numaralı sanığı olan Fikret Şahin’in sorgusuna geçildiğinde (15-12-1971) sanık, bir kısım iddiaları cevapladıktan sonra genel konularla ilgili sorulara vereceği cevapların beş arkadaşıyla birlikte hazırladıkları ortak bir dilekçe metninde bulunduğunu, bu dilekçeyi mahkemeye sunmak istediğini belirtti. Bu istek belli tartışmalara neden olduysa da mahkeme heyeti, sonunda dilekçeyi kabul edip okumaya karar verdi.⁽¹⁰⁹⁾ Ancak mahkeme heyeti ertesi günkü duruşmada tavrı değiştirdi ve toplu dilekçenin kalan bölümlerinin imzacı diğer sanıkların sorguları yapıldıktan sonra okunacağına dair bir karar aldı. Sorgu sırası gelen Mümtaz Kotan bu değişikliğe karşı çıktı ve dilekçe okunmadan ifade vermeyeceğini söyledi. Kotan’ın ardından sorgu sıraları gelen ve dilekçeyi imzalamış olan Yümnü Budak, Nezir Şemmikanlı, Ali Beyköylü ve İbrahim Güçlü de ifade vermemekte direnince, mahkeme heyeti, sanıkların “İddianameye Cevap Metni” adını verdikleri toplu savunma dilekçesini (Bu metin bundan sonra, kısaca İCM-1 olarak geçecek) okumak zorunda kaldı.⁽¹¹⁰⁾

Kuzeyli Kürtlerdeki savunma geleneği açısından bakıldığında bu tavrın altını çizmek gerekiyor. Çünkü bu eylemle birlikte, kuzeyli Kürtler tarihlerinde ilk kez hem toplu savunma yapmışlardır, hem de bunu mahkemenin resmi prosedürüne uymayarak gerçekleştirmişlerdir. Savunmada ne söy-

¹⁰⁹ DDKO 1975: 94.

¹¹⁰ Bkz. DDKO 1975: 102-105.

lendiğinden bağımsız olarak bu eylemin kendisi önemlidir ve DDKO savunmalarına belli bir tarihi anlam yüklemiştir.

İCM-1'in okunmasını takiben sorgulara devam edildi. Ancak İCM-1'in imzacılarının sorguları bitip sıra Nusret Kılıçaslan'a geldiğinde, birkaç duruşma önce yaşanan olay tekrarlandı. Kılıçaslan, ifadesini, sekiz arkadaşıyla birlikte hazırladıkları ortak dilekçenin okunmasından sonra vereceğini bildirdi. Onu takip eden diğer imzacılar da benzer direnme tavrını devam ettirince, ikinci ortak savunma metninin (bundan sonra kısaca İCM-2 olarak geçecek) okunmasına başlandı⁽¹¹¹⁾ İCM-2 şu kişilerce imzalanmıştı: Faruk Aras, Ferit Uzun, Hasan Acar, İhsan Aksoy, İhsan Yavuztürk, Niya-zi Dönmez, Nusret Kılıçaslan, Sabri Çepik ve Zeki Kaya.

DDKO davasında yapılan savunmalar İCM'lerden ibaret değildir. Denebilir ki, davanın Yargıtayca onanmasına kadar geçen süre boyunca sürekli bir savunma hali vardı: İCM'lerden sonraki ikinci grup savunmalar, yukarıda belirtildiği gibi bireysel sorgu ifadeleri esnasında yapıldı. Bu aşamada sanıklar, daha ziyade kendilerine yöneltilen bireysel suçlamalar hakkında konuştular, dilekçeler verdiler. Üçüncü grup savunma, Esas Hakkında Mütalaa'ya karşı hazırlanan ortak savunma metinleriydi. Hem Ocak Komünü sanıkları, hem de İkinci Grup birer ortak savunma sundular mahkemeye. Nihayet sonuncu grup savunma, davanın temyiz aşamasında Yargıtaya sunulan dilekçelerden oluşuyordu. Bir diğer deyişle, tüm tarihleri boyunca mahkemelerde siyasi savunma yapmakta fazla arzulu davranmamış olan Kürtler, DDKO davasında, tam tersi bir tavırla, mahkemedeki her aşamayı yeni bir savunma vesilesine dönüştürdüler. DDKO davası savunmaları bu bakımdan da yeni gelenekte özel bir yere sahiptirler.

Sözü edilen savunmaların tümüne ulaşma imkânım olmadı. Benim okuyabildiklerim, 1975 yılında Komal yayınevi tarafından yayımlanan "*Devrimci Doğu Kültür Ocakları*

¹¹¹ DDKO 1975: 300.

Dâvâ Dosyası I' adlı kitapta yer alan iki adet iddianameye cevap metni (İCM) ile yirmi adet duruşma tutanağında yer alan sorgu ifadelerinden ibarettir. Aslında bir seri halinde yayımlanması düşünülmüş olan DDKO savunmalarının yayımının arkası ne yazık ki gelmedi. Ocak Komünü'ne mensup sanıkların denetiminde bulunan Komal Yayınları, nedense sadece ilk kitabın yayımıyla yetindi.

Böyle olmakla birlikte Mümtaz Kotan'ın 2003 yılında yayımlanan bir kitabında konuyla ilgili bazı veriler mevcuttur.⁽¹¹²⁾ Kotan'ın belirttiğine göre, Ocak Komünü sanıklarının esas hakkında mütalaaya karşı savunmaları 28 Ağustos 1972 tarihini taşıyor ve 489 sayfadan oluşuyordu. Savunmanın imzacıları ise şunlardı: Ali Beyköylü, Battal Bate, Fikret Şahin, İbrahim Güçlü, Mahmut Kılınç, Mümtaz Kotan, Yılmaz Balkaş ve Yümnü Budak.⁽¹¹³⁾ İkinci grubun esas hakkındaki mütalaaya karşı savunmasına gelince, yine Kotan'ın belirttiğine göre, 220 sayfa uzunluğundaydı.⁽¹¹⁴⁾

Ocak Komünü sanıklarının Yargıtay aşamasında sundukları son savunma ise 12-9-1973 tarihinde idareye teslim edilmişti. 510 sayfadan oluşan bu metni de Ali Beyköylü, Battal Bate, Fikret Şahin, İbrahim Güçlü, Mahmut Kılınç, Mümtaz Kotan, Yılmaz Balkaş ve Yümnü Budak imzalamışlardı.⁽¹¹⁵⁾

Bu savunmaları görme imkânım olmadığı için değerlendirmede İCM-1'i esas alacağım. Ancak İCM-1'e ilişkin yapı-

¹¹² Ne yazık ki, Mümtaz Kotan, kendi yaptıklarını aşırı abartan, başkalarının yaptıklarını ise aşırı biçimde önemsizleştiren tutumunu burada da sürdürüyor ve DDKO davasını tarihteki yerine oturtmak iddiasıyla yazmasına rağmen, sadece kendisinin de imzacıları arasında olduğu İCM-1 ile onu takip eden iki savunmadan bahsediyor. İkinci Grubun savunmaları ve yaptıkları hakkında, bazı küçümseyici, alaycı ve töhmet altında bırakıcı laflar dışında ciddi bir şey belirtmiyor.

¹¹³ İCM-1'i imzalayan altıncı kişi olan Nezir Şemmikanlı o sırada tahliye edilmiş olduğundan esas hakkında mütalaaya karşı hazırlanan bu savunmayı imzalamazken, tahliye edilmiş bir diğer sanık olan Ali Beyköylü savunma duruşmasına katılıp metni imzalamıştır (Kotan 2003: 522).

¹¹⁴ Kotan 2003: 528, 433 nolu dipnot.

¹¹⁵ Kotan 2003: 531-32.

lacak değerlendirmelerin, bir dereceye kadar, diğer iki savunma metni bakımından da geçerli olacağını sylemek mmkn grnyor. nk Mmtaz Kotan'ın anlattıklarına ve verdiği İçindekiler listesine bakılırsa, son iki savunma, içerik olarak İCM-1'den çok farklı değildir. Esas farklılık hacimle ilgilidir. İCM-1'de ele alınmış olan konular İkinici ve nc savunmalarda biraz daha genişletilmiş, bazı yan konular ilave edilmiş, "metinde geçen bilimsel kavramların açıklamaları yapılmış" ve bazı kaynak notları eklenmiştir. nc savunmaya (Yargıtaya sunulan) eklenen hususlardan biri de 88 adet bozma gerekçesidir.⁽¹¹⁶⁾

İddianameye cevap metinlerinin içeriklerini ele almadan evvel DDKO savunmalarının hazırlandığı koşullara da gz atmak istiyorum. Tutukluluk koşullarında yazıldığı için savunmalar belli kısıtlamalar altında hazırlanmıştır. Bununla birlikte sanıklar, mevcut boşlukları iyi kullanarak koşulları olabildiğince iyileştirmişlerdir.

Öncelikle, sanıkların bir arada bulunmaları ve savunmaları belli bir rgtllk ve dayanışma içinde hazırlamaları önemli bir avantaj olmuştur. Gerçi Ocak Komnne mensup bazı sanıklar ile İkinici Gruba mensup bazı sanıklar arasındaki kimisi dşnsel ve eylemsel ayrılıklardan, kimisi kişisel sorunlardan kaynaklanan çekişme ve çatışmalar, dayanışma ve çalışma ortamını olumsuz etkilemiştir. Yine de savunmaların iki yıllık uzun bir dneme yayıldığı dşnldğnde tutuklu sanıkların ortak birikimlerinin savunmalara yansıdığını sylemek mmkndr.

Ortak birikim derken sadece İCM'leri imzalayan grece genç yaştaki sanıkları değil, onlardan önceki kuşağa mensup tutukluları da -bir lye kadar- hesaba katmak gerekiyor. Birkaç isim belirtmek gerekirse 49'lar davası sanıklarından Musa Anter ve Naci Kutlay; 23'ler davasından Edip Karahan; yazar, yayımcı ve politikacı olarak grece tecrbeli ve tanınmış simalar olan Tarık Ziya Ekinci, Kemal Burkay, ve

¹¹⁶ Bkz. Kotan 2003: 522-528, 531-532.

Mehmet Emin Bozarslan; yurtdışında hukuk doktorası yapmış Canip Yıldırım gibi isimler sayılabilir. Bu isimler doğrudan savunmaların yazılmasına katkıda bulunsun veya bulunmasınlar, bizzat onların cezaevindeki varlıklarının, okuma, sohbet, tartışma, tecrübe paylaşımı vb. yollarla koğuşlardaki entellektüel ortama katkıda bulunduğunu tahmin etmek zor olmasa gerek.

İçerdeki bu bileşime Kürt hareketinin yeni dönemdeki ideolojik-teorik şekillenişinde özel bir yere sahip olan İsmail Beşikçi'yi de eklemek gerekiyor. Beşikçi, o sıralar “Doğu Mitingleri'nin Analizi (1967)” ve “Doğu Anadolu'nun Düzeni” adlı çalışmaları yayımlamış bir isim olarak Kürtlerle ilgili ampirik verilere dayanan muhtemelen en geniş araştırmaların sahibiydi ve cezaevinde Ocak Komünü'yle birlikte hareket ediyordu. Her ne kadar Mümtaz Kotan, Beşikçi'yle ilgili olarak serzenişte bulunmayı ve yok sayıcı ifadeler kullanmayı tercih etse de⁽¹¹⁷⁾, DDKO savunmalarından bahseden hemen herkes, Beşikçi'nin, Ocak Komünü sanıklarının mahkemeye sunduğu savunmaların hazırlanmasına, özellikle de perspektiflerin tespit edilmesi noktasında katkıda bulunduğunu belirtiyor. Beşikçi'nin kendisi de DDKO'lu sanıkların siyasi savunma yapmaya ikna edilmeleri ve savunmaların perspektiflerinin tespit edilmesi başta olmak üzere birçok konuda DDKO savunmalarına katkıda bulunduğunu -bazen doğrudan bazen de dolaylı biçimde- ifade ediyor.⁽¹¹⁸⁾ İCM-1'i hazırlayan sanıklar, bu hazırlıkların da bir parçası olarak kendi aralarında düzenli biçimde eğitim çalışmaları yapıyorlardı. Devrim, sosyalizm ve Kürt sorunu gibi konuların ele alındığı bu çalışmalarda toplu bir şekilde kitap okunuyor, yorumlanıyor, değişik konularla ilgili tartışmalar yürütülüyordu. Bu çalışmaların katılımcılarından biri de İsmail Beşikçi'ydi.⁽¹¹⁹⁾

¹¹⁷ Mümtaz Kotan, özetle, Beşikçi bize değil, biz Beşikçi'ye yardım etmek demeye getiriyor (bkz. Kotan 2003: 535).

¹¹⁸ Bkz. Beşikçi 2006: 112, 115, 132 vb.

¹¹⁹ Bkz. Beşikçi 2006: 130-134.

Kısacası, o dönemde Diyarbakır cezaevinde bulunanlar, Dr. Şivan (Sait Kırmızıtoprak) ekibi ile Avrupa'daki küçük bir mülteci aydın grubu dışında o dönemdeki Kürt muhalefeti-
nin en ileri unsurlarını oluşturuyorlardı.⁽¹²⁰⁾ Böyle bir bile-
şim ile ortak çalışma koşullarının aynı andaki varlığı, savun-
maların hazırlanması bakımından önemli bir avantajdı.

Fakat tek avantaj, bu değildi. Değişik kuşaklara mensup insanların oluşturduğu içerideki bu ekibe dışarıdaki bazı in-
sanları da eklemek gerekiyor. Çünkü yazılan metinleri dışarı
yollama ve dışarıda yapılan katkıları cezaevine sokma imkân-
ları da mevcuttu. Bu alışveriş, avukatlar aracılığıyla gerçek-
leştiriliyordu. Avukat Ruşen Arslan ve Şerafettin Kaya sadece
savunmaların hukuki bölümlerine katkıda bulunmakla kal-
mıyor, içeri ile dışarı arasındaki metin trafiğini de gerçekle-
ştiriyorlardı.⁽¹²¹⁾ Mümtaz Kotan'ın yazdığına bakılırsa, savun-
malar üç nüsha halinde daktilo ediliyordu. Birinci nüsha,
güvenlik gerekçesiyle cezaevinde gizleniyordu. İkinci nüsha,
üzerinde çalışılmak üzere el altında bulunduruluyordu.
Üçüncü nüsha ise avukatlarla dışarı yollanıyordu.⁽¹²²⁾ Böy-
lece dışarıya gönderilen metinler hakkında tutuksuz kişilerin

¹²⁰ Gerçi Dr. Şivan'ın partisinin mensup veya sempatizanlarından bir-
kaçı da tutuklular arasındaydı. Örneğin Ahmet Zeki Okçuoğlu gibi.
Fakat Dr. Şivan ve arkadaşlarının, bu savunmaların yazılmasından
önce Barzani'nin kurtarılmış bölgelerinde yer alan kamplarında ka-
leme aldıkları ürünlerin düzeyinin söz konusu savunmalara yansıdığını söylemek zordur. Kürt ulusalcılığının rafine edilmesi noktasın-
dan bakıldığında, anılan metinler DDKO savunmalarından daha ileri
bir düzeyi yansıtır.

Avrupa'da yaşayan Kürt aydınlarının etkilerine gelince, o sırada Di-
yarbakır cezaevinde tutuklu bulunan Recep Maraşlı'nın gönderdiği
bir e-mailde (18-2-2007) ifade ettiklerine bakılırsa, Avrupa'da ya-
yımlanmış bazı çalışmalar da cezaevine sokulmuştu. Bunların neler
olduğunu bilmediğim için savunmalara olan katkıları hakkında bir
şey belirtemeyeceğim.

¹²¹ Ruşen Arslan'la 10 Nisan 2001 tarihinde yaptığım röportaj.

¹²² Kotan 2003: 517. Kotan'ın, avukatlardan sadece Şerafettin Kaya'-
nın adını anıp Ruşen Arslan'ı yok sayması, kişisel çekişmelerle ilgili
bir durum gibi görünüyor. Çünkü Ruşen Arslan bütün dava boyunca
avukat olarak aktifti ve belli bir aşamasından sonra da sanık konu-
muna düştü. Bkz. Arslan 2006: 157

değerlendirme ve katkılarından yararlanmak mümkün olabiliyor; dışarıdan gelen metinler, bazı uyarlamalarla savunmaya dahil edilebiliyordu. Bu şekilde, başta Mehmet Gemici, Orhan Kotan, Erdal Şenel, Hüseyin Topbaş, Kazım Baba, Zülküf Şahin, G. Pekdemir ve Hüseyin Sağnıç olmak üzere birçok insan savunmaların değişik bölümlerine katkıda bulundular.⁽¹²³⁾

İhtiyaç duyulan yayınlara ulaşmak bakımından da koşullar çok kötü sayılmazdı. Özellikle daha sonraki 12 Eylül tutuklularının koşullarıyla kıyaslandığında. Savunma metnlerinin sonlarına eklenen uzun listelerden de anlaşılacağı gibi, sanıklar legal olması kaydıyla dışarıdaki kaynaklara ulaşabiliyorlardı. Bunlara dönemin tehlikeli addedilen ve çoğu kez tutuklanma gerekçesi olarak kullanılan Marksist-Lenist klasikleri de dahildi.⁽¹²⁴⁾ Kitaplar posta yoluyla, görüşçüler veya avukatlar vasıtasıyla sağlanıyordu. Dışarıdaki yurtsever, devrimci, demokrat çevreler de (ki o zamanlar sayıları sınırlıydı) kaynak temini konusunda cezaevindekilere ellerinden gelen yardımı yapıyorlardı. Fakat bu kuşağın talihsizliği, o dönemde Kürtlerle ilgili yayınların yok denecek kadar az olmasıydı. Minorsky'nin İslam Ansiklopedisi'nde yayımlanmış olan Kürtler maddesi gibi birkaç çalışma haricinde sanıkların yararlanabildikleri ciddi kaynak yoktu.

Savunmanın yazıldığı koşullar bakımından söylenmesi gereken bir diğer husus, fiili bir durum olarak içeride savunma hazırlandığının cezaevi idaresi ve diğer yetkililer tarafından biliniyor olmasıydı. Daktilo başta olmak üzere içeriye savunma hazırlamayla ilgili malzemeler verildiği için idare tutukluların savunma hazırladıklarını biliyordu; fakat muhtemelen bunun rejim için tehlikeli bir şey olacağını tam olarak hesaplayamıyordu. Hiç olmazsa başlangıç itibarıyla. Sonraki dönemde, yani iddianameye karşı ilk savunmalar yapılıp

¹²³ Bkz. Arslan 2006: 156; Ruşen Arslan'la röportaj 10 Nisan 2001; Kotan 2003: 511; Guçlu 2006: 63.

¹²⁴ Beşikçi 2006: 132.

işin rengi belli olduğunda ise, kazanılmış bir hakkın geri alınması kolay olmuyordu. Nitekim bir keresinde kanlı bir operasyonla savunma malzemelerine el konulmasına rağmen, sonradan bunlar büyük ölçüde geri alındı ve bir daha da ciddi bir saldırıyla karşılaşılmaı. Siyasi mahkumlar bu tür fiili durumlardan azami derecede yararlanmayı sanat edinmiş bir türdür. Nitekim DDKO yargılamalarının devam ettiğı yaklaşık iki yıllık dönemde Diyarbakır'da hazırlanan siyasi savunmaların sayılarına ve hacimlerine baktığımızda, cezaevinin âdeta bir savunma fabrikası gibi çalıştığını görürüz. Sürekli bir okuma, yazma ve bu alanlarda birbirleriyle yarışma söz konusuydu. Anılan fiili durum olmasaydı, böyle bir üretim zor gerçekleşirdi. Nitekim 12 Eylül döneminde bu tür kabullerin olmadığı cezaevlerinde hazırlanan savunmalar genellikle gizlice, hatta bazen koğuşdaki diğer tutuklulardan bile gizlenerek hazırlanırdı ki, bu durumun hazırlanan savunmaların kaliteleri üzerindeki olumsuz etkisini tahmin etmek zor değildir.

Savunmaların yazılmasıyla ilgili olarak sürdürülen bu uzun okuma, araştırma, inceleme, tartışma ve çekişme süreci, sadece savunmalarla ilgili sonuçlar doğurmadı; Kürt hareketinin yeni dönemdeki şekillenişine etkide bulunan faktörlerden biri olarak da rol oynadı. Yakın dönem Kürt hareketini inceleyen birçok araştırmacının ifade ettiğı gibi, 12 Mart tutuklamaları Kürt hareketinin 1970'lerdeki şekillenışı üzerinde önemli etkilerde bulunmuşlardır. Savunma çalışmaları, tartışmaları ve çekişmeleri de bunun bir parçasıydı. Nitekim bu savunmaları yapan sanıkların bazıları sonraki yıllarda değişik Kürt örgütlerinin kurucuları veya önde gelen kadroları olarak ortaya çıktılar. Örneğin Ocak Komünü sanıklarından savunma yapanlar -avukatlarıyla birlikte- Rizgarî adlı Kürt örgütünü oluşturdular. Yani bir bakıma İCM-1 ve devamındaki savunmalarla ilgili çalışmalar, aslında bir Kürt örgütünün oluşturulmasıyla ilgili ön çalışmalar rolünü oynadı. İkinci Gruba mensup kişilerden TKSP (İhsan Aksoy, Faruk Aras) ve Kawa (Ferit Uzun) gibi örgütlerin önde gelen kadroları

çıktı. Bu açıdan bakıldığında, DDKO savunmalarının tarihsel olarak en önemli yanının, ifade ettikleri görüşlerden çok, bu ve benzeri pratik sonuçlar olduğu ileri sürülebilir.⁽¹²⁵⁾

İfade edilen görüşlere gelince, İCM’ların temel tezi şudur: Kürtler vardır ve tarihiyle, kültürüyle vs. Türklerden ayrı bir halktır. Mahkeme yoktur deyince Kürtler yok olmazlar.

Kürt kelimesinin yasak olduğu, bunun “Doğu” şifresiyle ikame edildiği bir dönemde, hukuki platformlarda olgunun adını doğrudan telaffuz etmek, yani Kürtlere “Kürt” demek cesurca bir çıkıştı; fakat Kürtlerin “Kürt” olduğunu, ya da Kürtlerin bir “halk” olduğunu ileri sürmek yeni bir şey değildi. Gerek Kırkdokuzlar davasında, gerekse 1960’lardaki diğer yargılamalarda Kürtlerden Kürt olarak bahsedilmişti. Keza TKDP davası savunmalarında açıkça “Kürt milleti”nden bahsedilmiş ve bu da Kürtlerin hakları uğruna mücadele eden bir partinin politik faaliyetleri bağlamında dile getirilmişti. Dahası, Kürt aydınları 1900’lerin başından beri Kürtlerden bir “millet” olarak söz ederlerdi. Son olarak, DDKO mensuplarının yakın ilişkiler içinde bulunduğu Türk solcuları da Kürtleri tanımlarlarken “millet”/”ulus” terimini kullanırlardı. Bütün bunları göz önüne aldığımızda, DDKO davası savunmalarında ileri sürülen temel tezin yeni veya radikal bir tez olduğunu söylemek zorlama olacaktır.⁽¹²⁶⁾

O halde DDKO savunmasını önemli kılan nedir?

¹²⁵ Savunmanın imzacılarından biri olan İbrahim Güçlü, bu savunmaların, onları hazırlayanların Kürtlüklerini dirilttiğini söylemektedir ki kimlik inşasının kültürel malzemeyle ilişkisi bağlamında ilginç bir tespittir: “Ev pêvajoya gengeşî û amadekirina parêznameyan di destpêkê de li ser amadekaran, pişt re jî li ser girtiyan bi awayekî giştî bandoreke mezin kir. Zanebîna amadekarên parêznameyan li pêş xist û ez dikarim bibêjim ku *kûrdbuna wan ji nû ve vejand*.” (Güçlü 2006: 63, italikler bana ait)

¹²⁶ Kürt ulusalcılığının rafine hale gelmesi/getirilmesi perspektifinden bakıldığında, DDKO savunmalarının, içerik itibarıyla Ş. Epözdemir’in savunmasının ilerisinde olduğunu söylemek zorlama olur. Aralarındaki en önemli fark, İCM-1’in, kendi tezlerini, Epözdemir’in savunmasına göre entellektüel bakımdan daha iyi işlemiş olmasıdır.

Kanımca bu sorunun cevabını mahkemede savunulan tezlerden çok bunların ifade ediliş, sunuluş ve ertesindeki kullanım tarzlarında aramak gerekir. Çünkü DDKO savunmalarında Kürtlerin varlığını savunmuş olmaktan daha dikkat çekici olan şey, bunun topluca ve duruşma salonlarındaki gösterişli direnişlerle yapılmış olmasıydı. Yeni ve radikal olan buydu. Ama bundan da önemlisi, savunmalarda dile getirilen itirazın, Türklerden ayrı örgütlenmeyi bilinçli biçimde seçmiş bir oluşum adına yapıyor olmasıydı.

Bu son durum, rejim açısından çok tehlikeliydi ve DDKO davasını ve burada yapılan savunmaları önemli kılan asıl nedendi. Çünkü mahkemelerde söylenenler ve yapılan direnişler, iki yıl evvel gerçekleştirilen Antalya'daki TKDP davası duruşmalarında söylenen sözler gibi dört duvar arasında kaybolup gitmiyor, avukatlar aracılığıyla yazılı metinler halinde dışarı taşınıp el altından dağıtılıyordu.

TKDP davası sanıkları, savunma yaptıkları dönemde tutuklu olmamalarına rağmen kendi savunmalarını siyasi mücadelede bir girdi olarak değerlendirememişlerdi. Polis operasyonu örgütü dağıtmış, kadroları demoralize etmiş, Partiyi, halk deyimiyle “kepenkleri kapatma” noktasına getirmişti. Dolayısıyla mahkemede savunma yapanlar, bunu gelecekteki politik bir faaliyetin unsuru olarak yapmaktan ziyade, bir bakıma, yine halk deyimiyle söylersek, “namus belasına” yapmışlardı. Örgüt yöneticileri, serbest bırakıldıktan yaklaşık bir yıl sonra yeniden örgütlü faaliyet yürütmeye niyet ettiklerinde -ki bunda Dr. Şivan'ın yarattığı hareketliliğin ve diğer sol yükselişin büyük bir etkisi vardı- iş işten geçmişti, çünkü 12 Mart askeri darbesi ilan edilmek üzereydi. 12 Marttan sonra gelen yeni diriliş döneminde ise rüzgâr, TKDP gibi geleneksel yanı görece belirgin yapılara hayat hakkı tanımayacak kadar modern ve radikaldi. Dolayısıyla TKDP davasında yapılan savunmalar bir anlamıyla “tarihe not düşmek”ten

ibaret kaldılar. Kürt ulusalcı kamuoyunun bile bu savunmalardan pek haberi olmadı.⁽¹²⁷⁾

Oysa DDKO savunması döneminde durum farklıydı. Savunma yapanlar, ürettikleri malzemeyi politik ve ideolojik mücadelede bir girdi olarak kullanma fikrine ve kararlılığına sahiptiler. Yükselmekte olan sol rüzgâr da bu gayreti teşvik ediyordu. Bu nedenle daha savunmalar yapılıyorken, metinler avukatlar aracılığıyla dışarı çıkarılıyor ve dışarıda, kitlenin “sinir ucu” tabir edilen kişilere gizli bir şekilde dağıtılıyordu. Bizzat bu dağıtım işini yapan kişilerden biri olan Avukat Ruşen Arslan’ın belirttiğine göre, Ocak Komünü sanıklarından savunma yapanlar, bu faaliyet nedeniyle, henüz davalar sürüyorken belli çevreler arasında popüler hale gelmişlerdi⁽¹²⁸⁾. Nitekim Rizgarî adlı Kürt örgütünün doğuşu bir ölçüde bu birikimlere yaslanarak gerçekleşti.

Bazı araştırmacıların ve propagandistlerin, içeriğiyle fiili sonuçları arasında bir ayırım yapmadan DDKO savunmalarına olağanüstü bir önem atfetmeleri, İCM-1’in içeriği hakkında bazen eksik, bazen de yanlış izlenimlerin doğmasına yol açmıştır. İCM-1’in Kürt tarihinde bir ilk olduğu, gelenekten radikal bir kopuş oluşturduğu, Franz Fanon’un kullandığı anlamda Kürdün kendisine sığıdığı “ilk kurşun”la ilişkilendirilebileceği yolundaki iddia, tespit ve tartışmalar bunlar arasındadır.⁽¹²⁹⁾ Bu tür tespitlerde doğrular ve yanlışlar bir

¹²⁷ Şakir Epözdemir, bu durumun sorumluluğunu, değişik yazı ve röportajlarında, bazen açıkça bazen de ima yoluyla Feqi Hüseyin Sağnıç’a yıkmayı tercih ediyor. Bir örnek için bkz. Epözdemir 2005: 143-145. Yaklaşık kırk yıl sonra yapılan bu tür değerlendirmelerin gerçeği yansıttığını söylemek zordur. Sorun daha strüktürel görünüyor.

¹²⁸ Ruşen Arslan’la yaptığım röportaj.

¹²⁹ Örneğin Mümtaz Kotan, İCM-1’in Kürt tarihindeki yerini şöyle tespit ediyor: “İddianameye Cevap ve diğer savunma metinleri önemli belgeler olarak tarihte yerlerini almışlardır. *İlk siyasi savunma* olarak tarihe geçmiştir.” (Kotan 2003: 543-544. İtalikler bana ait.) İCM-1’in bir diğer imzacısı olan Nezir Şemmikanlı ise İCM-1’e şu sıfatları atfetmiş: “Yine de o dönemin koşulları içinde bilinç ve direnç durumumuz da değerlendirildiğinde, tüm eksikliklere rağmen yapılan savunmalar, Türkiye ve Kuzey Kürdistan genelinde o güne ka-

aradadır. Çünkü İCM'ler özellikle bazı eylemsel boyutları itibarıyla bu tür tanımlara uysalar bile içerik itibarıyla uymazlar; İCM'ler içerik itibarıyla birçok açıdan henüz Kemalist sistematüğın içinde metinlerdir.⁽¹³⁰⁾

Örneğın, ideolojik düzlem söz konusu olduğunda, Epözdemir'in savunmasında geçerli olan çerçeve İCM-1 için de geçerlidir. Burada, Kürt sorunu, insan hakları, demokrasi ve eşitlik prensiplerine dayandırılmakta; grup kimliğı üzerine dayalı kendi kaderini tayin etme hakkına ilişkin herhangi bir açılım bulunmamaktadır. Kürtlerin varlığını reddeden T.C. anayasası hâlâ bir başvuru kaynağı olarak kabul edilmektedir⁽¹³¹⁾, Kemalizmin Kürtlerin varlığını açıkça inkâr eden tezleri dışındaki bazı tezleri bazen açıkça, bazen de dolaylı şekillerde paylaşılmaktadır⁽¹³²⁾. Bunun bir parçası olan Sünni-İslam ortaklığı paradigması -Epözdemir'deki koyulukta olmasa da- hâlâ korunmaktadır (daha çok Ermeni-Rum-Yahu-

dar gelmiş geçmiş en ileri ve en üst düzeyde yapılmış olan bir siyasal savunmadır." (Şemmikanlı 2006: 95. İtalikler bana ait, imlâya dokunulmamıştır.) Naci Kutlay da benzer bir görüşü savunanlardanır. Kutlay'ın iddiasındaki dikkat çekici yanlardan biri de Ş. Epözdemir'in savunması yayınlanmış olduğu bugün bile 1969 TKDP davası savunmalarını DDKO savunmalarına göre daha geri olduklarını -hangi kriter(ler)den hareket ettiğini belirtmeksizin- iddia etmesidir (bkz. Kutlay 2006: 168-169). Örnekler çoğaltılabilir.

¹³⁰ İCM-1'le ilgili abartılı değerlendirmelerin son yıllarda azalmaya başladığını da ekleyelim. Ruşen Arslan'ın 2006 yılında yayımlanan anılarında bu savunmadan söz ederken sarf ettiği sözleri bir örnek olarak aktarabiliriz: "Türk devletinin mahkemelerinde yargılanan Kürtler, ilk kez bu kadar toplu ve inançlı savunma yapıyorlardı." (Arslan 2006: 157). Bir diğer deyişle Ruşen Arslan, İCM'lere, 'Kürtlerde ilk siyasi savunma' tanımını değil, 'Kürtlerde ilk toplu ve inançlı savunma' tanımını uygun görmüştür. Keza İsmail Beşikçi de "Kürtlerde ilk siyasi savunma" tanımını artık 1969'daki TKDP savunmaları için kullanmaktadır (bkz. Beşikçi 2006: 127).

¹³¹ İCM-1'de DDKO'nun hedeflerinden birinin "anayasayı savunmak" olduğu ifade ediliyor (DDKO 1975: 267).

¹³² Bir örnek: Ordunun gidişata seyirci kalamayacağı tezi, savunmanın açıkça onayladığı tezlerden biridir (bkz. DDKO 1975: 130), ki bu düşünce, Kemalist sistematüğın militarist boyutunu ifade eden öğelerden biri olarak, Türkiye'deki bütün askeri cuntaların ideolojik dayanağını oluşturmuştur ve bugün de aynı amaçla kullanılmaktadır.

di sermayesine karşı solcu bir protesto görünümünde)(¹³³)... Bütün bu açılardan bakıldığında, DDKO savunmalarının ideolojik olarak 1960'larda yapılan diğer savunmalara benzediği söylenebilir.

Buna karşılık İCM-1'de, Kürtler kendi başlarına bir toplumsal grup (Kürt Halkı) olarak tanımlanmış, bu grup toplumsal pratiğin öznelerinden biri olarak kurgulanmış, bu bağlamda tarihinin ulusalcı bir perspektifte yorumlanmasına giriş yapılmış, Kürt dilinin Türk dilinden ayrı bir dil olduğuna dair kanıtlamalara girişilmiş, bu ve bunun gibi malzemeler bir ulus tasavvuruna hizmet eden markörler olarak tarif edilip, bürokrasi ile Kürt halkı arasındaki çelişme üzerine ilgi çekici değerlendirmeler yapılmıştır... Ve bütün bunlar, İCM-1'den önceki savunmalara kıyasla entellektüel olarak daha nitelikli biçimde gerçekleştirilmişlerdir.

Siyasi düzlemde bakıldığında ise, göze çarpan ilk önemli husus, İCM-1'de Kürtlere ayrı bir politik birim talep edilmiş olmasıdır. Bir legal derneğin böyle bir talebi olmayacağı için konunun savunmaya dahil edilmediği düşünülebilir. Fakat bu, zorlama bir izah olur; çünkü istenseydi

¹³³ İCM-1'de yer alan şu ifadedeki anti-Rum ve anti-Yahudi tona dikkat ediniz: "Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük merkezlerdeki Rumların, Türkiye ekonomisini sömürerek ele geçirdikleri milyarlarca varan paraları, Kıbrıs'taki Rumlara, yine aynı merkezlerdeki Yahudilerin elde ettikleri milyarları İsrail'e aktarması karşısında hiçbir işlem yapılmazken, Doğu'daki yoksul köylülerin 'Barzani'ye otuz lira para yardımı yapmışsın', 'Barzani'ye üç kilo şeker göndermişsin', 'Barzani'ye iki çift ayakkabı göndermişsin' iddiaları ile tutuklanmaları, M.İ.T.'te akla gelemeyecek işkencelere tabi tutulmaları ve yargılanmaları ülkenin somut şartları açısından ne büyük bir çelişmedir." (DDKO 1975: 175).

Bir başka yerde, Türkiye'nin sömürülmesini anlatan tek cümlelik bir paragrafta şunlar söyleniyor: "Mıgırdıç Şellefyan'lar gibi soyguncular ve yabancı sermaye Türkiye'yi emmeye devam edecekti." (DDKO 1975: 131). Şellefyandan çok daha büyük kapitalistler ve rantiyerler dururken, bu Ermeni vatandaşın Türkiye'deki sömürünün simgesi olarak algılanması ve sunulması, bir yanıyla da yazarlardaki anti-Ermeni kültürel arka planın etkilerini yansıtıyor. Sorun, tabii ki sadece DDKO'lu gençlere mahsus değildi; "Şellefyan" simgesinin asıl yaratıcıları Türk solcularıydı.

konuyu savunmaya dahil etmenin yolları bulunabilirdi. Nitekim Şakir Epözdemir, ondan iki yıl evvel, konuyu bireysel sorumluluk planına hapsetmek suretiyle çözmüştü aynı sorunu. İstenseydi, ya da savunma sahiplerinin bakış açıları elverseydi, başka yollar da bulunabilirdi. Örneğin Kürtlerin böyle bir hakkının olduğunu savunmak (sadece hakkın varlığını savunmak, bu hakkı gerçekleştirmek için mücadele ettiğini ileri sürmek değil) bir çözüm yolu olabilirdi. Ancak bunu yapabilmek için Kürtlerin bir ulus olmaktan gelen haklarının söz konusu edilmesi gerekirdi ki, savunmada olmayan bir perspektiftir bu. Kanımca, asıl sorun buradan kaynaklanmaktadır. İCM-1’de Kürtlerin bir “halk” olarak tanımlanması, Kürtlerin kendi kaderlerini tayin etmeleri bağlamından çok, objektif ve bilimsel bir gerçeğin sergilenmesi bağlamında yapılmıştır. Kültürel planda en çok işlenen konu olan asimilasyon bile sosyo-ekonomik gelişmeye ve bilime uygunluk/uygunsuzluk noktasından kalkılarak ele alınmıştır vb.⁽¹³⁴⁾. Yani henüz bir tür “araştırmacı-incelemeçi sanık” pozisyonundan konuşulmaktadır. 12 Eylül dönemi savunmalarını ele aldığımızda bu pozisyonu daha iyi anlayabilme imkânını bulacağız.

Bütün bunları göz önüne getirdiğimizde, DDKO savunmalarının teorik düzeyinin, DDKO eylemiyle ulaşılan pratik düzeyin (Türklerden ayrı örgütlenme eylemi) gerisinde kaldığını söylemek mümkün görünmektedir. Kürt meselesini daha çok ideolojik, teorik düzlemlerde ele alıp işleyen savunmalardır DDKO savunmaları. Ve bu anlamıyla alt bölümün girişinde yaptığımız tanımlamaya göre siyasi değil, ideolojik savunma kategorisine yakın durmaktadırlar. Kürt hareketi, kendi eylemine denk düşen teorik açılımları esas olarak

¹³⁴ İCM-1’de yer alan şu sözlere bakınız: “Biz Kürt olarak anayasal demokratik hak ve özgürlüklerimizi elbette savunacağız. Gerici bir eylem olan asimilasyona elbette karşı çıkacağız. Bu, bilimi, insan haklarını, hukukun üstünlüğünü savunmaktır. Bu, doğruyu savunmaktır. Zira anayasanın 10, 12 ve 14. maddelerini ancak bu şekilde hayatiyete kavuşturabiliriz.” (DDKO 1975: 269)

1974'ten sonra ve hızla gerçekleştirecekti.⁽¹³⁵⁾ Bu gerçeği göz önüne alınca, DDKO savunmalarının yayımının, bu savunmayı yapan Ocak Komünü sanıklarının kontrolünde olan Komal Yayınevi tarafından başlangıçta tasarlandığı gibi devam ettirilmeyerek birinci ciltten sonra durdurulmasının nedenlerinden birinin de Kürt hareketinin, savunmaların yayımının başladığı tarihte savunmalardaki ideolojik ve siyasal düzeyi aşmış olması olduğunu düşünmeden edemiyor insan.

Pratik ile teori arasındaki bu açık ilginçtir ve özel olarak incelenmeyi gerektirmektedir. Söz konusu açığı izah edebilmek uğruna, ısrarla Türklerden ayrı örgütlenen insanların, yaptıkları işin ne anlama geldiğini bilmediklerini ileri sürmek, bu eylemin sahiplerine; savunmayı imzalayanların, savunusu yapılan şeyin legal bir dernek olmasından ötürü Kürtlere ilişkin bazı temel hususları savunmaya dahil etmediklerini ileri sürmek ise okurlara haksızlık -hakaret demiş olmak için- olacaktır. Zira biliyoruz ki sanıklar, bilinçli bir şekilde, kendilerini bir derneğin savunulmasıyla sınırlandırmadılar. Sorun, bunlardan çok, dönemin ideolojik, siyasal ve kültürel şekillenişleriyle ilgili görünmektedir. Savunmanın temel tezi olan “Kürt halkı” kavramına göz atmak konuyla ilgili bir fikir verebilir.

Soru şudur: DDKO sanıkları, savunmalarında, Kürtleri neden “millet” (ya da “ulus”) olarak değil de “halk” olarak tanımladılar?

¹³⁵ Bu hızı mümkün kılan faktörler arasında Dr. Şivan ve arkadaşlarının Güney Kürdistan'da, Kemal Burkay (Hıdır Murat) ve çevresinin (Ronahî) Avrupa'da 1973 öncesinde yürüttüğü çalışmalarının bu tarihten sonra değişik biçimlerde ve kanallarla Türkiye'ye taşınmış olması da sayılmalıdır. Anılan iki alana, yine aynı tarihlerde DDKO savunmalarının hazırlandığı Diyarbakır cezaevini de eklersek, Kürt hareketinin 1970'lerdeki radikal diskurunun üretildiği ilk üç önemli mekanı belirlemiş oluruz. Bu üç mekanın en belirgin ortak yanı, her üç mekanda da insanların “normal” yaşam koşullarından kopmuş/koparılmış olmalarıdır. Normal'den bu tarz bir kopmanın/koparılmanın, olgulara her zamankinden farklı anlamlar yükleme, yani yeni diskurlar inşa etme yeteneğini ve eylemini nasıl etkilediği, ilginç bir epistemoloji konusu olmalıdır.

Bu soru yersiz değildir; çünkü yukarıda da belirtildiği gibi, Kürt hareketinin önderleri 1900’lerin başından beri Kürtlerin bir “millet” olduğunu ileri sürer, mücadelelerini de bu kavram üzerinden yürütürlerdi. Hal böyleyken, “Kürt milleti” kavramı, acaba neden DDKO davası savunmalarında birden “Kürt halkı” kavramına dönüştü?

Halk ile millet kavramları arasındaki farkların savunmaları yazanlar tarafından bilinmemesi nedeniyle mi?

Bir olasılık olarak bunu reddetmek mümkün olmasa da, sorunun buradan kaynaklandığını düşünmek fazla kolaycı olacaktır. Özellikle de DDKO’cuların Türk sosyalistleriyle olan ideolojik-teorik etkileşimleri bilindiğinde. Çünkü Marksist literatür bu iki kavram arasında net bir ayrım yapar ve Türk Marksistleri de, genellikle, bu ayrımın bilincinde olarak Kürtleri bir milliyet/millet/ulus olarak tanımlarlardı. Nitekim Doğu Perinçek ve arkadaşlarının 12 Mart yargılamaları esnasında yaptıkları siyasi savunmada, Kürtler açık bir şekilde “millet” olarak tanımlanmışlardır. Türk Marksistleriyle iç içe olan ve her gün onlarla Kürt sorununu tartışan insanların söz konusu kavramlar arasındaki ayırmadan haberdar olmaları pek mümkün görünmüyor. Nitekim İCM-1’de değişik yerlerde Millet kavramı da kullanılmıştır.⁽¹³⁶⁾

Geriye iki ihtimal kalıyor:

1) Terkipteki “halk” kelimesi, tıpkı ondan önce yaygın biçimde kullanılan “Doğu” sözcüğü gibi bir perdeleme ifadesi olarak kullanılmıştır.

Bu ihtimal üzerinde düşünülmelidir; çünkü savunmayı kaleme alanlar “halk” kelimesini öyle kullanmışlardır ki, bunu “millet” kelimesiyle değiştirdiğinizde kavramsal planda ciddi bir sorunla karşılaşmazsınız. Bu da kaçınılmaz olarak şu soruyu sormaya götürüyor: Acaba savunmanın sahipleri “Kürt milleti” demek istiyorlardı da, bu kavramı o günün ko-

¹³⁶ Bir örnek: “...Osmanlı imparatorluğunda Millet kavramı yoktu. Bunun yerini alan ‘ümme kavramı’, ...” (DDKO 1975: 166).

sullarında fazla sivri buldukları için daha yumuşak bir terim olan “Kürt halkı” kavramını mı tercih ettiler?

2) “Halk” sözcüğü, Kürt ulusalcılarının kendilerini ayırmaya çalıştıkları Türk solundan gelebilecek ideolojik basınca karşı koruyucu bir sözcük olarak kullanılmıştır.

Bu ihtimal üzerinde de düşünülmelidir; çünkü dönemin Türk solu, Kemalist milliyetçiliğin epeyce etkisinde bir akım olarak, “ulusal sorun”u, çoğunlukla görmezden geliyor, küçümsüyor ve bu bağlamda “millet”/“ulus” gibi kavramlarla ilgilenen kişileri ‘sınıfsal sorunlar dururken burjuvazinin de bir parçası olduğu ulusal sorunlarla ilgilendikleri’ gerekçesiyle değersizleştiriyordu. Böyle bir ideolojik, siyasal atmosferde, Türk solcularıyla birçok ideolojik ve eylemsel ortaklığı bulunan ve teorik olarak onlardan daha donanımsız durumda olan Kürt gençlerinin, kendilerini Türklerden ayrı olarak ifade etmeye çalışırken, Türk solcularından gelebilecek eleştirilere karşı duyarlı ifadeleri tercih etmeleri anlaşılabilir değildir. “Millet”/“ulus” kavramı yerine, dönemin solcuları ve sosyalistleri arasında hayli popüler ve değerli bir ifade olan “*halk*” kavramını kullanmak, bu bağlamda işlevsel görünmüş olabilir.

Benim şahsi kanaatim, zikredilen her iki nedenin de savunmacıların tercihleri üzerinde etkide bulunduğuudur. Her kopan, koptuğu şeyden bazı unsurları beraberinde taşır. Kopanın, görece daha rafine bir biçim ve içerik kazanması, bir zaman meselesidir. Bu açıdan bakıldığında Kürtlerin 1970’lerde başlattıkları kopuşun, kopuşla ilgili bu genel kurala uygun geliştiği söylenebilir. O gün kopuş esas olarak iki cephe de yaşanıyordu: İlki, genel olarak Türk siyasal sisteminden kopuştu, ki özel olarak muhalif Türk Marksist hareketinden kopuş da bunun bir parçasını oluşturunuyordu. İkinci kopuş ise düz Kürt milliyetçiliğinden, yani kendini açıkça Kürt milliyetçisi olarak tanımlayan gelenekten kopuştu. Yukarıda zikredilen iki ihtimal, bu kopuşlardan birincisiyle ilgili görünmektedir, yani genel olarak Türk siyasal sisteminden, özel olarak da Türk sosyalist muhalefetinden kopuş. Fakat öyle

görünüyor ki, burada zikredilen ikinci kopuş da “ulus” yerine “halk” kavramının tercih edilmesinde etkili olmuştur. Savunma yapan DDKO sanıkları, kendilerini “solcu” veya “sosyalist” olarak tanımlıyorlar ve düz Kürt milliyetçilerinden de (ki genellikle “yurtsever” koduyla anılırlardı) ayrı bir duruş sergilemek istiyorlardı. “Millet” yerine “halk” kavramını kullanmak, bu yeni duruşa uygun bir diskur yaratmak bakımından belli bir işlev yerine getirmiş olabilir. Bunu bir hipotez olarak kaydetmek istiyorum.

Yukarıdan beri anlatılagelen hususlar, DDKO savunmalarının birer metin olarak geçiş karakterini ortaya koyuyor. Sosyalizmden etkilenmiş Kürt muhalefeti, o dönemde, kendini bağımsız bir hareket olarak inşa etme çabasındaydı. DDKO savunmaları, bu çabanın ifadesi oldular, ve geçişin tipik özelliklerini üzerlerinde taşıdılar. Zamanla, yani Türk solcularından ve açık Kürt milliyetçilerinden daha net kopuşlar ifade eden toplumsal pratikler ortaya çıktıkça, Kürt hareketinin düşünce planındaki ifadeleri de buna uygun arınma ve rasyonalizasyon süreçlerinden geçtiler. Ama bu sürecin daha açık biçimde görülebilmesi için ‘70’lerin yaşanması gerekecekti. Bu açıdan bakıldığında, bazı 12 Eylül savunmaları, Kürt hareketinin gerçek manada ve her alanda bağımsız bir özne olarak sahneye çıktığı bir dönemin yargı platformlarındaki ifadeleri olarak belirirler ve gelenekten tam bir kopuşu ifade ederler. Elazığ Kawa davası savunması da bu metinlerden biridir.

Fakat 12 Eylül dönemi savunmalarına gelmeden evvel, iki hususa değinmek istiyorum. Bunlardan ilki, aynı dönemde DDKO sanıklarıyla birlikte Diyarbakır cezaevinde yargılanan Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP) davası sanıklarıyla, ikincisi de DDKO savunmalarıyla hemen hemen aynı dönemde yapılan Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) savunmasıyla ilgilidir. Böylece mahkemeler bağlamında dönemin genel tablosunu tamamlama imkânını elde edebiliriz.

1968 operasyonu ile fiilen tasfiye noktasına gelen ve çalışmalarını durduran TKDP yöneticileri, yani Said Elçi ve arkadaşları, tahliye olduktan yaklaşık bir yıl sonra yeniden ortak faaliyet yürütmeye başladılar. 68 operasyonundan kısa bir süre önce partiyle ilişkisini kesmiş ve 68 operasyonunda da her nasılsa deşifre edilmemiş olan Şerafettin Elçi de bu çalışmalara katıldı. Bu canlanmada etkili olan önemli faktörlerden biri de Dr. Şıvan'ın (Sait Kırmızıtoprak) Türkiye'de Kürdistan Partisi (T-KDP) adında⁽¹³⁷⁾ ve ağırlıklı sol eğilimli üniversiteli gençlerin önderliğinde, dinamik bir illegal parti kurup Güney Kürdistan'da Barzani güçlerinin elindeki kurtarılmış bölgede inşa ettiği bir kampa yerleşmesi; bu üsse dayanarak yürüttüğü faaliyetlerini Hakkari'den İstanbul'a kadar yaymayı başarması; ve TKDP'nin sınır boylarındaki mensup ve taraftarlarını kayda değer ölçüde kazanmış olmasıydı. Dr. Şıvan ve ekibinin bu hızlı gelişimi sadece Türk devleti için değil, TKDP yöneticileri için de uyarıcı oldu. Söz konusu alarmin da etkisiyle çalışmalarını hızlandıran Said Elçi ve arkadaşları ciddi bir faaliyet yürütmeye fırsat bulamadan 12 Mart cuntası iktidara el koydu. Bu durum, Said Elçi'nin Güney Kürdistan'a gitmesiyle ve orada esrarengiz bir şekilde öldürülmesiyle neticelendi.

Barzani yönetimi, cinayetten Dr. Şıvan ve arkadaşlarını sorumlu tuttu ve T-KDP'nin önde gelen bazı kadrolarını yargılamak üzere tutukladı. Şerafettin Elçi ve Derwêşê Sado-partinin bir diğer yöneticisi olan Şakir Epözdemir'i yeterince anti-Şıvancı görmedikleri için dışlayarak- tutuklu olan Dr. Şıvan ve arkadaşlarının ölümüne mahkum edilmeleri için gerekli "kamuoyu"nu yaratma çalışmalarına aktif olarak katıldılar. Dr. Şıvan ve arkadaşları, bu şekilde göstermelik bir yargılamanın ardından kurşuna dizildikten ve partileri

¹³⁷ Said Elçi'nin partisiyle Dr. Şıvan'ın partisi neredeyse aynı ismi taşıyorlardı. İsimler arasındaki tek fark, Dr. Şıvan'ın partisinin isminde bulunan (-de) takısıydı: Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi. Kısaltılmış isimlere gelince Dr. Şıvan'ın partisi için tire işareti kullanıyoruz: T-KDP.

(T-KDP) Barzani tarafından dağıtıldıktan sonra, Şerafettin Elçi rakipsiz kalan TKDP'nin başına geçti. Fakat bu rakipsizlik durumundan istifade ederek parti çalışmalarını geliştirmek yerine birkaç ay sonra her şeyi bırakıp köşesine oturdu, ardından da tutuklandı. Böylece dönemin iki illegal Kürt partisi de fiilen tasfiye edilmiş oldular. Olayların bu şekilde gelişimi, konuyla ilgilenen bazı araştırmacıların, Kürt kamuoyunda "Saitler Olayı" olarak adlandırılan bu trajik olayı, Türk Milli İstihbarat Teşkilatı'nın ve Barzani'nin değişik amaçlarla dahil olduğu bir komplo olarak değerlendirmelerine yol açtı.⁽¹³⁸⁾

Konumuz, Saitler Olayı'nın analizi olmadığından gelişmeleri özetlemeyi burada noktalıyorum. Yukarıdaki özetten amaç, 12 Mart cuntası döneminde gerçekleşen TKDP yargılamasının arka planını vermektir. İki illegal Kürt partisinin tasfiyesiyle karakterize olan bu sürecin devamında tutuklanan Şerafettin Elçi, Diyarbakır cezaevine konuldu ve çoğunlukla esnaf, küçük ağalar, aşiret ileri gelenleri ve "mela"lardan⁽¹³⁹⁾ oluşan otuz dolayında sanıkla birlikte ve TKDP davasında yargılandı. Fakat bu davada yargılananlar sadece TKDP taraftar ve üyeleri değildi. Bunların yanı sıra Musa Anter ve Edip Karahan gibi herhangi bir illegal partiye üyeliği konusunda kesin veriler bulunmayan kişiler de davaya dahil edilmişlerdi.

Bu davada TKDP adına siyasi savunma yapan olmadı. Örgütün kuruculuğunu ve bir süre de genel sekreterliğini yapmış olan Şerafettin Elçi siyasi savunma yapmak bir yana, 12 Mart cuntasının avlamakla meşgul olduğu solcular ve komünizm aleyhine ifadeler vermeyi tercih etti. Anti-komünist ve anti-Kürt tutumundaki sertliğiyle tanınan askeri savcı Yaşar Değerli'nin hazırladığı esas hakkındaki mütalaada Elçi'yle ilgili iddia gayet ilginçti: "Sonuç olarak sanık Şerafettin

¹³⁸ Bu tezin değişik biçimlerde işlendiği iki çalışma için bkz.Akar 2006, Aydoğmuş 2006B.

¹³⁹ Çoğunlukla medrese eğitimi almış ve köylerde -resmi veya gayri resmi olarak- dini görevler ifa eden kişi, molla.

Elçi'nin Kürdistan amacına yönelik Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi illegal örgütüne girdiği ve burada ileri örgütsel yönetim biçiminde faaliyetlerini kanıtlayan bir durum olmadığı anlaşılmaktadır.”⁽¹⁴⁰⁾

Şerafettin Elçi, kısa bir hapislik hayatının ardından tahliye oldu ve dışarıdayken, Musa Anter'le birlikte, MİT ile sağladıkları mutabakat uyarınca o sırada yurt dışında bulunan ve kendisinden sonra TKDP genel sekreterliği görevini devralmış olan Derwêşê Sado'nun Türkiye'ye gelerek MİT'e teslim olmasını sağladı.⁽¹⁴¹⁾ TKDP'nin sol muhalefetin eline geçtiği 1970'lerin ikinci yarısında illegal örgütlü mücadelenin içinde bulunmayan Şerafettin Elçi, 1970'lerin sonlarına doğru kurulan ikinci Ecevit hükümetinde bayındırlık bakanı oldu.

Kısacası, 1969'da Kürtler adına ilk siyasi savunmayı yapan TKDP mensupları, 12 Mart dönemi yargılamalarında aynı tutumu devam ettiremediler. Yanı başlarında DDKO'lu sanıklar harıl harıl savunma hazırlarlarken, bu konular hiç kendilerini ilgilendirmiyormuş gibi davrandılar. Böylece partinin kurucu lideri Said Elçi ve Şakir Epözdemir'in 1969'da yaptığı siyasi savunmalar bir geleneğe değil, bu partinin geçmişindeki bir sapmaya dönüştü. Çünkü TKDP'nin mensup ve taraftarları daha sonraki dönemlerde de (12 Eylül gibi) davalarını mahkemeler karşısında savunma tavrı gösteremediler; bu anlamda geleneksel çizgiye geri döndüler.

12 Mart dönemi yargılamalarıyla ilgili değinmek istediğim ikinci husus olan Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi -TİİKP savunmasına gelince, adına savunma yapılan TİİKP, Doğu Perinçek ve arkadaşlarının kurduğu illegal bir partiydi. 12 Mart cuntasından evvel kuruldu. Bazı legal faaliyetlerin yanı sıra Pazarcık (Maraş) ve Söke (Aydın) gibi yerlerde top-

¹⁴⁰ Değerli 1973: 74.

¹⁴¹ Ferhat Aydın'la yaptığım röportaj (2002). Aydın, 1980 darbesini takiben birkaç yıl boyunca TKDP'nin genel sekreteri görevini yürütmüştür, halen İsveç'te siyasi mülteci olarak yaşamaktadır.

rak işgalleri türünden illegal eylemlerde de bulundu. Maocu ve Kemalist görüşlerin birleştirilmesinden oluşan bir ideolojik-teorik anlayışa sahipti. Politik olarak Türkiye'deki militarist merkeze yakın duruyordu. Solcu askerler tarafından yapılacağına inanılan 9 Mart darbesinin gençlik içindeki taşıyıcılarından biri olmak istedi, fakat üç gün sonra gerçekleşen 12 Mart darbesinin kurbanlarından biri oldu. Partinin yöneticileri, yargılandıkları sıkıyönetim mahkemelerinde kendilerinden beklenmeyen radikallikte bir toplu siyasi savunma yaptılar.

602 sayfa tutarındaki bu savunma, önsözünde belirtildiğine göre, 200'den fazla insanın katkısıyla ve yaklaşık iki yıllık bir çalışmayla hazırlandı, 141 sanık tarafından imzalandı ve 14 Haziran-9 Temmuz 1974 tarihleri arasındaki duruşmalar boyunca mahkeme salonunda okundu. TİİKP savunmasının bir bölümü Kürt sorunuyla, ya da o zamanki popüler adıyla söylersek, "milli mesele"yle ilgiliydi. "*Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi Kürt Milletinin Kendi Kaderini Tayin Hakkını Kayıtsız Şartsız Savunuyor*" başlıklı bu bölüm, yayımlandıktan sonra sadece Türk solcuları arasında değil, Kürtler arasında da popüler oldu⁽¹⁴²⁾. Bunun nedeni, başka şeylerin yanı sıra, Kürt sorununda görece radikal tespitler ve talepler içermesiydi. O dönemde Kürtler üzerine söylenmiş bütün radikal sözler, Kürtler arasında şu ya bu düzeyde ilgi görüyordu. TİİKP savunmasından daha önce kaleme alınmış olan İbrahim Kaypakkaya'ya ait milli mesele ile ilgili makale bir diğer örnektir.⁽¹⁴³⁾

¹⁴² Bu popüleriteye dair canlı tanık bulmak kolaydır, ancak beş çeyrek asır önce mahkeme kayıtlarına geçmiş bir ifadenin tanıklığını tercih ediyorum: PKK Merkez Komitesi üyelerinden Mazlum Doğan, 1981 yılı Haziranında Diyarbakır Askeri Sıkıyönetim Mahkemesinde verdiği ifadesinde, üniversiteli bir genç olarak, 1970'lerin ortalarında Kürt sorunuyla nasıl ilişkilendiğini anlatırken, o dönemde üniversite gençliği arasında Kürt sorunu bağlamında yürütülen bazı tartışmaları özetliyor ve TİİKP savunmasındaki milli meseleyle ilgili bölümün bu tartışmalara olan katkısına değiniyor (bkz. Doğan 1982: 268).

¹⁴³ Bkz. Kaypakkaya 1971.

TİİKP savunmasında, Kürtler, dönemindekilerle kıyaslandığında daha radikal diye nitelenbilecek bir şekilde, bir ulus olarak tanımlanıyor ve ayrılıp bağımsız bir devlet kurma hakkı da dahil olmak üzere “kendi kaderlerini tayin hakkına” sahip oldukları savunuluyordu.⁽¹⁴⁴⁾ Bu, ne 1969 TKDP davası savunmalarında, ne de 12 Mart dönemindeki DDKO savunmalarında görülen bir düzeydi. Bu açıdan bakıldığında, DDKO davası savunmalarının bir “ideolojik savunma”, TİİKP savunmasının ise bir “siyasi savunma” olduğu söylenebilir.

¹⁴⁴ Bkz. TİİKP 1992: 395-438. Tamamen tesadüf eseri bu savunmanın ön hazırlıklarıyla ilgili bazı metinleri görme imkânım oldu. Savunmanın hazırlayıcılarından ve imzacılarından biri olan Mehmet Bedri Gültekin, 12 Mart döneminde Mamak'ta yazılan savunmanın “milli mesele”yle ilgili bölümünün ön çalışmalarını irice bir klasörde toplamıştı. Klasör, nasıl olduğunu bilmediğim bir biçimde, onun bir tanıdığı olan ve daha sonra Kawa örgütünde çalışan Metin Gök'ün eline geçmişti. Metin, 1979 Martında bir gün kendi evinde bu klasörü okumam için bana verdi. Zamanım kısıtlıydı, bütün yazılara bakmadım. Birkaç saat içinde okuyabildiklerimden ve göz atabildiklerimden çıkardığım sonuç şu idi ki savunmayı hazırlayanlar, konuyla ilgili olarak hayli geniş bir çalışma yapmışlar, Çin de dahil olmak üzere birçok ülkede ulusal sorunun nasıl çözüldüğüyle ilgili o dönem Türk ve Kürt solcuları arasında pek bilinmeyen malzeme toplamışlardı. Bundan da ilginç olanı, bu metinlerin birinde, TİİKP'li birinin, TİİKP adına, Kürtlerin Türklerden bağımsız örgütlenmesinin meşru olduğu anlamına gelebilecek bazı tezleri tartışmış olmasıydı. Şu anda hatırlayamadığım nedenlerle, hem ben hem de Metin Gök, bu kişinin M. Bedri Gültekin olabileceği ihtimali üzerinde durmuştuk. Bu ihtimalin doğruluk derecesini bilmiyorum; zaten konumuz açısından önemli de değil. Önemli olan, savunmanın hazırlanması sürecindeki iç tartışmalarda, çalışmayı yürüten ekipten bazılarının, Kürt meselesinde görece radikal pozisyonlara sürüklenmiş olmalarıydı. Burada sürüklenmek deyimini bilerek kullanıyorum; çünkü Aydınlık grubu, savunmanın yayımını izleyen yıllarda Kürt hareketine karşı en “sosyal-şoven” tutumların temsilcilerinden biri olarak belirdi. Perinçek ve ekibinin '70'lerdeki bu virajı, aynı ekibin 1990'ların başında pro-Kürt bir tutum izlerken, 1990'ların sonlarına doğru anti-Kürt bir tutum takınmaya başlamasıyla aldığı viraja benziyor. Bu virajların arkasında yatan nedenler incelenmeyi bekleyen konular arasındadır. Kürt muhafazakar ve “liberal” milliyetçilerinin bu virajları izah etmek amacıyla sığındığı ajan öyküleri, olayın karmaşıklığı karşısında oldukça hafif kalmaktadır.

Kürt meselesinde pratik alanda DDKO'dan daha geri bir pozisyonun sahibi olan bir partinin, iş savunmaya geldiğinde DDKO sanıklarından daha ileri bir tavır takınması, üzerinde düşünölmeye değer bir terslik oluşturmaktadır. Fakat konumuzdan uzaklaştıracığı için bu meseleye girmiyorum. Sadece şuna dikkat çekmek istiyorum ki, TİİKP savunması, 12 Mart yargılamaları sırasında Kürt sorununun Türk solcularının da gündemine girdiğini ve dönemin Kürt gruplarından daha radikal bazı savunmaların yapılmasına vesile olduğunu göstermektedir.⁽¹⁴⁵⁾

Burada ironik olan şey, söz konusu radikalizmi besleyen etkenlerden birinin, Kürtlerin yollarını Türk solcularından ayırma eyleminin kendisi olması ve DDKO'nun, bu eylemin hem ifadelerinden hem de etkin aktörlerinden birini oluşturmasıdır. Böylece bir kez daha, DDKO davasıyla ilgili olarak başlangıçta yaptığımız tespiti getiriyoruz: DDKO eyleminin pratik anlamı ve sonuçlarıyla bu eylemi mahkemelerde savunan metinlerin ifade düzeylerinin geriliği arasındaki açıklık. Ancak bu açığın epistemolojik incelenmesi, demin belirttiğim gibi, konumuzun dışında kalıyor. Belki şu kadarı söylenebilir ki, 1970'lerin ikinci yarısı, bu tersliğin giderilmesi yönünde gelişecekti. TİİKP, 12 Mart dönemi mahkemelerinde söylediklerinden çark edip lafız itibarıyla da devletin açık destekçisi/uzantısı durumuna dönüşürken, Kürtler mahkemelerde kendi eylemlerinin içeriğine daha uygun ifadeler kullanmaya doğru yöneleceklerdi. Ancak bu son hususu daha açık biçimde görebilmemiz için 12 Eylül yargılamalarını beklememiz gerekti. Bu yargılamalara

¹⁴⁵ Metin Gök'ün evinde göz atma fırsatı bulduğum bir diğer 12 Mart savunması ise sonraki yıllarda illegal TKP(ML) örgütünün önde gelen kadrolarından biri olarak yeniden yargılanacak olan Ziya Ulu-soy'a aitti. "Ben bir Kürt komünistiyim!" diye dönemine göre oldukça radikal bir ifade ile başlayan bu savunmada da konuyla ilgili ilginç değerlendirmelerin bulunduğunu hayal-meyal hatırlıyorum. Hangi mahkemede yapıldığını hatırlamadığım bu savunmanın şu ana kadar yayımlanıp yayımlanmadığını da bilmiyorum.

gelmeden evvel, 1970'lerin ikinci yarısında yapılan bazı yargılamalara ve savunmalara bakmamız gerekiyor.⁽¹⁴⁶⁾

¹⁴⁶ Elinizdeki Sunuş'u yazarken, TİİKP savunmasındaki radikalizmin DDKO'lu sanıkların görece radikal bir savunma yapmış olmaları üzerinde etkide bulunmuş olabileceğini bir varsayım olarak düşünüyordum; ancak bununla ilgili yeterli veriye sahip olmadığım için bu düşüncemi ifade etme gereği görmedim. Sunuş'un ilk yazılışı bittiğinde, değerlendirmelerini almak için DDKO savunmalarıyla ilgili bölümü kendisine yolladığım Recep Maraşlı, cevabında, benim konuyla ilgili düşüncelerimden tamamen habersiz olarak, bu konuda ilginç veriler aktarmış. Yorumsuz aktarıyorum: "Savunmalarla ilgili olarak ikinci hatırladığım şey ise o tarihlerde yapılmış olan TİİKP davası savunmasıdır. Tutukevinde TİİKP davasının bazı sanıkları da vardı. ... TİİKP'in Ankara Sıkıyönetim'de yapılan yargılamalarında dörtlü imza ile [Doğu Perinçek, Gün Zileli, Atıl Ant'ın (yanlış hatırlamıyorsam Halil Berktaş da olmalı)] yaptıkları savunmayı getirtmişlerdi. Bana da okuttuydular. Bu metinde kullanılan dil, jargon ve anlatım bana hem daha çarpıcı hem de daha cesurca gelmişti. Kürt ulusunun varlığından, [Kürtlere] yapılan baskı ve 'milli zulüm'den söz ediyor[lar], Cunta ile ilgili [olarak] daha keskin ve net eleştirilerde bulunuyorlardı.

Bu savunmayı benim gibi diğer tutukluların da okudukları[ndan] ve haberdar olduklarından eminim. En azından İbrahim Güçlü'nün (ki ranza komşusuyduk) okuduğunu ve ayaküstü değerlendirmeler yapıldığını biliyorum...." (18 Şubat 2007 tarihli e-mail'den) Öyle anlaşılıyor ki burada sözü edilen savunma, yukarıda değindiğim savunmadan ayrı, onun öncülü olan bir savunmadır.

i) 1975-80 Dönemi Savunmaları

1 2 Mart askeri cuntasını izleyen dönemde, özellikle de 1975'ten sonra, Kürt davasıyla ilgili yargılamalar aralıksız biçimde devam etti. Bunlar, genellikle bazı legal dernekler veya yayınlarla ilgili yargılamalardı. Hemen her sayısı hukuki engellerle karşılaşan Kürt yayınları bu engellerden sıyrılabilmek için değişik yollara başvuruyorlardı. Yayınların hukuki sorumluluğunu (yazı işleri müdürlüğünü), kaybında çok büyük zarar görülmeyen güvenilir bir örgüt elemanına veya sempatizanına tevdi etmek (aksi örnekler de vardı hiç kuşkusuz) ve soruşturmaların başlamasıyla birlikte ilgili kişiyi “yeraltına” çekmek veya Türkiye dışına çıkarmak da bunlar arasındaydı. Bu dönemde, özellikle de 1978'den itibaren diğer devlet kurumları gibi adalet sistemi de giderek felç olmuştu. Bu ve benzeri gelişmelerin eseri olarak 1970'lerin sonlarına doğru legal alan ile illegal alan arasındaki sınırlar bir hayli belirsizleşmişti. Bazı faaliyetler artık yarı-legal biçimlerde yürü(tülü)yordu. Dolayısıyla tutuklamalar yapılıyordu, ancak bildiğimiz manada gösterişli yargılamalar pek görülmüyordu. Yine de yankı uyandıran bazı yargılamalar ve savunmalar yok değildi.

Bunlardan ilki Ankara DDKD'nin kapatılmasıyla ilgili davadı. DDKD 1974 affını takiben kurulmuş DDKO benzeri bir Kürt derneğiydi. Kısa dönem sonra hakkında bir kapatma davası açıldı ve bu da 12 Mart sonrası dönemdeki ilk savunmaların yapılmasına vesile oldu. Derneğin yöneticilerinden ve davanın sanıklardan biri olan İkrâm Delen'in verdiği bilgi-

ye göre⁽¹⁴⁷⁾, yargılanan dernek yöneticilerinden Ahmet Göksoy, Hamit Geylani, İkrâm Delen, Mustafa Aksakal, Reşit Deli, Rüşti Mütevellizade, ve Rıfat ortak bir yazılı savunma yaptılar. Derneğin yöneticilerinden Hazım Kılıç -o sıralar başlamış olan siyasal ayrışmalar nedeniyle- ayrı bir savunma yaparken, bir diğer yönetici olan Fadlı Kıran herhangi bir savunma yapmadı. İ. Delen'in belirttiğine göre, DGM'ye sunulan bu ortak savunma daha sonra teksir olarak çoğaltıldı ve dağıtıldı; ancak benim anılan savunmaya ulaşma imkânım olmadı. 1981'de Stockholm'de yayımlanan Rızgariya Kurdistan dergisinde yapılan bir özete göre, bu savunmada şu hususlar ele alınmıştır:

“1-Evet, DDKD, Kürt gençliğini örgütlemek için DDKO'nun mirası üzerine kurulmuş demokratik bir gençlik örgütüdür. Kürt gençliğinin yozlaşmasını önlemek, talep ve ihtiyaçlarını karşılamak için örgütlenmiş ve yasal amaçları doğrultusunda çalışmalar yapmıştır. Bölücü değil tersine birleştiricidir.

“2- Sömürge Kürt halkının mücadelesi haklıdır. Kürt halkının mücadelesini desteklemek bir insanlık görevidir. Bu görev iddia edildiği gibi ırkçılık değildir, olamaz. Irkçılık bu haklı mücadeleye karşı olmak, onu bastırmaktır.

“3- Bu anlamda DDKD suçlu değildir.” ⁽¹⁴⁸⁾

Kişisel görüşmemizde İkrâm Delen'in söz konusu savunmanın içeriğiyle ilgili söyledikleri de yukarıdaki özetle uyumluydu. İçeriğe ilişkin bu bilgiler ışığında, DDKD savunmasının, hukuksal kaygıları görece belirgin bir ideolojik savunma olduğunu söylemek mümkün görünüyor.

1970'lerin ikinci yarısında yapılan benzer içeriğe sahip bir diğer savunma Ala Rızgarî dergisinin sahibi sıfatıyla yargılanan İkrâm Delen'in Van'da tutukluyken yaptığı savunmadır. 8 Ağustos 1979 tarihli bu savunma da Stockholm'de

¹⁴⁷ İkrâm Delen'le yapılan görüşme. Stockholm, 16-12-2006.

¹⁴⁸ Rızgariya Kurdistan 1981: 8.

çıkmakta olan Rızgariya Kurdistan dergisinde yayımlanmıştır.

İkram Delen'in savunması altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilkel komünal toplumdan günümüze kadar toplumların gelişmeleri -yaygın Marksist açıklamaya uygun bir şekilde- özetlenmektedir. İkinci bölümde Kürdistan tarihi konu edilmekte ve Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesi anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde Türk devletinin ve var olan sistemin -emperyalist sistemle ilişki içerisinde- eleştirisi yapılmakta ve "Türkiye'deki faşist sömürgeci" uygulamalar teşhir edilmektedir. Dördüncü bölümde, iddia makamının yönelttiği ırkçılık suçlamasına cevap verilmekte ve Ala Rizgarî'nin değil, aslında Türkiye'deki sistemin ırkçı olduğu iddia edilmektedir. Beşinci bölümde, o dönemde güncel bir olay olan Muş'un Malazgirt ilçesindeki "komando terörü" konu edilmekte ve 1970'lerin başlarındaki komando baskınlarıyla ilgili olarak hazırlanan DDKO bültenlerindeki benzer bir şekilde, örnekler verilerek uygulamalar teşhir edilmektedir. Nihayet son bölümde sanığın kendisine yönelik hukuki suçlamalara cevap verilmektedir.⁽¹⁴⁹⁾

Kürt davasına ideolojik, teorik ve hukuki düzeylerde sahip çıkan bu savunma, birçok bakımdan, tıpkı birkaç yıl önce yapılan DDKD savunması gibi, DDKO savunmalarına benzerdir. Aralarındaki en önemli fark, Delen'in savunmasında, aradan geçen süre içinde arınarak daha net biçimler kazanmış olan "Kürt ulusu", "sömürgecilik", "Kürdistan'da sömürgeci işgal ve sömürgecilik" gibi kavram ve tanımlamaların daha açık bir şekilde kullanılmış olmaları, yani Kürt sorununun konuluşunda daha açık bir tavır sergilenmiş olmasıdır. Bununla birlikte savunma, Kürt sorununun örgütsel ve siyasal boyutlarıyla doğrudan ilgilenmemiştir. Örneğin Rizgarî ve Ala Rizgarî dergilerinin bu konularla ilgili belirlemelerini (Kürtlerin kendi kaderlerini tayin hakkı ve bu hakkı kullanma uğruna verdikleri mücadelenin meşruluğu gibi)

¹⁴⁹ Bkz. Delen 1979: 16-21.

konu edinmemiştir, kendini, Kürdistan'daki sistemin teşhir edilmesiyle sınırlamıştır. Bu tercihleriyle, savunma, DDKO savunmasının yeni koşullara uyarlanmış bir versiyonu görünümü vermektedir ve ideolojik savunma kategorisinde değerlendirilebilir.

j) 12 Eylül Dönemi Savunmaları

1 2 Eylül askeri darbesiyle birlikte geniş tutuklamalar ve gösterişli yargılamalar yapıldı. Kürt muhalefetinin 1975'lerden sonra ulaştığı düzeyi yansıtan asıl savunmalar da bu yargılamalar esnasında ortaya çıktı. Bu, Kürtlerdeki siyasi savunma geleneğinde yeni bir sayfanın açılması anlamına geliyordu.

Ne var ki, 12 Eylül döneminde yapılan bütün savunmaları incelemek, elinizdeki yazının çerçevesini aşar. Özellikle Diyarbakır cezaevinde savunma yapma hakkının direnişle elde edilmesinden (kabaca 1983 sonları) sonra artan savunma sayısı, bunu olanaksızlaştırmaktadır. Anılan dönemde, deyim yerindeyse bir siyasi savunma patlaması yaşandı. Tutukluların daha önce maruz kaldıkları vahşi uygulamalara karşı duydukları kitlesel hınç ile grupsal ve kişisel rekabetin de bir ölçüde katkıda bulunduğu bir ortamda yapılan bu savunmaların tamamını incelemek, başlı başına bir çalışma gerektiriyor. Bu nedenle, ben elinizdeki savunmanın gerçekleştirilmesine kadar olan dönemde yapılan savunmalara veya savunma girişimlerine değinmekle yetineceğim. Böylece bu alt bölümün girişinde dile getirilen amaca ulaşabilir, yani elinizdeki savunmayı tarihsel planda doğru bir yere oturtabilmek için gerekli olan asgari malzemenin özetlenmesi işini tamamlayabilirim.

Savunma yapmayan gruplar

1 2 Eylül cuntası iktidara geldiğinde, başta Diyarbakır olmak üzere birçok bölgede değişik Kürt örgütlerine mensup pek çok tutuklu vardı. Bunların bazıları, kendi hareketlerinin liderleri veya önde gelen yöneticileri, yani özel bir durum olmadıkça kendilerinden siyasi veya ideolojik savunma yapmaları beklenen kişilerdi. Rizgarî grubundan Mümtaz Kotan ve Ruşen Arslan, Ala Rizgarî grubundan İkrâm Delen, Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi'nden (Özgürlük Yolu grubu) Nazif Kaleli ve Yılmaz Çamlıbel, Dengê Kawa grubundan Nurettin Elhüseyni, PKK'den Mazlum Doğan, Mehmet Hayri Durmuş ve Şahin Dönmez bunlar arasındaydı. Kısa bir süre sonra bunlara yine PKK yöneticilerinden Kemal Pir ve Yıldırım Merkit de katıldı. 1981 yılı başlarında Kawa'nın merkezi kadroları tutuklandı ve Adana, Ankara, Erzurum ve İstanbul'a dağıtıldılar. 1982 ortalarına gelindiğinde ise (KUK dışında) merkezi düzeyde kadrosu tutuklanmamış Kürt örgütü kalmamıştı.

Bilebildiğim kadarıyla, sözünü ettiğimiz döneme kadar yukarıda sayılanlardan sadece PKK ve Kawa'nın yönetici kadroları siyasi savunma yaptılar. Ala Rizgarî grubunun önde gelen kadrolarından dördü ideolojik savunma yapmayı tercih ettiler. Rizgarî grubunun yöneticilerinden biri, hukuki yanı ağır basan bir ideolojik savunma yaptı. Diğer gruplara mensup sanıklar ise ne ideolojik, ne de siyasi savunma yaptılar. Aşağıda bu grupların tavırlarıyla ilgili bir özet bulacaksınız.

Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi -TKSP ile (Özgürlük Yolu grubu) başlayalım. TKSP'ye mensup sanıklar siyasi sa-

vunma yapmadılar. Anılan dönemde Nazif Kaleli ve Yılmaz Çamlıbel gibi partinin merkezi düzeyde sorumlu bazı kadroları Diyarbakır cezaevinde bulunuyorlardı ve dışarıdaki partili yoldaşları da kendilerinden siyasi savunma yapmalarını istiyorlardı. Buna rağmen siyasi savunma yapmaya yanaşmadılar.⁽¹⁵⁰⁾

Savunma yapmaya yanaşmayan bir diğer grup Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP) idi. Bu grubun önde gelen kadrolarından Sıraç Bilgin de tutukluydu; fakat siyasi savunma yapma tavrının çok uzağında bir yerde konumlanmıştı. Keza bir dönem partinin sekreterliğini de yapmış olan Mehmet Ali Dinler ile Ahmet Kasımoğlu gibi diğer bazı TKDP yöneticileri de 12 Eylül döneminde tutuklandılar; fakat tıpkı 1971 cuntası dönemindeki yargılanmalarda olduğu gibi mahkemede partilerini ve faaliyetlerini savunmadılar.

TKDP'nin yönetimini 1977'de ele geçiren genç ve sosyalizme sempatiyle bakan kadroların yönettiği Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları (KUK) da savunma yapmayan gruplardan biriydi. Merkezi düzeyde tutuklu elemanı bulunmayan KUK, cezaevinde görece kalabalıktı. Buna rağmen aralarından siyasi savunma yapan çıkmadı.

Dengê Kawa da siyasi savunma yapmayan gruplar arasındaydı. Liderlerinden Nurettin Elhüseyni tutukluydu. Fakat kendisi içerideyken, dışarıda mensubu olduğu grup dağıldı ve kendisi de Aydınlık grubuna (Doğu Perinçek'in grubu) yakınlaştı.

Savunma yapmayan bir diğer örgüt Kürdistan İşçi Partisi -KİP (DDKD grubu) idi. KİP, 12 Eylül cuntası ilan edildiğinde, Kürdistan'daki en büyük örgütlerden biri idi. Davaları da henüz vahşi işkencelerin başlamadığı görece erken bir tarihte başlamıştı. Buna rağmen herhangi bir savunma yapmadılar.

¹⁵⁰ Diyarbakır cezaevindeki yönetici kadroların tutumu ve parti yönetiminin buna karşı tavrı, TKSP'nin 1982'deki bölünmesinde tartışılan konulardan birini oluşturdu. Zeki Adsız önderliğindeki muhalif grup, cezaevindekilerini direnmemekle, parti yönetimini de bu duruma karşı yeterince aktif tavır almamakla eleştiriyordu (bkz. Adsız 1982: 16-17).

Bunun pek çok sebebi olabilir; ama her halde en önemlilerinden biri, KİP Merkez Komitesinin 12 Eylül darbesinden sonra mahkemelerde siyasi savunma yapılmaması yönünde aldığı karardı. 12 Eylül darbesi karşısında “bekle gör” tutumu izleyen KİP yönetimi, darbeden kısa bir süre sonra gerçekleştirilen bir MK toplantısında cezaevindeki tutuklu DDKD’lilerin siyasi savunma yapmamalarını kararlaştırmıştı.⁽¹⁵¹⁾ Nitekim bu kararın baş sorumlusu olduğu söylenen Ömer Çetin de 1982’de tutuklandığında aynı çizgiyi izledi ve siyasi savunma yapmadı. Keza 1982’deki operasyonlarda yakalanan örgütün eski merkez komitesi üyelerinden Mahmut Çıkman da savunma yapabilecek durumdan uzaktı. DDKD-KİP davasından yalnızca Paşa Uzun savunma yaptı; o da DDKD’li değildi, bir süre önce bu gruptan ayrılmıştı ve o sıralar Ala Rizgarî grubuyla ilişki içindeydi.

Yukarıda sayılan gruplar, bir arada alındıklarında, tartışmasız biçimde, 1970’lerin Kürt hareketinin ağırlıklı bölümünü oluşturuyorlardı. Buradan, Kürt hareketinin büyük çoğunluğunun 12 Eylül yargılamaları sırasında siyasi savunma yapmamış olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu, dikkate değer bir durumdur. Çünkü Kürt hareketinin görece rafine bir siyasal aktör olarak siyaset sahnesine çıkışından sonra maruz kaldığı ilk ciddi şiddet dalgası karşısında sessizliğe büründüğünü ve bazı açılardan yüzyılın başındaki geleneksel tutuma geri döndüğünü düşündürmektedir. Bu tespit, hem öne, hem de arkaya doğru izlenerek incelenmesi gereken bir kalkış noktası oluşturmaktadır. Şimdilik sadece bu hususun altını çizerek savunma yapan grupların tavırlarını izlemeye devam edelim.

¹⁵¹ Merkez komitesi üyesi olmasına rağmen anılan kararın alındığı merkez komitesi toplantısında bulunamayan Sait Aydoğmuş’un belirttiğine göre, karar, kendisi de dahil iki merkez komitesi üyesinin yokluğunda alınmış ve cezaevlerine iletilmişti. Aydoğmuş, öğrendikten sonra karara itiraz etmediği için kendisinin de bu kararın sorumluluğunu taşıdığını düşünüyor (16-12-2006 tarihli kişisel görüşmemizden). Ayrıca bkz. Aydoğmuş 2006A.

Rizgarî Davası Savunması

Bir diğerkategori, siyasi savunma yapmayla yapma-
ma arasında bir tavır takınanlardan oluşuyordu.
Bunlar, mahkemelerde ne konumlarının gerektirdi-
ği veya konumlarından beklendiği düzeyde ideolojik, siyasi
bir tavır takınabildiler, ne de teslim oldular. Bir tür durumu
idare etme çizgisi izlediler.

Bu grubun en popüler örneği, Rizgarî grubuna mensup
Mümtaz Kotan ve arkadaşlarıdır. Kotan ve arkadaşları, siyasi
savunma konusunda oldukça iddialı bir geçmişe sahip
olmalarına rağmen 12 Eylül döneminde siyasi savunma yap-
madılar. Fakat tümenden suskun kalmak veya davayı reddet-
mek gibi bir tutum da benimsemediler. Diyarbakır zindanın-
dan sağ çıkabilme üzerine kurulu bir strateji izlediler ve
Dava'ya, söz konusu stratejiyle uyduğu oranda sahip çık-
tılar. Bu da, Kürt hareketinin düzeyini geriye çekerek o dü-
zeyde bir sahiplenme tavrında somutlaştı. Rizgarî'nin bir
örgüt olmayıp sadece bir dergi olduğunu ileri sürmeleri ve
dergiyi de ağırlıklı olarak hukuki bir zeminde sahiplenmeleri
bunun bir ifadesiydi.

Bu grubun mahkemede takındığı en dikkate değer tutum,
Ruşen Arslan'ın, Rizgarî dergisinin sahibi sıfatıyla dergiyi sa-
hiplenmesi oldu. Sahiplenme sözlü bir savunmayla yapıldı.
Steno kullanılmadığı için savunmanın kendisi elde mevcut
değildir. Tutanaklara yansıyan biçimi ise bugüne kadar ya-
yımlanmamıştır. Ulaştığım tek metin, aralarında Ruşen
Arslan ile Mümtaz Kotan'ın da bulunduğu bir grubun, yedi
yıl aradan sonra, avukatların tuttuğu notların da yardımıyla
ve "akılda kaldığı kadarıyla" savunmayı yeniden kurup kağı-

da dökmeleriyle ortaya çıkan ve Diyarbakır Hapishane Raporu adlı kitabın ikinci cildinde yayımlanan özettir.

Bu sonradan kaydedilmiş savunmanın, aslına ne kadar sadık olduğunu bilmiyorum. Bu hususu özellikle belirtmek istiyorum; çünkü bu savunma özetinin içinde yer aldığı kitap dizisi⁽¹⁵²⁾, Diyarbakır cezaevinde yatan Rizgarî dışındaki gruplara mensup tutukluların, ne yaptıklarını bilmez bir tarzda hareket ettiklerini, direnemediklerini, yanlışlar yaparak yenilgiye neden olduklarını, ihanetin başını çektiklerini, teslim olduklarını; buna karşılık kitabın yazarlarının, yani esas olarak Mümtaz Kotan ile bir ölçüde de onun arkadaşlarının,⁽¹⁵³⁾ cezaevi ve mahkemeler konusundaki tecrübeleriyle, önderlik kapasiteleriyle, siyasi olgunluklarıyla vb. çoğu kez en doğru tutumların sahipleri olduklarını kanıtlama iddiasıyla yazılmıştır.⁽¹⁵⁴⁾ Bir örnek açıklayıcı olabilir. Kitap,

¹⁵² Hapishane Raporu, dört kitaptan oluşan bir dizi olarak tasarlanmıştı. Fakat dizinin ilk iki cildinin yayını (Rızgari 1988 ve Rızgari 1989), Kürt hareketi saflarında Rizgarî'ye karşı sert tepkilere yol açınca, son cildi iki yayımlanamadı. Mümtaz Kotan 2003'te yayımlanan Yenilginin İzdüşümleri adlı kitabında yayımın durdurulmasını eleştirmektedir. Öte yandan, Yenilginin İzdüşümleri'ni bu dizinin gecikerek gelen bir cildi olarak okumak da mümkündür.

¹⁵³ Mümtaz Kotan'ın ifadesine göre, Diyarbakır Hapishane Raporu, Ruşen Arslan'ın da yardımıyla kendisi tarafından kaleme alınmıştır (Kotan 2003: 146, 117. dipnot). Bu iddianın doğru olup olmadığını bilmiyorum. Çünkü Ruşen Arslan, Mümtaz Kotan'ın kitabının yayımlanmasından iki yıl evvel yaptığı bir röportajda, bana, Hapishane Raporu'nun 8-10 kişilik bir grup tarafından kaleme alındığını söylemişti. Dediğine göre, bu çalışmadan amaç, başta Diyarbakır'dakiler olmak üzere 12 Eylül dönemi yargılamaları ve cezaevi uygulamaları konusunda bir dokümentasyon yapmaktır. Olayları yaşayanlar, yaşadıklarını ve duyduklarını örgüte bir rapor olarak sunacaklardı. Fakat daha sonra, hiç de yayıma hazır bir metin olmamasına rağmen yayımlanmasına karar verildi. Bu durum örgüt içinde bir tartışma yarattı.

Yukarıdaki anlatımlardan hangisi doğru olursa olsun, kitaptaki olumlulukların merkezine yerleştirilen öznenen Mümtaz Kotan'ı ve arkadaşlarını anlamakta bir yanlışlık yoktur.

¹⁵⁴ Mümtaz Kotan bu kitaptan 13 yıl sonra yayımladığı Yenilginin İzdüşümleri adlı kitabında da aynı iddiaları, yine aşırı polemikçi bir üslupla tekrarladi. Ruşen Arslan ise zamanla bu tutumdan bir ölçüde vazgeçmiş görünüyor. 2006 yılında yayımladığı anılarında, Diyarba-

Diyarbakır cezaevinde yapılan yazılı savunmalarla ilgili olarak: “5 Eylül [1983] Direnişi’ne kadar ve hatta ondan sonra da bir satır yazılı şey vermek mümkün olmadı.” diyor.⁽¹⁵⁵⁾ Somut bir bilgi görüntüsünde aktarılan bu veri, gerçeği anlatmak yerine, aslında Ala Rizgarî grubu gibi yazılı savunma verebilmiş grup ve kişilerle aralarındaki rekabete dair bir veri oluşturuyor. Çünkü yazarlarla aynı davada yargılanmış olan Ala Rizgarî grubuna mensup sanıklardan dördü 17 Temmuz 1981 tarihinde mahkemeye uzunca bir ortak yazılı savunma vermişlerdir. Keza Ala Rizgarî davası sanıklarından Kamil Sümbül de yazılı savunma yapmıştır. Aynı davada sanık olarak yargılanan Av. Şerafettin Kaya da savunmasını yazılı olarak verdiğini belirtiyor.⁽¹⁵⁶⁾

Bu tür soru işaretlerini ve rezervleri bir kenara bırakıp savunmayı özetlersek, Ruşen Arslan, mahkemede Rizgarî’nin bir örgüt değil, sadece bir dergi olduğunu; derginin çıkışının devlette panik yarattığını; bu nedenle birçok baskı ve engellemeyle karşılaştığını; dergiyi Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Etmeleri Hakkı’nı ve bu bağlamda Kürt halkının kendi Kaderini Tayin Hakkı’nı “tartışmaya sunmak için” çıkardığını; Marksist-Leninist düşünceye sahip bir kişi olduğunu;

kır cezaeviyle ilgili yazılan kitap ve yazıların büyük çoğunluğunda, yazarların kendi kusurlarını gizlediklerini, başkalarının hatalarını öne çıkardıklarını, bu amaçla olayları çarpıttıklarını vs. belirtiyor (Arslan 2006: 247). Gerçi kendisinin de yazılışına katkıda bulunduğu Diyarbakır Hapishane Raporu adlı kitap dizisinin buna bir istisna teşkil edip etmediğine dair açık bir şey belirtmiyor; ama okuru, Hapishane Raporu’nu da anılan kategorinin içine yerleştirdiğini düşünmeye sevk eden veriler de sunmuyor değil. Örneğin Diyarbakır cezaeviyle ilgili kitapların bazen doğrudan örgüt kararıyla yazıldıklarını söylemesi, bu tür bir veri olarak okunabilir. Çünkü bir önceki dipnotta da belirttiğim gibi “Diyarbakır Hapishane Raporu” da doğrudan örgüt kararıyla ortaya çıkmış bir metindir.

¹⁵⁵ Rizgari 1989: 561.

¹⁵⁶ “Seksen dördüncü olarak sorgum yapıldı. Bir kaç kişinin sorgusu daha yapıldıktan sonra duruşma ertelendi. Yazılı savunma vermiş ve kısa konuşmuştum. Yazılı savunmamı da okumadım. Olduğu gibi verdim.” (Kaya 2004: 271) Şerafettin Kaya, savunmasının içeriğiyle ilgili bilgi vermiyor.

derginin bütün görüşlerine katıldığını; devletin, dergiyi yargılayarak çifte standartlı davrandığını; derginin zamanla kendisine taraftar bulup maddi bir güç haline geldiğini, ASDK-DER gibi demokratik kitle örgütleriyle ilişkisinin de bu çerçevede geliştiğini; dergiyi bulunduran kişilerin örgüt üyesi olamayacaklarını; örgüt yöneticisi olarak suçlanan Av. Şerafettin Kaya'yı yurtsever demokrat nitelikleri nedeniyle seçimlerde desteklemiş olduklarını; örgüt yöneticisi olarak suçlanan Mümtaz Kotan'ın ise çocukluk arkadaşı, okul arkadaşı ve akrabası olduğunu, bu ilişkilerin örgüt üyeliğine kanıt teşkil edemeyeceğini; savcının, sanıkları doğuştan suçlu kabul ettiğini; örgüt üyeliğiyle suçlanan bütün sanıkların ifadelerinin işkenceyle alındığını; kendilerinin bu duruma itiraz ettiklerini, fakat savcı Turgay Çağlar'ın kanunları çarpıtarak işkencelere ortak olduğunu; mahkemenin vereceği kararın işkencelere dayanmak durumunda kalacağını ve “adaletin” temelini işkencenin teşkil edeceğini ifade etmiştir.⁽¹⁵⁷⁾

Değerlendirmeye başlamadan evvel, savunmanın üzerine oturtulduğu temel tezlerinden birini oluşturan Rizgarî'nin bir örgüt olmadığı yolundaki iddiaya bakalım. Böyle bir bakış, aynı zamanda savunmanın gerçekleştirildiği kontekstin önemli boyutlarından biri hakkında da fikir verecektir.

2001 yılında Ruşen Arslan'la yaptığım röportajda, kendisine mahkemede, Rizgarî'ye neden örgüt olarak sahip çıkmadıklarını sormuştum. Rizgarî gerçekten bir örgüt olmadığı için bunu yapmadıkları yolunda bir cevap vermişti. Yakın dönemde kaleme aldığı anılarında da -o röportaja gönderme yaparak- aynı gerekçeyi tekrarlıyor.⁽¹⁵⁸⁾ Şeklen düşünüldüğünde, Ruşen Arslan'ın söyledikleri belki doğru olabilir; yani Rizgarî'nin kabul edilmiş bir örgüt tüzüğü, yapılmış kongre-

¹⁵⁷ Bkz. Rızgari 1989: 382-389. Şerafettin Kaya'nın cezaevinden tahliye olduktan kısa bir süre sonra kaleme aldığı ve ilk baskısı 1983 yılında yapılan kitabında da bu savunmanın bir özeti var. Genel hatlarıyla buradaki anlatımla uyumlu bir özet olduğu söylenebilir. Bkz. Kaya 2004: 269-270.

¹⁵⁸ Arslan 2006: 267.

leri, seçilmiş bir merkez komitesi vb. olmayabilir. Özellikle de Rizgarî-Ala Rizgarî bölünmesi yaşanmadan önceki dönem düşünüldüğünde. Ancak şeklen böyle kurumlar olmasa bile, gerçek yaşamda bütün bu kurum ve organların işlevlerini yüklenmiş başka bazı organlar, mekanizmalar, inisiyatifler vb. vardı. Ve bu bakımlardan ele alındığında, Rizgarî, o dönemde -örnek olsun diye belirtiyorum- en az Kawa veya Ala Rizgarî kadar örgütlü bir yapı idi. Nitekim Ruşen Arslan'la yaptığım röportajda, kendisi de Rizgarî'nin daha başından itibaren bazı illerde "il komiteleri", bazı bölgelerde (Çukurova ve Diyarbakır gibi) "bölge komiteleri" oluşturduğunu ve komitelerin sürekliliklerini koruduklarını, en tepedeki Yazı Kurulu'nun ise pratikte örgütsel faaliyetlere yön veren bir yönetim organı gibi çalıştığını vs. söylemişti.⁽¹⁵⁹⁾

Rizgarî-Ala Rizgarî bölünmesinden sonra ise durum daha da değişti. Artık şeklen de örgütten bahsedilebilecek bir durum ortaya çıkmıştı. Ruşen Arslan, bu yeni dönemdeki örgütlenmeyle ilgili tartışmaların ve ön çalışmaların yürütüldüğü bir dönemde tutuklandı (Ekim 1979). Mümtaz Kotan tutuklandığında ise (Nisan 1980) örgütlenmeyle ilgili pratik çalışmalar belli bir noktaya gelmişti. Ruşen Arslan'ın röportajda bana söylediği gibi, artık bütün örgütlenmeden sorumlu bir "Siyasi Kurul" ve onun altında yer alan başka kurullar vardı. Bu "Siyasi Kurul"un bir üyesi olduğunu söyleyen Recep Maraşlı'nın yolladığı bir elektronik mektupta belirttiğine göreyse, anılan dönemde, Rizgarî'de örgütlenme faaliyetlerini yürüten "Siyasi Kurul" adlı bir üst organ ile şehir ve kasabalarda bu organa bağlı olarak çalışan "Birim" adı verilen örgütlenmeler oluşmuştu. Bu "Birim"ler, "Koordinasyon" adı verilen ara organlarla "Siyasi Kurul"a bağlı olarak çalışıyorlardı. Rizgarî önderleri, bu dönemde, "Kürdistan Komünist Partisi'nin Örgütlenme Planı"nı, programını ve tüzüğünü de kabul etmişlerdi. "Siyasi Kurul", "Birim"lerde uygun gördüğü

¹⁵⁹ Benzer şekilde, anılarında da Çukurova Bölge Komitesi ile Adana, Mersin ve İskenderun'daki il komitelerinin oluşum ve faaliyetlerinden bahsediyor. Bkz. Arslan 2006: 270.

kişilere bu planı açmaktaydı. Bu faaliyete ilaveten, Kürdistan Komünist Partisi İnşa Örgütü adlı daha dar bir örgütlenmenin ilk adımları da atılmıştı. Yani deyim yerindeyse, savunmaların yapıldığı dönemde, bir değil, birden fazla Rizgarî örgütlenmesi söz konusuydu. Çekirdek fonksiyonunu üstlenmesi düşünülen bir komünist parti ile, bu çekirdek partinin etrafında konumlandırılması tasarlanmış olan daha geniş bir ulusal parti.

Peki bütün bunları “örgüt” kavramıyla ifade etmeyip neyle ifade edebiliriz? Hele bu kurullar, koordinasyonlar, birimler vs. sadece kağıt üzerinde duran şemalar olarak değil, pratikte iyi-kötü işleyen organlar olarak mevcutken.

Açık ki, yukarıda tarif edilen sosyal ilişki ve pratiklerin kavramsal karşılığı “örgüt”tür. Kurulmuş olan örgüt, Rizgarî yöneticilerinin gönlündeki kadar iyi çalışan, profesyonel vs. bir örgüt olmayabilir. Böyle bir iddia, örgüt oldukları kabul edilen dönemin diğer Kürt hareketleri bakımından da ileri sürülebilir ve bir ölçüde subjektif bir nitelik taşır. Ama böyle bir durumun varlığı, bir örgütün yokluğuna delil teşkil etmez. Belli bir plan dahilinde ortaya çıkan, sınırları ve hiyerarşisi belli olan ve öngörülen strüktür içinde (sorunlu da olsa) işleyen şeyin bir “örgüt” olduğu tartışma götürmez. Hele ortada bu hiyerarşi içinde alınan kararlar uğruna ölüme gitmeye hazır bir militanlar topluluğu ve bunların süreklilik kazanmış bir eylemliliği varken. Kürt tarihini yazarken, söz gelişi varlığı ile yokluğu belirsiz durumdaki Azadi’yi örgüt olarak adlandırıp, yukarda anlatılan kapsamdaki bir yapılanmaya örgüt değil demek yöntemsel olarak doğru görünmüyor.

Nitekim Mümtaz Kotan ve arkadaşları mahkemede: “Rizgarî bir örgüt değil, sadece bir dergidir” diye ifade verirlerken, dışarıdaki yoldaşları, yukarda özetlenen şemalara uygun bir şekilde örgütlerini genişletmekle, değişik illerde illegal hücre evleri oluşturmakla, örgütün yurtdışı bağlantılarını kurmakla ve Kürt örgütlerinin tarihinde görülmemiş büyüklükteki soygun eylemlerini organize etmekle vs. meşgul idi-

ler. Anılan hücre evlerinde yaşamış veya anılan eylemler gerekçesiyle tutuklanmış bazı Rizgarîcilerle beraber hapis yattım. Liderlerinin, mahkemelerde Rizgarî'nin örgüt olmadığı yolunda ifade vermelerinin ve dışarı çıktıktan sonra da bu iddiayı değişik biçim ve platformlarda tekrarlamalarının, kendilerinde hiç de hoş duygular yaratmadığına tanık oldum. Örgütlerinin imajına zarar vermemek kaygısıyla dışarıya karşı açık bir şey söylemek istemiyorlardı; ama bütün davranışlarıyla “Eğer Rizgarî bir örgüt değilse, biz yıllardır ‘çelik çomak’ mı oynuyorduk?” demeye getiriyorlardı. Bu nedenle konuyu ele alırken sadece Ruşen Arslan ve onun gibi düşünen Rizgarîcilerin düşünce ve yorumlarını değil, toplumsal pratiğin diğer boyutlarını da hesaba katan bir değerlendirme yapmanın gerçeğe daha uygun olacağını düşünüyorum.

Şunu da eklemek gerekir ki, mahkemede Rizgarî'nin bir örgüt olmadığını iddia etmek, gerçek öyle olmasa bile, anlaşılır bir şeydir. Tartışma yaratan husus bu değildir. Tartışma yaratan, yukarıda özetlediğim türden pratikler ortada duruyorken, bu iddianın mahkemeler dışında da tekrarlanıyor olmasıdır. Eğer bunun nedeni, dün mahkemede söylenilenlerle tutarlı kalma isteğiye, söylenecek fazla bir şey yok, çünkü konumuzun kapsamı dışında kalıyor. Ama bu iddia ile dün mahkemede siyasi savunma yapmamanın gerekçesi dile getirilmek isteniyorsa, burada sorun var demektir. Çünkü bir örgütü mahkemede açıkça sahiplenmek, siyasi savunma yapmak için, hele ideolojik savunma yapmak için zorunlu bir koşul değildir. Sadece Rizgarî dergisinin görüşlerini savunarak da ideolojik veya siyasi bir savunma yapmak olanaklıdır. Çünkü Rizgarî'nin tezleri ve bu tezlere dayalı pratik politikaları arasında Kürt sorununun örgütsel, stratejik ve eylemsel boyutlarıyla ilgili olanlar da vardır. Dolayısıyla Rizgarî diye bir örgütün varlığı açıkça kabullenilmeden, sadece bu görüş ve politikaların savunusu yoluyla da siyasi savunma yapılabilir. Nitekim Recep Maraşlı'nın savunması tam da bu niteliktedir. R. Maraşlı, Rizgarî örgütünden bahsetmeksizin siyasi bir savunma yapmıştır.

Rizgarî'nin örgütsel pozisyonu ile ilgili bu açıklamadan sonra yeniden Ruşen Arslan'ın savunmasına gelirsek, eğer bu sonradan kaydedilen savunma, orijinal (sözlü) savunmayı esas itibarıyla yansıtıyorsa⁽¹⁶⁰⁾ sanığın, mahkemede doğrudan Kürt ve Kürdistan davasını ideolojik ve siyasal olarak savunusuyla meşgul olmaktan ziyade, esas olarak, Rizgarî'nin bir illegal örgüt, kendilerinin de bu illegal örgütün üyesi olmadıklarını kanıtlamakla meşgul olduğunu söylemek olanaklıdır.

Bunlar, iki farklı tutumu yansıtır: Biricisinde davanın ideolojik, siyasal vb. düzlemlerdeki savunusu işin esasını oluşturur, örgüt ve örgüt üyesi olmayla ilgili suçlamalara karşı verilen cevaplar ise bu savunuyla ilişkilenen yan temalar olarak yer alırlar (veya almazlar); ikincisinde ise işin esasını örgütsel suçlamalardan aklanma çabası oluşturur, davanın ideolojik ve siyasal tezlerini savunmak bu bağlamda gündeme gelen (ya da gelmeyen) temalar olarak belirirler. Bir diğer deyişle, ikinci tutumda, Kürt ve Kürdistan davasını savunmak, bir dolayım ile gerçekleşir.

Ruşen Arslan'ın savunmasının elimizde bulunan özeti, ikinci kategoriye dahil edilebilecek bir savunmayla karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. Savunmada ele alınan konuların savunmanın geneli içinde tuttukları yer, söylenenlerle ilgili genel bir fikir verebilir:

¹⁶⁰ Bunun, mahkeme salonunda söylenenleri ve hele yazılı bir savunma imkânı bulunsaydı kağıda dökülmesi muhtemel ifadeleri bire bir yansıtan bir yeniden yazım olmayıp, bir özet olduğu açıktır. Mahkemelerde söylenenlerin kayıtlara nasıl çarpıtılarak, atlanarak, hatta bazan söylenenin tam tersine geçirildiği bilinen bir gerçektir. Bu gerçeğe rağmen, özetleme işi, bizzat savunmayı yapan kişi(ler) tarafından ve daha da önemlisi diğer gruplarla rekabet içinde gerçekleştirildiği için, yapılan özeti, hiç olmazsa *kavramsal plan itibarıyla*, orijinal savunmanın gerisinde kalmadığı tahmin edilebilir. Yani mahkemede Dava'ya kavramsal planda daha radikal bir şekilde sahip çıkmış oldukları halde, savunmanın yıllar sonra kaleme alınan özetinde yazarların kendi yaptıklarını daha geri bir düzeyde yansıtmış olmaları ihtimali düşüktür demek istiyorum. Özellikle de gruplar arası rekabet koşullarıyla birlikte düşünüldüğünde.

Toplam 1433 kelimededen (yedi sayfa) oluşan özeti, büyüklük sırasını izlersek, % 20'sinden, yani beşte birinden fazlası, Şerafettin Kaya'nın örgüt üyesi olmayıp yurtsever-demokrat bir avukat olduğunu anlatmaya ayrılmıştır. Metnin yaklaşık beşte birlik ikinci büyük dilimi Rizgarî'nin bir örgüt olmayıp legal bir dergi olduğu, buna rağmen yayımının ve dağıtımının yasadışı yollardan engellendiği, Rizgarî bir dergi olduğu için Ruşen Arslan'ın örgüt üyesi olarak mahkum edilemeyeceği tezini savunmaya tahsis edilmiştir. Davanın savcısı Turgay Çağlar'a yönelik kişisel eleştiriler de savunmanın yaklaşık olarak beşte birlik bölümünü meydana getirmektedirler. Savunmanın yaklaşık olarak onda biri, sanıkların işkence ve kötü muameleye tabi tutulduklarıyla ilgili genel eleştirilere ayrılmıştır. Rizgarî dergisinin Komal ve ASDK-DER'le olan ilişkileri ile Ruşen Arslan'ın Mümtaz Kotan'la olan ilişkilerinin örgütsel nitelikte olmadıklarının kanıtlanmasına da savunmanın % 15'inden fazlası ayrılmıştır. Böylece savunmanın toplam olarak % 85'inden fazlası, Rizgarî dergisinin, Komal'ın, ASDK-DER'lerin ve tek tek bazı şahısların örgütle ilişkisinin olmadığını kanıtlamaya ve kişi olarak savcının eleştirilmesine hasredilmiş olmaktadır.

Anılan kalemlerin hiç birinin, kendi adına ve bağımsız olarak Kürt ve Kürdistan davasını savunmaya yönelik olmadıkları göz önüne getirildiğinde, ortada siyasi olmaktan ziyade, hukuki bir savunma pozisyonunun olduğu söylenebilir. Kürt ve Kürdistan'la ilgili konular, sadece bu hukuki pozisyonun gerektirdiği ölçüde savunmaya dahil edilmişlerdir. Örneğin savunmada Kürdistan kavramı kendi başına bir kavram olarak ele alınıp işlenmemiştir. Bunun yerine, Komal ile Rizgarî arasındaki ilişkilerin illegal örgütler arası bir ilişki olmadığı konusu anlatılırken, Komal sırf Kürdistan'la ilgili kitaplar yayımladığı için suçlanmaktadır denilmek suretiyle Kürdistan sözcüğü kullanılmıştır. Keza sömürgecilik kavramı da kendi başına bir kavram olarak ele alınıp işlenmemiştir. Bunun yerine, Şerafettin Kaya'nın suçsuzluğu anlatılırken, kendisinin sömürgeci burjuva partileri karşısında bağımsız

bir aday olarak 1977 seçimlerinde desteklendiği söylenmek suretiyle bu kavrama değinilmiştir.⁽¹⁶¹⁾ *Sömürgecilik* kavramının bu tarz kullanımının, Rizgarî'nin ve diğer Kürt örgütlerinin 1970'lerde bu kavrama yükledikleri Türkiye ile Kürdistan arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel, ideolojik vb. ilişkileri belirleyen total sistem anlamını verdiğini ve bu sistemi eleştirebildiğini söylemek, sadece zorlama olacaktır. Savunmada böyle bir perspektif yoktur.

Kürdistan kavramının kullanılışı için de benzer şeyler söylenebilir. Bu kavram, savunmada toplam olarak üç yerde geçmektedir. Her üçü de geçerken, yani başka konuların parçası olan değinilerdir. Bunlardan ilkinde yukarıda değindim, Rizgarî-Komal ilişkinin anlatıldığı bölümde yer almaktadır. İkincisi, savcıya ait bir sözdür ve iddianameden yapılan bir aktarmada yer almaktadır. Sonuncusu ise, kendi kaderini tayin hakkıyla ilgili teorik bir iddianın anlatıldığı bir paragrafta yer almaktadır ve yine geçerken bir değinidir. Bir diğer deyişle, savunmada, bağımsızlık mücadelesinin üzerine oturtulduğu jenerik bir kavram olarak Kürdistan yoktur. Keza Rizgarî'nin alameti farikası niteliğindeki bağımsızlık, sosyalizm, birleşik Kürdistan gibi temel tezlerin hiç biri, ne geçerken bir değini babında, ne de kendi adlarına bağımsız tezler olarak savunmada yer almaktadırlar.

Oysa bir siyasi savunmanın yapması gereken asgari şey, bu ve bunun gibi Kürt davasıyla ilgili jenerik kavramları savunmanın merkezine oturtmak ve bunları kendi adlarına ele alıp işlemektir. Nitekim şu ana kadar değindiğim ve bundan sonra değineceğim bütün ideolojik ve siyasi savunmalarda konu bu tarzda ele alınmıştır. Yani sömürgecilik, Kürdistan, Kürt ulusu, Kürtlerin kendi kaderlerini tayin etme hakları ve mücadeleleri gibi kavramlar, kendi başlarına ve/veya işin merkezinde olarak ele alınmışlar, diğer konular ise bu kavramlarla ilişkili oldukları ölçüde savunmaya konu edilmişlerdir (ya da edilmemişlerdir).

¹⁶¹ Rızgari 1989: 386.

Ruşen Arslan'ın savunmasında, Kürt ve Kürdistan davasının ideolojik veya siyasal savunusuyla doğrudan ilişkilendirilebilecek üç tane ifade mevcuttur: Bunlardan birincisi, sanığın, Rizgarî dergisini Kürtlerin kaderlerini tayin hakkını tartışmaya açmak amacıyla yayımladığı yolundaki ifadedir. İkincisi, Türk devletinin uluslararası bazı sözleşmelere imza koymuş olmasına rağmen bunun gereklerine uymayıp, sanığı Kürt ulusunun kaderini tayin hakkını savunduğu için yargıladığını beyan eden ifadedir. Üçüncüsü ise, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Helsinki Nihai Belgesi'nin Kürdistan'da yaşayan halkın Kendi Kaderini Tayin Etmesi Hakkı'nı hariç tutmadığını iddia eden tezdır.⁽¹⁶²⁾

Bir kez daha belirteyim ki, bu aktarımların orijinal ifadeler ne kadar uygun olduklarını bilmiyorum. Öyle olduklarını kabul ederek şunu söyleyebilirim ki, birinci ifadede, konu, kendi başına ve doğrudan Kürt ve Kürdistan davasının sergilenmesi bağlamında değil, Rizgarî dergisinin yayın faaliyetinin izahı bağlamında dile getirilmektedir. Yani sanık, kendi başına konular olarak, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkının somut olarak ne anlama geldiğini, kendisinin buna ilişkin olarak nasıl bir tutum içinde olduğunu vb. ortaya koyuyor değildir; neden Rizgarî dergisini çıkardığını anlatırken, bir sebep olarak da Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkının tartışılması arzusunu saymaktadır. Yani deyim yerindeyse kaçamak bir yolla kendi kaderini tayin hakkını savunmaktadır.

İkinci ifade, yani Türk devletinin imza koyduğu uluslararası sözleşmelerin öngördüklerinin tersine, Kürt ulusunun kaderini tayin hakkını savunduğu için sanığı yargıladığını beyan eden ifade, radikalliği itibarıyla savunmanın genel havasından ayrılmaktadır. Buradaki sapmaya dikkat çekerek ekleyeyim ki, bu ifade, Ruşen Arslan'ın savunmasının genel çerçevesini siyasi savunma yönünde zorluyor. Yine de yedi

¹⁶² Rizgarî 1989: 384.

sayfa içinden bu tek cümleinin savunmanın genel karakterini değiştirdiğini söylemek mümkün değildir. Savunmada kapladığı yerin küçüklüğü nedeniyle değil. Esas olarak, Kürt ulusunun kaderini tayin hakkını bir dolayım ile savunduğu için. Çünkü sanık, mahkemede, açık bir şekilde, Kürtlerin bir ulus olduklarını, buradan gelen bir hak olarak kendi kaderlerini tayin hakkına sahip olduklarını, bunun somut ifadesinin de -şayet Rizgarî dergisinin tezlerine sadık kalarak konuşursak- bağımsız bir Kürt devleti kurmak olduğunu, kendisinin de bu düşünceyi ve eylemi desteklediğini açık biçimde ileri sürüyor değildir; “TC’nin çift standartlı oluşunu” kanıtlamaya çalışırken verdiği bir örnek vesilesiyle kendisinin Kürt Ulusunun Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı’nı savunduğunu telaffuz etmektedir.⁽¹⁶³⁾

Üçüncü ifade de durum farklı değildir. Burada da Kürtlerin kendi kaderini tayin hakkından söz edilmektedir, ancak bu kez de Helsinki Nihai Belgesi gibi bazı uluslararası metin-

¹⁶³ Aynı duruşmada sanık olarak bulunan Av. Şerafettin Kaya’nın yaptığı özetle ise Ruşen Arslan’ın ifadesinin bu bölümü biraz karışıktır. Kaya’nın yaptığı özet şöyle: “[Ruşen Arslan -CG] İfadesinde Rizgarî dergisinin sahibi olduğunu, derginin sosyalist bir yayın organı olduğunu ve elbette ki yazılan tüm düşüncelere katıldığını belirtti. Rizgarî’nin, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin etme hakkını savunduğunu, fakat bu hakkı kullanacak ve gerçekleştirecek olan gücün, ulusu oluşturan ileri sınıfların, devrimci ve dinamik güçlerin olabileceğini, böyle bir durumun ulusal ve toplumsal kurtuluş mücadelelerini kavramayan cahilce iddialar olduğunu vurguladı.” (Kaya 2004: 269).

Anlatım bozukluğundan, ifadede yer alan “cahilce iddialar” suçlamasına yol açan “durum”la neyin kastedildiği tam olarak anlaşılmıyor. Yine de sanığın, kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin Kürtlerde alacağı somut biçim konusunda, yani bağımsız devlet vb. konularında bir görüş belirtmeyip, topu “ulusu oluşturan ileri sınıfların, devrimci ve dinamik güçler”e attığını çıkarmak zor olmasa gerek. Aşağıdaki paragraflarda Ala Rizgarî davasında yapılan savunmaların birinde daha benzer bir tavır takınıldığı görülecektir. Prensip olarak ulusların kaderlerini tayin hakkını savunmak, ancak bunun Kürdistan’da alacağı somut biçimle ilgili olarak sanığın düşünce ve tavırları söz konusu olduğunda açık tavır takınmak yerine savcılarını eleştirmek, Rizgarî-Ala Rizgarî davasında revaçta bir tutummuş gibi görünmektedir.

lerin bu hakkı kabul ettiği iddiası⁽¹⁶⁴⁾ bağlamında bir telaffuz söz konusudur.

Elbette siyasi bir savunmada, Kürtlerin kendi kaderini tayin hakkının geçtiği her yerde, bunun bağımsız ve kendi adına bir değini olması gerekmiyor. Böyle bir değini çok farklı konuların yan temaları olarak da gündeme gelebilir. Ama bir siyasi savunmada bu konuda açık bir tutumun olması da gerekir. Hele, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkını somutta bağımsız hatta birleşik bir devlet inşası olarak yorumlamış ve yıllarca bunu kendisinin alamet-i farikası olarak propaganda etmiş bir yapı -Rizgarî- söz konusuysa. Ama Ruşen Arslan'ın savunmasının hiç bir yerinde böyle bağımsız bir savunma söz konusu olmadığı için bu tür dolaylı telaffuzlar başka bir anlam kazanıyorlar: Dava'yı, ideolojik ve siyasi planda cepheden savunmamak, bu işi bazı dolaylımlarla yapmayı tercih etmek. İşte bu özellikleri nedeniyle, bazı ideolojik ve siyasi savunma öğeleri içerse de Ruşen Arslan'ın savunmasının daha çok hukuki bir savunma perspektifine sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Mümtaz Kotan'a gelince, Diyarbakır Hapishane Raporu adlı kitap serisinde, başka örgütlere mensup sıradan tutukluların davranışlarıyla ilgili ayrıntıya kaçan dedikodulara bile yer verirken, kendi mahkeme ifadesiyle ilgili dişe dokunur bir şey yazmaması ve konu Rizgarîcilerin 12 Eylül dönemindeki savunmalarına her geldiğinde, sadece Ruşen Arslan'ın yukarıda özetlenen ifadesinden söz etmesi, kendisinin mahkemede siyasi veya ideolojik bir savunma yapmadığını düşündürüyor. Keza Yenilginin İzdüşümleri adlı kitap da okurda benzer düşünceler uyandırıyor. Mümtaz Kotan, bu kitabında da, Av. Hüseyin Yıldırım'ın, Diyarbakır mahkemelerinde PKK dışındaki hiç bir grubun mahkemelerde direnme-

¹⁶⁴ Böyle bir iddianın gerçeği yansıtıp yansıtmadığı ayrı bir tartışma konusudur.

diği yolundaki iddiasına⁽¹⁶⁵⁾ karşı örnek gösterirken, yine Ruşen Arslan'ın anılan ifadesine başvuruyor. Yani kendi savunmasından yine bahsetmiyor. Ruşen Arslan'ı gözden düşürmeye özel bir gayret sarf ettiği gözden kaçmayan bu kitapta bile kendi savunması yerine Ruşen Arslan'ın savunmasından söz etmesi, okurda, kendisine ait sunulabilir bir savunma olmadığı düşüncesini doğuruyor.

Ama dediğim gibi bu, bir yorumdan ibarettir. Gerçek durumun ne olduğunu bizzat kendisinden sormak, bu tür yorumları kontrol imkânı verebilirdi. Bunu yapmayı denedim, ancak olmadı. Stockholm Üniversitesi Sosyal Antropoloji bölümüne sunulacak bir öğrenci tezinde kullanmak amacıyla Mümtaz Kotan'la yapmayı planladığım röportajda bu hususu da kendisine sormayı tasarlıyordum. Fakat telefon görüşmemizde röportaj yapmayı kabul etmesine ve bir süre sonra Stockholm'e geldiğinde misafirim olmasına rağmen, çalışma odasına geçip teybi çalıştırmaya başlayınca, bence anlaşılması zor bir nedenle konuşmaktan vazgeçti (12 Haziran 2001). Bu nedenle veri olarak elimde sadece kendisinin kitaplarda yazdıkları kalıyor. Bu kitaplara baktığımızda ise siyasi savunma yerine, mahkemede neden siyasi savunma yapmadığına dair bazı özürler okuyoruz.

Bu özürücü anlatımlardan ilki, cezaevindeki Rizgarîcilere iletildiği söylenen bir notla ilgilidir. Hapishane Raporu'nda yazıldığına göre, dışarıdaki Rizgarîciler, Avukat Şerafettin Kaya aracılığıyla cezaevine yazılı bir not iletmişler ve Rizgarî adına savunmayı sadece Ruşen Arslan'ın, o da yalnızca "ideolojik" düzeyde yapmasını istemişlerdir⁽¹⁶⁶⁾. Bu ifadeyle,

¹⁶⁵ "PKK dışındaki Kürdistanlı siyasi parti ve örgütlerden hiç biri sömürgeci mahkemelerde Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesine ait tek kelimeden bahsetmediler. Hatta tek cümle ile sorgusunu bitirip oturanlar oldu." (Yıldırım 1985: 144) 1985'te kaleme alınan bu belirlemenin PKK angajmanıyla yazıldığı ve gerçeği yansıtmadığı açıktır. Okumakta olduğunuz alt bölüm bunu yeterli açıklıkta ortaya koyacaktır sanıyorum. Söz konusu angajmanın konumuzla ilgili sebep olduğu bir başka tartışmaya ise ileriki paragraflarda değineceğim.

¹⁶⁶ Rızgari 1989: 380.

Mümtaz Kotan bir bakıma: “örgüt benden savunma yapmamı istemediği için savunma yapmadım” demeye getirmektedir.⁽¹⁶⁷⁾

Özür izlenimi veren bir diğer ifade, mahkemenin, bazı Rizgarîcilerin ifadeleri için özel gün ve zaman ayırdığı, Mümtaz Kotan’ın ise kendisini uzun uzun konuşturmayı hedefleyen bu oyunu fark ettiği için ifadesini kısa keserek oyunu bozduğu iddiasında dile getirilmektedir.⁽¹⁶⁸⁾

Benzer bir nitelik taşıyan sonuncu ifade, Mümtaz Kotan’ın, savunmaya yakın bir dönemde, bilinçli biçimde lağım

¹⁶⁷ Şunu da eklemeliyim ki dışardan cezaevine bu yönde bir notun iletildiği doğrudur. Ruşen Arslan, yukarda andığım röportajında, iddia-nameyi okuduktan sonra yaptıkları durum değerlendirmesinde, siyasi savunma yapılmaması durumunda sanıkların çoğunun az cezalarla dışarı çıkabilecekleri sonucuna vardıklarını, bu düşünceden hareketle Rizgarî dergisinin savunulmasını kendisinin üstlenmesi konusunda anlaştıklarını ve bu düşüncelerini değerlendirmek üzere bir öneri olarak dışarıdaki arkadaşlarına ilettiklerini, dışarıdaki arkadaşlarının da cezaevindeki Rizgarîcilerin önerilerini onayladıklarını söyledi.

Burada ilginç olan hususlardan biri, dışarıdaki arkadaşlarla kastedilenlerin yukarda sözü edilen “Siyasi Kurul” olmasıdır. Yani bu anlatıma göre, Rizgarî davasında nasıl bir savunma yapılacağı, savunmayı kimlerin yapacağıyla vb. ile ilgili nihai karar bile, olmadığı iddia edilen örgütün en üst organı tarafından verilmiştir.

“Siyasi Kurul”un bu konuyu nasıl ele aldığı sorusuna gelince, o sırada bu kurulun bir üyesi olan Recep Maraşlı’nın olayla ilgili anlatımının özeti şudur: Tutuklu Rizgarîcilerden, Mümtaz Kotan’ın az cezaıyla dışarı çıkma ihtimalinin olduğu, siyasi savunma yapması durumunda ise fiziki imha tehlikesinin belireceği, o aşamada Ruşen Arslan’ın savunma yapmasının yeterli görüldüğü, ilerde şartlar değişir ve gerek görülürse siyasi savunma yapılabileceği mealinde bir not gelince, Siyasi Kurul içerden gelen bu isteği onaylayarak geri, cezaevine gönderdi. (Recep Maraşlı ile olan yazışmadan)

¹⁶⁸ “M[ümtaz Kotan -CG]. Kendisine ayrılan zamanı kısa kesti ve oyunları bozulunca şaşırdılar.” (Rızgari 1989: 380). Mümtaz Kotan’ın kendi ifadesiyle ilgili bu açıklaması, Hüseyin Yıldırım’ın, PKK dışındaki Kürt örgütlerinin Diyarbakır sıkıyönetim mahkemelerindeki tavırlarından söz ederken sarf ettiği “... tek cümle ile sorgusunu bitirip oturanlar oldu.” (Yıldırım 1985: 144) şeklindeki ifadesini hatırlatıyor (Hüseyin Yıldırım, Mümtaz Kotan’ın sorgusunun yapıldığı duruşmada avukat olarak bulunmuştur). Ancak durumu doğrudan Mümtaz Kotan’ın kendisine sorma imkânı bulamadığım için konuya dikkat çekmenin ötesine geçemiyorum.

temizliği ve işkenceci Yüzbaşı Esat Oktay Yıldırım'a ait Co adındaki köpeğın bakımı gibi işlerle görevlendirilerek yorgun düşürüldüğüyle ilgilidir. Bir diğeri deyişle Hapishane Raporu'nun yazarı: Mümtaz Kotan işkence ve eziyetle aşırı yorgun düşürüldüğü için gerekli ifadeyi veremedi, demeye getirmektedir.⁽¹⁶⁹⁾

Bu özürücü ifadelerin kendilerini tartışmak konumuzun dışında kalıyor. Belki şu kadarı konumuzu ilgilendirebilir ki, kendisi söz konusu olduğunda siyasi savunma yerine niçin savunma yapmadığıyla ilgili gerekçe yazan Mümtaz Kotan, başkaları için bolca siyasi savunma yazmıştır veya yazdığını iddia etmiştir. Buradaki terslik, izlenen cezaevi ve mahkeme politikası bakımından bir anlam ifade etmektedir. Mümtaz Kotan, ölüm orucu eylemi sonucunda siyasi savunma yapma hakkının (pratikte de) elde edilmesiyle başlayan yeni dönemde (1984 ve sonrasında), PKK davası sanıklarından Yılmaz Dağlum, H. Atmaca ve M. Keser ile Kawa davası sanıklarından Cemal Miran ve Celal Avcı'nın savunmalarını büyük ölçüde veya tamamen kendilerinin yazdığını iddia etmiştir.⁽¹⁷⁰⁾ Keza Recep Maraşlı'nın Yargıtaya sunduğu savunmanın hazırlanmasına yardımcı olduğunu da biliyoruz.

¹⁶⁹ "Ayrıca duruşmaların başlamasına bir buçuk ay kala, özel olarak ağır işkence uygulandı. Bizleri devamlı meşgul etme taktikleri uygulandı. Lağım temizlemeden tutun da, köpek bakımına kadar her şey yaptırıldı. 'Meşguliyet', yorgunluk, bitkinlik bizim üzerimizde olumsuz etki yaptı. Bizim atak yapmamız ile, mahkemenin seyri değişebilir, bir çok sanık atağa geçebilirdi!" (Rızgari 1989: 381). Burada "biz"le anlatılanın esas olarak Mümtaz Kotan olduğu, köpek bakımıyla ilgili cümleye eklenmiş olan 156 nolu uzunca dipnotta daha açık biçimde ve tekraren belirtiliyor.

¹⁷⁰ Rızgari 1989: 500-503. Adı geçen kişilerden sadece Cemal Miran ve Celal Avcı'ya (telefonla) ulaşabildim. Cemal Miran, kendisinin kaleme aldığı savunma metninin imlasını kontrol etmesi için Mümtaz Kotan'a verdiğini, Kotan'ın bazı düzeltmeler yaptığını; ancak kendisinin 1984'teki ölüm orucuna katılıp sakatlandığı için savunmayı tamamlayıp mahkemeye veremediğini belirtti (1-2-2007). Celal Avcı ise savunmasını hazırlarken Ruşen Arslan ve Mümtaz Kotan'dan yardım aldığını ifade etti.

Bütün bu hususları bir arada ele aldığımızda Mümtaz Kotan'ın 12 Eylül yargılamaları dönemindeki tutumunu şöyle özetleyebiliriz: kişisel planda, mümkün olabildiğince düşük bir profil vererek süreci geçiştirmeye çalışmak; genel planda ise, direnenlere veya direnmek isteyenlere taşıdığı risk düzeyine bağlı olarak artan veya azalan oranda hukuki ve entelektüel destek sunmak. ;

Antep Özel Tıp Cezaevi havalandırması.

Uzun yıllar aynı hücreleri paylaştığımız Rizgarî davası tutuklularıyla volta atarken. Soldan: İ. Bingöl, C. Gundogan, N. Baran, N. Yaman ve A. Bingöl'le.

Konumuz, savunmaların dışarıdaki kullanılış biçimleri veya bunların dışarda yarattığı sonuçlar olmadığından M. Kotan ve arkadaşlarının izlediği cezaevi politikasının değişik alanlara yansımaları ile buralarda doğurduğu sonuçlar çalışma alanımızın dışında kalıyor. Ancak Kotan ve arkadaşları, başka şeylerin yanı sıra, cezaevinde izledikleri politikanın olumsuz politik sonuçlarını bertaraf etmek amacıyla kendi cezaevi politikalarını rasyonalize etmeye yönelik yayınlar

yapınca, değişik kesimlerden eleştiriler aldılar. Ve bu çerçevede başlayan tartışmaların bir kısmı doğrudan konumuzla bağlantılı olduğundan bunlara da kısaca değinme gereği doğuyor. Kısaca bunlara da değinerek konuyu bağlamak istiyorum.

M. Kotan ve arkadaşlarının 12 Eylülün bu özel döneminde “durumu idare etmek” şeklinde tanımlanabilecek bir tavır takınmaları, her zaman arzuladıkları gibi sonuçlar doğurmadı. Örneğin Rizgarî grubu, bu tutum nedeniyle politik muhalifleri tarafından teslimiyetçilikle suçlandı. Kişi olarak M. Kotan da ağır saldırılara maruz kaldı. O kadar ki, olayların üzerinden yarım asırdan fazla zaman geçtiği bugün bile, sohbetlerinde, Mümtaz Kotan’ın o dönemde “itirafçılık yaptığı”nı iddia eden kızgın Diyarbakır cezaevi tutuklularına rastlamak mümkündür.

Benzer değerlendirme farklılıkları bizzat Rizgarî saflarında da gözlenebilir. Rizgarîciler, konuyla ilgili olarak, duruma, kişiye ve hatta döneme göre değişen değerlendirmeler yaptılar. Örneğin Hapishane Raporu adlı kitapta Ruşen Arslan’ın ifadesinin iyi bir savunma olmadığı değerlendirmesi yer aldı.⁽¹⁷¹⁾ Rizgarî’nin bazı militan, sempatizan ve taraftarları ise belli bir döneme kadar, bir yandan liderlerinin savunmalarıyla ilgili tavırlarını dışarıya karşı sahiplenme zorunluluğu, diğer yandan bu savunmaların Kürt davasını beklenen düzeyde sahiplenememiş olmalarının yarattığı hayal kırıklığı arasında sıkışmış olarak geçiştirmeci bir tavır sergilediler. Bunlardan bir kısmı, bir süre sonra -Mümtaz Kotan’la açık çelişki ve ayrılık içine düşmelerinin de verdiği bir rahatlamayla- Mümtaz Kotangillerin mahkemelerdeki tutumunu sert biçimde eleştirmeye başladılar.

Kişi olarak Mümtaz Kotan ise, 1985 yılında tahliye olduktan sonra -birkaç arkadaşıyla birlikte- Diyarbakır sıkıyönetim bölgesinde gerçekleştirilen mahkeme ve cezaevi direniş-

¹⁷¹ Rızgari 1989: 391.

lerini gözden düşürmeye çalışan kitaplar yazdı. Buradaki amaçlardan biri de, Diyarbakır'da, diğer Kürt gruplarının da aslında direnmediklerini iddia ederek, kendilerinin davaya beklenen düzeyde sahip çıkmamış olmalarından doğan olumsuz havayı bir nebze dağıtmaktı. "Diyarbakır Hapishane Raporu" adıyla bilinen ve yukarıda sıkça andığımız kitap serisinin ana hedeflerinden biri bu idi. Bu kitaplarda, Diyarbakır cezaevinde aslında herkesin teslim olduğu, aslında siyasi savunma diye bir şeyin olmadığı, kahraman diye tanıtılan direnişçilerin aslında teslimiyetin mimarları olduğu vs. kanıtlanmaya çalışılıyordu.

Fakat bu kahramansızlaştırma stratejisi sadece dışarıdan tepki toplamakla kalmadı, örgüt içinden de bazı tepkilerin oluşmasına yol açtı. Örneğin Mümtaz Kotan'a muhalif kesimin 1999'da topladığı PRK/Rızgari 1. Kongresinin belgelerinde, "Hapishane Raporu" şöyle değerlendirilmektedir: "... zindanlarda militanca direnişin mahkum edilmeye çalışıldığı, teslimiyetçiliğin meşrulaştırılmaya çalışıldığı bir belge niteliğindedir. Bu metinde Diyarbakır zindan pratiğinde teslimiyetçi bir çizgi izlemiş olan bu 'önder'lerin (Mümtaz Kotangiller kastediliyor -CG); devrimci örnekleri gözden düşürerek kendi pratiklerini aklama çabaları gözlenmektedir." (172)

Öyle anlaşıyor ki, muhalif Kürt gruplarının Mümtaz Kotan ve arkadaşlarına yönelttiği eleştirilerin Kotan'ın örgüt arkadaşları tarafından da dillendirilmeye başlanması, Mümtaz Kotan'ın, kendi savunmalarına ilişkin değerlendirmelerini yeniden gözden geçirmesine yol açmıştır. Çünkü 1989'de Hapishane Raporu'nun ikinci cildinde iyi bir savunma olmadığını yazdığı Ruşen Arslan'ın yukarıda özetlenen ifadesi için 2003 yılında yayımlanan Yenilginin İzdüşümleri adlı kitabında: "Son derece ciddi bir savunmaydı, reklam bilmediğimiz için bunu da diğerleri gibi öne çıkaramadık." ifadesini kul-

¹⁷² PRK/Rızgari 2000.

lanmaktadır⁽¹⁷³⁾. Buradaki zikzak, sadece savunmaların içerikleri, kullanım amaçları ve kurmaya çalıştıkları anlamların değil, daha sonrasında bu metinlere karşı takınılan veya takınılacak tavırların da bir dereceye kadar duruma bağlı olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

¹⁷³ Kotan 2003: 164, 125. dipnot.

Ala Rizgarî Davası Savunmaları

Neyse ki Diyarbakır cezaevindeki durum, tam olarak, Mümtaz Kotan ve arkadaşlarının Hapishane Raporu'nda tasvir ettikleri gibi değildi. Bütün zulüm ve işkencelere karşın mahkemelerde değişik düzeylerde savunmalar yapıldı. Bunların bir kısmı da bizzat Mümtaz Kotan'ın yargılandığı davada gerçekleşti. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, aynı davada yargılanan Ala Rizgarî grubuna mensup sanıklardan Muhlîs Erdem, M. Şah Özgöl, Nuri Aslan ve Süleyman Güney mahkemede toplu bir savunma yaptılar. Keza Kamil Sümböl de yazılı savunma yapmayı başarabilenlerden biriydi.

Sanıkların üyesi olmakla suçlandıkları örgüt, yani Ala Rizgarî, ilk bölümde belirttiğimiz gibi Rizgarî'nin ikiye bölünmesiyle oluşmuş bir gruptu. Örgüt, ayrılığı takiben çıkarılan legal derginin adıyla -Ala Rizgarî (Kurtuluş Bayrağı)- anılıyordu. Ala Rizgarîciler Rizgarîcilerle hemen her konuda rekabet içindeydiler. Bu, bir tür kimlik oluşturma mücadelesiydi de: Grup; Rizgarî'nin seçkin ve bir ölçüde ürkek kitle siyasetine karşılık, görece daha aşağıdan ve daha atılgan bir kitle siyaseti izliyor; Rizgarî'nin Sovyetler'e yönelik giderek soğuyan tavrına karşılık Sovyetler Birliği yanlısı gruplar ile giderek ısınan ilişkiler içine giriyor; Rizgarî'nin Barzani'ye dönük duran profiline karşılık Talabani grubuna yakın bir görüntü veriyordu. Ala Rizgarîciler 1980'den itibaren çok sayıda kadroyu İran ve Irak Kürdistanı'na çıkardılar. Amaç buralardaki kamplarda mücadeleyi bir üst seviyeye çıkarmaktı. Ancak başaramadılar. Kısa sürede iç tartışmalara ve bölünmelere sürüklendiler ve 1980'lerin ortalarına doğru Or-

tadoğu ülkelerini terk ederek değişik Avrupa ülkelerindeki siyasi mültecilere karıştılar.

Ala Rizgarî'nin liderleri 12 Eylül döneminde tutuklu değillerdi ve tutuklu Rizgarî liderlerinin tersine mahkemelerde siyasi savunma yapılmasını savundular. Bu amaçla Mart 1981 ve Mayıs 1981'de örgüt birimlerine siyasi savunmayla ilgili bağlayıcı kararlar yayımladılar. Özet olarak şöyle diyorlardı bu kararlarında: "Mahkemelerdeki tutumun siyasal olması genel bir ilkedir ve öyle olmalıdır. Buna bağlı olarak, ASDK-DER yöneticileri ve Ala Rizgarî'ci oldukları kesinlik kazanan arkadaşlar ideolojik ve siyasal tutum içine girmek zorundadırlar".⁽¹⁷⁴⁾

Kendisiyle telefonda görüştüğüm Muhlis Erdem (12-12-2006), örgütün dışarıda yayımladığı bu kararlardan haberdar olmadıklarını, fakat daha 12 Eylül'den evvel kendi aralarında siyasi savunma konusunda bazı tartışmalar yürüttüklerini söyledi. Aynı hususu Kamil Sümbül de teyit etti. O zamanlar örgütün merkezi yöneticilerinden İkrâm Delen de Diyarbakır'da tutukluydu ve savunma hazırlamakla meşguldü. İ. Delen, Ala Rizgarî dergisinin hukuki sahibiydi. Dergide yayımlanan bazı yazılardan ötürü tutuklanmış ve ilk tutuklandığı yer olan Van'da Ala Rizgarî'nin düşüncelerini savunan bir ideolojik savunma yapmıştı. Önceki bölümde özetlediğim bu savunmanın ardından ansızın Diyarbakır cezaevine sevk edildi. Muhlis Erdem ve Kamil Sümbül'ün sözünü ettikleri tartışmalar bu döneme aittir. Kendi ifadesine göre, İkrâm Delen o sıralar Ala Rizgarî'yi örgüt olarak üstleneceği bir siyasi savunma tasarlamaktaydı. Bunun çalışmalarını sürdürüyorken 12 Eylül darbesinden az evvel beklenmedik biçimde tahliye edildi.⁽¹⁷⁵⁾ Merkezi savunma fikri böylece Ala Rizgarî'nin gündeminden çıkmış oldu.

Böyle olmasının bir diğer nedeni de cezaevi koşullarının ağırlaşmasıydı. 1981 yılı başlarıyla birlikte cezaevinde vahşet

¹⁷⁴ Söz konusu karardan aktaran Yekitiya Sosyalist 1985: 7.

¹⁷⁵ İkrâm Delen'le kişisel görüşmemizden (15-12-2006, Stockholm).

kol gezmeye başladı ve bu durum savunmalar da dahil her şeyi etkiledi. Ala Rizgarîciler savunma konusunda değişik tavırlar takındılar. Kendilerinde savunma yapması beklenen kişilerin çoğunluğu herhangi bir savunma yapmadı. Muhlis Erdem, M. Şah Özgül, Nuri Aslan ve Süleyman Güney ASDK-DER düzeyinde ortak bir savunma yaptılar. Buna karşılık Kamil Sümbül Ala Rizgarî düzeyinde bir siyasi savunma yaptı. Ayrıca sanıklardan Yılmaz Elçi ve Mehmet Tevfik Demir mahkeme sorgularında sözlü bazı belirlemelerde bulundular. Davanın daha ileriki aşamalarında Adnan Aras da bunlara katıldı.

Bu savunmalardan sadece Muhlis Erdem ve arkadaşlarının yaptığı savunmayı görme imkânım oldu. Erdem ve arkadaşları Anti Sömürgeci Demokratik Kültür Dernekleri (ASDK-DER) yöneticisi idiler ve yasa dışı Ala Rizgarî örgütüne üye olmaktan yargılanıyorlardı. ASDK-DER, Rizgarî ve Ala Rizgarî bölünmesinden (1978 sonları) evvel o zamanki ortak adlarıyla Rizgarîcilerin kurduğu legal bir dernekti. Çok şubeliydi fakat federatif bir örgüt değildi; 1971'deki DDKO'nun kuruluşuna benzer bir şekilde her dernek bağımsız bir birim halinde kurulmuştu. Bu dernekler kuruluşlarından kısa süre sonra kapatılmış veya faaliyetleri askıya alınmıştı. Fakat bazı yerlerde benzer adlarla yenileri kurulmuştu. ASDK-DER'ler 12 Eylül'den sonra da yargı konusu oldular. Derneğin kurucuları ve yöneticileri Rizgarî veya Ala Rizgarî örgütüne üye olmaktan, bu örgütlerin faaliyetlerini ASDK-DER çatısı altında yürütmekten vb. suçlandılar. Muhlis Erdem ve arkadaşları bu şekilde suçlanan bir düzine ASDK-DER yöneticisi arasındaydılar.

Muhlis Erdem'le yaptığım telefon görüşmesinden aldığım bilgilere göre, savunma, iddianamenin dağıtılmasını takip eden günlerde yazılmaya başlandı. İşkencelerin ve askeri yaptırımların başladığı bir dönemdi ve bu nedenle sanıkların gündüz çalışma imkânları yoktu. Geceleri, üst ranzada yatan sanıklar, uyurlarken battaniyeleri aşağı sarkıyormuş havasında alt ranzayı battaniyelerle çevreliyorlardı. Alt ranzadaki-

ler battaniyelerde açtıkları küçük bir delikten giren ışıktaki sessizce savunmayı hazırlıyorlardı. Yazılanlar, birkaç nüsha halinde zulalarda saklanıyordu. Asıl savunma ise gardiyanın kantinden ekmek vs. getirmek için kullandığı kalınca bir sepetin dibinde, sepetin doğal bir parçasıymış gibi düzenlenen bir zulada saklanıyordu. Bu şekilde gündüzleri gardiyanın elinde saklanan savunma geceleri kabarıyor ve bir kaç hafta içinde son halini alıyordu. Muhlis Erdem'in belirttiğine göre savunma bir deftere yazılmıştı. Mahkeme günü, imzacılardan Nuri Aslan defteri katlayıp kilotunun içine yerleştirerek mahkeme salonuna götürdü.

Savunmanın içeriğine gelince, bu bölümün girişinde yaptığımız tanımla, bir ideolojik savunma olduğu söylenebilir. Sanıklar, mensubu olmakla suçlandıkları Ala Rizgarî örgütü düzeyinde değil, ASDK-DER düzeyinde bir savunma yapmayı tercih etmişlerdi. M. Erdem'in belirttiğine göre bu tercihin nedenleri şunlardı: İlk olarak, sanıklar mahkemede illegal bir örgütün varlığını kabul etmekle başkalarına zarar verebileceklerini düşünmüşlerdi. İkinci olarak, aralarında Ala Rizgarî merkez komitesi üyesi kimse yoktu. Üçüncü olarak da ilişkisizlik nedeniyle dışarıdaki arkadaşlarından örgüt düzeyinde siyasi savunma yapmayla ilgili bir yetki alamamışlardı. Bununla birlikte Ala Rizgarî'nin bazı tez ve tutumlarını da savunmaya eklemek istiyorlardı. Böylece Kürt davasını sadece ideolojik, teorik düzeylerde savunan bir metin çıktı ortaya.

Savunma, tutukluların o gün içinde bulundukları koşulları, yukarıdan beri anlatageldiğimiz ihtiyatlı tutumla uyumlu biçimde özetleyerek başlıyordu. Bunu, toplumların, devletin ve uluslaşmanın tarihi; üretimin toplumsallaşması, bu toplumsallaşma içinde proletaryanın ve burjuvazinin tarihsel rolü gibi konular üzerine genel teorik belirlemeler izliyordu. Daha sonra sömürgecilik konusuna geçiliyor ve bu olgu yine genel terimler içinde açıklanıyordu. Onu "ulusal sorun", ulusların kaderlerini tayin hakkı, 1917 Ekim (Sovyet) devriminin ulusal sorunlara etkisi; emperyalizm, demokrasi, fa-

şizm, dünya savaşları gibi genel teorik konular takip ediyordu. Bütün bu bölümlerde yaygın Marksist diskur kullanılmıştı. Daha sonra Kürdistan tarihine geçiş yapılıyor, Kürtler var mı yok mu tartışmasının kadük hale geldiği vurgulandıktan sonra Kürdistan'ın jeo-politik önemi ile bunun emperyalizmin politikaları içindeki yeri anlatılıyordu. Ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Kemalizm konularına geçiliyor, Kürdistan'ın yeniden işgali anlamına gelen bu projeye Kürtlerin verdiği cevap, yani Cumhuriyet dönemi Kürt isyanları özetleniyordu. İsyancıları, Kürdistan'daki bazı uygulamaların (göçürtme, mecburi iskân, ırkçılık, Kürtçenin yasaklanması, Kürdistan'daki ekonomik sömürü, sözde kalkınma projeleri vb.) ele alındığı birkaç sayfa izliyordu. Bundan sonra Kürdistan'da uygulanan sömürgeciliğin tarihi, Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan, yani 1639'dan itibaren anlatılarak güncel geliniyor, Türkiye'deki sistemin bir krize saplanmış olduğu ve bunu aşmak için de 12 Eylül darbesini tezgâhladığı ifade ediliyordu. Adı geçen darbenin emperyalizmle ve emperyalizmin Ortadoğu'daki çıkarlarının korunmasıyla olan ilişkilerinin teşhirinden sonra, konu yeniden Kürdistan meselesine getiriliyor ve Vietnam, Angola, Mozambik halklarının bağımsızlık mücadelelerinden bahisle, “[b]u halkların özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi ne kadar haklı ve meşru ise, Kürt halkının özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi de o kadar haklı ve meşrudur” deniliyordu⁽¹⁷⁶⁾.

Savunmanın bundan sonraki bölümlerinde, iddia makamının Rizgarî ve Ala Rizgarî'yi gizli örgüt olarak tanımlayan ve ASDK-DER'leri de bu örgütlerin faaliyetlerini yürüten paravan kuruluşlar olarak takdim eden iddialarına cevap veriliyordu. Rizgarî ve Ala Rizgarî'nin birer legal dergi, ASDK-DER'lerin de birer legal dernek olduğunun iddia edildiği bu sayfalarda dikkat çekici olan husus, sanıkların, bu konuyu, Rizgarî ve Ala Rizgarî dergilerinde savunulan ideolojik ve si-

¹⁷⁶ Erdem vd. 1985: 102.

yasi görüşlere ilişkin tutumlarını ortaya koyabilecekleri bir vesile olarak kullanmalarıydı.

“Adı geçen dergilerde işlenen Kürt halkının taleplerine katılmamak mümkün değildir”⁽¹⁷⁷⁾ sözüyle Kürt davasını genel terimlerle sahiplenmenin bir adım ötesine geçiliyordu. Bununla birlikte, kendi kaderini tayin hakkı meselesinde bu sahiplenmeden bir ölçüde sapıldığını da eklemek gerekiyor. Sanıklar, ulusların kaderlerini tayin hakkının sadece bir hak olduğunu, Kürtlerin bu hakkı nasıl kullanacaklarının henüz belli olmadığını; dahası, ezen ulusların devrimcilerinin bu hakla ilgili olarak ayrılık yönünde propaganda yapmaları gerekirken ezilen ulusun devrimcilerinin (ki sanıkların kendileri de bu kategoriye mensupturlar) birliğin propagandasını yapmakla mükellef olduklarını belirtmekle yetinmişlerdi⁽¹⁷⁸⁾. Bir diğer deyişle, suçlama kendilerine yönelik olduğu halde, sanıklar, kendilerinin bu konuda ne istediklerini belirtmeyip topu “Kürt halkı”na atmayı tercih etmişlerdi. Savunmada sanıkların bağımsız ve sosyalist bir Kürdistan isteyip istemedikleri belli olmamaktadır. Aşağıdaki sözler bunun ifadesidirler:

“...iddia makamı iddia ettiği ‘bağımsız Sosyalist Kürdistan devleti’ ifadesiyle, geleceğe ilişkin kehanetlerde bulunmuş. Şimdilik sonucu belli olmayan şeyleri şimdiden yargılamaya kalkışıyor.”⁽¹⁷⁹⁾

“...Ezilen sömürge halklardan biri olan Kürt halkının kaderi de bizzat Kürt halkının kendisi tarafından tayin edilecektir. Bunun sonucu, Bağımsız Sosyalist Kürdistan mı olur, ya da başka bir şey mi olur? Yine bunun yanında [bu kelime dizgi hatası sonucu böyle yazılmış olabilir, orijinalinde “yanıtını da” şeklinde olması muhtemeldir -CG] Kürt halkının kendisi tayin edecektir.”⁽¹⁸⁰⁾

¹⁷⁷ Erdem vd. 1985: 104.

¹⁷⁸ Erdem vd. 1985: 105.

¹⁷⁹ Erdem vd. 1985: 105.

¹⁸⁰ Erdem vd. 1985: 106.

Bu sözler, sanıkların, Ala Rizgarî'nin bağımsız Kürdistan'la ilgili stratejik, politik hedeflerini mahkemede açıkça savunmayıp belirsizlik içinde bıraktıklarını gösteriyor.⁽¹⁸¹⁾

Yukarıdaki özetten de anlaşılacağı gibi, Ala Rizgarîci sanıkların savunması, bir ideolojik savunmaydı. Yani Rizgarî adına yapılan savunmanın tersine, Kürt ve Kürdistan davası kendi adına ele alınıp savunulmuştu. Somut suçlamalara ilişkin savunular ise (örneğin ASDK-DER'e üye olmanın yasadışı bir eylem olmadığı tezi) savunmanın yan temaları olarak metne dahil edilmişlerdi. Bununla birlikte Kürt davasının savunusu, sadece ideolojik-teorik konularla sınırlandırılmıştı. Olayın örgütsel boyutuna sahip çıkılmadığı gibi, Ala-Rizgarî'nin bağımsız Kürdistan'la ilgili siyasal ve stratejik hedefleri de açıkça sahiplenilmemişti. Bu nitelikleri, onu, bölümün girişinde yapılan tanıma göre, ideolojik savunma kategorisine yerleştirmemize neden oluyor.

Ama savunmanın sadece ideolojik-teorik boyutlarla sınırlı kalması onun önemini azaltmıyor. Ölümcül risklerle dolu bir ortamda, sadece ideolojik düzeyle sınırlı kalsa da, gizlice bir toplu savunma metni kaleme almak ve mahkemeye sunmak gerçek bir cesaret işiydi. Nitekim Sıkıyönetim yetkilileri bu girişim karşısında sessiz kalmadılar ve Muhlis

¹⁸¹ Yazıldığı dönemde bu savunmayı okuduğunu söyleyen bir diğer Ala Rizgarîci sanık olan Kamil Sümbül'e buradaki belirsizliği hatırlattığımda, konuyu ayrıntılarıyla hatırlamadığını, fakat ulusların kaderlerini tayin hakkı gibi bazı meselelerde savunmanın sahiplerini muğlak davrandıkları için eleştirdiğini; onların, ASDK-DER'in legal bir dernek olması nedeniyle bazı şeylere dikkat etmek gerektiğini ileri sürerek bu eleştirileri reddettiklerini hayal meyal hatırladığını söyledi. Burada dikkat çekici olan nokta, savunma sahiplerince ileri sürülen gerekçenin tutarsızlığı değil (çünkü legal bir derneğin mensupları da kişi olarak bağımsız bir Kürdistan'dan yana olduklarını söyleyebilecekleri gibi, mahkemede bağımsız Kürdistan'ı savunmayı arzulayan birinin kendini legal dernek savunusuyla sınırlama zorululuğu da yoktur), mahkemelerde Kürt davasının ideolojik teorik düzlemdeki genel sahiplenilişiyle, siyasal, stratejik ve -gerçi burada söz konusu değil ama- örgütsel düzlemdeki doğrudan ve açıkça sahiplenilişi arasındaki pozisyon farklarıdır. Savunma yapan sanığın bu pozisyonlardan hangisini tercih edeceği, salt manada diskurla ilgili olmayan başka sosyal pratiklerce belirlenir.

Erdem'in belirttiğine göre, askeri yönetime hakaret iddiasıyla sanıklar aleyhine dava açtılar. Muhlis Erdem'in kendisi savunmadan kısa bir süre sonra tahliye edildiğinden sadece diğer üç imzacının yargılandığı bu dava mahkumiyetle neticelendi ve sanıklar üçer yıl hapis cezasına çarptırıldılar.

Kavramsal düzlemde ASDK-DER yöneticilerinin yaptığı savunmadan daha ileri olduğu izlenimini veren Kamil Sümbül'e ait savunmayı ise görme imkânım olmadı. Konuyla aktaracağım veriler ve bilgiler, çoğunlukla Kamil Sümbül'le yaptığım telefon görüşmesine dayanıyor (26-04-2007).

Kamil Sümbül, 1979 Eylülünde Ankara'da yakalandı. Yakalandığı operasyonda başta Ala Rizgarî dergileri ve Ala Rizgarî imzasını taşıyan bildiriler olmak üzere çok sayıda yayın da ele geçirilmişti. Sanık, Mamak cezaevine konulmadan evvel çıkarıldığı savcılık ve sorgu hakimliğinde bu yayınları sahiplenmiş, dergilerdeki düşünceleri paylaştığını belirten ifadeler vermişti. Mamak cezaevinde yattığı sırada dışardaki arkadaşları da dergileri ve yayınları sahiplenmesini kendisinden istemişlerdi.

1980 yılında Diyarbakır cezaevine sevk edildi ve oradaki diğer Rizgarî ve Ala Rizgarî davası sanıklarıyla birlikte yargılandı. Cezaevinde koşulların zorlaştığı dönemde arkadaşlarıyla direniş çizgisi konusunda belli ayrılıklara düştü. Bu ayrılığın da katkısıyla ama esas olarak diğer arkadaşların ASDK-DER düzeyinde bir savunma yapmayı tercih etmeleri nedeniyle onlardan ayrı savunma yapmaya karar verdi. Ala Rizgarî sanıkları olarak örgüt düzeyinde bir savunma yapmak konusunda anlaşmışlardı. Fakat dergi, yani Ala Rizgarî ortada kalmıştı, birilerinin dergiyi savunması gerekiyordu. Bu işin kendisine düştüğüne kanaat getirdi. Bunda, daha evvelki ifadelerinde dergiyi ve yayınları sahiplenmiş olmasının da katkısı vardı.

Belirttiğine göre savunmayı hazırlamaya İddianamenin dağıtılmasını takibeden günlerde başladı. Gece geç saatlerde çalıştı ve yazdıklarını, yastığının pamuğunda kahvaltıda verilen reçeli kullanarak yaptığı bir zulada sakladı. Aynı dönem-

de Muhlis Erdem ve arkadaşları da savunma hazırlıyorlardı. Karşılıklı olarak birbirlerinin savunmalarını okuyup değerlendirmelerde bulundular. Temize çektiğinde 10 sayfayı bulan bu el yazması savunmayı diğer arkadaşlarının yaptığı gibi külotunun içine saklayarak mahkeme salonuna götürdü ve okumadan mahkeme heyetine sundu.

Savunmanın içeriğine gelince hatırladığı kadarıyla şu tezleri savunmuştu: Ala Rizgarî bir örgüt değil, legal bir dergidir. Rizgarî dergisinin ilk sayıları ile Ala Rizgarî dergisinde yayımlanan görüşlere katılıyorum. Çağımız ulusal kurtuluş ve sosyalist mücadeleler çağıdır. Kürdistan bir ülkedir ve sömürgeciler tarafından bölünmüştür. Bu nedenele gerçek bölücüler iddianamede ileri sürüldüğü gibi sanıklar değil, Kürdistan'ı bölenlerdir. Kürtler, Ortadoğu'da bir ulustur, kendi kaderlerini bağımsızlık yönünde tayin etmeleri düşüncesini savunuyorum. Kürdistan'ın birleştirilmesini istiyorum. Kürtler haksızlığa uğramış bir ulustur. Buna karşı sürekli mücadele etmişlerdir, bundan sonra da edeceklerdir. Bunu engelleyemezsiniz...

Bu tür siyasi, ideolojik belirlemelerin yanı sıra cezaevlerindeki işkence ve kötü muamelelerle ilgili değiniler de vardı savunmada. Bu noktada dikkat çekici olan husus, Kamil Sümbül'ün özel olarak bu gerekçeyle işkence görmesi ihtimalinin varlığından ötürü Diyarbakır cezaevindeki işkence ve kötü muameleden bahsetmediğini söylemesidir. Savunmada sadece Mamak'taki işkence ve gayri-insani uygulamalara değinilmiştir.

Kamil Sümbül'ün aktardıklarının savunmada yazılanları ne ölçüde yansıttıklarını kontrol etme imkânımız yok. Yukarıda aktarılan özetin, kavramsal düzlemde, mahkemeye sunulan yazılı savunmayı esas itibarıyla yansıttığını varsayarsak⁽¹⁸²⁾ Kamil Sümbül'ün savunmasının, bu çalışmadaki tasnife göre, siyasi savunma kategorisine yerleştirilmesi müm-

¹⁸² Ruşen Arslan da kendisiyle yaptığım röportajda Kamil Sümbül'ün siyasi savunma yaptığını, kendi kaderini tayin hakkı gibi konularda Ala Rizgarî'yi savunduğunu belirtti.

kündür. Çünkü davanın örgütsel boyutu dışarda tutulmakla birlikte, Kürdistan davası, sadece idolojik, teorik yanları itibarıyla değil, siyasi ve stratejik hedefleri itibarıyla da savunulmuştur.

Paşa Uzun'un Savunması

Anılan dönemde Diyarbakır'da mahkemeye yazılı savunma vermeyi başaran bir diğer sanık Paşa Uzun'dur. Paşa Uzun Diyarbakır DDKD'nin kurucularından ve KİP'in Siverek'teki yöneticilerindendi. Kendisiyle yaptığım telefon görüşmesinde (12-12-2006) belirttiğine göre, 1978 sonlarına doğru, KİP'in gelişen yeni durumlara cevap veremediği kanaatiyle bu gruptan ayrıldı. Bir süre, Mahmut Çıkmangillerle birlikte Yekbûn adıyla bilinen bir örgüt oluşturmaya çalıştı. Ancak bu girişimden umduğu sonucu alamayınca Siverek'te bağımsız bir devrimci olarak hareket etmeye başladı. Bu sırada PKK'lilerin Bucak aşiretine karşı başlattıkları silahlı mücadeleyle start alan çatışmalar bütün Siverek'i kasıp kavurmaktaydı. Böyle bir dönemde Siverek'i terk etmek istemedi. Aynı dönemde Ala Rizgarî grubuyla ilişkilendi. Bir süre sonra da tutuklanıp Diyarbakır'a sevk edildi. Cezaevinde Ala Rizgarîcilerin bulunduğu koğuştta kaldı.⁽¹⁸³⁾

DDKD davası, Diyarbakır'da Kürt örgütleriyle ilgili açılan ilk toplu davaydı. Paşa Uzun, DDKD grubuyla örgütsel bir ilişkisi kalmamakla birlikte bu davada siyasi savunma yapmanın gerekli olduğuna inanıyordu. DDKD'li yöneticilere bu düşüncesini açtı; ancak önerisi kabul görmedi. Bunun üzerine tek başına savunma yapmak zorunda kaldı. DDKD'li diğer sanıklar, yukarıda da belirtildiği gibi savunma yapmadılar.

¹⁸³ Paşa Uzun'un bu döneme ait anılarından bir kesit "Qismek ji jiyana min" adlı çalışmada bulunabilir (Uzun, tarihsiz).

Paşa Uzun'un savunmasının yazıldığı koşullara gelince, o sıralar cezaevi koşulları daha sonraki döneme kıyasla iyi sayılırdı. Henüz işkenceler çok yoğun değildi ve tecrit başlamamıştı. Paşa Uzun savunmasını bu şartlar altında hazırladı. Bitirdikten sonra okuması için metni Ala Rizgarî davası sanıklarından İkrâm Delen'e verdi. Ondan gelen önerilere uygun bazı değişikliklerle savunmasına son şeklini verdi.

19 Kasım 1980 tarihini taşıyan bu savunma, kurgusal planda DDKO-DDKD geleneğinin savunmalarını andırıyordu. İçerik olaraksa o geleneğin savunmalarını bir adım daha ileri taşıyordu.

Paşa Uzun, savunmasında, DDKD ile ilgili suçlamalara geçmeden evvel bazı "bilim dışı" iddialara değinmek gerekir diyerek konuyu Kürt ve Kürdistan meselesine getiriyor, ardından ilkel toplumdan günümüze kadar toplumların tarihini yaygın Marksist izahata uygun biçimde özetliyor, daha sonra genel hatlarıyla Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu analiz ediyor ve 12 Eylül darbesiyle mevcut krize bir çare arandığına dikkat çekip Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesi konusuna geçiyordu.

Paşa Uzun'un Kürt ve Kürdistan'la ilgili belirlemeleri bu gelenekteki diğer savunmalara oranla daha açık ve dolaysızdır. Savunmada açık bir şekilde Kürdistan'ın Türkiye, İran, Irak ve Suriye tarafından ve emperyalizmin onayıyla sömürgeleştirildiği, Kürt halkının İran ve Irak parçalarında bu sömürgeleştirmeye karşı silahlı bir direniş içinde olduğu ve bu direnişin meşru bir hareket olduğu söylenmektedir.

Bu tespitten de anlaşılacağı gibi Paşa Uzun'un savunmasını belirleyen şey, sadece Kürdistan gerçekliğini bilimsel veya ideolojik tezlerle ortaya koymak ve bu yöndeki çabaların meşruluğunu savunmak değildir. Uzun, DDKO-DDKD geleneğinde kendisinden önce yazılmış olan savunmaları karakterize eden bu tutumun bir adım ötesine geçmekte ve konuyu Kürdistan ulusal kurtuluş hareketine getirerek bunun meşruiyetini savunmaktadır: "... sömürgeciler açısından sorun, artık ulusal demokratik mücadelenin bastırılması ve imhasıdır.

Kürdistan'lı yurtseverler, proleter devrimciler açısından ise, bu mücadelenin korunması ve güçlendirilmesidir. Artık gündemde olan Kürdistan halkının sömürgeciliğe karşı ulusal demokratik mücadelesidir. Sorunun eksenini oluşturan budur.”⁽¹⁸⁴⁾

“Yukarıda değindiğimiz halkların [Mozambik, Angola ve Vietnam kastediliyor -CG] ve devrimcilerin mücadelesi ne kadar haklı ve meşru bir mücadele ise, Kürdistan halkının dört parçada, sömürgeci devletlere karşı verdikleri ulusal demokratik mücadelesi de o kadar haklı ve meşru bir mücadeledir. O halkların, sömürgecilerin kendi topraklarından çıkarmalarını sağlamak, bağımsız ve özgür yaşamak için verdikleri mücadele suçlanamaz ve bu mücadeleyi yürüten devrimciler, sosyalistler suçlu olarak kabul edilmezlerse, Kürdistan halkının yurtseverlerinin, devrimcilerinin ve sosyalistlerinin suçlu olarak görülmesi mümkün değildir.”⁽¹⁸⁵⁾

Yukarıdaki aktarmalardan da anlaşılacağı üzere, Paşa Uzun'un savunması, sömürgecileri Kürdistan'dan çıkarmaktan bahsetmek suretiyle Kürt ve Kürdistan davasını ideolojik ve teorik çerçevede savunmanın ötesine adım atmakta, onu siyasi ve stratejik hedefleri itibarıyla da sahiplenmektedir. Kürdistan'daki bağımsızlık mücadelesini sahiplenip meşruluğunu savunması nedeniyle, bu savunmayı, 1969'daki TKDP davası savunmalarından sonra Kuzey Kürdistan'daki ikinci “siyasi savunma” olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır.

Böyle olmakla birlikte Paşa Uzun'un savunması -tıpkı 1969'daki TKDP savunmaları gibi- konunun örgütsel boyutuna yer vermemektedir. Savunmada, ne Paşa Uzun'un daha evvel üyesi olduğu KİP, ne kurucularından biri olduğu Yekbûn, ne de savunmayı yaptığı sırada birlikte hareket ettiği Ala Rizgarî örgütünden söz edilmektedir. Özel olarak bir örgütten bahsedilmediği gibi, genel planda hareketin örgütsel boyutuyla ilgili konular da (örneğin “bağımsız örgütlen-

¹⁸⁴ Uzun 1981: 13.

¹⁸⁵ Uzun 1981: 13.

me” gibi) ele alınmamışlardır. Bir diğ er deyişle Kürt ve K r-
distan davası, meselenin örgütsel yanları dışarıda tutularak
savunulmuştur. 12 Eylül dönemi savunmalarında konunun
Örgütsel boyutlarının da siyasi savunmalara dahil edilmesi,
PKK ve Kawa davası savunmalarında söz konusu olmuştur.
 nce PKK davası savunmalarına bakalım.

PKK Davası Savunmaları

PKK'li tutuklular, daha 12 Eylül cuntası gelmeden siyasi savunma yapma düşüncesindeydiler. Bu amaçla bazı çalışmalar da yürüttüler, ancak 12 Eylül'den sonra karşılaştıkları fiziki imha, başlattıkları çalışmaları sonlandırmalarına olanak tanımadı. PKK'nin Merkez Komitesi üyesi olan Mazlum Doğan 1982 yılında, partinin kurucularından ve cezaevindeki önderlerinden olan Hayri Durmuş ile Kemal Pir ise 1983 yılında cezaevinde imha edildiler⁽¹⁸⁶⁾, aynı konumda olan Şahin Dönmez ile yine bir diğer merkez komitesi üyesi olan Yıldırım Merkit ise vahşi işkencelere dayanamayıp itirafçılaştılar.⁽¹⁸⁷⁾

Siyasi savunma hazırlamakla sorumlu grubun başında olan Mazlum Doğan'ın dışarıdaki PKK yetkililerine yolladığı bir mektupta belirttiğine göre (mektubun 1980 yılının Eylül-Kasım ayları arasında bir tarihte yazıldığı anlaşıyor), PKK davasının toplu olarak değil de illere ayrılarak bölge bölge yapılacağının belli olması üzerine bütün bu davalarda yapılacak savunmalara temel teşkil edecek "epey ayrıntılı ve açıkla-malı bir savunma planı" (Doğan 1982: 145) çıkarılıp 5 Nolu cezaevindeki kadınlar koğuşu haricindeki bütün koğuşlara

¹⁸⁶ Gerçekte Mazlum Doğan cezaevindeki uygulamaları protesto etmek için 1982 yılı Newrozunda hücrelerinde intihar etti. Hayri Durmuş ve Kemal Pir ise 1983 yazında, siyasi savunma yapma hakkı ve bazı temel insani hakları elde edebilmek uğruna başlattıkları ölüm orucunda hayatlarını yitirdiler. Fakat cezaevi koşulları, onlara itirafçılaşmak ve ölmek dışında fazla seçenek bırakmadığı için "imha edilme" tanımlaması durumu izah etmeye daha uygun düşmektedir.

¹⁸⁷ Bu son iki isim, tahliye olduktan sonra, cezaevindeki itirafçılıkları gerekçesiyle, PKK tarafından öldürüldüler.

dağıtılmıştı. Kendileriyle ayrı ayrı yaptığım telefon görüşmelerinde, aynı dönemde hapishanede bulunan PKK yöneticilerinden Şükrü Gülmüş ve Selim Çürükkaya da Mazlum Doğan'ın başını çektiği bir grup tarafından savunma çalışması yürütüldüğünü doğruladılar. Çürükkaya, hazırlanan metinlerin koğuş sorumluları düzeyinde tartışılmaya açıldığını da belirtti.⁽¹⁸⁸⁾

Bu savunma çalışmasının daha sonra ne olduğu bilinmiyor. Selim Çürükkaya, bunların koğuşlardaki kopyalarının özel bir yerde saklandıklarını, bir koğuştaki bulunması üzerine bütün koğuşlarda aynı yerden toplatıldıklarını belirtti. Buna karşılık, Mazlum Doğan'ın ölümü üzerine onun adına yayımlanan "*Toplu Yazılar*" adlı kitapta Mazlum ve arkadaşları tarafından yazıldığı söylenen yarım kalmış bir savunma yer almaktadır⁽¹⁸⁹⁾. Muhtemeldir ki Mazlum ve arkadaşlarının hazırladıkları savunma çalışmasından dışarıya çıkarılabilenler, dışarıdaki PKK'liler tarafından düzeltilip yayımlanmış olsun.

Durumun böyle olup olmadığını bilmiyoruz. Eğer böyleyse, dışarıda yapılan müdahalenin düzeyini de bilmiyoruz. Ancak Mazlum Doğan'ın yukarıda anılan mektubunda aktardığı savunmanın konu başlıkları ile yayımlanan yarım savunmanın konu başlıklarının birbirleriyle uyumlu olduklarını biliyoruz. Keza anılan mektupta savunma için çizilmiş olan çerçevenin, Kemal Pir, Mazlum Doğan, ve Mehmet Hayri Durmuş'un 1981 yılı Mayıs-Haziran aylarında mahkemede verdikleri sorgu ifadelerindeki perspektiflerle uyumlu olduklarını tespit etmek de zor değil.⁽¹⁹⁰⁾ Bütün bunlar, yayımlanan yarım savunmanın Mazlum Doğan ve arkadaşları tara-

¹⁸⁸ Şükrü Gülmüş ile 26-08-2006 tarihinde, Selim Çürükkaya ile 06-09-2006 tarihinde görüştüm.

¹⁸⁹ Bkz. Doğan 1982: 157-246.

¹⁹⁰ PKK davasının ilk dönem duruşmalarında steno kullanıldığı için bu üç kişinin mahkemedeki sorgu ifadeleri dakik biçimde kayıtlıdır ve yayınlanmıştır. Sözü edilen ifadeler için bkz. Yıldırım 1985: 61-125.

findan hazırlandığı söylenen savunma olması ihtimalini güçlendiriyor.

Bununla birlikte ortada mahkemeye sunulmuş resmi bir savunma metninin bulunmayışı, imha edilmiş PKK önderlerinin savunmalarını değerlendirirken neyi temel almamız gerektiği konusunda bazı sorunlar yaratıyor. *Toplu Yazılar*'da yayımlanmış olan yarım savunma metnini esas almak, bu metin resmen savunma olarak mahkemeye sunulmadığı için sorun doğuruyor. Buna karşılık, değerlendirmelerde Kemal Pir, Mazlum Doğan ve Hayri Durmuş'un mahkeme sorgusundaki ifadeleriyle sınırlı kalmak da gerçeklerle bağdaşmıyor. Çünkü PKK'li tutukluların uzunca bir süre savunma üzerinde çalıştıklarını ve eğer imkân bulabilselerdi geniş kapsamlı toplu bir siyasi savunma hazırladıklarını biliyoruz.⁽¹⁹¹⁾ Yani ortada yazılı savunmayla ilgili pratik bir tutum söz konusudur ve bu tutumu belirleyen temel prensipleri ve perspektifleri tespit etmek zor değildir. Bütün bu hususları göz önünde bulundurarak PKK'li sanıkların savunmalarını ele alırken şöyle bir yol izlemeyi uygun gördüm: mahkeme ifadelerindeki perspektif ve yaklaşımları esas almak, ancak gerektiğinde ve mahkeme ifadeleriyle çakışması kaydıyla *Toplu Yazılar*'da yayımlanmış olan savunmaya da başvurmak.

Önce, kısaca bu savunmaların yapıldığı PKK ana davasına ve savunma koşullarına bakalım.

PKK ana davası, 12 Eylül döneminin tüm Türkiye'deki en kalabalık davalarından biriydi. Bu davada yüzlerce tutuklu yargılandı. Davanın büyüklüğü, toplu yargılama yapmayı fiziken zorlaştırmanın yanı sıra Cunta açısından riskli de

¹⁹¹ Mazlum Doğan, dışarıdaki arkadaşlarına yolladığı son mektubunda koşulların zorlaşmış olması nedeniyle siyasi savunmayı bitirememeleri ihtimaline değiniyor ve şunları söylüyor: "O zaman Partiye propaganda materyali olarak kullanabileceği bir savunma metni vermesek bile, düşman karşısında partiyi, ideoloji ve politikasını sözlü olarak savunmaya çalışırız. Suçumuz, savunma metnini 12 Eylül öncesi hazır hale getirip, bir nüshasını size ulaştırmış olmamamızdır. Fakat o zaman içte (cezaevinde) arkadaşların eğitimi ile uğraşıyor, ve savunma hazırlığını yalnızca geceleri ve çok gizli olarak yapıyorduk. Bu nedenle tamamlayamadık." (Doğan 1982: 252).

kılıyordu. Diğerleri bir yana, değişik illerden binlerce tutuklu yakınının duruşma günlerinde Diyarbakır'a yığılması istenmiyordu. Bu ve benzeri nedenlerle PKK ana davası, Diyarbakır, Siverek, Mardin ve Siirt-Batman gibi alt davalara bölündü. Bu alt davaların dışında Elazığ grubu, Suruç grubu, Hal-feti grubu, Urfa grubu gibi başka PKK davaları da vardı. Mazlum ve arkadaşları PKK ana davasında yargılandılar. Fakat mahkemenin aldığı bir karar gereği, Hayri Durmuş ve Mazlum Doğan ana dava dışındaki PKK davalarının duruşmalarına da katılıyorlardı. Bunun sebebi, bu duruşmalarda, davanın geneline ve tutuklu bulunan Merkez Komitesi üyelerine yönelik olarak yapılan suçlama, eleştiri ve sorulara anında cevap verme imkânının yaratılmasıydı. Bu tür suçlamalar genellikle itirafçı sanıklardan geliyordu.

PKK'nin cezaevindeki sorumluları, daha duruşmalar başlamadan evvel siyasi savunma yapacak kişilerle ilgili kriterler tespit etmişlerdi. Buna göre, "(p)arti üyesi olduğu, adam öldürdüğü, gasp yaptığı hakkında üzerinde kesin kanıt olanlar, poliste ve özellikle de savcı ve sorgu mahkemesinde çeşitli eylemleri üstlenen, parti üye veya sempatizanı olduğunu kabul edenler, yani en az sekiz on yıl ceza alacağı kesin olup ihanet ettiğinden ötürü tecrit edilmemiş olanlar" mahkemede siyasi savunma yapmalı, "bu durumda olup savunma yapmaktan kaçınanlar" ise bunun "gerekçelerini açıklama"lıydılar.⁽¹⁹²⁾

Binlerce PKK tutuklusunu içinde yukarıdaki tanıma uyan çok sayıda insan olduğunu tahmin etmek zor değil. Bundan da anlaşılıyor ki, Mazlum Doğan ve arkadaşları çok sayıda insanın siyasi savunma yapmasını istiyorlardı. Aleyhinde ciddi delil bulunmamasına rağmen sanık Orhan Aydın'ın alelacele idama mahkum edilmesi, PKK'li yöneticilerin bu yöndeki düşüncelerini pekiştirmişti. Orhan Aydın'la ilgili karardan, mahkemenin, delillere bakmaksızın PKK'li sanıklara mümkün olabilecek en ağır cezaları vereceğine, siyasi

¹⁹² Doğan 1982: 146.

savunma yapmanın verilecek cezanın miktarını etkilemeyeceğine dair sonuçlar çıkarmışlardı⁽¹⁹³⁾. Bu durumda, savunma aşamasında mümkün olduğunca çok sayıda sanıkla birlikte cepheden saldırı taktiği izlemenin yararlı olacağı sonucuna varmış olabilirler. Yine de konuyla ilgili son kararı, kendileri dışındaki PKK'lilerin düşüncelerini de aldıktan sonra vermeyi düşündükleri anlaşılıyor. Çünkü dışarı yolladıkları bir mektupta şunu söylüyorlardı: "...kimlerin savunma yapması ve savunma planımız üzerine Elazığ, Adana ve diğer cezaevlerine de bilgi verir, onların da önerilerini bize iletirseniz iyi olur."⁽¹⁹⁴⁾

PKK'li sanıkların bu isteklerine dışarıdan cevap verilip verilmediği, verildiyse cevabın içeriği hakkında bir bilgimiz yok. Ancak şunu biliyoruz ki, Mazlum Doğan ve arkadaşları, yargılamalar başlamadan önce belirledikleri bu çizgiyi hayata geçiremediler. Ne hazırlamaya başladıkları savunmayı bitirip mahkemeye sunabildiler, ne de siyasi savunma yapmasını düşündükleri arkadaşlarını bu hedef etrafında yeterince organize edebildiler. Cezaevinde vahşet programının yürürlüğe konulmasıyla birlikte bütün planları sekteye uğradı. Yeni cezaevi politikası uyarınca PKK yöneticileri ve direneceği düşünülen ileri kadrolar cezaevinin tecrit hücrelerine konuldu ve koğuşlar arası ilişkiler kesildi. Ama en önemlisi, tutukluları, inandıkları düşüncelerden, ideolojik tutumlarından ve örgütsel bağlarından koparmaya yönelik Türkiye tarihinde görülmemiş bir işkence döneminin başlamasıydı.

İşkenceler sadece cezaevinde yapılmıyordu. Sanıklar mahkeme salonuna götürülüp götürülürken de benzer muameleye maruz kalıyorlardı. Hatta mahkeme salonunda bile hırpalama ve dayak türünden uygulamalara tanık olunuyordu. Mahkeme heyeti, işkence mekanizmasının bir parçasına dönüşmüştü. Direniş istenmiyordu.

¹⁹³ Doğan 1982: 146.

¹⁹⁴ Doğan 1982: 146.

Bu koşullar altında siyasi savunma yapmak gerçek bir cesaret ve fedakarlık işiydi, çünkü sürekli işkence görmeyi ve hatta ölümü göze almayı gerektiriyordu. PKK'nin cezaevindeki önde gelen kadroları bu cesareti ve fedakarlığı -itirafçılaşan arkadaşları dışında- gösterdiler. Çok küçük iletişim imkânlarını büyük risklerle ve bedellerle kullandılar ve bir dereceye kadar toplu bir direniş örgütlediler. 12 Nisan 1981 tarihli ilk duruşmada baş sıradaki tutuksuz bazı sanıkların kimlik beyanlarından sonra çağrılan ilk tutuklu sanığın kimlik beyanında bulunmaması, bunun ifadesiydi. İkinci tutuklu sanık da benzer bir tavır takındı ve Hüseyin Yıldırım'ın aktardığına göre şunları söyledi: “hiçbir sorunuza cevap vermeyeceğim. Aylardır aç susuz hücrelerde insanlık dışı işkence altındayız. Bir kısım arkadaşlarımız işkenceler sonucu komaya girmişler. Bu salonda da yoklar. Uygulamayı ve bu mahkemeyi protesto ediyorum.”⁽¹⁹⁵⁾ Şükrü Gülmüş'ün yukarıda andığım telefon konuşmasında belirttiğine göre, o sırada açlık grevinde bulunan lider konumundaki bazı sanıkların (Kemal Pir vb.) ilk duruşmaya çıkarılmayacakları anlaşılnca, sanıklar, kimlik bildirmeyerek mahkemeyi protesto kararı almışlardı. Cezaevinin hücre bölümünden getirilen sanıklar, kimlik bildirmeme eylemine esas olarak uyarken, koğuşlardan getirilenler çoğunlukla kimlik bildirdiler. Bir diğer deyişle direnişte fire vardı; fakat dönemin vahşi uygulamaları ve ağır tecrit koşulları düşünüldüğünde görmezden gelinemeyecek sayıda tutuklu direnişe katılmıştı.

Bu direniş Mahkemenin tavrını etkiledi. Yargılamanın ikinci gününde duruşma hakimi normal sırayı atlayarak Mazlum Doğan'ı mikrofona davet etti. Mazlum Doğan: “İşkenceler durdurulmadıkça ve bize savunma imkânı tanınmadıkça mahkemece sorulan hiçbir soruya cevap vermeyeceği”ni söyleyerek direniş tavrını devam ettirdi. Onu takiben Merkez

¹⁹⁵ Yıldırım 1985: 44. Hüseyin Yıldırım nedense bu sanıkların isimlerini vermiyor. Şükrü Gülmüş, ifade vermeyen ilk kişinin Vedat Alataş olduğunu belirtiyor. Bkz. Gülmüş 2006.

Komitesi üyesi Yıldırım Merkit de (o sırada henüz itirafçılaşmamıştı) aynı gerekçeyle kimlik bildirmedi⁽¹⁹⁶⁾.

Bu ilk iki gün içinde kimlik bildirmeyen veya kötü sağlık koşullarından ötürü ya da onu gerekçe göstererek konuşmak istemeyen sanıkların bir kısmı, mahkeme heyetinin gözleri önünde sürüklenerek dışarı çıkarılıp dövüldüler. Öyle bir terör ortamı vardı ki avukatlar bile söz alıp konuşamıyorlardı. Nihayet duruşmanın üçüncü günü avukat Hüseyin Yıldırım her şeyi göze alarak söz istedi ve yapılan hukuksuzlukları eleştirerek sanıkların savunma yapabilme imkânlarının teminat altına alınmasını ve sanıklar aleyhine başta Hürriyet ve Milliyet gazeteleri ile TRT olmak üzere medyada yapılan yayımların durdurulması için mahkemenin karar almasını talep etti.

Hüseyin Yıldırım'a daha sonra pahalıya ödettirilecek olan bu çıkışın ardından herkes “şimdi ne olacak?” diye beklerken, henüz ifade sırası gelmemiş olan sanık Mehmet Hayri Durmuş bulunduğu yerden söz almak istediğini belirtti ve kürsüye getirilince şunları söyledi: “Ben sorumluluktan kaçmıyorum. Partimin kuruluşundan bu güne kadar içindeydim. Çeşitli görevler yüklendim ve halen Merkez Komite üyesiyim. Partimi, ideolojimi ve halkımın bağımsızlığını burada savunacağım. Ancak görüyorsunuz emirlerle yönetilen işkencelerle bu hale getirildik, konuşamayacak duruma getirildik. Eğer savunmalarımıza tahammülünüz varsa, yasalarınıza saygınız varsa işkenceleri durdurun. Bize savunma imkânı verin. Aslında siz sömürgeci mahkemenin bizi yargılama hakkı yoktur. Bizi ancak halk yargılar. Biz tarih karşısında kendimizi sorumlu hissettiğimiz için burada ifade vereceğiz”.⁽¹⁹⁷⁾

Mesele anlaşılmıştı; sanıklar, bütün imkânsızlıklara ve işkenceye rağmen bir direniş örgütlemişlerdi.

¹⁹⁶ Yıldırım 1985: 45.

¹⁹⁷ Yıldırım 1985: 49.

PKK Diyarbakır ana davası duruşması

Hayri Durmuş'un sözleri, Kürt siyasi savunma geleneğinde yeni bir sayfanın açılmakta olduğuna işaret ediyordu. Çünkü PKK silahlı eylemleriyle tanınan bir illegal örgüttü ve Hayri Durmuş, fırsat verilirse, eylemleriyle birlikte bu illegal örgütü sahipleneceğini ve Kürtlerin bağımsızlığını savunacağını ifade ediyordu. O zamana kadar Kürtler adına yapılmış hiç bir siyasi savunmada böyle bir düzey söz konusu olmamıştı. Bu alt bölümde yaptığımız özetten de anlaşılacağı gibi, 1970'lerin ortalarına kadar Kürtler adına yapılan ve siyasi savunma tanımına en fazla yaklaşan savunma olan TKDP davası savunmasında bile ulaşılan düzey, illegal örgütün varlığını yarım ağız kabullenerek örgütün görüşlerini TC anayasasına referans yaparak savunmaktan ibaret kalmıştı. Keza ideolojik-siyasal diskur itibarıyla Kürt ve Kürdistan davasını o zamana kadarki en rafine edilmiş ve en radikal biçimiyle savunan Paşa Uzun'un savunması da konunun örgütsel ve eylemsel boyutlarını ele almamıştı. Hayri Durmuş ve arkadaşları, mahkemedeki eylemleriyle bu sayfayı kapatıyor, gelenekte, Kürt hareketinin 1970'lerin ikinci yarısında yakaladığı düzeye denk düşen yeni bir sayfa açıyorlardı.

Hayri Durmuş'un konuşmasından sonra da kimlik bildir-meyen sanıklar oldu. Gerçi kimlik bildirmeyenlerin hüviyet-leri Hazırlık dosyalarındaki kayıtlar okunarak tespit ediliyor-du; dolayısıyla eylemin, mahkemenin devam etmesi bakı-mından pratik bir engelleyiciliği yoktu; fakat sıkıyönetim yet-kililerinin öngördüğü yargılama biçimine boyun eğilmeyece-ğini göstermesi bakımından anlamlıydı.

Kimlik tespitinin ardından iddianame okundu, ardından da sanıkların sorgularına geçildi. Bu aşamada birçok PKK sa-nığı siyasi savunma yaptı.

Toplu savunma yapma imkânı olmadığından bu savun-malar, sanıkların birey olarak kendi kavrayış düzeylerine ve davranış tarzlarına uygun sözlü ifadelerden oluşuyordu ve büyük ölçüde mahkeme salonundaki diyaloglarca belirleni-yordu. Cunta, cezaevinde sağladığı sükuneti mahkeme salo-nunda tam olarak temin edememişti. Cezaevinde, işkence altında, cuntanın ve Türk egemenlik sisteminin belli başlı bütün sembollerine boyun eğen sanıklar, mahkeme salonun-da partilerini veya genel olarak Kürdistan davasını savunu-yorlar; duruşma hakimiyle, iddia makamıyla, itirafçılarla ve Bucak aşiretine mensup sanıklarla cebelleşiyorlardı. Sanık-lar, bunu, hem Mahkeme salonuna getirilirlerken, hem de cezaevine geri götürülürlerken yol boyunca ağır işkencelere uğramalarına rağmen yapıyorlardı. Bu şekilde tavır takınan düzinelerce sanıktan o dönemde isimleri en çok zikredilen birkaçını belirtecek olursak şunları sayabiliriz: Celalettin De-libaş, Fuat Kav, Hamit Baldemir, Kemal Pir, Mazlum Doğan, Mehmet Can Yüce, Mehmet Hayri Durmuş, Mehmet Şener, Mustafa Karasu, Muzaffer Ayata, Rıza Altun, Sakine Cansız, Selim Çürükkaya, Şükrü Gülmüş, Yılmaz Uzun.

Bu koşullar altında yapılmış sorgu savunmalarından be-nim ulaşabildiklerim, 1980'li yıllarda yayımlanmış olan Ke-mal Pir, Mazlum Doğan ve Mehmet Hayri Durmuş'a ait sa-

vunmalardır.⁽¹⁹⁸⁾ Anılan sorgu ifadelerinin içeriklerine geçmeden evvel, bu ifadelerin yayımlanışlarıyla ilgili bir iddiaya dikkat çekmek istiyorum.

Diyarbakır'da yargılanan sanıklar, savunmaları boyunca sözü edilmeye değer hukuki bir destek alamadılar. Gerçi devrimci sanıkların davalarına girmek üzere Avukat Şerafettin Kaya önderliğinde Diyarbakır'da bir avukatlık bürosu oluşturulmuştu; fakat Bürodaki avukatlar ağır baskı altındaydılar ve sanıklara fazlaca yardımcı olamıyorlardı. Bu baskıların bir parçası olarak Şerafettin Kaya'nın tutuklanmasıyla birlikte Büro iyiden iyiye işlemez hale geldi. Avukat Hüseyin Yıldırım ise tersine bu dönemde ön plana çıktı, yüzlerce PKK'li sanığın avukatlığını üstlendi.

Askeri cuntadan evvel Kawa örgütüne yakınlık duyan Hüseyin Yıldırım'ın bu çıkışı kendisine pahalıya ödettiler. Sıkıyönetim yetkililerinin tezgâhladığı basit bir oyunla Diyarbakır'da tutuklandı ve müvekkillerinin yanına konuldu. Yaklaşık bir yıl boyunca maruz kaldığı işkencelerin ardından tahliye edildiğinde kendini artık PKK'ye yakın hissediyordu. Kısa bir süre sonra yurtdışına çıktı ve PKK saflarında çalışmaya başladı. Kemal Pir, Mazlum Doğan Mehmet Hayri Durmuş'un ifadelerinin yer aldığı kitabını da (Yıldırım 1985) büyük ölçüde bu angajmanla kaleme aldı.

Mümtaz Kotan, bu angajmanın, Mazlum Doğan ve arkadaşlarının sorgu ifadelerinin aktarılmasında bazı sorunlara yol açtığını iddia etmektedir. İddiasına kanıt olarak da ifadelerin kısaltılarak yayımlanmış olmasını göstermektedir. Mümtaz Kotan'a göre, Hüseyin Yıldırım'ın kitabında 24 sayfalık yer tutan Mazlum Doğan'ın ifadesi, duruşma zabıtlarında 64 sayfalık (A4) yer tutmaktadır⁽¹⁹⁹⁾; keza Yıldırım'ın ki-

¹⁹⁸ Elinizdeki çalışmayı sonlandırmakta olduğum bir dönemde Şükrü Gülmüş'ün mahkemedeki sorgu ifadesi de kendisinin yönetimindeki Nasname adlı sayfada yayımlandı. Bu ifadenin girişinde Şükrü Gülmüş davanın açılış koşulları ve yürütülüş tarzıyla ilgili bilgiler de veriyor. Bkz. Gülmüş 2006.

¹⁹⁹ Kotan 2003: 153.

tabında 24 sayfaya sığan Hayri Durmuş'un ifadesi ise mahkeme zabıtlarında 98 sayfalık (A4) yer kaplamaktadır⁽²⁰⁰⁾. Konuyu kendisine telefonla sorduğum (22-10-2006) Hüseyin Yıldırım ise kitapta yayımlanan metinlerin orijinal ifadelerin aynısı olduğunu, yayında herhangi bir kısıtlama yapılmadığını ifade etti.

Bununla birlikte, Hüseyin Yıldırım anılan kitabında Mazlum Doğan ve arkadaşlarının ifadelerini sunarken şöyle bir ifade kullanmaktadır: "Kürdistan Özgürlük ve Bağımsızlık Mücadelesinin bu unutulmaz önderlerinin savunmalarının, önemli bazı bölümleri zapta alınmamıştır. Duruşma hakimi Emrullah Kaya'nın emrindeki sistemle banda geçmesi engellenen bu bölümlerin tamamı not halinde tarafımdan tutulmuştu. Ancak bu notlar elime henüz geçmediği ve kısa sürede geçme olanağı olmadığı için buraya yazamıyorum. Üzüntü ve özrümü belirtmek isterim."⁽²⁰¹⁾ Telefon görüşmemizde kendisine bu sözlerini hatırlattığımda, bunların, yayımlanan sorgu ifadeleriyle değil, adı geçen sanıkların, diğer sanıkların sorguları esnasında söz alarak yaptığı itiraz, müdahale ve açıklamalarla ilgili olduğunu belirtti.

İlgili mahkeme tutanaklarını göremediğim için yukarıdaki iddialarla ilgili bir şey söyleyebilecek durumda değilim. Buna rağmen yayımlanan ifadeleri konuyla ilgili değerlendirmeye yaparken kullanmanın yanlış olmayacağını düşünüyorum. Çünkü Mümtaz Kotan, yayımlanan metinlerin yanlış aktarıldığını iddia etmemektedir. Yanlış aktarımdan ziyade, savunmalardaki bazı şeylerin yayımlanmamış, kitlelerden gizlenmiş olduklarını iddia etmektedir. Kitlelerden gizlendiği iddia edilen şeyler ise, sanıkların PKK'ye, onun prensiplerine, siyasi ve stratejik hedeflerine sahip çıkmadıklarıyla ilgili değil; daha çok, Mazlum Doğan ve arkadaşlarının, PKK'lilerin sunmak istedikleri gibi kahramanlar olmadıklarını kanıtlamaya yönelik, deyim yerindeyse *kahramansızlaştırma*

²⁰⁰ Kotan 2003: 162.

²⁰¹ Yıldırım 1985: 57.

stratejisi uyarınca ayıklanmış sözler ve davranışlarla ilgilidirler. Örneğin Mazlum Doğan'ın duruşma hakimine hitap ederken “efendim” demesi veya mahkemede polis ifadem yoktur demesine rağmen duruşmada kendisine ait bir polis ifadesinin okunması veya Hayri Durmuş'un örgüt üyeliğinden ayrıntılı anlatımlarla bahsetmesi ve bu bağlamda birçok kişinin ismini vermesi gibi hususlar.⁽²⁰²⁾

Kaynaklarla ilgili son bir husus olarak şunu belirteyim ki, sorgu savunmalarının ağır işkence koşullarında ve ölüm tehditleriyle dolu bir ortamda gerçekleştikleri unutulmamalıdır. Sanıklar, kendi istedikleri gibi konuşamamaktadırlar, sadece duruşma hakiminin istediği konularda görüş belirtebilmektedirler. Hatta o konular bile büyük bir kısıtlamaya tabi olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla bu savunmalarda bazen bir kelime, bazen de bir cümle olarak geçen hususların, eğer normal savunma koşulları olsaydı, çok daha ayrıntılı paragraflar halinde ifade edilecekleri, duruşma hakiminin sormadığı birçok hususun, sanıkların özlemleri uyarınca ve arzuları genişlikte savunmaya dahil edilebileceği unutulmamalıdır. Yayımlanan mahkeme sorgularının Mazlum Doğan'ın Toplu Yazılar'ında yayımlanmış olan yarım savunma ile karşılaştırılması bu konuda bir fikir verebilir. Dolayısıyla sözü edilen sorgu ifadelerini değerlendirirken, onların sanıkların meramlarını ifade edebilme düzeyinden ziyade, temsil ettikleri kavramsal düzeyi göz önünde bulundurmak, daha doğru bir tutum olacaktır.

²⁰² Bkz. Kotan 2003: 153-164. Rahatlıkla anlaşılabileceği gibi bunların hiçbirisi, sanıkların, mahkemede PKK'yi illegal bir örgüt olarak eylemleriyle birlikte sahiplenip Kürdistan'ın bağımsızlığını savunmadıklarına dair veri oluşturmuyor. Olsa olsa PKK'nin savunmaları ne tür amaçlarla ve nasıl kullandıklarıyla ilgili veri oluşturuyor. Öte yandan savunmaların kavramsal düzeyinin Mümtaz Kotan tarafından özenle gözlerden kaçırılması, Kotan'ın çalışmasının ana öğelerinden birini oluşturan, kendileri dışındaki bütün muhalif grupları kahramansızlaştırma ve kahramanlaştırılmış muhalifleri yer yer de-humanize etme stratejisini ortaya koyması bakımından dikkat çekiyor.

Savunmaların koşulları ve kaynaklarıyla ilgili bu açıklamalardan sonra içeriklerine gelirsek, özet olarak şunları söyleyebiliriz.

Savunmaların üzerine inşa edildiği temel, PKK'nin varlığını, programsal hedeflerini ve pratik faaliyetlerini mahkeme önünde sahiplenip savunmaktır. Hayri Durmuş, bu sahiplenme ve savunuyu bizzat örgütün Merkez Komitesi üyesi sıfatıyla yaparken, Kemal Pir ve Mazlum Doğan, aynı şeyi örgüt hiyerarşisi içindeki konumlarını geçiştirerek yapmaktadırlar. Sanıkların üçü de genelde devrimci mücadeleyle, özelde de PKK'yle nasıl ilişkilendiklerinden başlayarak bu mücadelenin birer neferi olarak eylemlerini -kısmen- anlatmakta; ve örgütü ve onun tezlerini ve eylemlerini sahiplenmektedirler, ki bu eylemler arasında kendilerinin yanlış buldukları da vardır.

İdeolojik ve siyasal düzlemlerde savunmaları belirleyen başlıca husus, Türkiye Cumhuriyetinden kopuştur. Devlet ve onun herhangi bir kurumu artık bir referans kaynağı olarak kabul edilmemektedir. Faaliyetler için başka referans kaynakları önerilmektedir. Bunlar, PKK'nin programında ifadesini bulan görüşlerdir ki, sömürgecilik tezi üzerine bina edilip, Marksist terminoloji çerçevesinde ifade edilmişlerdir.⁽²⁰³⁾

²⁰³ Kemal Pir'in mahkeme sorgusundan konuyla ilgili bir örnek: "Biz ideolojik olarak (aynı zamanda PKK'nin hedefleri oluyor bu) Kürdistan'da gericiliğin, yoksulluğun, sefaletin temel nedeninin sömürgeci ekonomik yapı olduğunu, sömürgeci ekonomik yapı üzerinde siyasal sömürgeciliğin oluşturduğu; bu şeyde her türlü yozluğu, lümpenleşmeyi geriliği temsil ettiği, kültürsüzlüğü kişiliksizliği geliştirdiği; tüm bunları ortadan kaldırmak için sömürgeci ekonomik yapının ve sömürgeci sistemin ortadan kaldırılması gerektiğini savunuyoruz." (Yıldırım 1985: 72)

Bir örnek de Şükrü Gülmüş'ün mahkeme sorgusundaki ifadesinden: "PKK'nin gayesi şudur: Kürdistan yüzyıllardan beri sömürgeci istila ile karşı karşıyadır. Ve halen inlemektedir. Kürdistan'da var olan statüyü değiştirmek için, yani Ortadoğu'da gelişen devrimci hareketlerin ve Kürdistan'da gelişen Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin fikri ve fikrinin gelişmesiyle birlikte Kürdistan Devrimcileri ve PKK dediğimiz siyasal hareket şunu amaçlamaktadır: Her şeyden önce kendi

Türkiyeli Kürtler, bu ifadelerle, tarihlerinde ilk kez mahkeme önünde bağımsız bir devlet programını (PKK programını ve eylemlerini sahiplenmek suretiyle) açıkça savunmuşlardır. M. Hayri Durmuş'un ifadesi ve eylemi, kişisel plandan da Kuzeyli Kürtlerin tarihinde bir ilki oluşturmaktadır. Bir Kürt, tarihinde ilk kez mahkemede illegal bir örgütün Merkez Komitesi üyesi olduğunu söylemekte ve bu örgütü, onun eylemlerini ve halkın bağımsızlığını savunacağını beyan etmektedir. Evet, Kürtler, tarihlerinde birçok kez silaha sarılmışlardır; ama PKK'lilere gelinceye kadar hiç bir isyanda sanıklar kendi eylemlerini mahkeme platformlarında bir parti programına referans yaparak savunmamışlardı. Mazlum Doğan ve arkadaşlarına gelinceye kadar hiç bir Kürt, silahlı boyutları da dahil olmak üzere kendi eylemlerinin meşruluğunu ve stratejik hedeflerini mahkeme platformunda açık bir şekilde dile getirmemişti.

Mahkemelerde yeni bir meşruiyet alanı tarif etmek anlamına gelen bu çıkışın gelenekten bir kopuş olduğu açıktır. Bu kopuş, maddi zeminini 1970'lerin başından itibaren giderek daha saf biçimler kazanan Kürt hareketinin genel olarak Türkiye'deki siyasal sistemden, özel olarak da Türkiye solundan örgütsel ve eylemsel kopuşunda bulur. Kürt hareketi, yukarı-

ülkesini bağımsız ve demokratik bir Halk Cumhuriyeti oluşturmak için bu doğrultuda Ulusal Kurtuluşu yaratmak istemektedir. Yani direkt olarak, bugün bazılarının yanlış itiraf ettiği, yahut da söyledikleri şekilde, hiç bir zaman Türkiye Cumhuriyeti Devletinin varlığını, kesinlikle ortadan kaldırması doğrultusunda çalışma sarfetmedik, etmeyeceğiz de. O Türk Proletaryasının ve Türk İşçi Sınıfının bileceği bir meseledir. Ancak bizim kesinlikle karşı olduğumuz şudur: TC sömürgecilerinin Kürdistan'daki varlığına karşı mücadele ederiz ve onunla göbek bağlarıyla bağlı olan feodal-komprador düzene karşı.... [Kesinti orijinalindedir -CG]

"Bu doğrultuda Kürdistan ülkesini kurtramak ve bağımsız bir ülke haline getirebilmek için Ulusal Kurtuluşçu bir hareket gerekiyor, yani bu doğrultuda bir fikir geliştirmek gerekiyor. Ve bu fikri PKK hareketi çok kısa bir zamanda geliştirdi. Kısa bir sürede gençlik arasında, köylülük arasında rağbet bulmasının tek sebebi, Kürdistan insanların, işçi ve köylülerinin istek ve taleplerine direkt cevap verdiği için gelişmiştir." Gülmüş 2006.

daki bölümlerde değindiğimiz üzere 1960'ların ortalarından itibaren Türk sisteminden, ve özel olarak da Türk solundan uzaklaşmaya başladı. Ve bu süreç 1970'lerin ortalarında mantıki sonuçlarına ulaştı, yani Türk siyasi birimlerinden bağımsız siyasal organizasyonların örgütlenmesiyle sonuçlandı. PKK savunmalarında dile getirilen kopuş, Kürt hareketinin 1970'lerde ideolojik, siyasal ve örgütsel alanlarında yaşadığı bu transformasyon, arınma ve rasyonalizasyon süreçlerinin hem ifadesi, hem de sonuçlarından biridir.

İdeolojik düzlemde baktığımızda bu ifadelendirmenin iki boyutu özellikle dikkat çekmektedir: Birincisi, kopuşun Marksizm lafzı içinde ifade edilmiş olması; ikincisi ise Kürt tarihine getirilen ideolojik yorumun klasik altın çağ senaryosunu takip etmesidir.

Bunlardan birincisi, bir dereceye kadar konjonktürel bir durumu ifade eder. 1970'ler, sol ve sosyalizm rüzgârlarının çok güçlü estiği, hemen her düşünce ve ekolün Marksizmle çeşitlemesinin yapıldığı bir dönemdi. Ulusal hareketler de bu eğilimin dışında kalamadılar. Dönemin neredeyse bütün ulusalcı hareketleri, görüşlerini Marksist bir lafızla ifade etmeye yöneldiler. O kadar ki, feodal, aşiretçi yanları gayet belirgin olan Irak Kürdistan'ındaki Barzani hareketi bile 1970'lerde "Yeni Strateji" adı altında Irak Kürdistan Demokrat Partisinin diskuruna Marksizan unsurlar katmaya çalıştı.

Türkiye Kürtleri arasında ise bu tutum oldukça aşırı noktalara vardı. Böyle olmasında diğerlerinin yanı sıra şu iki nedenin de rol oynadığını düşünmek yanlış olmayacaktır: 1) Kürt hareketinin geleneksel kanadının, diğer parçaların tersine Türkiye yakasında hiç bir zaman güçlü bir hareket olamaması. Özellikle de düşünsel etkinlik ekseninde ele alındığında. 2) Türkiye'deki Kürt hareketinin, tam da sol ve sosyalizmin küresel yükselişe geçtiği özel bir konjonktürde oluşup bağımsız bir siyasal aktöre dönüşmesi. Sosyalizm yükselişe geçerken, Türkiye'deki Kürt hareketi, Irak veya İran yakasındaki hareketler gibi onyıllar öncesinden kurulup kurumlaşmış bir hareket değildi; henüz yeni yeni oluşuyordu.

Bütün bunlar, Kürt hareketinin genelinin bu dönemde radikal bir diskur kullanmasıyla ilgili nedenlerden bazılarını açıklar; ancak o güne kadar geçerli olan savunma yapma tarzından radikal biçimde ilk kopanlardan birinin neden PKK'liler olduğunu tam olarak izah etmez. Böyle bir izah, PKK'nin ideolojik yapısı, sosyal dayanakları, örgütsel şekillenışı ve eylem tarzı gibi başka faktörlerin de tahlile dahil edilmesini gerektirir.

1970'lerde şekillenen bütün Kürt örgütlerinin ideoloji, siyaset, örgüt, ve davranış tarzı bakımından geleneksel Kürt hareketi ile Türk solunun değişen dozlarda bir bileşimini yansıttıkları söylenebilir. Dönemin kimi Kürt örgütlerinde geleneksel yan, diğerlerinde Türk solundan gelen yan görece daha ağır basar. Bu açıdan değerlendirildiğinde PKK, Türk soluyla ilgili yanın görece daha ağır bastığı yapılara bir örnek oluşturur. Örgütün ilk kadrolarının, DDKO gibi Kürt oluşumlarından değil, AYÖD (Ankara Yüksek Öğrenim Derneği) gibi Türkiyeli oluşumlardan çıkmış olması; veya örgütün kurucuları arasında, diğer Kürt örgütlerinden farklı olarak, Haki Karer, Kemal Pir gibi Kürt olmayan devrimci gençlerin varlığı bu etkiyi açıkça gösterir. PKK'nin bu niteliği, Türk solunun o dönemdeki diskursal radikalizminin PKK saflarına taşınması bakımından belli bir rol oynamıştır.

PKK'nin yaslandığı toplumsal kesimlerin, kaybedecek fazla bir şeyi olmayan sınıf ve sosyal tabakalardan oluşması ve bu toplumsal kesimlerden devşirilen sanıkların mahkemeye çıkarılınca kadar sistemle aralarındaki köprüleri büyük ölçüde atmamakla sonuçlanan bir örgütsel tarz ve eylem hattı izlemiş olmaları, bir diğer etkindir. Mahkeme huzuruna çıkarılmadan evvel ağalarla, beylerle, komprodorlarla, aşiret reisleriyle, faşist hareketlerle ve hatta diğer Kürt hareketleriyle ölesiye vuruşmuş olan gençlerin, bu eylemleri nedeniyle çıkarıldıkları bir mahkemede takınmaları muhtemel tavırlar ile; Kürdistan'la ilgili çalışmaları legal, yarı-legal bazı faaliyetlerin ötesine çok fazla geçememiş yapılara mensup, görece

iş-güç sahibi insanların mahkemede takınacakları muhtemel tavırların aynı kalıpları izlemesi beklenemezdi.

Tarihsel olarak bakıldığında, sistemle bağlarını koparmış *Baldırıçıplaklar*'ın bir Kürt hareketi bağlamında mahkeme huzuruna çıkarılmaları ilk değildir. Şeyh Sait ayaklanmasından beri Kürdistan'da böylesi durumlar yaşanagelmıştır. PKK davasını farklı kıları durum, baldırıçıplakların ilk kez radikal bir dile ve bu dili konuşabilecek kadar entellektüel birikime kavuşmuş olmalarıydı.

Bu donanım, Kürdistan'da 1950'lerden sonra yaşanan sosyal altüst oluşlarla ilgili bir sonuçtu. Söz konusu altüst oluşlar, mevcut yapı içinde kendine yer ve ifade imkânı bulamayan yeni sosyal gruplar üretmişti veya varolanların birbirlerine karşı pozisyonlarını değiştirmişti; dönemin radikal sosyalizm rüzgârları ise bu yeni toplumsal gruplara ve pozisyonlara kurulu dillere karşı kullanabilecekleri radikal bir dil temin etmişti. PKK savunmaları, işte bu yeni toplumsal kesimlerin ve pozisyonların, bu yeni dil yardımıyla, toplumsal, siyasal ve kültürel planda kendilerine yer açma ve kurulma eyleminin mahkeme platformlarındaki ifadeleri olmaları bağlamında anlamlıdır.(204)

Mazlum Doğan ve arkadaşlarının savunmalarında Kürt hareketinin 1970'lerin sonlarında ulaştığı düzeyin ideolojik formülasyonlarında dikkati çeken ikinci husus, "*altın çağ*"

²⁰⁴ Neo-liberal diskurun bugünkü küresel egemenliği ortamında, mahkeme huzurunda dahi "proletarya diktatörlüğü"nü savunmuş bir diskurun, dün, yeni toplumsal kesimlere yeni iktisadi, toplumsal, ideolojik alanlar açmada özgürleştirici bir rol oynayabildiğini tasavvur etmek zor olabilir. Diskurlarla sosyal pratikler ve iktidar arasındaki ilişki doğru kurulamadığında doğal bir sonuçtur bu. Nitekim, Kürt entellektüelleri arasında günümüzde baskın hale gelmiş olan "neo-liberal" veya muhafazakâr milliyetçi diskur, başka bazı nedenlerin yanı sıra, bu ilişkiyi doğru kuramadığı için, bugün bütün PKK pratiğini komplo teorileriyle açıklamak zorunda kalıyor. Oysa bugün 2 milyon kadar oy aldığı söylenen Kürt partisinin temsil ettiği sosyal kesimlerin toplumsal, siyasal, ideolojik ve kültürel alanda dün ve bugün sahip oldukları pozisyonların süreklilik içinde ve karşılaştırmalı biçimde incelenmesi, durumu izah etmek için ajan öykülerine sanıldığı kadar mahkum olmadığımızı ortaya koyabilirdi.

senaryosuna bağlı kalan tarih yorumudur. Altın ağ senaryosu, milliyetçi hareketlerin sıkça kullandığı bir klişeye verilen addır. Bu senaryoya göre ulusal hareketin asli misyonu, tarihin bir kesitinde karanlıklara gömülmüş olduğu düşünölen ulusun antik, bozulmamış özünün canlandırılması ve ona ağdaş bir içerik, itilim ve biçim kazandırılmasıdır. İlk kez Yunanlı milliyetçilerin etkili biçimde kullandıkları bu özcü senaryoya göre ulus ve onun en önemli niteliğini oluşturan ulusal ruh ve kültür -ki bunun en önemli parçası ulusal dildir- başlangıcında olabildiğince saftır ve kendi doğal seyri içinde gelişmektedir. Fakat daha sonra gelen kozmopolit kültürel istilalar -ki genellikle dini bir renk taşırlar ve yine genellikle yabancı işgallere veya egemenliklere eşlik eden bir şey olarak tasvir edilirler- bu gelişmeye ket vurur ve ulusal kültürün gelişmesini engellerler. Böylece ulusun özü bozulmaya başlar, çürüme ve yıkım her tarafı kaplar; ta ki ulusun modern öncü çocukları, yani ağdaş ulusal hareket, ulusun gerçek özünü keşfedip buna modern bir içerik ve biçim vermeye başlayıncaya kadar. Bu açıdan bakıldığında ulusal hareketin misyonu, ulusun altın çağına bir dönüş, daha doğrusu bu çağın yeni koşullar altında yeniden üretilmesi olarak da tanımlanabilir.

Bu klişeye göre, örneğın Yunan ulusunun altın ağı, antik Grek uygarlığında ifadesini bulur. Bu uygarlık daha sonraki çürütücü kozmopolitizmin etkisiyle yıkıma uğramıştır. Dolayısıyla ağdaş Yunan ulusal hareketinin misyonu bu altın ağı yeni bir içerik ve biçimle canlandırmaktır. Arap milliyetiliğı, aynı senaryoyu, Babil ve diğer antik Semitik imparatorlukların ihtişamında bir altın ağ kurarak tekrarlamıştır. Türk milliyetçiliğinde ise, altın ağ girdisi olarak, Türklerle herhangi bir etnik bağlantıları tespit edilememiş olan Antik Anadolu uygarlıkları kullanılmışlardır. Atatürk'ün ünlü Güneş Dil Teorisi bunun ifadesidir. Bu senaryoya göre, Türklerin geçmişı antik Anadolu imparatorluklarına (Hitit vb.) dayanmaktadır. Bu saflık ve ihtişam daha sonra çürütücü kozmopolitizmle (İslamiyet ve Osmanlı İmparatorluğu gi-

bi) dejenere edildiği için Türk milliyetçilerinin öncelikli görevi, bu dejenerasyonun etkilerini yok etmektir. “Türk milleti” bu çabanın ürünü olacaktır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan çeşitli milli kuruluşlara Sümer bank, Eti bank gibi antik imparatorluk veya topluluk isimlerinin verilmesinin nedeni, işte bu ray değiştirme istek ve çabasıdır.

Mazlum Doğan ve arkadaşlarının hem mahkeme sorgularında hem de yayımlanan yarım kalmış savunmalarında özellikle dikkati çeken hususlardan biri, aynı altın çağ senaryosunu Kürt tarihine uyarlamaya çalışmış olmalarıdır. Mazlum Doğan ve arkadaşlarına göre Kürtler, bugün yaşadıkları topraklara İskandinavya’dan göç etmiş bir Aryen gruptur.⁽²⁰⁵⁾ Bu topluluk, tarihte ilk kez antik dönemin görkemli Med imparatorluğu döneminde halklaşmıştır. Bunda Zerdüştlük adında “ulusal” bir ideolojiye sahip olmanın da katkısı vardır. Fakat zamanla İslamiyetin de etkisiyle bu gelişme kesintiye uğramış, Kürtler kendilerine yabancılaştırmışlardır. Bunu sağlayan ana etken, Kürt egemen sınıflarının İslam imparatorluğuna yamanma gayretleridir. Sözü edilen toplumsal kesimlerde Kürt dili yerine Arap dilinin kullanmaya başlanması, bunun ifadesidir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda hiç olmazsa “ideolojik olarak milli” nitelik taşıyan Kürt kabileleri tarih içinde bağımsızlıklarını yitirmişlerdir⁽²⁰⁶⁾.

²⁰⁵ Mazlum Doğan duruşma hakiminin ısrarlı soruları karşısında Kürtlerin İskandinavya bağlantısını Abdullah Öcalan’ın çalışmalarından öğrendiğini söylüyor (Doğan 1982: 279). Kemal Pir’in de değindiği bu tez (bkz. Yıldırım 1985:75), II. Dünya savaşı öncesinde doruğuna ulaşan ırkçı tarih yorumlarının egemenliğindeki uluslararası ideolojik atmosfere uyarlanmak için dönemin Kürt milliyetçileri tarafından uydurulmuş gerici bir kurguydu ve herhangi bir bilimsel yanı bulunmuyordu. Kırkdokuzlar davasında yargılanmış olan Muhsin Şavata, 1987 yılı sonlarında Gaziantep Özel Tıp Cezaevinde kendisiyle yaptığım bir sohbette, “İskandinav hikayesi”ni Avrupalıların yardımını almak umuduyla kendilerinin “uydurduklarını” anlatmıştı. Öyle görünüyor ki İskandinavya bağlantısı, ne Abdullah Öcalan’ın icadıdır, ne de Kırkdokuzların. Muhtemelen, Kırkdokuzlardan da önceki döneme ait bir kurgudur.

²⁰⁶ Doğan 1982: 181, 185, 186.

Kürt tarihiyle ilgili altın çağ klişesini özetlememin nedeni, bu kurgunun Kürt tarihine ilişkin iddialarını aktarmaya değer bulmam değildir. Tersine, milliyetçilikle ilgili son otuz yıllık çalışmalar, bu tür kurguların çağdaş milliyetçi masallardan ibaret olduğunu yeterince açığa çıkarmıştır. Anılan kurgunun ideolojik önemi, PKK'ye, Kürt toplumunun verili durumuna yönelttiği saldırıları tarihsel olarak meşrulaştırma imkânı vermesinden gelmektedir: Madem ki Medlerle PKK'nin doğuşu arasındaki uzun dönem ulusun özünün çürüdüğü bir yıkım dönemidir, o halde ulusu var edebilmek için bu uzun ve kara dönemi temsil eden veya doğrudan bu döneme ait olan ilişkilerin toplumsal, siyasal, kültürel ve ideolojik taşıyıcılığını yapan bütün aktörlere saldırmak mübahtır; ki bunlar sadece yabancı istilacılar değil, belki onlardan da fazla olarak, bu güçlerin içerideki işbirlikçileri ve PKK'nin temsil ettiği ulusalcı iradeyi tanımayan herkestir.

Nitekim PKK, bu kavrayışıyla uyumlu bir biçimde sadece sömürgeci olarak gördüğü güçlere karşı değil, onların içerideki işbirlikçilerine ve hatta onlarla mücadele halindeki diğer Kürt muhaliflerine karşı da şiddet uyguladı. Mümtaz Kotan'ın, mahkeme tutanaklarından aktardığını söylediği bir paragrafta göre, M. Hayri Durmuş, PKK'nin bu politikasını mahkemedeki sorgu ifadesinde bile dile getirmiştir: "... yalnız bu gruplarla ilgili olarak değil, diğer tüm gruplara karşı mücadelenin yürütülmesi gerektiği, teşhir ve hatta yer yer şiddete bile başvurulabileceği Merkez Komitesi toplantılarında konuşuluyordu ve bu hususlar genel olarak karara bağlanıyordu." (207)

²⁰⁷ Kotan 2003: 164. Aynı husus, Mazlum Doğan ve arkadaşlarının yarım kalmış savunmasında şu şekilde ifadelendirilmiştir: "Geçmişte Kürt Teali Cemiyeti ve DDKO, günümüzde de DDKD ve ondan kopan guruplar içinde örgütlenen bu aydın gençler, Kürt aydın gençleri içinde uşaklığın en çok geliştiği kesimi oluşturmakta ve tümüyle Türkleşenlerden yalnızca Kürtçü geçinmeleriyle ayırdedilebilmektedirler. Yoksa devlete bağlılık ve sömürgecilere uşaklık bakımından şoven Türk çevrelerinde yer alanlardan bir farkları yoktur." (Doğan 1982: 237) PKK, çıktığı ilk dönemden itibaren bu "uşaklar"a karşı silah kullanmakta asla tereddüt göstermedi. PKK bu şiddeti hem

Yanlış anlaşılmasın, burada amacım atı arabanın önüne koşmak değildir; PKK, altın çağ kurgusunu takip ettiği için muhalif Kürt gruplarına karşı şiddet uyguladı demek istemiyorum. PKK'nin muhalif gruplar da dahil, toplumun neredeyse tümüne karşı şiddet uygulamayı tasavvur etmesi ve gücü oranında da uygulamasının nedenleri, esas olarak verili toplumsal pratikler ile PKK'nin piyasaya görece geç çıkan bir aktör olarak bu pratikler karşısındaki konumunda yatmaktadır, PKK'nin antik çağ kavrayışında değil.⁽²⁰⁸⁾ Altın çağ kurgusunun söz konusu şiddetle bağlantısı, daha çok, bu şiddeti ideolojik planda meşrulaştıracak bir imkân oluşturmasıyla ilgilidir.⁽²⁰⁹⁾ Çünkü bu kurgu, Newroz mitinin kahramanı olan Kawa'dan -ki PKK tarafından Asur İmparatorluğunu yıkan Med kralı Keyaksar olduğu ileri sürülerek reifiye edilmiştir- Abdullah Öcalan'a kadar uzanan ara ve kara dönemdeki ulusun özünü yıkıma uğrattığı düşünülen bütün

uyguladı ve hem de değişik biçimlerde savundu. Şükrü Gülmüş'ün sorgu ifadesinin küçümsenmeyecek bir bölümünün PKK-KUK çatışmasının rasyonalizasyonuna ayrılması, bunun mahkemeler platformuna yansıyan bir örneğidir. Bkz. Gülmüş 2006.

²⁰⁸ Sosyolog Pierre Bourdieu'nun değişik çalışmalarında alana/piyasa-ya geç gelenlerin, alanda kurulu olanlara karşı yıkıcı stratejiler uygulamak zorunda kaldıkları anlatılır. Örnek olarak "*Alanın Bazı Özel-likleri*" başlıklı 1976 yılında Paris'te École Normale Supérieure'de verdiği bir ders ile "*İnancın Üretilişi*" başlıklı makalesini anabilirim. İki çalışmanın da yalnızca İsveççe çevirisine ulaşabildiğimden, başka dillerde izini sürmek isteyen okurlar için orijinal isimlerini de ekliyorum: "Quelques propriétés des champs" ve "La production de la croyance. Contribution à une économie des biens symboliques" İsveççeleri, sırasıyla Bourdieu 1976 ve Borudieu 1977 içinde.

²⁰⁹ PKK'nin diğer Kürt gruplarına karşı uyguladığı şiddet, "neo-libeal" ve muhafazakâr Kürt milliyetçiliği tarafından, son yıllarda giderek artan oranda, Abdullah Öcalan'ın başından beri Türk istihbaratının elemanı olduğu iddiasıyla izah edilmeye çalışılmaktadır. Öcalan'ın MİT elemanı olup olmadığını bilmiyoruz. Ancak hiç bir MİT ajanının eğer başkaca elverişli sosyal pratikler yoksa, diğer Kürt gruplarına karşı kalıcı bir şiddet aygıtı inşa edemeyeceğini biliyoruz. Dolayısıyla bu iddianın fiili sonucu, başka şeyleri yanı sıra, dikkatleri, sözü edilen sosyal pratiklerin analizinden uzaklaştırması olmaktadır. Toplumsal olayları "komplo teorileri"yle açıklamaya çalışan her girişim, bir tür sosyolojik okus-pokustur; bir şeyi göstermekten çok gizler.

toplumsal ilişkiler ile onların akla gelebilecek bütün ideolojik ve kültürel ifadeleri aşağıya doğru ne kadar şiddetle bastırılırlarsa, yukarı doğru fırlamak için o kadar fazla hız kazanılacağını koşullayan düşünsel bir denklem kuruyordu. Örgütsel ve pratik sıçrama için bir tür ideolojik trampelen.⁽²¹⁰⁾

Mazlum Doğan ve arkadaşlarının ifadelerindeki bir diğer dikkat çekici husus, mahkemede birer eylem adamı sıfatıyla konuşmuş olmalarıdır. Bu, savunmaların örgütsel yanıyla ilgili bir durumdur ve yine Kürt tarihinde bir ilki teşkil etmektedir.

O zamana kadar mahkemelerde Kürt davasını savunmuş olanlar, daha çok bir bilimsani, yani bir tarihçi, bir sosyolog, bir folklorcü, bir edebiyatçı vb. edasıyla Kürt davasının değişik yönlerini mahkeme karşısında açmaya, rasyonalize etmeye, meşruluğunu kanıtlamaya vb. çalışmışlardı. Oysa PKK sanıkları bu *incelemeci-araştırmacı sanık* tavrının ötesine geçip bizzat bir *eylem-adamı sanık* hüviyetiyle konuşmuşlardır. Bu bağlamda, duruşma hakiminin, sanıkları ısrarla çekmek istediği ‘Kürtlerin bir millet olup olmadığı’ veya ‘Kürtlerin bir tarihe sahip olup olmadığı’ türünden ‘bilimsel’ tartışmalara karşı sanıkların takındığı tavırlar dikkat çekicidir. Sanıklar, ilk etapta bu sorulara geçiştirmeci cevaplar vermişler, ancak hakimin ısrarını görünce, bu konuları tartışmak istemediklerini, kendilerinin tarihçi veya dilbilimci olmadıklarını, devrimci olduklarını ve devrimin sorunlarıyla uğraştıklarını belirtmişlerdir.⁽²¹¹⁾

²¹⁰ Elbette altın çağ kurgusunun sunduğu tek imkân bu olmadığı gibi, söz konusu kurgunun tek kullanılış biçimi de bu değildir. PKK’nin kendisi de dahil, birçok Kürt grubu bu kurguyu başka amaçlar için değişik biçimlerde ve ifadelerle kullanmışlardır. Delal Aydın’ın Newroz mitiyle ilgili master tezi bu konuda ilginç veriler sunmaktadır. Bkz. Aydın 2005.

²¹¹ Duruşma Hakiminin, kendisini ısrarla Kürdistan tarihi ve Kürt dili üzerine tartışmalara çekmek istemesi karşında Kemal Pir’in sarf ettiği şu sözlerle bakınız: “... devrimciyim, devrim teorisiyle uğraşıyorum, tarih bilgisiyle değil. Bu tarihçilerin işidir.” (Yıldırım 1985: 76)

Araştırmacı-incelemeci sanık tavrıyla *eylem-adamı sanık* tavrı arasındaki fark önemlidir; çünkü Kürt hareketinin gelişmesindeki iki değişik aşamaya işaret etmektedir: Hareketin ideolojik-teorik kurulma aşamasıyla, iyi-kötü siyasal bir programa ulaşmış bir yapı olarak kitlelere açılma aşamaları. Bunlar, Miroslav Hroch'un ulusal hareketin gelişiminde üç yapısal aşama olarak adlandırdığı tasnifteki A aşamasıyla B aşamasına denk düşerler genel hatlarıyla. Hroch'un, milliyetçilik teorileri arasında belli bir yer edinmiş olan çalışmalarına göre, bir ulusal hareket başlangıcından olgunlaşmasına kadar geçen sürede üç farklı aşamadan geçer: A aşamasında hareketin mensupları öncelikle dil, kültür, edebiyat, folklor, tarih gibi alanlarda bilimsel çalışmalarla meşguldürler. B aşaması, ulusalcı bir ajitasyonla kitleleri davaya kazanmayı hedefleyen yeni bir aktivistler grubunun faaliyetleriyle belirlenir. C aşamasında ise ulusalcı program kitlesel bir destek kazanmış durumdadır.⁽²¹²⁾ Mahkemelerde daha önce siyasi savunma yapan Kürt devrimcileri, genellikle A aşamasına denk gelen bir tarzla hareket ederlerken, 12 Eylül döneminde yargılanan PKK'li tutuklular, daha çok B aşamasının militanları gibi konuşmuşlardır. Bu da onları kendilerinden evvel savunma yapanlardan ayırmıştır. Bu nedenle Kemal Pir'in, duruşma hakiminin konuyu ısrarla teorik konulara çekmesi çabasına karşı direnişini, onun ideolojik-teorik yetersizliğine bağlamak, Kürt hareketinin 1970'lerde ulaştığı yeni aşamayı ve bu aşamanın mahkemelerde açığa çıkardığı yeni rollerle ilgili dönüşümleri atlayan bir yorum olacaktır.

Hiç kuşkusuz bu tutum PKK savunmalarıyla sınırlı bir durum değildir. 12 Eylül sonrasındaki başka savunmalarda da benzer ifadelere rastlanabilir. Örneğin, elinizdeki Kawa davası savunması da, âdeta Hroch'da tanımını bulan ayrımın bilincinde olarak konuşmaktadır: "... geldiğimiz noktada Kürdistan açısından sorun, Kürt ulusunun varlığının kabulü veya reddi meselesi değildir. Bu, tarihin çözümlediği bir so-

²¹² Bkz. Hroch 1993: 6-7.

rundur. Bugün tartişılması gereken ve faşist-sömürgeci, ırkçı iradelere rağmen tartişılan, ... Kürdistan halkının bağımsızlık ve özgürlük savaşıyla bunun ezilen dünya halkları ve proletaryasıyla olan ilişkileri sorunudur. Yani sorun, Kürdistan ulusal demokratik devriminin bugün ve gelecek ağıısından bütünlüklü incelenmesidir...” (orijinal sayfa: 24) Burada da savunmanın yazarı, bir tarihçi veya bir dilbilimci edasından çok devrim teorisiyle ilgilenen bir ihtilalci edasıyla konuşmaktadır. Bu, başka şeylerin yanı sıra, Kürt hareketinin 1970’lerin ikinci yarısında ulaştığı yeni düzeyle ilgili bir durumdur; daha önceki döneme ait savunmalarda bu açıklıkta görülmez.

Mazlum Doğan ve arkadaşlarının bir bilimsanını edasından ziyade eylemci bir militan edasıyla konuşuyor olmaları, onların, Kürdistan devrimini yer yer *araçsalcı* bir bakış ağıısıyla yorumlayan tutumlarıyla da uygunluk arz eder. PKK’lilerin savunmalarında göze çarpan hususlardan biri de, sanıkların, Kürdistan devrimini sadece Kürdistan devrimiyle sınırlı bir olay olarak görmeyip başka bazı amaçları gerçekleştirmede kullanabilecekleri bir araç olarak da ele almış olmalarıdır. Emperyalizme karşı mücadele, enternasyonalizm, sosyalizm mücadelesi, sınıfsal sömürünün ortadan kaldırılması gibi üst/global/meta temalar, Kürdistan devrimini rasyonalleştirmenin argumanları olarak bazen açık olarak bazen de imalı biçimde dile getirilmişlerdir. Bir örnek vermek gerekirse, yarım kalmış savunmadaki şu sözleri aktarabiliriz:

“Ortadoğıu bugün kapitalizmle sosyalizm arasındaki çekişmenin odağını oluşturuyor. Ortadoğıu’da Kürdistan çok stratejik bir yerde yer alır. Kürdistan’ın jeopolitik önemini iyi kavramak gerekir. İşte eğer Ortadoğıu’da emperyalizm kovulmak isteniyorsa, Ortadoğıu emperyalist-kapitalist bloktan koparılmak isteniyorsa, mutlaka Ortadoğıu’nun gericiliğın yoğunlaştığı merkez olan Kürdistan’da devrim yapmak gerekiyor. Bu da Kürdistan devrimini, Kürdistan devriminin ön-

derliğini burjuvaziye, burjuva milletçilerine bırakmamak, proletarya önderliğindeki bir devrimle mümkün olabilir.⁽²¹³⁾

Yukarıdaki sözleri araçsal bir tutumun ifadeleri olarak adlandırmakta bir yanlışlık yoktur ve altın çağ kurgusunun ifade ettiği özcü tutumdan bir ayrılmayı ifade ettiği de ayrıca belirtilmelidir.⁽²¹⁴⁾

PKK savunmasının örgütsel düzlemde dikkat çeken bir diğer yanı, örgütün eylemlerine karşı takınılan tavidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi sanıklar örgütün yaptığı eylemlerin sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Bu kadarı örgüt savunmalarında genellikle görülen bir husustur. PKK savunmasını farklı kılan yanı, örgütün bazı “hatalı” eylemlerinin de sahiplenilmesi ve bunların yanlış olduğuna dair mahkemede özelleştire yapılmasıdır. Bir diğer deyişle sanıklar, mahkemeyi, örgütün yanlışlarından arındırılacağı bir kürsü olarak da kullanmak istemişlerdir. Bunun sebepleri ayrıca tartışılması gereken bir konu oluşturuyor.

Silahlı eylemlerle ilgili değinilmesi gereken son husus, bunların meşru savunma eylemleri olarak lanse edilmiş olmalarıdır. Hayri Durmuş ifadesinde şunları söylemektedir: “...Hareket giderek silahlı mücadeleyi de vermek durumunda kalmıştır. Çeşitli şiddet olayları gelişmiştir ve Hareketimiz bir yandan kendi örgütlenmesini geliştirip yayarken, politikleşirken, örgütlenirken öte yandan kendisini korumak için, kadrolarını korumak için özellikle o aşamada çeşitli silahlı eylemlere de girişmiştir...”⁽²¹⁵⁾

²¹³ Doğan 1982: 270.

²¹⁴ Aynı savunmada hem özcü ve hem de araçsalci yaklaşımları birbirine karışmış olarak görmek, başka şeylerin yanı sıra, Kürt hareketinin o dönemde kendi eylemini teorize edebilme düzeyini ortaya koyması bakımından da dikkat çekicidir.

²¹⁵ Yıldırım 1985: 108. Konuyla ilgili olarak Kemal Pir de şunları söylüyor: “...PKK’nin askeri kanadı vardı. Burada bazen çıkıyor askeri kanat diye. Zaten iddianamede de iddia ediliyor. Bunlar PKK’nin stratejik hedefine uygun örgütlenmeler değil. Çünkü benim ideolojik yapımda da bu yok. Ona uygun örgütlenmeler değil. Onlar daha çok bir hareketin ve halkın... kendisini koruma hareketleridir.” (Yıldırım 1985: 73)

Bu tespit ilginçtir, çünkü her şeyden evvel gerçeği ifade etmemektedir. Başta “Siverek pratiği” olarak adlandırılan olayların başlangıcındaki eylemler olmak üzere PKK’ye ait birçok silahlı girişimin, bir savunma eyleminden ziyade bir saldırı eylemi olduğu açıktır. Buna rağmen konunun öz savunma bağlamına oturtulması ilginçtir ve mutlaka özel nedenleri olmalıdır. Örneğin sanıkların az ceza alma hesabıyla böyle davrandıkları düşünülebilir. Ancak savunmaların genel ruhuyla bağdaşmadığı için bu arguman ikna edici görünmüyor. PKK’nin prestijini koruma düşüncesiyle, “kirli” pratikleri Partinin mümkün olabildiğince uzağına sürme manevrası üzerinde de düşünülebilir. Fakat böyle olduğunu kanıtlayabilecek başka veriler bulamadığım için, böyle bir iddia bu aşamada benim için şimdilik spekülasyon alanında kalıyor. Bu nedenle daha ileri gitmeden burada noktalıyorum.

PKK davası savunmalarıyla ilgili değinmek istediğim son husus, sanıkların örgütün adı ve Abdullah Öcalan’ın örgüt içindeki yeri konusunda ileri sürdükleri görüşlerle ilgilidir. Sanıklar, İddianamenin, örgütün bir zamanlar UKO (Ulusal Kurtuluş Ordusu) adını kullanmış olduğunu ileri sürmesine itiraz etmişler ve bunun, PKK’yi silahlı bir çete olarak lanse etme gayretinin bir ürünü olduğunu savunmuşlardır.⁽²¹⁶⁾

UKO isminin özellikle başlangıç döneminde hareketin ismi olarak (hem içeriden hem de dışarıdan) kullanıldığı bir gerçek olduğuna göre sanıkların neden böyle bir iddiada bulundukları anlaşılmaz hale gelmektedir. Anlaşılmaz hale gelen bu ikinci konunun da tıpkı birincisi gibi (silahlı eylemlerin öz savunma eylemleri olduğu iddiası) silahlı konularla ilgili olması, sanıkların silahlı eylemlere yaklaşım meselesin-

²¹⁶ Örneğin Mazlum Doğan şunları söylüyor: “...Aslına UKO’culukla hareketin bir ilişkisi yoktur. Devletin resmi yayın organlarında ... UKO’cular terimi kullanılmıştı. Aslında ben bunu şöyle yorumluyorum, hareket bir parti değil de, bir siyasal organizasyon veya siyasal hareket değil de, bir çete ya da ordu gibi lanse edilmek isteniyor. Bu nedenle bu isim kullanılıyor. Bir yakıştırma, bir suçlamadır. Gerçekte böyle birşey yoktur...” (Doğan 1982: 257)

de ayrıntılarını henüz tam olarak bilemediğim bir sorunla boğuşmuş olduklarını düşündürmektedir.(217)

Sanıklar, UKO'culuk ismini reddettikleri gibi "Apocu"luk ismini de reddettiler. Bu ismin, küçültmek maksadıyla PKK'nin muhalifleri ve devlet tarafından kendilerine takıldığını ileri sürdüler. Konuyla ilgili olarak Mazlum Doğan: "[PKK'nin -CG] Daha çok Apocular diye lanse edilmesi Kürt burjuva milliyetçileri tarafından yapılmıştır. ... Hareketin önderlerinden, yol göstericilerinden olan Abdullah arkadaşın adı dolaısıyla burjuva milliyetçilerinin ve devletin resmi yayın organı da dahil, çeşitli yayın organlarının da teşvikiyle veya katkısıyla hareket, halk arasında Apocular olarak yaygınlaştırılmış ve tanıtılmıştır(218) derken, Kemal Pir: "... Apoculukta zaten bizi tek kişiye bağlı göstermek gibi bir şeydi. Halbuki biz bir insana falan bağlı değiliz. Abdullah yoksa, bu hareket yoktur diye bir şey yoktur. Abdullah'ın kendisi de bu Hareketin bir insanıdır. Durum budur." demektedir.(219)

Abdullah Öcalan'ın PKK içinde tuttuğu yer ve "Apoculuk" teriminin bugünkü PKK açısından taşıdığı sembolik anlamı bilenler açısından PKK saflarında bir zamanlar Apo ve Apoculukla ilgili olarak bu tür görüşlerin dile getirildiğini okumak şaşırtıcı olabilir. Ama gerçekte, PKK içinde modernizmden ve sosyalizmden görece daha fazla etkilenmiş kesimler, hareketi tek kişiye bağlı bir tarikat gibi lanse eden

²¹⁷ Şükrü Gülmüş, yukarıda sözünü ettiğim telefon görüşmemizde, savunmaların çerçevesi tartışılırken PKK Merkez Komitesi üyesi Yıldırım Merkit'in, silahlı eylemlerin örgütün silahlı kanadına mensup kişilerce üstlenilmesini, kendilerinin ise siyasi kanada mensup kişiler olarak siyasi savunma yapmalarını önerdiğini; ancak bu görüş kabul edilmeyince 'ben silahlı eylem yapmadım' bahanesiyle itirafçılığa kaydığını söylemişti. Mealen aktardığım bu ifade de, sanıkların, silahlı eylemlerin mahkemede nasıl üstlenileceği konusunda bazı sorunlarla boğuştuklarına işaret etmektedir.

²¹⁸ Doğan 1982: 256.

²¹⁹ Yıldırım 1985: 66. M. Hayri Durmuş ise şunları söylüyor: "...Apoculuk ve UKO'culuk suçlamaları yersizdir. Halk arasında konuşulsa bile ... iddia makamının ... bu şekilde bizi isimlendirmesi, bunu ön plana çıkarması yine kasıtlıdır." (Yıldırım 1985: 108).

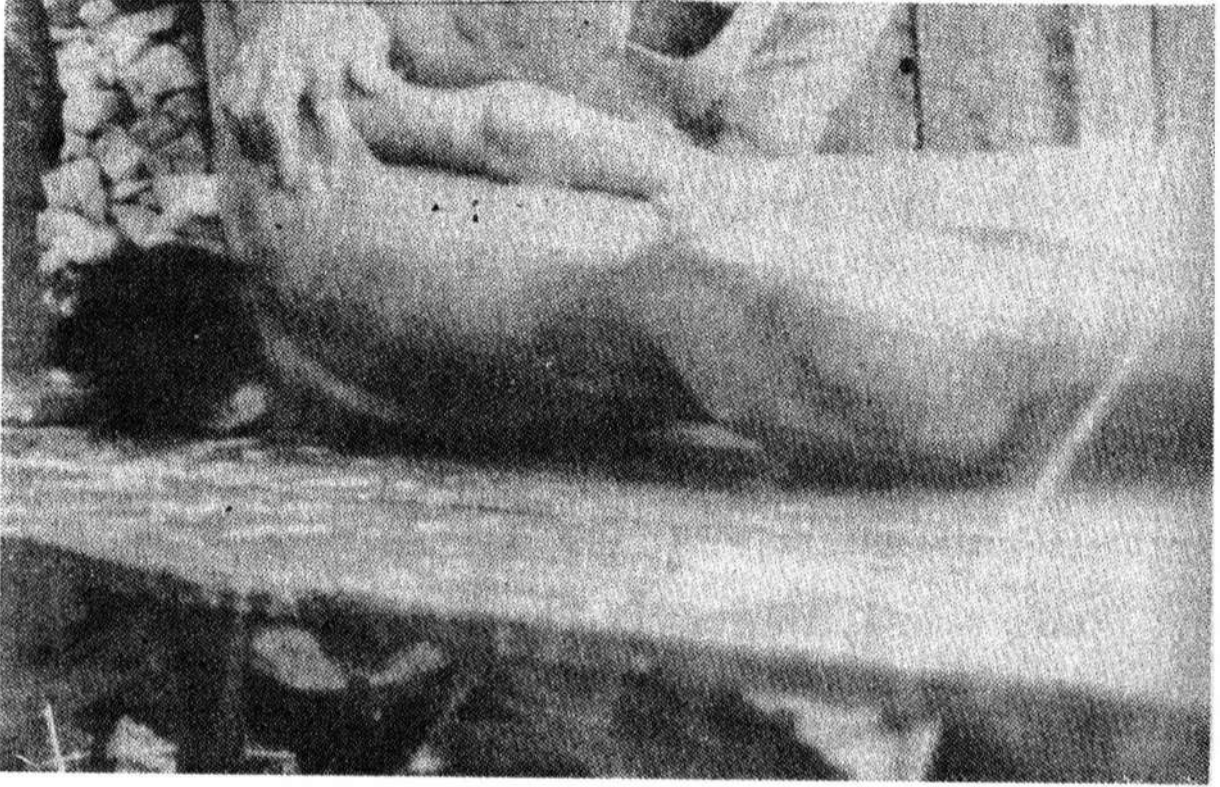
“Apoculuk” isminden o dönemde de rahatsızlık duyuyorlardı. Mazlum Doğan ve Kemal Pir’in ifadeleri, konuyla ilgili bütün gerçeği anlattıkları için değil, PKK içinde böyle bir eğilimin varlığına işaret ettikleri için önemlidirler. Bu eğilim, PKK’nin, örgütsel yaşam ve hareket tarzı itibarıyla, 1990’lardan itibaren giderek daha fazla geleneksel biçimlere doğru yelken açmasıyla birlikte⁽²²⁰⁾ iyice zayıfladı ve sonunda örgüt içinde illegaliteye düştü. Bu tarihten sonra Abdullah Öcalan’ın da diğer PKK’li militanlar gibi sadece bir PKK’li militan olduğunu söylemeye cesaret edebilecek bir örgüt üyesini bekleyen şey, genellikle, işkenceli sorguları takip eden bir hapis cezası veya intihar eylemlerine zorlanmak olurdu.⁽²²¹⁾

Sonuç olarak, Mazlum Doğan ve arkadaşlarının savunmaları, eksiklikleri ve fazlalıklarıyla, birçok açıdan, Kürt hareketinin 1970’lerin ikinci yarısında ulaştığı düzeyi ifade eden ilk siyasi savunmalar olarak geçtiler tarihe. Onların “şanssızlıkları”, savunmalarını derli-toplu bir metin halinde mahkemeye sunamamaları oldu. Diyarbakır cezaevindeki

²²⁰ Kürt hareketi saflarında PKK’yi eleştirenlerin ezici çoğunluğunun sandığının veya propaganda gayesiyle göstermek istediğinin tersine, PKK, 1990’lardan sonra, geleneksel Kürt yapılarına daha çok benzemiştir. Yani amiyane tabirle söylersek daha fazla ‘öze dönmüştür’. 1990’ların PKK’si, üstlendiği alan, örgütsel şema, sosyal bileşim, siyaset yapma tarzı, değişik toplumsal kesimlerle ilişkilendirme biçimleri, propaganda taktikleri, silahlı mücadele stratejileri vb. bakımından KDP ve KYB’ye, yani Barzani ve Talabani’nin örgütlerine 1970’lerin PKK’sine oranla daha yakın durmaktadır. Fakat PKK’ye eleştirel yaklaşanların ezici çoğunluğu, mevcut konumları gereği, PKK’nin bugün geldiği yeri, onun Kürt’ün özünden/gelenekselliğinden vb. uzaklaşmasıyla izah ederek piyasada pozisyon kapmayı tercih edenlerden oluştuğu için, bu konular tartışma alanına girememektedir. Bu da günümüzdeki Kürt piyasasının yapısal özelliklerini anlamamız bakımından ilginç bir veri oluşturmaktadır.

²²¹ Kendisi de bu tür sorgulardan geçmiş ve zorlukla hayatta kalabilmiş birisi olarak Selim Çürükkaya, yukarıda sözünü ettiğim telefon görüşmesinde, Diyarbakır’daki siyasi savunmaların büyük çoğunluğunda Abdullah Öcalan’ın pozisyonunun sadece önde gelen bir PKK elemanı olarak konulmuş olması nedeniyle Öcalan’ın bu savunmaları sansür ettiğini ve yayınlamadığını ileri sürmektedir.

vahşı uygulamalar ve fiziki imhalar bu planlarını uygulamalarına imkân tanımadı.

Ölüm orucunda hayatını yitiren Kemal Pir'in morgdaki cesedi

Buraya kadar anlatılanlardan, 12 Eylül döneminde, bütün PKK önder kadrolarının mahkemelerde siyasi savunma yaptığı sonucu çıkarılmamalıdır. Diyarbakır cezaevindeki en büyük Kürt örgütü olarak PKK, direnişin başını çektiği kadar, itirafçı sayısında da başı çekmiştir. Diyarbakır cezaevinin vahşet döneminde, başta Şahin Dönmez ve Yıldırım Merkit olmak üzere birçok PKK yöneticisi itirafçılaştılar. Birçok orta kademe kadrosu, sempatizan ve taraftar da onları izledi. Keza bir kısım PKK'liler bağımsızlaştılar. Bir kısım PKK'liler önce itiraf yapıp sonra bu itiraflarını geri aldılar veya pratik tutumlarıyla bu itirafları boşa çıkardılar vs. Fakat burada konumuz siyasi/ideolojik savunmalar olduğu için, esas olarak savunma yapan PKK'li sanıkların tutumları üzerinde durulmuştur.

Mazlum Doğan ve arkadaşlarının başlattığı bu savunma çizgisi, 1984'ten sonraki yıllarda düzinelerce PKK mensubu tarafından daha da keskinleştirilerek devam ettirildi. Ta ki liderleri Abdullah Öcalan 1999'daki İmralı yargılamalarında

birçok temel konuda PKK savunmalarında söylenenlerin ter-sini iddia edinceye kadar. Öcalan, Kürtlerdeki siyasi savun-manın düzeyini, genel hatlarıyla konuşursak, Şevket Epözde-mir'in 1969'daki savunmasının düzeyine geri çekti. İmralı savunmaları konumuzun dışına düştüğü için bunun analizi-ne girmiyorum. Sadece şu kadarını söyleyebilirim ki, sözü edilen düzey, 1960'ların sonlarında ve 2000'lerde aynı şeyi ifade etmiyor. Birincisinde Kürt hareketini ileriye doğru çeken bir rol oynarken, ikincisinde geriye çeken bir rol oynu-yor. Öcalan, savunmalarında Kürt hareketinde 1960 ila 2000 arasında yaşanan rasyonalizasyon, arınma, kopma... süreçle-rini yok sayan bir diskur oluşturmaya çalışıyor. Bu durumun harekette komplikasyonlara yol açmaması beklenemezdi, ni-tekim açıyor da.

Mazlum Doğan ve arkadaşları, karşılaştıkları vahşet so-nucunda sadece arkadaşlarına yazdıkları mektupta öngörüle-ni yapabildiler, yani mahkemede PKK'yi, onun ideolojisini ve politikasını sadece sözlü olarak savunabildiler. Onların arzu-layıp da gerçekleştiremedikleri işi, Kawa adına, elinizdeki savunma yaptı denilebilir: Bu savunma, Kürt davasının o aşamadaki savunusunu derli-toplu bir propaganda metni halinde mahkemeye sunabildi. Elazığ Kawa davası savunma-sı, şu andaki bilgilerime göre, bunu başarabilen 12 Eylül dö-neminin ilk siyasi siyasi savunmasıdır. Ama bu savunma Kawacıların adı geçen dönemde yaptıkları tek siyasi savun-ma değildir. Gelecek bölümde bunları ele alacağım.

Kawa Davası Savunmaları

Kawacı sanıklar, incelemekte olduğumuz dönemde toplam beş siyasi savunma gerçekleştirdiler. Hareketin merkezi düzeydeki sorumlularından Cemalettin Tunç Erzurum'da, Cemil Gündoğan Elazığ'da, Hasan Hüseyin Yıldırım ise Adana'da siyasi savunma yaptılar. Bunların dışında, hareketin ileri kadrolarından İbrahim İncesu ve Muhlis Bozkurt da siyasi savunma yaptılar. İkisi de Elazığ'da tutukluydular.

Cemalettin Tunç'un savunmasına önceki bölümlerde değinmiştim. 1982 yazında Erzurum sıkıyönetim komutanlığı bölgesinde gerçekleştirildi. Kawa hareketi adına konuşan ve Kürdistan devriminin siyasi hedeflerini Kawa'nın perspektifinden sahiplenen bir savunmaydı. Savunmanın dikkat çekici özelliklerinden biri de Kürdistan devriminin askeri stratejisini tartışmasıydı. Bütün bu özellikleri nedeniyle, yukarıdan beri kullanageldiğim siyasi savunma kavramıyla tam örtüşen bir savunmadır.

Benim yaptığım savunma elinizdedir, ayrıca bir şey söylemek gerekmiyor.⁽²²²⁾

²²² Sadece şunu eklemek istiyorum ki, elinizdeki savunma, 12 eylülün anılan döneminde mahkemelere verdiğim tek metin değildir. Değişik vesilelerle mahkemelere Kürt ve Kürdistan davasını savunan başka uzun metinler de sundum. Bunlardan biri de Hayri Durmuş ve arkadaşlarının ölümüyle neticelenen Diyarbakır cezaevindeki ölüm orucu eylemiyle ilgiliydi. Bu eylemi haber aldığımızda, cezaevi olarak uygulamaları protesto etmek amacıyla bir hafta veya on günlük (süreyi tam olarak hatırlamıyorum) bir açlık grevi yapmıştık. Ayrıca mahkemeye sunulmak üzere konuyla ilgili uzunca bir de metin hazırlamıştım. Ne yazık ki bu metin de diğerleri gibi dışarı çıkaramadım. Tesadüfen o günkü duruşmaya katılmış olan avukat Hü-

Hasan Hüseyin Yıldırım'ın savunmasına gelince, Hasan Hüseyin yargılanma süresince, üç adet yazılı savunma hazırlamıştır. Bunlardan sadece birinci savunması, incelediğimiz döneme denk gelmektedir (imzalanış tarihi: 18-2-1983) ve elde mevcuttur. İddianameye karşı kaleme alınmış olan ve el yazısıyla 13 sayfa tutarındaki bu savunmada Kürdistan davası genel terimler içinde savunulmaktadır. Savunma; ifade, kurgu, bütünlük gibi bazı yazılım sorunları taşımaktadır. Buna rağmen şu görüş, iddia ve tezler savunmanın değişik yerlerine yayılmış olarak fakat açık biçimde mevcuttur: Kürdistan, emperyalizmin de yardımıyla Türkiye, İran, Irak ve Suriye tarafından parçalanmış, ilhak edilmiş ve sömürgeleştirilmiş bir ülkedir; kendi kaderini tayin etme hakkı Kürdistan halkının en temel haklarından biridir; Türkiye ile Kürdistan arasında zora dayalı birlik vardır ve bu birlik dağıtılmalıdır; Kürt ulusu kendi birlik sorununu halletmeden başka uluslarla birleşemez; Kürt halkının önündeki acil görev, ülkesini ve ulusunu birleştirmektir; Kürtlerin mücadelesi bağımsız, birleşik ve demokratik bir Kürdistan'ı hedeflemektedir; kurulacak "Kürdistan devleti"nin siyasi yapısı Türkiye Cumhuriyetini veya mahkemeyi ilgilendiren bir sorun

seyin Yıldırım Diyarbakır cezaevini anlattığı kitabında konuyu şöyle anlatmış: "Aynı gün Elazığ Sıkıyönetim Mahkemesinde devam eden Kawa davasına girdim. Tutuklu tüm sanıklar sararmış bir çehre ile duruşmaya girdiler. Tutuklu sanıklardan Cemil Gündoğan ayağa kalkarak iki günden beri açlık grevinde olduklarını eylemin nedenlerini açıklayan onbeş sayfalık talebini mahkemeye sundu. Üye hakim tarafından okunan yazılı açıklamada, Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesi öz olarak anlatıldıktan sonra sömürgecilerin Kürdistan'da Kürt halkına uyguladığı zulüm ve katliamlar vurgulanıyordu. Yazılı açıklamanın sonunda Diyarbakır zindanındaki zulüm ve işkencelerden uzun uzun bahsediliyor, son olarak Diyarbakır zindanında PKK önder kadrolarından Mehmet Hayri DURMUŞ ile Kemal PİR'in katledilişini protesto amacıyla açlık grevine girdiklerini, bu amaçla toplu olarak duruşmayı terk edeceklerini belirtiyorlardı. Verilen yazılı açıklama üye hakim tarafından okunduktan sonra toplu halde duruşma salonu terkedildi. Üzülerek belirtiyim ki, bir kişi salonu terketmeyerek çürüklüğünü ortaya koydu." Yıldırım 1985: 358.

değildir; bağımsızlık elde edildikten sonra nasıl bir devlet kuracaklarına Kürtlerin kendileri karar vereceklerdir....⁽²²³⁾

Bu tezlerden de anlaşılacağı üzere Yıldırım'ın savunması, Kürt davasını sadece ideolojik ve teorik düzlemde değil, stratejik ve siyasal düzlemlerde de sahiplenmektedir. Buna karşılık savunmada örgüt olarak Kawa'dan bahsedilmemekte, Kürt sorununun örgütsel boyutları ele alınmamaktadır. Bir diğer deyişle, bu bölümde yapılan siyasi savunma tanımıyla bire bir örtüşmeyen bir durum çıkmaktadır ortaya.

Ermenek kapalı cezaevindeki Kawa, KUK, PKK ve Têkoşin davası hükümlüleriyle (1995)

Bu nitelikteki savunmaları hangi kategoriye yerleştireceğimizi tespit ederken izlediğimiz yöntem olan savunma sürecinin geneline ve savunma sahibinin bu süreçte tuttuğu pozisyona bakacak olursak, şöyle bir tabloyla karşılaşırız: Hasan Hüseyin Yıldırım, özetlenen savunmasında konunun örgütsel boyutunu sahiplenmese de, kendi ifadesine göre,

²²³ Buradaki özet, savunmanın, Hasan Hüseyin Yıldırım tarafından iletilen daktilo edilmiş versiyonuna dayanmaktadır.

yargılanmanın değişik aşamalarında örgüt üyesi olduğunu beyan eden ifadeler de vermiştir. Yani mahkemelerde bazen örgüt üyesi olduğunu kabul etmiş, bazen reddetmiştir. Keza esas hakkında mütalaaya karşı kaleme aldığı ikinci uzun savunmasında, ilk savunmasının tersine, örgütü açıkça sahiplenmiştir.⁽²²⁴⁾ Bu ikinci savunmasına el konulması üzerine, kendi deyiimiyle “Kawa hareketinin programı niteliğinde”, “30-40 sayfalık” üçüncü bir savunma daha hazırlayıp mahkemeye sunmuştur.⁽²²⁵⁾

Bütün bu hususlar göz önüne alındığında, Hasan Hüseyin Yıldırım’ın, mahkemelerde Kürt davasını ısrarlı biçimde ve bütün boyutlarıyla sahiplenme eğiliminde olduğu, fakat değişik nedenlerle konunun örgütsel boyutlarını, yukarda özetlenen birinci savunmasına dahil etmediği, yargılanmanın genelinde ise bu konuda değişen bir çizgi izlediği sonucu çıkmaktadır. Hem konunun örgütsel boyutuyla ilgili zaman zaman gösterdiği çıkışlar, ama esas olarak savunmalarında, konunun siyasi, stratejik ve eylemsel boyutlarını ele almış olmasını göz önünde bulundurarak, Hasan Hüseyin Yıldırım’ın savunmasını siyasi savunma olarak tanımlamak daha uygun görünmektedir.

Bu açıdan bakıldığında savunma yapan diğer iki Kawacı sanık İbrahim İncesu ile Muhlis Bozkurt’un savunmalarını da siyasi savunma kategorisine yerleştirmek gerekmektedir. Yukarıdaki bölümlerde her iki sanığın da Kawa’nın bütün ideolojik, siyasi ve stratejik tezlerine açıkça sahip çıkmak dışında, savunmalarına Kürt sorununun örgütsel boyutunu da dahil etmek istediklerini, fakat çeşitli teknik nedenlerle bunu

²²⁴ Bu savunmayı görmedim. Aldığım bilgiye göre, yazılışı henüz sürüyorken Mersin cezaevi yetkililerince el konulmuştur. Hasan Hüseyin Yıldırım, konuyu, takip eden ilk duruşmada mahkemeye aksettirip savunmanın kendisine iade edilmesi talebinde bulunmuştur. Mahkeme, Mersin MİT’ine konuyla ilgili bir yazı yollayarak savunmayı aldırtmış, fakat metni sanığa geri vermemiştir. Bir diğer deyişle sözü edilen metin dava evrakına dahil edilmekle birlikte tamamlanıp resmi bir savunma niteliğini kazanamamıştır.

²²⁵ Bu savunmaya da ulaşma imkanı bulamadım.

yapamadıklarını anlatmışım. Bu durum, söz konusu savunmaları siyasi savunma kategorisine yerleştirmeye götürmektedir.

Kawa savunmalarıyla ilgili değinmek istediğim son husus şudur ki, bu dönemde siyasi savunma yapan Kawacıların tümü, koşulların Diyarbakır cezaevindekine oranla görece daha katlanılabilir olduğu cezaevlerinde (Adana, Elazığ, Erzurum) tutuklu bulunuyorlardı. Bu durumun, yapılan savunmaların hem sayıları, hem de nitelikleri üzerinde etkide bulunduğu düşünülebilir.

1984 Sonrasındaki Savunmalar

Diyarbakır cezaevinin vahşet döneminde, PKK dışındaki gruplara mensup sanıkların yaptığı ve benim tespit edebildiğim savunmalar, yukarıda özetlenen (Kawa davası savunmaları haricindeki, onlar Diyarbakır cezaevinde yapılmadılar) savunmalardan ibarettir. Fakat buradan, Diyarbakır cezaevinde PKK dışında kimsenin savunma yapmadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Bu gruplar adına da çeşitli savunmalar yapıldı. Ancak bunlar, esas olarak direnişle savunma yapma hakkının kazanıldığı 1984 ve sonrası döneme aittirler. Örneğin Rizgarî davası adına asıl savunma, Mümtaz Kotangillerden farklı bir direniş çizgisi izlemiş olan Komal Yayınevinin sorumlusu Recep Maraşlı tarafından yapıldı. Recep Maraşlı'nın, anılan dönemden önce de birkaç savunma gerçekleştirdiğini de eklemek gerekiyor.

Konuyla ilgili sorularıma cevap olarak yolladığı bir e-maile belirttiğine göre (23-09-2006), Maraşlı, 1982 başında İstanbul'da tutuklandı ve Komal'ın darbeden evvel yasaklanan kitaplarından ötürü yargılandı. Hakkındaki ilk dava, aynı yılın baharında Celadet Bedirhan'a ait "Türkiye Reiscumhuri Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Açık Mektup" adlı kitaptan ötürü açıldı. Maraşlı, bu davada yaklaşık yirmi sayfa uzunluğunda bir savunma sundu. Kısa bir süre sonra kez Lucien Rambout'nun yasaklanan "Kürdistan 1918-1946" adlı kitabıyla ilgili olarak hakim önüne çıkarıldı. O duruşmada da ilk savunmasını yeni gelişmeler uyarınca güncelleyerek tek-

rarladı.(²²⁶) Daha sonra, Rizgarî davasında yargılanmak üzere Diyarbakır'a sevk edildi ve 1983 Kasımında Diyarbakır'daki ilk savunmasını yaptı.

Maraşlı'nın verdiği bilgiye göre bu savunma metnlerinin hiç biri kendisinde mevcut değildir. Hatırladıklarından aktardığı kadarıyla, yaklaşık yirmişer sayfa uzunluğundaki ilk iki savunmada, "Milîtarist Bürokratik Cunta" olarak tanımlanan 12 Eylül cuntasının teşhiri ön plana çıkarılıyor ve darbeci generallerin yargılanmaları talep ediliyordu. O sıralar güncel olan 1982 Anayasası ve Kürtçenin yasaklanmasını öngören yasanın eleştirisi de ikinci savunmada ele alınan konular arasındaydı. Bunların yanı sıra, kendi kaderini tayin etme hakkı başta olmak üzere Rizgarî'nin bazı temel tezleri de işlenmişti savunmalarda. Diyarbakır'da yapılan savunmada ise İstanbul'daki savunmalardan farklı olarak yalnız cunta değil, Diyarbakır cezaevinde yaşanan vahşetten hareketle cezaevlerindeki uygulamalar, mahkemeler ve genel olarak Türk yargı sistemi de eleştirilmişti. Kürdistan olgusu önceki savunmalara oranla daha fazla öne çıkarılmıştı.

Recep Maraşlı, Diyarbakır'daki davanın Yargıtay aşamasında, yukarıda sözü edilen savunmaları da kapsayan daha geniş bir savunma hazırladı. 29 Ocak 1985 tarihini taşıyan bu son savunma, 1984 yılında hazırlandı, 1985 yılı başında Yargıtaya sunuldu ve 1990'lı yıllarda kitap olarak yayımlandı.(²²⁷)

İlk üç savunmayı okuma imkânı bulamadığım için bir değerlendirmeye yapabilecek durumda değilim. Bu savunmaları

²²⁶ Maraşlı'nın 1990'larda yayımlanan bir savunmasında belirtildiğine göre, İstanbul'dayken yaptığı savunmalardan biri 11 Ocak 1983 tarihinde mahkemeye sunulmuştur (bkz. Maraşlı, tarihsiz: 121). Bunun, ayrı bir savunma mı olduğu, yoksa yukarıda belirtilen ikinci savunma mı olduğunu tespit edemedim.

²²⁷ Bkz. Maraşlı, tarihsiz. Recep Maraşlı, bu savunmanın hazırlanmasına başta Ruşen Arslan ve Mümtaz Kotan olmak üzere başka Rizgarîcilerin de değişik düzeylerde ve biçimlerde katkıda bulunduklarını belirtiyor ve savunmayı bireysel bir eylem olarak değil, Rizgarî'nin bir faaliyeti olarak tasarladığını ekliyor.

kapsayıp genişleten Yargıtay savunması ise, bu çalışmada izlediğimiz sınıflandırmaya göre, siyasi savunma kategorisine dahil edilmesi gereken bir çalışmadır. Gerçi bu savunmada da Rizgarî bir örgüt olarak savunulmamıştır; ancak Rizgarî'nin bütün ideolojik, siyasi ve stratejik hedeflerine ilaveten Kürt hareketinin örgütsel veçheleri de değişik açılardan ele alınıp görece geniş bir şekilde işlenmişlerdir (bağımsız örgütlenme örneğinde olduğu gibi). Bu özelliklerinden ötürü Maraşlı'nın savunmasını siyasi savunma kategorisine yerleştirmek gerekmektedir.

Kürt davasını gayet tok bir sesle savunan bu metin, Kürt hareketinin yaygın ifadelerinin ötesine geçen bazı tezler de barındırmaktadır ve bu bakımdan da 12 Eylül döneminde yapılmış ve benim okuyabildiğim en dikkat çekici savunmalardan biridir. Ne var ki 1984 sonrasına denk geldiği için bu savunmayı da inceleme kapsamı dışında tutuyorum.

Tıpkı Recep Maraşlı ve arkadaşları gibi, PKK dışındaki gruplara mensup Diyarbakır'daki diğer siyasi tutsaklar da 1984'ten sonra birçok savunma yaptılar. Diyarbakır cezaevinde yatan Türkiye İşçi Köylü Ordusu -TİKKO davası sanıkları ile Kawacı tutuklular da bunlar arasındaydı. Ne yazık ki, TİKKO davası sanıklarının savunmaları hakkında fazla bilgi toplayamadım. Diyarbakır cezaevindeki durumun tam olarak ortaya konulabilmesi için bunun da yapılması gerekiyor. Kawa davası sanıklarına gelince, Celal Avcı'nın Kawa'yı ideolojik ve siyasi düzlemlerde ele alan savunmasına daha önce başka bir vesileyle değinmiştim. Ahmet Aygün, Mahmut Şahin ve Şefik Gülaçtı imzalı ikinci savunma ise Kawa'yı sadece ideolojik ve siyasal düzlemlerde değil, örgütsel düzlemde de savunuyordu. Bu metinlerden hiç birini okuma imkânım olmadı. Hem bu nedenle, hem de ele aldığımız dönemin sonrasına denk geldikleri için daha ayrıntılı olarak ele alamıyorum.

Sonuç

1 2 Eylülün bu alt bölüme konu olan dönemini mahkemelerde yapılan savunmalar bakımından incelediğimizde ortaya çıkan tablo ilginçtir. Kısaca bu tabloyu da değerlendirerek bu bölümü sonlandırmak istiyorum.

Tabloyu daha net görebilmek için, 12 Eylül öncesinde faaliyet gösteren Kürt hareketlerini 12 Eylül döneminde savunma yapıp yapmama konusundaki tavırları itibarıyla tasnif etmek gerekiyor. Bir ucunda savunma yapmayanlar, diğer ucunda siyasi savunma yapanlar olacak şekilde bir sıralama yapacak olursak grupların dağılımı şöyle olmaktadır:

Savunma yapmayanlar: Dengê Kawa, KİP (DDKD), KUK, TKDP, TKSP (Özgürlük Yolu) ve Têkoşîn.

İdeolojik savunma yapanlar: Ala Rızgarî, Rizgarî.

Siyasi savunma yapanlar: Ala Rızgarî, Kawa, PKK.

İkinci gruptaki gruplarla ilgili olarak iki ek açıklama gerekiyor: Birincisi, Rizgarî grubunun heterojen tavrıyla ilgilidir. Rizgarî'nin eski kuşağa mensup liderleri, hukuki yanı belirgin bir ideolojik savunmayı tercih ederlerken; Recep Maraşlı'nın temsil ettiği ikinci eğilim, örgütü açıkça sahiplenmekle birlikte bir siyasi savunmayı tercih etti. Sözü edilen dönemde bu tavırlardan birincisinin Rizgarî açısından daha belirleyici olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Recep Maraşlı'nın tavrı, başlangıçta daha çok bireysel bir çıkış gibi duruyordu, Rizgarî'yi belirleyen konuma 1984 sonrası dönemde yükseldi.

Belirtilmesi gereken ikinci husus Ala Rizgarî'yle ilgilidir. Ala Rizgarîci sanıklar hem ideolojik hem de siyasi savunma yaptılar. İdeolojik savunma yapanlar da Rizgarî'yle kıyaslan-

dığında siyasi savunma yapan üçüncü gruba görece daha yakın bir yerde duruyorlardı. Tabii bu dönemde Rizgarî'nin tutumu belirleyen tavrın, Mümtaz Kotan ve arkadaşlarına ait olduğu kabul edilmek kaydıyla.

Bu iki ek açıklamadan sonra tablonun kendisine gelirsek, tablonun, Kürt hareketinin bazı struktürel özellikleriyle uyumluluk gösterdiğini söylemek mümkün görünmektedir. Örneğin, birinci grupta yer alan TKDP, KİP (DDKD), Dengê Kawa ve KUK'un, siyasi savunma yapmayı tercih eden üç örgütle, yani Ala Rizgarî, Kawa ve PKK'yle kıyaslandıklarında Kürt hareketinin geleneksel ayağına görece daha yakın duran yapılar oldukları söylenebilir. Aynı şey, ideolojik savunma yapan Rizgarî'yle yapılacak bir kıyaslamayla ilgili olarak da söylenebilir. Buradan çıkan sonuç, hiç olmazsa 1970-80 döneminde geçerli olmak üzere, bir hareketteki geleneksel yapı ve unsurların ağırlığı ile o hareketin siyasi savunma yapmaya yatkınlığı arasında ters bir ilişkinin olduğudur.

Bu ilişkiyi, ideolojik savunma yapmayı tercih eden iki grubu birbirleriyle kıyasladığımızda da tespit edebiliriz. Rizgarî'ye kıyasla Kürt hareketinin geleneksel ayağına daha uzak bir noktada konumlanmış olan Ala Rizgarî'ye mensup sanıkların, Rizgarî adına yapılan savunmayla (R. Arslan'ın savunması) kıyaslandığında siyasi savunmaya daha yakın duran bir ideolojik savunma yapmayı tercih etmeleri, ilaveten bir de siyasi savunma gerçekleştirmeleri, bunu düşündürmektedir. Rizgarî ile Ala Rizgarî gruplarının geleneksellik/modernlik ekseninde birbirleriyle kıyaslanmaları zor bir husus olmakla birlikte, Rizgarî'nin, en azından tarza ilişkin bazı noktalarda, Ala Rizgarî'ye oranla Barzani-TKDP kutbuna daha yakın durduğunu söylemek mümkündür. Başka şeylerin yanı sıra, Ala Rizgarî'nin, Talabani grubuna olan yakınlığı da aynı pozisyonun bir başka göstergesi olarak yorumlanabilir. Eğer bu tespit doğruysa, geleneksel kutuptan uzaklaşmanın, siyasi

savunma yapma eğilimini güçlendirdiği bir kez daha görülmüş olur. (228)

Kişi olarak Paşa Uzun'un durumu, bir başka kanıt oluşturuyor. Paşa Uzun, siyasi savunma yaptığı dönemde KİP'le değil, geleneksellik/modernlik aksında geleneksel uçtan KİP'e oranla daha uzak bir yerde konumlanmış olan Ala Rizgarî'yle ilişki içindeydi. Buradaki korelasyonun tümüyle tesadüflerin ürünü olduğunu düşünmemiz için bir sebep bulunmuyor.

Elbette yukardan beri sözünü edegeldiğimiz tablonun bir tesadüf eseri olduğunu iddia edenler de çıkabilir. Ve tesadüflerin tablo üzerinde etkileri olmadığını savunmak benim işim değildir. Ancak tesadüfler, tablonun bu şekilde oluşması lehinde işleyebilecekleri gibi, tablonun bu şekilde oluşmasına karşıt yönde de işlemiş olabilirler. Yani tablo, tesadüflerin ters yönlü etkilerine rağmen bu şekilde oluşmuş da olabilir. Bunları bilmiyoruz, çünkü burası sadece bir spekülasyon alanıdır. Dolayısıyla yukarıdaki düzenliliklere, sadece şans faktörüne yaslanarak itiraz etmek, pek gerçekçi olmayacaktır.

Tablodan okunması muhtemel ikinci ilişkiye gelince, bu, savunma yapıp yapmamayla ilgili gruplaşmanın, toplumsal piramitle olan ilişkisine dairdir. Yukarıdaki tabloda birinci grupta yer alan hareketlere bakıldığında, bunların, sonuncu grupta yer alan hareketlere kıyasla toplumun orta ve orta-üst tabakaları arasında daha fazla taraftar bulabilen hareketler oldukları fark edilecektir. Hiç kuşkusuz 1970'lerdeki bütün Kürt hareketlerinin tabanı, kır ve şehir yoksullarından oluşuyordu ve kadroları da -sosyal köken bakımından- görece heterojen sayılırdı. Buna rağmen toplumun orta ve üst katman-

²²⁸ Bunu söylerken Rizgarî içinde değişik eğilimler bulunduğunu ve bunların bir kısmının bazı bakımlardan ultra modern nitelikler taşıdığını göz ardı ediyor değilim. Kastettiğim, daha çok T-KDP'ye görece yakın duran eğilimdir. Ancak bu eğilime ilişkin olarak burada çizilen tablonun da görece bir nitelik taşıdığı unutulmamalıdır. Yani anılan eğilimin, bazı bakımlardan, burada görece "daha modern" olarak tanımlanmış hareketlerden (Ala Rizgarî, Kawa ve PKK) daha modern olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

larından gelen insanlar, belli hareketleri diğerlerinden daha fazla tercih ediyorlardı. Gerçi buna dair istatistiki bir veri bulunmuyor. Ancak anılan hareketlerin ileri gelen kadrolarının sosyal bileşimine bakıldığında bu tercihin izlerini görmek mümkündür. Bazı hareketlerin ileri kadroları arasında varlıklı kesimlerden gelen kişilerin sayısal oranları diğerlerinden daha fazladır. Nitekim o dönemin koşullarında, kalıcı bir işe ve güvenceli bir gelire sahip, şehirli orta ve orta-üst tabakalara mensup insanlar, yani doktor, avukat, sağlık elemanı, sendika bürokratı, öğretmen veya memurların geleceğini Kürt hareketinde gören kesimleri, daha çok TKSP'yi ve KİP'i tercih ederlerdi. Cepleri bir ölçüde para tutmuş mütahitler ile sükuneti her şeyin üstünde tutan ticaret erbabının Kürt hareketine gönül vermiş veya değişik nedenlerle ona yakın durmak zorunda kalan kesimlerinin de KİP, TKDP ve TKSP gibi fazlaca silah lafı etmeyen grupları favori gördüklerini söylemek, herhalde abartma olmaz. Geleneksel yanları görece belirgin olan küçük veya iflas etmiş toprak ağaları, aşiret reisleri ve şeyhlerin çocukları ile akrabalarının ve melhelerin, yüzlerini daha çok TKDP, KİP ve KUK gibi örgütlere çevirdiklerini söylemek de yanlış olmayacaktır. Özellikle güçlendikten sonraki dönemde PKK'nin de bu kanaldan bir ölçüde beslendiğini eklemek kaydıyla. Fakat PKK, esas olarak bu gruba dahil değildir.

Yukarda adı geçen sosyal kesimler, o dönemde, Kürt sosyal piramidinin görece yukarılarında yer almaktaydılar. (Piramidin tepesini oluşturan toplumsal kesimler genellikle işbirlikçiydi ve 1990'lardaki güçlü kitlesel yükselişe kadar Kürt hareketiyle ciddiye alınabilecek bir alışverişleri olmadı.) Gerçi bu toplumsal kesimlere mensup tek tek kişilerin, yukarıda adları geçmeyen Rizgarî, Ala Rizgarî, Kawa ve PKK gibi hareketlere katıldığı da olurdu. Fakat adı geçen sosyal kesimlerin en çok tercih ettiği gruplar bunlar değildi. Daha da ötesi, ikinci gruba dahil örgütlerden PKK'nin kitlesi, diğer gruplar tarafından sık sık "baldırıçıplaklar" olarak görülürdü. Bu ta-

nımlamanın izlerine bugün de değişik biçimlerde rastlamak mümkündür.

Orta, orta-üst gelir gruplarından harekete katılanların görece daha fazla tercih ettiği Kürt örgütlerinin isimlerinin, 12 Eylül döneminde savunma yapmayan Kürt örgütlerinin isimleriyle büyük ölçüde çakışması, bu iki olgu arasında bir korrelasyon olduğunu düşündürüyor. Yani tersinden ifade edersek, tek tek Kürt örgütlerini besleyen sosyal dayanaklar sosyal piramidin altına doğru indikçe, mahkemelerde radikal tavırlar takınma ihtimali de daha çok yükseliyor.

Savunmalarla ilgili tabloya dair değinmek istediğim son husus, bu tablonun, tek tek Kürt örgütlerinin ileri kadrolarının yaş bileşimiyle olan ilişkisidir. Savunma yapmayan örgütlerin kendilerinden savunma yapmaları beklenen tutuklu kadrolarının yaşlarına bakıldığında, bunların yaş ortalamalarının, siyasi savunma yapan grupların kendilerinden savunma yapmaları beklenen tutuklu kadrolarının yaş ortalamalarından daha büyük olduğu görülür. TKDP, KİP, TKSP'in tutuklu yöneticilerinin bir kısmı, 12 Mart döneminden, hatta ondan da önceki Kırkdokuzlar kuşağından kalma orta yaş grubuna mensup insanlardı. Buna karşılık siyasi savunma yapmayı tercih eden Kawa ile PKK'nin tutuklu yöneticileri 20'li yaşlarının başındaki gençlerdi.

Deyim yerindeyse “yaşlılık” ile “ihtiyat” arasındaki bu korrelasyon, Rizgarî davasının savunmalarında şahit olduğumuz heterojen durum tarafından da teyit edilmektedir. Çünkü orada da orta yaş kuşağına mensup Rizgarîciler geçiştirmeci bir tavrı tercih ederlerken, henüz 20'li yaşlarının başlarında bulunan Recep Maraşlı siyasi savunma yapmayı tercih etti. Ala Rizgarî davasında savunma yapan gençler ile Paşa Uzun'un da 20'li gençler kategorisine dahil olması, bu korrelasyona bir diğer kanıt oluşturuyor.

Yaş ortalamalarının savunma yapmayla ilişkisine dair burada aktarılan verileri, tecrübe, şiddete maruz kalmışlık derecesi gibi daha subjektif faktörlerle ilgili olarak kullanmak da mümkün. En azından görünüş itibarıyla durum

böyle. Fakat çok daha karmaşık psikolojik analizleri gerektirebilecek böylesi bir girişim, benim çalışma alanımın dışında kalıyor.

Böylece, savunmalara ilişkin genel tablodan, mahkemede siyasi savunma yapmayla ilgili tavrı etkileyen önemli faktörlerin bazıları ortaya çıkmış oluyor. Bunlar, geleneksellik/modernlik aksında tutulan pozisyon, toplumsal piramitte işgal edilen yer ve yaş olarak beliriyorlar. Buna göre, geleneksel yapıların etkisinden görece uzak, sosyal dayanakları itibarıyla toplumsal piramidin görece alt kademelerinde yer alan ve yaş bileşimi itibarıyla genç bir önderliğe sahip Kürt hareketleri 12 Eylül döneminde siyasi savunma yapmaya eğilim göstermişken; geleneksel yapıların görece daha fazla etkisinde bulunan, sosyal dayanakları itibarıyla sosyal piramidin görece yukarılarında bir yer işgal eden ve yaşça daha olgun insanlardan oluşan önderliklere sahip hareketler, 12 Eylül mahkemelerinde sessiz kalmaya yatkın olmuşlardır. Bu sonucu, başka çalışmalarla test edilecek bir tez olarak kaydedip konuyu noktalıyorum. Gelecek bölümde, Elazığ Kawa davası savunmasıyla ilgili teknik bilgileri topluca aktaracak, ardından sözü, Savunma'nın kendisine bırakacağım.

6. Savunmayla İlgili Teknik Bilgiler

Metinle ilgili bazı teknik bilgiler vererek Sunuş'u tamamlamak istiyorum. Bu bölüm, aynı zamanda Sunuş'un şimdiye kadarki bölümlerini okumak istemeyen veya okumaya değer bulmayan okurlar için bir kolaylık olarak da düşünüldü. Bu tür okurlar savunmayla ilgili asgari teknik bilgileri topluca bu bölümde bulabilirler.

Savunmanın ilk taslağının hazırlanmasına, ilgili bölümde genişçe anlatıldığı gibi, 1981 yılı Sonbahar aylarında İstanbul'da Hasdal Askeri Cezaevi'nde başlanmıştır. Bu taslak, 1982 yaz-sonbahar aylarında Elazığ III Nolu Askeri Cezaevi'nin hücrelerinde normal metne dönüştürülmüş, Kasım 1982'de temize çekilmeye başlanmış ve 22 Aralık 1982 tarihinde yazımı bitirilmiştir. Nihai metin, mahkemenin bütün karşı ısrarına rağmen 27 Ocak 1983 ve onu takip eden celsede son satırına kadar mahkeme salonunda okunmuş ve başında bir albayın bulunduğu askeri mahkeme heyetine teslim edilerek dava dosyasına konulması sağlanmıştır.

Mahkemeyi oluşturan kişiler (özellikle de savcılar) bazen değişmekle birlikte heyet şu kişilerden oluşmaktaydı: Başkan: Saffet Gürlek (Top. Plt. Alb.), Duruşma Hakimi: Hikmet Boyan (Ön Yzb.), Hakim üye: Mustafa Çoksürer (Sivil Hakim), İddia makamı: Avni Özel (Skynt. Savcısı). Hatırladığım kadarıyla bunlardan mahkeme başkanı ile duruşma hakimi benim katıldığım duruşmalar boyunca hiç değişmediler.

Mahkeme başkanı Saffet Gürlek, hafızamda kaldığı kadarıyla, "vakur asker" görünümünde, görece sakin bir insandı. Duruşma Hakimi Hikmet Boyan'ın ise kıvrak zekasıyla işine

hakimiyeti kalmış aklımda. Boyan, işkenceyi onaylamayan bir insan olduğu izlenimi veriyordu. Mahkeme salonunda işkence görmememizde bunun katkısı olabilir. Ancak bütün bunlar sadece dışardan edinilen izlenimler. Gerçek durumun ne olduğunu bilmiyorum.

Savunma iki bölümden oluşmaktadır. 200 sayfalık ilk bölüm, örgütün ideolojik, siyasi düşünce ve tutumlarının savunulmasına ayrılmıştır. 20 sayfalık ikinci bölümde ise dava dosyasında yer alan bazı suçlamalar ele alınarak, sorgu süreçleri, işkenceler vb. irdelenmiş; saptırılmış (hayali) bir örgüt senaryosuna bağlı kalınarak polis sorgularına ve fezlekelerine, jandarma soruşturma belgelerine vb. karşı bazı iddialarda bulunulmuş, gerekçelendirmeler ve belirlemeler yapılmıştır.

Savunmanın birinci bölümü, en başından itibaren, ilerde yayımlanacak bir propaganda metni olarak tasarlanırken, ikinci bölüm *yayımlanmayacak* bir bölüm olarak kaleme alınmıştır.

Birinci bölümde özne “*biz*” iken ikincisinde “*ben*”dir.

İki bölüm arasında özne bağlamında yapılan bu ayırmadan amaç, ikinci bölümü örgütü bağlayıcı bir metin olmaktan uzaklaştırmaktı. Çünkü ikinci bölüm “gerçek”lere dayanma kaygısı gütmeden yazılacak ve bazen de bilinçli çarpıtmalar içerecekti. Bundan amaç, bazı sanıkların (erken) tahliye edilmelerini sağlamaktı. Nitekim bu bölümde bazı doğru ve gerçek hususlara dikkat çekilmesinin yanı sıra, bazı uyduruk örgütsel “bilgiler” de verilmiştir (örneğin benim Dersim İl Komitesi üyesi olduğum, bir zamanlar Hüseyin Şen’e, daha sonra Adil Turan’a bağlı olarak -birincisi işkencede, ikincisi PKK tarafından öldürülmüş arkadaşlardı- faaliyet gösterdiğim gibi).

Bu tür gerçek dışı “bilgi”, kurgu, varsayım ve iddiaların, ilerde propaganda amacıyla yayımlanacak olan bir metinde yer alması doğru olmazdı. Bu nedenle bunların bir kısmını 27 Nisan 1982 tarihli celsede yazılı ve sözlü olarak ifade etme

yoluna gittim. Böylece belki asıl savunmada bu konulara girmekten kurtulurum diye düşünmüştüm. Ancak savunma günü geldiğinde hâlâ benzer bir ifade vermenin yararlı olacağını fark edince, bu tür konuları ilerde yayımlanmayacak ayrı bir bölüm halinde yazmaya karar verdim. İkinci bölüm bu kararın ürünüdür.

O günkü tasarıya göre, bölümler öyle yazılmalıydılar ki, ikinci bölüm savunmadan çıkarıldığında ilk bölüm kendi içinde yayımlanabilir bir bütünlük oluşturabilmeliydi. Bu düşüncenin eseri olarak, birinci bölümün sonu, sanki savunma orada bitiyormuş havasında kaleme alınmıştır. Aslında bunlar savunmanın son sözleri değildir, ikinci bölümün sonunda da benzer final ifadeleri vardır. Her iki bölümün son sözleri de yayımlanıyor.

Savunmanın ikinci bölümü yayımlanmamak üzere kaleme alınmış olmakla birlikte bu bölümde örgütün bazı pozisyonlarını doğru biçimde yansıtan paragraflar da yok değildir. Bunlardan özellikle örgütün silahlı mücadele ve bireysel terörizm konusuna bakışını ele alan paragraflar anılmaya değerdir.

Aslında bu konuyu, ilkin, örgütün ideolojik-siyasi savunusunun yapılacağı birinci bölüme yerleştirmeyi düşünmüştüm. Çünkü konu, Kawa örgütünü diğer Kürt örgütlerinin bir kısmından ayıran hususlardan birini oluşturuyordu. Bu nedenle önemliydi. Dahası, Kawa'nın bu bakış açısına uygun bazı eylemleri de olmuştu ve mahkemede ben bunların sorumluluğunu örgüt adına üstlenmişim. Dolayısıyla tam da siyasi savunmaya dahil edilmesi gereken bir konu durumundaydı.

Böyle olmakla birlikte, konu üzerinde daha derinlemesine düşününce, örgütün bu konuyla ilgili düşünce ve tutumlarını da yayımlanmayacak ikinci bölüme kaydırmaya karar verdim. Bunun sebebi şuydu: Örgüt, o dönemlerde silahlı mücadeleyi savunuyor ve bunun bir parçası olarak bireysel terörizmin koşullara bağlı olarak kullanılması gerektiğine inanıyordu. Ama örgütte silahlı mücadelenin kavranılışına

ilişkin olarak farklı görüşler ve eğilimler vardı. Nitekim örgüt içindeki son bölünme, söylemsel planda, doğrudan bu konu üzerinden ifade edilmişti. Kawa'yla ilgili bilgi verdiğim birinci bölümde anlattığım gibi, örgütün bazı kadroları, "Merkez'in pasif olduğunu" vb. iddia ederek 1979 yılı sonlarında yollarını ayırmışlardı. Bu arkadaşların önemlice bir bölümü, bizim bireysel terörizmi görece sıkı koşullara bağlı olarak savunmamızı "sağcılık" olarak değerlendiriyor, o zamanki "Apocu" çizgiye yakın bir yerde duruyorlardı. Bu tür gelişmeler, Merkez Kanadı olarak bizim konu üzerinde bir kez daha düşünmemize yol açmış ve ulaştığımız sonuçların bir kısmı, Aşer Gürgöz tarafından kaleme alınan ve Kava dergisinin 1980'de yayımlanan 5. sayısında yer alan bir yazıda formüle edilmişti.⁽²²⁹⁾ Yazı, bireysel terörizmi bir araç olarak tümünden reddetmemekle birlikte, bu araca dayalı silahlı mücadele stratejisini "maceracılık" olarak niteleyip reddediyordu.

Cezaevinde savunmayı yazdığım dönemde bu konu üzerinde yeniden düşünme imkânı buldum. Bu, kısmen, her yenilgi sonrasında -bireysel ve örgütsel düzeyde- aktüel hale gelen geçmiş pratiğin sorgulanması sürecinin bir ürünüydü, kısmen de o sıralar güncellenen ASALA eylemleriyle ilgili düşünmelerin sonucuydu.⁽²³⁰⁾

Bu düşünmelerin sonucunda, anılan yazıda ifadesini bulan eski pozisyonumuzdan biraz daha uzaklaştım. Yeni düşünceme göre örgüt, ilerde, silahlı mücadeleyi savunmaya devam etse bile bireysel terörizmle ilgili mevcut düşüncesini terk edecekti, ya da en azından açıkça savunmayacaktı. Çünkü bireysel terörizmin entellektüeller katında meşru bir mücadele aracı olarak kabul edildiği dönem *tarihsel olarak* kapanma sinyalleri veriyordu. Bir diğer deyişle gelişmeler, ör-

²²⁹ Bkz. "Küçük-Burjuva Maceracılığı ve Marksist Mücadele Çizgisi"; Kava, No. 5; ss. 161-176.

²³⁰ Savunmada, bu eylemler ve bu vesileyle Ermeni sorunu da ele alınmıştır. Muhtemelen Ermeni sorununu başlı başına bir konu olarak ele alan ilk Kürt siyasi savunmasıdır Elazığ Kava davası savunması.

gütün, bu düşünceyi reddedeceği bir yere doğru ilerliyordu. Bu durumda iki ihtimalle karşı karşıyaydım: Ya bu öngörümü yok sayacak ve örgütün 12 Eylül'e kadar olan görüş ve tutumlarını, savunmanın, yayımlanması öngörülen bölümüne yerleştirecektim. Ya da öngörümü hesaba katarak böyle bir tutumun, ilerde savunmayı bir propaganda metni olarak kullanılamaz hale dönüştürmesini önleyecek bir yol bulacaktım.

Bu tür hesaplarla ikinci seçenek üzerinde karar kıldım. Bulduğum çözüm, örgütün bireysel terörizmle ilgili görüşlerini, öznenin *biz*'den, *ben*'e çevrildiği ve yayımlanmamak üzere kaleme alınan savunmanın ikinci bölümüne kaydırmak oldu. Böylece, hem örgütün o güne kadarki pozisyonunu mahkeme karşısında savunmaktan kaçmamış, yani eğrisi ve doğrusuyla örgütü bir bütün olarak sahiplenmiş olacaktım, hem de bireysel terörizmle ilgili yazılacak birkaç paragraf yüzünden savunmanın ilerde örgütün pozisyonuna ve görüntüsüne zarar vermesini engellemiş olacaktım.

Bugün okurlara basit bir ayrıntı gibi gelebilecek olan bu husus, o gün bana çok önemli görünüyordu. Cuntacı generaler örgütleri çökertmiş, egemen güçler hayatın her alanında devrimci düşünce, tutum ve değerlere karşı çok yönlü ve çıldırmışçasına bir saldırı yürütüyorlardı. O kadar ki, 12 darbesinin üzerinden henüz 1-2 ay geçmemişti ki, tüm Türkiye'ye, insanları Kafkaesk yaratıklara çeviren bir atmosfer egemen hale gelmişti. Cezaevleri ise bu atmosferin en yoğun biçimde hissedildiği alanlardı. Birçok insan o güne kadar yaptıklarını ve inandıklarını savunamaz duruma düşmüş, değişik bahanelerle "işten sıyrılmaya" çalışıyordu. Kürt örgütlerinin ezici çoğunluğu mahkemelerde kendi davalarına sahip çıkamaz hale gelmişlerdi. İşte böyle bir ortamda, bireysel terörizm ve silahlı mücadeleye ilişkin düşüncelerimde yaşanan değişimlerin, beni de anlatılan nitelikte bir reddiyeye veya suskunluğa sürüklemesi işten bile sayılmazdı. Akıntıya kapılmamak için iradi bir çaba harcadım. Silahlı mücadele ve bireysel terörizmle ilgili bölümü asıl savunmadan çıkarmaya

karar vermeme rağmen onu tümüyle bir kenara atmayıp, bireysel plana yerleştirerek sahiplenmem, bunun ifadesiydi. Örgüt olarak yaptıklarımızın sorumluluğunu üstlenmek, sadece kendime karşı kişisel dürüstlikle ilgili bir sorun olarak görünmüyordu; beraber mücadele yürüttüğümüz ve bir kısmı artık hayatta olmayan yoldaşlarımıza, hareketimizin sempatizanlarına, taraftarlarına ve nihayet uğruna mücadele yürüttüğümüzü iddia ettiğimiz Kürt halkına karşı sorumluluğumuzun da bir gereği olarak görünüyordu. Konu önemliydi ve birileri örgüt adına bu sorumluluğu üstlenmeliydi. Durumu böyle değerlendirdiğim için yapacağım şeyin kişi olarak bana muhtemel maliyetini bir kenara itip bir kez daha özgeci tutumda karar kıldım: Bütün kusurlar kişi olarak bana, bütün güzellikler davanın şanına olacaktı!

“Dönemin ruhu”na gayet uygun olan bu çözümü mümkün kılan ince hesaplamalar, Kawacılar savunmayı yayımlamayı beceremeyince, zamanla anlamsız ayrıntılara dönüştüler. Böyle bir değersizleşmeye rağmen burada anılmalarının nedeni, savunmanın kurgusuna etkide bulunan faktörlerle, o zamanki bazı önceliklerimizle, düşünüş tarzlarımızla, hareket kalıplarımızla, kısacası, Bourdieucu anlamda Kürt alanının “pozisyon”larıyla, “disposition”larıyla ve “pris de position”larıyla ilgili bazı veriler sunmalarıdır.

Eklemem gerekir ki zaman, savunmayı yazarken yaptığım öngörüye uygun gelişti: Bugün açıkça bireysel terörizmi savunan sol hareket kalmadı gibi. Pratikte bireysel terörizm uygulayanlar bile, çoğunlukla, yaptıklarına açık bir şekilde sahip çıkmıyorlar artık. Buna karşılık zaman, savunmada yer alan bireysel terörizmle ilgili paragrafları yayımlamamaya ilişkin o günkü düşüncelerimi geçersiz kıldı. Genel olarak silahlı mücadele ve özel olarak bireysel terörizmle ilgili düşünce ve tutumlarımızı yansıtan o paragrafları yayımlamamak, Kawa’yla ilgili tabloyu eksik bırakmak olacaktır. Bugün ne savunmadaki yanlış düşünce ve tutumlardan ötürü prestij kaybedecek bir örgüt vardır ortada, ne de savunmanın kendi-

si tasarlandığı anlamda propaganda malzemesi niteliği taşımaktadır. Savunma, artık tarihsel bir metin durumundadır. O günkü çekincelere temel teşkil eden hususlar bugün ortadan kalktiklarına göre, okurlara, savunmadaki Kawa'yı günahı ve sevabıyla bir bütün olarak aktarmanın önünde bir engel de kalmamış demektir. Bu düşünceyle, savunmanın ikinci bölümünde yer alan konuyla ilgili paragrafları da yayımlıyorum.⁽²³¹⁾ Buna göre, savunmanın birinci bölümünün tamamı ile ikinci bölümde örgütün bireysel terörizme ilişkin görüş ve tutumlarını ele alan paragraflar yayımlanmış oluyor.

Metnin oluşum süreçleri ve kapsamıyla ilgili bilgileri böylece aktardıktan sonra, yayım esnasında metne yapılan müdahalelere gelmek istiyorum.

Redaksiyon çerçevesindeki düzeltmeler dışında yayımlanırken metne müdahale yapılmamıştır. Redaksiyon müdahalelerinin başlıcaları ise şunlardır:

Anlaşılmayı kolaylaştırıcı eklemeler: Bazı yerlerde anlaşılması kolaylaştırmak amacıyla cümleye bazen bir veya birkaç kelime, bazen de bir veya birkaç harf eklenmiştir. Bu tür eklemeler okur tarafından orijinallerinden ayırt edilebilsinler diye köşeli parantez [...] içine alınmışlardır. Ancak küçük

²³¹ Bizim kuşağa mensup bazı kadroların, bir süreden beridir, geçmişteki bazı düşünce ve pratiklerini, özellikle de komünizm, sosyalizm ve silahlı mücadeleyle ilgili olanları gözden kaçırmak için akla kararı seçtikleri bir dönemde böyle davranmak, pek "akıllıca" görünmeyebilir. Dün, benim, kişi olarak bu tür bir "akıl"la pek barışık olmadığımı bu Sunuş'u okumuş olanlar fark etmiş olmalıdırlar. Entellektüel alanın özgünlüklerini yok sayarak onu neredeyse açıktan hisse senedi piyasasına eşitleyen bu tür bir aklın bugün de beni cezbedtiğini söyleyemem. Buradaki farklılıklar, başka şeylerin yanı sıra, tek tek kişilerin bugünkü ihtiyaçlarının, dünkü yaşanmışlıklar arasında değişik şeylere referans yapma gereği doğurmalarıyla ilgilidirler; yoksa dünkü inanışlarıyla ilgili değil. Dün, "komünist" lakabıyla tanınan ve bununla övünen birinin, bugün, dünkü durumunu: "ben aslında sadece Kürt milliyetçisiydim, ama millet bana 'komünist' diyordu" diyerek açıklamaya çalışması, eskinin KGB şefi Putin'in: ben asla komünist olmadım, demesi gibi bir şeydir sadece.

eklemelerin bir kısmında, akışı engellemek için köşeli parantezlerin atıldığı da olmuştur.

Paragraflara yapılan müdahaleler: Orijinal metin bazen aşırı uzun paragraflar içermektedir. Bu tür paragraflar, okumayı kolaylaştıran durumlarda uygun yerlerden ikiye ayrılmışlardır.

Uzun cümlelere yapılan müdahaleler: İzlenmesi zahmetli uzun cümleler okumayı kolaylaştıracak yerlerden ikiye bölünmüşlerdir. Bu tür bölmelerin ikinci cümlelerin başına kelime veya harf eklemeyi gerektirdiği durumlarda okur tarafından fark edilebilsinler diye yapılan eklemeler köşeli parantez içerisinde verilmiştir.

Okunamayan kelimelerle ilgili müdahaleler: Eldeki fotokopinin bazı sayfalarında satırların son kelimelerinin yarısı çıkmamıştır. Bu tür kelimeler okunabilen yarılarından kalkılarak tamamlanabilecek durumdaysalar (ki çoğunlukla öyledirler) herhangi bir açıklama yapılmaksızın tamamlanmışlardır. Aksi durumda iki yol takip edilmiştir: Eğer kelime, işgal ettiği yerin uzunluğu, konunun gelişi, başka cümlelerde benzerlerinin bulunması gibi hususlardan hareketle tahmin edilebilir durumdaysa, ilgili yere tahmin edilen kelime yazılmıştır. Fakat bunun redaksiyon tarafından yapılan bir eklemesi olduğu okur tarafından anlaşılsın diye söz konusu kelime veya harfler köşeli parantez içine alınmışlardır. Eğer eksik kelime herhangi bir biçimde tahmin edilemiyorsa kelimenin veya kelimelerin yeri köşeli parantez içinde boş bırakılmıştır: [...]

Redaksiyon esnasında gözetilen hususlardan biri de orijinal sayfa numaralarıyla ilgilidir. Bunları korumanın yararlı olacağı düşünülerek özel tipte bir parantez {...} içine alınmışlar ve sayfaların başlarına yerleştirilmişlerdir. Yani, örneğin {s. 15} ibaresinin bulunduğu yer, orijinal metinde 15. sayfanın başladığı yeri işaretlemektedir.

Metnin sonunda herhangi bir kaynakça yoktur. Ancak metin yazılırken aşağıdaki kitaplardan ve Stalin'in ismini şu

anda hatırlayamadığım el yazması bir makalesinden yararlanılmıştır.

Mustafa Akdağ, Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası -Celali İsyancıları

Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, Cilt. I

Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, Cilt. II

Ş. Süreyya Aydemir, Tek Adam, C.III

Bu kitaplara nasıl ulaşıldığı ilgili bölümde anlatılmıştır.

Elinizdeki metni sadece benim çabalarım ile okumakta olmadığınızı hatırlatmak isterim. Savunmayı mahkeme dosyasından çıkarmak kadar yıllarca saklamak ve yurtdışına çıkarmak da riskli bir işti. Bütün bu riskleri alanlar olmasaydı, bugün savunmayı yayımlayamayacaktık. Elinizdeki savunma, mahkeme evrakı arasından Av. Süleyman Yeter tarafından çıkarılmıştır. Onu Süleyman Yeter'den alıp günümüze ulaştıran kişi ise esas olarak eşim Meral Gündoğan (Vural) olmuştur. Meral dışında bu metnin saklanması, yurtdışına çıkarılmasına vb. katkıda bulunan başka "isimsiz kahraman"lar da var. Başta Av. Süleyman Yeter ve Meral olmak üzere tümüne yürekten teşekkür ediyorum.

Çeyrek asır evvel savunmayı bir cezaevi hücrelerinde gizlice hazırlarken, zaman zaman, yaptığım işin Kawa için bir tür cenaze töreni hazırlamak olduğu düşüncesine kapılırdım. Gönülümde, bu hareketin ölmemesi, tersine güçlenerek yoluna devam etmesi isteği vardı. Bu arzunun gerçekleşebilmesi için elimden gelen her şeyi yapmaya da kararlıydım ve Kawa'yla ilişkilerimi resmen bitirdiğim 1988 yılına kadar da böyle hareket ettim. Bizzat elinizdeki savunma da bu çabanın bir parçasıydı. Ancak o günkü gerçekliğimize baktığımda Kawa'nın dirilip güçlenerek gelişmesinin fazlaca imkân dahilinde olmadığını da fark ediyordum. Dolayısıyla savunma hazırlamak, bir bakıma, ellerimizle büyüttüğümüz çocuğa cenaze

töreni hazırlamak anlamına bürünüyordu gözümde. Ben bu törenin olabildiğince görkemli olmasını istedim ve bir buçuk yıl boyunca hücrelerde gizlice bunun için çalıştım.

Bazı okurlar, ölmekte olduğu fark edilen bir şey için çok ağır cezalar getirecek bir savunma hazırlamanın ve bunu gerçekleştirebilmek için bazen ölümcül niteliklere bürünebilen riskleri de göze alarak bir buçuk yıl uğraşmanın hiç de akıl kârı olmadığını düşünebilirler. Ama bizim kuşağımız böyle bir kuşaktı. Bir şeyi yaparken onun bize maliyetini en son düşünürdük. Davamız, ideallerimiz, gözümüzün önünde toprağa düşen arkadaşlarımızın anıları... önce bunlar gelirdi. Elbette içimizde tüccar ruhlular da vardı. Ama “dönemin ruhu”, bir tür çıkar gözetmeme ekonomisi uyarınca işlerdi.

Bütün bunları bir dönemi yermek veya övmek için yazmıyorum. Bu dönemi tartışmak ayrı bir konudur. Sadece şu kadarını söyleyeyim ki, kendi payıma, sabah-akşam geçmişlerine küfür eden ve orada sadece olumsuzluklar görenlerden değilim. Bu gibileri, yarın rüzgar döndüğünde, bugün karaladıkları veya unutturmaya çalıştıkları geçmişleriyle ilgili olarak başka şeyler de söyleyebilirler. Bunlar, ahlaksal pozisyonlarla ilgili şeylerdir. Benim bulunduğum pozisyonda ne bunun fazlaca bir önemi vardır, ne de bu gibilerin seslerinin günümüzde görece gür çıkıyor olmasının. Konunun ahlak boyutunun ötesine geçtiğimizde ise, önemli olan, 1970’ler pratiğinin eğrisi ve doğrusuyla, fazlası ve eksikliğiyle, günahı ve sevabıyla ortaya konulmasıdır. Kawa davası savunmasını, dün, yani 1990’ların başlarında cezaevi direnişleri ve mahkeme savunmaları üzerinden politik kazanç sağlama yarışının sürdüğü bir dönemde değil, bugün, yani bu tür yarışlar artık anlamını yitirmişken yayımlamamın altında yatan düşüncelerden biri de budur.

Kawa, artık Kürt tarihinin bir parçasıdır. Bu savunma da onu benim o günkü gözümünden anlatan bir metindir. Yazarken, Kawa’yı tarihe havale edecek olan metin, Kawa’nın ve Kawa uğruna toprağa düşen insanların anılarına layık olmasını istemiştım. 24 yaşında bir genç olarak, her şeyden

mahrum bir cezaevi hücresinde, işkence ortamında ve gizlice çalışarak bunu ne ölçüde başardığıma siz okurlar karar vereceksiniz.

Cemil Gündoğan

Mayıs 2007/Stockholm

Kaynakça

- Adsız, Zeki; 1982; Zorunlu Bir Açıklama -Ekim 1982 (Broşür, yer ve yayınevi yok, tıpkı basımı www.zekiadsiz.com adresinde bulunabilir.)
- Akar, Hüseyin; 2006; Saitler Komplosu -Dr. Şivan ve Barzani Kürt Liderliği; yayınevi yok; baskı: Pelin Ofset Ltd. Şirketi, Ankara
- Alakom, Rohat; 1998; Hoybûn Örgütü ve Ağrı Ayaklanması; İstanbul: Avesta Yayınları
- Arslan, Ruşen; 2003; “*Şeyh Sait Yakalandı mı Teslim mi Oldu?*” <http://www.rusen-arslan.com/modules.php?name=News&file=article&sid=1364>. (Sayfaya 18-07-2006 tarihinde giriş yapıldı.)
- Arslan, Ruşen; 2006; Cim Karnında Nokta, Anılar; İstanbul: Doz Yayıncılık
- Aybars, Ergün; 1988; İstiklâl Mahkemeleri, Cilt I-II, 1920-1927; İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları
- Aydın, Delal; 2005; Mobilizing the Kurds in Turkey: Newroz as a Myth; A Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University; Ankara, December 2005
- Aydoğmuş, S; 2006A; “ ‘Ortak siyasi arayış için ortak siyasi irade’ nasıl ortaya çıkar?” <http://www.kurdinfo.com/nivis/sait62.htm> (2006-10-04, sayfaya giriş 2006-12-17 tarihinde yapıldı.)
- Aydoğmuş, S; 2006B; “Yakın Tarihimizde ‘İki Sait Olayı’”; http://www.kurdinfo.com/portre/s_aydogmus_Saitler_olayi.pdf. (Sayfaya 2007-01-27 tarihinde giriş yapıldı.)
- Bayrak, Mehmet; 1993; Kürtler ve Ulusal-Demokratik Mücadeleleri Üstüne. Gizli Belgeler-Araştırmalar-Notlar; Ankara: Öz-Ge Yayınları
- Bedirxan, Emir Celadet Ali; 1992 (1933); Bir Kürt Aydınından Mustafa Kemal’e Mektup; İstanbul: Doz Yayınları

- Beşikçi, İsmail; 2006; “*Hapisteki DDKO –Devrimci Doğu Kültür Ocakları*”; Bîr - Kovara Lêgerîn û Lêkolînê/Araştırma-İnceleme Dergisi, Diyarbakır, Hejmar/Sayı: 5, Havîn-Payîz 2006, ss. 98-156
- Bourdieu, Pierre; 1976; “*Några egenskaper hos fälten*”; Pierre Bourdieu; *Texter om de intellektuella*; Brutus Östling Bokförlag Symposion, Stockholm, 1992 içinde ss. 39-52
- Bourdieu, Pierre; 1977; “*Produktionen av tro*”; Pierre Bourdieu; *Kultursociologiska texter*; Brutus Östling Bokförlag Symposium, Stockholm, 1994 içinde ss. 153-246
- Bourdieu, Pierre; 1991; *Language and Symbolic Power*; Edited and Introduced by John B. Thompson, Translated by Gino Raymond and Matthew Adamson; Cambridge: Polity Press
- Bozarslan, Hamit; 2003; “*Kurdish Nationalism in Turkey: From Tacit Contract to Rebellion (1919-1925)*”; Abbas Vali (ed.); 2003; *Essays on the Origins of Kurdish Nationalism*; California: Mazda Publisher Inc. içinde ss. 163-190
- Bruinessen, Martin van; 1983; “*Kürt Aşiretleri ve İran Devleti: Simko Ayaklanması*”; Martin van Bruinessen; 1992; *Kürdistan Üzerine Yazılar*; İstanbul: İletişim Yayınları içinde ss. 205-249
- Cemal, Behçet; 1955; *Şeyh Sait İsyanı*; İstanbul: Sel Yayınları
- Cemil Paşa, Kadri (Zinar Silopî); 1991 (1969); *Doza Kurdistan (Kürdistan Davası) Kürt Milletinin 60 Yıllık Esaretten Kurtuluş Savaşı Hatıraları*; yayına hazırlayan: Mehmet Bayrak; Ankara: Öz-Ge Yayınları
- Çağlayangil, İhsan Sabri; 1989; “*Atatürk Gelmeden Seyit Rıza İdam Edilecekti...*” Tanju Cılızoğlu’nun Kaleme aldığı Çağlayangil’in anıları adlı gazete dizisinden aktaran: Seçmeler 1; Kitap dizisi, İstanbul: Demokrasi Yayınları; 1989; ss. 299-304
- DDKO; 1975; *Devrimci Doğu Kültür Ocakları Dava Dosyası I – Duruşma Tutanakları, İddianameler, İddianameye Cevap Mehtinleri, Belgeler*; Ankara: Komal Yayınları
- Değerli, Yaşar; 1973; *Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, TKDP davası esas hakkında mütalaa*; hazırlayan Hakim Kd. Yüzbaşı Yaşar Değerli; teksir baskı, 110 sahife.

- Delen, İkrâm; 1979; “*Kürt halkı, Türkiye Cumhuriyeti ve ‘Hukuk’ -Ala Rızgari’nin sahibi İkrâm Delen’in iddianameye cevabı*”; Rızgariya Kurdistan, Kovara siyasi/çandi Avdar 1980, No. 7, Stockholm, s. 16-21
- Dersimi, M. Nuri; 1979 (1952); Dersim Tarihi; İstanbul: Eylem Yayınları (Kitabın orijinal adı Kürdistan Tarihinde Dersim’dir.)
- Doğan, Mazlum; 1982; Toplu Yazılar; Köln: Weşanên Serxwebûn
- Epözdemir, Şakir; 1969; “*Savunmamdır*”; TKDP davasıyla ilgili olarak Antalya Ağır Ceza Mahkemesine gönderilen 25.11.1969 tarihli 31 sayfalık savunma dilekçesinin fotokopi nüshası.
- Epözdemir, Şakir; 2005; TKDP Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi 1968/235 Antalya Davası Savunması; İstanbul: Pêri Yayınları
- Erdem, Muhlis- Özgül, M. Şah- Aslan, Nuri-Güney, Süleyman; 1985 (1981); İddianameye Cevap -Diyarbakır-Hakkari-Mardin-Siirt-Urfa ve Van illeri Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesine sunulmuştur; Yekitiya Sosyalist; Dicle Yayınları 10; Yunanistan: Kypseli; tarih yok (inuhtemelen 1985) içinde ss. 82-114
- Göktaş, Hıdır; 1991; Kürtler-II, Mehabad’dan 12 Eylül’e; İstanbul: Alan Yayıncılık
- Guçlu, İbrahîm; 2006; “*DDKO Bingeha Pêvajoya Yekemîn Bihara Tevgera Bakurê Kurdistanê*”; Bîr - Kovara Lêgerîn û Lêkolînê/Araştırma-İnceleme Dergisi, Diyarbakır, Hejmar/Sayı: 5, Havîn-Payîz 2006, ss. 23-70
- Gülmüş, Şükrü; 2006; “*Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemelerinde Duruşumuz 1-2*”; <http://www.nasname.com/index.php?module=article&view=548> (Sayfa 01-05-2007 tarihinde ziyaret edilmiştir.)
- Gündoğan, Cemil - İncesu, İbrahim - Gezici, A. Rıza; 1991; Halpçe Jenosidi Öncesi ve Sonrası Vahşet Yargılanıyor; İstanbul: Sun Yayıncılık
- Gündoğan, Cemil; 1994; 1924 Beytüşşebap İsyanı ve Şeyh Sait Ayaklanmasına Etkileri; İstanbul: Kernal Basım Yayım Dağıtım

Gündogan, Cemil; 2002; From Traditionalism to Modernism: The Transformation of the Kurdish Nationalist Movement in Turkey In the Case of Democratic Party of Turkish Kurdistan; Stockholm Üniversitesi Sosyal Antropoloji bölümüne sunulmuş öğrenci (undergraduate) tezi

Hroch, Miroslav; 1993; *“From National Movement to the Fully-formed Nation”*; New Left Review, No. 198, ss. 3-20

Jwaideh, Wadie; 1999; Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi, Kökenleri ve Gelişimi; İstanbul: İletişim Yayınları

Kaya, Şerafettin; 2004 (1983); Diyarbakır’da İşkence; Berlin: Evra Verlag, 2. Basım

Kaypakkaya, İbrahim; 1971; *“Türkiye’de Milli Mesele”*; İbrahim Kaypakkaya Seçme Yazılar, Umut Yayıncılık, ss. 170-215. İnternet adresi:<http://www.kaypakkaya.net/resimler/secmeler.pdf>

Kotan, Mümtaz; 2003; Yenilginin İzdüşümleri; Atina: Yunan Kürt Dostluk Derneği Yayınları

Kutlay, Naci; 1994 ; 49’lar Dosyası; İstanbul: Fırat Yayınları

Kutlay, Naci; 2006; *“Devrimci Doğu Kültür Ocakları ve Öncesi”*; Bîr - Kovara Lêgerîn û Lêkolînê/Araştırma-İnceleme Dergisi, Diyarbakır, Hejmar/Sayı: 5, Havîn-Payîz 2006, ss. 157-172

Malmîsanij;1992 ; Abdurrahman Bedirhan ve İlk Kürt Gazetesi Kurdistan Sayı: 17 ve 18; Stockholm (Yayınevi yok)

Malmîsanij; 1994; Cızira Botanlı Bedirhaniler ve Bedirhani Ailesi Derneği’nin Tutanakları; Stockholm: Apec

Malmîsanij; 2002; *“Şêx Selaheddînê Şêx Seîdî û Beyatname”*; Vate, kovara kulturî, No:16, Zimistan 2002, Stockholm, ss.4-9

Maraşlı, Recep; Diyarbakır Rızgari Davasında Siyasi Savunma; Duisburg: Komal Yayınları, tarih yok.

Mardin, Şerif; 1994 (1988); *“Osmanlı Bakışağısından Hürriyet”*; Şerif Mardin; 2003; Türk Modernleşmesi, Makaleler: 4; İstanbul: İletişim Yayınları, 3. baskı içinde ss. 103-122; çev: Mehmet Özden

Methy, Daniel; 1985; *“I. Dünya Savağı Sonrası Constanti-nople’da Kürt Örgütlenmeleri Üzerine Bazı Belirlemeler”*;

Murat, Hıdır (Kemal Burkay); 1973; Türkiye Şartlarında Kürt Halkı'nın Kurtuluş Mücadelesi; yayın yeri belirtilmemiş, Ronahî Yayınları, HEVRA, Avrupa Devrimci Türkiye Kürtleri Örgütü/HEVRA, Komela Şoreşvanên Kurdên Tirkiyê Li Ewropa, Ekim 1973

Öcalan, Abdullah; 1999a; Savunmalarım –Demokratik Çözüm Sürecinde bir Dönemeç; (Yer yok), Weşanên Serxwebûn

Öcalan, Abdullah; 1999b; Kürt Sorununda Çözüm ve Çözumsuzlük İkilemi –Ek Savunma; (Yer yok), Weşanên Serxwebûn

Örgeevren, Ahmet Süreyya; 2002; Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi. Vesikalar, Olaylar, Hatıralar; Yayına Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoglu; İstanbul: Temel Yayınları

PRK/rizgari 1. Genel Kurul Delegelerine; 2000; “*Rızgari'nin Kısa Tarihi Sosyalist Hareket ve KUKM İçindeki Yeri Tarihsel Sürecimize Kısa Bir Bakış*”; (Teksir)

Reynolds, Michael A.; 2003; The Ottoman-Russian Struggle for Eastern Anatolia and the Caucasus, 1908-1918: Identity, Ideology and the Geopolitics of World Order; A dissertation Presented to the Faculty of Princeton University, In Candidacy for the Degree of Doctor of Philosophy, Recommended for Acceptance by the Department of Near Eastern Studies

Rızgari -Kürdistan Kurtuluş Örgütü; 1988; Diyarbakır Hapishane Raporu, Cilt I; (Rızgari) Kürdistan Kurtuluş Örgütü Basın/Yayın Merkezi Yayınları, No. 1, yer yok

Rızgari -Kürdistan Kurtuluş Örgütü; 1989; Diyarbakır Hapishane Raporu, Cilt II; (Rızgari) Kürdistan Kurtuluş Örgütü Basın/Yayın Merkezi Yayınları, No. 3, yer yok

Rızgariya Kurdistan; 1981; “*DDKD Davası, Devrimci Tutum ve Devrimci Demokratlar*”; Rızgariya Kurdistan, Kovara Siyasi/Çandi, No.14/15, Tirmeh/Tebax 1981, Stockholm, ss. 6-11

Sağnıç, Feqi Hüseyin; 2000; Portreler; İstanbul: İstanbul Kürt Enstitüsü Yayınları

Sağnıç, Ferhat; 2004; “*Yaşayan Değerlerimiz... 1: Şakir Epözdemir'le Sohbet*”; Ankara, 11-07-2004; <http://www.gelawej.o>

rg/modules.php?name=News&file=article&sid=554 (Sayfaya 2004-07-31 tarihinde giriş yapılmıştır.)

Sasuni, Garo; 1992; Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. yy'dan Günümüze Ermeni Kürt İlişkileri; İstanbul: Med Yayınevi; 3. baskı

Sever, Mehmet Emin; 2005; “Azadi Örgütü ve Cıbranlı Halit Bey” <http://www.peyamaazadi.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=112> (Yayınlanma: 2005-11-05)

Strohmeier, Martin; 2003; Crucial Images in the Presentation of a Kurdish National Identity Heroes and Patriots and Foes; Leiden: Brill

Şemmıkanlı, Nezir; 2006; “Geçmiş Olmadan Gelecek Olmaz!”; Bîr - Kovara Lêgerîn û Lêkolînê/Araştırma-İnceleme Dergisi, Diyarbakır, Hejmar/Sayı: 5, Havîn-Payîz 2006, ss. 71-97

Uzun, Paşa; 1981 (1980); “Kürdistan-DDKD Davası-Türk Hukuku (DDKD eski Genel Başkanı –Savunma)”; Rızgariya Kurdistan, Kovara siyasi/çandi Tîrmeh/Tebax 1981, No. 14/15, Stockholm, s. 11-13

Uzun, Paşa; Qismek ji jiyana min; tarihsiz, http://www.kurdinfo.com/Pasa%20_Uzun_%20Qismek_jiyana_min.pdf (Sayfa 13-12-2006 tarihinde ziyaret edilmiştir.)

Uzun, Paşa; 2006; Xalê Min Ferîd; İstanbul: Vate Yayınları

TİİKP (Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi); 1992 (1974); Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi Davası Savunma; İstanbul: Kaynak Yayınları

Yekitiya Sosyalist; “Sömürge Mahkemelerinde Siyasal bir Savunma: Düşmanı Korkutan en büyük silah” Yekitiya Sosyalist; Dicle Yayınları 10; Yunanistan: Kypseli; Tarih yok (muhtemelen 1985), s. 2-10

Yıldırım, Hüseyin; 1985; Kürdistan Halkının Dirilis Mücadelesi, Diyarbakır Zindanı; Köln: Weşanên Serxwebûn

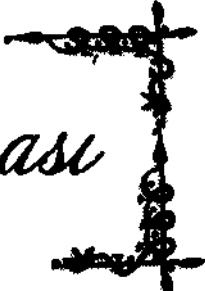
Yılmaz, Cemal; 2006; “Şakir Epözdemir’le Dr. Şivan Olayı - 23’ler ve 55’ler ile ilgili Bir Söyleşi”; http://www.kurdinfo.com/s_epozdemir_soylesi_c_yilmaz.pdf. (Sayfaya 2006-07-29 tarihinde giriş yapılmıştır.)

Röportaj, telefon ve kişisel görüşme yapılan kişiler

(Sadece metinde bahsedilen görüşmeleri içermektedir. Birden fazla görüşme yapılan durumlarda yalnızca ana görüşmenin tarihi verilmiştir.)

Celal Avcı (Telefon görüşmesi)	03-02-2007
Cemal Miran (Telefon görüşmesi)	01-02-2007
Cemalettin Tunç (Telefon görüşmesi)	01-10-2006
Davut Kurun (Telefon görüşmesi)	19-10-2006
Ferhat Aydın (Röportaj)	11-06-2001
Hüseyin Yıldırım (Telefon görüşmesi).....	14-10-2006
İkram Delen (Kişisel görüşme)	16-12-2006
Kamil Sümbül	26-04-2007
Muhlis Bozkurt (Telefon görüşmesi)	Eylül 2006
Muhlis Erdem (Telefon görüşmesi)	12-12-2006
Paşa Uzun (Telefon görüşmesi)	12-12-2006
Ruşen Arslan (Röportaj)	10-04- 2001
Sait Aydoğmuş (Kişisel görüşme)	16-12-2006
Selim Çürükkaya (Telefon görüşmesi)	06-09-2006
Şükrü Gülmüş (Telefon görüşmesi)	26-08-2006

İkinci Kitap

Kawa Davasi Savunması

(1982)

“Kelimeler bizden olmazlar, onlar bizden geçerler sadece”

Hüseyin Kaytan, *Ahir Zaman Şarkıları*

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Görölmekte olan davanın gerçek niteliği ile mahkeme karşısındaki durumumuzun ne olduğu hususu, 27 Nisan 1982 tarihli celsede ibraz edilen toplam 9 (dokuz) sayfalık dilekçede belirtilmişti. Savunmamız da orada belirtilen temel üzerine oturtulmuştur. Sağlıklı anlaşılabilmesi için birkaç hususa değinmemiz gerekiyor.

Birinci olarak; savunmanın tümü boyunca özne olarak birinci çoğul şahıs kullanılmıştır. Böyle davranılmasının sebebi savunmaya konu edilen şeyin, tek tek kişilerden ziyade KAWA siyasi hareketi olmasıdır. Ne olup ne olmadığını savunmanın tümü boyunca ortaya koyacağımız bu hareketin tek tek kişilerle özdeşleştirilemeyeceği, bir başka deyişle kişileştirilemeyeceği, herkesin kabul etmesi gereken bir gerçektir. Bu sebeple savunmanın tümü boyunca bu kolektif karakteri ifade eden bir söz olarak "biz" kelimesini kullandık.

İkinci olarak; savunmanın tümü boyunca dikkatle üzerinde durulan husus, görölmekte olan davanın sahte görüntülerden arındırılarak gerçek niteliğine kavuşturulması olmuştur. Bu açıdan hareketimizin ve savunduğumuz ideolojik görüşlerin, tümüyle olmasa bile, ortaya konulmasına dikkat edilmiştir. Çünkü hareketimizin gerçek kimliği, savunduğu ideolojik görüşler ve buna uygun sürdürdüğu pratik faaliyetlerle tespit edilebilir. Bu anlamda bütün detaylarıyla olmasa da hareketimizi karakterize eden temel düşünceler ile amaç ve hedeflerini ortaya koymayı esas aldık.

Üçüncü olarak; savunma boyunca hareketimizin tezleri sergilenirken bunların bir kısmına ye hiç değinilmemiş, ya da olabildiğince kaba bir özet verilmekle yetinilmiştir. Bunun tek nedeni, tezlerin çok geniş araştırma ve inceleme gerektiren

konular olmalarına karşın, bu [araştırma ve incelemeleri yapabilecek] olanaklardan yoksun bulunuşumuzdur. Bu nedenle savunma açısından kesinlikle açıklanması {s. 2} gereken konular dışında kalan tezlere ye hiç dokunulmamış, ye da çok genel planda ve birkaç cümleyle değinilmiştir. Esas ağırlık, dosya kapsamındaki dokümanlarda bulunmamasına karşılık, hareketimizin karakteristik özelliklerinden birini teşkil eden bağımsız örgütlenme sorununa verilmiş ve bu husus Marxist literatür içinde tartışıldığı biçimiyle ve olanakların elverdiği ölçüde detaya inilerek anlatılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü olarak; ele aldığımız konular, biraz evvel de belirttiğimiz gibi, çok geniş kaynak ve inceleme gerektiren konular olmalarına rağmen, böylesine geniş hacimli konuları bütün olanaklardan yoksun bir vaziyette ele almak zorunda kalmamız sebebiyle, yazdıklarımız, derin ve kapsamlı bir mütalaa olmayıp [ele alınan] konularla ilgili tek satır dahi karıştırmadan, içinde bulunduğumuz olumsuz koşullardan ötürü giderek unutulmuş hafızalarımızdaki bilgilerin olabildiğince derlenip toparlanması gibi bir çabanın ürünüdürler. Bu nedenle sorunlar ele alınırken ortaya çıkması muhtemel bazı eksiklik ve aksaklıklar, yazanın bir kusuru olmaktan ziyade, tutuklandığımız andan bugüne değin süren acımasız kitap yasağı politikasının ve bu politikayı uygulayanların marifetleri[nin eseri] olarak değerlendirilmelidir. Esasen, mahkeme henüz sorgu safahatında iken bu durumu arz etmiş ve eksikliğin kısmen de olsa telafi edilebilmesi amacıyla dosya kapsamında bulunan çeşitli dergi ve sair dokümanın tarafımıza verilmesini talep etmiştik. Ancak bu talebimiz "savunmayla ilgili değildir" gerekçesiyle reddedilmişti. Bu da savunmamızı engelleyen bir husus olarak bugün daha açık biçimde görülmektedir.

Beşinci olarak; gerek iddianame ve gerekse aynı çerçevede inşa edilmiş olan mütalaanın esasını teşkil eden iddiaların hazırlanmasındaki ucuzluk, suçladığı yapıyı tanımaktan uzak oluşu ve yöntemsizlik, bir yerde, bizim savunmayı nasıl hazırlamamız gerektiğini de [belirlemiştir]. Sorunu biraz

genişletecek olursak: daha evvel verdiğimiz dilekçede de belirttiğimiz gibi, iddiaların tek dayanağı, dünya tarihinde ender rastlanan polis işkenceleri sonucu zorla imzalattırılmış {s. 3} uyduruk ifadelerdir. Takdir edilir ki, bu oldukça ucuz bir yoldur. Böyle bir ucuz yol takip edilmiş olduğu için iddialar, suçladığı yapıyı tanımaktan uzaktır. Sorun hiç araştırılmadığından ötürü, hareketimiz rast gele sıfatlarla suçlanma cihetine gidilmiştir.

Ve son olarak iddiaların hazırlanışında tam bir yöntemsizlik vardır. Örneğin, yargılanan hareket neden ve niçin hasıl olmuştur? Bu sorunun bilimsel bir izahı mevcut değildir. Bu oluşum belli tarihi ve toplumsal gelişmelerin mi ürünüdür? şayet böyleyse, bu tarihi ve toplumsal gelişmeler nelerdir? Yok böyle değilse, hareket ruhen hasta bazı insanların akıl almaz bir macera eseri yarattıkları suni bir faaliyetten mi ibarettir? Veya bolca yaygara edildiği üzere uluslararası bir kışkırtma ve bölücülüğün m ürünüdür? Bölücü ete suçlamasına bakılırsa bu [son] görüşün savunulduğu düşünülebilir. Fakat böyle bir durumda iddianın somut delillerle kanıtlanması gerekmez mi?

Kısacası, neresinden bakılırsa bakılsın yöntem adına hiçbir şey görülemiyor. En basit neden-sonuç ilişkileri bile kurulmamış. Sadece polis ifadeleri esas alınarak, deyim yerindeyse, sanıklar top ateşine tutulmuşlardır. İddiaların bu niteliği, bir yerde bizim savunmamızın hazırlanış biçimine de ışık tutmuştur. Savunma; iddiaların aksine: 1) Ucuz olmayan bir biçimde ve olanaklar ölçüsünde sorunların ayrıntılı incelenmesi temelinde; 2) karşısındaki yapıyı yani resmi ideolojiyi tanıyarak ve dolayısıyla karşı hamlelerin nereye ve ne için vurulduğunu ortaya koyarak; 3) bilimsel yöntemi katiyetle elden bırakmayarak; yan olguları, çevresel bağlantılarıyla ve tarihsel gelişim süreçleri içinde ve bünyesindeki karşıtlıkların birbirleriyle ilişki ve çelişkileri çerçevesinde ele alarak; ve tutarlı bir muhakeme tarzıyla sorunun nasıl'larını ve niçin'lerini olanaklar ölçüsünde açığa çıkararak; 4) karartılan dava konusunu aydınlatarak, sahte görünümlerden arındırmaya

çalışarak, kısacası davaya tarihsel değerine uygun bir önem vererek [onun] gerçek kimliğine büründürülmesi amacını esas alarak hazırlanmıştır. {s. 4}

Altıncı olarak; evvelce de belirttiğimiz üzere, hakkımızdaki iddialar, resmi ideolojinin Kürdistan gerçeği ve hareketimiz karşısındaki konumunun ifadesidirler. Bu nedenle savunma, ister istemez resmi ideoloji ile devrimci ideolojinin bir hesaplaşması temeline oturtulmuştur. Resmi ideolojiden kastımız devletin mevcut ideolojisi. Sınıfsal niteliğini ve üzerine inşa edildiği temel taşlarını ileride detaylı bir şekilde inceleyeceğimiz bu ideolojinin Kürdistan gerçeği karşısındaki tavrı, bu gerçeğin inkâr edilmesi yolundadır. Aynı ideoloji Kürdistan ulusal hareketini beynelmilel komünizmin Türkiye'yi bölüp parçalama eylemi olarak lanse ederken, devrimci hareketimizi de bölücü bir çete olarak suçlayıp, karalamaya ve aşağılamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla savunmamız; Kürdistan gerçeğinin ne olduğunu tarihsel gelişim süreci içerisinde açığa çıkarmayı; Kürdistan ulusal kurtuluş hareketinin, kendi deyimleriyle "beynelmilel komünizm" in kışkırttığı suni bir hareket olmayıp, tarihi çok gerilere dayanan haklı bir bağımsızlık kavgası olduğunu; hareketimizin ise bölücü bir çete olmayıp, Kürdistan ulusal hareketine her geçen gün damgasını vuran proletaryanın gelecekteki kızıl partisine gitmekte olan bir siyasal hareket olduğunu kanıtlamayı hedeflemektedir.

Bu amaçla ilkin "bölücülük" ve "çete" suçlamaları ele alınacak; hareketimizin ne bölücü, ne de çete ol[duğu] ortaya konulduktan sonra, [onun] ne olduğunu izah etmek maksadıyla Kürdistan ulusal hareketinin tarihi sömürgecilikle birlikte ele alınarak anlatılacak; ve bu [anlatım], Marxizm-Leninizm'in meseleye ilişkin tezleriyle birleştirilmek suretiyle Kürdistan devriminin üzerinde yükseldiği tarihi, siyasi, sosyal ve ideolojik temel açığa kavuşturulacaktır.

Savunmanın tümü açısından belirtilmesi gereken hususlar özet olarak bunlardır. Şimdi, resmi ideolojinin genel bir incelemesine girerek iddiaların temel dayanağını açığa kavuşturmaya çalışalım. {s. 5}

RESMİ İDEOLOJİ ÜZERİNE

Biraz evvel belirttiğimiz gibi, görülmekte olan dava, özünde, resmi ideoloji ile devrimci ideolojimizin bir hesaplaşması[nın ifadesidir]. Çünkü suçlamalar, resmi ideolojinin hareketimizi nitelendirmesinin ifadesidirler. Bu açıdan tüm suçlamaların ana kaynağını genel bir biçimde gözden geçirme zorunluluğu vardır.

Belirtmek gerekir ki, resmi ideoloji olarak adlandırdığımız sistem, hayatın her alanına ilişkin görüşler ve teoriler bütünüdür. Dolayısıyla resmi ideolojinin detaylı bir değerlendirmesini yapmak, hayatın her alanına ilişkin bir yığın düşünce ve teoriyi ele alıp değerlendirmek demektir. Burada bunu yapabilecek olanaklardan yoksun bulunduğumuzdan ötürü, resmi ideoloji olarak adlandırdığımız egemen sistemin teferruatlı bir değerlendirmesi yerine, söz konusu sistemin üzerine kurulduğu temel taşlar ile, bu sistemin özellikle komumuzla ilgili yanlarının genel bir değerlendirmesini yapmaya çalışacağız.

Sosyolojik bir gerçek olarak biliyoruz ki, toplum birbirinden farklı iktisadi, sosyal ilişkilere ve yaşam tarzlarına sahip birçok sınıf ve toplumsal zümreden oluşur. Değişik sınıf ve sosyal zümrelere [mensup] insanlar, kişisel planda birtakım farklılıklar arz etseler bile, genel açıdan ele alındıklarında ortak bir yaşama ve düşünüş biçimine sahiptirler. Tek tek fertlerin düşünsel yapılarının üstündeki bu ortak düşünce sistemleri, bu sınıfların ideolojilerine tekabül eder. Ve hiç kuşku yok ki, her toplumsal sınıfın ideolojisi, içinde bulunduğu sosyal-iktisadi temelden kaynaklanır. Çünkü "bir kulübede saraydaki gibi düşünülemez."

Kapitalist bir toplumda iki temel sınıfa tekabül eden iki

ana ideoloji görüyoruz: Burjuva ideolojisi ile proletarya ideolojisi. Bu iki ideolojinin arasında yer alıyormuş gibi görünen bazı ara çizgilere gelince, bu, [zahiri] bir olay olup hakikatte böyle bir ara çizgi mevcut olamaz. Bunlar, gerçekte iki temel ideolojiden birinin içinde mütalaa edilirler.

Sorunu bu çerçevede ele aldığımızda, resmi ideoloji olarak adlandırdığımız düşünceler bütününün, T.C. devletini elinde bulunduran egemen sömürgeci burjuvazinin ideolojisi {s. 6} olduğunu görürüz. Çünkü bu sınıfın menfaatlerini dile getirmektedirler. Buna karşılık hareketimizin savunduğu ideoloji ise, işçi sınıfının ideolojisidir. Çünkü işçi sınıfının bilimi olan M[arxizm]-L[eninizm] temelinde kurulmuş olan bu ideoloji, başta proletarya olmak üzere tüm Kürdistan halkının menfaatlerini dile getirir.

Sınıflar arası mücadele sadece iktisadi ve siyasi mücadeleyle sınırlandırılmaz. Bu iki temel mücadele biçiminin yanı sıra üçüncü bir mücadele biçimi olarak ideolojik mücadeleden de söz etmek gerekir. Dolayısıyla karşıt menfaatli sınıflar birbirleriyle ideolojik sahada da bir mücadele yürütürler. Bu mücadele, genelde, devletin resmi ideolojisi ile emekçi yığınların proleter ideolojisi arasındaki bir kapışma olarak kendini gösterir. Çünkü devlete hakim olan sınıflar, kendi ideolojilerini devletin ideolojisi haline getirmişlerdir. Devletin ideolojisinin, hakim sınıfın ideolojisi olmadığı; ye da devletin sınıflardan bağımsız, onların üstünde bir kurum olduğu yolundaki tez, çoktan tarihin [sayfa]larına gömülmüştür. Bugün yaşadığımız her olay ve her gelişme, bu tür tezlerin, devletin sınıfsal karakterini gizlemeye çalışan burjuva ideolojisinin basit bir aldatmacası olduğunu ortaya koymaktadır. Devlet, egemen sınıfların ezilen sınıflar üzerindeki egemenlik aracıdır. Ve onun ideolojisi devleti elinde bulunduran sınıfın ideolojisidir. Örneğin devlet, burjuvazi ve toprak ağalarının elindeyse devletin ideolojisi de bu sınıfların menfaatleri doğrultusunda oluşmuş olan feodal-burjuva ideoloji olacaktır. ye da devlet, işçi sınıfının elinde ise ona egemen olan ideoloji de işçi sınıfının ideolojisi, ye da yaygın deyimle "proleter ideoloji" olacaktır.

Yukarıda izah ettiğimiz genel sosyolojik gerçeklerin ışığında konuya dönersek şunları görürüz: Yüzyılımızın başlarında emperyalist köleleştirmeye karşı kendiliğinden direnen Anadolu halklarının mücadelesini kendi sınıf potası içinde eritmeyi başaran Türk milli burjuvazisinin en sağcı, üst kesimi, iktidarı ele geçirdikten sonra büyük bir hızla komp-radorlaşarak zaten cılız olan millilik vasfını yitirdi. Söz konusu sınıf iktidara gelir gelmez çok zayıf olan ideolojik temelini takviye etme zorunluluğu içinde {s. 7} bulunduğundan bu alanda hızla yeni birtakım çabalar içine girdi. Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu vb. başta olmak üzere pek çok kurum bu amaçla yaratıldı. Bu kurumlardaki kiralık kalemler vasıtasıyla Türk Tarih Tezi, deyim yerindeyse suni olarak doğurtuldu. Çünkü burjuvazinin ulusal ve sınıfsal egemenliği-ni sağlamak için buna şiddetle ihtiyacı vardı.

Esasen iktidarı ele geçirmiş olan yukarıda adını andığımız sınıfın kendisine ait belli bir ideoloji eskiden de mevcuttu ve milli kurtuluş mücadelesi bu ideolojinin rehberliğinde ve-rilmişti. Ama söz konusu ideoloji, temsil ettiği sınıfın iktisadi ve sosyal güçsüzlüğüne paralel bir güçsüzlük içindeydi. Vatan, millet, cumhuriyet, milliyetçilik, batılılaşma, devletçilik, laik-lik, demokrasi vb. pek çok kavram (ki bunlar söz konusu ideo-lojinin en temel kavramlarındandır) hâlâ bir belirsizlik içinde bulunuyordu. [Bunlar] sistemli bir biçimde birbirlerine bağlanamadıkları gibi, belirli bir tarihi temelden de yoksun-dular. Bu [nedenle] iktidar ele geçirildikten sonra anılan boşlukların hızla doldurulması, sınıfsal egemenliği kurmak ve devam ettirmek bakımından büyük bir zorunluluktuk. Çünkü ideoloji vb. çeşitli üstyapı kurumları her ne kadar altyapıdan, yani maddi temelden kaynaklansalar bile, temel karşısında pasif birer etken olmayıp, özellikle gelişmelerin belli bir düzeyinden sonra oldukça aktif ve etkileyici birer faktördürler. Bu gerçeklerin farkında olan sömürgeci burjuvazi, siyasal ikti-darını sağladıktan hemen sonra kendi ideolojisinin boşluk-larını doldurmaya yönelik çabalar içine girdi. Özellikle 1930'larla birlikte hummalı hale gelen bu faaliyetin gelişim

sürecini izlemek bir hayli ilginç olacaktı. Çünkü bu suretle, günümüzde, resmi ideoloji olarak adlandırılan düşünce sisteminin, hangi pratik dayatmaların ürünü olarak ve nasıl inşa edildiğini somut bir vaziyette görebilecektik. Fakat materyal yetersizliği nedeniyle, daha doğrusu materyal yokluğu nedeniyle bu konuya detaylı giremiyoruz. Biraz evvel belirttiğiniz gibi, biz, esas olarak sorunun en genel ve özellikle de konumuzla ilgili yanını ele almaya çalışacağız.

Uyduruk Güneş Dil Tarih teorisi, resmi ideoloji olarak adlandırılan {s. 8} ideolojinin esasıdır. Bu teoriye göre medeniyetin tarihini Mezopotamya-Mısır-Girit (Ege) üçgeninde aramak yanlıştır. Uygarlığın temeli Orta-Asya'dadır. Çok eski devirlerde orada yaşayan Türkler neolitik çağda ilk uygarlığı yaratmışlardır. Kuraklığın baş göstermesi sonucu yurtlarından ayrılmak zorunda kalan Orta-Asya Türkleri Avrupa'ya, Çin'e, İran yaylasına, Mısır'a ve Afrika'ya, hatta Bering Boğazı vasıtasıyla Amerika'ya Anadolu'ya dağılmışlar ve buralara uygarlığı taşımışlardır. 1071 yılı, Türklerin Anadolu'ya ilk girişlerinin tarihi değil, kardeşleriyle yeniden buluştukları tarihtir. Çünkü Etiler ve onları takip eden Anadolu uygarlıkları, önceden buraya göç etmiş olan Türklerin yarattığı medeniyetlerdir. Tüm dünyaya uygarlığı yaydığı gibi, Anadolu medeniyetini de yaratan Türkler, bu sebeple uygar ve üstündürler. Ayrıca savaşkan, mert ve adaletlidirler. Böylesi engin bir tarihi miras üzerine kurulmuş bulunan son Türk devleti de milletiyle bölünmez bir bütündür. Ecdat kanıyla sulanmış olan Misak-ı Milli dahilinde yaşayan herkes Türk'tür. Ne Mutlu Türküm Diyene!

Kaba bir demagoji ve büyük bir fikri sefaletin hemencecik sırttığı bu görüşlerin dayandırıldığı iki büyük temel taşı şunlardır:

1) Millet bir bütündür, sınıflar ve sınıf kavgası kabul edilemez. Türk milleti işçisi, köylüsü, sermayedarı, tüccarı ve sair üyeleriyle birlikte tasada ve kıvançta ortak bir bütündür. Milletin birliğini reddedenler, onu farklı sınıflara bölenler, bölücü, bozguncu, vatan hainleri ve Moskof uşaklarıdır.

Her zaman belli bir hırçınlıkla birlikte dile getirilmiş olan

bu sözlerin anlamı, sınıf gerçeğinin ve sınıflar arası mücade-
lenin inkâr edilmesi, eş deyişle ezilen emekçi yığınların bir
avuç sömürücüye peşkeş çekilmesidir. Tarih binlerce ve bin-
lerce kez ispatlamıştır ki milletin birliği ve bütünlüğü üzerine
söylenmiş her söz, tasada ve kıvançta ortak kader üzerine ve-
rilmiş her vaaz, gerçekte, ezilenlerin elini ayağını bağlama
çabasından başka bir şey değildir. Ve bu olgu tüm sömürücü
sınıflar gibi, egemen burjuvazisinin sınıfsal ideolojisinin de
temel öğelerinden biri[ni oluşturur]. Şu halde, özet olarak,
resmi ideolojinin birinci temel taşı, işçi ve emekçi sınıfların
mücadelelerinin inkâr edilmesi, onların egemen {s. 9}
sınıfların boyunduruğunda tutulması düşüncesidir.

2) Tüm dünyaya medeniyeti Türkler yaymıştır. Şanlı tari-
hinin son halkasını oluşturan T.C. devleti bölünmez bir
bütündür. Misak-ı Milli toprakları üzerinde yaşayan herkes
Türk'tür. Bu memlekette Türk-Kürt ayrımı olamaz. Kürt diye
bir şey yoktur. Kürt ulusunun varlığından söz eden her görüş,
emperyalistlerin, komünistlerin uydurmasıdır; gerçekte Kürt
denilen insanlar dağlı Türklerdir. Bu sebeple her kim ki Kürt
ulusu ve onun ulusal haklarından söz ederse o bir vatan haini-
dir, ırkçıdır, satılmış bir uşaktır vs....

Bu görüşün belirgin özelliği ise, T.C. devletinin çok ulus-
lu gerçeğini yani, Kürt ulusunun yanı sıra Laz, Çerkez, Arap,
Rum vd. ulusal azınlıkların varlığını ve haklarını inkâr etme-
sidir. Yani resmi ideolojinin ikinci temel taşı, genelde yabancı
halklara düşmanlık, özelde Kürt ulusuna düşmanlık ve onun
ulusal varlığını ve hak ve özgürlüklerini inkâr etmektir.

Biraz dikkatle incelendiğinde resmi ideolojinin temel
taşını oluşturan ve iki madde halinde özetlediğimiz bu görüş-
lerin ortak bir amaca yönelik oldukları görülecektir. Amaç,
egemen sınıfın hakimiyetinin ve sömürüsünün sağlanması ve
devam ettirilmesidir. Birinci şıkta topladığımız görüşler, sınıf-
sal sömürüyü; ikinci sınıfta topladığımız görüşler ise,
sömürgeci soygun ve talanı ifade etmektedirler. Böylece
konunun başında işaret ettiğimiz noktaya dönmüş bulun-
yoruz. Orada şunu belirtmiştik: her sınıfın kendine has bir

ideolojisi mevcuttur ve bu ideolojiyi yaratan temel, söz konusu sınıfın iktisadi-sosyal yaşantısıdır. Egemen sömürgeci burjuvazinin sınıfsal menfaatleri, beklentileri ve içinde bulunduğu konumu, yukarıda özetlediğimiz ve resmi ideoloji olarak adlandırdığımız görüşleri zorunlu olarak doğurmuştur.

Resmi ideolojinin belirgin niteliklerinden biri de ırkçı-şoven oluşudur. Tüm dünyadaki uygarlıkların Türkler tarafından geliştirildiği (kılıçla ne tür bir uygarlık geliştirilecekse!..) yolundaki iddiada somut olarak görülen üstün ırk teorisidir. Çünkü, dünya halklarının kolektif bir uğraşısının ürünü olan medeniyeti sadece Türklere mal etmekte, böylece bu yalanın ışığında, diğer dünya halklarını uygarlık geliştiremeyecek aşağılık insanlar olarak görmektedir. {s. 10} Aslında T.C. devletinin resmi ideolojisinin üstün ırk türünden teoriler temeline oturtulmuş olması garipsenmemelidir. Biraz yukarıda Türk Tarih Tezi olarak adlandırılan bu saçmalıkların, uzunca bir yaz-boz çabasından sonra özellikle 1930'lu yıllarda inşa edildiğini belirtmiştik. Sözü edilen yılların insanlık tarihi açısından önemi, bir yüz karası olarak İtalyan ve Alman faşizminin büyük bir tırmanış gösterdiği, üstün ırk ve kafa-taşçılık gibi çeşitli sosyo-biyolojik saçmalıkların revaçta olduğu bir dönem olmasından gelir. Böylece Türklüğü dünyaya egemen olacak ölçüde yücelten gayrı-bilimsel saçmalamaların nereden ilham alınarak ileri sürülmüş olduğu ortaya çıkar. Evet, bütün bu görüşlerin ağa-babaları Hitler-Mussolini faşistleridir.

Resmi ideolojinin iki yüzlülüğü, kendisi, bizzat kendi deyişiyle, "yabancı" bazı burjuva ideolojilerinin ilkel bir kopyasıken, evrenselliği her alanda kanıtlanmış devrimci düşünceyi "yabancı ideoloji" biçiminde saçma bir tarzda suçlamasındadır. Bu, onun anti-bilimselliğinin bir diğer ifadesidir. [Resmi ideolojinin] "yabancı ideoloji" olarak adlandırdığı düşünceler, tarihin ve toplumsal gelişmenin kanunlarıdır ve bunların en büyük özellikleri evrensel nitelik taşımalarıdır. Ulusal ve da yerel bilim yoktur ve olamaz. Bilim evrenseldir ve öyle olmak zorundadır. "Önce kendi liderlerinizi okuyun,

sonra yabancıları okursunuz” diye vaaz verenler, bilimin ve üretici güçlerin alabildiğine evrenselleştiği günümüz dünyasının değil, olsa olsa beş yüz yıl önceki karanlık Ortaçağ dünyasının insanları olabilirler. Resmi ideolojinin en büyük niteliklerinden biri de budur: yani ikiye bölünmüş ve çaydışı olmak.

Hakkımızdaki iddiaların temelini teşkil eden resmi ideolojinin genel bir değerlendirmesini yukarıda anlattıklarımızla sunmuş oluyoruz. Şimdi, tümü bu ideolojiden kaynaklanan çeşitli suçlamalara geçebiliriz. {s. 11}

Resmi ideolojinin Kürdistan ulusal kurtuluş hareketi hakkındaki ilk suçlaması, bu hareketin ırkçı ve bölücü bir faaliyet olduğu [yolundadır]. İlk ırkçılık suçlamasını ele alalım.

Resmi ideolojiye göre Türkiye’de Türklerden ayrı olarak Kürtlerden veya başka bir uyruğun varlığından bahsetmek ve bunların ulusal hak ve özgürlüklerini dile getirmek ırkçılıktır. Bu, çok ilkel bir düşünüş biçimidir. İrk kavramıyla ulus kavramı arasındaki farkı sildiği için de yanlış ve anti-bilimseldir. Ulus ve milliyet kavramlarının ırkla ilişkileri yoktur. Aynı ırka mensup birden fazla ulus olabileceği gibi, soy itibarıyla ayrı ayrı ırklardan ve kavimlerden meydana gelmiş insanlar pekâlâ tek bir ulusun bireylerini teşkil edebilirler. Çünkü ulus kavramı, ırka ilişkin bir unsur içermez. Ulus; toprak, dil, kültür ve iktisadi yaşam birliğini ifade eden tarihsel bir kategoridir. İrk ise, insanların biyolojik yapılarına ilişkin bir husustur. Bu sebeple ezilen ulusların ulusal bağımsızlıklarına yönelik hareketi bölücülük ve ırkçılıkla suçlamak saçmalıktır. Böyle bir suçlama kendi içinde ırkçı bir öz taşır. Çünkü özgür yaşama ve gelişmeyi sadece belli azınlık[lar ve ulus]lar için geçerli görüp, diğer ulusları ve azınlıkları buna layık olmayan aşağı sınıftan insanlar olarak değerlendirir. Yani “üstün” ve “aşağı” insan ayrımı yapar. Yine, sorun böyle görülürse, tarihte bugüne değin verilmiş olan ulusal kurtuluş hareketlerinin hiçbirisi ırkçı ve gerici olmaktan kurtulamaz. Ki bu, tarihe ve dünya halklarının şanlı özgürlük ve bağımsızlık kavgalarına yapılabilecek en ağır hakarettir.

Hareketimiz hiçbir zaman Kürt ırkının hakları diye bir sorundan bahsetmedi. Bizim söz konusu ettiğimiz, Kürdistan

halkının özgürlük ve bağımsızlık sorunudur. Yani, her türlü milliyet ve azınlıkların dahil olduğu Kürdistan halkı. Sadece Kürtlerin ulusal bağımsızlık ve özgürlüğünün savunulması biçiminde bir düşüncemiz olmadığı gibi, bizi, dışımızdaki {s. 12} yerel milliyetçilerden ayıran en temel özelliklerimizden biri de milliyetler temelindeki bir örgütlenme anlayışına karşı, ülke temeline dayalı bir örgütlenme ve mücadele anlayışını savunmamız olmuştur. Ayrıca belirtmek gerekir ki, ezilen ulus milliyetçiliğini dahi sırf bağımsızlığı savunuyor diye ırkçılıkla suçlamak olanaksızdır. Çünkü ezilen ulus milliyetçiliği, ezen ulus milliyetçiliğinden farklı olarak ulusal boyunduruğa ve eşitsizliğe karşı olmak gibi demokratik bir muhteva taşır. Mesele sadece bu yanıyla ele alınsa bile, Kürt ulusunun bağımsızlık ve özgürlüğünü savunan herhangi bir hareketi milliyetçi özelliği nedeniyle ırkçılıkla suçlamak mümkün değildir.

Kaldı ki komünist hareketin enternasyonal karakteri bilinen bir gerçektir. Bu özelliğinden ötürü devrimciler yıllar yılı "kökü dışarıda" gibi saçma suçlamalara hedef olmuşlardır. Hâlâ da olmaktadırlar. Bu anlamıyla aynı hareketi hem komünist, yani enternasyonalist bir hareket, hem de ırkçı bir hareket olarak suçlamak iddia sahiplerinin mantığının çarpıklığına güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Açıkça görülüyor ki, ırkçılık suçlaması, gülünç ve mesnetsizdir. Peki resmi ideolojiyi hakkımızda ırkçılık iddiasını ileri sürmek suretiyle açık bir gülünçlük içine iten sebep nedir? Bu sorunun cevabı, en az, ırkçılık üzerine şimdiye kadar söylediğimiz şeyler ölçüsünde önemlidir. Sorunu kısaca şöyle izah edebiliriz: Bir evvelki bölümde resmi ideolojinin oluşum ve gelişimini anlatırken bu ideolojinin ırkçı bir karakter taşıdığını ve inşa edilirken de Alman ırkçı faşistlerinden esinlendiğini belirtmiştik. İşte resmi ideolojinin bizi ırkçılıkla suçlamasının nedeni kendi gerçek kimliğini gizleme çabasıdır. Burada yavuz hırsızın ev sahibine baskın çıkma çabasını görmekteyiz. Bir yandan Kürdistan halkının ekmek kadar, su kadar ihtiyaç duyduğu doğal istekleri olan bağımsızlık ve

özgürlük isteği ırkçılık karalamasıyla kirletilmeye çalışılırken diğer yandan gerçek ırkçılar [kendi] karakterlerini gizlemiş olmaktadır. Irkçılık suçlamasının ardındaki gerçek budur.

Toparlarsak; hareketimiz hiçbir dönem Kürt ırkı gibi bir dava {s. 13} gütmeyeceği gibi, ırkçılığa pirim verebilecek en küçük bir eğilime karşı da uyanık oldu. Hareketimizin savunduğu ve iddia makamının ırkçılık olarak lanse etmeye çalıştığı şey, Kürdistan halkının ulusal ve sosyal kurtuluşu uğruna mücadelesidir. Ezilen, sömürge bir ülkenin bağımsızlığı ve özgürlüğü için verilen mücadele ırkçılık değildir. Tersine bu mücadeleyi bastırmak ırkçılıktır. Çünkü, ulusal bağımsızlığı ve özgürlüğü, sadece belli ulusların imtiyazı olarak görür. Aynı anlayış, ezilen ulusların bağımsız ve özgür olarak yaşamaya yetmeyeceklerini, ezilen ulusların kendi kendilerini yönetebilecek yetenekte olmadıklarını ve bu nedenle daha "yüce" ulusların vesayetinde kalmaları gerektiğini vaaz ettiği için de ırkçıdır. Kürt kelimesinin yıllarca aşağılayıcı bir sıfat olarak kullanılması ve lanse edilmesi, dediğimiz politikanın bir ürünüdür.

İşin en ilginç yanlarından biri de bizim ırkçı olduğumuzu ileri süren resmi ideoloji[nin], bunun nasıl gerçekleştiğini bugüne değin izah etme[miş olmasıdır]. "İrk mülâhazasıyla devletin birliğini parçalamaya ve devlet topraklarının bir kısmını ayırmaya matuf hareketler" diye başlayıp devam eden çevreler, bu işin içindeki "ırk mülâhazası"nı hiçbir zaman izah edemediler; ama bunu, bir klişe olarak, ağızlarını her açtıklarında kullandılar. Halbuki aynı çevreler, "Ne Mutlu Türküm Diyene" demek suretiyle ırkçılığın daniskasını kendileri yapıyorlar. Çünkü bu suretle Türk olmayanların mutluluğa layık olmayan aşağılık insanlar olduğunu iddia etmektedirler. Aynı anlayış, Türk olmayı yüce bir sıfat olarak ileri sürmesinin yanı sıra, Türkiye'de yaşayan herkesin Türk olduğunu söylemek suretiyle, başta Kürtler olmak üzere tüm diğer azınlıkların varlığını inkâr eder ki, asıl büyük ırkçılık budur. İşte resmi ideolojinin ırkçılık suçlamasının altındaki gerçek neden budur.

İddia makamının hakkımızdaki ikinci temel iddiası,

ırkçılık suçlamasına paralel bir nitelik taşıyan “bölücülük” suçlamasıdır. Özellikle son yıllarda siyasal yaşam içine yoğun biçimde giren “bölücülük” sıfatı, hemen bütün siyasal rakiplerin birbirlerini suçlamak amacıyla kullandıkları yaygın bir nitelendirme durumuna gelmiş bulunmaktadır. Bölücülük nitelemesinin herkes {s. 14} tarafından farklı biçimleriyle ve olur olmaz şeyler için kullanılması, bu kavramın tarihten günümüze değin taşıdığı gerçek manasının bulanıklaşmasına neden olmuştur. Bu amaçla bölücülük suçlamasına cevap verirken, kendimizi sadece bölücü olmadığımızı kanıtlamak hedefiyle sınırlamayacağız. Oradan da öte, bu kavramı içinde bulunduğu kaos ortamından kurtararak [kendi] gerçek kinliğine bürünmesini sağlamaya çalışacağız.

Dar anlamıyla “bölücülük” [nitelemesi], devletin milletin ve vatanın bütünlüğünü yok etmeye yönelik faaliyetleri [nitelendirmek] için kullanılmaktadır. Yani bu iddia, somut olarak, devletin mevcut sınırları içinde Kürdistan halkının bağımsızlık yönündeki faaliyetlerini nitelemektedir. Halbuki birazdan göreceğimiz gibi, Kürdistan halkının ulusal bağımsızlık ve toplumsal kurtuluş uğruna yürüttüğü mücadele bölücü değildir. Anılan terimi bu anlamda kullanmak onun özünü boşaltınak olur. Önce Kürdistan halkının ulusal bağımsızlık uğruna verdiği mücadelenin neden bölücülük anlamı taşımayacağını ortaya koyalım, daha sonra bölücülük kavramının gerçek manasını ve bu yönde yürütülen yaygın demagojinin ne anlam taşıdığını açığa kavuşturalım.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bölücülük suçlaması, devletin, milletin ve vatanın birliği ve bütünlüğü gibi birtakım kavramları içinde taşımaktadır. Bu açıdan sorunun aydınlığa kavuşabilmesi için, anılan kavramların ne olduklarını ele alıp incelemek gerekmektedir. Resmi ideolojiye göre, Misak-ı Milli sınırları içinde kurulmuş olan devlet, tarihteki son Türk devletidir. Bu devletin çevrelediği sınırlar içinde kalan toprak parçası Türk vatanıdır ve burada yaşayan herkes Türk’tür. Dolayısıyla devletin sınırlarını değiştirmeye yönelik her eylem milletin ve vatanın bütünlüğünü hedef alır ve bölücüdür...

Peki gerçekler nelerdir? Öncelikle belirtmek gerekiyor ki, Misak-ı Milli sınırları içinde kurulmuş olan devlet, bir ulusal devlet değildir. Kuruluşu, bünyesindeki bütün milliyetlerin zgr iradeleriyle gerçekleşmiş de değildir. Tersine, bu devlet, daha ilk günden itibaren Kürt ulusunun kendi bağımsızlığı uğruna yürüttüğü mücadelenin hedefi olmuştur. Çünkü, [bu devlet]Kürdistan'ın parçalanıp ilhak edilmesi temelinde kurulmuştur. O halde devletin, ulusun ve vatanın birliğinden nasıl {s. 15} söz edilebilir?

Ulus kavramı yukarıdaki paragraflarda da belirttiğimiz gibi, dil, toprak, iktisadi yaşam ve en somut biçimiyle kültür birliği olarak kendini açığa vuran ruhi şekillenme birliği çerçevesinde oluşmuş bir tarihsel kategoridir. Ulusun oluşumu devletin varlığını gerektirmez. Aynı devlet içinde birden fazla ulus yaşayabilir. Böyle olmasaydı tarihte "milletler sorunu" diye bir sorun olmazdı.

Biliyoruz ki, T.C. devleti ulusal bir devlet değildir, tersine çokuluslu bir devlettir. Misak-ı Milli olarak adlandırılan sınırlar üzerinde iki ulus yaşamaktadır. Birincisi, egemen Türk ulusu, ki devlet bu ulus adına Türk egemen sınıflarının elindedir. İkincisi, Kürt ulusu, ki bu ulus ezilen ulus durumundadır, ulusal bağımsızlıktan yoksundur ve varlığı resmen inkâr edilmektedir. Bu iki ulus dışında çeşitli azınlık milliyetler de vardır: Lazlar, Rumlar Ermeniler, Araplar vd. Bunlar da btnkl ulus olmamalarına rağmen Misak-ı Milli olarak adlandırılan sınırlar içinde azınlık olarak yaşarlar. O halde ulusun btnliğ çığırtkanlığı ne anlama gelmektedir? Açıktır ki bu, halkları aldatmaya yönelik boş bir demagojidir. Toplumsal ve tarihsel gerçeklerle alakası yoktur. Ayrıca ırkçılıkla ilgili bölümde de incelediğimiz gibi, Kürt ulusunun varlığını inkâr ettiği için de ırk bir iddiadır.

Devletin btnliğ iddiası da en az milletin btnliğ iddiası kadar glnttr. Çünkü her ulusun kendi devletini kurma hakkı vardır. Dolayısıyla bir ulus olarak Kürtlerin de böyle bir hakları mevcuttur. Yeryüzünde bundan daha doğal hiçbir şey düşünülemez. Tarih, her ulusun kaderini özgürce

tayin etmesinin, yani kendi bağımsız ulusal devletini kurmasının en meşru hak olduğunu göstermektedir. Aksi halde bütün gerici, yağmacı ve sömürgeci işgalleri haklı görmek gerekirdi ki, bunun saçına ve barbarca bir şey olduğunu mantık sahibi herkes kabul eder. Tarihsel gelişmenin kanunlarına karşı değil, onlarla beraber hareket ettiğimiz içindir ki, çok uluslu ve zoraki birliğin söz konusu olduğu bir devlette, devletin bütünlüğü gibi bir kavramı gülünç karşılar ve tanımayız. Çünkü söz konusu birlik ulusların özgür iradesiyle değil, {s. 16} bir ulusun köleleştirilmesi koşuluyla oluşturulmuştur. Dolayısıyla böyle bir birliği parçalamak en doğru, en uygun davranış olacaktır. Birlikler ancak gönüllü temelde iseler geçerli ve meşrudurlar. Ülkemizde olduğu gibi Kürt ulusunun inkârı temelinde ve bir düzine soykırımla gerçekleştirilmiş bir birlik meşru değildir ve olamaz. Bu nedenle de böyle bir birliğin yıkılması ve yerine gönüllü bir birliğin oluşturulması yönünde çaba sarf etmek, gerek Kürt gerek Türk her insan için demokrat olabilmenin ön koşulu ve asgari gereğidir.

Sonuç olarak, ulusun bütünlüğü iddiası gibi, devletin bütünlüğü iddiası da saçma ve gerici bir iddiadır. Tarihsel ve toplumsal gerçeklerle bağdaşmamakta ve hiçbir bilimsel değer taşımamaktadır. Bu iddia, Kürdistan'ın yeraltı ve yer üstü doğal zenginlik kaynaklarını talan etmek ve Kürdistan'ı kendi mallarını sattığı bir pazar olarak kullanmak isteyen egemen Türk burjuvazisinin çıkarlarını ifade eden bir iddiadır. Resmi ideoloji içinde yer alması da bu vesileyledir. Egemen burjuvaziden başka [türlü] bir davranış beklemek eşyanın tabiatına aykırıdır. Bizim için esas olan sömürgeci burjuvazinin sınıfsal çıkarları değil, yoksul ve köleleştirilmiş Kürdistan ve Türkiye halkının menfaatleri olduğu için, T.C. devletinin birliği ve bütünlüğü gibi bir kaygımız olamaz. Doğru, halka ve tarihe karşı sorumlu olan tutum da budur. Bu noktada Kürdistanlı devrimcileri yargılamak isteyenlerin, istek ve iradeleri ne olursa olsun, neyi temsil ettikleri ve kimi savundukları bir kez daha bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmakta ve Marxist devlet öğretisi bir sefer daha doğrulanmaktadır.

Bölücülük iddiasının çerçevesi içinde sunulan ve aslında milletin ve devletin bütünlüğü kavramları içinde yer alan bir diğer iddia da vatanın bütünlüğü iddiasıdır. Bu iddia, gerçekte yukarıda bahsettiğimiz iki iddianın kapsamı içindedir. Bu nedenle ayrı olarak ele alınması lüzumsuzdur. Ancak sömürgeci burjuvazinin vatan kavramı konusunda çıkardığı şiddetli gürültü ve bizim gibi ülkelerde hâlâ ulvi bir anlam taşıyan bu kavramın istismara açık özellikleri nedeniyle özel olarak ele almakta yarar vardır. Soruna vatan kelimesinin anlamıyla girmek en uygunu olacaktır sanırız.

Genel anlamda vatan kavramı, bir ulusun {s. 17} üzerinde yaşadığı toprak parçasını ifade eder. Yani vatan, ulus tanımı içindeki toprak birliğinin ifadesidir. Buna göre vatan'-dan ve onun bütünlüğünden söz etmek, aslında ulustan ve onun bütünlüğünden söz etmektir. Bu nedenle uluslaşma sürecini tamamlamış Batı'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinde vatan kelimesi ölü bir kavramdır. Ve vatanla kastedilen, dünyanın geri kalmış ülkeleri üzerinde yağma ve talanın sürdürülmesidir. Bizde durum bunun tam tersinedir. Uluslaşma süreci tümüyle bitmediği için vatan kavramı, diri ve toplumu etkileyen bir manaya sahiptir. Hele sömürge ülkelerde (bu arada bir sömürge olarak Kürdistan'da da) vatan kavramı oldukça derin bir toplumsal etkiye sahiptir.

Bu izahlardan rahatlıkla çıkarılabileceği gibi, iki ulusun var olduğu bir yerde, bir değil, iki vatandan söz edilebilir. Her ulusun üzerinde yaşadığı toprak parçası o ulusun vatanıdır. Buna göre Misak-ı Milli olarak adlandırılan ve zorla çizilmiş olan sınırların kapsadığı alanı, üzerinde yaşayan insanlardan soyutlayarak tek bir vatan olarak nitelendirmek olanaksızdır. Çünkü söz konusu sınırlarla çevrili alan üzerinde birbirinden belli bir sınırla ayrılmış ve kendi içinde bütünlüğü haiz iki vatan mevcuttur. Bunlardan biri, üzerinde Türk ulusunun yaşadığı toprak parçasıdır, diğeri ise Kürt ulusunun yaşadığı toprak parçası. Gerçek bu olduğuna göre, vatanın birliği gibi bir kavramdan söz etmek onun anlamını yozlaştırmaktır. Resmi ideoloji, vatan-millet-Sakarya edebiyatını yıllar yılı

kitleleri şoven duygularla zehirlemenin bir aracı olarak alabildiğine kullanmıştır. Böylece vatan kavramının özü boşaltılmış ve sömürgecilik politikasının bir parçası haline dönüştürülmüştür. Vatanın birliği ve bölünmezliği yaftası altında Kürt ulusunun vatanının işgal edilmesi meşru gösterilmeye çalışılmıştır. Böylece sömürgecilere, dış güçlere ve işgalcilere karşı ulusal bağımsızlığın simgesi olan vatan kavramı başka halkları ve ülkeleri ilhak etmenin ve ilhakı sürekli ve meşru kılmanın aracı haline getirilmiştir.

Elbetteki Türkiye açısında da bir vatan sorunu mevcuttur. Orada vatan meselesi, Kürdistan'ın ilhakı ve bunun meşrulaştırılması değildir. Vatan kavramı, Türkiye'de, emperyalizme karşı iktisadi ve tam siyasi bağımsızlığın sağlanmasının ifadesi, yani ülkeyi emperyalist {s. 18} yağmalara peşkeş çeken ve çeşitli emperyalist blokların bölgedeki ileri karakolu durumuna dönüştüren işbirlikçi burjuvazinin bu çabalarına karşı mücadelenin ifadesi olabilir.

Şayet vatanın birliği gibi bir sorundan bahsetmek gerekirse, bunun en zorunlu olduğu yerlerden biri sanırız ki Kürdistan'dır. İleriki bölümlerde detaylarıyla sergileyeceğimiz gibi, Kürdistan ülke olarak işgal altındadır. Ayrıca dört farklı devlet tarafından parçalanmıştır. Bu nedenle vatanın bütünlüğünün sağlanması, en kapsamlı anlamıyla ve şiddetli biçimiyle Kürdistan'da söz konusudur.

Toparlayacak olursak, devletin ve milletin bütünlüğü kavramları gibi, vatanın bütünlüğü kavramı da bomboş bir demagojiden ibarettir. Çünkü söz konusu edilen birlikler gönüllü değildirler. Bir ulusun imtiyazı uğruna, daha doğrusu egemen Türk ulusunun egemen sınıflarının imtiyazı uğruna Kürt ulusunun devlet kurma hakkının engellenmesi, yani Kürdistan'ın işgal edilmesi koşuluyla oluşmuş bir birliktir. Eşdeyişle gönüllü, özgür irade temelinde değil, zor ve köleleştirme temelinde bir birlik. Dolayısıyla bölücülük iddiasının temellendiği bütün dayanaklar çürüktür. Üstelik tarihsel ve toplumsal gerçekleri tersyüz ettiği için her demagoji gibi riyakardır.

Kimi çevreler, özellikle son yıllarda tırmanan Ermeni eylemlerinin yarattığı olumsuz havayı fırsat bilerek, bölücülük demagojisini bununla birleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu noktada ırkçı-faşist propaganda en iğrenç biçimini almaktadır. Çünkü, Kürdistan halkının bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi somuttur. Ve bu somut gerçekliğin, hayali ve artık tarihi bir haksızlık olarak telakki edilebilecek, var olmayan Ermeni sorunuyla en küçük bir benzerliği yoktur. Esas konumuzu oluşturmaya bile bu yöndeki iğrenç iddia ve iftiralara kısaca değinmek zorunludur.

Tarihte bir Ermeni soykırımının var olduğu, bütün inkâr çabalarına karşın hiçbir biçimde yadsınamayacak bir gerçektir. Fakat bu soykırım, ilerdeki bölümlerde bir başka vesileyle daha detaylı inceleyeceğimiz gibi, bugün artık ölmüş bir tarihi haksızlığı ifade etmektedir. Çünkü Türkiye’de bir Ermeni ulusu yoktur, Ermeniler bir azınlık olarak yaşamaktadırlar; dolayısıyla olamayan {s. 19} bir Ermeni ulusunu kurtarmaktan bahsetmek saçma ve hayalidir.

Sömürgeci burjuvazi ve onun kiralık kalemlerinin iğrenç faaliyetleri ise, tam bu noktada açığa çıkmaktadır. Onlar, Ermeni intikamcılarının bu fantastik taleplerini alabildiğine abartarak ön plana çıkarmakta ve Kürdistan sorununu da aynı türden bir ütopya imiş gibi sunmaya çalışmaktadırlar. Böylece kitlelerin gözünde Kürdistan sorunu da ham bir hayal ve anlamsız bir olay durumuna dönüştürülmek istenmektedir. Bu türden saçma ve hayali temellere dayanan suni bir faaliyet ise, ancak dış güçlerin ve özellikle de “beynelminel komünizm” adını verdikleri Rusya’nın yarattığı bir hegemonya faaliyetinin ürünü olabilir!

Yeryüzünde bunun kadar iğrenç ikinci bir demagoji ve şaşırtma faaliyeti daha görebilmek oldukça zordur. Çünkü Ermeni sorununun tarihe karışmış olmasının tersine, Kürdistan sorunu dipdiri ve içinde yaşanan süreçte en etkin toplumsal sorunlardan biri olarak varlığını muhafaza etmektedir. T.C. sınırları içinde Ermeniler küçük bir azınlık olarak varlıklarını devam ettirmeye çalışırken (günümüzde

Türkiye'deki Ermeni sorunu ancak bu azınlığın sorunu olabilir) Kürtler, ulusal bağımsızlık hedefine her geçen gün daha güçlü biçimde yönelen bir ulus olarak mevcutturlar. Üstelik Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesi sadece Anadolu yakasında değil, diğer parçalarda da en faal biçimiyle sürmektedir. Bu durumda Kürdistan sorunu ile, sözde var olduğu iddia edilen Ermeni sorunu arasında en küçük bir ilişki ve benzerlik nasıl kurulabilir? Bütün bu katı gerçeklerin varlığına rağmen bölücülük yaftası altında Kürdistan'ın haklı ve meşru ulusal bağımsızlık mücadelesini Ermeni intikamcılarının ne olduğu belirsiz, tarihsel ve toplumsal gerçeklere aykırı ütopyaları uğruna verdiklerini söyledikleri faaliyetleriyle özdeşleştirmek, hele hele bütün bunları dünya ölçeğinde tek bir merkezin, yani Rusya'nın örgütlü yayılma çabasının aletleri düzeyine indirgemek, Kürdistan halkına, onun şerefli ve haklı kavgasına yapılabilecek en ağır hakarettir.

Kürdistan halkı, ulusal kurtuluş mücadelesini Rusya'nın yayılma emelleri uğruna değil, toplumsal gelişmesinin getirdiği bir zorunluluk olarak vermektedir. Yani özgürlüğüne ve bağımsızlığına ulaşmak için. Sosyalist Sovyetler Birliği {s. 20} bugünkü sosyal-emperyalist süper bir devlet haline gelmezden önce de Kürdistan'da ulusal hareket mevcuttu. Elbette tüm emperyalist devletler gibi sosyal emperyalistler de, hegemonya ve nüfuz mücadelesine uygun düşünüyorsa, dünyanın neresinde olursa olsun ulusal kurtuluş mücadelelerine sızmaya, onları kontrolü altına almaya çalışacaktır. Bu anlamda, ilerde daha detaylı ele alacağımız gibi, Sovyetlerin Kürdistan ulusal hareketi içine sızma, onu kontrol altına alma yönünde faaliyetleri mevcuttur. Fakat bu başka bir durumdur, Kürdistan ulusal kurtuluş hareketini tümüyle Sovyetlerin güdümlediği bir hareket olarak lanse etmek başka bir durum. Kürdistan ulusal hareketi, başkaları kışkırttığı ya da örgütlediği için değil, Kürdistan'ın tarihi ve toplumsal gerçekleri öyle gerektirdiği için, yani Kürdistan sömürge ve yarı-feodal bir ülke olduğu için vardır. Bu açıdan Kürdistan'ın tarihi ve toplumsal gerçeklerini hesaba katmadan, tarihten bugüne

milyonların ölümüne sebep olmuş Kürdistan ulusal bağımsızlık hareketini dış mihrakların kışkırtması ve vatanın, devletin ve milletin bütünlüğünü hedef almış bölücü bir hareket olarak sunmak, tam bir demagojiden ve riyakarlıktan ibarettir. Hiç kimsenin kuşkusu olmamalıdır ki, Kürdistan halkı giderek benliğini bulmaya yöneldiği bu süreçte, devrimci teori ve edindiği tecrübelerin de katkısıyla, emperyalistlerin, sosyal-emperyalistlerin ve her türden gerici mihrakın ulusal kurtuluş hareketine sızma çabalarını da boşa çıkaracaktır. Bugüne değin dökülmüş ve bundan sonra aynı uğurda dökülecek olan kanlar, başımıza yeni efendiler oturtmak için değildir.

Devletin, milletin ve vatanın bütünlüğü üzerine koparılan fırtınaların gerçekte ne anlama geldiğini yukarıda genel hatlarıyla izah ettik. Bu kadar basit ve temel gerçekleri böylesine bir platformda yeniden ele almamız, elbetteki üzücü bir olaydır; ancak karşımızdaki resmi ideolojinin bilime ve toplumsal gerçeklere uygunluk düzeyini yansıtmaması açısından da ibret vericidir. 20. yy.ın son çeyreğinde bu kadar ilkel düşünce ve ideolojilerin varlığını devam ettirmeleri, hatta bununla da kalmayıp bir devletin felsefesini teşkil etmeleri insanlık adına utanılması gereken bir şey olmalıdır.

Bölücülük demagojisini oluşturan anlayışları ortaya koyup mesnetsizliğini {s. 21} sergiledikten sonra, şimdi de bu yaygaranın hizmet ettiği gerçek hedefleri, yani işin altındaki asıl çapanoğlunu kurcalayalım. Bölücülük yaygarasının altında yatan gerçek amaç nedir? Bu soru kabaca şöyle cevaplandırılabilir:

Bölücülük yaygarasının altındaki gerçek amaç, Türkiye'deki geniş halk yığınlarının şoven, milliyetçi önyargılarla şartlandırılması, Türk ve Kürt halkları arasındaki birlik ve dayanışmanın sabote edilmesi ve Kürdistan halkının en temel hak ve özgürlükleri uğruna giriştiği meşru mücadelesini boğmak için provokasyon zemininin hazırlanmasıdır. Halklar arası düşmanlık... İşte sömürgeci burjuvazinin geçmişten bugüne uyguladığı en temel politika. Bölücülük yaygarası bu politikayı yürütmenin en önemli araçlarından birisidir.

Dikkat edilirse, burada bölücülük kavramının esas anlamına yaklaşmaktayız. Ancak bölücülük yaygarası sadece böyle bir politikanın aracı değildir. Bu, öyle bir umacıdır ki, yalnızca Kürt ulusunun gelişen mücadelesini sabote etmek amacıyla kullanılmaz, aynı zamanda Türkiye halkının gelişen mücadelesini boğmak amacıyla da kullanılır. Bilindiği gibi egemen sınıflar, vatanın, devletin ve milletin bütünlüğünü sınıfsız bir toplum olarak yorumlamaktadırlar. Böylece sınıflar arası menfaat çekişmesi ve sınıf kavgası yok edilmiş olmaktadır. Bu sayede ezilen halk yığınlarının sömürücü egemen sınıflara karşı mücadele etmeleri yasaklanır ve sömürü sisteminin sonsuzlaştırılması amaçlanır. Egemen sınıflar bütün bu vaazlara karşı koyan komünistleri, yurtseverleri ve demokratları ise, milletin birliğini bozan, devletin bütünlüğünü sarsan vatan hainleri, bozguncular ve bölücüler olarak nitelerler. Görülüyor ki, bu bölücülük demagogisi dar biçimiyle ele alındığında Kürdistan halkının ulusal bağımsızlık mücadelesini bastırmanın bir aracı olarak kullanılmasına rağmen, geniş anlamıyla egemen sınıfların saltanatına karşı mücadele eden herkese karşı kullanılmaktadır.

Hazin olan gerçek şudur ki, Türkiye’de kendilerine devrimci ve demokrat sıfatını yakıştıran kimi çevreler, son zamanlara kadar, resmi ideolojinin önemli köşe taşlarından biri olan bu suçlamayı, ne anlama geldiğini [anlamadan] Kürdistanlı devrimcilere karşı kullanmışlardır. Özünde kendilerini de mahkum ettiklerini kavrayamadan Kürdistan’ın bağımsızlığı yönündeki her çabaya gözü kapalı {s. 22} karşı çıkmışlar ve “bölücülük” yaftasıyla saldırmışlardır. Bu durum, bir yandan resmi ideolojinin, yani Kemalizm’in, yakın geçmişe kadar devrimci ve demokratlar üzerindeki derin etkisini ifade ederken, diğer yandan Türkiye’deki geniş fakat bilinçsiz emekçi yığınlar içindeki milliyetçi, giderek şoven düşünce ve eğilimlerin neden bu ölçüde güçlü olduğunu izah eder. Egemen sınıfların bu demagogisinin etkilerini yok etme yönünde çaba sarf etmedikleri müddetçe Türkiye’deki devrimci demokratların başarıya ulaşabilmeleri olanaksızdır.

Tarih, bunu, "başka ulusları ezen bir ulus özgür olamaz" vecizesiyle özetlemiştir.

Özellikle son yıllardaki kararlı çabalar, Türkiye'deki devrimci demokrat çevrelerin resmi ideolojinin etkisinden nispi ölçülerde de olsa kurtulması sonucunu doğurmuştur. Bu durum, geniş halk yığınları içinde, Kürdistan halkının haklı talepler uğruna [yürüttüğü] mücadeleye karşı duyulan milliyetçi gerici önyargıların kısmen törpülenmesinin nedenidir de. Ancak özellikle 12 Eylül'den sonra yaratılan gerici fırtına sonucunda belli gerilemeler söz konusu olmuş ve bilhassa yukarıdaki paragraflarda değindiğimiz Ermeni sorununun yarattığı olumsuz etkiler sömürülerek bu alanda iğrenç yaygaralar koparılmış ve ırkçı-faşist düşüncelerle hava zehirlenmeye çalışılmıştır. Şurası da kesinlikle kaydedilmelidir ki, bu yöndeki gerici çabalar ne denli yoğunlaştırılırsa yoğunlaştırılsın, sorunun bilincine varmış insanları etkileyebilmek, kısacası eski cenneti yaratabilmek mümkün değildir.

Bölücülük yaygarasının sınıf mücadelesi [bakımından oynadığı rol] sadece devrimcilerin ve demokratların karalanmasıyla sınırlı değildir. Bu demagojinin bir diğer [fonksiyonu] da, egemen sınıfların yap[tıkları] bölücü faaliyeti gizlemek amacıyla kullanılmasıdır. Bu [nedenle] bölücülük demagojisinin yaratmış olduğu sis bulutunu [dağıtarak] gerçek bölücülerin kim olduğunu açığa çıkarmak gerekiyor.

Egemen burjuvazi ve onun sözcüleri, bizi, Kürt ulusunun ulusal haklarını savunduğumuz, bu yönde mücadele ettiğimiz için bölücülükle suçlamaktadırlar. İşin gerçeğine bakılırsa, mazlum milletlerin varlığını ve haklarını savunmak değil, inkâr etmek bölücülüktür. Hem de en halis bölücülük... Çünkü başka {s. 23} halkları zincire [vurmak], halklar arası düşmanlık yaratmakla mümkündür. Türkiye halkı, Kürdistan halkına düşman kılınmazsa Kürdistan'ın işgal altında tutulabilmesi mümkün olabilir mi? Ya da Kürdistan halkı Alevi-Sünni diye bölünüp parçalanmasa sömürgecilik uygulanabilir mi? Veya Kürt aşiretleri arasında suni ayrılıkları çıkarılıp bunlar birbirlerine saldırtılmasa gelişen ulusal kurtuluş hareketi

engellenebilir mi? Açıkça görülüyor ki sömürgecilik ve başka halkları boyunduruk altında tutmak, en halis bölücülüktür. Özgürlüğün, özgür dayanışma ve birliğin başladığı yerde, bölücülük yapmanın koşulları büyük oranda ortadan kalkar. Bu nedenle en katıksız bölücü, boyunduruk altındaki Kürdistan halkının özgürlük ve bağımsızlığını savunan devrimciler değil, onu boyunduruk altında tutmaya çalışan sömürgeci burjuvazidir.

Gerçek bölücü faaliyet, sömürgecilik politikasının bizzat kendisidir. Bu politikanın karşısında bizim istediğimiz ise geri-ci ve zora dayanan birliğe karşı çıkmaktır. Halklar arasındaki gerçek barış, dostluk ve birlik ancak böyle bir politikayla sağlanabilir. Çünkü bu politika, halklardan birinin zararına ayrıcalık talep eden bir politika değildir, ayrıca zora da dayanmaz. Sonuç olarak şunu söylemek gerekir: zoraki birlikleri parçalamak, halklar arası güven ve birlik ortamını pekiştireceği için bölücülük değildir. Fakat halkları zoraki bir birlik içinde ve üstelik en temel insani haklarından yoksun olara : tutmak, bir halkı diğerine düşman etmek demektir ki, en katıksız bölücülük budur.

Böylece bölücülük demagojisinin diğer yönünü de açığa kavuşturmuş bulunuyoruz. Tıpkı ırkçılık suçlamasında olduğu gibi, burada da yavuz hırsızın ev sahibine baskın çıkma çabasını görmekteyiz. Egemen sömürgeci burjuvazi, kendisinin en katı biçimde uyguladığı bölücülük politikasını örtbas etmenin etkili bir yolu olarak bölücü faaliyetlerini açığa çıkaran Kürdistanlı devrimcileri bölücülükle suçlamakta ve bu suçlamayı bir umacı haline dönüştürmektedir. Bu sebeple Türkiye’de demokrat olabilmenin en temel koşullarından biri, sömürgeci burjuvazinin bu çabasını teşhir etmektir. Eşdeyişle, demokratlığın en önemli kriterlerinden biri de T.C. devleti sınırları içinde Kürt ulusunun varlığını {s. 24} kabul etmekle kalmayıp, onun devlet kurma hakkı da dahil olmak üzere en temel hak ve özgürlüklerini kabul etmektir. Bunun dışındaki her şey, şoven ve giderek ırkçı koşullarla ve etkilenmelerin ürünüdür ki, bunun ne demokratlıkla ne de bilimsellikle en

urak bir ilintisi yoktur. Çünkü geldiğimiz noktada Kürdistan açısından sorun, Kürt ulusunun varlığının kabulü veya reddi meselesi değildir. Bu, tarihin çözümlediği bir sorundur. Artık açık faşist mihraklar dahi Kürt ulusunun varlığını kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle de bugün, Kürdistan sorununda, sıradan bir faşistten farklı olabilmek için sadece Kürt ulusunun varlığını kabul etmek yetmiyor. Sorunu sadece varlık ve yokluk meselesi olarak koymak, Kürt ulusunun yüz yılı bulan ulusal bağımsızlık mücadelesi sonucu elde ettiği konunun gerisine düşmek olacaktır ki, bu, tarihe ve dökülen kanlara saygısızlıktır. Kürt ulusunun varlığı veya yokluğu tartışması, yüz binlerin kanı pahasına, ama zaferle sonlandırılmıştır. Kürt ulusu kesintisiz bir biçimde verdiği mukaddes kavgasıyla dünya milletler topluluğunun fedakâr, azimli, yiğit ve onurlu bir üyesi olduğunu kanıtlamıştır. Bugün tartışılması gereken ve faşist-sömürgeci, ırkçı iradelere rağmen tartışılan, Kürt milletinin varlığı veya yokluğu sorunu değil, Kürdistan halkının bağımsızlık ve özgürlük savaşıyla bunun ezilen dünya halkları ve proletaryasıyla olan ilişkileri sorunudur. Yani sorun, Kürdistan ulusal demokratik devriminin bugün ve gelecek açısından bütünlüklü incelenmesidir.

Çete Suçlaması

Iddia makamı, davanın öznesini oluşturan örgütü bir çete olarak nitelendirmektedir. Bu iddia da ırkçılık ve bölücülük iddiaları gibi dayanaksızdır. Böyle bir iddiayı ileri sürerken, iddia makamının amacı KAWA hareketinin gerçek bir nitelemesini yapmak değil, tersine onun kişiliğinde Kürdistan'daki devrimci demokratik mücadeleyi karalamaktır. Bu suçlama sayesinde, Kürdistan'daki ulusal ve sosyal kurtuluş uğruna verilen mücadele, gerçek manasından koparılıp alelade bir zabıta olayına dönüştürülmüş olacaktır. Belirtmeye gerek yok ki, bu durumda hareketin {s. 25} üyeleri, taraftarları ve sempatizanları da adi gangsterler düzeyine indirileceklerdir.

Aslında bu, sadece hareketimizin yargılanması esnasında ortaya çıkan bir durum değildir. İçinde bulunduğumuz süreçte, genel olarak bütün devrimci demokrat hareketler aynı konuma sokularak mahkum edilmeye çalışılmaktadır. Böylece davaların siyasi yönleri gizlenmiş olmaktadır, ye da öyle sanılmaktadır.

Peki hakikat acaba iddia edildiği yönde midir? Yani davanın öznesini oluşturan KAWA hareketi bir çete ve onun bireyleri ile sempatizan ve taraftarları birer adi suçlu mudurlar? Bu soruya olumlu cevap verebilmek için bilimsel bir kafa yapısından ve tutarlı bir muhakeme tarzından yoksun olmak gerekir. Çünkü alelade bir çete ile bir siyasi hareket arasındaki farklılık gayet açıktır. İddia sahiplerinin bunları bilmemesi düşünülemez. Buna rağmen hareketimizin sıradan bir çete suçlamasına maruz kalması, kasıtlılığın, çamur atmanın ve aşağılama gayretinin bir ifadesidir.

Sıradan bir çete ile yasal olmayan bir siyasi hareket arasındaki fark oldukça [büyüktür]. Mevcut yasal çerçevenin

dışında olmaları ve kelimenin en genel anlamıyla ikisinin de organize bir güç olmalarından başka herhangi bir ortak yanları mevcut değildir. Peki bu kaba ve üstelik en genel çerçevedeki unsurları içerdiği için, bir anlamıyla belirsiz olan niteliklerden ötürü, söz konusu iki şeyi özdeşleştirmek mümkün müdür?

Bu soruya olumlu cevap vermek olanaksızdır. Şayet bu düşünüş tarzıyla hareket edilirse en genel planda, örgüt niteliği taşıyan bütün kuruluş ve kurumları çete olarak nitelendirmek gerekir. Çete kavramının olur-olmaz her yerde kullanılamayacağı açıktır. Eğer yasal çerçevede olmayan her örgüte çete gözüyle baksaydık, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden günümüze uzanan ve bir kısmı tarihe damgasını vurmuş bir yığın örgüt ve oluşumun sıradan çeteler olarak nitelendirilmeleri gerekirdi. Çünkü birçoğu sonradan iktidara gelmelerine rağmen (İttihat ve Terakki Cemiyeti, Bolşevik Partisi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti vb. gibi) ilk dönemlerde mevcut rejimle çelişki halinde ve yasal çerçevenin dışında idiler.

İçinde yer aldığımız faaliyet, başlangıcından bugüne değin, bir yığın aşağılayıcı saldırıyla karşı karşıya kalmıştır. Bugün de aynı saldırılar daha {s. 26} azgın ve çirkef biçimde sürdürülmektedir. Geniş halk kitlelerini ve uluslararası demokratik kamuoyunu yanıltmak gayesiyle davaların siyasi yanları gizlenmeye çalışılmakta; ve bu amaçla devrimci hareket, bir cinayet şebekesi ve tek tek devrimciler ise birer canı olarak sunulmak istenmektedir. Hakkımızda açılan dava bunun en tipik örneğidir. Ulusal ve uluslararası planda bir terörizm ve anarşizm yaygarası koparılmaktadır.

Hayır!.. İddia edildiği üzere bizler terörist ye da anarşist değiliz. Teröristler dehşet yayıcılarıdır, anarşistler ise başsız. Biz ne dehşet yayıcısıyız ne de başsızız. Terimler kullanılırken onların gerçek anlamlarına dikkat etmek gerekmektedir. Bugüne kadar ne yaptıysak, ne söylediysek tümü belli siyasi hedefleri gözetti ve gözetecektir. Hareketimiz, Kürdistan'ın ulusal ve toplumsal kurtuluş hedefine varmayı amaçlayan

siyasal bir organizasyondur ve proleter bir partinin oluşum sürecini ifade eder. Siyasi hareket kavramıyla dile getirmeye çalıştığımız şey budur.

İddia makamı, çete suçlamasıyla, Kürdistan halkının en ulvi değerlerine ve en fedakâr unsurlarına karşı saygısızlık ve hakaret etme konumuna düşmektedir. Hareketimize ve onun üyeleriyle taraftarlarına karşı yapılan saygısızlık ve hakaret, T.C. devletinin, düşmanlarına mert ve saygılı davrandığı yolunda ileri sürülmüş ve özellikle resmi ideolojinin icaplarına uygun olarak kaleme alınmış tarih kitaplarında sıkça rastladığımız savların boş bir demagoji ve yalanlar üzerine inşa edilmiş şovenist uydurmacalardan ibaret olduğunu kanıtlamaktadır. Ne mensubu bulunduğumuz siyasi hareket gösterilmek istendiği gibi bir çetedir, ne de bu hareketin üyeleri, taraftar ve sempatizanları olarak bizler adi suçlularız. Böyle bir yakıştırmayı, bizi mahkum etmeye gayret gösterenlerin kofluğuna ve acizliğine veririz. Yine bu yakıştırma davamızın haklılığının, yüceliğinin ve yenilmezliğinin delili olabilir ancak.

Hareketimiz hakkında bugüne değin başta sömürgeci basın olmak üzere çeşitli çevrelerden geliştirilen provokasyon ve karalama eylemleri nasıl boşa çıktıysa, mahkemeler platformunda ortaya çıkan bu aşağılama eylemi de mahkum olacaktır. Çünkü toplumsal ve tarihsel gerçeklik bizden yanadır, toplumsal gelişmenin seyri bizden yanadır. Biz, haklı ve geleceği temsil eden tarafız. Bizi aşağılayıp karalamaya {s. 27} çalışanlar ise çürüyen ve yok olan taraftırlar.

Hareketimizin sıradan bir çete olmadığıнын en mükemmel kanıtı, toplumsal ve tarihsel gerçekler üzerine yapılmış olan ideolojik-teorik tespitlerimizdir. Varmak istediğimiz hedefleri ve temel mücadele platformunu da içeren bu tespitlerin izağını ileriki bölümlere bırakarak resmi ideolojinin sözünü ettiğimiz aşağılama ve iftira politikasına karşı, bilinçli ve zaferi mutlak, inançlı bir davanın savunucularıyla, sıradan eşkıyalar arasındaki en temel farklardan birini belirtmeyi zorunlu görüyoruz.

Ara sıra kahramanca eylemler yapsa da eskinin dağ

eşkıyası veya günümüzün modern gangsteri, bir davanın değil, kendi kişisel menfaatlerinin adamıdır. Eyleminin çatısını kişisel çıkarlar ve unvanlar oluşturur, bu anlamda kişiseldir. Bazen bir çete veya grup halinde davranması, onun bu kişiselliğini gidermez. Bir devrimci ise, kişisel planda ne ölçüde yetenekli olursa olsun, öznellik hiçbir zaman onun temel niteliğini belirlemez. Kişi olarak eylemci bir devrimci belli bir siyasi amaca yönelmiş kolektif bir örgütlenme ve mücadelenin ürünü ve parçasıdır. Bu nedenle sıradan bir gangster ile en küçük bir benzerliği yoktur. Sıradan bir çete ve onun elemanları başkalarından kendileri için koparmak amacıyla hareket ederlerken, devrimci örgütler ve tek tek devrimciler, başta temsilcisi oldukları halkın iktidarını sağlamak, böylece sömürü, baskı ve zulmü yok etmek amacıyla hareket ederler. Yani başkalarından kendileri için istemezler, tersine toplumsal kurtuluş uğruna fedakârlıktan en küçük ölçüde çekinmeksizin, bütün özverileriyle mücadele ederler. Sıradan gangsterin çirkin görüntüsüne karşılık devrimcinin eylemindeki soyluluk, tam da buradan gelir.

Sorunun gerçek izahı bu olduğuna göre, iddia makamı, devrimci hareketimizi ve onun, [kendi] kişisel istikballerini tereddütsüz biçimde bir yana itip Kürdistan halkının soylu ve şerefli mücadelesi içerisinde yer almış fedakâr, namuslu ve inançlı mensuplarını hangi mantığa göre, böylesine aşağılayıcı sıfatlarla suçlamaktadır? Bu soruya mantıki bir cevap verebilmek mümkün değildir. Halkın ve tarihin önünde alnımız açıktır. Yaptığımız her şeyi, söylediğimiz her sözü inanarak yaptık ve söyledik. {s. 28}

İddia makamının M[arxist]-L[eninist] hareketimizi sıradan bir çete ve onun bireylerini de basit gangsterler olarak göstermeye çalışan iddiasının tutarsızlığını gösteren bir diğer kanıt da şudur: bilindiği gibi Kürdistan ulusal bağımsızlığı yönündeki haklı ve meşru mücadelesi, genel planda bölücülük olarak adlandırılmakta ve sözde uluslararası komünizmin, yani Rusya'nın, T.C. devletini bölüp parçalama çabasının bir parçası olarak sunulmaktadır. Bu durumda Kürdistan'ın ulusal

bağımsızlık yönündeki mücadelesi, uluslararası düzeyde güdümlenmiş enternasyonal politik bir faaliyet olarak kabul edilmiş olmaktadır. Sorunu bir yandan böylesine çok yönlü enternasyonal politik bir olay olarak değerlendirirken, diğer yandan, basit bir çete veya çeteler sorunu düzeyine indirgemek pek akıl kârı olmasa gerekir.

Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesini iddia edildiği gibi yabancı mihrakların bir faaliyeti olarak değerlendirmenin saçmalığını bir evvelki bölümde ele almıştık. Bu nedenle, burada aynı konu üzerinde durma ihtiyacı hissetmiyoruz. Burada göstermeye çalıştığımız, iki tez arasındaki çarpıcı çelişkidir. Bu, iddia makamının ve onun izinde yürüdüğü resmi ideolojinin tutarsızlığının ve çarpıklığının bir ifadesidir. Resmi ideolojinin sağlam bir yöntemi yoktur. Yöntemle uğraşmak ve kendi içinde tutarlılığa sahip olmak gibi sorunları da pek dert edinmez. Onun için önemli olan, her türlü bilim-dışı, uyduruk iddia ve iftiralarla Kürdistan halkının ulusal ve sosyal kurtuluş mücadelesini karalamaktır. Her şey, böyle bir aşağılama ve provokasyon programı çerçevesine göre uyarlanmıştır ve böyle olması da zorunludur. Bütün sözde ideolojik tezler bu hedefte yoğunlaştırılmıştır. Pek doğal olarak, bu pragmatist ortamda ileri sürülen herhangi bir tez, pekâlâ bir evvel ileri sürülmüş olan başka bir tezi tekzip edebilir. Burada olan da budur. Her ikisi de Kürdistan halkının haklı mücadelesini aşağılamak amacıyla ileri sürülmüş olan bu tezler, birbirlerini dışalamaktadırlar. Çünkü her iki iddia da gerçek dışıdır ve adi bir iftiradan ibarettir. Ne Kürdistan'ın ulusal ve sosyal kurtuluş mücadelesi Rusya'nın güdümleyip kışkırttığı bölücü bir faaliyettir; ne de bu hareketin etkin bir unsuru olan devrimci hareketimiz bir çetedir. Kürdistan ulusal ve sosyal kurtuluş hareketi, parçalanmış, sömürge ve yarı-feodal bir ülke olan Kürdistan'ın anılan özelliklerinin zorunlu kıldığı bir eylemdir. Hareketimiz ise bu eylemin etkin ve öncüsü olmaya aday bir parçasıdır. İşte gerçek budur. {s. 29}

İddia makamının durumu, ırkçılık ve bölücülük suçlamalarında olduğu gibi çete suçlamasında da içler acısıdır.

Resmi ideolojinin çarpık mantığı bu acizliğin temel nedenidir. Irkçı, faşist tarih tezinin çerçevesini oluşturduğu resmi ideoloji, görüldüğü gibi, iflas etmiştir. Çünkü tarihi ve toplumsal gerçeklerin konuştuğu yerde uyduruk şeyler üzerine kurulmuş derme-çatma "teoriler" in tutunabilmeleri mümkün değildir.

Bu durumu doğal karşılamak gerekir. Asıl dikkat çeken husus, böylesine saçma düşünce ve teorilerin 20. yy.ın son çeyreğinde hâlâ varlığını sürdürebilmeleri ve bir devlet felsefi haline gelebilmeleridir. Bu, içinde bulunduğumuz aşamada kapitalist-emperyalist sistemin çürümüşlüğüne ve iflasının düşünsel plandaki yansımalarından başka bir şey değildir. Kökleri başka yerlerde aranarak bulunamaz. T.C. devletinin varlık felsefesi bu denli uyduruk ve saçma temellere dayanıyorsa bunu sömürgeci sistemin çürümüşlüğüne, çağdışı kalmışlığının, yani iflasının yansıması olarak görmekten başka tutarlı ve bilimsel bir izah yolu yoktur. Bu çürümüşlük ve iflas, haklı mücadelemizin de çıkış noktasıdır. Bu nedenle zafer, kesin ve mutlaktır. Zaman, iflas etmiş, yok olmaya mahkum, çürümüş sömürgeci sistemin değil, onun gerçek alternatifi olan güçlerin lehinedir.

Irkçılık, bölücülük ve çete suçlamalarıyla ilgili olarak ortaya koyduklarımızla, hareketimizin iddia edildiği gibi ırkçı ve bölücü bir çete olmadığını kanıtlamış olduk. Şimdi, hareketimizin gerçek niteliğinin ne olduğu sorusuna geçebiliriz. Bunun için en uygun başlangıç noktası, kanımızca Kürdistan'daki sömürgeciliğin ve ulusal hareketin tarihinin incelenmesidir. Çünkü hareketimiz Kürdistan ulusal kurtuluş hareketinin evrimleşerek günümüz koşullarında almış olduğu biçimin ifadesidir. {s. 30}

KÜRDİSTAN SÖMÜRGE BİR ÜLKEDİR

(Sömürgeciliğin ve Ulusal Hareketin Kısa bir Tarihi)

Kürdistan tarihi incelenmesi uzmanlık gerektiren bir meseledir. Özellikle son yıllarda bu alandaki inceleme ve araştırmalar hissedilir bir biçimde artmış bulunmaktadır. Hareketimiz, başından beri bu konu üzerinde hassasiyetle durmuş ve Kürdistan tarihini, milliyetçi şartlanmalar veya şoven inkârcılıktan kurtararak objektif bir temele oturtmayı ana uğraşları arasında görmüştür. Bunu gerçekleştirebilmenin yegâne yolu ise, tarihi gerçekleri subjektif soyutlama veya yakıştırmalardan ayırarak toplumun ve tarihin gelişim yasalarıyla izah etmektir. Bu doğrultudaki çabalar henüz yetersiz bir düzeyde de bulunsa küçümsenmeyecek mesafeler kat etmiştir. Kürdistan'ın geçmişini materyalist tarih anlayışıyla izah etme konusunda hareketimizce ortaya konulan çabalar pek çok durumda ideolojik hasımlarımızın da kabul etmek zorunda kaldıkları bir gerçektir. Bu konuda KAVA dergilerinde tefrika edilmiş olan "Sömürgecilik ve Milli Mesele" başlıklı inceleme kayda değer bir çabayı ifade etmektedir. Kürdistan tarihi gibi geniş materyal gerektiren bir konuyu imkânsızlıklar nedeniyle detaylı biçimde inceleyip ortaya koyabilmemiz mümkün değildir. Bu sebeple meseleyi en genel planda ele alacağız. Yazdıklarımız, olsa olsa yukarıda adını andığımız uzun makalenin kaba bir özeti olabilir.

Böyle kaba bir özete neden gerek duyulduğu sorusuna gelince, bu soruyu şöyle cevaplandırmak mümkündür: Hareketimiz Kürdistan'daki mevcut koşulların türevidir. O halde bu türevi anlayabilmek, onu yaratan koşulları anlamakla

mümkündür. Bu da Kürdistan'daki sömürgeciliğin tarihini incelemek anlamına gelmektedir. Çünkü Kürdistan'ın en belirgin özelliklerinden biri sömürge bir ülke olmasıdır.

Öte yandan sömürgeciliğin tarihini izlediğimizde göreceğiz ki, bu tarih, sömürgeciliğe karşı ulusal hareketle beraber yürüye gelmektedir. İlk milli isyanlardan itibaren ele alınacak olursa [Kürdistan'da] 100-150 yıllık bir ulusal isyan geçmişi vardır. Bu da sorunun ikinci önemli yanını ortaya {s. 31} koymaktadır. Çünkü hareketimiz, bu bölümde yeterince sergileyeceğimiz gibi, ulusal hareketin mevcut koşullarda aldığı kaçınılmaz biçimlerden biridir. Bu açıdan Kürdistan'ın tarihini ele alırken, bunu, Kürtlerin bir ulus olduğunu kanıtlayabilmek amacıyla ele almıyoruz. Evvelki bölümde de belirttiğimiz gibi tartışma bu noktayı çoktan aşmış bulunmaktadır. Artık Kürtlerin ulus olup olmadığı tartışması, bir anlamıyla tarihe karışmıştır. Bugün sorunu ele almamızdaki amaç, böyle bir tartışmaya geri dönmek değildir. Bugün sorun Kürdistan devriminin üzerine oturtulması gereken temelin tespiti olduğuna göre, meseleyi içinde bulunduğumuz toplum yapısını ve buna koşut olarak yaşamakta olduğumuz devrim sürecini analiz etmek maksadıyla ele alıyoruz. Böylece Kürdistan devriminin üzerine oturacağı zeminin yanı sıra onun temel yönelişini ve varmak zorunda olduğu hedefler ile bu devrimin ulusal ve uluslararası plandaki dost ve düşmanlarını açığa çıkarma imkânımız olacaktır.

Kürdistan tarihini ele alırken tarihimizdeki belli dönüm noktalarını esas aldık. Sömürgeciliğin ve ona paralel olarak ulusal hareketin tarihini bu dönüm noktaları çerçevesinde ele alıp özetlemeye çalıştık. Çünkü anılan noktalardan her biri, Kürdistan'ın günümüzdeki konumuna yönelik yürüyüşündeki en temel adımlar niteliğindedir. Dolayısıyla mevcut toplumsal örgüyü kavrayabilmek, biri diğerinin mirasına konmak suretiyle gelişen bu dönüm noktaları ile, onların yönlendirdiği belli başlı aşamaların niteliklerini ve Kürdistan tarihi içindeki fonksiyonlarını kavramakla olanaklıdır. Kürdistan tarihindeki belli başlı dönüm noktalarına girmeden evvel, sömürgecilik kavramına genel planda değinmemizde sayısız yararlar vardır.

Öncelikle yanıtlanması gereken soru, sömürgeciliğin ne olduğu sorusudur. Bu soruya cevap olarak verilebilecek ve bütün toplumlar için geçerli, genel bir sömürgecilik tanımı yapmak mümkün değildir. Çünkü her toplumun kendine özgü sömürgeciliği uygulama biçimi, kendine özgü sömürgecilik ilişkileri vardır. Bu açıdan genel bir tanım yerine sömürgeciliğin tüm toplumlarda geçerli bazı ortak özelliklerinden bahsetmek daha doğru olacaktır. Bu özellikleri şöyle sıralamak mümkündür kanaatimizce: {s. 32}

* Bütün dönemlerin sömürgeciliği zora ve ilhaka dayanır.

* Bir toplumun diğer bir toplumu sömürgeleştirebilmesi için siyasi, ekonomik ve toplumsal iç dinamikleri bakımından sömürgeleştirilmeye konu olan toplumdan ileri bir düzeyde bulunması gerekir. Çünkü;

* Bir toplumun bir başka toplumu sömürgeleştirebilmesi için o toplumun iç statükosunu yıkmaları ve kendi ekonomik ve siyasi yapısını [sömürgeleştirilen topluma] kabul ettirmesi, yani orayı kendi siyasi ve ekonomik yapısının bir parçası, bir uzantısı haline dönüştürmesi gerekir.

Bu gerekliliklerden de anlaşılacağı gibi, tarihteki her istila ve fethi bir sömürgeleştirme olayı olarak görmek mümkün değildir. Çünkü değişik koşulların ürünü olarak vuku bulmuş çeşitli istila biçimleri söz konusu olabilir. Bütün bu istilalarda sömürgecilik, ancak yukarıdaki koşulların sağlanmasıyla meydana gelebilir.

Tarihin eski devirlerinde üretici güçler bugünkü gibi evrenselleşmemiş oldukları için, barbar istilaları herhangi bir toplumu sıfır noktasına götürebiliyorlardı. Yerleşik bir toplum, belli bir barbar istilasına uğradığında, o güne değin yarattığı değerlerin tümünü kaybedebiliyor ve işe sıfırdan başlamak durumunda kalabiliyordu.

Kürdistan'daki geçmiş tarihi uygarlıklar da bu türden istilalara oldukça sık biçimde konu olmuşlardır. Bu da, kalıcı değerlerin yaratılmasının önündeki temel engellerden biri olmuştur. Kürtler tarihin eski devirlerinden beri şu anda yaşadıkları topraklar üzerinde yaşamaktaydılar. Bu yerleşiklik

zaman zaman sel niteliği kazanan çeşitli barbar akınlarına toslamadan edemezdi. Kürtler böylesine yoğun işgallere sahne olmalarına rağmen sömürgeleştirilemediler. İstilacılar, yağma ve çapulu gerçekleştirdikten ve üretici güçlere büyük zararlar verdikten sonra çekip gitmek durumunda kalıyorlardı çoğunlukla. Çünkü aksi taktirde varlıklarını muhafaza edemiyor, Kürt toplumu içinde eriyorlardı.

Bu olay, şu tarihsel kanun çerçevesinde cereyan ediyordu: Tarihte değişik halklar arasındaki istila ilişkilerinde şu üç olasılıktan biri söz konusu olur: Birinci durumda, fethedici halk fethedilen halka kendi üretim biçimini kabul ettirir; ikinci durumda, fetheden halk fethedilen yerin eski üretim {s. 33} biçiminin aynen devam etmesine olanak tanır ve sadece bir vergi koymakla yetinir; üçüncü durumda ise bunların ikisi de olmaz, [ilişkilerde] yeni bir şeye, bir senteze varan karşılıklı bir etkileşim olur. Her fetihde söz konusu olan bu üç olasılık, Kürtlerin yüzyıllar boyu sürmüş barbar istilaları karşısında ayakta kalabilmelerinin nedenlerini izah etmektedir.

Halklar arasındaki ilişkilerde bu üç olasılığın gerçekleşmesi olayı, istila eden ve edilen toplumların üretici güçlerinin gelişim düzeyi, sınıf farklılaşması ve savaşımı ile toplumsal işbölümü düzeyi tarafından tayin edilmektedir. Bir toplumun bir başka toplumun iç statükosunu parçalayarak orayı kendi siyasi ve iktisadi yapısının bir parçası, bir uzantısı haline getirebilmesi için muhakkak ki yukarıda belirttiğimiz hususlarda [istila ettiği toplumdan] daha ileri bir düzeyde bulunması gerekir. Aksi taktirde sömürgeciliğin gerçekleşebilmesi olanaksızdır. Bu [gibi] durumlarda ikinci, ye da üçüncü olasılıklar söz konusu olur. Nitekim başta Moğollar olmak üzere pek çok istilacı güç, Kürtler içinde eriyip yok olmuşlardır.

Yukarıda sıraladığımız şıklardan birincisi, bir toplumun bir başka toplumu sömürgeleştirmesi [durumunu] ifade etmektedir. Bu, sömürgeciliğin modern toplumlara yani kapitalizme ait bir olgu olmadığını ortaya koymaktadır. Evet, sömürgeciliğin tarihini kapitalizmin tarihine bağlayamayız.

Çünkü pre-kapitalist dönemde de sömürgecilik vardı. Pek tabii ki, bu dönemin sömürgeciliği modern çağların sömürgeciliğinden büyük farklılıklar gösteriyordu.

Tarihsel materyalizm, bize, insanlık tarihinde birbirini takip etmiş olan beş üretim tarzının varlığını bilimsel bir metotla kanıtlar. Toplumların birbirlerini nasıl takip ettiklerini ve bir toplumun nasıl olup da diğerine dönüştüğünü keyfi ve tesadüfi olaylarla izah eden idealist, metafizik tarihin subjektif izahatından kurtararak, insan iradesinden bağımsız, objektif kanunlarla açıklayan materyalist tarih anlayışına göre, bu toplum biçimleri sırasıyla şunlardır: İlkel komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum, kapitalist toplum ve komünist toplum (sosyalizm, komünist toplumun birinci evresidir ve kapitalizmden komünizme geçiş sürecini kapsar). Bu toplum biçimlerinden birincisi ve sonuncusunda insanın insan tarafından sömürüsü yoktur. Sınıflar, sınıf mücadelesi ve bunların türevi olan {s. 34} devlet yoktur. Bu iki toplum biçimi dışında kalanların ortak özelliği ise sınıfların, sömürünün ve elbette sınıf mücadelesi ve devletin varlığıdır. Sömürü kavramı söz konusu olunca sömürgecilik olgusu da sahneye çıkmaktadır. Çünkü sömürgecilik, sömürü kavramı ile var olabilecek bir şeydir.

Biraz yukarıda değişik dönemlerin sömürgeciliğini, içinde yaşanılan toplumun yapısına paralel olarak değişik biçimler arz ettiğini belirtmiştik. Bu anlamda köleci, feodal ve kapitalist dönemlerin sömürgeciliği zorunlu olarak birbirlerinden bazı farklılıklar gösterecektir. Şimdi en kaba hatlarıyla bunlar arasındaki farklılıkları izah etmeye çalışalım.

Köleci toplum denilince akla gelen ilk şey kölelik olgusudur. Bu sistemde köleler, bir insan olarak değil, basit bir alım-satım unsuru olarak görülürler. Yani köle sahipleri sınıfı, kölelerin sadece iş yapabilme güçlerinin değil bizzat kendilerinin de sahibidir. Onu istediği gibi tasarruf eder. İsterse çalıştırır, isterse satar, isterse özgür kılar (azad eder) hatta birçok durumda görüldüğü üzere istediğinde öldürür. Sistemin en temel üretim aracı köledir. Bu nedenle ekonomik

ve toplumsal olayların ana eksenini köleler teşkil eder. Köleci sistemde sömürgecilik de kölelere el konulması olayıyla ilgilidir. Çünkü temel üretim aracı köledir. Bu nedenle zenginliğin ifadesi çok köle sahibi olmaktır. En çok kölesi olan en zengindir. Sistemin özü bu olunca, bu dönemdeki sömürgecilik olayı da köle ticareti ve gaspı üzerine kuruludur. Antik çağdaki koloni kentlerin varlığı bu olayın ifadesidir.

Feodal döneme gelindiğinde durum değişmeye başlar. Çünkü toplumsal yapı değişmiştir. Temel üretim aracı artık köleler değildir. Kölelik sonlandırılmış, onun yerine toprağa bağlı serfler geçmiştir. Şimdi artık temel üretim aracı toprak ve onun ayrılmaz parçası olan serftir. Bu nedenle toplumsal zenginliğin ifadesi toprağa ve serfe sahip olmaktır. Feodal dönemin bu iktisadi yapısı, dönemin sömürgeciliğine de damgasını vurur. Burada, serfin toprağa bağımlılığı olgusu meselenin en önemli yanlarından birini oluşturmaktadır. Serflik ve toprağa bağlılık, feodalizm öncesi ortaya çıkan bir olgu olmasına rağmen daha çok bu dönemde önem kazanmıştır. Çünkü üzerinde serf olmaksızın {s. 35} toprak hiçbir anlam ifade etmemektedir. Bu nedenle köylüler, üzerinde bulundukları toprakla birlikte alınır satılırlardı. Bu olay, fethedilen topraklara yabancı nüfus yerleştirilmesi olgusunu da izah etmektedir.

Kapitalizm öncesi sömürgeciliğin belirgin özelliklerinden biri de zorunlu göç olgusudur. Anılan dönemde fazla nüfus, üretici güçler -toprak- üzerinde yük teşkil etmekteydi. Bu nedenle fazlalık yükün kaldırılması gerekiyordu. Sorunun çözümü zorunlu göç yoluyla sağlanmıştır. Bu suretle fazla nüfus bakır veya işgal edilmiş yeni topraklara aktarılmış, koloni kentleri ve feodal kolonileştirme sağlanmıştır.

Demek ki sömürgeciliğin tarihini kapitalizme eşit kılmak yanlış bir görüştür. Sınıfların ve sömürünün ortaya çıkmasıyla birlikte fetihçilik ve sömürgecilik de ortaya çıkmıştır. Ancak bu dönemlerin sömürgeciliği, içinde bulunan toplumsal ve tarihi şartlara bağlı değişik nitelikler arz ediyordu.

Kapitalist dönemin sömürgeciliğine gelince, kaydedilmesi

gereken ilk husus, sömürgecilik politikasının ve sömürge edinme olayının alabildiğine yoğunlaşmasıdır. Özellikle ilkel birikim dönemi olarak adlandırdığımız kapitalizmin ilk evresinde korkunç barbarlıklar pahasına gerçekleştirilen oldukça yoğun bir sömürgecilik olayı mevcuttur. Kapitalist dönemin sömürgeciliği de tıpkı bundan önceki dönemlerinkinde olduğu gibi mevcut toplumsal sistemin özelliklerine uygun biçimler arz ediyordu. Ve doğal olarak kapitalist sistemin kendi iç evrimleşmesine paralel birtakım değişiklikler gösterdi. Bu nedenle kapitalizmin kendi içinde göstermiş olduğu evrimleşmeyi kaba hatlarıyla çizmekte yarar vardır.

Kapitalizm, onun bilimsel analizcileri tarafından dört farklı evre olarak incelenir. Bunlar sırasıyla ilkel birikim, manifaktür, sanayi ve tekelci kapitalizm dönemleridir. Bu evrelerin belirlenmesindeki temel ayırım çizgisi, üretici güçlerin ve [üretim] ilişkilerin[in] gelişim düzeyidir.

Kapitalizmin ilk evresi olan ilkel birikim döneminin ayırt edici özelliği, dışardan yapılan yoğun servet yığılma olayıdır. Kapitalist üretimin gerçeklemesi üç şeyi zorunlu kılar: birincisi sermayeye dönüşecek bir servetin ye da {s. 36} başka bir deyişle potansiyel sermayenin varlığı; ikincisi, bu sermayenin satın alabileceği özgür bir işgücünün varlığı; üçüncüsü ise üretilen malların sürüleceği bir pazarın mevcudiyeti. İşte ilkel birikim dönemi olarak adlandırılan dönemin temel özelliği bu üç koşulu sağlamış olmasıdır.

Özgür işgücünün sağlanması, köylünün toprağa bağımlılığının yok edilmesiyle mümkündü. Mülksüzleştirme olmaksızın böyle bir gücü yaratabilmek olanaklı değildi. Kapitalizm öncesi dönemlerde de işgücü mevcuttu. Fakat bu özgür değil, bağımlı bir işgücüydü. Bu sebeple kapitalizmin anılan evresinde köylünün işlediği toprak, hayvancılıkta mera olarak kullanılmak üzere (böylesi, dönemin en karlı işlerinden biri olan tekstil sanayi için zorunluydu) elinden alınmış ve bu insanlar, mülksüzler ordusu halinde şehirlere sürülmüşlerdir. Şehirdeki sanayi ise gelen bu proleterleri yutmuştur. Kırsal alandaki yapısal değişme, kırım kendine yeterli kapalı

ekonomik birimlerini her geçen gün dağıtmış ve buraları giderek ulusal pazarın bir parçası haline getirmiştir. Böylece kapitalizmin gelişmesi için gerekli koşullar, birbirlerini geliştirerek, biri diğerinin neden ve sonucu olacak biçimde geliştiler.

Kapitalist üretimin bir diğer temel koşulu olan servetin veya potansiyel sermayenin yaratılması hususu ise, yabancı halkların yağmalanması suretiyle gerçekleşti. Muhakkak ki ilk sermaye birikiminin tek kaynağı yabancı halkların yağmalanması değildi. Örneğin özellikle İngiltere’de yukarıda bahsettiğimiz tarım arazisinin meraya dönüştürülmesi olayı (çevirme adıyla anılır), bu sürecin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Keza ticaret vasıtasıyla yaratılan servetler de bu oluşumu yaratan faktörler arasındadır. Ne var ki Avrupa’da sermaye birikiminin esası, Hindistan’ın, Afrika’nın ve Amerika’nın yağmalanmasına dayalıdır. Denizciliğin ve gemiciliğin gelişmesi, büyük coğrafi keşifler ve o dönemin akıl almaz çılgınlıkları hep bu iktisadi dürtünün ürünleriydiler. Hindistan’ın baharatı, Amerika’nın altını Avrupa’ya akmıştır. Afrika’dan ise çağın en kârlı ticaretlerinden biri olan köle ticareti yapılmıştır. Ağgözlü burjuvazi, bütün bu soygun ve talan eylemlerine karşı duran yerli insanları gözünü kırpmadan soykırımdan geçirmiştir. Uzak-doğu’da, Latin Amerika’da, Afrika’da ve Kuzey Amerika’da milyonlarca insan, bu sözün ona uygarlığın vahşetinin kurbanı olmuşlardı. Böylece ilkel birikim döneminin sömürgeciliğinin {s. 37} nasıl bir esas üzerine kurulmuş olduğunu görüyoruz. Tüm sorun, metropolde servet birikimi yaratmaktır. Merkezin bu iktisadi zorunluluğu, burjuvazinin dünyayı esaret altına alması sonucunu doğurmuştur. Burjuvazi servet dışında hiçbir şeyle ilgilenmemektedir.

Kapitalizmin ikinci evresi olarak nitelendirilen manifaktür dönemine gelince, burada koşullar ilkel birikim dönemine göre değişmiş bulunduklarından buna paralel olarak sömürgecilik ilişkilerinde de çeşitli değişmeler söz konusudur. Dönemin ayırt edici özelliği, sanayi kapitalizmine geçiş evresi olmasıdır. Manifaktür kelimesi “büyük yapımevi” anlamına

gelir. Daha önceleri evlerinde ya da dükkanlarında tüccarın siparişlerini karşılayan küçük üreticiler, iş bölümünün, ticaretin ve ihtiyacın gelişimine paralel olarak, büyük yapımevlerinde toplanmaya başladılar. Süreç içinde kendi üretim aletlerini de sermayedara kaptıran bu insanlar, sonuçta basit el emeği ve işbölümü üzerine kurulmuş bir nevi maki- nesiz fabrikanın işçileri haline dönüştüler. Bu dönem, ilkel birikimden sanayi kapitalizmine geçiş için bir köprü döne- midir. Bu açıdan manifaktür dönemiyle sanayi kapitalizmi dönemlerini su geçirmez bölmelerle [birbirlerinden] ayırmak mümkün değildir. Bu dönemin sömürgeciliğinin en belirgin özelliği, ilkel birikim döneminin sömürgeciliğinden farklı olarak, sömürgelerin sadece yağma ve talan edilen alanlar olarak görülmeyip buraların metropolde üretilen malların pazarlandığı sahalar olarak da görülmeleridir. Belirtmeye gerek yok ki, manifaktür döneminde filizlenen bu olgu, esas [olarak] sanayi kapitalizmi döneminde gelişti ve o dönemin sömürgeciliğinin ayırt edici bir özelliği olarak açığa çıktı.

Üretici güçlerin gelişmesi, kısa bir süre sonra manifak- türü geri plana atıp yerine makine temeline dayalı fabrikayı geçirin- ce, kapitalizm de yeni bir evreye girmiş oldu. Kapitalizmin bu devresini sanayi kapitalizmi olarak adlandırıyoruz. Sanayi kapitalizmi, emperyalizm öncesi reka- betçi kapitalizmin en gelişmiş evresidir. Esasen, kapitalizmi, genelde, rekabetçi ve tekelci kapitalizm olarak iki döneme ayırmak daha doğrudur. Çünkü evvelce değindiğimiz ilkel birikim ve manifaktür dönemleri, deyin yerindeyse, bir geçiş dönemini {s. 38} (özellikle ilkel birikim dönemini), feodaliz- minden kapitalizme bir geçiş dönemini ifade etmektedirler. Gerek ilkel birikim döneminde olsun, gerekse manifaktür döneminde olsun alt ve üst yapıda birçok feodal kurum ve iliş- ki hâlâ etkin biçimde varlığını devam ettirmektedir. Bu tür kurum ve ilişkilerin esaslı tasfiyesi, sanayi kapitalizmi döne- mine denk düşmektedir. Elbette bu, adı geçen dönemde zayıf da olsa bazı feodal kurum ve ilişkilerin varlığını dışalamaz.

Konumuz açısından sanayi kapitalizminin ayırt edici özelliği

modern anlamda sömürgecilik olgusunu gündeme sokmuş olmasıdır. Öncülerini manifaktür döneminde gördüğümüz, sömürgelerin metropollerde üretilen mamul malların satıldığı bir pazar olarak değerlendirilmeleri olgusu, bu dönemde iyice belirginleşmiş ve önceki dönemlere nazaran karakteristik bir çizgi olarak açığa çıkmıştır. Çünkü, ulaşım tekniklerindeki gelişmenin neden olduğu hammadde maliyetindeki düşüş ile, makinenin daha etkin biçimde üretime katılması gibi birtakım gelişmelerin sonucu olarak üretim kapasitesinde, maliyetteki düşmenin tersine belirgin bir artış oldu. Bu da sömürgelere meta ihracı olgusunu geliştirdi.

Yine bu dönem sömürgeciliğinin belirgin özelliklerinden biri de sömürgelerin, sadece malların sürüm yapıldığı alanlar olmakla kalmayıp, buraların aynı zamanda ucuz hammadde ve hatta ucuz işgücü depoları olarak görülmeleridir.

Sömürgelerle metropoller arasında sanayi kapitalizmi döneminde iyice ilerlemiş bulunan bu iktisadi ilişkiler trafiği, sonuçta bir dünya pazarının oluşmasına neden oldu. 19. yy. ortalarından sonra dünya artık fiilen tek bir pazar haline gelmiş sayılıyordu. Bu oluşumun sömürgeler açısından önemi, daha evvel birbirlerinden yalıtık vaziyette bulunan sömürge ülkelerin bu konumlarından sıyrılmalarına neden olmuş olmasıdır. Dünya pazarının gelişmesine paralel olarak dünyanın herhangi bir sömürgesinde meydana gelen bir olay, bundan böyle diğerlerini de etkileyecektir.

Sanayi kapitalizminin gelişmesine paralel olarak sömürge edinme olayında da belirgin bir artış görülmektedir. Bunu merkezdeki kapitalizmin kendi iç evrimleşmesine bağlamak gerekir. Çünkü kapitalizmin gelişmesine paralel olarak {s. 39} daha fazla kâr yapılabilecek sahalara yayılma zorunluluğu artıyordu. Sömürgelerdeki tatlı ve inanılmaz kârlar, dünyanın yeniden keşfedilmesi gibi bir olguyu doğurdu. Sömürge edinme mücadelesi giderek kızıştı.

Öte yandan merkezdeki kapitalizm, rekabetten tekele yöneliyordu. Bu kaçınılmaz evrimleşme, sömürgecilikte de tekelleşme olgusunu beraberinde getirdi. Böylece 1850'lerden

sonra korkunç bir sömürge edinme yarışı başladı. 1870'ler, bilindiği gibi, rekabetçi kapitalizm yerine tekellerin belirginleşip toplumsal yaşam üzerinde etkin hale gelmesinin başlangıç yıllarıdır. Bu süreç, 1900'larla birlikte tamamlandı ve böylece metropollerdeki kapitalizm emperyalizme dönüştü.

Kapitalizmin bu ikinci evresi birincisine göre büyük farklılıklar arz eder. Emperyalizmin oluşumunu, bir başka bölümde ele alacağımız için burada ayrıntıya girmek istemiyoruz. Konumuzla ilgili olarak emperyalizm döneminin ayırt edici niteliği, sömürge edinme olayındaki artış ve tekelleşme ile, sömürgelere meta ihracının yanı sıra sermaye ihracının ayrı bir önem kazanması ve son olarak yarı-sömürgecilik olayının gündeme gelmesidir. Bu son olgu sömürgelere sermaye ihracı olayıyla yakından ilgilidir. Özellikle II. emperyalist paylaşım savaşından sonra yaygın hale gelen bu olgu, günümüzdeki sömürgeciliğin en belirgin biçimini oluşturmaktadır. Bu gelişmeye neden olan şey, sadece sermaye ihracı olgusu değildir. [Bunun] yanı sıra sömürgelerdeki ulusal kurtuluş hareketlerinin yaygınlaşması ve emperyalizmin varlığını tehdit eder boyutlara ulaşması da bu gelişme... [bazı harfler okunamadı -Ed] doğuran önemli etkenlerdendir.

Böylece, sömürgeciliğin, köleci sistemden bugüne [kadar] geçirmiş bulunduğu evrimleşmesini en kaba hatlarıyla özetlemiş oluyoruz.

Kendi gelişim süreci içinde yukarıdaki macerayı yaşayan sömürgecilik, acaba Kürdistan'da nasıl bir gelişim seyri izledi? Şimdi bu soruya geelim. Bu soruyu cevaplandırabilmek için önce kısaca Osmanlı toplum yapısına göz atmamız gerekiyor. Çünkü sömürgeciliğin Kürdistan'daki kanlı ayak izleri, Osmanlılara değin uzanıyor.

Osmanlıların konumuz açısından kısa bir tanımlamasını yapmak gerekseydi, kabaca, Osmanlılar feodal sömürgeci bir imparatorluktu demek, yanlış olmayacaktı. Yeryüzünün en geniş imparatorluklarından biri olan bu devlet, toplumsal {s. 40} formasyon açısından yayıldığı sahanın çeşitliliğine paralel bir

heterojenlik arz ediyordu. Ancak genel planda egemen üretim biçimi feodalizmdi. Bu feodalizm, Batı Avrupa'[daki] tipik gelişime sahip ülkelerin geçmişinde görülen feodalizmden merkezi yanının ağır basmasıyla ayrılır. Bunu doğulu toplumların ayırıcı bir karakteri saymak gerekir. Çünkü feodalizm döneminde merkezi devletlerin varlığı, hemen hemen tüm Doğu toplumlarında görülen bir olgudur. Osmanlı İmparatorluğu'nun ayırıcı karakteristiklerinden biri, iktisadi saha da dahil olmak üzere her alanda askeri bir örgütlenmeyi esas almış olmasıdır. Kimi yazarların buradan kalkarak sistemi "askeri feodalizm" olarak adlandırmaları, Osmanlı sisteminin ayırıcı özelliklerinden birini tanımlaması açısından önem taşımaktadır.

Osmanlı toplumsal sisteminin ana eksenini oluşturan ve miri toprak sistemi adı verilen rejimin esası şu idi: Toprakta özel mülkiyet yoktu. Tüm topraklar ve onun üzerindeki bütün reaya sultanın, yani padişahın mülküydü. Sultanın mülkiyetindeki topraklara miri arazi adı verilirdi. Miri arazi, sınırları, elde edilen vergi miktarınca tayin edilen üç grupta toplanmıştı. Bunlara büyükten küçüğe sırasıyla Has, Zeamet ve Tımar adı verilirdi. Tımar'ların yaygınlığından ötürü sistem bazen Tımar Sistemi olarak da anılır.

Bu sistemin esası, ekonominin askeri bir vaziyette örgütlendirilmiş olmasıdır. Devlet; vergi toplamak için ayrı bir mekanizma geliştirmemiştir; gelirlerini has, zeamet ve tımar adı altında sınırları belli toprak (vergi) dilimlerine ayırmış ve bu dilimleri gelirlerine orantılı sayıda asker besleyen ve savaşta kendileri de besledikleri askerlerinin başında cenge giren çeşitli şahıslara vermiştir.

Muhakkak ki Osmanlılarda has, zeamet ve tımar dirlikleri dışında da vergi kaynakları ve bu vergileri toplayan bir örgütlenme vardı. Bu örgütlenme, Osmanlı rejimini karakterize etmediği için derinlemesine incelemeyi gereksiz görüyoruz. Onun temel sistemi yukarıda sözünü ettiğimiz tımar rejimine dayandırılmıştı. 16. yy.dan sonra giderek bozulan ve nihayet imparatorluğun çökmesine yakın bir dönemde dağılan bu sistem, Osmanlı imparatorluğunun fetihçi karakterinin zorunlu sonuçlarından biridir. {s. 41}

Osmanlılar, mirasına kondukları Selçukluların dağınıklığına son verip Anadolu ölçeğinde asgari bir birlik oluşturduktan sonra, sınırında bulundukları ve yıkılmaya yüz tutmuş Bizans imparatorluğunun aleyhine gelişme kaydetttiler. Rumeli'ye el attıktan sonra yarı-göçebe, istilacı bir halk olarak Balkanlara yüklendiler.

Savaş ve fetih Osmanlıların gelişim mekanizmasıdır. Ele geçirilen bölgeler yağma ve talan edildikten sonra, buralara Türk nüfus yerleştirilerek bir kolonizasyona gidiliyordu. Böyle yapılması, daha yukarıdaki bölümlerde değindiğimiz aşırı nüfusun üretici güçler üzerinde yük teşkil etmesi olgusundan [kaynaklanıyordu]. Bir barbar geleneği olarak başka halkların talan edilmesi, Osmanlılarda oldum olası parlak bir meslekti. Topraktan nasibini alamayan kırdaki nüfus fazlalığı şehirlerde birikir ve bir seferi dört gözle beklerdi. Özellikle Rumeli'deki fetihler belli bir toprağa sahip olan insanların bile çiftini çubuğunu terk edip sefer kollayan kalabalıklara katılmalarına neden olmuştur. (*) Şehirlerde biriken bu kalabalığın bir kısmı imaretlere sığınmış ve geçimini bedava biçimde bu hayır kurumlarında sağlayan "mürtezika" (**) sınıfının oluşmasına neden olmuştur.

Ancak bu sınıfın ağırlığı çoğu zaman tahammül edilmez düzeylerdeydi. Hem bu sebeple, hem de başıboş leventlerin tümünü imaretlerde yedirip içirmek mümkün olmadığı için, bunların yabancı topraklara aktarılması, iktisadi bir dayatma durumundaydı. İşte fetih ve feodal sömürgeciliğin Osmanlıların karakteristik özelliklerinden biri olmasının nedenlerinden biri budur.

Osmanlılar, şehirlere akın eden bu insanları üç yola başvurarak eritiyorlardı. İlk olarak yukarıda bahsettiğimiz vakıf ve imarethaneler yoluyla, (***) ikincisi sınır boylarında

*) Bu sebeple çifti terk etmek zaman zaman çıkarılan fermanlarla yasaklanmaya çalışılmıştır.

**) Kelimenin kökü rızkılananlar, geçinenler sözcüğünden gelir.

***) Bu durum şovenist tarih yazarlarının, atalarının hayırseverliklerine örnek olarak sundukları ve bolluğuyla övündükleri vakıf, imarethane, aşevi vb. çeşitli kurumların gerçekte hiç de övünülecek bir kurum olmadığını ortaya koymaktadır.

gezginci {s. 42} talan gruplarının oluşturulması yoluyla. Akıncılar adı verilen bu kesim, eski deyimle serhat boylarında yaşar ve yabancı ülkelere baskınlar düzenleyerek [buraları] talan eder, haraca keserdi.(*). Üçüncü yol ise yeni toprakların işgal edilmesi ve söz konusu fazlalığın bu topraklara yerleştirilmesidir. Yani kolonizasyon ya da sömürgecilik yolu. Bunlara bir de devşirme Yeniçeri Ordusunu eklemek gerekir. Padişaha bağlı merkezi ordu için yapılan devşirmelerin de toplumsal yapı açısından bir boşaltım fonksiyonu vardı.

Yukarıdaki bölümlerde kapitalizm-öncesi sömürgeciliğin en önemli özelliklerinden birinin, üretici güçler üzerindeki nüfus fazlalığının işgal edilen topraklara yerleştirilmesi olduğunu belirtmiştik. Osmanlılarda görülen, bu olgunun bizzat kendisidir.

Ancak hatırlatmak gerekir ki, her fetih eylemi sömürgecilik olarak görülemez. Fetihlerin sömürgeciliğe varabilmesi için, yukarıdaki paragraflarda da belirttiğimiz gibi, işgal edilen yerin iç statükosunun yıkılarak, oranın, işgalcinin iktisadi ve siyasi yapısıyla bütünleştirilmesi gerekir. Bunun gerçekleşebilmesi ise, işgalcinin üretici güçlerinin gelişmişlik düzeyi, sınıf mücadelesi ve toplumsal işbölümünün ulaştığı düzey bakımından işgal edilene göre daha ilerde bulunması koşulu-na bağlıdır. İşgalci, andığımız hususlarda işgal edilenden geri bir düzeydeyse orayı sömürgeleştiremez. ya sadece bir vergi almakla yetinir, ya da ikisinin birleşiminden yeni bir biçim, bir sentez oluşur. Osmanlı işgalleri, fetihlerde mümkün [olabilecek] bu üç yol açısından incelendiğinde kabaca şöyle bir tablo çıkar ortaya:

Üç kıtaya yayılmış olan imparatorluğun bünyesindeki her bölgenin, üretici güçlerin gelişim düzeyi, toplumsal işbölümü, sınıf ayrışması ve mücadelesi noktalarında birbirleriyle eş

*) Bu da şovenist tarih yazarlarının yiğitliklerini överek bitiremedikleri ve romanlara, destanlara ve filmlere konu ettikleri akıncı şeflerinin ve bunların bölüklerinin hiç de övünülecek, soylu kişiler olmayıp, başkalarının alınterini gasp etmeyi meslek saymış, başıbozuk levent birlikleri olduğunu ortaya koyması açısından ilginçtir.

düzeyde olduğunu düşünmek mümkün değildir. İmparatorluk, bu konuda büyük bir çeşitlilik arz ediyordu. Buna rağmen şöyle kaba bir tasnif kanaatimizce yanlış olmayacaktır:

İmparatorluğun {s. 43} batı kesimleri, Avrupa'yla olan coğrafi, dini, iktisadi ve kültürel ilişkilerinin etkisi sonucunda İmparatorluğun doğusuna göre daha gelişmiş bir durumdaydılar. Çünkü Avrupa, Osmanlı feodalizmine göre daha ileri bir sistem olan kapitalizmi yaşıyordu. Ancak bunun genel ve kaba bir ayırım olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. Rumeli'nin görece gelişmişliğine rağmen, bu sahalarda, Kosova, Makedonya gibi geri yerler de gözlenmiyor değildi. Durum böyle olunca, imparatorluğun doğuya yaptığı seferler genel olarak sömürgecilikle sonuçlanmasına karşın batıya yapılan seferler her zaman aynı sonucu vermiyordu. Rumeli'de, sadece yukarıda belirttiğimiz bölgeler yoğun Türk nüfusun yerleştirilmesi suretiyle sömürgeleştirilmişti. Bunun dışındaki bölgelerde ise genellikle mevcut iktisadi yapıya dokunulmamış, sadece belirli bir vergi konulmasıyla yetinilmiştir. Romanya, Sırbistan gibi üretici güçlerin gelişimi itibarıyla Osmanlılara göre feodalizmin daha ileri biçimlerini yaşamakta olan bölgelerde, yerel yönetim Voyvoda'lara ve Boyar'lara bırakılmış, tımar sistemi yerleştirilmemiştir. Halbuki Rumeli'nin demin andığımız geri bölgelerinde tımar sistemi tamamıyla egemen hale getirilmiştir. İmparatorluğun doğusuna gelince, tımar sisteminin uygulanmadığı alan yok gibidir.

Sömürgeleştirme konusunda neden tımar sistemi üzerinde duruyoruz?

Daha yukarıdaki bölümlerde meseleyi genel planda koyarken, sömürgeciliğin her dönemdeki ortak özelliklerinden birinin, istilacı gücün, kendi iktisadi ve siyasi yapısını işgal edilen halka kabul ettirmesi olduğunu belirtmiştik. Osmanlıların temel iktisadi-siyasi sistemlerinin ise tımar rejimi olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla Osmanlılar açısından yabancı halkların iç statükolarını yıkarak oraları kendi iktisadi-siyasi yapısının bir parçası haline dönüştürmek, fiiliyatta Osmanlı tımar rejimini yerleştirmekle mümkündü.

İmparatorluğun doğu bölgelerine göz attığımızda hemen her bölgede tımar rejiminin yerleştirildiğini görürüz. Bunun böyle olması tarihsel gelişmenin yasalarına da uygundur. Kürdistan, Filistin vb. gibi üretici güçlerin gelişme düzeyinin Osmanlılardan geri kaldığı ülkelerde başka türlüünü beklemek olanaksızdır.

Osmanlı toplumsal yapısı konusundaki bu en kaba bilgilerden sonra şimdi sözü Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesi olgusuna getirebiliriz. {s. 44}

Osmanlılar öncesi [dönemde] Kürdistan'ın yapısına yukarıda kısmen değinmiştik. Olanaksızlıklar nedeniyle tarihimizin bu kesiti hakkında daha fazla bilgi veremiyoruz. Bu dönemle ilgili olarak söylenebilecek en genel belirleme şudur: Tarihin çok eski çağlarından beri bugün yaşadıkları dağlık alanda yaşayan Kürtler, dönemin koşulları çerçevesinde kâh bağımsız bir devlet olarak, kâh başka istilacı halkların boyunduruğuna girerek varlıklarını devam ettirdiler. Uzun yüzyıllar süren istila ve akınlara karşı verilen direnme mücadelesi, Kürtlerin geçmişinde tarihsel bir gelenek halini aldı. Ve öyle sanırız ki, Kürtlerin, modern çağın yöntemleriyle azgınca uygulanmakta olan günümüzün eritme ve yok etme politikasına karşı hâlâ ayakta kalabilmesinin sırlarından biri de çok eski tarihlerden beri süregelen bu gelenektir.

Kürdistan, geçmişte de dünyanın en nazik bölgelerinden birini oluşturunuyordu. Bir yandan Avrupa'yla Uzak-doğu arasındaki İpek Yolu, diğer yandan Arap yarımadasıyla Karadeniz'in kuzeyi arasındaki ticaret yolları(*) Kürdistan'dan geçmekteydiler. Bu durum, Kürdistan'ı işgal [etme] konusunda bütün istilacıları şevke getiren bir etken olmuştur.

Osmanlılar öncesi Kürdistan yarı-bağımsız veya tam bağımsız birimlerden oluşuyordu. Bu tür yarı-bağımsız birimlerin başında genellikle melik, bey, vb. isimlerle adlandırılan bir egemen bulunurdu. Bu egemen bey, bağımlı bulunduğu

*) Bu ticaret yolunun önemi hakkında Mustafa Akdağ'ın Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi adlı eserine bakınız.

devlete (ki, bu sık sık değişirdi) her yıl belli bir vergi verir ve padişah kendi toprakları yönünde sefere çıktığında, merkezi ordunun yanında sefere çıkardı. M. Akdağ'ın Selçuklular dönemine ait incelemelerinde bu husus gayet açık biçimde izah edilmiştir.

Kürdistan'ın kendi içinde özerk[lik] taşıyan bu yapısı, Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra da uzun bir süre varlığını korudu. Göçebe, yarı-göçebe ve yerleşik olmak üzere çok çeşitli bir yapı arz eden Kürt toplumu üzerinde sömürgeci bir denetim sağlanamadı. İktisadi ve siyasi tasarruf yerel beylerin elindeydi. Bu beyler devlete karşı özerk bir statü [sahibi]ydiler. Ve yukarıda belirttiğimiz türden çeşitli yükümlölükler altında bulunuyorlardı.

İmparatorluğun en görkemli döneminde (toprakların genişliği açısından konuşuyoruz, yoksa iktisadi ve toplumsal yapı açısından bu dönem bir çöküş dönemidir) Rumeli {s. 45} yakasındaki seferler durdurularak Doğuya yönelinildi. Sefer politikasındaki bu değişiklikler ve nedenleri konumuzu birinci derecede ilgilendirmediği için detayına girmeyeceğiz. Buna rağmen konuyla ilgili olarak şunu belirtelim ki, İmparatorluğun doğuya yönelmesinde burnunun dibindeki Kürt aşiret reislerinin dize getirilmesi ve Kürdistan'ın kalan bölümünün de işgal edilmesinden oluşan Kürdistan sorununun halli gibi bir sebep de vardı. Bu anlamıyla Çaldıran savaşı Kürdistan'ın kimin tarafından sömürgeleştirileceği sorununu çözmek amacıyla girişilmiş bir savaştır. Savaşa yön veren iktisadi olgu budur. Şiilik, Sünnilik gibi kavramlar, savaşın ideolojik cephesini oluşturur; ve bu ideolojik unsur Kürdistan'ın ilhak edilmesi amacıyla savaşan iki güç (Osmanlılar ve İranlılar) tarafından kullanılmıştır. Kürdistan halkı birbirine kırdırılmış ve sonuçta Kürdistan'ın büyük bir bölümü Osmanlıların denetimine geçmiştir.

Ne var ki Çaldıran savaşıyla gerçekleşen Osmanlı işgali de Kürdistan'da sömürgeciliği gerçekleştiremedi. Çünkü Kürt aşiret reisleriyle Osmanlılar arasındaki ilişki Şeyh İdris-i Bitlisi aracılığıyla sağlanmış bulunan antlaşma çerçevesinde

düzenlenmişti. Bu antlaşmaya göre Kürt feodal beyleri kendi içlerinde özerk bir statüde bulunacaklar, bu özerkliğe karşılık Kürt aşiret reisleri İranlıların saflarında yer almayacaklar ve muhtemel bir İran saldırısında olduğu gibi, padişahın bu bölgeye yaptığı seferlerde de onun yanında yer alacaklardı.

Savaştan zaferle çıkmış olan Yavuz Selim'in böyle bir antlaşmayı kabul etmesinin altındaki temel neden, sanırız Osmanlı-İran çekişmesiydi. Her ne kadar İranlılar Çaldıran'da yenilgiye uğratılmışlarsa da, İran imparatorluğu, hâlâ Orta-doğu'daki en büyük güçlerden biriydi ve her durumda Osmanlılar için tehdit unsuruydu. İran, Osmanlılarla olan mücadelesinde her zaman cepheyi içerden çökertebilmek amacıyla Kürtlere el atabilirdi. Aşiret reislerine yapılacak daha cazip teklifler, ya da bunların Osmanlılarla olan ilişkilerindeki olumsuzluklar, bu güçleri Osmanlılardan koparabilirdi. Bu açıdan durum oldukça nazikti. Yapılan antlaşma bütün bu dengeler çerçevesinde gerçekleşmişti.

Süreç, Osmanlıların Kürdistan üzerindeki denetimlerinin artması yönünde gelişti. Uzun yıllar süren doğu seferleri en nihayet 1639'da Kasr-ı Şirin'de yapılan {s. 46} antlaşmayla sonuçlandı. Bu tarih, Kürdistan'ın geçmişindeki belli başlı dönüm noktalarından biridir.

Kasr-ı Şirin antlaşmasıyla olan neydi? Bu antlaşmanın belirgin özelliği, Osmanlı-İran sorununu kalıcı biçimde çözmüş olmasıdır. Uzun yıllar birbirleriyle savaşan taraflar güçten düşmüşlerdi. Özellikle Osmanlılar açısından bu dönem Fetihlerde duraklamanın baş gösterdiği bir dönemdi. İmparatorluk, kısa bir süre sonra kaçınılmaz gerilemesine başlayacaktı. Dış cephelerde en görkemli zaferlerin elde edildiği dönemlerde bile, ülke içinde meydana gelen sınıf savaşımı ve karışıklıklar, Osmanlıları içten içe çökertiyordu. Özellikle Celali İsyanları adıyla bilinen uzun dönem, içerde devlet otoritesinin yok olduğu; büyük karışıklıklar ve isyanların süreklilik arz eden bir sistem haline geldiği bir dönemdi. İçerdeki ve dışarıdaki olumsuzluklar sonucunda giderek güçten düşen İmparatorluk, artık kendine pahalıya mal olan

doğru seferlerini sonlandırmak zorundaydı. Doğuda kalıcı bir sınırın çizilmesi ve kesin bir anlaşmaya varılması, imparatorluğu sadece, artık astarı yüzünden pahalı hale gelmiş bulunan seferlerden kurtarmakla kalmayacak, öte yandan İran kozunu yok etmiş olması itibarıyla Kürt feodal beylerini daha kolay denetim altına almak ve giderek Kürdistan'ı sömürgeleştirebilme olanaklarını da yaratacaktı. İşte Kasr-ı Şirin antlaşmasının Kürdistan açısından anlamı budur. Nitekim antlaşmanın imzalanmasıyla çizilen sınırdan iki taraf da ziyadesiyle hoşnut olmuş olacak ki, İmparatorluğun diğer sınırları defalarca değişikliğe uğramasına rağmen, İran sınırı yüzyıllar boyunca sabit kalmış ve T.C. devletinin kurulmasından sonra da varlığını muhafaza etmiştir. Kürdistan'ı doğu-batı temelinde ikiye bölen bu sınırın statikliği özellikle dikkat çekmekte olup, Osmanlılarla İran'ın Kürdistan politikası üzerinde tam bir uyum teşkil etmiş olduklarına işaret etmektedir.

Kasr-ı Şirin antlaşmasıyla [birlikte] daha evvel İdris-i Bitlisi'nin aracılığıyla varılmış olan antlaşma bozul[muş ol]du. Devlet, Kürdistan'a daha sıkı bir müdahaleyle mevcut özerk yapıları yoketmeye yöneldi. Tımar sistemi Kürdistan'da yaygın biçimiyle uygulandı.

Burada dikkat çekmek istediğimiz önemli bir husus da şudur: Kimileri, Kürdistan'daki feodalizmin neden olduğu çeşitli biçime ilişkin görünümlere aldanarak {s. 47} Kürdistan'ın, anılan dönemde de özerk olduğu yolunda birtakım yanlış sonuçlara varmaktadırlar. Feodal toplum birbirlerinden yalıtık ekonomik birimlerden oluşur. Bu, onun yapısında var olan bir şeydir. Bu yalıtılmışlık, görünüşte belli bir özerk biçimi andırır. Ancak feodal dönemdeki özerklikten bu anlaşılmamalıdır. Bu durumda imparatorluğun en merkezi bölgelerinin, diyelim Ankara'nın ya da Bursa'nın bile, özerk oldukları gibi bir durum ortaya çıkar ki, bu saçmadır. Kendi kendine yeterlilik ve çevreden yalıtılmışlık, feodal ekonominin doğasında mevcuttur. Bunu özerklikle karıştırmamak gerekir. Adı geçen dönemde özerklik kendi iç işlerinde hükümlanlığı ifade eder. Kürdistan'daki bu iç hükümlanlık ise Kasr-ı Şirin

ile sonlandırılmıştır. Tarihçi M. Emin Zeki bu hususu özellikle belirtir. Zaten aksini iddia eden yazarlar günümüze kadar M. Emin Zeki'nin ileri sürdüklerine karşı ortaya herhangi bir belge koyamamışlardır. Ayrıca olayların kendi gelişim mantığına baktığımızda da İranlılarla uzun süreli bir antlaşmaya varmış olan Osmanlıların sürekli sorun yaratan Kürdistan meselesini tümünden halletmeye yönelmelerinin önünde herhangi bir engel kalmadığı gibi böyle bir yönelişi İmparatorluk açısından doğal ve zaruri saymak gerek.

Kürdistan'da 1639'la birlikte başlayan ilhak, sadece siyasi alanla (mevcut özerkliğin kaldırılması) sınırlı değildir. Ona paralel olarak iktisadi ilhak da gerçekleştirilmiştir. Zaten siyasi ilhakin amacı da budur. Yani tam iktisadi denetimi ve sömürüyü sağlamak, sömürgeciliği gerçekleştirmek. Bu amaçla Kürdistan'da iktisadi sahada belirgin değişiklikler yapıldı veya eskiden beri var olan çeşitli kurumlar iyice pekiştirildi.

Bu alandaki en önemli olay tımar rejiminin uygulanmaya sokulmasıdır. Toprakların mirileştirilmesi, elbette ki yerel beylerin özerk yapılarını yok etmekle mümkün olacaktı. Bu açıdan miri rejimin yerleştirilmesine karşı bir muhalefet, bir hoşnutsuzluk şu veya bu düzeyde, ama her zaman mevcuttu. Pek çok durumda bu, çeşitli isyanlara neden oluyordu. Söz konusu isyanlar ileriki süreçte birtakım değişikliklere uğramak suretiyle (özellikle 19.yy.ın ikinci yarısında) ulusal biçimler almaya yöneleceklerdir. Konunun bu yanına ileride değineceğimiz için girmiyoruz.

Toprağın mirileştirilmesi, onun üzerinde yaşayan serflerin padişahın kulu (ye da reaya) olmaları sonucunu doğurdu. {s. 48} Daha evvel aynı ilişki serfle yerel feodal bey arasında söz konusuydu. Fakat bu durum, yeni dönemde yerel feodal beylerin serfler üzerindeki etkilerinin tümüyle kalkmış olduğu anlamına katıyetle gelmez. Kürdistan'daki aşiret vb. kurumlar[ın varlığı], toprak ağalarının köylülerle bağının salt iktisadi temellerde değil, iktisat-dışı birtakım temellerde de gelişip pekişmesi sonucunu doğurmuştur. Ayrıca miri toprak

rejiminin yerleştirilmesi eski toprak ağalarının egemen sınıf niteliğini sarsmamıştır.

İmparatorluğun bünyesinde genel olarak ağır bir nitelik taşıyan vergi yükü Kürdistan'da katmerli bir biçim almaktaydı. Diyarbakır, Malatya gibi birtakım şehirlerin Kanunname'lerinde belirtilen resmi vergilerden yapılan hesaplamalar, Kürdistan köylüsünün alınterinin nasıl acımasızca talan edilmiş olduğunu ortaya koymuş bulunmaktadır. [Ancak] olanaksızlıklarımız sebebiyle burada detaylı bilgi veremiyoruz. Sadece genel planda şunu belirtmekle yetineceğiz. Kürdistan'da her dönem bir talan var olagelmıştır; ve bu talan ye açık angarya ile ye da türlü bahanelerle alınan ve koyanların bile sayısını unuttukları ölçüde kabarık olan vergilerle yürütülmüştür. Belirtmeye gerek yok ki, Kürdistan'daki vergilendirme sistemi, sömürgeciliğin her dönemindeki niteliğine uygun özellikler göstermiştir.

Osmanlıların Kürdistan'daki feodal sömürgeciliğini böyle özetlemiş bulunuyoruz. Feodal dönemdeki sömürgeciliği noktalamadan evvel, bir konuya daha değinmek gerekiyor. Yukarıda, söz konusu dönemde hem Kürdistan'ın, hem de Osmanlıların feodal toplum biçimini yaşamakta olduklarını belirttik. Yine daha evvelki bölümlerde bir toplumun bir başka toplumu sömürgeleştirebilmesinin ön şartı olarak üretici güçlerin gelişim düzeyi itibarıyla sömürgeleştireceği toplumdan daha ileri olması koşulundan bahsettik. Bu durumda şöyle bir soru haklı olarak sorulabilir: Madem ki hem Osmanlılar hem de Kürdistan feodal toplum aşamasındadırlar, o halde, üretici güçlerin gelişmişlik düzeyi açısından aralarında bir farklılık yoktur. Peki bu durum sömürgeciliğin gerçekleşmesinin önünde engel değil midir?

Böyle bir soruya olumlu cevap vermek mümkün değildir. Sebebi kısaca şu: Herhangi bir toplum biçimi içinde yer alan farklı farklı toplumlar, pekâlâ aynı toplumsal sistemin farklı düzeylerinde bulunabilirler. Örneğin konumuzla ilgili olduğu için feodalizm üzerine konuşacak olursak, söz konusu toplumlardan biri {s. 49} feodalizmin yeni geliştiği başlangıç dönemini

yaşarken, diğeri feodalizmin kapitalist topluma en yakın evresinde, yani kapitalizme geçiş süreci olan ilkel birikim dönemine oldukça yakın bir aşamasında bulunabilir. Bu durumda, kabul edilir ki, ikinci toplum üretici güçlerin gelişmişliği, sınıf ayrışması ve mücadelesiyle toplumsal işbölümünün gelişme düzeyleri noktalarında birincisinden daha ileri bir yerdedir. Ve bu da sömürgeciliğin gerçekleşmesini mümkün kılar. Her ikisi de feodal toplumu yaşamakta olan Osmanlılar ile Kürdistan arasında da böyle bir ilişki mevcuttur.

Feodal sömürgecilikle ilgili bu son noktayı da izah ettikten sonra Osmanlı tarihini ve sömürgeciliğini izlemeye devam edebiliriz. Osmanlı tarihçilerinin gerileme devri olarak adlandırdıkları dönem, toplum yapısında hızlı birtakım değişiklikleri içerir. Sömürgecilik, sabit, değişmez bir olgu olmayıp, kendini meydana getiren koşullar tarafından değişikliğe uğratılan bir olgu olduğu için, merkezdeki toplumsal değişmelerin dikkatle izlenip, bunun sömürgecilik üzerindeki etkilerini titizlikle tespit edilmesi gerekir. Kaba bir bakışla Osmanlılarda gerileme devriyle birlikte belirginleşen sürecin, ilkel birikim süreci olduğu ileri sürülebilir. Muhakkak ki bu sürecin ortaya çıkması bir günde olmamıştır: Genel olarak gerileme devri adıyla bilinen dönemin çok öncesinden itibaren bu yönde birtakım gelişmeler mevcuttu. Ancak sürecin belirgin nitelik kazanması, gerileme dönemine denk düşmektedir. Lale devri ve bu devrin lüks ve sefasında heba edilen hazineler ilkel birikimin ifadesidirler.

Osmanlılarda ilkel birikim sürecinin başlamasını somut istatistiklere dayanarak verebilme imkânından yoksun bulunuyoruz. Ancak bu sürecin oluşumunu ve zorunlu sonuçlarının ifadesi olan çeşitli toplumsal olguları gözlemleyebilmemiz pekâlâ olanaklıdır.

Daha yukarıda ilkel birikimin genel özelliklerinden söz ederken bu dönemin kapitalizme geçiş için bir ön aşama, bir köprü olduğunu belirtmiş ve bu dönemde kapitalist üretimin gerçekleşebilmesi için gerekli üç koşulun yaratıldığını geniş

biçimde izah etmiştik. Bu nedenle konuya yeniden girmeye gerek yok. Ancak ilkel birikim döneminin bütün toplumsal özelliklerini orada belirtememiştik. Burada sadece bu {s. 50} özelliklere değinmekle yetineceğiz. Bu özelliklerin belli başlıcaları şunlardır:

Bu dönemde toprak, alım-satım işlemlerine daha fazla konu olmaktadır. Toplumsal zenginliğin ifadesi artık toprak değil, paradır. Kimin daha fazla parası varsa, itibarlı ve etkin olan odur. Böylece tefecilik ve ticaret bu dönemin popüler iki mesleğidir. Çünkü servet yığmanın etkili araçlarıdır.

Para ekonomisinin gelişmesine paralel olarak vergiler dahil olmak üzere ekonomik sürecin bütün unsurlarında belirgin değişiklikler göze çarpmaktadır. Aynı (ürün) rant giderek kaybolmakta, yerini para ranta bırakmaktadır. Vergilerin para olarak ödenmesi zorunluluğu, köylüleri para bulmaya itmektir ki, bu olay, sonuçta birçok köylünün köyünden kopmasına neden olmaktadır.

Yine ilkel birikim döneminin belirgin göstergelerinden biri de kamu borçlanmalarıdır. Bu dönemde devlet dara düştükçe büyük servet sahiplerinden borç almaktadır. Borçların karşılığı olarak devletin altına girdiği yükümlülükler, toplumsal koşullara bağlı bazı değişiklikler arz etse bile görülen yaygın biçim, devletin çeşitli gelirlerinin belli sürelerle alacaklılara satılması usulüdür. Bu şekilde devletin çeşitli kaynaklarını ele geçirmiş olan mültezimler en olmadık sömürü yöntemlerine başvurmakta, halkı [soyup] soğana çevirmekte ve servetlerini genişletmektedirler.

Osmanlı imparatorluğu, adını andığımız dönemde yukarıda anlattığımız süreci bütün detaylarıyla olmasa bile, etkin biçimde yaşamıştır. Kırsal alanlarda, çevirme adını verdiğimiz yöntemle toprakların etrafının çitlenerek buraların geniş koyun sürülerinin beslendiği meralar haline dönüştürülmesi ve buna paralel olarak kır nüfusunun şehirlere sürülmesi olayı sadece İngiltere’de değil, diğer pek çok ülkenin yanı sıra Osmanlılarda da yaygın biçimde yaşanmıştır. Prof. Mustafa Akdağ, Celali isyanlarını konu edindiği ünlü eserinde [“Türk

Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası -Celali İsyânları” adlı çalışma kastediliyor] bu isyanların toplumsal temellerini araştırırken, adını andığımız olguya çok geniş örnekler sunmaktadır. Devletin ileri kademelerindeki paşa ve beylerin (ricâl) her bölgedeki en verimli arazileri nasıl ele geçirip meralara dönüştürdüklerini ve bu olayın etkisiyle her geçen gün artan sayıda insanın çifti çubuğu bırakarak (çift bozanlık ederek) nasıl büyük şehirlere göç ettiklerini anlatmaktadır. Kırdan köye bu gücün neden olduğu serserilik, ayyaşlık, ahlaksızlık {s. 51} vb. toplumsal çöküntüler hiç de İngiltere’den veya ilkel birimi yaşayan başka herhangi bir ülkedekinden geri değildir. Fark şuradadır ki, Avrupa’da kırdan kente sürülmüş insanlar, yavaş yavaş şehirdeki sanayi tarafından yutulmuş ve işçi sınıfı haline dönüştürülmüşlerdir. Osmanlılarda ise andığımız başıbozuk levent birikintilerini emebilecek bir sanayi ve kısa sürede böyle bir sanayileşmeyi yaratabilecek dinamikler ve yapısal değişiklikler mümkün olmadığından, leventler, daha evvelki bölümlerde anlattığımız üzere, sınırlara [doğru] sürülmekte veya fethedilen yabancı topraklara yerleştirilmek suretiyle eritilmekteydiler. Böyle bir boşalma yolunun mümkün olmadığı ya da sınırlı olduğu zamanlarda ise, söz konusu başıboş insanlar, çeşitli gruplaşmalar yaratarak iç karışıklığa neden olmuşlar, çoğu zaman yerel feodal beylerin merkezi iktidara [karşı] yürüttükleri egemenler arası sınıf savaşımının erleri durumuna gelmişlerdir. Aslında levent birikintilerinin sınırlara atılması mekanizması, bir başka açıdan bakıldığında kapitalistleşmenin önünde engelleyici bir kurum olarak belirginleşmektedir. İşin bu yanının incelenmesi ayrı bir konudur. Bu nedenle konuya girmeyeceğiz.

İlkel birikimin yarattığı çeşitli oluşumları aktarmaya devam edelim. Yukarıda, tefeciliğin, faizciliğin ve ticaretin bu dönemde olağanüstü arttığını belirtmiştik. Osmanlı tarihi incelendiğinde, andığımız dönemlerde, tefeciliğin (muraba-hacılığın) alabildiğine geliştiğini, kırsal alandaki korkunç faiz sömürüsü sonucu “büyük sermaye sahibi ‘rihaburların’ türediğini görüyoruz.” (M. Akdağ, Celali İsyânları adlı eser)

Elbette aynı madalyonun [öteki yüzü], korkunç bir yoksullaşma ve sefalettir. Öyle ki durum vahimleşince hükümet işe el atmak zorunda kalınış ve faiz oranlarının keyfilikten kurtarılması için resmen % 11'lik bir oran tespit ederek her türlü faiz işlemlerinin bizzat kadı huzurunda görülmesi gerektiğini ilan etmiştir.

Tefecilik ve faizcilikle uğraşanların sosyal kimliklerine baktığımızda, bunların, yeniçeri ağası, kapukulu süvarisi vb. gibi orta tabakadan kimseler olduğu gibi, eskiden bizzat ticaretle uğraşan ye da dirlik sahibi feodaller olduğunu görüyoruz. Bu durum ilkel birikime ilişkin çizilen genel şemayla uygunluk arz etmektedir. (M. Akdağ'ın age. bakınız.)

Söz konusu dönemde servet biriktirmenin yollarından biri de yukarıda {s. 52} zikrettiğimiz gibi aynı ranttan para ranta geçiştir. Vergilerini parayla ödemek zorunda kalan köylüler, ister istemez daha fazla oranda topraklarından kopmak zorunda kalınışlardır. Bu durum para ekonomisinin gelişmesine yol açmıştır. İmparatorluğun çeşitli bölgeleri giderek artan bir oranda dünya pazarına katılmaya başlamışlardır.

Kamu borçlanmaları olgusuna gelince, Osmanlılarda bu süreç çeşitli biçimlerde görülmüştür. İltizamı usulü adı verilen sistem bu ilişkinin ifadesidir. Bunun gelişimini şöyle izah edebiliriz.

16. yy.ın sonlarına doğru, devletin gelirlerinde yabancı işgal ve talanın duraklamasına paralel olarak bir azalma olmasına karşılık, harcamalarında büyük artışlar görülmeye başlanıyordu. İmparatorluk sınırlarının ölçüsüzce genişlenmiş olması sebebiyle, kazanç elde etmek için girişilen seferler bile, artık zararlı kapanır olmuşlardı. Çünkü merkezi ordunun savaş alanına varabilmesi için onbinlerce kilometrelik yol kat etmesi gerekiyordu. Bu da korkunç bir israfa neden oluyordu. Öte yandan Saray ve çevresindeki egemen sınıfın lüks ve şatafatı hazineyi kemiren bir diğer önemli etkendi. Bütün bu sebeplerle hazine her geçen gün açık veriyor ve devlet, zaman zaman, beslediği merkezi ordunun maaşlarını bile dağıtamaz duruma düşüyordu. Bu durumda açığın kapatılması için iki yol vardı. Birinci yol, düşük vezinli para bastırmak, yani piyasadaki

para miktarını şişirmek. Bu çözüm yolu Osmanlılarca ilk yıllardan beri uygulanmakta ve enflasyona neden olduğu bilinmekteydi. Bu nedenle özellikle 16.yy.dan sonra düşük vezinli para basmanın eskisi gibi revaçta olmadığını görüyoruz. Bunun yerine ikinci yol olarak devlet gelirlerinin peşin bir fiyatla [başkalarına] devredilmesi usulüne başvuruldu. Çünkü artık devlete borç para verebilecek ölçüde servet sahibi insanlar bulunmaktaydı. Devlet, belli vergi gelirlerini peşin para almak suretiyle bu tefecilere ye da bankerlere bırakıyordu. Böylece sürekli ve istikrarlı bir gelir elde edilebiliyordu.

Devletin gelirlerini ele geçiren zenginlere gelince, bunlar kendi aralarında anlaşıyorlar ve diyelim tutarı beş milyon akçe olan bir yerin vergi gelirini üç milyon akçe gibi gösteriyorlar. Böylece iki milyon akçeyi bedavadan ceplerine indirdikleri gibi, mültezimliğini yaptıkları yerde çeşitli hile ve zorbalıklara başvurarak gerçek değerinden fazla vergi toplamak suretiyle ikinci bir kazanç elde ediyorlardı. {s. 53}

Devlet vergi toplama işinde devreden çıkmış olduğu için, mültezimlerin zorbalık ve soygunlarına müdahale edemiyordu. Zaten müdahale edebilmesi de mümkün değildi. Çünkü söz konusu mültezimler ye devletin belli kesimlerinde görev almış saygın paşalar veya beylerdi, ye da yerel devlet teşkilatı her zaman bu soygunun bir parçası durumunda olduğu için, döndürülen dolaplara karşı çıkması beklenemezdi.

Devletin vergi gelirlerini belli bir miktarda peşin parayla özel şahıslara devretmesi işine iltizam, devletin vergi gelirlerini satın alan kişiye ise mültezim adı verilmekteydi. İltizam usulü sayesinde tefeci ve bankerler servetlerine servet katmışlardır. Öyle ki kişisel varlıkları itibarıyla devletin hazine-siyle boy ölçüşebilen insanlar bile vardı. (Lale devrinin lüks ve şatafatını besleyen kaynak böylece izah [edilmiş] bulunuyor.)

Bütün bu olgular, bize, Osmanlılarda bir ilkel birikim sürecinin yaşanmış olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak rahatlıkla tahmin edileceği üzere, bu süreç, bütünüyle Avrupa'daki biçimde gelişip berraklaşarak varması gereken yere varamadı. Çünkü Osmanlı toplum yapısı çok tutucu ve

çözölmeye karşı büyük dirençler yaratabilecek kurumlarla çevriliydi. Adeta bir zırh gibi toplumsal yapıyı sarmış olan bu kurumlar, her türlü yenileşme ve gelişmeyi denetim altına alıyor ve çoğunlukla boğuyordu. Bu tutucu sistemin işleyişini temel kurumlarıyla birlikte izah etmek başlı başına bir inceleme konusudur. Burada gerek olanaksızlıklarımız, gerekse de esas konudan uzaklaşmaya neden olacağı için böyle bir çabaya girmeyeceğiz. Bizi ilgilendiren esas konu merkezdeki izah edilen ilkel birikim sürecinin Kürdistan'daki toplumsal yapı ve sömürgecilik üzerindeki etkileridir.

İlkel birikimin Kürdistan'daki toplumsal yapı ve sömürgecilik üzerine olan etkilerini detaylı biçimde inceleyebilecek imkânlarımız yoktur. Genel belirlemeler çerçevesinde şunlar söylenebilir: Paranın, toplumsal zenginliğin esas ifadesi haline geldiği bu dönemde yukarıda belirtildiği üzere vergiler artık aynı olarak değil, para olarak toplanmaya başlanmıştır. Bu durum genelde olduğu gibi Kürdistan'da da para ekonomisinin gelişmesine sebep olmuştur.

O dönemde Kürdistan'ın belli illerinde yaygın bir şehir hayatının varlığını biliyoruz. Özellikle Kuzey Kürdistan'daki canlı şehir yaşamının önemli nedenlerinden biri kanaatimizce anılan bölgelerde {s. 54} yaşayan Ermenilerle ilgilidir. Kürdistan'ın kuzeyi, bilindiği gibi, Ermeni nüfusun yoğun olarak var olduğu bir bölge idi. Ermenilerin milliyet olarak en temel özellikleri ise ticaret ve zanaatçılıkta çevre halklarına göre daha ileri bir seviyede bulunmaları ve canlı bir şehir yaşamı yaratmış olmalarıdır. Ermenilerle Kürtlerin yüzyıllar boyunca iç içe yaşamış olmalarının, Kürdistan'daki el zanaatlarının ve ticaretin gelişmesi üzerinde etkide bulunduğu kesindir. Merkezdeki ilkel birikimin Kürdistan üzerindeki etkisi, önceden oluşmuş bu şehir yaşamının daha da canlanması yönünde olmuştur. (*) Nitekim daha sonraları Osmanlılar

*) Öte yandan, anılan dönemlerde Kürdistan'daki şehir yaşamı başka faktörlerin de etkisiyle olumsuz yönde etkilenmekteydi. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: Ümit Burnu'nun keşfedilmesiyle birlikte İpek Yolu eski önemini yitmişti. Bu da Kürdistan'daki şehir yaşamı

Avrupa'nın yarı sömürgesi durumuna düştüklerinde buna paralel olarak Kürdistan'da var olan canlanma daha ileri boyutlara varacak ve bu da ilk ulusal özlemlere sahip güdük direnme {s. 55} hareketlerinin doğmasına neden olacaktır.

Osmanlılar, ilerleyen süreçte ilkel birikimi kapitalizme vardiıramadılar. Bunun sebebi sadece iç engeller olmadığı gibi, sadece dış engeller 'de değildir. Sorun esas konumuzu ilgilendirmedığı için bu kadarla kesiyoruz.

İmparatorluğun son [dönemlerine] doğru iyice hastalanan koca gövde, kaçınılmaz olarak Avrupa kapitalizminin kısıkcısına girdi. Avrupa'daki genç ve hırslı kapitalizm, hızla dünyaya açılmakta ve yeni pazar alanları aranıyordu. Daha önceki paragraflarda incelediğimiz iktisadi zorunluluklar, Avrupa'nın, diğer dünya halklarının zararına dünyayı tek bir pazar biçiminde örgütlemesi sonucunu doğurdu. Avrupa'nın bu yöndeki faaliyetlerinin artmasına paralel olarak İmparatorluk, giderek artan ölçüde kapitalizmin girdabına kapılıyor, siyasi ve iktisadi bağımsızlığını yitiriyordu. Kapitülasyonlar, tek taraflı ticari antlaşmalar vb. mekanizmalarla gelişen süreç, nihayetinde Osmanlıların yarı-sömürge bir ülke durumuna dönüşmesiyle sonuçlandı. İngilizler 1838'de imzaladıkları antlaşmayla pek çok ayrıcalıklar elde ettiler. Üstelik elde ettikleri ayrıcalıklardan diğer Avrupa ülkelerinin yararlanmasını da aynı antlaşmayla sağladılar. 1838 antlaşması, esasta serbest ticaretin şartlarını hazırlamıştı. Ardından gelen Gülhane Hatt-ı

na olumsuz etki ediyordu. Aynı biçimde Arabistan'la Kafkaslar ve Karadeniz'in kuzeyi arasındaki ticaretin yolları da değişmişti. Eskiden Kürdistan'dan geçen bu ticaret yolu, artık Avrupa'ya kaymış bulunuyordu. Ünlü Alman ticaret tekelleri Avrupa'nın batısı ve güneyi ile Rusya ve Kuzey-doğu Avrupa arasında o çağın koşullarında mükemmel sayılabilecek bir ticaret ağı kurmuşlardı. Bir diğer olumsuz etken şudur: İmparatorluğun batı kapitalizminin dümen suyuna kapılmasını takiben Avrupa'nın mamul maddeleri, pazarı istila etmeye başlamış ve bu da Kürdistan'daki zanaatçılığın gerilemesine neden olmuştu. Özellikle İngiliz dokuması, dokumacılığı büyük ölçülerde geriletirken, başta demir ürünleri olmak üzere (saban vb.) bol miktarda Avrupa maden ürünlerinin ortalığı kaplaması sebebiyle demircilik, bakırcılık gibi çeşitli zanaat kolları da belli bir gerilemeye uğradılar. İkel birikimin Kürdistan şehir yaşamı üzerindeki canlandırıcı etkilerini sıralarken bu noktaların da gözden kaçırılması gerekmektedir.

Hümayunu ise Batı kapitalizmi yararına kurulan dışa bağımlılığın gerekli kıldığı idari, mali vb. reformları gerçekleştirdi. Sabit bir dönüm noktası olması itibarıyla bu tarihi Osmanlının yarı-sömürge oluşunun başlangıcı saymakta bir yanlışlık yoktur kanaatimizce.

Tanzimatla birlikte imparatorluğun her yerinde ticaret yapma hakkı elde eden Avrupalı kapitalistler, beklendiği üzere, kısa sürede imparatorluğun bünyesindeki sömürge ve bağımlı ülkelere de el attılar. Zaten bu dönemde imparatorluğun batısında ulusal kurtuluş alevleri dört bir yanı sarmıştı. Birçok ülke İmparatorluktan kopmuş bulunuyordu, diğerleri ise kopmak üzereydi. Kocamış feodal sömürgeci devlet, batı kapitalizminin maddi ve manevi desteğini de arkalarına almış olan batıdaki çeşitli ulusların ulusal kurtuluş mücadeleleri karşısında tutunamıyor, her geçen gün toprak kaybediyordu.

İmparatorluğun problemleri sadece Batıda cereyan eden olaylarla sınırlı değildi. Azalan devlet gelirlerine karşılık sürekli {s. 56} artan harcamaları karşılayabilmek mümkün olmadığından devlet, çeşitli iç ve dış [güçlere] borçlanmıştı. Değil borcunu, çoğu kez bir önceki borcun faizini bile ödeyemez duruma düştüğü için de yabancıların İmparatorluk üzerindeki baskı ve denetimleri gittikçe artıyordu. Devlet nefes alamaz duruma düştüğünden, yabancıların bütün dayatmalarını kabul ediyor ve art arda gelir kaynaklarını onların tasarrufuna terk ediyordu. Borçların ödenmesi işlemlerini kontrol [etmek] amacıyla kurulmuş olan Diyun-u Umumiye Dairesi fiilen ekonomiyi yönlendiren merkez durumuna gelmişti.

Adını andığımız bu yarı-sömürgeleşme süreci, İmparatorluğa bağlı halklar üzerinde de çeşitli etkilerde bulundu. İmparatorluğun Avrupa kapitalizminin yarı-sömürgesi olması süreci ile kendisine bağlı sömürgelerde fiili denetimi giderek Avrupalı güçlere kaptırması, ya da başka bir deyişle ifade etmek gerekirse, buraların her geçen gün daha artan bir şekilde Avrupa kapitalizminin girdabına kapılmaları süreci, birbirine paralel olarak gelişti. Eş deyişle bu iki süreç aynı madalyonun

farklı yüzleridir. Bu süreci Kürdistan üzerinde de somut olarak izleyebilmek mümkündür. Ünlü tarihçi Halfin'in "19. Yüzyılda Küdistan Üzerinde Mücadeleler" adlı incelemesi, söz konusu süreç hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Halfin'in adı geçen eseri ile aynı dönemi konu alan diğer belgeler incelendiğinde, başta İngiltere ile Hindistan arasında ticaret yapan çeşitli İngiliz şirketleri olmak üzere Avrupalı pek çok kapitalistin, Kürdistan'da faaliyet yürüttüğü görülebilir. Kürdistan pazarına artık uzun süreden beridir girmiş bulunan yabancı endüstri malları, dokuma tezgahı ile demirciliğe büyük darbe vurmuş, zanaatçıların iflas etmelerine neden olmuştu. Ulaşımın gelişmesine paralel olarak ticaret hacmi büyüyor, bu da toplumsal yaşam üzerinde çeşitli çözücü etki-lerde bulunuyordu.

Ticaretin gelişmesi kaçınılmaz olarak ulusal dürtülere neden olacaktı. Nitekim 1838'lerden sonraki dönemlerde görülen çeşitli direnme hareketlerinde bazı güdük ulusal talepler göze çarpmaya başlıyor. Ancak yanlış anlamalara meydan vermemek için hemen belirtelim ki burada ulaşımın ve buna paralel olarak meta dolaşımının geliştiğini söylerken bununla, gelişmiş bir ticareti, ye da ciddiye alınacak bir {s. 57} kapitalist ilişkiyi kastetmiyoruz. [Anlatmak] istediğimiz, bu dönemde Kürdistan'ın ağır ağır dünya pazarına katılması, kısacası tarih sahnesine çıkması olayıdır.

Bu açıdan, görüldüğünü ifade ettiğimiz çeşitli direnme hareketlerini de bütünlüklü ulusal hareketler olarak değerlendirebilmek mümkün değildir. Bu tür hareketler sömürgeciliğe karşı feodallerin kendi milliyetçi anlayışları dahilinde ve çoğunlukla feodal hükümlanlıkalarını elde etme ve koruma hedefinde giriştikleri mücadelelerdir. Söz konusu mücadelelerin feodallerin önderliğinde ve ciddi bir kapitalistleşme sürecine girilmeden verilmiş olmaları, bunların milli niteliklerini inkâr etmemizi gerektirmez. Bu, ilkin hareketlerin milli bazı hedeflere sahip olmaları sebebiyle ve ikinci olarak feodallerin de kendilerince bir milliyetçiliğe sahip olabilecekleri ve Marksist literatürde "aristokrasinin milli sorunu" adıyla

anılan [türden] bir milli sorun güdebilmelerinin mümkün olması nedeniyle böyledir. Ulusal sorunun özü, halkın kaderini feodal beylerin eline vermektir bu dönemde. Hemen hemen bütün Doğulu toplumlarda gözlemlenebilen bir olgudur bu husus. Sadece Gürcistan, Vietnam ye da Afganistan'da görülen hareketler, söylediklerimizi kanıtlamak için yeterlidir.

Bu sebeple bazı çevrelerin ileri sürdüğü ve andığımız dönemdeki direnme hareketlerinin, önderliğin feodallerden müteşekkil bulunması ve çoğunlukla dar bölgelerle sınırlı kalması nedeniyle (çoğunlukla diyoruz, çünkü bazıları Kürdistan'ın büyük kesimlerini kucaklamış ye da o yönde eğilim göstermiş isyanlardır) [bu hareketlerin] ulusal hareket sayılmaması yolundaki düşüncelerine katılmıyoruz. Bizce bu hareketler feodallerin güdebileceği çerçevede de olsa bir milli amaç güdüyorlardı. Kaçınılmaz evrimleri de gerçek ulusal hareketlerin oluşumu yönündeydi. Nitekim aynı çevrelerin ulusal hareket olarak değerlendirdikleri daha sonraki dönemlerin direnme hareketleri, çoğunlukla, adını andığımız bu hareketlerin zemini üzerinde ve [bu hareketlerin öncülüğünü yapan] güçlerin mirasçılarının önderliğinde gerçekleşmiştir. Bu hareketler, ulusal hareket olarak değerlendirilmedikleri taktirde ileri sürdükleri güdük de olsa çeşitli ulusal taleplerini izah etmek mümkün olmaz.

Söz konusu hareketler kesinlikle ulusal hareket çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu durum anılan hareketlerin olumsuzluklarının törpülenerek, ideal ulusal hareketler olarak görülmesi anlamına gelmez. Ulusal hareketler, bilindiği {s. 58} üzere, değişik biçimler halinde açığa çıkabilirler. Bu, bütünüyle ulusal baskının niteliğine ve verili koşullara bağlı bir olaydır. Tarihte yozlaşarak çok ilginç biçimler kazanmış ulusal hareketler hiç de az değildir. Stalin, bir makalesinde dükkan tabelaları uğruna mücadele biçiminde yozlaşmış çeşitli ulusal hareketlerden bile bahsetmektedir. Bu nedenle herhangi bir hareketin ulusal hareket olabilmesi için, ideal ölçütlere sahip olması beklenmemelidir.

Kürdistan'da adını andığımız dönemde görülen hareketler

de bu çerçeve içinde değerlendirilmelidir. Sömürgeci baskı, [Kürt] feodallerin hükümranlıklarına yöneldiği için isyan etmekteydiler; ve isyanları, somutta, sömürgeciliği hedefliyordu. Çoğunlukla tüm ulus ölçeğinde genişleyemiyor, belli bölgelerle, hatta bazen belli aşiretlerle sınırlı kalıyorlardı. Ancak, sadece yerellik, bir hareketin ulusal hareket olmadığına kanıtı değildir. Kaldı ki bu dönemi bazı isyanları, demin de belirttiğimiz gibi, Kürdistan'ın tümü olmasa bile esasını kucaklayacak ölçüde geniş eylemler halinde gelişmiş ve bütün bu büyük bölgelerde hükümranlılık taleplerini ileri sürmüşlerdir. Köylü kitlelerinin bu hareketlere katılmış olması, anılan hareketlerin basit derebeyi eylemleri olmadığına bir diğer kanıtıdır. Köylülerin böyle bir isyan karşısında ilgisiz kalmayıp etkinleşmeleri uluslaşmanın uç vermiş bulunduğu kanıtıdır.

Bu sürecin iktisadi temellerini yukarıda genel hatlarıyla aktarmıştık. Uluslaşma, bir an değil, bir süreç meselesidir. Marxist ulus kavramı, daha evvelki bölümlerde aktardığımız gibi, bu sürecin kapitalizmle başladığını ileri sürer. Ancak bizim gibi ülkelerde kapitalizm kendi iç dinamikleriyle gelişmediği için bu oluşumu, Batıda görüldüğü biçimiyle ideal ölçütler içinde gözlemleyebilmek mümkün değildir. Bu [durum], Avrupa kıtası dışındaki hemen bütün halklar açısından geçerlidir. Bizde uluslaşmaya yol açan faktörler, daha önce kısıtlı biçimiyle var olan ticaretin, ülkenin dünya pazarının parçası haline gelmesine paralel olarak artması ve sömürgeci zulmün genel olarak halkı işgalcilere karşı tek bir cephede toplaması olgularının yanı sıra, varlıklarından bahsedilebilirse, Batıdaki burjuva fikirlerden esinlenmiş ve genellikle feodal aristokrat aile çocuklarından oluşan, deyim yerindeyse yarı-feodal, yarı-burjuva kafa yapılı aydınların varlığıdır. Bu faktörler çerçevesinde 19. yy.ın son yarısında daha ziyade feodal kılıklı bir {s. 59} milli mesele güdülmüştür.

Kabul etmek gerekir ki, feodal kılıklı da olsa böyle bir mücadelenin güdülmüş olması uluslaşma üzerinde ilerletici bir etkide bulunmuştur. Zamanla, özellikle emperyalizm döneminden

sonra, Kürdistan'da kapitalizm gelişmiş, yeni sınıflar tarih sahnesine çıkmış ve buna paralel olarak uluslaşma ve ulusal hareketin niteliği giderek berraklaşmıştır.

Fakat bizde uluslaşma süreci henüz bitmiş değildir. İçinde yaşadığımız demokratik devrim [süreci] uluslaşmaya ilişkin pek çok görevi yerine getirmekle yükümlüdür. Bu hususu geniş biçimiyle ilerde ele alacağız. Sınıf mücadelesinin gösterdiklerine baktığımızda, oldukça geri bazı halklar açısından uluslaşmanın sosyalizm döneminde bile (tamamen ayrı bir temelde ve kılıkta da olsa) etkin bir süreç olduğunu görürüz.

Gelişip ileriye giden bir süreç olarak ele aldığımızda, Kürdistan'daki uluslaşma süreci andığımız dönemde başlamıştır. Ancak bu dönem, katı feodalizmin egemen olduğu bir dönem olduğu için uluslaşma ve ulusal hareketi kendi gerçek kimliği içinde değil, yabancı kılıklara bürünmüş vaziyette görüyoruz. Sürecin ilerlemesine paralel olarak kapitalizm gelişince, uluslaşma süreci de giderek kendi gerçek niteliğini kazanmaya başladı. Yakın geçmişe kadar yarı-feodal beylerin yanı sıra orta burjuvazi de harekette aktif biçimde yerini aldı. İçinde bulunduğumuz dönemde ise, anılan güçlerin yanı sıra küçük-burjuvazi ve giderek proletarya da uluslaşma süreci içindeki tarihi fonksiyonlarını üstlenmeye ve ulusal hareket içinde işgal etmeleri gereken yerleri almaya çalışmaktadırlar. Uluslaşma süreci ve ulusal hareketteki bu sosyal gelişmeye paralel olarak hareket giderek rayına oturmakta ve daha derin bir demokratik karakter kazanmaktadır. Büyük ihtimalle uluslaşma sürecimiz, Kürdistan'da halk iktidarının kurulmasından sonra da devam edecek ve yepyeni temeller üzerinde varması kaçınılmaz [olan] noktaya, yani ulusların gönüllü birleşmeleri ve kaynaşmaları noktasına ulaşacaktır.

Sonuç olarak, 19. yy.daki direnme hareketlerini ulusal hareket olarak değerlendirmeyen görüşler, uluslaşmanın bir süreç işi olduğunu ve bu sürecin, başlangıçta çok cılız olması sebebiyle yozlaşmış ulusal hareketlerin gelişmesine neden olabileceği gerçeğini göremiyorlar. Uluslaşma ve ulusal

harekette {s. 60} mutlaka ideal ölçütler aramak suretiyle toplumsal ve tarihsel gerçekliğe aykırı bir tutumla dogmatizme düşüyorlar.

Uluslaşmaya ilişkin bu genel teorik çerçeveyi aktardıktan sonra yeniden Kürdistan tarihini izlemeye devam edebiliriz.

Kürdistan'da sözünü ettiğimiz direnme hareketleri, 19. yy.ın sonuna kadar artan bir hızla devam etmiştir. Her biri hakkında geniş bilgiler veremeyeceğimiz bu isyanların belli başlıcaları şunlardır: Babanzade Abdurrahman Paşa isyanı, Abbas Mirza İsyanı, Muşlu Emin Paşa isyanı, Mir Mahmut İsyanı, Bedirhan Bey isyanı, Yezdan Şir isyanı, Nehrili Şeyh Ubeydullan İsyanı (Kaynak, Ş. Süreyya Aydemir, Tek Adam, C. III) Emperyalizmi çağıyla birlikte aralıksız devam eden bu isyanlar içinde yayıldıkları sahanın genişliği ve ileri sürdükleri talepleri[n niteliği] açısından en çok göze çarpanlar, son üç isyandır. 1880'lerdeki Şeyh Ubeydullah hareketi özellikle önemli bir harekettir. Kucakladığı alan itibarıyla, sadece Osmanlılarla sınırlı kalmayıp Kürdistan'ın İran'daki parçasına da sıçramış ve bağımsız bir devletin kurulmasına oldukça yaklaşmıştır.

19. yy.daki bu hareketler emperyalizm dönemiyle birlikte durmamış, tersine giderek hızlanan bir tempoyla devam etmişlerdir. Tarihimizin bu kesitindeki gelişmeleri sağlıklı biçimde kavramak, yüzyılın başlangıcında sonradan emperyalist paylaşım savaşına varacak olan emperyalist gruplar arasındaki rekabet ve dalaşmadan söz etmekle mümkündür. İlerde detaylı incelemesini yapacağımız bu rekabet ve çekişme iki emperyalist grup arasında cereyan ediyordu. Bir yanda dünya pazarlarının çoğunluğunu elinde tutan İngiliz-Fransız emperyalistleri, diğer yanda ise yeni pazar avına çıkmış olan ihtirashlı Alman emperyalizmi ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu vardı. Bu iki güç arasındaki rekabetin odaklaştığı belli başlı merkezlerden biri de Osmanlı İmparatorluğuydu. Çünkü "Hasta Adam" ölmek üzereydi ve bu koca leş paylaşılmalıydı. Durum böyle olunca, gerek İngilizler olsun, gerekse Almanlar olsun Osmanlılar üzerindeki nüfuzlarını arttırmak, denetimlerini sıklaştırmak, ellerindeki mevzileri koruyup rakibin

aleyhine yeni yeni mevziler elde etmek için yoğun bir {s. 61} faaliyete giriştiler. Özellikle İstanbul-Bağdat demiryolunun yapımı hususunda çetin bir rekabet gelişti. Sultan Abdulhamit ve onu izleyen İttihat Terakki döneminde sık sık değişen konumların varlığına rağmen İmparatorluk, sonuçta Almanlarla işbirliğine yöneldi. İmparatorluğun bu yönelişine sebep olan iç ve dış gelişmelerin incelenmesi konumuzu birinci dereceden ilgilendirmedigi için detaya girmeyeceğiz.

Bilindiği gibi emperyalistler arası rekabet ve mücadele barışçı biçimleri aşarak, dünya savaşına vardı. İki temel emperyalist gruplaşma mevcuttu: Bir tarafta, başını İngilizlerin çektiği İngiliz-Fransız-Rus grubu, diğer tarafta ise Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu. İmparatorluk, işbirlikçisi olduğu Almanlardan yana savaşa girmek zorunda kaldı.

Sevr antlaşmasıyla birlikte emperyalistler, Anadolu'yu nasıl paylaşacaklarını tespit etmişlerdi. Bu antlaşma, sözde, Kürtlere de bir özerklik tanımaktaydı! Fakat işin gerçeği, bunun koca bir aldatmaca, bir emperyalist hile olduğudur. Çünkü emperyalistler, tarihin hiçbir döneminde halklara özgürlük bahşetmemişlerdir. Olsa olsa bazı koşullarda menfaatleri gerektirdiği için çeşitli ulusal kurtuluş hareketlerini desteklemişlerdir. Başta İngilizler [olmak üzere], Sevr'e imza koyan emperyalistler de sözde Kürdistan'a özerklik sunarlarken aynı kurala uygun hareket etmekteydiler. Anılan dönemde, Kürdistan Musul-Kerkük petrolleriyle dikkati çekmektedir. İngilizler kapitalist dünyanın önderi olarak, bu petroler üzerinde denetim sağlamak istemektedirler. Nitekim Sevr'le birlikte Irak ve Kürdistan'ın büyük bir bölümü İngiliz boyunduruğuna girmiştir. Bu olay, emperyalizmin Kürdistan'daki fiili işgalinin başlangıcıdır ve Sevr'de dönen dolapların gerçek içeriğini sergiler.

Ne var ki hesapta olmayan Anadolu halkları sahneye çıktılar. Emperyalist köleleştirmeye karşı direndiler. Kemalist hareket, daha evvel de belirttiğimiz gibi, milli burjuvazinin sağcı, üst kesiminin temsilcisi olarak bu direnme hareketlerini

kendi potası içinde eritti. Anadolu'nun emperyalizme başkaldırışı, diğer mazlum milletleri de alabildiğine etkilemişti. Sovyet devriminin de büyük desteğine sahip olarak hareket, kısa sürede emperyalistleri ve onların basit bir maşası olan Yunan işgalcilerini kovdu. Lozan barış görüşmeleriyle {s. 62} sonuçlanan bu süreç, Kürdistan'ın kaderi açısından tayin edici bir devredir. Şimdi bu sürecin gelişimini Kürdistan cephesinden izlemeye çalışalım.

19. yy.daki direnme hareketlerinden söz ederken, bu hareketlerin giderek belirgin ulusal vasıflar [kazan]dıklarını belirtmiştik. Emperyalizmle birlikte Kürdistan'ın daha fazla oranda kapitalizmin girdabına girmesi olgusu, bahsettiğimiz uluslaşma sürecinin giderek güçlenmesine neden olmuştur. [Bu dönemden sonra] Kürdistan'da ulusal hareketler daha belirgin biçimde görülmeye başladılar.

Yeni dönemdeki ulusal hareketlerin en önemli niteliği, açıktan emperyalizme karşı gelişmiş olmalarıdır. Bu olgu, kendini özellikle güney Kürdistan'da ortaya koydu. Çünkü bu bölgeler Musul-Kerkük petrollerini ele geçirmek [amacındaki] İngiliz emperyalizmi tarafından işgal edilmişti. Gelişen bağımsızlık hareketleri ister istemez direkt emperyalizme yöneliyordu. Bu dönemdeki hareketlere en belirgin örnek olarak, Güney Kürdistan'daki Şeyh Mehmudê Berzenci hareketini göstermek mümkündür. Ne var ki tarihimizdeki diğer pek çok isyan gibi bu da en vahşi yöntemlerle bastırılmıştır.

Kürdistan'da o dönemdeki ulusal kurtuluş hareketleri Berzenci hareketiyle sınırlı değildir. Uluslaşma sürecinin ilerlemesine paralel olarak Kürt aydınları, daha savaş başlamadan evvel belli bir örgütlenme yaratmışlardı. Yukarıdaki paragrafların birinde de ifade ettiğimiz gibi feodalburjuva karakter taşıyan bu aydınlar, çoğunlukla aristokrat kökenli olup Batıdaki belli kavramlardan etkilenmişlerdi. Ancak zayıf olan iktisadi ve sosyal temellerine paralel olarak, örgütsel ve ideolojik yanları oldukça zayıftı. Çoğu, gerçek bağımsızlık düşüncesini bile taşımıyordu. Batının burjuva kavramları feodal bir rendeye törpülenip özü boşaltılmış olarak savunuluyordu.

Bu aydınlar, başlangıçta, yoğun biçimiyle Jön-Türk hareketi içinde yer almışlardı. Ancak Jön-Türk hareketinin parçalanmasına paralel olarak kendi kümelenmelerini yarattılar ve Kürt[distan] Teâli Cemiyeti adı altında örgütlendiler.

Kürdistan'ın muhtariyet çerçevesinde örgütlendirilmesi görüşüne sahip olan bu cemiyet, düşüncelerini yaymak için çeşitli yayınlarda da bulunmuştur. Bu arada, ilginç olması itibarıyla, sonraları Türk milliyetçiliğinin {s. 63} en büyük teorisyenlerinden biri [olacak] olan sosyolog Ziya Gökalp'in de önceleri bu oluşum çerçevesinde değerlendirilebilecek çeşitli çalışmalar yaptığını belirtelim.

Kür[distan] Teâli Cemiyeti'nin ileri sürdüğü pasifist programı, zamanla içerden bir muhalefetle karşılaştı. Bazı üyeler daha radikal bir çizgiyi savunmaya başladılar. Bu grup sonraları Hevi adıyla yeni bir örgüt kurdu. Bir gayeleri de sadece İstanbul ile sınırlı kalmayıp Kürdistan düzeyinde örgütlenmekti. Bu amaçla Diyarbakır vb. yerlerde bazı şubeler açarak örgütü ülke düzeyine yayma çabalarına giriştilerse de, bu çabaları yeterli sonuç vermedi.

Birinci dünya savaşına girilmeden önceki süreçte cereyan eden bütün bu gelişmeler, başlı başına bir inceleme konusudur. Kür[distan] Teâli Cemiyeti başta olmak üzere o dönemdeki çeşitli oluşumların ideolojik, siyasi, örgütsel cephelerden incelenmesi, kadrosal kaynaklarının tespit edilmesi ve bu hareketlerin kendilerinden evvel gelişen direnme hareketleriyle olan ideolojik, siyasi, örgütselkadrosal ilişkilerinin açığa çıkarılması, tarihimizde incelenmeyi bekleyen sorunlar zincirinde tayin edici bir halka olarak durmaktadır. Bugüne kadar tarihçilerin pek üzerinde durmadıkları bu konuyu cezaevindeki mevcut olanaksızlıklarla irdeleyebilmemiz mümkün olmadığından yukarıda yaptığımız genel belirlemelerle sınırlı tutuyoruz kendimizi.

Kürdistanlı aydınlar, ulusal kurtuluş yönündeki birikimleri örgütleyedursunlar, Kürdistan'ın değişik cephelerinde derin çalkantılar oluşmaya başlamıştı bile. Güneydeki anti-emperyalist mücadele sadece İngilizlere karşı mücadeleden

ibaret değildi. Yanı sıra yine güney cephesinde Fransız emperyalizmine karşı gelişen mücadeleler dikkati çekmekteydi. Bu konuda Antep ve Urfa başta olmak üzere, çeşitli yerlerdeki direnişleri sayabiliriz. Keza kuzeyden sarkan Çarlık ordularına karşı da güçlü bir anti-emperyalist mücadele geliyordu.

Ne var ki Kürdistan'ın değişik bölgelerinde gelişen bu hareketler bütünüyle yerel, kendiliğindenci ve yabancı emperyalizme karşı Kürdistan davasının savunulması gibi bir ideolojiden yoksun olarak doğmuşlardır. Çünkü dönemin Kürdistan'ında [bu] hedefte bir mücadeleyi merkezileştirecek bir burjuvazi mevcut değildi. Toplumsal yaşam hâlâ büyük oranda feodallerin denetiminde bulunuyordu. Bu da genelde {s. 64} "gavura karşı İslamiyet'in savunulması" gibi milliyet esasından yoksun çeşitli ideolojilerin gelişip kökleşmelerine olanak tanıyordu. Kemalist hareketin özelliği, o dönemde sadece siyasal ve sosyal temeli itibarıyla değil, ideolojik olarak da en gelişmiş ve sistemli hareket olmasıydı. Sistemli ideolojiye sahip bir hareket olmasının verdiği bütün avantajları kullanarak çeşitli milliyetlerden teşkil olunmuş Anadolu halklarının kendiliğinden gelişen direnmesini kendi ideolojik potası içinde eritmiştir. Elbette bu yöndeki faaliyetleri bütünüyle tıklarında gitmemiş ve özellikle mücadelenin sonlarına doğru birtakım çatlaklar belirmeye başlamıştır. Örneğin Rusların geri püskürtülmesinde Kemalist hareketle bütünlük içinde hareket eden çeşitli Kürdistanlı güçler, bir süre sonra, Şeyh Sait isyanıyla birlikte ulusal temelde bu kez de Kemalist iktidara yönelmişlerdir.

Kürdistan'ın direkt emperyalistlerin işgali altına girmiş bulunan bölgelerinde durum özet olarak [böyle] iken, işgal edilmemiş olan sahalarda daha değişik bazı oluşumlar söz konusuydu. Bu bölgelerin anılan süreçteki en belirgin özellikleri, merkezi denetim diye bir şeyin kalmamış olmasıydı. İşte bu denetimsizlik fırsat bilinerek bir ulusal kurtuluş hareketi örgütlenmeye çalışıldı. 1919 Koçgiri hareketi böyle bir çabanın ifadesidir. Dersim ile Sivas arasında bulunan Koçgiri

bölgesinde başlayan hareket, buradaki aşiretlerle sınırlı kalmamış, Erzincan'ın Kemaliye ve Refahiye kazalarını kucaklayacak biçimde Dersim'e doğru gelişme göstermiştir. Önderliğini, Kürdistan tarihinde aydın olarak seçkin bir yere sahip Alişer Bey'in yaptığı bu hareket de ne yazık ki onbinlerin öldürülmesi suretiyle kanla bastırılmıştır. Ancak Koçgiri'de başlayan eylem yenilmesine rağmen yok olmamış ve 1938 Dersim isyanına varacak süreci oluşturmuştur. Koçgiri isyanının örgütleyicisi ve önderi Alişer Bey'in 38' Dersim isyanında da birinci dereceden yönetici olması, iki hareket arasındaki bağlantının boyutlarını bütün çıplaklığıyla ortaya koyar.

Konuyu dağıtmamak amacıyla toparlarsak, emperyalizmi çağına girişle birlikte daha önce iktisaden Avrupalıların denetimine girmekte olan Kürdistan artık bütün alanlarda olmasa bile birçok alanda fiilen emperyalizmin denetimi {s. 65} altına girmiştir. Ancak hesapta olmayan güçlerin devreye girmeleri, yani bir yandan Kürdistan halkının emperyalizme karşı geliştirdiği mücadele, diğer yandan Kemalist hareketin gelişmesi ve bunun Kürdistan'daki anti-emperyalist mücadeleyi kendi denetimi altına alması sonucu Kürdistan, Lozan'da yapılan bir antlaşmayla dört parçaya bölündü. Kuzey ve kuzey-batıdaki en büyük bölümü T.C. devleti sınırları içinde kalırken, bir bölümü İngilizlerin denetimindeki Irak'a, diğer bölümü Fransız vesayetindeki Suriye'ye ve yine bir parçası da İran'a terk edildi.

Bu olay, Kürdistan'daki mevcut sömürgeciliğin onaylandığı resmi başlangıç tarihidir ve Kürdistan tarihindeki bir diğer dönüm noktasıdır.

Bazı çevreler, Kürdistan'ın sömürge olduğu gerçeğini yadsıyan iddialarını emperyalizm döneminde yarı-sömürge ülkelerin sömürge edinemeyecekleri gibi bir düşünceye dayandırmaktadırlar. Bunlara göre, emperyalizm çağında sömürgeciliği ancak emperyalist ülkeler uygulayabilir. Bu nedenle kendileri de gerçekte emperyalizmin sömürgeleri

olan yarı-sömürge ülkeler, emperyalizmin iradesine rağmen sömürge edinemezler. T.C. devleti emperyalizme bağımlı, yarı-sömürge bir ülke olduğuna göre Kemalist iktidarın Kürdistan'ı sömürgeleştirebilmesi mümkün olamaz.

Bu düşünceler, hem dayanmaya çalıştıkları temel formülasyonları doğru kavrayamadıkları, hem de tarihsel gerçekliği doğru değerlendiremedikleri için yanlıştır. Meselenin önce birinci yanını ele alalım.

Marxist düşünceye göre emperyalizm çağında dünyanın paylaşılması bitmiştir. Olsa olsa yeni paylaşımlar söz konusu olabilir. Sömürgeler belli birkaç gücün elinde tekelleşmiştir. Bu gerçek, Kürdistan'ın sömürge olmadığını savunanların dilinde şu sonuca ulaşıyor: "O halde çağımızda emperyalist olmayan ülkelerin -bu arada yarı-sömürge ülkelerin de- sömürge edinebilmeleri mümkün değildir."

Bu yorum doğru değildir ve Leninist emperyalizm teorisiyle de çelişki halindedir. Leninizm'in emperyalizme ilişkin tahlilleri, sömürgelerin gelişmiş kapitalist ülkelerin elinde tekelleştiğini ortaya koymaktadır. İşin bu kadarı doğrudur. Ancak Leninizm emperyalist devletlerin yanı sıra küçük devletlerin de {s. 66} sömürgeci olabileceklerini vurgulamaktadır.

Böyle davranmamış olsaydı tarihsel gerçekliğe aykırı düşmüş olacaktı. Çünkü hayat göstermektedir ki emperyalizm kadir-i mutlak değildir ve emperyalistler, sömürgelerin dağılımına ilişkin olarak statükodaki her değişiklik için bir dünya savaşına veya geniş çaplı yerel savaşımlara başvuramazlar. Sorunu biraz açacak olursak: Emperyalizm dışında hiçbir gücün sömürgeciliği uygulayamayacağı iddiası, onun, Her şeye hakim, kadir-i mutlak olduğu yolundaki bir düşüncenin eseridir. Bu düşünce tümüyle yanlıştır. Çağımızda paylaşım ilişkin temel süreci muhakkak ki emperyalizm tespit ve tayin etmektedir. Ancak bu, emperyalistlerin Her şeye mutlak hakim oldukları, onların iradelerine rağmen bazı toplumsal olayların gelişmeyeceği anlamına gelmemektedir. Çünkü emperyalist sistem her ne kadar güçlü ve hakim ise de, kendi

içinde bölünüp parçalanmış durumdadır. Bu parçalanmışlık, dünyanın paylaşılması olayında değişik pozisyonların doğmasına neden olmaktadır. Örneğin X emperyalist devleti Y ülkesini sömürgeleştirmek istediğinde, rakip Z emperyalist devletinden öylesi bir tepkiyle karşılaşabilir ki Y ülkesini ele geçirmek için yapmak zorunda kalacağı savaşın neden olacağı kayıp, söz konusu ülkenin sömürgeleştirilmesi durumunda elde edilecek kazançtan daha büyük olabilir. Böyle bir pozisyonda, dört işlemi bilen herkes, X ülkesinin, Y ülkesini sömürgeleştirmekten vazgeçeceğini ve soruna kendi lehine imkânlar yaratacak yeni çözümlere yöneleceğini tahmin edebilir. Böylesi durumlarda bulunan formül, genellikle X'e bağlı geri kalmış bir ülkeyi -ki bu, çoğunlukla bir yarı-sömürgeci devreye sokmak ve Y ülkesinin bu ülke tarafından sömürgeleştirilmesini sağlamak olmaktadır. Elbette başka çözüm yolları da mevcuttur. Örneğin, Y ülkesinde iktidara kendine bağlı güçleri getirmek şartıyla sözde bir bağımsızlık tanımak gibi. Fakat burada konumuzu ilgilendiren birinci türden çözümler olduğu için esasta bununla ilgileniyoruz. Emperyalizm çağında, paylaşım olgusu kilitlenir ve riskli bir iş haline gelirse, genellikle bir küçük devlet devreye girmektedir. Hele bu devlet, sömürgeleştirilmeye konu olan ülke üzerinde tarihi bir sömürgecilik mirasına da sahipse, Her şey tamam sayılır... Lenin, emperyalistlerin dünyayı {s. 67} paylaşmakta böylesine güçlükler içine düşmelerinin kaçınılmazlığını gördüğü için teorisine küçük ülkelerin sömürgeciliği olgusunu özellikle yerleştirmiştir. Ona göre çağımızda küçük ülkelerin sömürge edinmesi, tesadüfi bir olay olmayıp, "emperyalizmin, dünyayı paylaşması zincirinin ayrılmaz halkasıdır." (Lenin'in Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması adlı eserinin dünyanın paylaşılmasına ilişkin bölümüne bakılabilir.)

Sorunun Leninist emperyalizm teorisi açısından görünüşü kısaca böyle. Şimdi aynı iddia sahiplerinin diğer gerekçelerine bakalım.

Yarı sömürge ülkelerin emperyalizm çağında sömürge

edinemeyecekleri yolundaki düşüncenin savunucularının, iddialarını kanıtlamak için ileri sürdükleri bir diğer sözde bilimsel kanıt da şudur: Geri kalmış, yarı-sömürge ülkeler, kendileri emperyalist ekonominin girdabına kapılmış ülkelerdir. Buralardaki kapitalizm komprador niteliktedir ve cılızdır. Kendi pazarını dahi doyuramayan böyle bir kapitalizmin yabancı pazarlara, yani sömürgelere gereksinme duyması düşünülemez.

Kaba bir şekilde bakıldığında bu düşünce çok bilimselmiş gibi görünür. İşin hakikatinde ise sahte görünümü oranında kof bir düşüncedir. Nedenlerine gelince: Birincisi, bu düşünce sömürgeciliği sadece kapitalizmin bir ürünü olarak görür. Bu düşüncenin saçmalığını evvelki bölümde pre-kapitalist dönemlerin sömürgeciliğini anlatırken ortaya koymuştuk. İkincisi ise, bu düşünce, günümüzde, hangi türden olursa olsun, kapitalizmin azami kâr hedefinde ve dengesiz bir gelişme içinde olduğunu kavrayamamaktadır. Esas konudan uzaklaşmamak için meseleyi ayrıntıya girmeden genel hatlarıyla açalım.

Kapitalizmin temel ekonomik yasasının her araca başvuru olarak azami kârın elde edilmesi olduğu, iktisat biliminin alfabesidir. Peki komprador kapitalizmi bu yasanın dışında tutabilir miyiz? Bu olanaklı değildir. Azami kâr yasası, gerek kendi iç dinamiğiyle gelişmiş bulunsun, gerekse dışardan ithal edilmiş olsun, her çeşit kapitalizmin genel yasasıdır. Komprador burjuvaların, elde ettikleri artık-değerin bir bölümünü bağlı bulundukları efendilerine aktarmak zorunda olmaları, bunların azami kâr elde etme hedefinden vazgeçmelerini gerektirmez, tersine bu yöndeki faaliyetlerini şiddetlendirir, bu bir.

İkincisi, azami kâr elde etmek {s. 68} iktisadi sürecin temel yasası haline geldi mi ekonominin dengeli bir biçimde gelişmesini kimse beklememelidir. Bu tür bekleyişler acınacak ham hayallerden başka bir şey değildir. Amaç azami kâr elde etmek olunca, kapitalist ekonomi açısından, önce kendi pazarını bütünüyle doyuracak şekilde dengeli gelişmek ve [iç

pazarda] bir doyum oluştuktan sonra da yabancı pazarlara açılmak biçiminde dengeli bir gelişme asla düşünülemez. Böyle bir kapitalizm Merih'te var mıdır bilemeyiz, ama yerkürede henüz görülmedi. [Sömürgeciliğini] herkesin kabul ettiği Portekiz örneğinde sorunu inceleyelim.

Portekiz sömürgelere sahipse, bu, Portekiz kapitalizminin, önce merkezi pazarını doyurduğu, sonra da fazlalığını sömürgelere akıttığı biçiminde bir gelişme olduğunun mu ifadesidir? Veya dünyanın en büyük sömürgeci ülkesi olan ABD'ye bakalım. ABD, kapitalizminin gelişiminde önce kendi pazarını doyurmak, sonra yabancı pazarlara açılmak biçiminde bir gelişme söz konusu olsaydı, hâlâ Amerikan ekonomisine ciddi biçimde eklenmemiş Kızılderililerin ve da diğer yerlilerin ilkel ekonomilerinin varlığını nasıl izah etmek gerekirdi? ABD, Türkiye'ye ve da bir başka ülkeye sermaye ihraç ediyorsa veya mal satıyorsa, kendi pazarında yatırım yapılacak yer kalmadığından, ve da mal satacak alan olmadığından ötürü mü bunu yapıyor?

Neresinden bakılırsa bakılsın, bu görüş ipe-sapa gelmez bir görüştür. Kapitalizmin dengesiz gelişim yasası, sadece farklı emperyalist devletlerin dengesiz gelişmeleri anlamına gelmez. Yanı sıra ulusal kapitalist ekonomilerin de dengesiz bir gelişime sahip olduklarını ifade eder.

Sektörler arası dengesiz gelişim, bunun ifadesinden başka bir şey değildir. Bu dengesizlik, birçok durumda, ekonominin geneli açısından düşünüldüğünde yeterli kapitalist gelişme olmadığı halde, herhangi bir sektörün dengesiz biçimde gelişerek ön plana çıkması sonucunda, ulusal pazarın o anki talebinin üstünde üretim gerçekleştirmesine neden olur. Böylece, kapitalizmin geri bir düzeyde de olsa kendi pazarı dışındaki pazarlara açılabilmesinin nedenleri izah olunur. Geri kalmış pek çok ülkede tekstil başta olmak üzere ihracata konu olan malların üretildiği sektörlerin durumu böyledir.

Muhakkak ki dengesiz gelişim sonucu ön plana çıkmış olan çeşitli sektörlerin ulusal pazarın talebinden fazla {s. 69} üretim yapmaları durumunda karşı karşıya kaldıkları başka

olasılıklar da vardır. Örneğin bazı sanayi dallarının iç başkalaşım yoluyla bir başka sanayi dalına dönüşmeleri, ya da iflas [etmeleri] gibi. Biz, konumuzla ilgili olmadığı için ekonomik sürecin bu yanıyla değil, dış pazara satımı olanaklı kılan bir üretimin geri ülkelerde nasıl oluştuğu sorunuyla ilgilendik... Özet olarak, geri kalmış kapitalist ekonomiler açısından önce kendi pazarını doyurmak, sonra dış pazara gereksinim duymak gibi dengeli ve iradi bir gelişim mümkün değildir. Hangi nitelikte ve düzeyde bulunursa bulunsun bütün kapitalist ekonomiler, dengesiz gelişim yasasına tabidirler. Pazar iştahı her kapitalist için sınırsızdır.

Tarihi ve iktisadi gerçeklik böyle olmasaydı, örneğin T.C. devletinin, Kürdistan'ı neden kendi boyunduruğu altına almaya çalıştığı sorusu cevaplandırılmazdı. Çünkü biliyoruz ki, Kürdistan'ın Kemalist iktidar tarafından ilhak edildiği dönemde Türkiye'de kendi dinamiğiyle gelişmiş güçlü bir kapitalizm yoktu. Mevcut kapitalizm, sözünü ettiğimiz teoriyi yaratanların diliyle konuşursak, kendi pazarını bile doyuramayacak düzeyde zayıftı. O halde bütün bu savaşlar, Kürdistan'ın ilhak edilmesi için verilen kayıplar nedendi?

Yarı-sömürgelerin emperyalizm çağında sömürge edine-meyeceklerini ileri süren düşünce sahiplerinin, Kürdistan'ın nasıl bir ülke olduğuna ilişkin soruya verdikleri yanıt da ilginçtir. Bu çevreler, Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olmadığını, Türkiye'nin bünyesinde "ezilen bağımlı bir ulus" olduğunu ileri sürmektedirler.

Sömürge ve yarı-sömürge statülerinin yanı sıra bir diğer bağımlılık statüsü olarak görülen "ezilen bağımlı ulus"ların belirgin özellikleri, belli bir bağımsız sermaye birikimini sağlayabilmiş olmalarıdır. Yani kapitalizmi kendi bağımsız gelişmeleri içinde belli bir düzeyde inşa etmiş olmalarıdır. Örneğin Çarlık Rusya'sında Polonya'nın, Ukrayna'nın durum-ları bu statü[deydi]. Buralar, kapitalizmin gelişmesi açısından, merkezi Rusya ile boy ölçüşmekte, hatta birçok durumda merkezden daha ileri düzeyde idiler. Kapitalizm, rekabetçi döneminde buralarda gelişmiş ve belli bir düzeyi tutturmuştur.

Bu nedenle Lenin ezilen bağımlı uluslarla sömürgeler arasındaki farklılıkları sayarken, birincilerin az-çok bağımsız bir sermayeye sahip olduklarını, ikincilerin ise ye {s. 70} hiç sermayelerinin olmadığını ye da sözü edilmeye değer bir sermayenin bulunmadığını belirtmektedir. Bu durumda Kürdistan'a "ezilen bağımlı ulus" gözüyle bakanların şu çelişkiyi izah etmeleri gerekir. Bir yandan Türkiye'de bağımsız sermaye birikiminin -yani, bağımsız bir kapitalistleşmenin- öyle bir geri düzeyde olduğunu iddia edeceksin ki, bu birikim, kendi pazarını bile doyuramayacak ölçülerde cılız olacak; diğer taraftan, kapitalistleşme süreci itibarıyla Türkiye'den çok geri olduğu herkesçe tartışmasız kabul edilen Kürdistan'ı en belirgin özellikleri az-çok ciddi bir sermaye birikimine sahip olmak olan "ezilen bağımlı ulus"lardan biri sayacaksın. Bu bize, perhizle lahana turşusunun hikayesini hatırlatıyor.

O halde, mesele Marxist formülasyonlar açısından ele alındığında, yarı-sömürge ülkeler de dahil olmak üzere emperyalizme bağımlı çeşitli ülkelerin emperyalizm çağında sömürge elde edebilmeleri mümkündür. Hatta bu iş, mümkünden de öte, günümüzde dünyanın paylaşılması sisteminin zorunlu bir parçasıdır. Ayrıca sorunu kapitalizmin gelişmişlik düzeyi ile izah edip sözde bilimsel bir görünüm yaratma yönündeki çabalar da koftur. Hele Kürdistan'ın, en büyük özellikleri bağımsız sermaye[ye sahip olmak] olan ezilen bağımlı uluslar statüsüne sokulması tek kelimeyle gülünçtür.

Türkiye gibi bir ülkenin sömürge edinmesi olayını Marxist formülasyonlar açısından inceledikten sonra, şimdi de bu işin toplumsal ve tarihsel gelişmeler açısından nasıl mümkün olduğunu inceleyelim.

Yukarıdaki paragraflarda Sevr antlaşmasına kadar varan gelişmeleri özetlemiştik. Kaldığımız yerden devam edelim. Osmanlı imparatorluğu Sevr antlaşması gereğince dört bir yandan işgale uğradı⁽¹⁾. Bu arada Kürdistan kuzeyde Rusya,

1) Buradak. 'Sevr antlaşması' deyiminin kullanımında bir özensizlik olduğu açıktır. Sevr antlaşması, işgali takip eder dönemde imzalandı-Ed.

güneyde ise İngilizler ve Fransızlar tarafından işgal edilmişti. Dersim'in büyük bölümü, Koçgiri vb. gibi [yerlerden] oluşan bölge ise herhangi bir emperyalist gücün işgaline uğramadığı gibi, merkezi hükümetin de tam denetiminden uzak bir vaziyette bulunuyordu. Genel olarak Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Kürdistan'da da yeni işgalcilere karşı şiddetli bir anti-emperyalist mücadele başladı. Buna yukarıdaki paragraflarda değinmiştik. {s. 71}

Öte yandan, Kemalist hareket, Sovyetlerin büyük desteğinin de etkisiyle gelişip emperyalizme karşı anti-işgalci mücadelede büyük gelişmeler kaydetti. Kurtuluş savaşının sonlarına gelindiğinde öylesine ulusal ve uluslararası koşullar oluşmuştu ki, İngilizler, Kemalist hareketle işbirliğini daha uygun görür hale gelmişlerdi. Zaten savaşın en kızgın olduğu zamanlarda bile aralarında çeşitli uzlaşmalar olmuştu. İngiltere başta olmak üzere emperyalistlerin, Kürdistan'ın bir bölümünü T.C. devletinin egemenliğine bıraktığı koşulları şöyle sıralamak mümkündür (Bu koşullar [aynı zamanda] Lozan çözümünün (gerçekte çözümsüzlüğünün) gerçekleşmesine yol açan koşullardı):

1) İngiltere, Kürdistan'da almayı istediği bölgeleri kesin olarak eline geçirmiş bulunuyordu. Daha yukarıda belirttiğimiz gibi, Kürdistan'ın İngiltere açısından önemi, Musul-Kerkük petrollerinden geliyordu. Bu bölge ise bir süredir İngilizlerin fiili işgali altında idi. Bu anlamıyla İngilizler açısından Kürdistan'ın geri kalan kısımlarının ele geçirilmesi hayati anlam taşımıyordu.

Gerçi onların arzuları Kürdistan'ı bir bütün olarak denetimleri altına almaktı. Ancak, hayati önem taşımayan kalan bölgeler için verilmesi gereken savaş, mevcut koşullarda, hesabın negatif yönde bağlanmasıyla sonuçlanabilirdi. Kaldı ki, Kürdistan'ın bir bölümünün T.C. devleti sınırları içinde kalması durumunda, buraları bütünüyle kaybetmeleri de söz konusu değildi. Çünkü Kemalist iktidar kapitalist dünyanın bir parçasıydı. Ve genç T.C. devleti üzerinde iktisadi egemenlik sağlamak olanaklıydı. Bu [nedenle] Misak-ı Milli üzerinde

egemenliğini sağlamış olan Kemalistlerle iyi ilişkiler sürdürmek, İngilizlerin de işine geliyordu.

Zaten savaşın en sıcak olduğu dönemlerde bile Kemalist hareketle dirsek teması hiç bir zaman kesilmemiş, sürekli bir irtibat, gelecekteki muhtemel gelişme ve olasılıklar için her iki taraf açısından titizlikle korunmuştu. Öte yandan M. Kemal, sorunun hararetle tartışıldığı Lozan öncesi günlerde çeşitli basın organlarına verdiği demeçlerde, Musul ve Kerkük dahil olmak üzere Kürdistan'ın kendilerine terk edilmesi durumunda dostlarının zarar görmeyeceğini, ortak menfaatlerinin korunacağını açıkça ifade ediyordu. O halde, İngilizler için asıl önemli yerler alındıktan sonra, savaşı ve çekişmeleri devam ettirerek bir {s. 72} yandan uzayan savaştan bezmiş ve bu yüzden her çeşit barış görüşmelerine en yakın sempatiyi gösteren geniş kitleleri karşıya almak, diğer yandan Anadolu'da tam denetimi sağlamış bulunan Kemalist iktidarla keskin bir zıtlasma içine girerek, koca Anadolu pazarı üzerinde gelecekteki iktisadi çıkarlarına zarar vermenin bir anlamı yoktu. İşte İngilizler, bu hesapların ürünü olarak Kürdistan'ın önemli bir bölümünün T.C. devletinin bünyesinde kalmasını onayladılar.

2) Kürdistan'da güçlü bir anti-emperyalist mücadele gelişmeye başlamıştı. İşgalin devamı halinde bu direnmenin durması mümkün olmazdı. Kürdistan'da kalmak emperyalistler için giderek pahalı bir iş olacaktı.

3) T.C. devleti⁽²⁾, önceleri Misak-ı Milli'ye [dahil edilen] Musul ve Kerkük'ün alınması konusunda eskisi gibi hararetle davranmıyordu. Çünkü onlar da kendilerince yaptıkları hesaba, Musul ve Kerkük'ün ele geçirilmesi için verilebilecek savaşın çok pahalı olacağını tespit etmiş bulunuyorlardı. Bu sebeple geri kalan bölgelerin kendilerine bırakılması koşuluyla Musul ve Kerkük'ün terk edilmesini kendilerince verili koşullardaki en kârlı çözüm olacağını hesaplamışlardı.

4) Kemalist hareketin dünya ölçeğinde ezilen halklar

2) "T. C. Devleti" deyiminin özensiz kullanılması açıktır. Kastedilen Kemalistlerdir -Ed.

nezrinde haklı bir prestiji vardı. Ayrıca, savaşı galip bitirmiş bir taraf olarak pazarlık gücü yüksek, inisiyatifi yerindeydi. Kemalist hareketin bu özelliği oldukça önemlidir. Stalin, ilerde inceleyeceğimiz gibi, Anadolu'daki ulusal kurtuluş hareketinin diğer ezilen milletler üzerindeki etkisini, ulusal sorunun kapsamını değiştiren faktörlerden biri olarak değerlendirecek düzeyde önemsemektedir. Bu prestij, pazarlık gücünü ve manevra kabiliyetini geliştiren önemli bir etken durumundaydı.

5) Kürdistan üzerindeki yüksek pazarlık gücünü etkileyen bir faktör de T.C.devletinin, Osmanlıların Kürdistan'daki sömürgeciliğinin tarihi mirasçısı olması[ydı]. Bu olgunun önemi küçümsenmemelidir. Meselenin önemini anlatabilmek gayesiyle Kürdistan'daki anti-emperyalist direnme hareketlerinin, bağımsız bir Kürdistan devletinin kurulması yönünde merkezileşemeyip, Kemalist hareketin potası içinde erimesinin bir nedeninin de bu tarihsel ilişki olduğunu belirtelim. Bunun önemi ve içinde yaşanan {s. 73} süreçteki etkisi öylesine büyük olmuştur ki, İngilizler, Lozan görüşmelerinde Kemalistlere karşı sözüm ona Kürt ulusunun varlığını ve hatta haklarını savunmak (!) durumunda kalmışlardır!...

Bazıları buradan yola çıkarak o dönemde Kürdistan'ın bağımsızlığına yönelik eylemi gericilikle suçlamaktadırlar. Yeryüzünde bundan daha ikiyüzlü ve gerici ikinci bir teori bulmak biraz zordur. Soruna esas konumuzu oluşturmadığı için girmiyoruz. Tarihsel sömürgeci miras oldukça önemlidir. Bunun önemi şuradan gelir ki, T.C. devletinin Kürdistan'ı kendi denetimi altına almasını, emperyalizm çağında emperyalizmin varlığına rağmen onun bir sömürgesini ele geçirme olayı değil, tersine eskiden beri kendi sömürgesi olan bir ülkeyi emperyalizmin bir kanadına karşı elde tutma eylemi olduğunu izah eder. Yani emperyalizme karşı bir sömürge edinme olayı değil, eski sömürgesini yeni koşullarda [elde tutmaya devam etmesini] ifade eder.(*). Bu olgunun tespit edilmesi

*) Bu gerçek, Türkiye'nin Kürdistan'ı sömürgeleştiremeyeceğini iddia edenlerin herüz

oldukça mühimdir. Çünkü Kürdistan'ın T.C. devleti tarafından emperyalizm çağında sömürgeleştirilemeyeceğini iddia eden görüşlerin Kürdistan tarihine ve toplumsal gerçekliğine ne kadar yabancı olduklarını göstermektedir. Bu durum, sömürgeciliği kapitalizmin tarihine bağlayarak, kapitalizm öncesi sömürgeciliği görememenin yol açtığı bir diğer yanlışlıktır.

6) Çarlık Rusya'sının yıkılarak yerine Kemalist iktidarı etkin biçimde {s. 74} destekleyen bir Sovyet iktidarının doğmuş olması. Sovyetlerin varlığı ve Kemalist harekete yardımları, sadece sıcak savaş dönemindeki maddi ve askeri yardımlardan ibaret değildi. Önemli bir yekûn tutan bu maddi-askeri yardımın yanı sıra, değer itibarıyla belki de bundan daha değerli bir yardım olarak politik [yardım] da sağlanmıştır. Özellikle Lozan Konferansında sorunun çözümlenmesinde Sovyetlerin takındığı etkin politik tavrın önemi küçümsenemez.

Sovyetler Kemalist hareketi neden destekliyordu? Çünkü Kemalist hareket objektif olarak emperyalizmin güçlerine darbe vurmaktaydı. Ayrıca Sovyetler, güney sınırında güçlü bir emperyalist devlet olan İngiltere ye da Fransa yerine belirgin bir anti-emperyalist nitelik taşıyan ve yeni Sovyet rejimi için daha az tehlike arz eden bağımsız bir Türkiye'yi tercih ediyordu. Bu sebeple Kemalistlerin zaferi için yoğun askeri ve politik destek sağlamıştır.

Anılan süreçte sosyalist bir ülke olarak Sovyetlerin, Kürt ulusal hareketine karşı tavrı ise, başlı başına bir inceleme konusudur. Bizce kaba hatlarıyla sorun şöyle ele alınabilir: Kemalist hareketle kıyaslandığında örgütsel, ideolojik ve

Lozan'da nelerin olup bittiğini dahi kavrayamadıklarını ortaya sermesi bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Anılan çevreler, önce sahte hedefler yaratmakta, sonra kendilerinin yarattığı bu hayali hedeflere karşı büyük cengaverler edasıyla saldırıya geçmektedirler. Ortada Türkiye'nin emperyalizmin bir sömürgesini ele geçirdiğini iddia eden yok ki!... İddia edilen, Türkiye'nin, geçmişten beri sömürgesi olan bir ülkeyi yeni çağda elverişli bazı koşullar sebebiyle, bütünüyle olmasa bile (bir kısmı İngiliz ve Fransız denetiminde kalmıştı) büyük parçası itibarıyla elinde tutmaya muvaffak olduğudur. Tarihsel miras, burada, gerek Portekiz'in gerekse Türk sömürgeciliğinin emperyalizm çağındaki başarısını izah eden olgulardan biri c' arak belirginleşmektedir.

dayandığı sosyal temel itibarıyla çok zayıf kalan Kürt ulusal hareketi, kendi içinde bütünlükten yoksundu. Bu nedenle bağımsız ve Sovyetlerce ciddiye alınabilecek bir hareket haline gelmedi. Öte yandan kendini dışarıda tanıtamayan(*) hareketin gerçek niteliği konusunda Sovyetler ve genel olarak komünist hareket yanlış bilgilere sahipti. Yoğun Kemalist propagandanın etkisiyle bu hareketlerin İngilizler tarafından kışkırtıldığı yönünde yanlış bir bilgilenme mevcuttu. Bu nedenle ulusların kaderlerini tayin hakkı ilkesini savunan bir ülke olmasına rağmen Sovyetler, Kürt ulusal hareketine itibar etmedi. Bunu Kemalist hareket karşısında alternatif bir devrimci hareket olarak göremedi.

7) Kemalist hareketin Sovyetler kozunu oldukça ustalıkla oynaması. {s. 75} M. Kemal, kurtuluş savaşı süresince Sovyetlerle kurduğu ilişkileri Batılı emperyalistlere karşı şantaj unsuru olarak kullandı. Bu durum Kemalist hareketin talepleri konusunda Batılı emperyalistlerin daha ılımlı davranmaları sonucunu doğurdu. Hiçbir emperyalist devlet, Kemalistlerin, Sovyetlerle daha sıkı ilişkilere yönelmesini arzu edemezdi.

İşte yukarıda yedi madde halinde özetlediğimiz koşullardan oluşan zeminde, emperyalistler, Lozan'da Kürdistan'ın bir parçasının da T.C. devletinin bir sömürgesi halinde kalmaya devam etmesini onaylamak zorunda kaldılar. Böyle yapmakla aslında çok büyük kayıpları olmayacaktı. Çünkü kısa süre içinde Kemalist iktidarla olan ilişkilerini geliştirecek ve iktisadi bağımlılığın zorunlu bir sonucu olarak Kürdistan'daki sömürüden pay alacaklardı.

Dikkat edilirse T.C. devletinin emperyalistlerin varlığına rağmen sömürge sahibi olabilmesi, dünyanın paylaşılmasına ilişkin yukarıda bahsettiğimiz formülasyon çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu anlamda, Leninist emperyalizm teorisini doğrulayan somut bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır.

*) Bu hususta Berzenci'nin Sovyet yöneticilerine gönderdiği ve hareketi tanıtmayı amaçlayan bir mektubu dışında ciddi bir çaba göremiyoruz.

1924'de toplanan Lozan Konferansında Kürdistan meselesinin yanı sıra Boğazlar meselesi, İmparatorluğun borçları gibi birçok sorun görüşüldü. Kürdistan meselesinde kaydedilmesi gereken en önemli husus, Türk delegasyonu başkanı İsmet Paşa'nın, itirazlar üzerine kendisini Türkiye'deki Kürtleri de temsil ettiğini iddia etmesi olmuştur. İddiasını kanıtlamak amacıyla Kürdistan'ın sayılı işbirlikçilerinden bazılarının imzalarını taşıyan ve İsmet Paşa'nın kendilerini de temsil etmeye yetkili olduğunu belirten alelacele çekilmiş bir telgraf gösterilmiştir. Böylece Kürtleri temsil eden birinin de bulunduğu bir antlaşmada Kürdistan'ın dört parçaya bölünmesi kararlaştırılmıştır!..

Kürdistan'ın günümüze uzanan kara yazgısı böyle zorbalıklar, katliamlar ve hilelerle yazıldı...

1924 sonrası Kürdistan'ına göz atacak olursak, sömürgeciliğin ve ona paralel olarak ulusal hareketin kaba hatlarıyla şöyle bir gelişim seyri gösterdiğini görürüz. {s. 76}

Lozan'da emperyalist kurtlar sofrasında dört parçaya bölünen Kürdistan, artık parçalanmış bir ülkedir. Bu parçalanmışlık ulusal gelişme ve bütünleşme üzerinde olumsuz bir rol oynadı. İlerde daha detaylı inceleyeceğimiz gibi, iktisadi yaşamda feodalizmin etkinliği zaten ulusal birliğin önünde güçlü bir engeldi. Buna bir de parçalanmışlık eklenince ulusal bütünlük yönündeki gelişme bir darbe daha yemiş oldu.

Ne var ki tarihin akış seyrine uygun olarak, ülkenin parçalanıp pay edilmesine karşı bir ulusal tepki de ister istemez oluşmaya başladı. Güneyde, yukarıda bir vesileyle andığımız Şeyh Mehmed Berzenci hareketinin devamı olarak yeni bir mücadele başladı ve aralıksız devam etti. Aynı hareket, daha sonra Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) önderliğinde günümüze değin süregelmiştir.

Irak'taki hareketle bağlantılı ve paralel olarak İran'da da hemen ulusal bir mücadele başladı. Bu mücadelenin Kürdistan tarihi açısından ayrı bir önemi vardır. Çünkü çağımızdaki tek Kürt devleti olan Mahabat Kürt Cumhuriyeti bu hareketin ürünü olarak oluşmuştur. Buna biraz ileride

yeniden döneceğiz. İran'daki ulusal kurtuluş mücadelesi de Irak'taki gibi günümüze değin varlığını sürdürmüştür. Bugün Humeyni'nin kanlı diktatörlüğüne karşı savaşı en önemli güçlerden biri de Kürdistan ulusal muhalefetidir. Bu konuya da ileride değineceğimiz için bu[rada] kesiyoruz.

Suriye parçasına gelince, burada güçlü bir ulusal hareket görülmemekle beraber, [Kürdistan'ın bu parçası] her dönem Kürdistan'ın diğer parçalarındaki ulusal hareketlere yakın bir ilgi ve destek vermiştir. Özellikle Irak'ta gelişen ulusal kurtuluş mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olagelmıştır.

Kürdistan'ın, Türkiye'nin elinde kalan parçasına gelince, diğer parçalardaki gelişme burada da izlenebilir. Kemalist iktidarın, T.C. devletinin sınırlarını Lozan'da resmileştirdikten sonra çözmek zorunda olduğu en önemli sorun, Kürdistan meselesiydi. Çünkü ulusal kurtuluş mücadelesi sırasında daha evvel belirttiğimiz gibi yabancı işgale karşı gelişen direnme hareketlerini çeşitli faktörlerin yardımıyla ve ustaca taktiklerle kendi bünyesinde toplamış olmasına rağmen, bu bütünlüğü devam ettirebilmesinin koşulları her geçen gün ortadan kalkmaktaydı. Bunun çeşitli {s. 77} nedenleri vardı. Bu süreci genel planda ele alırsak şunları söyleyebiliriz:

Emperyalizmin Kürdistan'ı direkt işgaliyle birlikte direnen güçler, yukarıda anlattığımız biçimde Kemalist hareketle birleştiler. Ancak burada bazı sorunlar "Gavur istilası" sebebiyle arka plana atılmıştı. Anti-işgalci mücadelede Kemalist hareketle birlikte yürüyen bu güçler gerçekte ona başından sonuna kadar kuşkuyla bakmışlardır. Erzurum ve Sivas kongrelerinin perde arkasındaki tartışma ve çekişmelerde bunu oldukça somut biçimde görmek mümkündür. Ancak Kemalist hareket dışında ciddi ikinci bir hareket olmadığı içindir ki, bütün anlaşmazlıklarına ve muhalefetlerine rağmen bu harekete katılmak zorunda kalmışlardır.

Ne var ki emperyalistlerin fiili işgali kaldırıldıktan sonra bu güçlerin yeniden harekete geçmeyeceklerini, eskiden ileri sürdükleri talepleri yeniden gündeme getirmeyeceklerini beklemek toplumsal olayların mantığıyla bağdaşmazdı. Nitekim,

gelişme bu yönde oldu. Olayların kendi mantığı, işgal sebebiyle arka plana atılmış olan ayrılıkları ve çelişmeleri giderek gündeme soktu. Alternatifsizlik nedeniyle hep kuşkuyla baktıkları Kemalist hareketin kuyruğuna takılmış olan Kürdistanlı çeşitli güçler, Kemalist iktidarın Kürdistan'da sömürgeci denetimi sağlama faaliyetlerine paralel olarak iktidarla gider ayak daha açık bir çatışma içine girdiler.

Bu ayrışma öyle hızlı cereyan etti ki, 1924'te emperyalistlerin tescil ettikleri sömürgecilik statüsüne ilk cevap hemen 1925'te Şeyh Sait'ten geldi. Kemalist propagandanın ikiyüzlü yalanlarıyla basit bir İngiliz tertibi olarak lanse edilmeye çalışılan bu hareket, aslında, 19. yy.dan beri aralıksız devam eden direnme hareketlerinin bir devamıydı. Osmanlı sömürgeciliğine karşı direnen ulusal güçlerin, İngiliz, Fransız ve Rus işgali başlayınca bu güçlere karşı direnmeleri ne ölçüde doğalsa, Lozan'ın ertesinde sömürgeciliği yeni temeller üzerinde bir anlamda yeniden inşa etmeye çalışan Kemalist iktidara karşı direnmeleri de aynı ölçüde doğaldı. Başka ne beklenebilirdi ki?... Kürdistan ulusal kurtuluş hareketindeki kesintisizliği göremeyerek bu hareketi İngilizlere yamamaya çalışanlar, tarihi ve toplumsal gerçekleri objektif ve bilimsel gözlüklerle değil, Türk şovenizminin kara gözlükleriyle seyretmektedirler. {s. 78}

Şeyh Sait isyanı Kürdistan tarihindeki önemli isyanlardan biridir. Bu sebeple geniş bir incelemeyi hak etmektedir. Ancak asıl konumuzdan uzaklaşma kaygısıyla böyle bir incelemeye girmiyoruz.

Şeyh Sait isyanının basit bir İngiliz kışkırtması olmayıp, Kürdistan ulusal direnme hareketlerinin mevcut koşullardaki bir halkası olduğunun en güzel kanıtı, isyanın çok vahşi yöntemlerle bastırılmasına ve yapılan yeni birtakım askeri ve yasal düzenlemelerin (Takrir-i Sükun yasası vb. gibi) varlığına rağmen, hareketi takip eden devrede Kürdistan'ın bir isyan ocağı haline gelmesi ve ulusal nitelikli isyanların aralıksız biçimde birbirlerini takip etmeleridir.

Şeyh Sait isyanından sonra Kürdistan üzerindeki denetimin

sağlanması ve her türlü direnme hareketinin yok edilmesine yönelik faaliyetler giderek hızlandı. Bütün bu çabalar, bir yandan da Kürdistan'a demiryolları yapılarak buranın, Türkiye'nin iktisadi yapısının bir parçası haline getirilmesi yönündeki faaliyetlerle birlikte yürüyordu. Yani günümüz sömürgeciliği adım adım inşa edilmekteydi. Yoğun bir Türkleştirme politikası uygulanıyor, yüzyıllardan beri maharetle tatbik ettiklerinden ötürü bütün inceliklerini öğrenmiş oldukları asimilasyon politikasının bir parçası olarak, isyan edebileceklerinden şüphelenilen aileler parçalanıyor ve Anadolu'nun ortalarına sürgüne gönderiliyorlardı. Kısacası, iktisadi, siyasi ve kültürel sahada bir ilhak faaliyeti hummalı biçimde yürütülüyordu.

Elbette bu faaliyet ilerledikçe, kaçınılmaz olarak bir ulusal harekete neden oluyordu. Kürdistan'ın hemen her yerinde bir direnme sürüp gidiyordu. Ancak bu direnmeler, birbirlerinden yalıtık vaziyette idiler ve sistemli bir merkezileşme içerisine giremediler. Böyle olunca da Kemalist hareket açısından küçük direnişleri bastırmak ve denetimi sağlamak pek zor olmuyordu. Bütün bu olumsuzlukların varlığına rağmen gelişen hareketler, dönem dönem yerellikten, tamamıyla olmasa bile, kurtuluyor ve kısmi bir merkezileşmeye yöneliyorlardı.

1929 Ağrı isyanı buna güzel bir örnek teşkil eder. Ağrı'daki isyancılar {s. 79} sadece isyan ettikleri bölgeyle sınırlı kalmamışlardı. Uzun bir dönem kontrolleri altında tuttukları bölgeyi genişletmek ve hareketi Kürdistan genelinde bir ulusal isyan derecesine vardırmaq için, aynı dönemde doğu Kürdistan'da (İran'da) ayaklanmış olan İsmail Simko'nun güçleriyle birleşmeyi hedefliyorlardı. Bu amaçla Simko'nun güçleri batıya yönelirken, Ağrı'lı mili kurtuluş güçleri doğuya yöneldiler. Sonuçta Türk ve İran sömürgecileri varlıklarını tehdit eder düzeye ulaşan bu hareketi boğmaq için tek çıkar yol olarak güçlerini birleştirdiler. İlk kez aralarındaki sınırı gönüllü biçimde aştılar.

Ulusal kurtuluş hareketinde gördüğümüz bu güçlü merkezileşme eğilimi, kanımızca dönemin hareketleri açısın-

dan tespit edilmesi gereken en önemli niteliktir. Çünkü bu oluşum, bundan böyle giderek gelişecek ve sonuçta Mahabat Kürt Cumhuriyeti'nin doğmasına neden olacaktır. Bu açıdan özellikle üzerinde durulmaya değer bir gelişmedir.

Kürdistan ulusal hareketindeki bu merkezileşme nereden kaynaklanmaktadır? Ve bu oluşumun gerek Kürdistan'daki ulusal sorunun çözümü, gerekse Kürdistan'ın bünyesinde yer aldığı sömürgeci devletlerdeki sınıf mücadelesi ve sosyal gelişme üzerindeki etkileri nelerdir? Bu sorular bizce Kürdistan sorununun çözümündeki kilit sorunlardan ikisidir. Bugüne değin Kürdistan meselesinin sağlıklı biçimde değerlendirilememiş olmasının temelinde yatan iki önemli etken bu sorulara doğru cevaplar verilememiş olmasıdır. Bir sonraki bölümde bütün bu meseleleri detaylı biçimde ele alıp Marxist milli mesele kuramı içine oturtmaya çalışacağınız için burada meseleye derinlemesine girmeyeceğiz.

Hiç kuşku yok ki, ulusal hareketin merkezileşmesi, ulusal sürecin ilerlemesine bağlı bir olaydır. Yani Kürdistan'da kapitalizm geliştikçe uluslaşma ve ulusal güçler giderek belirginleşmekte ve merkezileşmektedir. Bu, Marxistlerce kapitalizmin ulusal sorunun gelişmesinde yarattığı iki eğilim olarak adlandırılan olguyla ilgili bir sorundur.

Kapitalizmin gelişmesi, ulusal devletlerin oluşumu yönünde bir eğilim yaratır. Ulusal hareketin merkezileşmesi ve 1946 Mahabat Kürt Cumhuriyeti'nin oluşumu bunun ifadesidir. İçinde bulunduğu ulusal ve uluslararası koşullar nedeniyle çok kısa bir süre ayakta kalmayı başarabilen bu cumhuriyetin kurulmasındaki {s. 80} aktif güçlerin bir kısmının Irak'taki ulusal kurtuluşçu güçler olması dikkati çekmektedir. Bu durum ulusal hareketin çizilmiş olan suni sınırları tanımadığını kanıtlayan güzel örneklerdendir. Kürdistan ulusal hareketinin bu özelliği günümüzde de mevcut olup, meselenin çözümünde dikkate alınması gereken bir faktör olarak durmaktadır. Mahabat Kürt Cumhuriyeti'nin en önemli niteliklerinden biri de bu olguyu berraklaştırıp açığa kavuşturmuş olmasıdır. Nitekim bu olgu, bundan böyle Kürdistan-

'daki ulusal güçlerin merkezi ve sınır tanımaz biçimde örgütlenmeleri ve hareket etmeleri sonucunu doğurmuştur. Kürdistan ulusal hareketi bugün de aynı tarihsel mirasa sahip çıkıp bunu yepyeni bir dünya anlayışıyla yorumlamaya çalışmaktadır.

Süreci kaldığımız yerden izlemeye devam edelim.

Kemalist iktidarın · Kürdistan'daki denetimi pekiştirme yolunda geliştirdiği faaliyetlerine karşı gelişen direnişler, Ağrı isyanı ile sınırlı kalmadı. Yine aynı dönemdeki birçok irili ufaklı hareketi burada sayabilmemiz mümkün değildir. Genel olarak şu belirlemeyi yapmak kanımızca abartma olmayacaktır: Kürdistan'ın hemen her yerleşim birimi Kemalist iktidarın sözü edilen uygulamalarına karşı şu veya bu biçimde direnmiş veya hoşnutsuzluk göstermiştir. Bu direnmeler dizisi içinde en son halkayı Dersim isyanı teşkil etmektedir. Büyük çaplı isyanlar içinde günümüze en yakın olanı bu isyandır. Hazırlanışı itibarıyla çok öncelere dayanan '38 Dersim isyanının bastırılmasındaki katliam ve vahşet dünya tarihinde ender rastlanan türdendir. Ancak ne kadar büyük çaplı olursa olsun, katliam ve jenositlerin haklı bir davayı yok edemeyeceğini bir kez daha kanıtlamak istercesine Dersim yine doğrulmuş ve devrim kavgasında yerini almıştır.

Dersim '38 isyanının bastırılmasından sonra ulusal kurtuluş mücadelesi belli bir duraklama ve [ardından] yeniden güç toparlama evresine girmiştir. Bu arada, kapitalizmin giderek artan gelişmesine paralel olarak Kürdistan'da meydana gelen yapısal değişiklikler milli harekete yansımışlardır.

Özellikle 1960'lardan sonraki dönem bu konuda incelenmeye değer özellikler göstermektedir. Mahabat Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra milli kurtuluş hareketi uzun bir süre {s. 81} feodal-burjuva kabuğunu kıramadı. Genellikle KDP etrafında kümelenen bir gelişme vardı. Bilindiği gibi KDP 1950'lerin sonlarında Irak'ta güçlü bir isyana önderlik etti.

Türkiye parçasında ise çok daha değişik bir süreç yaşanıyordu. Özellikle 1960'lardan sonra Türkiye sol hareketi içinde

boy veren çeşitli fikirler yavaş yavaş Kürdistanlı aydınlar arasında da yayılmaya başladı. Toplumumuzdaki sosyal gelişmeye paralel olarak gelişen bu süreç sorucunda Kürt sorunu giderek daha aktif biçimde ideolojik tartışma sahasına girdi. 1970'lere geldiğimizde reformcu milliyetçilik tek belirgin çizgi durumundaydı. Türkiyeli devrimciler açısından ise sorun, Kürt ulusunun varlığı veya yokluğu noktasında düğümleniyordu. Genelde 'Doğu Sorunu' olarak dile getirilen Kürdistan meselesi, henüz sömürge bir ülkedeki milli demokratik devrim sorunu olarak görülüyor, kapitalizmin eşitsiz gelişim yasasının neden olduğu bölgeler arası bir eşitsizlik sorunu olarak değerlendiriliyordu. 12 Mart, sadece Türkiye'deki devrimci demokrat hareketi ezmekle kalmadı, Kürdistan'daki reformcu burjuva milliyetçi çizgiye de büyük darbe vurdu.

12 Martı izleyen anti-faşist güçlerin hızla toparlanmaya çabaladığı dönemde, Kürdistan'daki ulusal demokratik muhalefet de toparlanmaya başladı. Devrimci düşüncenin gelişmesine paralel olarak ideolojik mücadele kızıştı. Bu tartışmalar sonunda Kürdistan'daki ulusal demokratik muhalefet kendi içinde çeşitli parçalara bölündü. Revizyonist, milliyetçi ve reformist mihraklarla hesaplaşan hareketimiz de bu tartışma ve ayrışmalar sonucunda oluştu.

Buradaki gelişim çizgisi izlenmeye değerdir. Bizim gibi sömürge ülkelerde komünist hareket, genellikle burjuva demokratik hareket içinde, yani onun kendi iç evrimleşmesi sonucunda oluşur. Çünkü komünist düşüncenin açığa çıkıp bağımsız bir güç haline gelmesi, proletaryanın toplumsal yapı içindeki yerine bağlıdır. Proletaryanın diğer sınıflar karşısında ayrı ve kendisi için bir sınıf olma yolundaki gelişimi, komünist ideolojinin burjuva demokratik çerçevenin dışında bir mihrak olarak doğmasına nederi olur.

Elbette maddi temel ile üstyapı arasındaki ilişki, her zaman böyle basit ve kaba bir görünüm arz etmez. Biz meseleyi genel gelişim seyri açısından incelediğimizden böyle koyduk. Komünist düşünce bir kez oluştuktan sonra, kendisinin

sosyal temeli olan proletaryanın gelişip güçlenmesi {s. 82} ve bağımsız bir güç haline gelmesini hızlandırır. Kısacası proletaryanın nicelik ve nitelik gelişmesi ile komünist düşünce ve ideolojinin oluşum ve gelişimi arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.

1639'da başlayan sömürgecilik süreci, uzun ve acılı bir serüven olarak günümüze kadar gelmiştir. Yukarıdaki paragraflarda gösterdiğimiz gibi, bu sürece paralel olarak ulusal kurtuluş mücadelesi de giderek gelişmiştir. Ulusal hareket, başlangıçta esas olarak feodallerin önderliğinde bulunuyordu ve Stalin'in deyişiyle "feodal krallık milliyetçiliği" eksenindeydi. "Aristokrasinin milli sorunu" olarak da adlandırılabilen bu dönemin milli hareketi, Kürdistan-'daki sosyal değişmelere paralel olarak evrimleşti. Süreç içinde feodal-burjuva niteliğe bürünen bu hareket, bizdeki burjuva-demokratik hareketi ifade eder. Hareketin bu evresinde bütün ulusal demokratik güçler bir çatı altında bulunuyorlardı. Aralarındaki ayrılıklar henüz belirginleşip ön plana çıkmamıştı. Ancak toplumsal gelişmeye paralel olarak burjuva demokratik blok içinde yer alan güçler ayrışmaya ve bağımsız konumlar almaya başladılar. İçinde bulunduğumuz ulusal hareketin giderek demokratikleşmesi anlamına gelen bu gelişme, yukarıda izah ettiğimiz seyri izleyerek kaçınılmaz sonucuna vardı. Yani komünist hareketi doğurdu.

Kürdistan'da 1970'li yılların ürünü olarak doğan komünist mihrak, hareketimiz tarafından temsil edilmektedir. İçinde bulunduğumuz süreç, komünist hareket açısından kendi iç evrimleşmesini tamamlamak, ideolojik siyasi ve örgütsel bütünlüğünü sağlamak için içinden çıktığı burjuva demokratik etkilenmeleri atma ve gerçek bir komünist partisine dönüşme sürecidir. Bir anlamıyla yüz yıllık ulusal kurtuluş mücadelesinin evrimleşip saflaşarak vardığı en son duraktır. Çünkü milli meselenin evrimleşmesi, aristokrasinin milli sorunundan burjuvazinin milli sorununa ve Ekim Devriminden bu yana da proletaryanın milli sorunu[a doğru] bir rota izlemiştir. Bizde kendi iç dinamiğiyle gelişen bir burjuvazi

olmadığı için milli mesele, ikinci durağında feodal-burjuva bir nitelik taşımıştır. Ancak bu çarpık gelişmenin varlığına rağmen tarihsel gelişim çizgisinin zorunlu ve son durağı olarak proleter ideoloji ve örgütlenmenin ulusal kurtuluş davasına sahip çıkması olgusu, Kürdistan'ın gündemine girmiştir. Proleter devrimci hareketimiz bunun ifadesidir. {s. 83}

KÜRDİSTAN SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ BAĞIMSIZLIKTAN GEÇER

(Neden Bağımsız Örgütlenme?)

Bu bölümde yoğun biçimde tartışmalara konu olan ve hareketimizin ayırt edici özelliklerinden birini oluşturan "Bağımsız Örgütlenme" meselesini ele almaya çalışacağız. Günlük dilde "bağımsız örgütlenme" veya "ayrı örgütlenme" terimleriyle ifade edilen şey, Kürdistan devrimi ve onun üzerinde yükseldiği temel platformun bizzat kendisidir.

Burada bir parantez açarak eyleminize sıkça atfedilen "ayrı örgütlenme" terimi üzerinde biraz durmamız gerekiyor. Kanaatimizce "ayrı örgütlenme" terimi, terim olarak biçimsel bir yanlış ihtiva etmektedir. Söz konusu terim Kürdistan devrimi ve onun üzerinde yükseldiği temel platformu ifade etseydi böyle bir nitelendirmeye itirazımız olmazdı. Çünkü bizce önemli olan adlandırmalar veya terimler değil, bunların ifade ettikleri özdür. Fakat ayrı örgütlenme terimi derinlemesine incelenmeden üstünkörü ele alınırsa, sanki birliğe karşı, proletarya enternasyonalizmine karşı bir eylemi ifade ediyormuş gibi, bazı yanlış ve eylemimizin gerçek niteliğine uygun düşmeyen manalara ve çağrışımlara açık kapı bırakmaktadır. Bu sebeple "ayrı örgütlenme" teriminin yerine Kürdistan halkının devrimci demokratik güçlerini toplumsal ve tarihsel gerçekliğin zorunlu kıldığı hedeflere yöneltecek olan Kürdistan proletaryasının özgün örgütlenişini, yani bir başka deyimle, Kürdistan devrimini ve onun üzerinde yükseldiği temel platformu eksiksiz ve yanlış anlama veya çağrışımlara yol açmayacak şekilde ifade ettiği için "bağımsız örgütlenme" terimini kullanmayı daha uygun bulmaktayız.

Bu kısa açıklamadan sonra asıl konumuza dönebiliriz. Tarihsel temelini yüz yıllar boyu süren sömürgecilik ve buna karşı mücadelenin oluşturduğu Kürdistan devriminin siyasi plandaki anlamı, kendi kaderini tayin etme, yani ayrılıp bağımsız devletini kurma eylemidir. Bu noktada ulusların kaderlerini tayin hakkı (UKTH) kavramıyla karşılaşmaktayız. Ortaya çıkışından günümüze kadar çeşitli çevreler tarafından çok değişik yorumlara tabi tutulan bu kavramın ülkemiz koşullarındaki {s. 84} Marxist izahı ve bu kavramın günümüzdeki yorumunun ülkemiz somutuna uyarlanması, hareketimizin temel ideolojik platformunu teşkil etmektedir. Bu nedenle söz konusu kavramın ne olup ne olmadığını ele alıp incelemek ve Kürdistan özgülünde taşıdığı anlamı açığa kavuşturmak, hareketimizi tanımlamak açısından zorunludur. Bu iş iki kısımda yapılmaya çalışılacaktır. Birinci kısımda UKTH ilkesinin ortaya çıkışı, genel anlamı ve geçirdiği değişiklikler ele alınacak, ikinci kısımda ise bu ilkenin Kürdistan somutundaki yorumunun ne olması gerektiği konusu incelenecektir.

UKTH en genel planda ezilen ulusun ayrılıp bağımsız devletini kurma hakkı olarak açıklanabilir. Bu tanından da rahatlıkla anlaşıldığı gibi ulusların gelişiminin belirli bir aşamasında ortaya çıkmıştır. Yani öncesiz değildir. Kapitalizm ne zaman ki halkları uluslar olarak örgütledi, yeni sistemin temsilcisi olan burjuvazi, iktisadi gelişmenin zorunlu bir sonucu olarak devlete karşı mücadeleye girişti. Feodal ümmete karşı milliyetçiliğin savunucusu ve öncüsü olan burjuvazinin ulusal devletin oluşmasına yönelik bu eylemi, en genel planda burjuva demokratik devrim olarak adlandırılır. İşte "milliyetler ilkesi", yani her ulusal topluluğun tıpkı insanlar gibi özgür ve bağımsız yaşamasını öğütleyen kaderini tayin etme kavramı, adını andığımız demokratik devrimin bir unsuru olarak doğdu.

Pek tabiidir ki feodal mutlakiyete karşı mücadelede bir başka sosyal alternatif bulunmadığı tarihin bu aşamasında, ulusların kaderlerini tayin hakkı ilkesi de burjuvazinin damgasını taşıyacak, onun ölçütleri içinde gelişecekti. Adı geçen süreçte burjuvazi toplumsal gelişmeyi temsil ediyordu. Onun tarihi fonksiyonu feodal sistemin varlığına son vermek; yalıtık, kendine yeterli kapalı ekonomik birimleri dağıtıp bunları tek bir ulusal pazar halinde yeni baştan örgütlemek, yani ulusu, ulus yapacak olan en temel iktisadi faktörü, pazar birliğini teşkil etmek; özetle kapitalizmin egemenliğini sağlamaktı. Bu nedenle o, ulusun tartışmasız önderiydi.

En genel hatlarını belirtmeye çalıştığımız burjuva demokratik devrim süreci ve bunun kapsamı içinde yer alan uluslaşma, ulusal hareket, ulusal sorun {s. 85} gibi kavramlar, dünyanın her yerinde aynı biçimde bir gelişim çizgisi

izlemedi. Bu süreç, çeşitli yerlerde değişik görünümler yarattı. Uluslaşma ve ulusal sorun yönünden en genel planda üç çeşit ülke sayılabilir. Bu sorunu ilerde bir başka vesileyle yeniden ele alacağımız için kaba hatlarıyla koyuyoruz:

Birinci tür ülkeler, uluslaşmalarını tipik biçimde, yani yukarıda bahsettiğimiz yoldan gerçekleştirmişlerdir. Bugünün gelişmiş kapitalist ülkeleri bu tür ülkelerdir. Genel planda "Batı" olarak adlandırılan bu ülkelerde, feodal toplumun iç evrimleşmesi sonucu oluşan kapitalist sistem ve onun sınıfsal temsilcisi olan burjuvazi, giderek palazlanmış ve gelişimine paralel olarak feodal, parçalanmış ekonomik sistemi yıkmış ve milliyetin tüm topraklarını bir tek pazar haline dönüştürmüştür. Burjuvazinin tarihi olarak ilerici bir vasıf taşıdığı bu dönemde, onun iktidara yönelik siyasal aksiyonu, ulusal devleti hedefliyordu. Dönemin tipik uluslaşma biçimi buydu. Bu gelişim yolu sonucunda oluşan devletler ulusal karakter taşıdıklarından, anılan devletlerin sınırları içinde ayrıca bir ulusal sorundan bahsedilemezdi. Genel çerçevesini anlattığımız bu gelişim yolu İrlanda dışında hemen bütün Batı Avrupa'da geçerlidir.

Uluslaşma bakımından ikinci tip ülkeler olarak sınıflandırılacak olan Doğu Avrupa ülkelerinde ise, uluslaşma süreci Batıdakinden farklı bir yol izler. Batı [Avrupa']da milliyetler, yukarıda bahsettiğimiz yolu takip ederek uluslaşırlarken, Doğu Avrupa ülkelerinin hemen hepsi merkezi imparatorluklar bünyesinde feodalizmi yaşamaktaydılar. Ancak sürecin ilerlemesiyle kapitalizm doğudaki imparatorlukların da bünyelerine girmeye başladı. Kapitalizmin girişiyle birlikte, ulus olabilmenin diğer koşullarını tamamlamış olan ulus-öncesi topluluklar, uluslaşmaya başladılar. Ne var ki imparatorluk yaşamı gereği, bu durumda devlet, Batıda olduğu gibi ulusal değil, tersine çok uluslu biçimde teşekkül etti. Üstelik kapitalizm öncesinde imparatorluğun egemeni olan milliyet, artık diğerlerine göre imtiyazlı bir ulustu.

İşte bu noktada ulusal sorun ve dolayısıyla ulusal hareket başlar. Çünkü egemen ulusun burjuvazisi, siyasal iktidarı

elinde tutmanın verdiği avantajları esaslı biçimde kullanarak, sadece kendi ulusal pazarına hakim olmakla kalmaz, kendi dilini imparatorluğun {s. 86} her yerinde egemen -resmi- dil olarak dayatıp diğer ulusal toplulukların pazarlarını da kontrol eder. Bu durum karşısında kendi ulusal pazarına sahip çıkmak isteyen ezilen ulusun burjuvazisi başkaldırır. Kendi sınıfsal çıkarlarını tüm ulusun çıkarıymış gibi sunarak "vatan için", "millet için" bir ordu toplamaya başlar. Muhakkak ki, burjuvazinin bu cihat çağrıları her zaman yankısız kalmaz. Ezilen ulusun başta köylüleri olmak üzere ulusal zulümden rahatsız olan tüm sınıf ve katmanları, bir anda kendilerini ulusal burjuvazinin açtığı bayrağın arkasında bulurlar. İşte ulusal sorun ve ulusal hareket böyle başlar.

Özet olarak, yüzyılın başlarına gelindiğinde Doğu Avrupa'nın, Rusya, Avusturya gibi çok milliyetli imparatorluklarında ulusal sorun bir "pazar sorunu" olarak doğdu. Ezilen ulusun pazarını kim sömürecekti? Egemen ulusun, kendini devletin siyasal zırhı ile koruyan ve kast ayrıcalıkları güden egemen burjuvazisi mi? Yoksa ezilen ulusun, [kendi] pazarını ele geçirmekte geç kalmış genç burjuvazisi mi? Ulusal sorunun o dönemdeki temel öğeleri bunlardı.

Görülüyor ki, Batı Avrupa'da İngiltere ile İrlanda arasındaki istisnai durum Doğu Avrupa'da genel bir nitelik halini almıştır. Batı, esasta, uluslaşmasını sağladığı süreçte ulusal devletleri yaratmış, dolayısıyla kendi içinde bir ulusal soruna sebebiyet verememiştir. Doğu Avrupa ise, uluslaşmayı sağlarken bir yığın ulusal sorun doğurmuştur. Yüzyılınızın başlarında işte bu sebeplerle Doğu Avrupa, ulusal hareketlerin en belirgin olarak görüldüğü saha idi. Burjuva demokratik devrimlerini en şiddetli biçimiyle yüzyılın başlarında yaşayan Doğu Avrupa ülkeleri, yine bu sebeplerle ayrı bir tip, "ikinci tip" olarak tasnif edilmektedirler.

Üçüncü tip ülkelere gelince, bu ülkeler, uluslaşmalarını, daha doğrusu demokratik devrimlerini yukarıda saymış bulunduğumuz tarzda ve dönemde sağlayamamış olan diğer ülkelere göre oluşmaktadırlar ki, bunlar esas olarak

emperyalizmin sömürgesi veya yarı-sömürgesi durumundaki ülkelerdir.

Birinci tip ülkeler, kendi burjuva demokratik devrimlerini tamamlamalar[ının ardından] başka ülkeleri de sömürgeleştirdiler. 1870'lerden sonra belirgin nitelik taşıyan sömürge yoğunlaşması olayı, ilerde, özellikle emperyalizmle birlikte, {s. 87} yeni ulusal sorunlar doğuracaktı. Bu tür ülkeler, emperyalizm öncesi dönemde kapitalist dünya pazarının girdabına sürüklemiş olmaları sebebiyle, kapitalist meta dolaşımının etki sahasına girmiş bulunuyorlardı. Bu durum uluslaşma için gerekli koşulları geliştirmişti. Anılan süreç emperyalizmle birlikte daha değişik bir niteliğe bürünerek hızlandı.

Emperyalizm diğer ülkelere sermaye ihracına neden olduğu için, kapitalizm çevre bölgelerde de hızla gelişmeye başladı. Buna paralel bir şekilde, bu ülkelerde de burjuva demokratik hareket hızlandı. Konumuz açısından daha net ifade edecek olursak, ulusal sorunlar belirginleşti, ulusal hareketler güçlü biçimde görülmeye başlandı. Tarihi kökenleri emperyalizmin öncesi döneme dayanan bu süreç, esasta, yüzyılın başındaki Jön-Türk Hareketi, Çin'de cumhuriyetin ilanı, İran devrimi, Hindistan'daki ulusal kıpırdanışlar vb. şekillerde kendini açığa vurdu ve 20. asrın ilk yarısında korkunç bir şekilde hızlanarak özellikle ikinci emperyalist paylaşım savaşının sonunda düzinelerle yeni devletin ulusal bağımsızlıklarına kavuşmasıyla doruğuna çıktı. Aynı süreç günümüzde de canlı biçimde varlığını muhafaza etmektedir.

Konuyu dağıtmamak amacıyla fazla uzatmadan şunu belirtebiliriz: Üçüncü tip ülkeler, daha evvel sayılan birinci ve ikinci tip ülkeler dışında kalan sömürge, yarı-sömürge ve bağımlı uluslardan oluşmaktadırlar. Buralarda burjuva-demokratik devrim, dolayısıyla ulusal hareket daha ziyade emperyalizme karşı anti-sömürgeci bir mücadele biçiminde ve özellikle 20. yy.ın bir sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Bu tür ülkelerin büyük çoğunluğu bugün devlet bağımsızlıklarını kazanmış olmalarına rağmen emperyalist sistemin dışına

çıkamamış ve tam demokratikleşmeyi sağlayamamış olmaları sebebiyle henüz demokratik devrim sürecini tamamlayabilmiş değillerdir. Bu anlamda henüz emperyalizmle olan iktisadi ve siyasi bağımlılığa son vermek biçiminde bir ulusal sorunları mevcuttur. Ancak ileride daha detaylı olarak inceleyeceğimiz gibi buralarda artık söz konusu olan demokratik devrimler, burjuvazinin önderliğinde gerçekleşen eski türden demokratik devrimler değil, proletaryanın önderliğindeki yeni tipte demokratik devrimlerdir. {s. 88}

Böylece görüyoruz ki, ulusal sorun ve ulusal hareket değişik ülkelerde değişik zaman ve biçimlerde ortaya çıkmıştır. Buna paralel olarak UKTH ilkesi de değişik yorumlara konu olmuştur. Burjuvazinin henüz tarihteki ilerici rolünü yitirmediği dönemlerde, gerek Doğu Avrupa ülkelerinde olsun, gerekse diğer sömürge, yarı-sömürge ülkelerde olsun ulusal hareket, burjuvazinin damgasını taşıyordu. Buna mahkumdu da. Çünkü toplumsal gelişmeye ve bu arada ulusal sorunun çözümüne damgasını vuracak ikinci bir güç henüz sahnede mevcut değildi. Ancak koşulların değişmesine paralel olarak proletarya, bu ülkelerde de alternatif bir güç olarak tarih sahnesine çıktı. Tabii bu çıkışla birlikte genel olarak toplumsal gelişmenin, özel olarak ulusal sorunun yorumu da giderek değişti.

Ulusal sorunun özünün pazar sorunu olduğu adı geçen dönemde, bu sorunun siyasal ifadesi [olan] UKTH, açıktır ki burjuva bir nitelik taşıyacak ve feodalizme karşı burjuva demokratik devrimin bir unsuru olarak belirginleşecekti. Adını andığımız dönemde ulusal hareketlerin en şiddetli biçimiyle Balkanlar'da ve Rusya'da, ya da genel planda Doğu Avrupa'da yoğunlaşması tesadüfi olmayıp bu durumun ifadesidir. Çünkü söz konusu dönemlerde feodalizmin en güçlü kalesi Çarlık Rusya'sı idi. Ve genel olarak Doğu Avrupa, demokratik devrim sürecini yaşıyordu. Dolayısıyla ulusal hareketin buralarda feodalizme karşı demokratik savaşımın aktif bir ögesi olarak gündeme gelmesi kadar doğal bir şey olamazdı.

Ulusal sorunun o dönemdeki ikinci bir özelliği de devlet içi bir sorun olmasıydı. Yani her ulusal sorun esasta ilgili olduğu devleti ilgilendiriyordu. Çünkü emperyalist dünya ekonomik zinciri bugünkü anlamıyla [henüz] oluşmamıştı. Çeşitli devletler, kapitalist dünya pazarının oluşmuş bulunması sebebiyle birbirleriyle ilişki içinde bulunsalar bile, bu ilişki ve bağımlılık, emperyalizmin oluşumundan sonra gerçekleşen bugünkü türden bir bağımlılık ilişkisi değildi. Çeşitli etkileşimlere rağmen devletler hâlâ pek çok alanda birbirlerinden yalıtılmış durumdaydılar. Dolayısıyla bir ülkedeki ulusal sorun esasta o devleti ilgilendiren bir sorun olarak belirliyordu. Yani bir iç sorundu.

Elbette bu, ulusal {s. 89} sorunun bir iç sorun olduğu dönemlerde, bir ülkedeki herhangi bir ulusal hareketin başka devletleri hiç etkilemediği anlamına gelmez. Kastettiğimiz kesinlikle bu değildir. Devletlerin yukarıda andığımız kısıtlı ekonomik ve buna bağlı olarak sosyal, siyasal, kültürel ilişkileri çerçevesinde bir etkileşim muhakkak ki vardı. Ya da bir devlet, hasmıyla olan mücadelesinde düşmanının bünyesindeki herhangi bir ulusal harekete el atmaktaydı. Fakat buradaki etkileşim, emperyalizmle oluşup Ekim Devrimiyle giderek netleşen ve günümüzde en etkin biçimde kendisini hissettiren türden bir etkileşim değildi.

Sonuç olarak, yüzyılımızın başlarına kadar ulusal sorun belirgin iki özellik taşıyordu: Birincisi, sorun, burjuva-demokratik devrimin bir parçasıydı. Yani henüz burjuva çerçeve içindeydi. İkinci olarak, sorun, bir iç meseleyi ifade etmekteydi. Yani, sadece ilgili bulunduğu devleti alakadar eden bir meseleydi. Fakat toplumsal-tarihsel değişmelerle birlikte bu kavramın yorumunda da çeşitli değişiklikler meydana geldi. Öyle ki, artık günümüzde ulusal sorunun yorumu yukarıda bahsettiğimiz yorumla taban tabana zıt bir noktaya gelmiştir. Ekim Devrimiyle birlikte başlayan köklü değişiklikleri kaba hatlarıyla şöyle inceleyebiliriz.

Biz Marxistler ulusal sorunu ele alırken iki dönem arasında köklü bir ayrımı belirtmeyi zorunlu görürüz. Bu dönemler, birbirlerinden Ekim Devrimiyle birlikte ayrılır ve genel olarak Ekim öncesi dönem ve Ekim sonrası dönem biçiminde adlandırılırlar. İlk dönem, bu sorunun tarih sahnesine çıkışından 1917 Ekim Devrimine kadar olan süreci kapsar. Ulusal sorunun bu dönemdeki anlamını en genel planda yukarıda izah ettik. İkinci dönem ise, Ekim Devrimiyle başlayıp günümüze değin uzanan süreci kapsar.

Birinci dönemden ikinci döneme geçiş bir günde gerçekleşen bir olay değildir, emperyalizm öncesi dönemden süregelen çeşitli gelişmelerin, emperyalist paylaşım savaşıyla giderek olgunlaşması ve Ekim 1917’de kurulan ilk proleter sosyalist iktidar ile birlikte yepyeni bir çerçeveye oturmasıyla gerçekleşmiştir. Yani ayırım mekanik değil, tersine diyalektiktir.

Ulusal sorunun niteliğinin değişmesine neden olan koşullar nelerdi? Bir yığın {s. 90} objektif ve sübjektif faktörden oluşan bu koşulları başlıca üç şıkta toplayabilmek mümkündür.

Birinci önemli neden, emperyalizm olgusu ile onun sebep olduğu iktisadi, sosyal oluşumlardır. Daha yukarıdaki bölümde de belirttiğimiz gibi, emperyalizmle birlikte çevrelerdeki sömürge ülkelerde de kapitalizmin gelişmesi hızlanmış ve bu durum, [bu ülkelerde] çok önemli birtakım yapısal değişmelere neden olmuştu. Sömürgelerdeki bu yapısal değişiklikler, emperyalizme karşı ulusal hareketin doğup gelişmesi sonucuna kaçınılmaz olarak vardı. Sonuçta, emperyalizm azami kâr elde etmek için girdiği tarih-dışı kalmış toplumların değişmelerine ve kendisine karşı ulusal

mücadeleye atılmalarına vesile oldu. Yüzyılın başlarında bu süreç öylesine hızlandı ki başta Çin, İran, Türkiye ve Hindistan olmak üzere pek çok ülke ulusal mücadele girdabına kapıldılar. Böylece ulusal sorun sadece Avrupa'daki (özellikle Doğu Avrupa'daki) sınırlı birkaç ulusu ilgilendiren bir mesele olmaktan çıktı ve kapsamı emperyalizmin boyunduruğu altındaki tüm sömürge, yarı-sömürge ülkeleri kucaklayacak biçimde genişleyerek sömürgeler sorunuyla kaynaştı.

Emperyalizmin, ulusal sorunun gelişerek sömürgeler meselesi haline gelmesindeki rolü, sadece bu ilişki için gerekli iktisadi-sosyal temelin hazırlanmasına, iradesine rağmen yardımcı olması değildir. Emperyalist sistemin kaçınılmaz ürünü olarak patlak veren I. emperyalist paylaşım savaşının da bu ilişki üzerinde direkt etkisi olmuştur. Bunu kabaca şöyle izah edebiliriz:

Emperyalizmin çevre bölgelerde kapitalizmi geliştirmek zorunda kalışının, bura halklarını nasıl bir devinim içine ittiğini biraz evvel izah ettik. I. emperyalist paylaşım savaşı bu devinmeyi daha da ileri boyutlara vardirop somut hale getirdi. Çünkü her ne kadar savaş emperyalist kliklerin çıkarları uğruna veriliyor olsa bile, cephede fiilen savaşanlar, emperyalist kliklerin kendileri olmayıp bunların köleleştirdiği halklardı. Yani emperyalizm, ezilen dünya halklarını kendi yağmacı emelleri uğruna cepheye sürmüş ve karşı karşıya getirmişti. Bu acı olgu, tarih-dışı kalmış halkların dünyayı görüp tanımalarına ve daha bilinçli biçimde hareket etmelerine neden oldu. Pek çok gerici vaatle kandırılmış olan dünyanın geri halkları {s. 91} savaşın yarattığı sefalet ve vahşet karşısında her geçen gün daha artan bir huzursuzluk duymakta, savaşa ve emperyalist yağmaya karşı daha açık bir protesto eylemi içine itilmekteydiler.

Bu objektif gelişmeyi hızlandıran bir diğer faktör de 1914-18 savaşında komünist ideolojinin prestiji ile cephelerde kardeşliği öğütleyen Bolşevik propagandasıydı. Bolşevikler, cephelerde hunharca birbirlerine kırdırılan insanlara sınıf dayanışması fikirlerini aşlayıp, savaşın hangi amaçlar uğruna

nasıl yürütüldüğünü teşhir ediyor ve silahlarını asıl düşmanlarına, yani kendi egemenlerine yöneltmeleri gerektiğini vurguluyorlardı. Yaşanan sürecin en mükemmel tahlili olan bu görüşler cephelerde askerleri öylesine etkiledi ki, Bolşevizm süratle yayıldı. Özellikle Hint ve Çek askerleri [başta] olmak üzere birçok cephede savaşımlar silahlarını kardeşlerinden çevirip gerçek düşmanlarına yönelttiler. Birçok kez toplu askeri isyanlar vuku buldu. Bütün bunlar emperyalizme karşı köklü bir bilincin oluşması anlamını taşıyordu. Sömürge ülkelerin halkları giderek uyanıyor ve emperyalizme karşı bir cephede toplanıyorlardı. Görülüyor ki, ulusal sorunun niteliğinin değişmesine neden olan etkenler mekanik ve soyut olarak değil, tersine diyalektik ve somut bir şekilde gelişmişlerdir.

Ulusal sorunun kapsamının gelişip sömürgeler meselesi haline gelmesine neden olan ikinci etken, Osmanlı İmparatorluğunun emperyalistler tarafından parçalanması olayı idi. Müslüman dünyanın hemen hemen en gelişmiş ülkesi olan Türkiye, emperyalizme karşı mücadelesinde özellikle Müslümanlar olmak üzere birçok ezilen halkın desteğini sağladı ve geniş bir cephe yarattı.

Ulusal sorunun Ekim sonrası niteliklerinin oluşmasını etkileyen üçüncü ve son etken bir proleter sosyalist iktidarın kurulması, yani bir diğer anlamda emperyalizmin karşıdevrimci, gerici karargâhına karşı, proletaryanın ve tüm ezilenlerin devrimci, ilerici karargâhının dikilmesidir. Böyle bir üssün varlığı sayesinde İrlanda'dan Hindistan'a kadar bütün ezilen halklar tek bir cephede toplanabildiler.

Öte yandan bu dönemde demokratik devrimlerin eski burjuva yorumu ömrünü tüketmekte, yerine proletaryanın önderlik ettiği yeni tipte demokratik {s. 92} devrim anlayışı giderek netleşip kitleler içinde yer etmekteydi. Bu anlamıyla o dönemde burjuva demokratik devrimin bir parçası olarak ele alınan ulusal sorunun özünde de bir değişimin olması zorunluydu. Bu değişiklik, ulusal sorunun burjuva yorumunun çerçevesinden giderek çıkması ve kapsam itibarıyla sömürgeler sorunuyla bütünleşmesi suretiyle gerçekleşti.

Ekim devrimiyle birlikte, her şeyin burjuvazinin ölçütlerine göre değerlendirildiği bir çağ kapanmış, yerine yepyeni niteliklerin ve ölçütlerin esas alındığı bir çağ, proleter devrimler çağı başlamıştır. Bu çağda toplumsal gelişmeyi proletaryaya ve sosyalizm temsil etmektedir. Bu sebeplerle, sosyal gelişimin ölçütü geçmişte olduğu gibi burjuvazinin değil, proletaryanın ilke ve normlarıdır. Bütün gelişmeler göstermiştir ki, burjuvazi, ulusal sorunu çözmekten uzaktır ve bu sınıf, tarihteki ilerici rolünü yitirmiştir. Onun çağımızdaki yeri toplumsal gelişmeden yana değil, tam tersine karşısındadır. Burjuvazinin ilerici barutunu tükettiği bu dönemde ulusal sorunun esasını oluşturan sömürge, yarı-sömürge ülkelerde, proletaryaya çağın gelişimine paralel olarak tarih sahnesine çıktı. O, genelde toplumsal gelişmeyi olduğu gibi, özelde ulusal sorunu da en tutarlı biçimde çözebilecek yegâne sınıf durumundaydı. Böylece UKTH ilkesinin geçmişteki dar, burjuva yorumu geçerliliğini yitirdi.

Ulusal sorunda proletaryanın hegemonyasının başladığı bu çağda, UKTH, artık eskiden olduğu gibi, dar anlamda sadece ezilen ulusun ayrılıp bağımsız devletini kurma hakkı olmakla sınırlı kalmayıp, Marxistler açısından ondan öte anlamlar taşımaktadır. Birazdan daha geniş izah edeceğimiz gibi, ulusal sorunun özünün değişmesi olgusunu da ifade edecek tarzda ulusların kaderlerini tayin hakkının yeni yorumu, sömürge, bağımlı ulusların ezilen halk yığınlarının kaderini tayin etme eylemi olarak anlaşılmaktadır. İşte bu tespit, Marxistlerin tek tek ülkelerdeki devrimci eylemlerini olduğu kadar, Ekim Devrimi sonrası dünya ölçeğinde izleyecekleri mücadele stratejisini de etkilemiş ve çeşitli değişikliklere neden olmuştur. [Konunun] bu yanını biraz ileriye bırakarak, Ekim devrimine kadar devam eden ve yukarıda anlattığımız süreç sonunda {s. 93} ulusal sorunun gösterdiği değişiklikleri derli-toplu biçimde sunalım.

Ulusal sorunda Ekim öncesi ve Ekim sonrası dönemler açısından en temel değişiklik, sorunun birinci dönemde burjuva demokratik devrimin kapsamı içinde olmasına karşılık,

ikinci dönemde dünya proleter devrimi ve proletarya diktatörlüğü kapsamı içinde ele alınmasıdır. Tümü de bu çerçeveye dahil olmak üzere sorunun yorumunda meydana gelen değişiklikleri şöylece belirtebiliriz:

Ekim sonrası ulusal sorun Avrupa ile sınırlı bir azınlık uluslar sorunu olmayıp, artık genelde sömürgeler sorunudur. Yani sömürge, yarı-sömürge ülkelerin, emperyalizmin [kendi ülkelerindeki] varlığına son vermeleri sorunu. Bununla yakından ilgili bir mesele olarak ulusal harekette proletaryanın hegemonyası çağı başlamıştır. Proletarya, sınıf olarak bu vasıflara sahiptir. O, ulusun kaderini tayin edecek ve geri kalmış halk yığınlarını emperyalist sömürgecilikten kurtarabilecek yegâne sınıftır. Çünkü tüm sınıflar içinde sadece proletaryanın, mevcut emperyalist-kapitalist sistemle göbek bağlantısı yoktur. Bu sebeple ulusal bağımsızlık dahil, geri kalmış ülkeler açısından toplumsal gelişmeyi sonuna kadar götürmede sadece onun menfaatleri olabilir. Diğer sınıfların tümü mevcut toplumsal sistemle şu veya bu düzeyde bir zıtlık içine girseler bile, hiçbir dönem sistemle olan bağlarını tümüyle kesmezler. Dolayısıyla eskiden ulusal harekete pazar sevdası nedeniyle önderlik eden burjuvazi, artık bu rolünden mahrum kalmak zorundadır. Çünkü ulusal sorunun özü, onun kapsamının değişmesine paralel olarak değişmiştir. O, artık ezilen ulusun pazarı uğruna bir savaşı ifade etmeyip sömürge, yarı-sömürge ülkelerin geniş köylü yığınlarının emperyalist yağına ve talana ve siyasal kişiliksizleştirme politikasına karşı mücadelesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle sorunun özü köylü sorunudur. Kavganın pazar uğruna yürütüldüğü dönemde ulusal sorunun sosyal temeli burjuvaziydi. Bugün ise ulusal sorunun toplumsal temelini burjuvazi değil, köylülük oluşturmaktadır. Çünkü emperyalist yağın ve köleleştirmeye en çok konu teşkil eden kesim köylülük olduğu gibi, ulusal bir harekette ordunun esas gücünü oluşturacak olan da yine köylülüktür. Dolayısıyla ulusal sorun {s. 94} çağımızda daha ziyade emperyalizm ile sömürge ülkelerin köylülüğü arasındaki bir sorun olarak belirginleşmektedir.

Bu durum, daha yukarıda izah ettiğimiz üzere, UKTH'nın, eskiden olduğu gibi, neden sadece ezilen ulusun ayrılıp bağımsız devletini kurma hakkı olarak değerlendirilmeyip, yanı sıra ezilen ülkelerin ezilen halk yığınlarının kendi kaderlerini tayin hakkı olarak yorumlanması gerektiğinin sebebini de izah etmektedir.

Bu durum, aynı zamanda, ulusal sorunun genelde proletarya devrimi ve özelde proletarya diktatörlüğü sorununun bir parçası olması olgusunun ne anlama geldiğini de izah etmektedir. Çünkü sömürge ülkelerin proletaryanın hegemonyasında [kendi] kaderlerini tayin eylemleri, emperyalizme karşı dünya ölçeğinde bir cephenin oluşturulması, yani dünya proletaryasının ve ezilen halklarının emperyalizme karşı mücadele paydasında birleşmeleri anlamını taşımaktadır. Buradan da ulusal sorunun Ekim sonrası kazandığı son niteliğini ortaya koyma imkânı doğmaktadır. Yani, ulusal kurtuluş hareketleri artık emperyalist kapitalist sistemi yok etme amacıyla olan proleter dünya devrimi ve proletarya diktatörlüğü davasının bir parçası, ayrılmaz müttefiki olmuşlardır.

Daha önce yukarıda belirttiğimiz gibi, Ekim öncesi ulusal sorunlar birer iç sorun durumundaydılar. Yani sadece içinde yer aldıkları devletlerle ilgiliydiler. Emperyalizm ve bilhassa Ekim devrimiyle birlikte bu konum bütünüyle ortadan kalktı. Ulusal sorun, sadece ilgili bulunduğu devletle sınırlı bir sorun olmaktan çıkıp tüm dünyayı ilgilendiren bir mesele haline geldi.

Bunun sebeplerini yukarıda izah etmiştik. Burada işin bir başka yönüne değinmek istiyoruz. Ulusal sorunun kapsamı ve niteliğinin değişmesine ilişkin yukarıdan beri sıraladığımız olaylar, bir şeyi kesin biçimde ortaya çıkarmaktadırlar. Ekim sosyalist devrimi sonucu kurulan ilk proletarya diktatörlüğü devletiyle birlikte dünya, kesin ve net biçimde iki parçaya bölünmüştür: Bir yanda emperyalizmin ve onun tek tek ülkelerdeki uşaklarının oluşturduğu emperyalist cephe zinciri, ki tek tek ülkelerdeki burjuvazi ve diğer gerici sınıflar bu zincirin halkalarıdır; diğer yanda dünya ölçeğinde bu emperyalist

cephe zincirini çepeçevre kuşatmış {s. 95} ve her halkada onun unsurlarına karşı özgürlük, bağımsızlık ve sosyalizm için. ölümcül bir savaşa girmiş güçlerden oluşan dünya proleter devrim zinciri. Tek tek ülkelerdeki işçi sınıfı ve onun müttefiki halk güçleri ise, bu zincirin halkalarını teşkil etmektedir. Ulusal sorun ve UKTH artık bu halkalardaki emperyalist zinciri kırmak meselesidir. Yani UKTH, sömürgeyel devrimle bütünleşmiştir. İşte UKTH'nin yeni yorumu budur. Bugün UKTH, sömürgeyel devrimin çerçevesindedir ve sömürgeyel devrimden anlaşılan, kendi içinde çeşitli safhaları içeren proletaryanın hegemonyasındaki yeni tipte bir demokratik devrimdir.

Emperyalizmin gelişmesinin yarattığı bazı faktörler, Marxistlerin genel dünya değerlendirmeleri ve ona ilişkin stratejilerinde önemli değişimlere neden oldu. Özellikle Ekim devrimiyle birlikte netleşip açığa çıkan bu değişikliklerin ulusal sorun ve UKTH ilkesi üzerinde etkide bulunmaması düşünülemezdi, Şimdi biraz meselenin bu yanına eğilelim ve dünya ölçeğindeki andığımız değişikliklerin, ulusal sorunun konuluşu ve UKTH ilkesinin yorumu üzerindeki etkilerini incelemeye çalışalım.

Marxistlerin dünya devrimine ilişkin görüşlerinde belli dönemler arasında birtakım değişiklikler vardır. Bu değişiklikler, somut birtakım gelişmelerin ürünü olarak ortaya çıkmaktadırlar. Ekim devrimi ve özellikle emperyalizm öncesinde Marxistler, tüm dünyada devrimin bir seferde gerçekleşeceğini düşünüyorlardı. Bugünkü gibi tek tek ülkelerde devrim anlayışı mevcut olmadığı gibi, o dönemde, kapitalizmin anavatanı olan günümüzün gelişmiş kapitalist ülkeleri dışındaki ülkeler, devrim stratejisinin içinde etkin bir unsur olarak mevcut değillerdi. Ulusal sorunların yarattığı devrimci dinamiklerin, devrim stratejisi içindeki yeri de bugünkü gibi berraklaşmamıştı. Hâlâ tarihin dışında yaşayan çevre halklarının ne olacakları sorunu, daha ziyade geleceğin bir sorunu olarak belirsizlik içindeydi. Ulusal sorunların Avrupa'daki birkaç ulusla ilgili dar bir çerçeve içinde bulunduğu ve üstelik esasta bir

iç sorun olarak ortaya çıktığı şartlarda başka türlü bir düşünce zaten mümkün olamazdı. Ulusal sorunların yarattığı dinamikler, olsa olsa, tek tek ülkeler için ve yaşanan {s. 96} demokratikleşme sürecinin bir parçası olarak ele alınmaktaydılar.

Objektif durumun bu koşullardan teşekkül olduğu söz konusu süreçte, dünya proleter devriminin stratejisi kaba hatlarıyla şöyleydi: Devrim, 'proletaryanın yoğun olarak geliştiği ülkelerde, bir seferde gelişecek ve tüm dünya bu suretle kızıl-laşacaktı. Çünkü çevre ülkelerin, merkezdeki böyle bir dönüşümü takip etmekten ve kendi yerel koşulları içinde gerçekleştirmekten başka seçenekleri olmayacaktı. Bu durumda dünya devriminin yegâne devindirici gücü, merkezdeki dünya proletaryasıydı. Ancak, emperyalizmin gelişmesinin yarattığı, ya da açığa çıkarıp belirginleştirdiği bazı olgular, devrimin böylesine dengeli ve bir seferde gerçekleşebileceğini iddia eden düşüncenin, artık şartlara uygun düşmediğini ve koşulların yeni bir değerlendirilmesi ile değişen koşullara uygun yeni bir strateji tespitinin zorunlu olduğunu ortaya koydu. Bugün bir tek cümleyle özetlediğimiz bütün bu olguların tespiti ve yerli yerine oturtulması, yüzyılımızın başlarında Lenin gibi bir dahinin ömürlük çalışmasına mal oldu. Lenin, bir yaşam boyu bütün bu gelişme ve değişmelerle, onların olası sonuçlarını büyük bir ustalıkla inceledi. Sonuçta bugün hâlâ geçerliliğini muhafaza eden ülkemiz koşullarında hareketimizin doğmasına yol açtığı gibi, diğer ülkelerin koşullarında da oraların komünist hareketlerinin doğuşuna yol açan evrensel Leninist stratejiyi inşa etti.

Leninist devrim stratejisi dünya devriminin düz ve dengeli olarak değil, tersine, dengesiz bir biçimde gelişeceğini belirtir. Bu olgunun temelindeki iktisadi etken, kapitalizmin dengesiz gelişim yasasıdır. Kapitalizm, doğası gereği dengeli bir biçimde gelişmeyip, dengesiz bir gelişim seyri gösterir. Bu durum, devrim ve karşı-devrim güçlerinin oluşum ve gelişiminde dengesizliğe neden olur. Bazı ülkelerde devrim güçleri alabildiğine geliştiği, karşı-devrim güçleri cılız kaldığı halde, daha başka ülkelerde bunun tam tersi bir gelişme pekâlâ

mümkün olabilir. Böylece dünya ölçeğinde devrimi düz ve dengeli biçimde geliştirebilmek mümkün olmaz.

Bu nedenle artık eski perspektif bırakılmalı ve gözler tek tek ülkelere çevrilmelidir. Her ülke kırılması gereken bir halkadır ve devrimci mücadele bu perspektiften hareketle hazırlanmalıdır. Rus devrimi ve ardından vuku bulan {s. 97} devrimler bu düşüncenin doğruluğunu kesin biçimde ispatlamışlardır. Özellikle Rus devriminin gelişim mekanizmasını inceleyen Marxistler henüz devrim gerçekleşmeden bu düşüncelere yönelmişlerdi. Rus devriminin zaferi ve bütün beklentilere rağmen Kıta Avrupa'sında güçlü bir devrim hareketinin gelişmemesi, eski düşüncenin terk edilmesinde belirgin bir rol oynamıştır.

Yeni devrim stratejisinin oluşumuna etkide bulunan bir diğer önemli faktör ise genelde "Doğu" olarak adlandırılan, hemen çoğu sömürge, yarı-sömürge statülerde bulunan Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın geri ülkelerinde, yüzyılın başlarında küçük kıpırdanışlar olarak hissedilen demokratik devrimlerin ve emperyalist köleleştirmeye karşı ulusal kurtuluş mücadelelerinin giderek alevlenmeleri ve ciddi bir güç olarak tarih sahnesine çıkmalarıydı. Yukarıda üç tip ülke ayrımı üzerinde dururken, üçüncü tür olarak adlandırdığımız bu ülkelerde, ulusal sorunun sömürgeler sorunu olarak ifadesini bulduğunu belirtmiştik. Ulusal sorunun sömürgesel devrim çerçevesine bürünmesi, dünya ölçeğinde toplumsal gelişmeyi engelleyen güçlerle, onu ileriye götüren güçlerin karşılıklı konumlarında büyük değişikliklere neden oldu. Biraz önce de belirttiğimiz gibi, önceleri dünya ölçeğinde devrim mücadelesinin temel ve yegâne gücü kıta Avrupa'sı başta olmak üzere gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfıydı. Bu dönemlerde Doğu'nun halkları henüz ciddi bir güç olamadıkları için dünya devrim stratejisi içinde mevcut biçimiyle yer almıyorlardı. Ne var ki, zamanla tüm dünyada devrimin bir seferde ve dengeli olarak gelişemeyeceğinin anlaşılmasıyla birlikte Doğu giderek ön plana çıktı ve her geçen gün dikkate alınması gereken bir güç olduğunu kanıtladı. Ve sonuçta

değişen dünya devrimi stratejisi içinde, proletaryanın en yakın müttefiki olarak yerini aldı. Bunun günümüzdeki anlayışla açığa çıkabilmesi, başta Çin devrimi olmak üzere pek çok tecrübe ve birikimin değerlendirilmesiyle sistemleşen sömürgeci devrim düşüncesiyle mümkün oldu.

Sömürgeci devrim teorisi, ulusal sorunda proletaryanın hegemonyası fikri çerçevesinde, bir ulusal kurtuluş hareketinin, [önce] demokratik halk devrimine, oradan sosyalizme ve giderek komünizme ilerletilmesinin teorisidir. Bu {s. 98} düşüncenin en önemli yanı, sömürge, yarı-sömürge ülkelerin de devrimin gerçekleşebileceği ayrı birer birim olarak görülmeleridir. Yani proletarya, gelişmiş kapitalist ülkelerde oynadığı tarihsel rolü buralarda da oynayabilir ve toplumsal gelişmeyi (ki bu, oralarda ulusal sorunun çözülmesi anlamını taşır) sağlayabilir. Adı geçen teoriye göre devrimin gelişmesi açısından sömürge ülkeler artık metropolün basit birer uzantısı değildirler. Devrim buralarda da gerçekleşebilir bir olaydır. Proletarya buralarda da tıpkı kapitalist, emperyalist ülkelerde olduğu gibi bağımsız bir mihrak olarak örgütlenebilir ve burjuvazinin karşısına bir alternatif olarak çıkabilir. İşte bu, yukarıda bahsettiğimiz gibi proletaryanın ulusal soruna hegemonyasını kurmasının mümkün ve zorunlu olduğu anlamına gelmektedir. Dikkat edilirse, ulusal sorunun kapsamının genişleyip sömürgeler sorununa dönüşmesiyle, proletaryanın ulusal soruna hegemonyasının şartlarının doğması, birbirine paralellik arz etmekte ve geri kalmış ülkeler de dahil olmak üzere istisnasız bütün ülkelerde devrimin gerçekleşmesinin ifadesi olarak "halka" kavramının doğuşuna neden olmaktadır.

Terk edilen eski dünya devrim stratejisinin yerine konan yeni stratejide hedef değişmiyor: Hedef, yine dünya kızıl şuralar cumhuriyetini kurmaktır. Ancak bu hedefe giden yol değişmiştir. Proletarya bu amaca varmak için [artık] tüm dünyada toptan bir devrimi hedeflemeyecektir. Tersine, proletarya tek tek ülkeleri temel alacaktır. Emperyalist cephe zinciri birbirine bağlı, ama aynı zamanda birbirlerinden farklı halkalardan oluşmaktadır; ve bu halkalar kırılması gereken

temel birimleri teşkil etmektedirler. Her halkada proletarya kendi öz partisini kurmalı ve mücadeleye atılmalıdır. Devrim, emperyalizmin en zayıf olduğu halkada zafere ulaşacaktır. Sömürge, yarı-sömürge ülkeler de emperyalizmin kırılması gereken halkaları durumundadır.

Sömürge, yarı-sömürge ülkelerin de proletaryanın örgütlenmede temel alacağı halkalardan sayılması, eşdeyişle bu tür ülkelerde bağımsız komünist partilerinin kurulması fikri, Lenin'in sağlığında ortaya konulmuş bir fikirdir. Ancak bu düşüncenin, ulusların kaderlerini tayin etmeleri ve ulusal sorunun çözümünde temel haline getirilmesi, yani milli harekette proletaryanın hegemonyasının sağlanması için proletaryanın burjuvaziden bağımsız bir mihrak olarak örgütlenmek suretiyle içinde {s. 99} bulunulan ulusal demokratik devrim sürecinde tayin edici güç haline gelmesinin zorunluluğu ile, bunu gerçekleştirmenin yegâne yolu olarak bu ülkelerde proletarya partilerinin inşa edilmesi noktasına kadar vardırılması, ya da daha öz ifade etmek gerekirse, sömürge ülkelerde bağımsız komünist partilerinin kurulması düşüncesini sömürgeci devrim noktasına kadar geliştirilmesi, edinilen bilgi ve tecrübelerin Troçkizm ile yoğun bir tartışma ortamı içinde değerlendirilmesiyle Stalin tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan proletaryanın diğer önderleri gibi Stalin'in fikirlerinin de hareketimizin oluşumu üzerinde derin yol gösterici etkileri vardır.

Proletaryanın dünya devrim stratejisine ilişkin yukarıda bahsettiğimiz değişiklik, doğal olarak halka sorununu ön plana çıkarmaktadır. Çünkü halkalar, yeni stratejide proletaryanın devrim mücadelesi açısından temel alacağı mücadele biçimlerini ifade etmektedirler. Bu durum, halkalardan ne anlaşılması gerektiği konusunu tartışmaya sokmaktadır. Kürdistan ulusal sorununun orijinalitesi gereği bu sorun, Türkiye'de de tartışmalara konu olmuştur. Bu açıdan halka kavramının ne olup ne olmadığı hususu ile bunun Kürdistan ulusal sorunu içindeki yerini ele almak bir zorunluluktur.

Halka nedir? Kürdistan, emperyalizmin kırılması gereken bir halkası olabilir mi?

Bazıları bu soruya halka kavramını devletlere eşitleyerek cevap vermektedirler. Bu düşünceye göre, belli bir iktisadi birimi de ifade ettiklerine göre tek tek devletler proletaryanın mücadele için temel alacağı halkaları meydana getirmektedirler. İlk bakışta tutarlı gibi gözükse de bu düşünüş tümüyle yanlıştır. Marxist devrim öğretisindeki "halka" kavramının bununla bir ilişkisi yoktur.

Biraz yukarıda izah etmiştik ki, halka kavramının oluşmasına götüren etkenler içinde en önemlilerinden biri, sömürge, yarı-sömürge ülkelerde proletaryanın toplumsal yaşama yön verebilecek bir güç olarak tarih sahnesine girmesi ve buna paralel olarak bu tür ülkelerin de devrimin gerçekleşebileceği bağımsız özgün birimler haline gelmeleridir. Eşdeyişle bu tür ülkeler de artık birer halkadır. Peki {s. 100} sömürge ülkeler emperyalist zincirin kırılabilir halkaları olabiliyorlarsa, halkaların devletlerden meydana geldiğini ileri süren tez ne oluyor? Çünkü sömürge ülkelerin yabancı ilhak altında bulunduklarını ve dolayısıyla bu tür ülkelerin devlete sahip olmadıklarını çocuklar dahi bilir. Sömürgeler siyasi olarak kendilerini ilhak eden devletin parçası olduklarına göre, yukarıdaki düşünce açısından bu ülkeleri bağımsız, ayrı birer halka olarak görmek mümkün değildir. Bu düşünceye göre bütün sömürge ülkeler bağlı bulundukları devletle birlikte tek bir halkayı oluşturmaktadırlar.

Görülüyor ki bu görüş sömürge ülkeleri 'e diğer ülkeler gibi birer halka olarak gören Marxist öğretiyle çelişki halindedir. Marxist öğreti, bu düşüncenin tersine, Ekim devriminden sonra halka kavramı açısından dikkatlerini özellikle sömürge ülkelere çevirmiştir. Bu düşünce sadece Marxist öğretilen ayrılmakla kalmıyor; devrimi sömürge ülkeler için yasaklıyor; onları kendi kendilerini kurtarmaya güçleri yeten bağımsız birimler olarak görmemek suretiyle devrim konusunda da kendilerini sömürgeleştiren ülkelerin vesayeti altına sokuyor. Bir başka deyişle devrimi sadece ileri ülkelerin gerçekleştirebileceği bir şey haline sokuyor. Böylece belirgin biçimde şovenizme düşüyor. Çünkü sömürgeleri halka olarak

görmemek, sömürge halkların devrim yapmaya muktedir olmadıklarını ileri sürmektir. Bu ise, ulusları ırksal özellikleriyle tasnif edip bazılarını üstün, mümtaz uluslar olarak ayırmak ve devrini sadece bunların gerçekleştirebilecekleri bir şey olarak sunmak anlamına gelir. Devrimi seçkin uluslar topluluğunun ayrıcalığı durumuna dönüştüren bu ırkçı düşüncenin, kendini Marxist örtüyle cilalaması özünden bir şey değiştirmemekte, sadece, açıktan ırkçı-şovenizm yerine, esasta ondan pek farklı olmayan sosyalizmi maskeli bir şovenizm anlamına gelen, sosyal-şovenizm olayının doğmasına neden olmaktadır.

Halka kavramının dünya devrim stratejisinin bir unsuru olarak ileri sürüldüğü günden beri yaşanan olaylar ve toplumsal pratik de bu saçma ve anti-Marxist görüşü mahkum etmiştir ve etmektedir. Sömürge olmaları itibarıyla devletleri olmayan birçok ülke emperyalist zinciri kırmıştır veya kırına {s. 101} yolundadır. Durumun böyle olduğu, zayıf halka kavramının ileri sürüldüğü dönemden itibaren savunulmuştur. Stalin 1920'lerde zayıf halka kavramını tartışırken, Hindistan'ı sömürge bir ülke olmasına, yani bağımsız bir devlet olmamasına rağmen zayıf halkaya örnek olarak göstermektedir. Bu da, Marxistlerin bu kavramı ileri sürdükleri ilk günden itibaren onu devlet anlamında ele almadıklarını ortaya koymaya yeter sanırız.

Şimdi ileri sürülebilir ki, Hindistan vb. çeşitli ülkelerin sömürge olmalarına rağmen halka kavramı açısından sömürgeci oldukları devlet bütünlüğü içinde mütalaa edilmemelerinin nedeni, coğrafi olarak "anavatan"dan uzak oluşlarıdır. Bu iddia da doğru değildir. Özellikle Marxist öğretisi açısından pek anlam taşımaz. Çünkü Hindistan örneğinde görüldüğü üzere sömürgecinin anavatandan uzak olması, toplumsal gelişme üzerinde birtakım etkilerde (olumlu ya da olumsuz) bulunsa bile, bu etki, toplumsal devrimi sağlayan birinci dereceden bir etki değildir. Eşdeyişle belirleyicilik niteliği yoktur, olsa olsa birçok tali etkenden birisidir.

Esasen coğrafi faktörlerin toplumsal gelişme üzerinde

belirleyici değil sadece etkileyici bir role sahip oldukları tezi, materyalist tarih anlayışının alfabesidir. Tarihin materyalist yorumu, toplumsal gelişmeyi, dolayısıyla devrimi de, o toplumun kendi iç dinamiklerinin eseri olarak görür. Coğrafi faktör de dahil olmak üzere süreçteki çeşitli dış etkenler, bu gelişmenin belirleyici faktörleri olmayıp, ikincil dereceden etkenlerdir. Sorun böyle konulunca Hindistan'ın yüzyılımızın ilk çeyreğinde İngiltere'den bağımsız bir halka olarak görülmesinin nedeni, Britanya adasından uzak oluşu değildir. Hindistan'ın bağımsız bir halka olarak değerlendirilmesinin nedeni, bütünüyle oradaki toplumsal, siyasal ve kültürel yapıyla ilgilidir. Yani bir proletarya sınıfın doğması ve bunun anti-emperyalist kurtuluş hareketi içine atılması; bu çerçevede anti-emperyalist güçlerle emperyalizmin uşağı güçlerin saflaşıp belirgin cepheler halinde karşı karşıya gelmeleri, kısacası devrim ve karşı-devrim güçlerinin oluşturduğu özgün bir sınıf mücadelesi alanının oluşması. İşte Hindistan'ın bir halka olarak değerlendirilmesini sağlayan koşullar bunlardır. {s. 102}

Özet olarak, devlet nasıl tek başına halkanın tespitinde belirleyici faktör olamıyorsa "anavatan"dan uzaklık ya da yakınlık gibi çeşitli coğrafi faktörler de aynı biçimde belirleyici etken olamazlar. Bu açıdan Kürdistan'ın Türkiye ile sınırdaş olması ve iki ülkenin tek bir devlet çatısı altında yer alması, Kürdistan'ın Türkiye'den ayrı, bağımsız bir halka olarak değerlendirilmesinin önünde engel değildir.

O halde, halkalardan anlaşılması gereken nedir?

Halka, hayatın her alanına ilişkin faktörleri kapsayan bir kavramdır. Bu nedenle, ne sadece devlete, ne de sadece uzaklık-yakınlığa, yani coğrafi etkenlere bağlanabilir. Hayatın her alanına ilişkin çok boyutlu bir şeyi yalnızca şu ya da bu öge ile izah etmeye çalışmak, tek yanlılığa ve yetersizliğe mahkumdur. Dolayısıyla bu yöndeki her çaba sonuçta yanıltıcı olacaktır.

Halka kavramını belirleyen şeyin iktisadi, siyasal, kültürel vb. öğelerden oluşan bütün bir toplumsal yapı olduğunu yukarıdaki Hindistan örneği açıkça izah etmektedir. Bunu halkanın oluşumu ve tanımından rahatlıkla çıkarabiliriz. Daha

yukarıdaki paragraflarda emperyalist cephe zincirinin örgütlenişini anlatırken emperyalizmin tek tek ülkelerdeki güçlerinin bu zincirin oradaki halkalarını teşkil ettiklerini belirtmiştik. Yine aynı yerde Ekim sosyalist devrimi ve daha sonra tüm dünyadaki anti-emperyalist, devrimci, proleter güçlerin kendi aralarında emperyalist cephe zincirini çepeçevre saran proleter dünya devrim zincirini oluşturduğunu ve tek tek ülkelerdeki proletarya ile onun müttefiki diğer devrimci halk güçlerinin bu zincirin halkalarını meydana getirdiklerini anlatmıştık. İşte halka, bu iki cephe zincirinin doğal olarak birbirine tekabül eden tek tek birimlerini ifade eder. Yani halkalardan anlaşılması gereken, devrim ve karşı-devrim güçlerinden müteşekkil özgün ve bütünlüklü bir sınıf mücadelesi alanıdır.

Açıktır ki, özgün ve bütünlüklü bir sınıf mücadelesi sahası, belli bir tarihi gelişim süreci içinde oluşmuş ekonomik, siyasi, sosyal, ideolojik, sanatsal, kültürel vs. hayatın her alanına ilişkin çeşitli objektif ve subjektif faktörlerin toplamından meydana gelir. Eşdeyişle oluşum, tarihsel ve oto-dinamiktir, diyalektiktir. {s. 103} Bu tanımlamaya konu olabilecek birimler ise ancak ulusal topraklar olabilir. Dolayısıyla halka kavramından Stalin'in, "Leninizmin İlkeleri" adlı eserinde de belirttiği gibi "ulusal topraklar" anlaşılmalıdır. Çünkü her ulus, başta proletarya ve burjuvazi olmak üzere, emperyalizm ve sosyalizm dünyalarının parçalarını -halka kavramını- oluşturan güçleri bünyesinde taşır. Eşdeyişle başlı başına bir sınıf mücadelesi alanıdır. Özgünlük, onun halka niteliğinin bir başka açıdan ifadesidir.

Halka kavramının bu izahı, UKTH'nın Marxistlerce günümüzde taşıdığı anlamı açığa kavuşturmaktadır. Bunu genel planda özetleyerek konuyu toparlamaya çalışalım: proletaryanın geri kalmış ülkelerde bir sınıf olarak tarih sahnesine çıkması ve burjuvazi karşısında bağımsız bir alternatif haline gelmesi olayı, emperyalizmle birlikte hızlanan ve Ekim Devrimi'yle resmileşen bir sürecin ürünü olup, ulusal sorunda proletaryanın hegemonyası çağının ifadesidir. Sömürge ve

yarı sömürge ülkeler de artık emperyalizmin kırılması gereken halklarıdır. UKTH ilkesi bura halklarının emperyalizme karşı mücadeleleri ve geleceklerinin teminat altına alınması anlamını taşımaktadır. Bu, sömürgeci bir devrim anlamına gelir ki, proletaryanın hegemonyası altında anti-emperyalist, anti-feodal ulusal demokratik mücadelenin giderek sosyallizme vardırılması hedefini güder. Proletaryanın bu hedefe varabilmesi, yani ulusal dinamikleri proleter devrimi doğrultusunda kullanabilmesi, toplumsal gelişmenin tümüne olduğu gibi, özel olarak ulusal harekete hegemonyasını sağlayabilmesi de, kendi bağımsız örgütünü, yani bağımsız proletarya partisini kurmakla mümkündür.

Böylece, neden bağımsız örgütlenme? sorusunun cevabına yaklaşmaktayız.

Şimdiye kadar sömürge, yarı-sömürge ülkelerde bağımsız komünist partilerinin kurulması olgusunu ulusal sorunun evrimi çerçevesinde ele aldık. Kanaatimizce Kürdistan özgün ve bütünlüklü bir sınıf mücadelesi alanıdır ve yukarıda bahsettiğimiz halka niteliklerine bütünüyle sahiptir. Bu anlamda buradaki sınıf mücadelesine kumanda edecek bir proletarya partisi kesinlikle şarttır. Bu, toplumsal gelişmenin dayatmış olduğu bir zorunluluktur. İlerde Kürdistan'ın orijinalitesi başlığı altında daha detaylı biçimde sergileyeceğimiz {s. 104} gibi, Kürdistan'da bir proletarya sınıfı vardır ve bu sınıf, içinde bulunduğumuz süreçte sömürgeci başta olmak üzere onların efendileri olan emperyalizme ve sosyal-emperyalizme karşı olduğu kadar, sömürgeci ülkemizdeki yerel uşaklarına karşı da bağımsız bir mihrak olarak örgütlenme ve kendi bağımsız politik partisini inşa etme çabası içine girmiştir. Bağımsız örgütlenme mücadelesi bu eylemin bizzat kendisidir. Hareketimiz ise başlangıç bölümünde de belirttiğimiz gibi bu çabanın somut ifadesidir.

Diğer ülkelerin proletaryaları gibi Kürdistan proletaryası açısından da bu eylem zorunlu bir görevdir. Çünkü dünya ölçeğinde tarihsel gelişim komünizm yönündedir ve tek tek ülkelerin proletaryaları, dünya kızıl şuralar cumhuriyetine

giden yolda kendilerine düşen payı omuzlamakla yükümlüdürler. Bu durum, proletarya enternasyonalizminden ne anlaşılması gerektiğini de izah eder. Şimdi bu önemli konuya geçelim.

Bağımsız Örgütlenme ve Proletarya Enternasyonalizmi

Kürdistan proletaryasının, sömürgesi bulunduğu ülkelerin (Türkiye, İran, Irak ve Suriye) proletaryalarıyla beraber tek bir örgüt çatısı altında değil de onlardan bağımsız olarak örgütlenmesi düşüncesi, pek çok defa yanlış biçimde proletarya enternasyonalizmine karşıt bir eylem olarak kavranmakta veya kasten öyle lanse edilmektedir. Dolayısıyla tek tek ülkeler proletaryasının örgütlenmesi ile, proletarya enternasyonalizmi kavramları arasındaki bağlantıyı ortaya koymamız zorunlu hale gelmektedir.

Bu konuda belirtilmesi gereken ilk nokta, proletarya enternasyonalizminin, bütün sömürge ve bağımlı ulusların proletaryasının ezen ulusun proletaryası ile mutlaka aynı örgütsel çatı içinde yer alması demek olmadığıdır. Kaba bir anlayışla proletarya enternasyonalizmi fikri pek çok yer ve zamanda bu şekilde sunulmaya çalışılmıştır. Özellikle egemen ulusa ait sosyal-şoven çevreler buna sık sık başvurumaktadırlar. Oysa ki böyle bir düşünüş her şeyden evvel değişik koşullarda değişik çözüm yöntemlerini zorunlu sayan Marxist teorisinin özüyle çelişir.

Her şey gibi proletarya enternasyonalizmi kavramı da içinde yaşanan {s. 105} koşullar bütününden soyutlanamaz. Bu açıdan emperyalizm ve özellikle Ekim devriminden sonra dünya proletaryasının stratejisi toptan değişikliğe uğrarken proletarya enternasyonalizmi kavramının bu değişikliklerden etkilenmemesi mümkün olamazdı. Çünkü proletarya enternasyonalizmi kavramı statik bir kavram olmayıp, hareketli ve koşullara paralel olarak değişik biçimler kazanan bir kavramdır. Örneğin emperyalizm öncesi dünya devrim stratejisine göre uyarlanmış proletarya enternasyonalizmi kavramı,

emperyalizm ve özellikle Ekim sonrasında netleşmiş olan dünya devrim stratejisine göre uyarlanmış proletarya enternasyonalizmi kavramından bazı değişiklikler gösterir. Değişen stratejinin varlığına rağmen kavramın yorumunda farklılaşma olmayacağını düşünmek abestir. Tek tek ülkelerin devrim mücadelesinde temel birimler haline gelmesi olgusu ile "Doğu"nun yepyeni bir güç olarak dünya devrim sürecinde belirginleşmesi olayı, proletarya enternasyonalizmi kavramının boyutlarını genişletmiştir.

Bu değişikliği biraz daha yakından izlemeye başlamadan evvel proletarya enternasyonalizminin, proletaryanın uluslararası dayanışma ve eylem birlikteliği olduğunu belirtelim. Burjuvazi nasıl dünya ölçeğinde örgütlenmişse, proletarya da aynı türden bir uluslararası birlik oluşturmak zorundadır. İşte proletaryanın düşünsel ve eylemsel uluslararası birliği, proletarya enternasyonalizmi anlamına gelmektedir. Bu anlamda enternasyonalizm kavramının özü gerek Ekim devriminden önce olsun, gerekse Ekimden sonra olsun değişmemiştir. Değişen, bu dayanışma ve birlikteliğin almış olduğu biçimlerdir. Biz konumuz açısından, proletarya enternasyonalizminin genel yorumundan ziyade, ezen-ezilen ulus ilişkileri çerçevesinde bu kavramın örgütlenmeye olan etkisini ele almaya çalışacağız.

Bu noktada Ekim öncesine en etkili örneği Çarlık Rusya'sı oluşturmaktadır. Çarlık Rusya'sında proletarya enternasyonalizmi, o gün içinde bulunulan somut koşullarda ezen ve ezilen ulus proletaryalarının bir tek örgütsel bütün içinde örgütlenmelerini zorunlu kılıyordu. Bunun nedenlerini ilerde bir başka vesileyle daha detaylı biçimde ele alacağımız için şimdilik şu kadarını belirtelim. Çarlık Rusya'sında ulusal sorunun çözümü {s. 106} içinde bulunulan demokratik devrim [sürecin]in bir parçası olarak ele alınıyordu. Ulusal sorunun, enternasyonal bir nitelik kazanması olgusu, bugünkü biçimiyle netleşmemiştir. Bu nedenle ulusal sorun hâlâ kısmi, arızı bir nitelik taşımakta olup daha ziyade Rusya'yla ilgiliydi. Ayrıca merkezi Rusya'daki güçlü proletarya örgütlenmesi ve proleter

hareketin varlığına rağmen, çevre bölgelerde güçlü ulusal hareketler mevcut değildi. Yanı sıra, yerel bölgelerdeki mevcut ulusal hareketler her yönüyle burjuvazinin sınırları içinde olduğu gibi, henüz ulusal harekette proletaryanın hegemonyasını sağlayabilecek koşullar bugünkü anlamıyla mevcut değildi. Saydığımız koşullar tipik ikinci tür ülke koşullarıdır. Bu koşullarda doğal olarak proletarya enternasyonalizmi örgütsel birliği zorunlu kılıyordu. Ve bu yüzden çevre bölgeler proletaryası enternasyonalist olmak istiyorsa, örgütsel birlik dahil olmak üzere her türlü birlikten yana tavır koymak durumundaydı.

Bazıları bundan yola çıkarak ezen-ezilen ulus ilişkileri açısından proletarya enternasyonalizminin yegâne biçimi olarak örgütsel birlik sonucunu çıkarmakta ve bunu mutlaklaştırmaktadırlar. Bu saçmadır. Yüzyılımızın başlarında ikinci tip bir ülkede geçerli bir çözümü evrenselleştirip, tek ve değişmez çözüm yolu haline sokmak akıl kârı olamaz. Kaldı ki bu görüşün saçmalığını yine Lenin'de ve Rus devrimcilerinde görmek mümkündür. Daha yukarıda geniş biçimde anlattığımız proletaryanın dünya devrimi stratejisine ilişkin değişikliğin gerçekleşmediği, ulusal sorunun bütünüyle sömürgeler sorunu haline dönüşmediği ve proletaryanın ulusal soruna hegemonyası fikrinin berraklaşmadığı bir dönemde, Lenin, yukarıda çeşitli vesilelerle birkaç sefer andığımız üç tür ülke ayrımını yaptığı makalesinde, bu ülkelerdeki devrim sorunlarını incelerken, üçüncü tip ülkelere ilişkin olarak, buralardaki proletaryanın görevinin, ikinci tip ülkelerdeki ezilen ülkeler proletaryasının tersine, bağımsız örgütler inşa etmesi olduğunu ve bu yöndeki en küçük bir imkân ve kıpırdanışın ezen ulus proletaryası tarafından katiyetle desteklenip teşvik edilmesi gerektiğini belirtir.

[Lenin'in] 1916 yılında bu düşünceleri üretmesinin nedeni, ulusal sorunun ve UKTH'nın değişerek sömürgesel devrime varan, yukarıda uzun {s. 107} uzadıya anlattığımız evrimleşmesinin öncülerini ve gelişim istikametini görmüş olmasıdır. Onun bu görüşlerinden proletarya enternasyonalizminin örgütsel

biçiminin tek olmadığı, her şey gibi onun da değişikliğe uğrayabileceği, değişik biçimler alabileceği sonucunu rahatlıkla çıkarabiliriz. Buna göre, proletarya enternasyonalizmi bazen ezen-ezilen ülkeler işçi sınıflarının örgütsel birliğini gerektirirken, bazen de bağımsız örgütlerin yaratılmasını gerekli kılmaktadır. Bu durum proletarya enternasyonalizmini statik, değişmez bir şey olarak ele alıp tek bir çözüme saplananları uyarması bakımından çarpıcı değer taşımaktadır.

Ekim'den sonra değişen dünya devrim stratejisi, proletaryanın emperyalist cephe zincirinin halkalarına paralel bir örgütlenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan proletarya enternasyonalizminin örgütsel görünümü, '17 Ekim öncesi Rusya'da olduğu gibi, mutlaka ezen-ezilen ulus proletaryalarının örgütsel birliği şeklinde olamaz. Proletarya enternasyonalizminin yeni yorumu her ülkenin proletaryasının emperyalist zincirin kendi ülkesindeki halkasını kırması ve bu suretle proletaryanın dünya ölçeğindeki mücadelesine katılımıdır. Bu hedefe gidilirken ezen-ezilen ülkelerin proletaryalarının enternasyonal birliğini sağlamaları, mutlaka tek bir örgüt çatısı altında toplanmalarını gerektirmez. Tersine, sınıf mücadelesinin gelişimi, proletaryanın örgütlülük ve bilinç düzeyi ile emperyalizme karşı mücadelenin sorunları, eşdeyişle bir bütün olarak ülkenin özgül koşulları neyi gerektiriyorsa öyle davranmak, örgütsel dayanışmayı ona göre ayarlamak gereklidir.

Bu durumda örgütsel dayanışma iki biçim alabilir: Koşullara bağlı olarak birlikte örgütlenme mümkün olabileceği gibi, yine koşullara bağlı olarak, ezilen ulus proletaryasının ezen ulus proletaryasından bağımsız örgütlenebilmesi de mümkün olabilir. Bu nedenle illa ki hirleşik örgütlenmede directmek doğru değil, dogmatik ve yanlıştır. Örneğin ayrılmanın, yani ezilen ülkenin bağımsızlığına kavuşmasının, dünya devrim hareketi açısından en olumlu çözüm durumuna geldiği öylesi koşullar bütünü söz konusu olabilir ki, bu pozisyonda enternasyonal dayanışma ezen ve ezilen ülkelerin proletaryasının tek bir örgüt çatısı altında birleşmesini

gerektirmez. {s. 108} Tersine ezilen ülke proletaryasının, ülkesinin bağımsızlığı perspektifinde ve ezen ülke proletaryasından bağımsız örgütlenmesi gerekir.

Şu halde koşulları dikkate almaksızın her şart altında ezen ve ezilen ulus proletaryasının tek bir örgüt çatısı içinde örgütlenmeleri gerektiğini ileri süren görüş, ayrılma yolunu tıkamış, bağımsızlık olasılığını söz konusu dahi etmeyen, ezen ulus milliyetçiliğine teslim olmuş, şoven, sosyal-şoven bir görüştür.

Marxistler açısından sorunun konuluşu şöyledir: Örgütlenmede proleter devrimci tutumu çevreleyen şey, proletarya enternasyonalizmidir. Proletarya enternasyonalizminin ezen-ezilen ülke proletaryaları açısından örgütsel planda taşıdığı anlam ise tek tek ülkelerdeki devrimci süreçlerin dünya kıvılcıkları cumhuriyetinin kurulması yolunda en uygun biçimde düzenlenmesidir. Stalin, "Leninizmin İlkeleri" adlı eserinde meseleyi koyarken şu sorudan hareket etmektedir: Ulusal sorunda devrimci dinamikler var mıdır? Eğer varsa bu dinamikleri proleter devriminin yararına kullanabilmenin imkânları mevcut mudur, değil midir? Bu soruyu sorduktan sonra, sorunun her iki bölümünü de Leninizm adına olumlu cevaplıyor. Yani günümüzde ulusal sorunun devrimci olanaklara sahip bulunduğunu ve bu devrimci olanakları proleter devrim yararına kullanabilmenin şartlarının var olduğunu belirtiyor. Evet, bütün sorun burada düğümleniyor. Yani ezilen ulusun ulusal kurtuluş hareketinin yarattığı devrimci olanakları proleter devrim yararına nasıl kullanacağız? Bir diğer deyişle emperyalist sisteme en şiddetli darbeyi nasıl indireceğiz? Bu sorunun çözümünde önümüze iki olasılık çıkmakta: Birincisi, ezen-ezilen ulus birliğinin savunulması; ikincisi ise ezilen ulusun ayrılması, yani bağımsızlığın savunulması. Proletaryanın çözmesi gereken mesele buradadır.

Bu sorunu doğru olarak çözebilmek, meselenin bütün yönleriyle ele alınmasını ve en ince ayrıntısına kadar hesaplanmasını gerekli kılar. Görülüyor ki, yine konunun başındaki

noktaya dönüyoruz. Yani bütün mesele tarihsel gelişim süreci göz önünde bulundurulmak koşuluyla, sorunun özünü teşkil eden ezen ve ezilen ülkelerin iktisadi, sosyal siyasal koşullarını tahlil etmek, sorunu ezen ve ezilen ülke düzleminde [önce] ayrı ayrı, sonra da birbirleriyle {s. 109} olan ilişki ve çelişkileriyle birlikte ele almak, yani devrimci mücadelenin tarihsel tecrübe ve birikimlerini anti-emperyalist mücadele perspektifinde ve tamamen ezen ve ezilen ülkenin orijinalitelerini oluşturan objektif ve subjektif koşulların titiz bir analizini yaparak, emperyalizme en şiddetli darbenin hangi yolla vurulacağını tespit etmektir. Devrimci proletarya, ulusal sorunu programlaştırdığı zaman bu rotayı izler ve sonuçta ulusal sorun konusunda Marxistlerce benimsenen iki mümkün çözüm yolundan uygun olanını seçer. Bu çözümler şunlardır: 1) Ezilen ülke için bölgesel özerklik veya federasyon. Yani birliğin, ulusal baskının olmadığı daha değişik koşullarda devamı. 2) Ezilen ülke için bağımsızlık. Yani ayrılma.

Ulusal sorunun çözümünde birliğin en uygun yol olduğu hallerde ezilen ulus proletaryasının örgütlenmesi örgütsel birlik biçimindedir. Ancak bu durum, iktisadi yapıda, nüfus bileşimlerinde, sınıf mücadelesi ve geleneklerinde, proletaryanın örgütlenme ve bilinç düzeyinde ve benzeri başka birçok hususta ezen-ezilen ulus arasındaki muhtemel birtakım farklılıkların örgütlenmede belli özerkliğe, ya da federasyona neden olmasını dıştılamaz, tersine gerekli kılar. Çarlık Rusya'sı örneğinde de görüleceği üzere böyle bir durumda proletarya enternasyonalizmi ezen ve ezilen ülke proletaryalarının örgütsel birliğini zorunlu kılar.

Ulusal sorunun çözümünde bağımsızlığın, yani bir başka deyişle ezilen ulusun ayrılmasının uygun yol olduğu durumlara gelince, ilk olarak, bunun da tıpkı birlik seçeneği gibi mutlak olmayan, şartla bağlı bir şey olduğunu belirtmek gerekir. Bağımsızlığın ulusal sorunun çözümünde en uygun çözüm yolu olması demek, emperyalizme en etkin darbenin ayrılma koşulunda vurulması demektir. Bunu belirleyen şartlar ise, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, içinde bulunulan süreçteki

iktisadi, sosyal, siyasal koşullardır. Bu koşullar demeti bazen öyle bir durma gelir ki, ezilen ulusun ayrılması emperyalizm açısından en ağır darbe anlamına gelir. Böylesi koşullar demetinde, ezilen ulus proletaryası açısından örgütlenmede takınılması gereken tutum, hiç kuşku yok ki bağımsız örgütlenme olmak zorundadır. Proletarya, bu durumda, {s. 110} bağımsızlığın en ateşli savunucusu olmak, böylece bir yandan kendisinin de parçası olduğu ulusal hareketin devrimci dinamiklerini en etkili biçimde emperyalizme ve uşaklarına karşı yöneltmek, diğer yandan da bağımsızlık kavgasında proleter hegemonyayı sağlayarak, hareketin demokratik muhtevasının derinleşmesini, mücadelenin sadece ulusal bağımsızlık gibi dar bir hedefle sınırlı kalmayarak daha ileri hedeflere ulaşmasını [temin etmek], demokratik halk iktidarının ve giderek sosyalist iktidarın kurulabilmesinin imkân ve olanaklarını hazırlamak gibi tarihsel bir görevle karşı karşıyadır.

Bu koşullar bütününde proletarya enternasyonalizminin anlamı budur. Proletaryanın birlik ve dayanışması fikrini sığ biçimde yorumlayarak onu salt örgütsel birliğe indirgeyenler, bu koşullar demetinde, proleter enternasyonalizmine değil, onun karşıtlarına hizmet etmiş olurlar. Buna somut bir örnek vermek gerekirse Vietnam ulusal kurtuluş mücadelesini sayabiliriz.

Bağımsızlık sećeneğinin yegâne devrimci alternatif olduğu ulusal kurtuluş mücadelesi koşullarında, Vietnam proletaryasını enternasyonalizm adına örgütsel birliğe davet edebilecek her kimse, niyeti ne olursa olsun, proletaryaya değil, Amerikan tekelci sermayesine hizmet etmiş olacaktı. Ya da aynı řey Fransa'nın bir eyaleti olarak görülen Cezayir için de söylenebilir. řu halde hatırdan çıkarılmaması gereken yegâne husus şudur: Ulusal sorunun kendisi nasıl şarta bağlı ise, onun çözümü olarak Marxistlerin kabul edebilecekleri alternatifler de şarta bağlıdır. Bugünkü faktörlerin yarattığı şartlar bütünü içinde, bu çözüm yolu doğru, devrimci tutumu ifade ederken, yarın daha değişik koşulların yaratacağı bir sistemde bir diğer çözüm yolu devrimci tutumu ifade edebilir. Dolayısıyla proletarya

enternasyonalizmi bugün örgütsel birliği zorunlu kılarken, yarın örgütsel bağımsızlığı, birlik ve dayanışmanın temel koşulu haline getirebilir. Belirtmeye bile gerek yok ki, özellikle ezilen ulus proletaryası olmak üzere, gerek ezen, gerekse ezilen ulus proletaryaları değişen bu koşullara paralel olarak salt örgütlenmesinde değil, genel planda, program, strateji ve taktiklerinde de değişiklikler yapmak zorundadırlar.

Birlik ve bağımsızlık sorunlarının nasıl ele alındığını göstermek bakımından {s. 111} Marxistlerin Polonya sorunu üzerinde değişik dönemlerde takınmış oldukları farklı tavırlar, sanırsanız en çarpıcı örneklerden birini oluşturur. Bilindiği gibi 19 yy. ortalarında Polonya aristokratları Çarlık Rusya'sına karşı ulusal bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdi. Marx bu hareketi desteklemişti. Çünkü dönemin koşullarında temel sorun, feodalizme karşı demokrasinin savunulmasıydı. Her toplumsal gelişme bu perspektifte ele alınır, demokrasi cephesini güçlendiren ulusal hareketler desteklenirken, feodalizmin güçlenmesine hizmet eden ulusal hareketler gerici olarak değerlendirilir ve karşı çıkılırdı. Bu açıdan 19. yy.ın ortalarında aristokratların önderliğinde gelişmiş de bulunsa Polonya ulusal hareketi, feodalizmin en güçlü kalesi olan Çarlık Rusya'sına darbe vurduğu için demokrasinin gelişmesine hizmet ediyor ve tarihi ileriye götüren bir güç olarak belirliyordu. Marx, bu anlayışla o dönemdeki Polonya ulusal hareketini hararetle alkışladı. Halbuki aynı Marx, yine aynı dönemde Çeklerin ulusal hareketine karşı çıktı. Çünkü bu hareket, feodalizmin en güçlü kalesine hizmet ediyor, Rus Çarlığının bir nevi ileri karakolu rolünü oynuyordu. Bilindiği üzere Marxistler, yüzyılımızın başlarına gelindiğinde, daha önce Marx'ın desteklemiş olduğu Polonya'daki ayrılıkçı hareketi desteklemeyip, birliği savunmuşlardır. Çünkü aradan geçen zaman Polonya'nın ve Rusya'nın konumlarında karşılıklı olarak büyük değişikliklere neden olmuştu. Geçmişte Çarlık feodalizmine karşı ileri bir kültürü temsil eden Polonya bağımsızlık hareketi, artık bu niteliğini yitirmişti. Buna karşılık özellikle yüzyılın başlarından itibaren Rusya artık

devrimci özellikleriyle belirginleşiyordu. Dolayısıyla ileri kültürün temsilcisi Polonya değil, Rusya idi. Rusya'dan ayrılmak, bu nedenlerle ilerici değil, gerici bir olay olacaktı. İşte bu sebeplerle geçen yüzyılın ortalarında destekledikleri Polonya'daki ayrılıkçı hareketi, aynı Marxistler, yüzyılın başlarında desteklemeyip karşı çıktılar. Bütün bu örnekler bize ulusal sorun ve ulusal hareketin çözümünün verili koşullara bağlı olduğunu ve bu nedenle önceden çizilmiş hiçbir statik çözümün kabul edilemeyeceğini göstermektedir.

Ulusal sorunun göreceli niteliği oldukça önemlidir. Geçmişte, yani {s. 112} burjuva demokratik devrimler çağında feodalizme karşı demokrasi mücadelesi nasıl toplumsal gelişmeyi temsil ediyor ve herhangi bir toplumsal olgu bu kıstasa göre ilerici veya gerici olabiliyor idiyse, bugün, yani emperyalizm ve proleter devrimler çağında, toplumsal gelişme, sosyalizmin zaferi yönündedir ve bu sebeple herhangi bir sosyal olgunun -bu arada ulusal hareketin de- ilerici veya gerici olmasındaki kriterler proletaryanın ilke ve normlarıdır. Eşdeyişle proleter devrimi destekleyip güçlendiren, ya da diğer bir noktadan bakıldığında, emperyalizme darbe vurup geriletten hareketler ilerici olurlarken; proleter devrimin gelişimine engel olan veya başka bir açıdan bakıldığında emperyalizmin cephesini güçlendiren hareketler gerici dirler. Günümüzde Marxistlerin herhangi bir ulusal sorunun gerici mi yoksa ilerici mi olduğunu tespit ederken kullandıkları kıstas budur.

Sonuç olarak, proletarya enternasyonalizmi kavramı her şart ve koşul altında örgütsel birliğe indirgenemez. Bazen örgütlenmede proleter tutumun ifadesi bağımsızlıktır. Bu cümleden olmak üzere Türkiye ile Kürdistan proletaryaları açısından enternasyonalist dayanışmayı salt örgütsel birlikte aramak yanlış olacaktır. Yukarıda izah ettiğimiz formülasyonlara uygun olarak proletarya enternasyonalizmi örgütlenme açısından her iki ülke proletaryasının tek bir çatı altında toplanmasını gerektirebileceği gibi, ayrı ayrı örgütsel bütünlerde toplanmalarını da gerektirebilir. Ne birinci, ne de ikinci yolu mutlaklaştırmak [doğrudur].

Peki bu biçimlerden hangisinin doğru olduğunu nasıl tespit edeceğiz?

İşte bu soruya Stalin "tek doğru çıkış noktası olarak somut tarihi koşullar sorunun tek doğru konumu olarak diyalektik konum" cevabını veriyor. Kürdistan sorunununda da yapılması gereken budur. Yani sorunun çıkış noktası olarak Kürdistan'ın somut tarihi koşullarını almak.

Bu hususun anlaşılabilirliği için Kürdistan'daki sömürgeciliğin ve bununla bağlantılı olarak ulusal hareketin gelişim tarihini bir evvelki bölümde incelemiştik. Böylece çıkış noktası olarak alınması gereken koşullar bütününe açığa kavuşturmuştuk. Bunu en kaba biçimde şöyle özetleyebiliriz:

Yüz yıldan fazla bir süredir devam eden Kürdistan'daki ulusal hareket, toplumsal yapının gereklerine uygun olarak, uzunca bir süre feodal ve feodal-burjuva {s. 113} çerçeve içinde hareket etmiştir. Ancak kaçınılmaz evrimleşmesi, bu hareketin, proletaryanın çerçevesi içinde değerlendirilebileceği bir noktaya kadar gelişmesine neden olmuştur. İçinde bulunulan süreç bunun ifadesinden başka bir şey değildir. Yani sorun, Kürdistan ulusal hareketinin proleter çerçeveye nasıl oturtulacağı sorunudur. Eşdeyişle tüm mesele bu harekette proleter hegemonyayı inşa meselesidir. Bunun önemi şuradan gelmektedir. Kürdistan'daki mevcut devrimci-demokratik dinamikler, geçmişte olduğu gibi bugün de esas olarak ulusal hareketin kapsamı içindedirler. Durum böyle olunca bu dinamiklerin anti-emperyalist hedefe yönlendirilmeleri sorunu, Marxistler açısından temel sorundur. Kürdistan proletaryası açısından yegâne enternasyonalist tutum budur. Yani ulusal harekette hegemonyasını sağlayarak, bu hareketi emperyalizme karşı dünya proleter devriminin bir parçası haline getirmek. Kürdistan'da proletarya enternasyonalizminin anlamı budur.

Geçen bölümde Kürdistan'ın tarihini, sömürgeciliğin ve belli bir gecikmeyle ona paralel olarak başlayan ulusal hareketin gelişimini inceledik. Ancak sorunun diyalektik konumu için bu yeterli olmaz. Biraz evvel de belirttiğimiz gibi

bu, sorunun konulmasında ancak çıkış noktasını teşkil etmektedir. Diyalektik konumu tamamlayabilmek için Kürdistan'ın somut yapısını, günümüzün koşulları içinde ve ulusal ve uluslararası düzeyde incelemek gerekiyor. Bu nedenle Kürdistan'ın orijinalitesini teşkil eden çeşitli koşulları özellikle bağımsız örgütlenme açısından incelemeye çalışacağız. Bu orijinaliteyi meydana getiren koşulları, ulusal hareketin gelişim bütünlüğü noktasında ele aldığımızda göreceğiz ki, Kürdistan, emperyalizmin kırılması gereken bir halkasını teşkil etmektedir. Ve Kürdistan proletaryası, yüzyıllık ulusal mücadele mirasını özümseyip bunu Marxizm-Leninizm düşüncesiyle bütünleştirerek kendi bağımsız politik partisini inşa etmeli ve ulusal harekette hegemonyayı sağlayarak bu hareketin salt bir milli bağımsızlıkla sınırlı kalmasını engellemeli ve daha evvel izah ettiğimiz sömürgeci devrim rotasında sonuna kadar götürmelidir. Bu, proletarya enternasyonalizmi açısından da mevcut koşullarda takip edilmesi gereken en uygun yoldur.

Şimdi, Kürdistan'ı Kürdistan yapan çeşitli ulusal ve uluslararası niteliklerin incelenmesine geçebiliriz. {s. 114}

KÜRDİSTAN'IN ORJİNALİTESİ

Herhangi bir toplumsal sorunun doğru çözümü, ancak içinde yaşanan koşullar bütünü doğru değerlendirilebilirse mümkündür. Bu anlamıyla Kürdistan ulusal sorununun doğru çözümü de ancak ve ancak Kürdistan'ın tarihsel gelişim süreci içinde mevcut konumunun ve gelecekte vuku bulacak muhtemel gelişmelerin doğru tespiti ile, kısacası Kürdistan toplumunu ve onu çevreleyen koşulları doğru tahlil etmekle olanaklıdır. Bu gayeyle, tarihsel gelişme sürecini daha evvelki bölümlerde kaba hatlarıyla açığa çıkardığımız Kürdistan'ın mevcut toplumsal özelliklerini ve içinde bulunduğu uluslararası koşullar bütününe analiz etmemiz gerekmektedir. Bu koşullar, onu herhangi bir başka ülkeden ayırt eden ve toplumsal gelişmesi üzerinde tayin edici role sahip olan koşullardır. İktisadi, siyasi, sosyal, kültürel, tarihi vb. toplumsal yaşamın bütün alanlarını kapsayan bu koşulların tümüne Kürdistan'ın orijinalitesi adını vermek kanımızca yanlış olmayacaktır.

Kürdistan'ın söz konusu ettiğimiz ayırt edici özelliklerini kabaca birkaç madde halinde toplamak gerekseydi, kanımızca şöyle bir tasnif yanlış olmayacaktı. (*)

*) Kürdistan'ın ayırt edici özelliklerini incelerken, Kürdistan'ın tümü göz önünde bulundurulmasına rağmen özellikle bazı noktaların incelenmesinde Türkiye Kürdistan'ı esas alınmıştır. Bunun dışında Kürdistan'ın herhangi bir parçasına ilişkin bir durum söz konusu olduğunda o parçanın adı anılmak suretiyle anlatılmıştır.

A) Kürdistan Sömürge bir Ülkedir

Daha evvelki bölümde Kürdistan'ın nasıl sömürgeleştirildiğini tarihsel gelişim seyri içinde izah etmiştik. Ortaya koymuş olduğumuz tarihi ve toplumsal gerçekler, Kürdistan'ın ekonomik, siyasi ve kültürel ilhak altında bulunduğunu yeterince sergilemektedir. Bu bölümde ise sömürgecilik {s. 115} olgusunun bir başka yanıyla, sömürgeciliğin toplumsal yaşam üzerindeki etkileri ve bu olgunun devrim stratejisi içinde nasıl ele alınması gerektiği sorunuyla ilgilenmeye çalışacağız.

Sömürgeciliğin bu açıdan incelenmesi halinde tespit edilmesi gereken ilk husus, bu olgunun, Kürdistan'ın her hücrelerinde toplumsal gelişme önündeki baş engeli oluşturduğudur. Bu olgu, sadece Kürdistan'ın yeraltı yerüstü zenginlik kaynaklarının talan edilmesi, zengin bir pazar alanı olarak veya ucuz işgücü deposu olarak kullanılması vb. yollarla yürütülen iktisadi ilhakla sınırlı değildir. Yanı sıra ve ondan aşağı önem taşımamak kaydıyla, siyasal egemenliğin yok edilmiş olması suretiyle siyasal ve sosyal kişiliksizleştirme ve yoğun bir asimilasyon ve eritme biçiminde tezahür eden kültürel saldırı ve ilhak politikası ile de ilgilidir. Sömürgeciler ne iktisadi, ne siyasi, ne de kültürel sahada, kısacası toplumsal yaşamın hiçbir alanında en ufak özgür bir gelişmeye tahammül etmemektedirler. Yani Kürdistan toplumunun gerçek dinamikleri korkunç bir baskı ve denetim altında bulunmaktadır. Bir anlamıyla Kürdistan kendi gerçek tarihini değil, sömürgecilerin tarihini yaşamaktadır.

Elbette bu, bir anlamıyla böyledir. Çünkü ulusal hareketin gelişim seyrinde izleyebildiğimiz gibi, Kürdistan'ın kendi dinamikleriyle yazdığı kendi tarihi de mevcuttur. Ancak

halkımızın kendi tarihini yazmaya yönelik her çabası, azgınca karşı-saldırılarla cevap görmüş ve geçen bölümde izah ettiğimiz gibi kan ve zulümle bastırılmıştır. Kürdistan üretici güçleri üzerindeki sömürgeci baskı, bu sebeple içinde bulunduğumuz süreçte yıkılması gereken baş engeli teşkil etmektedir. Çünkü sömürgecilik var olduğu müddetçe özgür toplumsal gelişme mümkün olmayacaktır. Ancak sömürgeciliğin yıkılması, yani iktisadi, siyasi ve kültürel saldırı ve ilhakin yok edilmesiyle Kürdistan'daki toplumsal güçler özgürce gelişebilme imkânı bulabileceklerdir.

Yüzyıllardır dört bir yandan sıkıştırılmış olan Kürdistan toplumu, bugün artık her yönüyle bir patlama noktasına ulaşmış bulunmaktadır. Silah zorunun yanı sıra öylesine yoğun bir asimilasyon politikası takip edilmektedir ki, ulusal öge adına ne varsa yok edilmeye çalışılmaktadır. İktisadi gelişmenin neden olduğu bir özümseme doğal olarak mevcuttur. Buna karşı çıkılamaz. Ancak Kürdistan'da {s. 116} süregelen özümseme bundan ziyade sömürgeciliğin uygulanması olarak gündeme gelmektedir. Birinci tür özümseme ile ikincisini birbirinden titizlikle ayırt etmek gerekmektedir. Biz Marxistler, birinci tür özümsemeyi, doğal olduğu, zora-şiddete dayalı olmadığı için olumlu görürüz. Özellikle işçiler arasındaki milliyet farklarının kendiliğinden ve baskıya dayanmaksızın silinmesi, olası toplumsal gelişmenin seyrine uygun olduğu için buna karşı durmak gerici [bir tutum olacaktır]. Gelecekteki milliyetler arası birleşmeye hizmet etmesi açısından böyle bir gelişmeye karşı çıkmak düşünülemez. Ancak kısaca anlattığımız bu doğal-iktisadi zorunluluk sonucu oluşan özümseme dışında, sömürgecilik politikasının gereği olarak hayatın her alanında yürütülen bilinçli ve zora dayalı bir özümseme politikası daha vardır ki, buna kesinlikle karşı çıkmak lazım gelir.

Aslında bu ikinci özümsemeye zorla Türkleştirme demek daha uygun olacaktır. Kürdistan'daki ulusal, demokratik dinamiklerin imha edilmesi amacını güden bu politikanın yürütülmesinde hayatın her alanındaki araçlardan istifade edilmektedir. Türk sömürgecileri, evvelki bölümlerde de

değindiğimiz gibi, işgal ettikleri halkları özümseme konusunda engin tarihi tecrübelerle sahiptirler. Geçmişten gelen bu tecrübelerini (ki, kimileri buna "köklü devlet geleneği" adını veriyorlar..!) günümüzün modern araç ve biçimleriyle birleştirerek acımasızca uygulamaktadırlar. Bu politikanın izahı başlı başına bir inceleme konusudur. Burada esas konumuzu oluşturmadığı için detaya girmiyoruz.

Sömürgecilik, Kürdistan'daki her türlü gericiliğin ve musibetin kaynağı olduğu için toplumun özgürce gelişmesinin önündeki baş engeldir. Çünkü sömürgeciler:

* Kürdistan'ı adım adım işgal ve ilhak etmişler ve bu topraklar üzerinde yaşayan insanları kendi öz tarihlerinin dışına itmişlerdir. Her bağımsız gelişmeyi kan ve zulümle bastırıp, sayısız katliamlara neden olmuşlardır ve neden olmaktadır.

* Kürdistan'da siyasal ilhakı gerçekleştirmek suretiyle toplumun özgür örgütlenişinin önüne set çekmişler ve siyasal kişiliksizleştirmeyi sağlamaya çalışmışlardır. {s. 117}

* Kürdistan'ın yeraltı, yerüstü doğal zenginlik kaynaklarını acımasızca talan etmişler, burayı mallarını sürdükleri geniş bir pazar alanı olarak kullanmışlar, ucuz işgücünden yararlanmışlar ve bir ucuz hammadde deposu olarak değerlendirmişlerdir. Bağımsız iktisadi gelişmeyi engelleyerek Kürdistan'ın iktisadi ve sosyal yapısını kendi bünyelerinin bir parçası, bir uzantısı haline getirmişlerdir.

* Kürdistan'ı dört ayrı parçaya bölerek ulusal varlığına ve gelişmesine kastetmiş, onu geriletmişlerdir.

* Kürdistan'daki pre-kapitalist üretim ilişkilerinin temsilcileri olan gerici toprak ağaları, şeyhler, beyler ve aşiret reisleriyle siyasal bir ittifak kurmak suretiyle bu ilişkilerin yaşamasına olanak sağlamış ve böylece Kürdistan'ın sürekli bir feodal parçalanmışlık içinde kalmasına, ulusal bütünlük ve gelişmesinin engellenmesine neden olmuşlardır.

* Kürt dilini yasaklayarak ve ulusal kültür üzerinde amansız bir baskı uygulayarak zorla eritme ve imha politikasını hayata geçirmişlerdir. Böylece Kürt ulusunun ulusal varlığına son vermeye yönelmişlerdir.

O halde Kürdistan'daki toplumsal gelişme üzerindeki engelleri ortadan kaldırmak ve üretici güçlerin özgürleşmesini sağlayabilmenin biricik yolu sömürgeciliğe son vermektir. Mevcut koşullarda sömürgeciliği yıkmadıkça toplumsal gelişme açısından bir milim dahi ileri gidilemez. Kısacası sömürgecilik, Kürdistan'daki her türlü gericiliğin ana kaynağı ve Kürdistan halkının baş düşmanıdır.

Dünyanın geneli açısından ele alındığında toplumsal gelişmenin önündeki baş engel emperyalist sistemdir. Bu anlamıyla emperyalizm çağımızın esas gericilik kaynağıdır. Bazı dogmatik kafalar, dünya geneli açısından emperyalizmin bu rolünü yanlış kavramakta ve bu tezi, Kürdistan'daki sömürgeciliğin toplumsal yaşam üzerindeki en temel engel olduğu gerçeğinin karşısına çıkarmaktadırlar. Böylece gerçeği doğru tespit edenleri, emperyalizmi kavrayamamakla suçlarken, aslında, kendileri Kürdistan'daki sömürgeciliğin kirini yıkamaktadırlar. Emperyalist sistemin çağınızda gericiliğin {s. 118} esas kaynağı olması, Kürdistan'daki her türlü gericiliğin temel kaynağının sömürgeciler olması gerçeğini dışalamaz. Çünkü Kürdistan direkt emperyalistlerin değil, onların uşağı güçlerin sömürGESİDİR. Emperyalizmin Kürdistan'daki sömürsünü de sözünü ettiğiniz işbirlikçi sömürgeci burjuvazi gerçekleştirmektedir. Ayrıca sömürgecilerin Kürdistan'daki hakimiyetleri emperyalizmden bağımsız değil, tersine onun çerçevesi içinde bir olaydır. Bu nedenle sömürgecilerin Kürdistan'daki gericilik karakterleri emperyalizmden soyut bir olgu değil, tersine, emperyalist gericiliğin dünya ölçeğindeki örgütlenmesinin bir parçasıdır.

Sömürgecilerin Kürdistan halkının baş düşmanı olması gerçeğini toplumsal çelişkiler planında ifade etmek gerekirse şunlar söylenebilir: Sömürgeci sistem ile (bir avuç milli hain de buraya dahildir) Kürdistan arasındaki çelişme, içinde yaşadığımız süreçteki baş çelişmedir. Bu çelişmenin çözülmesi anti-sömürgeci ve demokratik bir devrimle mümkündür. Geçen bölümde ulusal sorunun evrimleşmesini incelerken bu devrimin, sömürGESEL bir devrim olduğunu

belirtmiştik. Sömürgeci devrimlerin ayırt edici özellikleri, birinci evrelerinin sömürgeciliğe yönelmiş bir milli devrim olmasıdır. Bu dönemde devrim, kaçınılmaz olarak anti-sömürgeci tüm güçlerin katıldıkları bir milli birleşik cephe devrimi görünümünü kazanacaktır. Fiili işgalin varlığı, devrime katılan güçlerin cephesinde zorunlu bir genişlemeye neden olacaktır. Bunu en öz biçimiyle şu şekilde izah etmek mümkündür: Sömürgecilik, bir avuç milli hain dışında tüm sınıf ve sosyal tabakaların gelişmelerini kösteklediği için, cepheleşme zorunlu olarak şöyle bir biçim alacaktır: Bir yanda sömürgeci ile varlığı ve gelişimi onlara bağlı bir avuç milli hain, diğer tarafta bütün bir Kürdistan halkı.

Kürdistan'ın önünde duran ilk adımın anti-sömürgeci bir milli devrim olması, proletaryanın buna karşı kayıtsız kalmasını gerektirmez. Tersine, durumun böyle olması, Kürdistan ve sömürgeci ülkenin proletaryasına özel birtakım görevler yüklemektedir.

Ulusal hareketin proletaryadan uzak ve esasta burjuvazi için özlenen, onun tarafından yürütülen bir hareket olduğu {s. 119} Ekim öncesi dönem söz konusu olsaydı, proletaryanın Kürdistan ulusal hareketi karşısında bugünkü görevleri söz konusu olmayacak, esas dikkatlerini merkezdeki proletarya ile birleşmeye yöneltecekti. Ancak ulusal hareketin, burjuva çerçevesinden sıyrılıp esasta proletaryanın çerçevesine oturduğu günümüz koşullarında, proletaryanın tavrı değişik olmak zorundadır. Kürdistan proletaryası milli devrime öncülük etmek, hegemonya sağlamak gibi bir görevle karşı karşıyadır. Çünkü ulusal devrimin birinci adımında çakılıp kalmaması, daha ileri giderek feodalizmin tasfiye edildiği bir demokratik devrime ve giderek sosyalizme vardırılması, ancak bu koşulla mümkündür. Proletaryanın ulusal cepheye önderlik yapabilmesi, devrimde hegemonyayı sağlayabilmesi ise kendi öz örgütüne sahip olmakla mümkündür.

Daha genel bir formülasyonla ifade etmek gerekirse, Kürdistan'da, Türkiye'den farklı olarak, anti-sömürgeci milli devrimin ilk adımını oluşturduğu sömürgeci devrimin

zorunluluğu, iki ülkede değişik sınıf mücadelesi sistemlerine neden olur. Böyle olunca da sınıf mevzilenmelerinde farklılıklar kaçınılmaz hale gelir. Kanaatimizce bu toplumsal gerçekliği hesaba katmayan her strateji yanlıştır.

Kürdistan ile Türkiye arasında sömürgeciliğin neden olduğu bu farklılıkların görülmesinin önünde pek çok objektif ve subjektif engel vardır. Burada bunların tümü üzerinde durmayacağız. Ancak daha önce pek değinmediğimiz bir hususu belirtmekte yarar görüyoruz.

Yukarıdaki bölümlerde Kürdistan'daki sömürgeciliğin çok eski tarihlere dayandığını belirtmiştik. Bu sürenin çok uzun oluşu, sömürgecilerin yerli hakim sınıflarla ilişkilerinde avantajlı bir durum yaratmıştır. Uzun yıllar, işgal ve eritme politikasının uygulanmasında epeyce yol alınmasına vesile olmuş; [bu sayede] sömürgeciler nispeten geniş bir kesimle bütünleşmeyi başarabilmişler ve Kürdistan'ı birçok yönüyle merkeze benzetebilmişlerdir. Belli toplumsal kesitlerde ulusal inkârcılık bu sebeple gelişebilme olanağı bulmuştur.

Bazıları bütün bu geçici olgulara bakarak birtakım yanlış sonuçlara varırmaktadırlar. Bunlar, gerçeği sahte görünümüler altında boğmakta ve Kürdistan'ı {s. 120} yedi coğrafi bölgeden biri olarak görmektedirler.

Bu, çok saçma bir görüştür. Sömürgeciliğin kuşaklar boyu sürmesinin oluşumuna katkıda bulunduğu bir kanıksama[dır]. Özellikle tespit ve teşhir edilmelidir. Çünkü toplumsal olaylar salt görünümüler, ya da kanıksamaların neden olduğu sözde gelişme çizgilerine göre değil, kendi mantıklarına göre yürür. Buna çok canlı örnekler vermek mümkündür. Yakın geçmiş kadar Portekiz'in sömürgelerdeki varlığı öylesine doğal karşılanıyordu ki, buraların sömürge oldukları bile neredeyse unutulmuştu. Özellikle merkezin şoven, sözde aydınları için sömürgeler Portekiz'in birer vilayetiydiler. Ancak toplumsal gelişme, yüzyıllar süren kanıksamaların sahte görünümülerine göre değil, kendi mantığı çerçevesinde gelişti ve gelişen ulusal kurtuluş mücadelesi bir avuç milli hain dışındaki tüm ulusu kucakladı. Böylece görüldü ki, sömürgeciliğin herhangi

bir ülkede yüzyıllar boyu hüküm sürmesi, orada ulusal inkârcılığı geliştirmesi, ya da belli bir kesimi uşaklaştırmayı başarması, ulusal kurtuluş hareketinin gelişmesine paralel olarak, bir avuç milli hain dışında tüm ulusun sömürgecilerin karşısına dikilmesini engelleyemez.

Aynı şeyi Kürdistan'da da görebilmek mümkündür. Yüzyıllar süren sömürgeciliğe ve başarıyla uygulanan asimilasyon politikasının varlığına ve Kürdistan'da oluşturulmuş olan ulusal inkârcılığa ve merkezdeki güçlü şoven, sosyal-şoven düşüncelerin etkinliğine rağmen, Kürdistan ulusal hareketi öyle bir alevlenme göstermektedir ki, sömürgeciler, birçok durumda, bir avuç milli hain dışında yanlarında kimseyi bulanamamaktadırlar. Özellikle İran ve Irak yakasındaki mücadele çok yakın geçmişimizde bunu defalarca kanıtladı. 1950'lerden sonra belli bir duraklama içine girmiş bulunan Türkiye parçasındaki ulusal hareketin öncelikle son yıllarda gösterdiği gelişme çizgisi de bunu kanıtlamıştır.

Bu sebeple Kürdistan'da sınıf mevzilenmeleri ve buna paralel olarak örgütlenme konusu ele alındığında, sömürgeci liğin neden olduğu bu özellikler gözden kaçırılmamalıdır. Kürdistan devriminin ilk adımı, ulusal devrimin ön planda olduğu sömürgeci bir devrimdir. Bu durum, demokratik devrimin ön planda olduğu ülkelere oranla daha geniş toplumsal katmanların devrim cephesi içinde toplanmalarına neden olmaktadır. Sömürge koşullarında ulusal bağımsızlıkta menfaatleri olan geniş toplumsal kesimlerin devrim cephesine katılmaları gerçeği, programa bağımsızlık [ilkesi] {s. 121} konulmaksızın, bu güçlerin tümünün anti-emperyalist cepheye kazanılamayacağı biçimindeki bir diğer gerçeği gündeme getirmektedir. Bu sebeple Kürdistan sorununu tek tek parçalardaki genel demokratikleşmenin iç sorunu olarak ele alan programların hiçbiri, bu güçleri tümüyle anti-emperyalist mücadeleye sevk edemez. Sömürgecilik olgusunun neden olduğu ve proletaryanın Kürdistan sorununun çözümünde göz önünde bulundurmak zorunda olduğu bir diğer önemli gerçek budur.

B) Kürdistan Parçalanmış bir Sömürge'dir

Kürdistan'ın orijinalitesini teşkil eden özelliklerden birisi de parçalanmış bir ülke olmasıdır. Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesini incelediğimiz bölümde parçalanmışlık olgusunu kısmen izah etmiştik. Hatırlanacağı üzere, Kürdistan 1923'de Lozan'da emperyalistlerin onayladığı sözde bir çözümle dört ayrı parçaya bölündü. Günümüzdeki sömürgeciliğin tarihi, bir anlamıyla bu parçalanmışlıkla başlamaktadır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki Lozan, Kürdistan sorununda bir çözüm değil, tersine çözümsüzlüktür. Çünkü bu suretle bir ulus parçalanmış, ulusal birliğinin önüne tel örgülerden ve mayın tarlalarından oluşmuş çitler çekilerek yok edilmeye çalışılmıştır. Toplumun dinamiklerinin özgürce gelişmesinin önünde ikinci bir duvardır parçalanmışlık.

Esasen Kürdistan tarihinde parçalanmışlık olgusu sömürgeciliğin tarihi ile birlikte yürümektedir. Kürdistan'ın feodal bir sömürge haline getirildiği tarih olan 1639 Kasr-ı Şirin antlaşması, bilindiği gibi, aynı zamanda Kürdistan'ın iki ayrı parçaya bölünmesinin de tescil edildiği bir antlaşmadır. Lozan paylaşımı ise 1639'dan beri süregelen sömürgeci mirasın özümсенerek sömürgeciliğin ve parçalanmışlığın modern çağda aldığı biçimi ifade etmektedir. Bu anlamıyla Kürdistan'da sömürgeciliğin varlığına son vermek, aynı zamanda parçalanmışlığa son vermek anlamını da taşıyacaktır. Parçalanmışlık musibeti sömürgecilik olgusunun bir türevi olarak Kürdistan'daki üretici güçlerin ve toplumsal gelişmenin önündeki en temel engellerden birini teşkil etmektedir.

Birazdan daha detaylı olarak izah edeceğimiz parçalanmışlık olgusunun bu özelliği, genellikle kavranamamaktadır. Özellikle Türkiyeli devrimcilerin {s. 122} parçalanmışlık olgusu

ve bu olgunun Kürdistan sorunu içindeki fonksiyonunu kavrayamamış olmaları, meselenin önemini giderek arttırmaktadır.

Kürdistan ve Kürt ulusunun varlığını inkâr eden resmi ideoloji açısından, Kürdistan'ın parçalanmışlığı gibi bir sorun zaten mevcut değildir. Toplumsal ve tarihi gerçeklerle zerrekadar ilişkisi olmadığı için, bu düşüncenin saçmalığını ortaya koymak oldukça kolaydır. Gözlerimizi açıp içinde yaşadığımız topluma şöyle bir bakmamız, ya da tarihi önyargısız olarak gözden geçirmemiz, bu düşüncenin sapıklığını ortaya koymak için yeter de artar bile. Bu açıdan bilerek Kürdistan sorununu yok sayan resmi ideolojinin saçmalıkları üzerinde durmaya pek değmez. Asıl önemli olan, Kürt ulusunun varlığını kabul eden, hatta giderek Kürt ulusunun kendi kaderini tayin etmesi gerektiğini savunan, daha doğrusu savunduğunu zanneden çeşitli çevrelerin parçalanmışlık sorunu karşısında takındıkları tutumdur. Özellikle merkezdeki sol hareketler içinde kendini gösteren bu çevreler, Kürdistan açısından parçalanmışlığı genellikle kabul etmekle birlikte, bunu sınıf mücadelesini yani toplumsal gelişmeyi etkilemeyen ölmüş bir tarihi haksızlık olarak telakki etmektedirler. İster Kürdistan tarihi ve toplumu hakkında yeterli bilgiye sahip olamamanın sonucu olsun, isterse milliyetçi, şoven dürtülerin eseri olarak açığa çıksın, her iki durumda da Kürdistan'ın tarihi ile mevcut sosyal-siyasal yapısı tersyüz edilmekte, Kürdistan devriminin tarihsel temeli yok edilerek sorun tümüyle anlamsızlaştırılmaktadır. Bu, oldukça önemli bir husustur. Çünkü bugün Kürdistan sorunu diye bir sorundan bahsediliyorsa, bunun en önemli nedeni Kürdistan'ın sömürge bir ülke olmasıdır. Sömürgecilik ise, önceki bölümlerde detaylarıyla sergilediğimiz gibi, günümüzdeki konumuna Lozan'da gerçekleşen parçalanma ile varmıştır. Ya da demin söylediklerimizi yinelemek gerekirse, parçalanmışlık sorunu sömürgecilikle birlikte var olagelmiş ve onunla birlikte çözümlenmek zorunda olan bir musibettir.

Yukarıda adını andığımız çevrelerin, parçalanmışlığın sadece bir tarihi haksızlık olduğu yolundaki görüşüne gelince, emperyalist sömürgeci Lozan paylaşımının tarihi bir haksızlık

olduğu doğrudur. Ne var ki, yukarıdaki görüşte {s. 123} bundan ötesi yanlıştır. Sorunu şöyle izah edebiliriz:

İki tür tarihi haksızlık vardır: Birincisi, sadece geçmişin bir sorunu olarak var olmuş olan, bugün açısından hiçbir sosyal ve siyasal anlam taşımayan, bir başka deyişle toplumsal yaşam ve gelişme üzerinde hiçbir etkide bulunamayan ve sadece pasif kınamalara konu olabilecek tarihi haksızlıklardır. Bu tür tarihi haksızlıklara yüzyılımızın başlarındaki Anadolu Ermenilerine ya da Rumlarına karşı uygulanan katliam ve jenosit eylemlerini örnek olarak gösterebiliriz. Milyonlarla insanın ölümüne mal olmuş ve Anadolu'nun en eski halklarından ikisinin ulusal varlığının son bulmasıyla neticelenmiş olan bu hareketler, günümüzde resmi ideolojinin bütün inkâr çabalarına rağmen gerçektirler ve andığımız türden tarihi haksızlıklara tipik iki örnektirler. Bu tür tarihi haksızlıklar bugünün toplumsal gelişmesi yani sınıf mücadelesi üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildirler.(*). Böyle olunca da Marxistler bu türden tarihi haksızlıkların çözümünü programlarına koyamazlar.

Ancak tarihteki bütün haksızlıklar bu türden edilgen ve pasif nitelikli değildirler. Bazı haksızlıklar, birincilerinin tersine, tarihe mal olmalarına rağmen {s. 124} günümüz toplumu açısından da aktif bir problem olarak varlıklarını muhafaza ederler. Marxistler, bu türden ölgün olmayıp içten

*) Tabii bunu söylerken, dünyanın dört bir yanında örgütlenmiş olan ve daha ziyade intikamcı nitelikleriyle belirginleşen çeşitli Ermeni gruplarının adı geçen tarihi haksızlığı vesile ederek Türk diplomatlarına ve Dışişleri kuruluşlarına karşı giriştikleri öldürme ve sabotaj gibi suni "ulusal kurtuluş" eylemlerini göz önünde bulundurmuyoruz. Evvelki bölümlerin birinde de belirttiğimiz gibi, var olmayan bir ulusun ulusal kurtuluş mücadelesi verilemeyeceğine göre verildiği iddia edilen şey, gerçek manada ulusal kurtuluş mücadelesi değildir. Ulusal kurtuluş mücadelesinden kastettiğimiz, hiçbir toplumsal temeli olmayan suni çabalamalar değil, tersine güçlü bir toplumsal içeriğe sahip, toplumda aktif yankı bulan somut bir savaşımdır. Sonuç olarak, yüzyılın başlarındaki Ermeni soykırımı bugün sadece kınamalara konu olabilecek türden bir tarihi haksızlıktır. Hiçbir şey yok edilmiş olan Ermeni ulusunu Anadolu'daki eski toprakları üzerinde diriltilemeyeceğine göre (İsrail türünden bir Siyonizm çözüm (!) olarak görülmezse) bu haksızlığı telafi etmek mümkün değildir. Yani bu sorun günümüzde çözülmesi gereken bir toplumsa¹ sorun teşkil etmez.

içe işleyen ve toplumsal yaşam ve gelişme üzerinde, eşdeyişle sınıf mücadelesi üzerinde etkide bulunan tarihi haksızlıklara karşı kayıtsız kalamazlar. Bu tür sorunları, çözmek için programlarına koyarlar ve koymak zorundadırlar. Yüzyılın başlarında hayata geçmiş olan Lozan paylaşımı bu türden bir olaydır. Lozan'da resmileşen Kürdistan'ın parçalanmışlığı, pasif, edilgen bir sorun olarak, ölü bir sorun olarak tarihe mal olmadı. O, "Kürdistan sorunu" adıyla günümüze değin varlığını sürdürdü. Yani Lozan, Kürdistan sorununu çözmeyp tersine kilitledi. Nitekim, Lozan'la resmileşen parçalanma ve sömürgeleştirmeye Kürt ulusu günümüze değin aralıksız olarak süren ve bir evvelki bölümde daha geniş biçimde izah ettiğimiz ulusal direniş hareketleriyle cevap verdi.

Şu hususun altı özellikle çizilmelidir; Kürdistan devriminin en temel olgularından biri olan sömürgeciliğin tarihi oluşumunu kavramak bakımından parçalanmışlık oldukça önemlidir. Ve parçalanmışlığın tarihsel ve toplumsal fonksiyonunu doğru kavramak, sadece geçmişin berrak biçimde aydınlatılması açısından değil, devrimimizin üzerinde yükseldiği temel platformu ve onun mevcut durumdaki sorunlarını doğru biçimde kavramak açısından da zorunludur. Çünkü parçalanmışlık, iddia edildiği gibi, doğurduğu sonuçlar itibarıyla geçmişte kalmış, pasif bir olgu değildir. Tersine etkileri ve neden olduğu çeşitli toplumsal problemleriyle günümüze değin uzanmakta ve içinde bulunduğumuz süreci oluşturan temel etkenlerden biri olma niteliğini korumaktadır.

Bunun en temel gerekçesi şöyle izah edilebilir. Bizim ülkemizde ulusal birliği engelleyen faktörler sadece feodalizmden ibaret değildir. Feodalizmin de baş hamisi olarak sömürgeci sistem, ulusal bütünlüğün önündeki en önemli engeldir. Bu durum, diğer şeylerin yanı sıra parçalanmışlık olgusunda da kendini can alıcı biçimde açığa vurmaktadır. Eşdeyişle sömürgeciliğin en temel uygulamalarından biri olan parçalanmışlık, feodalizmin yanı sıra ulusal birliği engelleyen diğer temel bir faktördür. Daha doğrusu ulusal parçalanmışlığın bizzat ifadesidir.

Kapitalizmin gelişmesinin ulusal hareketin gelişiminde yarattığı iki eğilim hususunu anlattığımız bölümde de belirttiğimiz gibi, ister eski tipte bir burjuva {s. 125} demokratik devrim sürecinde olsun, isterse bunun çağımızdaki ifadesinden başka bir şey olmayan yeni tipte bir demokratik devrim sürecinde olsun, sömürge bir ulus açısından ulusal birliğin sağlanması en temel görevlerden biridir. Batı adını verdiğimiz bugünün gelişmiş kapitalist ülkelerinde emperyalizm öncesi dönemde burjuvazinin gerçekleştirdiği ve bizim gibi ülkelerde ise çağımızın koşulları gereği ancak proletaryanın en tutarlı biçimde gerçekleştirebileceği bu görev, pek doğal olarak ve yukarıda belirttiğimiz nedenlerden ötürü sadece feodalizmin tasfiyesiyle mümkün olmayacaktır. Yani sıra parçalanmışlığın da tasfiyesi gerekecektir. Yani ulusal birlik, esasta, sömürgeciliğin tasfiyesiyle gerçekleşebilecektir. Kürtler, bazılarının iddia ettiği gibi dört ayrı ulus değil de tek bir ulus ise, yani ulusal birliğin sağlanacağı demokratik devrim süreci, tüm toplumlarda olduğu gibi, Kürdistan'da da zorunlu bir tarihsel aşama durumundaysa, bu görevleri gerçekleştirecek güç, parçalanmışlık sorununu ele almak ve kendi niteliğine uygun bir çözüm getirmek mecburiyetindedir.

İşte tarihi haksızlık sorununun özü budur. Demek ki, Lozan'da emperyalistlerin ve sömürgecilerin onayladıkları tarihi haksızlık, Ermeni, ya da Anadolu Rumları örneklerinde görüldüğü gibi ölmüş, ancak kınamaya konu teşkil edebilecek türden ve sadece tarihin yapraklarında mevcut bir sorun değil, tersine dört parçalı Kürdistan toplumunu her hücresinde, her an etkileyen, köstekleyen, toplumsal gelişmeye aktif biçimde yansıyan, kısacası sürekli işleyen bir yara olarak gelişme açısından görmezlikten gelinemeyecek bir faktördür. Ve öyle görünüyor ki, Kürt ulusu toptan imha edilmediği müddetçe, adı geçen sorun çözülünceye kadar aynı rolünü muhafaza edecektir.

Bu gerçeği görmeden Kürdistan sorununu doğru olarak kavramak, dolayısıyla doğru çözümler getirebilmek mümkün değildir. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi bu mesele

Kürdistan devriminin sadece tarihini değil bugününü de izah etmekte ve onun tarihi ve toplumsal kökenlerine ışık tutmaktadır. Yani bir diğer deyişle bu husus, Kürdistan'ın orijinalitesini oluşturan temel öğelerden biridir. Bu açıdan Kürdistan sorununa getirilecek her çözüm andığımız tarihi haksızlığı ele almak ve bunun bugünkü devrimci mücadele açısından ne anlam {s. 126} taşıdığını açığa kavuşturmak zorundadır.

Şimdiye kadar Kürdistan'ın içinde bulunduğu tarihi-iktisadi temeller ve toplumsal gelişme açısından incelediğimiz parçalanmışlık olgusunu, şimdi de ulusal ve uluslararası düzeyde neden olduğu ve devrimci proletaryanın devrim stratejisini inşa ederken kesinlikle hesaba katmak zorunda olmasına rağmen bugüne kadar çeşitli nedenlerden ötürü üzerinde ciddi biçimde durulmamış bazı önemli sonuçları noktasından ele alalım.

Parçalanmışlık sorununun Kürdistan devrimi açısından ortaya koyduğu en [bir kelime okunamadı] şey, sorunun ulusal (devletsel) bir mesele olmayıp, tersine uluslararası bir mesele olduğudur. Bizce bu, çok önemli bir husustur.

Kürdistan sorununun doğru kavranabilmesi, meseleye uluslararası bakılmasıyla mümkündür. Bugüne kadar Kürdistan sorununu ele alan hemen hemen herkes (ne yazık ki emperyalistler hariç) sorunu dar ulusal sınırlara hapsedtiler. İran'dakiler açısından Kürdistan sorunu, "Batı İran" sorunu iken, Irak için salt bir "Kuzey Irak" sorunu, keza Türkiye için salt bir "Doğu sorunu"dur. Aynı şey Suriye için de tekrarlanabilir.

Bu sakat anlayış Kürdistan sorununun gerçek içeriğiyle kavranmasının önündeki en belirgin engellerden biridir. Kaynaklarına burada değinmeyeceğimiz bu anlayış, ne yazık ki, devrimci demokrat çevrelerde de hâlâ egemenliğini muhafaza etmektedir. Bu güçler de Kürdistan sorununun, bir başka deyimle Kürdistan devriminin boyutlarından habersizdirler. Aslında Kürdistan'ın dört parçaya ayrılmış olması geçeceği bile, başlı başına, bu meselenin, bir tek devlet bünyesiyle sınırlı

olmayıp, uluslararası bir nitelik taşıdığını kanıtlamaya yeterlidir. Kaldı ki yukarıdaki bölümlerde incelemiş olduğumuz gibi, günümüzde ulusal sınırlara hapsedilmiş bir ulusal sorun zaten mevcut değildir. Bütün ulusal meseleler mutlaka enternasyonal bir nitelik arz ederler. Ancak demin de belirttiğimiz gibi Kürdistan sorununun çokuluslu boyutlarını görebilmek için böyle genel ve genel olduğu için de birçoklarına soyut gelen kavramları bilmeye bile gerek yoktur. Parçalanmışlık olgusu, katı bir gerçek olarak Kürdistan sorununun enternasyonal niteliğini habire önümüze sürüp durmaktadır.

Böyle katı bir gerçekliğin varlığına rağmen, Kürdistan sorununa çözüm getirdiklerini iddia edenlerin hemen hiçbirinde, parçalanmışlık olgusu ve bu olgunun mevcut toplumsal yapı ile Kürdistan sorununun çözümü açısından anlamının {s. 127} ne olduğu sorusunun cevabı olmadığı gibi, Kürdistan'daki devrim sürecini böylesine derinden etkileyen bir sorunun nasıl çözümlenmesi gerektiği üzerine de tek satır bulabilmek mümkün değildir. Çünkü bu tür sözde milli mesele programlarının esasını, Kürdistan meselesini Türkiye'nin iç sorunu olarak görmek oluşturmaktadır. Bu nedenle Kürdistan meselesinin Misak-ı Milli sınırlarını aşan her boyutu ya görmezlikten gelinir, ya da tarihi ve mevcut toplumsal gerçekler alt-üst edilerek açıkça inkâra yönelinir.

İşin gerçeğine gelince, parçalanmışlık, Kürdistan'daki milli demokratik devrim sürecini oluşturan temel çelişimelerden biridir. Kürdistan milli demokratik devriminin (MDD) temel görevleri sadece sömürgeciliğin ve emperyalizmin kovulması ve toprak ağalığı sisteminin tasfiye edilmesiyle sınırlı değildir. Bunlar kadar temel bir diğer sorun olarak parçalanmışlığın tasfiye edilmesi de sayılmalıdır. Çünkü parçalanmışlık, sömürgecilerin yarattığı en büyük problemlerden biri olarak ulusal birlik ve toplumsal gelişme üzerine en az emperyalizm kadar, feodalizm kadar olumsuz etkide bulunmaktadır.

Sorunun bu bakış açısıyla ele alınması durumunda, belirtmeye gerek yoktur ki, Kürdistan sorununun çözümü, eşdeyişle Kürdistan devrimi, tek tek sömürgeci devletlerin kendi

demokratik devrimlerinin bir iç sorunu olmaktan çıkacak ve tamamen bağımsız bir platforma kayacaktır. İşte Kürdistan devriminin ta derinliklerinden şekillenip gelen bu uluslararası zemini kavramadan ona doğru çözümler getirmek olanaksızdır. Örneğin birlikte örgütlenmeyi savunan programlar, kendi varlıklarını aynen muhafaza ederek Kürdistan sorununu andığımız zemin üzerine nasıl oturtacaklardır? Bu, cam-bazlık yapılmaksızın, ya da bazı mucizeler yaratılmaksızın mümkün olamaz. Geriye bir tek şey kalıyor: emperyalistlerin yaratmış olduğu parçalanmışlığı acı bir kader olarak kabul etmek, ona boyun eğmek ve onun çizdiği sınırlar içinde hapsolmak!.. Fakat böyle bir tutum, devrimci proletaryanın benimseyeceği bir tutum olamaz. Hiç kimse devrimci proletarya adına Kürdistan'ın dört parça olarak muhafazasını savunamaz. Bu yöndeki düşünceler, proletaryanın değil, olsa olsa sömürgecilerin düşünceleri olabilir.

Bu arada bir soruna değinmeden geçemeyeceğiz. Kürdistan sorununun uluslararası niteliğini açıkça görüp bunu mevcut haliyle Türkiye devriminin iç {s. 128} sorunu olarak sunamayacaklarını anlayan bazıları, geveleyerek de olsa Kürdistan'ın dört ayrı ulus olduğunu iddia etmektedirler. Böylece, her parça başlı başına bir ulus durumuna gelmekte ve tek tek parçaları birbirinden bağımsız ele alabilmenin koşulları doğmaktadır! Henüz açık bir teori olarak savunulmayıp geveleme biçiminde sunulmaya çalışılsa da bu düşünce, Kürdistan sorununda ileri sürülebilecek en gerici, en şoven-ilhakçı düşüncelerden biridir. Açıktan burjuvaziye savunan kimi çevrelerin bile inkâr edemedikleri Kürt ulusunun birliği olgusunu, devrimci demokrasi adına inkâr etmek, bu çevrelerin ilhakçı emellerinin düzeyini ifade etmesi bakımından olduğu kadar, içinde bulundukları acizliği sergilemesi bakımından da dikkat çekmektedir.

Kürdistan'ın parçalanmış bir sömürge olması üzerine söylenebilecekler bundan ibaret değildir. Yanı sıra şu hususlara da dikkat çekmek gerekmektedir: Kürdistan'ın parçalanmış bir ülke olması, ulusal sorunun çözümünde çok çeşitli pers-

pektiflerin oluşmasına neden olmakta ve devrimci mücadele açısından çeşitli olumsuzlukların yanı sıra pek çok olanağın doğmasına da sebep teşkil etmektedir. Kaba hatlarıyla bu hususlara değinmek gerekirse şunları söyleyebiliriz.

Parçalanmışlık olgusu, ilk bakışta Kürdistan halkının gücünü, birlik ve dayanışmasını engelleyen bir faktör olarak belirginleşmektedir. Daha yukarıdaki bölümlerde de incelediğimiz gibi, bu sebeple içinde yaşanılan demokratik devrim aşamasında yok edilmesi gereken temel toplumsal dertlerden biri durumundadır. Ancak bu, işin bir yanıdır. İşin diğer yanını da parçalanmışlığın yarattığı çeşitli olumlu faktörler oluşturmaktadır. Bunları kısaca şöyle sıralayabiliriz.

Birincisi, Kürdistan devriminin sadece şu veya bu ülkeyi değil, Kürdistan'ı sömürgeleştirmiş bulunan dört sömürgeci devleti yakından etkilemesi ve buralardaki devrimci süreçleri birbirine kaynaştıran doğal bir harç olması durumu. Parçalanmışlığın neden olduğu bu özellik, bizce Kürdistan devriminin en önemli niteliklerinden biridir. Objektif koşullar, genel olarak Orta-doğu'nun, özel olarak Kürdistan tarihinin ışığında incelenirse görülecektir ki, Kürdistan devrimi kendi gelişim mekanizması içinde dört ülkedeki devrimci süreci ateşleyebilecek, giderek birinden diğerini takviye edecek, birini diğeri için bir üs olarak kullanabilecek, {s. 129} bu suretle anılan ülkelerin devrimlerini birbirine kenetleyebilecek ve böylece enternasyonal dayanışmayı en uygun ve canlı biçimde gerçekleştirebilecek bir doğal harçtır. Belirtmeye bile gerek yoktur ki Kürdistan devriminin bu fonksiyonunu yerine getirebilmesi, ancak kendi bağımsız platformu üzerinde, yani tek tek ülkelerin devrimlerinin iç sorunu olarak değil, enternasyonal bir zeminde ve kendi gerçek kimliğine uygun olarak ele alınmasıyla mümkündür. Eğer bu olgu doğru kavranır ve onun gereklerine uygun hareket edilirse parçalanmışlık, gelecekte dezavantaj olmaktan çıkacak, güçlü bir avantaj durumuna dönüşebilecektir.

Örgütlenmede proletaryanın tutumunu belirleyen şey, proleter enternasyonalizmi, ya da başka bir noktadan

bakıldığında emperyalizme karşı mücadele olduğuna göre, anti-emperyalist mücadele açısından harika olanaklar yaratan böylesi bir durum özellikle göz önünde bulundurulmalıdır. Kürdistan devriminin bu özelliği kavrandıktan sonra, ülkelerinin bağımsızlığı perspektifinde hareket eden Kürdistanlı proleter devrimcileri, halkın güçlerini böldükleri gerekçesiyle proleter enternasyonalizmine karşı olmakla ve emperyalizme karşı mücadeleyi zayıflatmakla suçlayanların, enternasyonalist dayanışma açısından olsun, emperyalizme karşı mücadele açısından olsun ne gibi olanakları -bazı subjektif yargıları nedeniyle- nasıl geri teptikleri rahatlıkla görülebilir.

Bugün üzülerek söylüyoruz ki Kürdistan devriminin andığımız özelliği pek anlaşılamamıştır. Bunun temelinde çeşitli önyargılar, peşin kabullenmeler, dogmatik koşullanmalar vb. gibi sık görüşler ile, çoğu durumda şoven dürtüler vardır. Sebep farklı da olsa tümü gelip ortak bir noktada düğümlenmektedir, o da şudur: Kürdistan'ı sömürgesi olduğu devletlerin doğal bir parçası olarak görmek, sorunun uluslararası niteliğini yadsımak...

[Bu çevreler] bir türlü uluslararası düzeyde bakamıyorlar Kürdistan'a. Kürdistan ulusal hareketinin enternasyonal boyutlarını kavrayamıyorlar. Halbuki Orta-doğu'da dört ülkenin devrimlerini birbirine kenetleyecek böylesi bir merkez, dünya devrimine katkı bakımından bulunmaz bir olanaktır. Gerçek devrimciler, böyle bir olanağı, sırf kendi subjektif önyargılarına ya da şoven koşullanmalarına ters düşüyor diye reddedemezler; tersine bu olanağın gelişip güçlenmesi ve etkisini daha geniş sahalarda hissettiren bir devrim ocağı haline gelmesi için çalışırlar. İşte, alın Filistin devrimini. {s. 130} Filistin'deki devrim ocağının, yakın geçmişteki geçici yenilgisine kadar, özelde Doğu, genelde dünyadaki devrim süreçleri üzerindeki etkisini kim yadsıyabilir? Anti-emperyalist mücadele açısından bu devrim ocağının etkisi ve önemi, Filistin'in dünya gericilerinin işbirliği ve onayı sonucunda ırkçı-faşist İsrail Siyonistlerine boğaz-

latılmasından belli değil midir? Filistin devriminin bu özelliği göz önüne getirilirse, jeo-stratejik konumu itibarıyla Filistin'den hiç de aşağı kalmayan Kürdistan'ın bağımsız bir devrim mihrakı olarak anti-emperyalist mücadele açısından nasıl bir anlam taşıyacağı çok rahatlıkla kavranabilir. O halde, Kürdistan'ın bağımsız bir devrimci mihrak haline gelmesini engelleyerek tek tek sömürgesi olduğu devletlerin edilgen, pasif bir parçası haline getirilmesini, proletarya enternasyonalizmi adına, anti-emperyalist mücadele adına nasıl onaylayabiliriz? Böyle bir şeye Kürdistan proletaryası müsaade etmeyecektir. O, Kürdistan'daki kendi örgütlenmesini, yani devrimci komünist partisini yaratarak bağımsız bir mihrak haline gelecek ve ulusal harekete damgasını vurup, onu, Orta-doğu'daki en güçlü devrim ocaklarından biri haline getirecek, bu suretle başta kendini sömürgeleştiren devletlerdeki devrim hareketine hız kazandıracağı gibi, Orta-doğu düzleminde devrimci fırtınalara sebep olacak ve dünya proletaryasıyla enternasyonal dayanışmasını bu sayede en mükemmel biçimde gerçekleştirmiş olacaktır.

Kürdistan devriminin, sömürgesi olduğu ülkelerin devrimine andığımız etkisi ikili olacaktır: Birinci olarak, tek tek devletler bünyesinde ulusal kurtuluş hareketinin alevlenmesiyle merkezi devletin zayıflayıp çökmesinin koşullarını yaratmak suretiyle. İkincisi ise, bir parçadaki devrimci hareketi içindê bulunan anın gereklerine uygun olarak birbirinin cephe gerisi, hatta kurtarılmış üssü halinde kullanmak suretiyle.

Bu, bazılarına pek hayalmiş gibi görünebilir. Ne var ki böyleleri Kürdistan'ın tarihinden bihaberdirler. Kürdistan tarihini incelediğimiz geçen bölümde belirttiğimiz gibi, özellikle Mahabat Kürt Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla berrak biçimde açığa çıktığı üzere, Kürdistan'daki çeşitli sınıflar, merkezi düzeyde örgütlenip harekete geçebilmektedirler. Bu durumda, Iraklı ulusal kurtuluşçu güçlerin, Mahabat'ın kurulmasında aktif rol almaları örneğinde görüldüğü gibi, Kürdistan'ın bir parçasını diğer parçalar açısından cephe gerisi olarak kulla-

nabilmek veya farklı parçalarda {s. 131} gelişen hareketler arasında belli bir uyumu ve dayanışmayı sağlayarak her birini güçlü dalgalar haline dönüştürebilmek olanaklı hale gelmektedir. Feodal-burjuvaların, kendi sınıfsal karakterlerine uygun olarak her dönem belli bir parçalanmışlığı içinde taşımış olan örgütlenmeleriyle başarabildikleri böyle bir işi, merkezi planda çok daha sıkı ve disiplinli örgütlenebilme imkânlarına sahip bir sınıf olan Kürdistan proletaryası haydi haydi yapabilir ve yapmalıdır da. Hele hele böyle bir örgütlenmeyi yaratabilme konusunda merkezdeki proletarya hareketlerinin de desteğini sağlayabilirse, proletarya için Kürdistan'ı kısa sürede güçlü bir devrim ocağı haline getirmek çok daha rahat olacaktır. Parçalanmışlığın Kürdistan devrimi açısından neden olduğu olumlu olanakların ilkinin böyle izah edebiliriz.

İkincisine gelince, sömürgeciler, Kürdistan'daki ulusal hareketi bastırmak konusunda genellikle ittifak halindedirler. Tarihin incelenmesi de göstermiştir ki durum esas olarak böyledir. Ancak durumun esasta böyle olması, sömürgeciler arasındaki çelişme ve çekişmelerin yok olduğu anlamına gelmemektedir. Bazen öylesine koşullar hasıl olmaktadır ki, aralarındaki çelişme ve çekişmeler nedeniyle sömürgeciler, iradelerine rağmen Kürdistan ulusal hareketinin gelişmesine hizmet etmektedirler. İşte bu durum, diğer ülkelerin devrimlerinde görülmesi pek olanaklı olmayan bir avantaj olarak, Kürdistan devriminin hanesine yazılmaktadır.

Esasen sömürgecilerin ve emperyalistlerin iradelerine rağmen bir ulusal kurtuluş hareketinin gelişmesine yardımcı olmaları olgusu, yeni bir şey olmayıp birçok ülkenin geçmişinde görülmüş olaylardandır. Bunun nedeni sömürgeciler arasındaki rekabet ve dalaşmadır. Bu rekabet ve dalaşmada bir emperyalist ya da sömürgeci, rakibin ayağını kaydırmak veya onu zor durumda bırakmak kastıyla, rakibin bünyesindeki bir ulusal kurtuluş hareketini fiilen destekleyebilir. Örneğin Amerikan bağımsızlık hareketi sırasında Fransız emperyalistleri, rakip İngiltere'yi geriletme amacıyla, Amerika'daki ulusal güçlere yardımda bulunmuşlardı. Bu

durumun varlığı, Amerikan bağımsızlık hareketinin niteliğinden bir şey kaybolmasına neden olmadı. Çünkü hareket, Fransızların güdümüne girmedi. Savaş sonucu Amerika, İngilizlerin elinden kurtulup Fransızların pençesine düşmedi.

Elbette bu, her zaman böyle olmayabilir. Tarihte sömürgeciler arası {s. 132} rekabet ve dalaşmadan yararlanayım derken, birinin elinden çıkıp, diğerinin eline düşen ülkeler hiç de az değildir. Ancak, tarihi tecrübelerle sabittir ki, sağlıklı bir politika güdülürse, sömürgeciler arası çelişme ve çekişmeler, birçok durumda devrimci hareketin menfaatine kullanılabilirler. Sömürgeciler arasındaki rekabet ve çekişmelerden yararlanmak, sadece karşılıklı hasınlardan birinden direkt yardım almak suretiyle gerçekleşmez. Bazen de sömürgecilerin kapişmalarının yarattığı iktisadi, siyasi ve sosyal denetimsizlik ve güçsüzlük zafer için uygun ortamı yaratır.

Kürdistan'ı sömürgeleştirmiş olan devletlerin birbirleriyle sınırdaş olmaları nedeniyle kapişmaları, sık görülen olaylardır. Özellikle İran ile Irak ve yine Irak ile Suriye bu konuda birbirleriyle sık sık çekişmektedirler. Gerçi T.C. devleti bu meselelerde daha titiz davranmakta, hatta adını andığınızı komşularının bu türden çekişme ve kapişmaları karşısında belirgin bir kaygı duyarak aralarını düzeltmeye ve tarafları yatıştırmaya çalışmaktadır. Çünkü komşularının birbirleriyle dalaşmalarından Kürdistan ulusal hareketinin yararlanacağını tarihsel tecrübeleriyle bilmektedir. [Bu parçalardaki] ulusal hareketin güçlenmesi ise sadece komşularını değil kendisini de rahatsız edecektir. Fakat T.C. devleti de dahil, ülkemizi sömürgeleştiren bütün devletler bu gerçeği bildikleri halde iradelerine rağmen birbirlerine karşı belli eylemlere girişmekten geri durmazlar. Bu, kapitalist sistemin doğasından gelir.

Bu konuda İran ile Irak geçmişten beri zengin örnekler vermektedirler. Şah döneminde olduğu gibi, bugün de gerek Irak olsun, gerekse İran olsun rakibin bünyesindeki ulusal hareketin canlanmasını dört gözle beklemekte, hatta bazen açık maddi destekte bulunmaktadırlar. Suriye'yi de bu işten

ayrı tutabilmek olanaklı değildir. Bu konuda diğerlerine göre çok daha titiz davranmakla göze batan Türkiye'nin bile 1950'lerin sonlarında Güney komşusuna ABD emperyalist politikasının çıkarları gereği saldırmasına ramak kaldığını bugün artık bilmeyen yoktur.

Demek ki kapitalist sistem var olduğu müddetçe sömürgecilerin Kürdistan'ın tümü üzerinde olduğu gibi birbirleri üzerindeki e[mel]leri de bitmeyecektir. Bu durum, Kürdistan devrimci hareketi açısından değişik pozisyonların oluşmasına neden olacaktır.

Elbette bununla Kürdistan ulusal hareketinin bir sömürgeci devletin maşası haline gelmesi gerektiğini {s. 133} kastetmiyoruz. Ancak düşmanlar arasındaki bu çelişme ve çatlaklıklar, devrim açısından yararlanılması zorunlu olan fırsatları ifade ederler. Kürdistan, bu bakımdan oldukça şanslı bir ülke görünümündedir. Bu da parçalanmışlık olgusunun neden olduğu bir diğer avantajdır. Kürdistan proletaryası çoğunlukla emperyalist blokların çekişmelerinin ürünü olarak doğan bu avantajları, proletarya enternasyonalizminin gerekleri için kullanmakla yükümlüdür. Fakat belirtmeye gerek yok ki, bütün bu avantajları kullanabilmek için uluslararası bir bakış açısına sahip olmak gerekmektedir. Kürdistan sorunu, neresinden bakılırsa bakılsın, uluslararası bir sorundur. Parçalanmışlık, bunu en somut biçimde ifade etmektedir. Dolayısıyla Kürdistan meselesini kendi gerçek zemininden kaydırarak tek tek devletlerin demokratikleşme sürecinin bir iç sorunu haline dönüştürmeye yönelik her çaba, tarihsel ve toplumsal gerçeklikle aykırılık içindedir, subjektiftir ve reddedilmelidir. İşte Kürdistan'ın orijinalitesinin en önemli öğelerinden biri olan parçalanmışlık olgusunun, sorunun konuluşuna ilişkin açığa çıkardığı en önemli gerçek budur....

C) Kürdistan Bizzat Emperyalizmin Değil, Emperyalizme Bağımlı Yarı-Sömürge Devletlerin Sömürgesidir

Kürdistan'ın emperyalizme bağımlı iktidarlar tarafından nasıl sömürgeleştirildiğini daha evvelki bölümde izah etmiş ve yarı-sömürgelerin veya diğer bağımlı ülkelerin emperyalizm çağında sömürge edinemeyecekleri yolundaki görüşün bir safsatadan ibaret olduğunu, emperyalizmin dünyayı paylaşması sistemine dayanarak açığa kavuşturmuş-tuk. Burada ise sorunun bir başka yönüne değineceğiz. Kürdistan'ın direkt emperyalizmin değil, ona bağlı yarı-sömürge devletlerin sömürgesi olması olgusunun, Kürdistan ulusal sorununun çözümüne ve Kürdistan'daki anti-emperyalist mücadeleye olan etkileri nelerdir? Burada cevabını araya-cağımız temel soru budur.

Her şeyden evvel belirtmek gerekir ki, çağımızda tipik sömürgecilik emperyalizme ait olandır. Fakat bir çağ sadece tipik olanlardan değil, tipik olanlarla tipik olmayanlardan oluşan "rengârenk olaylar toplamı" {s. 134} olduğu için, tipik emperyalist sömürgeciliğin yanı sıra, onunla bütünleşmiş vaziyette, tipik olmayan bazı sömürgecilik örneklerine de rastlamaktayız. Yarı-sömürge ülkelerin uyguladıkları sömürgecilik bu türden bir olaydır. Burada, toplumların evrimleşmesindeki basamakların ifadeleri olan çağların her birinin, kendinden öncekisinin ilişki sisteminin yarattığı basamağı temel alması ve bir önceki çağın bazı kurumlarını zorunlu olarak kendi bünyesinde toplaması olayıyla karşı karşıyayız. Aksi bir düşünce çeşitli çağları birbirlerinden su geçirmez kaplarla ayıracak ve böylece toplumsal gelişmenin tarihindeki diyalektik evrimi inkâr edecektir.

Kürdistan'daki çağımız açısından tipik olmayan sömürgecilik bu görüş çerçevesinde izah edemeyenler, doğal olarak bunun, emperyalizmin dünyayı paylaşma mücadelesinin bir ürünü olduğunu da kabul etmiyor ve dolayısıyla Kürdistan meselesinin uluslararası boyutlarını inkâr etmek zorunda kalıyorlar. Onlara göre, Kürdistan emperyalist cephe zincirinin kırılması gereken bir halkası değil, tersine İran, Irak, Suriye ve Türkiye'nin bir parçası, bir coğrafi bölgesidir. Böylece bir çırpıda Kürdistan sömürgeci devrimi rafa kaldırılmış ve mesele sömürgeci devletlerin demokratikleşmesinin bir iç sorunu haline dönüştürülmüş olmaktadır.

Bu sakat anlayış, kendisini ne kadar cilalarsa cilalasın, Kürdistan meselesini kapitalizmin dengesiz gelişiminin yaratmış olduğu bölgeler arası bir eşitsiz gelişim sorunu olarak lanse eden şoven düşünceyle olan akrabalığını gizleyemez. Bu görüşe göre, kapitalizmin eşitsiz gelişimine son verilir, örneğin, Doğuya da yatırımlar yapılır ve iktisadi kalkınma gerçekleştirilirse sorun ortadan kalkacaktır...! Sorunu; Türkiye'deki, İran'daki, ya da Irak'taki ve Suriye'deki demokratikleşme sürecinin bir parçası olarak gören bu tür anlayışların, ettikleri büyük laflar bir yana bırakılırsa, dengesiz gelişim yolundaki düşünceden ne farkları kalır?

Bizce iki düşünce arasında büyük farklılıklar yoktur. Sadece ikinci teori kendini biraz daha Marxist laflarla süslemiştir, hepsi bundan ibaret. Sözüm ona Kürdistan meselesini Ekim öncesinde Rusya'da olduğu gibi, demokratikleşme sürecinin bir parçası olarak göstermeye çalışmaktadır. Böylece, tipik bir "ikinci tür ülke" için geliştirilen çözümü, bir başka çağda ve üstelik niteliği ve boyutlarıyla hiçbir bakımdan Rusya'daki ulusal {s. 135} soruna benzemeyen bir ulusal meseleye tatbik etmeye çabalıyorlar. Bunun çok ilkel bir dogmatizmin olduğunu belirtmeye gerek var mı? Esasen özgül koşulları hesaba katmayan genel formülasyonlar, hiçbir dönem doğru çözümü ifade edemezler.

Kürdistan, kendileri de belli bir ulusal soruna sahip olan yarı-sömürge ülkeler tarafından sömürgeleştirilmiş olduğu

için, buradaki ulusal sorunun konuluşu belli bir karışıklık arz etmektedir. Bu karışıklığı aşmanın yegâne yolu, sorunu parça-bütün ilişkileri içinde ele almaktır.

Parça-bütün ilişkisi denilince kimilerinin aklına sadece Kürdistan'ın tek tek parçaları ile [bunların] bağlı bulunduğu merkezi ülkeler arasındaki ilişkiler gelmektedir. Fakat bu, sorunun bir yanı[dır], üstelik esas yanı değildir. Kürdistan'da parça-bütün ilişkisi, tek tek parçalarla bir bütün olarak Kürdistan arasındaki ilişkidir. Genelde emperyalizmin örgütleniş sistemi ile, ona karşı mücadelenin sorunları noktasında ele alındığında başka türlü düşünebilmek mümkün değildir. Sorun böyle konulunca, Kürdistan milli meselesinin konuluşundaki sözünü ettiğimiz karışıklık rahatlıkla aşılabacaktır. Çünkü bu durumda sorun, Kürdistan sömürgeci devrimi ile bunun merkezi devletlerdeki proletarya hareketleriyle ilişkilerinin en uygun düzenlenişine indirgenmiş olacaktır.

Kürdistan'ın direkt emperyalistler tarafından değil, ona bağımlı iktidarlar tarafından sömürgeleştirilmiş olması, emperyalizme karşı mücadelenin kavranmasında birtakım güçlükler neden olmaktadır. Aslında bunu bir karmaşa olarak sunmak pek doğru değildir. Bazıları, emperyalizmle uşakları arasındaki ilişkileri yanlış kavradıkları için onlar açısından mesele karmaşık bir görünüm kazanmaktadır. Sorunu basitçe şöyle ifade edebilmek mümkündür.

Devrimimizin dış gericilik cephesinde iki güç vardır: 1) Direkt sömürgeci devletler, 2) Sömürgeci iktidarların efendileri olarak emperyalistler. Buna sosyal-emperyalistler de dahildir. Bu durumda devrimimizin milli yönü bu iki gücü hedeflemek durumundadır.

Somut mücadele cephesinde ise durum şudur: Ülkemiz direkt emperyalist işgal altında değildir. İşgali ve siyasi ilhaki gerçekleştirmiş olanlar, emperyalistlere bağımlı devletlerdir. Dolayısıyla ülkemizdeki sömürü ve denetimin gerçekleştircileri de bu güçlerdir. Hal böyle olunca, emperyalizmin ülkemizdeki sömürü ve denetimini {s. 136} yok etmek için bunun araçları olan sömürgecileri kovmak gerekmektedir. Emperyalizme

karşı mücadelenin sömürgecilere karşı mücadeleden geçmesi olgusu, yukarıda sözünü ettiğimiz çevrelere göre, anti-emperyalist mücadeleyi inkâr eden bir tutum sayılmaktadır. Yanlış gördüğümüz bu düşüncenin gereklerine uygun hareket edilirse, buradan Washington'u ya da Moskova'yı topa tutmadığımız müddetçe anti-emperyalist mücadele vermiş olmayız.

Halbuki anti-emperyalist mücadele sadece emperyalist ordularla fiili bir kapışma demek değildir. Çünkü üretici güçlerin bu denli geliştiği bir çağda egemenlik kurmanın tek oçimi fiili işgal değildir. Emperyalistler, bugün herhangi bir yeri işgal etmeden de orada değişik vasıtalarla denetimi sağlamak ve sömürgeciliği gerçekleştirebilmektedirler. Anti-emperyalist mücadeleden anlaşılması gereken işte bu denetim ve sömürünün yok edilmesidir. Emperyalizmin ülkemizdeki etki ve denetimi, emperyalizme bağlı yarı-sömürge devletler aracılığıyla gerçekleştiği için, bu devletlerin sömürgeciliğine son vermek, emperyalizmin ülkemizdeki varlığının son bulmasına neden olacaktır. Tabii bir şartla: anti-sömürgeci mücadeleyi yürüten gücün, bir başka emperyalizmin kucağına düşmemesi şartıyla. Beyaz kurt bir kapıdan kovulurken, diğer kapıdan siyah ayı içeri alınırsa bunun anti-emperyalistlikle ilişkisi olmaz.

Kürdistan'daki anti-emperyalist mücadele elbette ki sadece bununla sınırlı değildir. Emperyalistlerin dünya ölçeğinde yürüttükleri rekabet ve hegemonya mücadelesinin teşhir edilmesi, akıl almaz düzeylere varmış bulunan silahlanma yarışına karşı çıkılması ve her geçen gün patlaması kaçınılmaz hale gelen yeni bir emperyalist paylaşım savaşının teşhir edilerek bu alanda bir uyanıklık sağlanması gibi birtakım özel görevler daha sayılabilir.

Siyasal konjonktürde emperyalistlerin Kürdistan'ı direkt işgal etmeleri gibi değişiklikler olmadığı müddetçe, Kürdistan'daki anti-emperyalist mücadelenin biçiminde esasta bir değişiklik olmayacaktır. Ancak gelecekte emperyalizm ile Kürdistan arasındaki ilişkilerde birtakım değişikliklerin

meydana gelmesi durumunda, anti-emperyalist mücadelenin biçiminde de birtakım değişiklikler mümkün olabilir. {s. 137}

Kürdistan'daki anti-emperyalist mücadelenin kavranmasında genellikle iki yönlü bir yanlış anlama mevcuttur. Bunları da kısaca izah ederek konuyu toparlamaya çalışalım. Birinci yanlış anlayış, genelde Kürdistanlı devrimciler ve yurt-severler cephesinde beliren bir eğilim olarak, sömürgecilerin toplumsal yaşamın en küçük hücresine insafsızca yöntemler kullanarak girmiş olması ve onları yok etmedikçe (kovmadıkça) toplumsal gelişme açısından bir tek adımın dahi atılamayacağı gerçeğinin yanlış yorumlanması ve bunun sebepleri olduğu, sömürgecilerin ardındaki emperyalist efendilerine karşı mücadelenin yeterince kavranamaması, hatta birçok durumda örneğin yerel-milliyetçi anlayışlarla böyle bir mücadelenin toptan reddedilmesi ve emperyalist güçlerden müddet umulması biçimindeki anlayıştır. İkinci yanlış anlayış ise genelde ezen ülkelerdeki devrimci hareket cephesinde beliren bir eğilim olarak (ne yazık ki bugün için güçlü bir eğilimdir) "emperyalizme karşı halkların gücünü bölmeyelim" yaftası altında ortaya çıkan; ve "Kürdistan, Türkiye'nin sömürgesi değildir, Türkiye ve Kürdistan birlikte emperyalizmin sömürgesidirler" biçiminde özetlenebilecek görüşlerle (aynı şeyi İran, Irak ve Suriyeli devrimciler de ileri sürmektedirler) Kürdistan'daki sömürgeciliği ve bunun toplumsal yaşam üzerindeki kahredici baskı ve zulmünü gözlerden saklayan; öte yandan emperyalizme karşı mücadeleyi salt örgütsel birlikle mümkün olabilecek bir şey olduğunu savunmak suretiyle anti-emperyalist mücadelenin yukarıda kısmen anlattığımız değişik ve daha etkin biçimlerini inkâr eden bir anlayış olarak özetlenebilir.

Kürdistan'ın direkt emperyalizmin değil, ona bağımlı yarı-sömürge devletlerin bir sömürgesi olmasının neden olduğu ve devrimin gelişim seyri açısından dikkate alınması gereken bir diğer özelliği ise emperyalist denetimin kısmi zayıflığıyla ilgilidir. Kürdistan'daki emperyalist denetim, emperyalizmin direkt işgali altındaki herhangi bir başka ülkeden,

diyelim devrim öncesi Vietnam'dan daha zayıftır. Gerçi birazdan açıklayacağımız gibi, yarı-sömürge ülkeler, iktisaden güçsüz olmaları sebebiyle, kendi sömürgelerindeki denetimi sağlayabilmek için daha fazla askeri yığınak yapmaktadırlar. Ama yine de yarı-sömürge bir ülkenin sağlayacağı denetim ile, emperyalist ülkenin gerçekleştireceği denetim arasında bir farklılık olsa gerektir. Konumuzla ilgili olarak kaydedilmesi gereken son husus budur. {s. 138}

D) Genel Örneklerin Tersine Kürdistan Sömürgesi Olduğu Devletlerle Sınırdış bir Ülkedir

Sömürge bir ülke açısından metropol ülke ile sınırdışlık, pek anormal ve üzerinde uzun boylu durmaya gerek olmayan bir özelliktir. Ne var ki Kürdistan'ın kendini sömürgeleştiren devletlerle sınırdış olması, çeşitli sebeplerden ötürü, sorunun kavranmasının önündeki engellerden biri haline gelmektedir. Yukarıdaki bölümlerde halka sorununu tartışırken kısmen ele aldığımız gibi Kürdistan'daki sınırdışlık, onun varlığının yadsınması ve bağımsız bir birim olarak ele alınmaması biçiminde g[arip?] düşüncelerin savunulması için uygun bir zemin oluşturmaktadır. Şoven, sosyal-şoven çevrelerin ileri sürdükleri bu tür düşüncelerin esasını Kürdistan'ın bütünlüklü bir bakış açısıyla değerlendirilmesi yerine, onu sömürgeleştir[en] tek tek devletlerin bir bölgesi olarak kabul edilmesi fikri oluşturur.

Yukarıdaki bölümlerde yanlışlığını yeterince teşhir ettiğimizi sandığımız bu görüşün geniş çevrelerde yaygınlaşmasını kolaylaştıran bir faktör de sınırdışlık olgusudur. Gerçi sömürgeciler açısından, sömürgelerin anavatanın "ayrılmaz bir parçası" veya "vatan toprağı" olarak lanse edilmesi için sınırdışlık şart değildir. Örneğin Cezayir, Fransa'yla aralarında koca Akdeniz'in varlığına rağmen, sömürge olduğu müddetçe Fransız sömürgecileri tarafından hep Fransa'nın bir parçası, bir vilayeti sayılmıştır. Ya da Portekiz'in sömürgeleri, aradaki koca okyanusların varlığına rağmen "denizaşırı vatan toprakları" olarak addedildiler; ve kitleler bu doğrultudaki propagandayla şartlandırıldılar. Portekiz sömürgecileri, fersah fersah uzaklıktaki ülkeleri "vatanın parçası" olarak sunabiliyorlarsa,

Türkiyeli, İranlı, Iraklı ya da Suriyeli sömürgeciler, sınırlarına bitişik Kürdistan'ı çok daha rahatlıkla "vatan toprağı" olarak ilan edebilir ve bu konuda geniş kitlelerin gözünü rahatlıkla boyayabilirler. Özellikle Türkiye'de bu sömürgeci propaganda öylesine yer etmiştir ki, devrimci demokrat olduğunu ileri süren kimi çevreler dahi Kürdistan'ı hâlâ Kürdistan olarak değil, "Doğu Anadolu Bölgesi" olarak görmektedirler.

Sorun bir kez böyle görülünce, Kürdistan ulusal sorununu doğru ele almak, ona doğru çözümler getirebilmek de imkânsızlaşmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu şartlanmışlık, zaman zaman öyle boyutlara varmaktadır ki, Kürdistan {s. 139} sorunu "bölgeler arası eşitsiz gelişim" türünden teorilerle inkâr edilmektedir. Henüz gevelemeler düzeyinde de olsa, Kürdistan'ın dört ayrı ulus oluşturduğu biçiminde açık inkârcı ve sömürgeci tezler ileri sürülmektedir.

Kürdistan sorununun uluslararası niteliğinin yadsınarak tek tek sömürgeci devletlerin bir iç sorunu olarak görülmesinin yarattığı çeşitli koşullanmalara yardımcı olan sınırdaşlık, aslında tesadüfî bir olay olmayıp, geçen bölümlerde sömürgeciliğın acıyla yoğrulmuş tarihi serüvenini anlatırken açığa kavuşturduğumuz üzere, tarihsel gelişmelerin zorunlu sonucudur. Burada bu konuya tekrar dönmeyeceğiz. Bunun yerine, çağımızda sömürgelerin anavatanla sınırdaş olmaları konusunda genel bir gözlem üzerinde durmak istiyoruz.

Günümüzde sömürge sahibi bağımlı ve yarı-sömürge ülkelere baktığımızda, Portekiz gibi bazı istisnalar dışında sömürgeci devletin sömürgesiyle genellikle sınırdaş olduğunu görmekteyiz. Türkiye, İran, Irak, Suriye ile Kürdistan, Umman-Dofar, Fas-Batı Sahra, Etiyopya-Eritre vb. ilk aklımıza gelen örnekler. Saydığımız örneklerin tümünde sömürge ülke, sömürgeci devletin bünyesi içinde yer almaktadır. Eşdeyişle bir sınırdaşlık söz konusudur. Sanırız bu durum tesadüfî bir olay olmayıp, belli bazı faktörlerin zorunlu bir sonucudur.

Dikkat edilirse yukarıda saydığımız sömürgeci devletlerin tümü emperyalizme bağımlı, iktisaden gelişmemiş ülkelerdir.

Dolayısıyla bu tür ülkelerin güçsüz yapılarının varlığına rağmen, kendilerinden çok uzak mesafelerde olan ülkeleri denetleyebilmeleri daha güç olmalıdır. Emperyalist devletlere baktığımızda bunların, dünyanın öbür ucundaki ülkeleri askeri işgale gerek duymadan denetleyebilmeleri ve kendi bağımlılıklarında tutmaları oldukça rahat gerçekleşmektedir. Bunu gerçekleştirebilmelerinin sırrı iktisaden güçlü olmalarında [yatmakta]dır. Yarı-sömürge ülkeler, iktisaden pek güçlü olmadıkları için, çok uzak yerlerdeki sömürgeleri denetleyebilme imkânları o oranda zayıflamaktadır. Bu durum, yarı-sömürge ülkelerin sömürgecilik konusunda daha ziyade kendilerine sınır olan ülkelere yönelmelerine neden olmaktadır. Osmanlıların çok geniş topraklarını muhafaza edemeyip sadece merkeze en yakın parçayı elinde tutmaları da aynı olgunun eseridir. Elbette bu, yukarıda da belirttiğimiz üzere, bazı yarı-sömürge ve bağımlı {s. 140} [ülkelerin] kendilerinden uzak bölgelerde sömürge sahibi olamayacakları anlamına gelmez. Biz, meseleyi ana eğilim açısından incelediğimizden böyle bir genellemede bulunduk.

Şu halde Kürdistan'ın, Türkiye ile sınırdaş olması, sadece tarihi ve coğrafi faktörlerin bir ürünü değil, yanı sıra Türkiye'nin iktisadi ve siyasi yapısıyla da ilgili bir husustur. Bu tür faktörlerin zorunlu sonucu olan sınırdaşlık olgusunu Kürdistan'ın varlığını inkâr etmenin bir gerekçesi haline getirmek, şoven ve gerici bir çabadır.

E) Kürdistan Coğrafi Olarak Dünyanın En Önemli Bölgelerinden Birinde Bulunmaktadır

Kürdistan'ın bu özelliğinin iki önemli nedeni vardır. Birincisi Kürdistan'ın dünyadaki en zengin petrol yataklarına sahip bir bölgede olması ve ikincisi Kürdistan'ın bugün için dünya ölçeğinde hegemonya mücadelesi veren iki süper devden biri olan sosyal-emperyalist Rusya'nın Orta-doğu'ya inen yolu üzerinde bulunması. Birincisi stratejik yeraltı kaynaklarıyla ilgili iken, ikincisi jeo-stratejik konumla ilgilidir. Bu arada, ikincisinin öneminin de esas olarak birincisinden kaynaklandığını belirtelim.

Günümüz tekniği ve sanayisi açısından petrolün önemini uzun uzadıya anlatmaya gerek yoktur. Petrol, günümüzün en önemli enerji kaynağı olarak denilebilir ki ekonominin hayat suyu durumundadır. Bu nedenle dünyadaki p[etrol] bölgelerinin denetim altına alınması, günümüz koşullarında emperyalistler arasındaki en önemli rekabet ve dalaşma konularından birini oluşturur. Emperyalistler petrol sahaları üzerinde denetim kurarak hem buralardan muazzam kârlar vurmak, hem de rakiplerini böylesi stratejik bir maddeden istediği anda yoksun bırakabilecek imkânı elinde tutmak istemektedirler.

Bu önemli özelliğinden dolayı petrol sahaları, her zaman paylaşılması en güç olan alanları teşkil etmişlerdir. Kürdistan ise yukarıda belirttiğimiz gibi, dünyanın en büyük petrol rezervlerinin bulunduğu Orta-doğu'nun göbeğinde bir ülke olmasının yanı sıra, [kendi] petrol rezervleri itibarıyla da bölgenin en zengin ülkelerinden biridir. Musul ve Kerkük petroleri, denilebilir ki en eski kuyular olarak yüz yıla yakın bir süredir faaliyettedirler. Buradaki petroller {s. 141} üzerinde

İngilizlerin yüzyılımızın başında gösterdikleri hassasiyeti geçen bölümde anlatmıştık. Kürdistan bugün aynı özelliklerini hem de fazlasıyla muhafaza etmesi itibarıyla, emperyalistlerin iştahlarını daha çok kabartan bir ülke durumundadır. Türkiye'deki petrolün % 100'üne yakın bir kısmı Kürdistan'da çıkmaktadır. Irak ve İran açısından bu kadar büyük bir yüzde verilemese bile, [oralarda da] Kürdistan'da çıkarılan petrol, tüm petrol üretiminin büyük bir oranını teşkil etmektedir. Dolayısıyla Kürdistan diğer doğal zenginlik kaynakları bir yana bırakılıp sadece sahip olduğu petrol rezervleri açısından düşünülse bile, emperyalistler açısından hayati öneme sahip bir ülkedir.

Kürdistan'ın dünya coğrafyasındaki önemi, sadece zengin petrol rezervlerine sahip olmasıyla sınırlı değildir. İlerde daha detaylı biçimde sergileyeceğimiz gibi Kürdistan, Orta-doğu olarak anılan ve dünya petrol üretiminin en büyük payını elinde tutan bölgenin merkezinde bulunması itibarıyla da ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle kuzeyde Sovyetlerle sınır olması bu alandaki önemini iyice arttırmaktadır. Çünkü günümüzün en büyük iki hegemonyasından biri olan Sovyetleri Orta-doğu'ya götürecek en kestirme yol, Kürdistan toprakları[ndan geçmektedir].

Bu [durum], meselenin daha da hassaslaşmasına neden olmaktadır. Kürdistan ulusal kurtuluş hareketinin bir türlü başarıya ulaşamaması, hatta bir keresinde, kurulmuş bir devletin sadece birkaç ay gibi kısa bir süre yaşayabilmesi, diğer faktörlerin yanı sıra bu kritik durumla da ilgilidir. Demin de belirttiğimiz gibi, petrol bölgelerinin paylaşılması veya yeniden paylaşılması, emperyalistler için zor ve üzerinde anlaşılması güçlük çekilen bir olaydır. Çünkü böylesi hassas bir bölgede meydana gelebilecek en küçük bir değişiklik, etkisi itibarıyla, dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelecek bir değişiklikten çok daha derin olacaktır.

İşte Kürdistan devriminin önemi tam da bu noktadan gelmektedir. Proletarya önderliğinde bir ulusal kurtuluş hareketinin Kürdistan'da zafere ulaştığını düşününüz! Bu,

kesinlikle emperyalizme indirilebilecek en büyük darbelerden biri olacaktır. Burjuva önderliğindeki İran devriminin bile emperyalistler arasında yaratmış olduğu panik hatırlanırsa, Kürdistan'da proletarya önderliğindeki bir mücadelenin anlamı ve etkisi rahatlıkla tasavvur edilebilir. Kürdistan'daki ulusal harekete proletaryanın {s. 142} hegemonyasını sağlamaya çalışan devrimcileri, halkların gücünü bölmek ve emperyalizme karşı mücadeleyi zayıflatmakla suçlayan çevrelerin Kürdistan devriminin anti-emperyalist mücadele konusunda yarattığı muazzam imkânları göremedikleri açık değil mi?

Ne yazık ki, emperyalistlerin ve onların uşağı sömürgeci-lerin Kürdistan'da gelişen en küçük bir mücadeleyi hep birlikte bastırmalarındaki telaş ve gürültüleri bile, bu çevrelerin sorunun özünü kavramaları için uyanmalarına yetmemiştir. Kürdistan'ın orijinalitesini oluşturan, anlattığımız bu coğrafi özellikleri kavrayabilmek için ulusal değil, uluslararası bir bakış açısının zorunlu olduğunu belirtmeyi bir kez daha zorunlu görüyoruz. Böyle bir bakış açısına ulaşılmadan Kürdistan devrimini bütün boyutlarıyla kavrayabilmenin mümkün olmadığı bir kere daha açığa çıkmaktadır.

F) Kürdistan'da Çok Güçlü bir Mücadele Geleneği ve Birikimi Vardır

Kürdistan'ın en belirgin özelliklerinden biri de güçlü bir mücadele ve isyan geleneğine sahip olmasıdır. Geçen bölümde sömürgeciliğin tarihini anlatırken, ulusal kurtuluş hareketinin geçmişine de olanaklarımız ölçüsünde değinmiştik. Yerinde tespit ettiğimiz üzere Kürdistan, özellikle 1830'lardan bu yana sürekli bir hareketlilik içindedir. Hemen hepsi kanlı katliamlarla bastırılmış olan ayaklanmalar serisi, bazen büyüyüp ulusal düzeyde genişleyerek, bazen kısırlaşp şu veya bu aşiret veya bölgeyle sınırlı kalarak, ama her seferinde kendinden sonrası için yeni bir isyan zemini yaratarak süregelmiştir.

Dünyada geçmişi bu denli sık ve asırlar süren isyanlarla dolu çok sınırlı sayıda halk vardır. Abartmaktan korkmaksızın söylenebilir ki, Kürdistan bir isyanlar beldesidir. Ve başkaldırı artık onun ulusal bir geleneği haline gelmiştir. Başka türlü olabilmesi de mümkün değildir. Çünkü Kürdistan tarihini ele aldığımız bölümde daha ayrıntılı biçimde anlattığımız gibi Kürdistan, sahip olduğu yerin öneninden ötürü tarihin en eski çağlarından beri istilacıların, barbar sürülerinin iştahını kabartan bir ülke olmuştur. Bu durum, Kürdistan'ın sık sık istilalara uğraması sonucunu doğurmuştur. İstilalar karşısında varlığını korumak için verdiği savaşım bir anlamıyla onun geleneksel özelliği haline gelmiştir. [Bu özellik] uluslaşmanın uç vermesiyle bütünleşerek ulusal isyanların gelişmesine yardımcı olmuştur. Durum öyle bir düzeye {s. 143} varmıştır ki, son yüz-yüz elli yıllık tarihimizde isyansız tek bir gün dahi hemen hemen yoktur. Tekrar olacağı endişesiyle ulusal hareket zincirinin halkalarını yeniden sıralamak istemiyoruz.

Fakat incelenirse görülecektir ki 1830'larda başlayan ve özellikle 1870'lerdeki Ubeydullah hareketinden bu yana geçen süre içinde Kürdistan'daki ulusal güçler, sürekli bir devrim, sürekli bir isyan halindedirler. Bugün bile, bu isyan en canlı biçimiyle devam etmektedir. Mücadele esas olarak İran yakasına kaymış bulunmaktadır. Günümüzde Humeyni'nin diktatörlüğüne karşı direnen en büyük güçlerden biri de Kürdistan ulusal hareketidir.

Kürdistan'daki güçlü isyan geleneğinin devrimin örgütlenmesi üzerinde herhangi bir etkisi olabilir mi? Bu soruya şüphesiz ki evet cevabı vermek gerekiyor. İsyancı geleneklerin canlı olduğu bir toplumu devrime yöneltmek, muhakkak ki toplumsal geleneğinde isyan yerine uzlaşma özellikleri daha ağır basan bir topluma oranla çok daha basit olacak, devrim burada çok daha kolaylıkla örgütlenebilecektir. Kürdistan devriminin bir diğer önemli özelliği de budur. Bu sebeple sorunun konuluşunda bunun dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü Kürdistan'daki halk kitleleri sadece yerel egemenler tarafından baskı altında tutulmamakta, yanı sıra ve bundan daha şiddetli olmak üzere, sömürgeci devletin uyguladığı ikinci bir baskıyla da karşılaşmaktadırlar. Baskı ve zulmün bu katmerli yapısı, kitlelerin hoşnutsuzluğunu sürekli kılmakta ve onları devamlı bir arayış içine itmektedir. Bu durumun önemi, isyancı gelenekle bir arada değerlendirilirse daha iyi kavranır. Çünkü arayış içindeki kitleler, toplumsal geçmişlerindeki geleneklerin de etkisiyle rahat biçimde isyana kanalize olabilmektedirler. Kürdistan toplumu açısından bunun dışında ikinci bir alternatif söz konusu olmadığı için, isyanların kitle katliamlarıyla bastırılmaları, anılan geleneğin bozulması sonucuna varmamakta, tersine her katliam yeni isyan ocaklarının tutuşmasına vesile olmaktadır.

İsyancı gelenek elbette önemlidir; ancak tek başına her şey [demek] değildir. Önemli olan bu geleneğin sağlam ve doğru bir mücadele çizgisi haline dönüştürülmesidir. Kürdistan'daki devrimci geleneği işleyerek, sağlıklı bir raya oturtmak, devrimci bir dünya görüşüne gereksinim gösterir.

Dostları ve düşmanları sağlıklı biçimde {s. 144} birbirinden ayırt edemedi, hangi hedefe nerde, ne zaman ve nasıl yöneleceğini hesaplayamadan hareket edilmesi durumunda, devrimci-isyancı geleneğin sorunları çözmede yeterli etken olmadığı Kürdistan tarihinde defalarca kanıtlanmıştır. Bu açıdan devrimci isyancı geleneğimizin proletaryanın bakış açısıyla yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu görev, ancak her şeyin komuta merkezinde bulunan savaşçı, Kürdistan'ın özelliklerini doğru kavramış ve geçmişin ulusal kurtuluş hareketlerinin tecrübelerini toparlayarak bunu önümüzdeki uzun süreli mücadelede kullanılabilecek bir malzeme haline dönüştürecek bir proletarya partisi tarafından gerçekleştirilebilir.

G) Kürdistan Yarı-feodal bir Ülkedir

Kürdistan'ın sosyo-ekonomik tahlilinin yapılması geniş bir çalışmayı gerektirir. Çünkü böyle bir tahlil iktisadi süreçlerin sağlıklı ve bilimsel istatistiklere dayandırılmasıyla gerçekleştirilebilir. Uzun boylu tarama, inceleme ve istatistik gerektiren bir konuyu bütün bunlardan yoksun bir vaziyette açığa kavuşturabilmek imkânsızdır. Bu açıdan biz Kürdistan'daki yarı-feodal yapıyı incelerken somut ve ayrıntılı bir inceleme içine girmekten ziyade, meseleyi en genel hatlarıyla ele alacak ve dikkatlerimizi daha çok bu yapının toplumsal yaşam üzerindeki etkilerine ve zorunlu sonuçlarına çevirmeye çalışacağız. Bunu yaparken Türkiye Kürdistan'ını esas alacağımızı özel olarak belirtelim.

Kapitalizm öncesi Kürdistan'ın niteliğini sömürgeciliğin tarihini izlediğimiz ikinci bölümde ele almıştık. Yine aynı bölümde, 19. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte Kürdistan'ın giderek artan biçimde Avrupa'da gelişen kapitalizmin girdabına sürüklendiğini ve giderayak oluşmakta olan dünya pazarının bir parçası haline geldiğini de anlatmıştık. Bu süreçteki en önemli gelişme ticaret hacmindeki artıştı. Avrupalı kapitalistlerin Kürdistan pazarına girmesine paralel olarak ticaretin gelişmesi iyice belirginleşti. Bu iktisadi gelişmelerin sebep olduğu uluslaşma sürecinin başlaması olgusunu, aynı dönemin direnme hareketlerindeki cılız da olsa ulusal taleplerden anlayabilmekteyiz. Ancak somut durumu gözlemlediğimizde Avrupa kapitalizminin Kürdistan'a bu zayıf müdahalesinin büyük yapısal değişikliklere neden olup, orada kapitalizmin gelişmesine vesile olduğunu söyleyemiyoruz. Musul ve Kerkük petrollerinin işletilmesi, Reji'nin tütüne müdahalesi, Doğu-Hint şirketi vb. çeşitli {s. 145}

kuruluşların (3) faaliyetleri gibi birkaç sınırlı girişim dışında, Kürdistan'da bir kapitalist faaliyet göremiyoruz.

Emperyalizm döneminden sonra da aynı yapının biraz daha gelişmiş biçimiyle varlığını muhafaza ettiğini söyleyebiliriz. Özellikle Bağdat-İstanbul demiryolunun yapılmış olması, Kürdistan'daki kapitalistleşmeyi olumlu yönde etkilemişse de, Kürdistan esas olarak feodal sürecin egemen olduğu bir ülke olarak varlığını muhafaza etmiştir. Kanaatimizce, İkinci Dünya Savaşının bitimine kadar olan süreci esas olarak bu çerçevede değerlendirmekte bir hata yoktur. Yani anılan süreçte feodalizmin kesin egemenliğinin yanı sıra bir kapitalleşme süreci çok yavaş biçimde ilerlemektedir. Zaten sömürgeciler belirtilen zaman diliminde Lozan'da çizilmiş olan statüye karşı gelişen ulusal direnme hareketlerini bastırmakla uğraşmaktadırlar. Bu nedenle kapitalist sömürüyü gerçekleştirebilecekleri altyapı tesislerinin yapımıyla uzun boylu uğraşmamaktadırlar. Bu dönemin iktisadi gelişme açısından göze çarpan en önemli özelliği, Kürdistan'ın temel yerleşim birimlerini birbirine ve merkeze bağlayan yolların yapımıdır. Türkiye Kürdistan'ındaki en önemli demiryolu 1930'lu yıllarda inşa edildi. 1934 yılı, demiryolunun Elazığ'a vardığı tarihtir. Aynı yolun kuzey hattı da bu dönemlerde çekildi. Bundan amaç iktisadi bütünleşmeyi yeni bir temelde inşa etmek ve askeri yığınağı kolaylaştırmaktı. Demir-yollarının gelişmesine paralel olarak, Kürdistan'daki kapitalleşme ve uluslaşma süreci giderayak derinleşti. Fakat bu sürece kapitalistleşme açısından önemli bir süreç gözüyle bakabilmek mümkün değildir.

3)Reji ile kastedilen, Osmanlıların borçlarını ödemek amacıyla Abdulhamid zamanında kurulan ve tütün işlerinin tekeli elinde bulunduran Müşterek ül Menfaa İnhisar-ı Duhanı-ı Devlet-i Aliyye-i Osmaniye adlı örgüttür. Tütün ekimi ve ticareti ile buradan alınan vergileri kontrol etmiştir. Doğu-Hint şirketi ile kastedilen ise 17. yüzyılın başında kurulan ve İngilizlerin Doğu ile yaptığı ticaretin tekeli elinde tutan imtiyazlı şirkettir. Başta Hindistan'daki olmak üzere Doğu Asya'daki İngiliz sömürgeciliğinin en önemli ajanı olarak işlev görmüştür -Editör'ün Notu.

Kürdistan'ın kapitalistleşmesinde daha etkili olan süreç, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemdir. Marshall planı ve akabindeki iktisadi, sosyal, siyasal gelişmeler, Türkiye'deki kapitalistleşme sürecine büyük bir ivme kazandırmıştı. Türkiye'deki bu gelişmeye paralel olarak Kürdistan'da da kapitalist ilişkiler giderayak yaygınlaşmaya başladı. Sömürgeciler bu dönemde özellikle kapitalizmin altyapısını oluşturmaya yöneldiler. Devlet eliyle gerçekleştirilen yatırımların yanı sıra bizzat özel sektörün yatırımlarında da belli bir artış sürdü. Kürdistan'daki yerleşim birimlerini birbirine bağlayan yolların yapımında ve ulaşımın gelişmesinde eskisine oranla kıyaslanmayacak düzeyde bir artış meydana {s. 146} geldi. Tarıma traktör ve diğer makinelerin girmesi de esasta bu tarihten sonraya rastlar.

Bütün bu gelişmeler, kapalı köy ekonomisinin hızla yıkılarak buraların bir bütün halinde merkezin pazarları durumuna dönüşmesi sonucunu doğurdu. 1960'ların sonlarına geldiğimizde, Kürdistan'da artık canlı bir kapitalizmi gözlemleyebilmek mümkün olmaktadır. Özellikle 1970 sonrası dönem, bu gelişmenin son süratine vardığı bir dönem olarak belirginleşmektedir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, Kürdistan'daki kapitalizmin gelişmesinde çizdiğimiz bu evreler arasındaki farklılıklar nitelik farklılıkları değildir. Andığımız bütün dönemler aynı sürecin gelişmesindeki farklı dönemlerden ibarettirler.

Gelişen kapitalizmin niteliğine bakmakta da yarar vardır. Kürdistan'da gelişen kapitalizmin, yukarıda anlattıklarımızdan da çıkarılacağı üzere, kendi dinamikleriyle gelişmiş bir kapitalizm olmayıp dışardan ithal edilmiş, çarpık bir kapitalizmdir. Esas niteliğini oluşturan yan ise sömürgeci burjuvaziye bağımlı ticarettir. Kapitalist ilişkiler içine giren unsurların niteliğine baktığımızda, bunların, daha ziyade toprak ağası kökenli olduklarını görürüz. Bu durum bir anlamıyla kaçınılmazdır ve Kürdistan'daki kapitalizmin feodal kamburlu bir komprador kapitalizm olduğunu sergilemektedir. Sadece ticaretle uğraşanlarda değil, son yıllarda belirgin bir gelişme

kaydeden imalat sanayi ve inşaat sanayinde faaliyet gösterenlerin de feodal kökenli olduklarını görüyoruz.

Anılan kesimlerdeki gelişme özünde Türkiye'deki gelişmenin bir uzantısı, daha ilkel koşullarda bir tekrarıdır. Esasen Kürdistan'da gelişen kapitalizmin evrimleşmesi ilk günden itibaren merkezdeki gelişmeyle belli bir uygunluk arz etmiştir. Bu durum doğrudan ekonomik ilhak olgusuyla ilgilidir. Hatırlanacak olursa daha evvel, bir ülkenin bir başka ülkeyi sömürgeleştirebilmesi için oranın [sta]tüsünü yıkıp kendi iktisadi ve sosyal örgütlenmesini yerleştirmek ve oranın ekonomisini kendi iktisadiyatının bir uzantısı durumuna getirmek zorunda olduğunu belirtmiştik. Kürdistan'da gözlemlenen de bundan ibarettir.

Sanayinin yanı sıra bir diğer temel kesim olan tarımda da durum pek farklı değildir. Esasen diğer kesimlerdeki gelişme ile tarımdaki kapitalistleşme olgusu, karşılıklı [olarak] birbirlerine bağımlı iki süreçtir. Birinin gelişimi diğerinin {s. 147} gelişimine önayak olur ve onu etkiler. Bu nedenle özellikle İkinci Dünya Savaşının sonrasına kadar yüzlerce yıllık uykusu içinde uyumakta olan tarım bu dönemden sonra giderek kıpırdanmaya başlamıştır. 1960'larla hızlanan bu süreci 1970'lerden sonra hayli ilerlemiş haliyle görüyoruz.

Ne var ki, tarımdaki kapitalistleşme olayı da tıpkı sanayide olduğu gibi feodalizmle el ele yürümektedir. En gelişmiş kapitalist çiftliklerde bile feodal, yarı-feodal biçimleri gözlemleyebilmek pekâlâ olanaklıdır. Diyarbakır, Adıyaman, Urfa ve Antep başta olmak üzere Kürdistan'ın bütün vilayetlerinde toprak ağalığı sistemi varlığını muhafaza etmektedir. Elbette bu sistem, geçmişin katı feodal biçimleriyle değil, daha ziyade yarı-feodal ilişkiler çerçevesinde yaşamaktadır.

Komprador kapitalizmin son yıllardaki hızlı gelişmesine rağmen, bu üretim ilişkisinin Kürdistan'daki egemen [üretim] ilişki[si] olduğu yolundaki görüşlere katılmıyoruz. Kapitalistleşmenin düzeyini ortaya koyacak çeşitli kriterleri (şehir-kır nüfusunun birbirine oranı, tarımda makineleşmenin düzeyi, işçi sınıfının çalışanlar içindeki yüzdesi, tarımda

endüstriyel bitkilerin geleneksel tarım ürünlerine oranı vb. gibi) somut rakamlarla inceleyebilecek durumda olmadığımız için bu konudaki tartışmaların ayrıntısına giremeyeceğiz. Özet olarak şunu belirtelim: Kürdistan, kapitalist ilişkilerin her geçen gün daha [çok] geliştiği yarı-feodal bir ülkedir.

Kapitalizmin yukarıda özet olarak sunmaya çalıştığımız gelişmesi, Kürdistan'da farklı toplumsal sınıfların teşekkülüne sebep olmuştur. Bu alanda sözü edilebilecek iki belirgin sınıf, proletarya ile burjuva sınıflarıdır. Burjuvazinin komprador niteliği ve katı bir feodal örtüyle çevrili bulunduğunu yukarıda anlattık. Bu sınıfın varlığı ve gelişmesi sömürgecilere bağlıdır. Onların ülke içindeki örgütlenmesi olarak hasıl olduğu için milli değil gayrı-milli bir sınıftır.

Proletaryaya gelince, bizdeki proletarya da tıpkı burjuvazi gibi feodalizmden ağır derecede etkilenmiştir. Hatta bu sınıfın hâlâ bile esas olarak kira bağımlı olduğunu belirtirsek bir abartma yapmış olmayız. Bu durum, sınıf olarak proletaryanın köylülükle yakınlaşması ve işbirliğini güçlendiren bir etken olmasının yanı sıra, proletaryayı gerçek bir sanayi proletaryasının vasıflarından uzaklaştırdığı için olumsuz bir faktördür [de]. Proletaryanın düşünce ekseninde bulunan hareketlerde [görülen] {s. 148} bölgecilik türünden düşünce ve örgütlenmeler, bu toplumsal temelin bir yansımasıdır. Kürdistan'da kapitalizmin gelişmesindeki yavaşlık ve çarpıklık, proletaryanın oluşumu üzerinde de etkisini göstermiştir. Proletaryanın sınıf olarak doğuşu çok eski dönemlere rastlamasına rağmen (Bağdat demiryolu, Musul-Kerkük petroleri vb. [gibi es]ki kapitalist girişimleri hatırlayınız), gelişip gerçek anlamda bir sınıf haline dönüşmesi 1960'lı yıllardan sonrasına rastlar. Bu konuda özellikle '70'li yıllar dikkat çekmektedir.

Günümüz Kürdistan'ında bu iki sınıfın dışında göze çarpan irili ufaklı sosyal katmanlara gelince, ilk elde sayılması gerekenler köylülük ile şehir küçük burjuvazisidir. İleriki bölümlerde daha detaylı açacağımız için burada konuya derinlemesine girmeyip genel planda şunları belirtmeyi yeterli görüyoruz.

Köylülük, kendi içinde çok çeşitli kesimlere ayrılmaktadır. En üstte iri toprak ağaları, en altta ise kır proletaryasının bulunduğu bu geniş kesim, ülkemiz nüfusunun en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Köylülüğün ağırlıklı kesimini yoksul köylülük adını verdiğimiz tabaka oluşturmaktadır.

Şehir küçük burjuvazisine gelince, şehirdeki küçük üreticiler, öğrenciler, küçük memurlar, esnaflar vb. gibi toplumsal kesitlerden oluşur. Köylülüğün büyük ekseriyeti gibi milli olan bu sınıf özellikle toplumsal yapı içindeki etkinliğiyle dikkati çekmektedir.

Kürdistan'da sözü edilmesi gereken bir diğer sınıf da orta burjuvaziden oluşan milli burjuvazidir. Daha ziyade ticaret ve hizmet kesiminde yoğunlaşmış bulunan, sanayi alanında ise dişe dokunur bir varlık gösteremeyen bu sınıfın en büyük kesimlerinden birini zengin köylülük ve kısmen eşraf oluşturur.

Kürdistan'daki sınıfsal tablo kabaca böyle özetlenebilir.

Sosyo-ekonomik yapıyla ilgili olarak söylenebilecek bir diğer husus da şudur: Kürdistan toplumsal yapısında, yukarıda belirttiğimiz gibi her ne kadar yarı-feodal ilişkiler egemense de bu, değişik üretim ilişkilerinin var olmadığı anlamına gelmemektedir. Hemen bütün yarı-feodal ülkelerde olduğu gibi Kürdistan da bu konuda hayli zengin bir tablo sunmaktadır. Bu tablonun içinde göçebe aşiretlerde yaygın biçimiyle görülen yarı-komünal ilişkilerden tutun da en modern {s. 149} kapitalist üretim ilişkilerini temsil edebilen Devlet Üretme Çiftliklerine kadar hemen her üretim ilişkisine şu veya bu biçimde rastlamak mümkündür.

Kürdistan'ın sosyo-ekonomik yapısına ilişkin bu genel tabloyu sunduktan sonra bu yapının Kürdistan devrimini üzerindeki etkilerini -kaba hatlarıyla da- olsa ele alabiliriz.

Kürdistan'da çağdışı bir üretim ilişkisi olarak feodalizmin varlığı, toplumsal gelişme önündeki temel engellerden birini oluşturur. Bu sebeple anti-feodal mücadele, içinde bulunduğumuz süreçte en temel mücadele alanlarından birini oluşturur. Çünkü feodalizm, parçalanmışlık demektir. Ulusal birliğin ve gelişmenin önünde engeldir. Ama feodalizmin

toplumumuz üzerindeki olumsuz etkisi, sırf sosyal parçalanmışlığa ve yalıtılmışlığa sebep olması[ndan ibaret] değildir. Bununla bağlantılı olarak, hem modern teknikle bütünleşememesi, hem de köylüler üzerinde bir sömürü ve baskı unsuru olması [nedeniyle] üretici güçlerin gelişmesini derinden köstekler. Ayrıca siyasal planda sömürgecilerle işbirliği yapması ve varlığını sömürgecilikle devam ettirmesi de sınıfsal yapı itibarıyla gayrı millî bir özellik göstermesine neden olur.

Yerel feodallerle sömürgeciler arasındaki ilişkiye biraz derinlemesine bakmakta her yönüyle fayda vardır. Sömürgeciler, Kürdistan'daki varlıklarını devam ettirebilmelerinin en önemli yolunun Kürdistan halkının birlik ve dayanışmasının engellenmesi olduğunu iyi bilirler. Bu sebeple ellerinden gelen her çareye başvurarak Kürdistan'ın parçalı vaziyette kalmasını sağlamaya çalışırlar. Alevilik-Sünnilik gibi birtakım mezhepsel çelişkilerin diri tutulması ve halkın karşılıklı olarak [bazı] konularda birbirine karşı kışkırtılması, bu alandaki faaliyetlerinin bir parçasıdır. Aynı faaliyetin bir diğer parçası ise Kürdistan'daki feodalizmin ayakta kalmasını sağlamaktır. Aşiret vb. gibi örgütlenmelerle kendini ortaya koyan feodal toplumsal örgütlenme yaşatıldığı müddetçe, bunlar arasındaki eski çelişki ve çatışmalardan yararlanmak veya yeni yeni çelişkiler yaratmak mümkün olabilecektir. Bu suretle birbirlerine karşı kışkırtılan bu güçlerin, kendi aralarında tek bir ulusal ordu oluşturmaları engellenmiş olacaktır. Tarihimizde feodal çelişki ve çatışmalar sebebiyle kısır kalmış, gelişmemiş, hatta en sonunda feodaller {s. 150} arasındaki bir hesaplaşmaya dönüşmüş ulusal isyanlar hiç de az değildir.

Özet olarak, feodal parçalanmışlık, sömürgecilerin Kürdistan'daki varlıkları açısından hayati bir önem taşır; ve bu sebeple sömürgeciler Kürdistan'daki feodal beylerle sıkı bir ittifak yapmışlardır. Bütün burjuva partilerinin Kürdistan'daki örgütlenmeleri şu veya bu feodalın (ya da son zamanlarda sıkça görüldüğü üzere komprador burjuvaların) elindedir. Yerel feodal beyler, sömürgeci parlamentoda yüklü bir kalabalık

olarak temsil edilegelmişlerdir. Aslında sömürgecilerin, sömürgelerdeki varlıklarını muhafaza etmek için en gerici üretim ilişkilerinin temsilcisi olan feodallerle ittifak yapmaları, sadece Kürdistan'da görülmeyip, dünyanın her tarafında gözlemlenebilen bir olgudur. Bütün bu anlattıklarımız feodalizme karşı mücadele ile sömürgeciliğe karşı mücadelenin birbirine sıkı sıkıya bağlanması sonucunu doğurmuştur. Sorunu biraz açalım.

Kürdistan toplumunun özgürleşebilmesi, toplumsal güçler üzerinde baskıda bulunan yerli ve yabancı gericiliğin yok edilmesiyle mümkündür. Yabancı gericilik, emperyalizm ve onun uşağı sömürgeci devletlerden oluşur. Bu güçlerin defedilmesi devrimin milli yanını teşkil eder. Geçen bölümlerde incelediğimiz üzere, sömürgecilik, bir dış gericilik ögesi olarak yaşadığımız süreçte Kürdistan'da baş düşmanı oluşturmaktadır. Bu sebeple devrimimizin milli yönü ön plana çıkmış durumdadır. Ancak devrimimiz sadece dış gericiliği değil, onun ülke içindeki sosyal dayanaklarını da hedeflemek zorunda olduğu için yalnızca milli öge ile sınırlı kalamaz. Yanı sıra, ülke içindeki gericiliğe de (ki bunlar komprador burjuvazi ve toprak ağalarıdır) yönelmek zorundadır. Çünkü bu suretle ulusal ordunun temelini oluşturacak olan geniş köylü yığınları özgürleştirilecek ve mücadelenin içine çekilebilecektir. Yani toprak ağalığı sisteminin yıkılması feodal parçalanmışlığı tasfiye edeceği için, ulusal birliği pekiştirecek ve geniş köylü yığınlarının özgürleşmesine yol açarak ulusal harekete katılımını sağlayacaktır. Özetle, ülkemizde milli devrimin yanı sıra demokratik bir devrim de zorunludur.

Milli devrimin ön planda olmasına rağmen, demokratik devrimin zorunlu ve milli devrimini geliştiren bir öge {s. 151} durumunda bulunduğu bu türden süreçlere sömürgeci devrim adını veriyoruz. Kimilerinin milli demokratik devrim (MDD), ya da demokratik yönünün önde olduğunu vurgulamak kastıyla "demokratik halk devrimini" adını verdikleri bu devrim türü, milli meselenin evrimleşmesini ele aldığımız bölümde ortaya koyduğumuz gibi, proletaryanın dünya

devrim stratejisindeki değişikliğin kaçınılmaz bir ürünü ve sömürgelerde proletaryanın ulusal harekete hegemonyasının bire bir ifadesidir. Yarı-feodal yapının Kürdistan devrimini üzerindeki etkilerini genel olarak böyle özetleyebiliriz.

Yukarıda yedi başlık altında toparlamaya çalıştığınız özellikler, Kürdistan'ın özgün toplumsal yapısını teşkil eden niteliklerdir. Görüldüğü üzere bu nitelikler birçok faktörün yan yana gelmesiyle ve tek bir günde değil, uzun süren sömürgecilik ve buna karşı gelişen ulusal kurtuluş hareketine paralel olarak oluşmuşlardır. Sorunları subjektif önyargılarımızla, ya da şoven koşullanmalarla değil de somut gerçekliğe dayalı olarak ele alacak olursak, yukarıda sayılan özelliklerin Kürdistan'ın orijinalitesini, eşdeyişle onu diğer herhangi bir ülkeden ayırt ederek Kürdistan yapan niteliklerini teşkil ettiğini görürüz. Ve yine görürüz ki, Kürdistan sorununa yaklaşmak, dar ulusal-devletsel bakış açılarıyla mümkün değildir. Tersine Kürdistan gerçeğini kavrayabilmenin yegâne yolu, onu, tek tek sömürgeci devletlerin oluşturduğu çerçevenin ötesinde uluslararası bir düzeyde ve emperyalizme karşı mücadele perspektifinde ele almaktır. Elbette bu, Kürdistan sorunu incelenirken, onu sömürgeleştiren devletlerin sınırları hiçbir biçimde göz önünde bulundurulmamalıdır anlamına gelmez. Biz, sadece, evvelce de belirttiğimiz gibi, sorunun esas ve esas olmasına rağmen bugüne değin çeşitli önyargılar ya da koşullanmalar nedeniyle hep göz ardı edilmiş olan cephesini açığa çıkarmak ve bunun önemini vurgulamak istiyoruz.

Yukarıda sıraladığımız özellikleri toplumsal çelişkiler planında ifade etmek gerekirse şöyle bir tasnif yapılabilir: İçinde bulunduğumuz süreçte toplumsal gelişmenin önündeki en temel engeller emperyalizm, sömürgecilik ve başta toprak ağaları olmak üzere sömürgecilerin ülkemizdeki uşaklarıdır. Dolayısıyla bugün [bunlarla] {s. 152} olan toplumsal çelişmeler,

yaşamakta olduğumuz süreci teşkil eden başlıca çelişmelerdir. Kısaca sıralayacak olursak:

1) Emperyalizmle Kürt ulusu arasındaki çelişki: Bu çelişki dış gericilikle olan bir çelişme olması itibarıyla milli devrimin kapsamı içinde mütalaa olunur. Çözümü, emperyalizmin Kürdistan üzerindeki denetim ve sömürüsünü yok etmek, yani emperyalist sistemin dışına çıkılmakla mümkündür.

2) Sömürgeciler ve bir avuç milli hain ile Kürt ulusu arasındaki çelişki: Yukarıdaki bölümlerde de incelediğimiz üzere sömürgeciler bugün için toplumsal gelişmenin önündeki birinci dereceden engellerdir. Emperyalizmin ülkemiz üzerindeki baskı ve denetimi bunlar sayesinde gerçekleştiği gibi ülkemizdeki en gerici toplumsal sınıfların ayakta kalması da bunların desteği ve ittifakı sebebiyledir. Yine ülkemizi dört parçaya ayırmak suretiyle ulusal, toplumsal güçlerimizi bölüp dağıtan ve Kürt toplumunun gelişmesini engelleyen en temel engellerden biri olan parçalanmışlık kangreni de sömürgecilerin yarattıkları ve onların yok edilmeleriyle sona erecek olan bir problemdir. O halde hangi yönden bakılırsa bakılsın, sömürgeciler ve onların uşağı bir avuç milli hainle olan çelişme, kilit özelliğini muhafaza etmektedir. Süreçteki diğer çelişmelerin çözümü için kilit bir nitelik taşıdığından bu çelişmeye baş çelişme adını veriyoruz. Çünkü çözümü süreçteki diğer çelişmelerin çözümünü kolaylaştırıp hızlandırmaktadır. Bu çelişmenin çözümü ise sömürgecilere karşı milli bir devrimle gerçekleşecektir. Çünkü bir avuç milli hain dışında sömürgeciler toplumdaki her kesimin varlığı ve gelişmesini engellemektedirler.

3) Feodalizmle Kürdistan halkı arasındaki çelişme: Bu çelişme, toprak ağalığı sisteminin üretici güçler üzerindeki boğucu baskısını ifade etmektedir; ve çözümü başta kır proleteryası ve yoksul köylülük olmak üzere geniş köylü yığınlarının toprak ağalarına karşı mücadelesi biçiminde cereyan edecek olan demokratik bir devrimle mümkündür. Sömürgesel devrim olarak adlandırdığımız ve yukarıdan beri çeşitli yönleriyle anlatmaya çalıştığımız milli demokratik

devrimin ikinci evresini teşkil eden demokratik yönü, bu çelişme tarafından belirlenmektedir. Devrimimizin bu iki yönünün iç içe geçmişliği ve birbirleriyle olan ilişkilerini ileri-ki bölümlerde ele alacağımızdan konuya burada girmiyoruz. {s. 153}

Üç madde halinde belirttiğimiz görevlerin bir asgari devrim programı teşkil ettikleri Marxistler açısından su götürmez bir gerçektir. Şu halde Kürdistan sorununun çözümü bizzat bir devrim sorunudur. Üstelik bu devrimin boyutları, sadece şu veya bu sömürgeci devletin sınırlarını ilgilendirmeyip özel olarak dört sömürgeci devleti ve genel olarak dünya emperyalist sistemini ilgilendirmektedir. Örneğin, Kürdistan sorununu Türkiye'deki, İran'daki, Irak'taki ya da Suriye'deki devrimlerin bir iç meselesi olarak değerlendiren çeşitli sözde çözümleri ele alalım. Bu tür çözümlerin herhangi biri Kürdistan devriminin yukarıda sıraladığımız görevlerini gerçekleştirebilir mi? Elbette gerçekleştiremez. Çünkü Kürdistan sorununun çözümü, anılan tek tek parçalarla sınırlı değildir. Dolayısıyla, çözümde tek tek sömürgeci devletlerin sınırları temel çerçeve olarak alınırsa, Kürdistan sorununun büyük bir kısmı bu çerçevenin dışında kalacaktır.

Peki bu nasıl bir çözüm olur? Açıktır ki bu çözüm değil, çözümsüzlük olabilir; veya emperyalistlerin çizdiği sınırları mutlak ve değişmez görerek kendini bunun içine hapseden ve dolayısıyla emperyalist paylaşımı meşru kabul eden, ilhakçı bir çözüm (!) olabilir. Gerçek Marxistlerin 20. yy.ın son çeyreğinde ikinci bir Lozan imzalayıcıları olmayacakları kesindir. Kürdistan'ın dörde parçalanmış vaziyette sürüp gitmesini onaylayanlar, Marxizm'de kendi sosyal-sömürgeciliklerini haklı gösterecek tek bir kırıntı bile bulamazlar.

Konu buraya kadar gelmişken çeşitli çevrelerin Kürdistan sorununu tek tek sömürgeci devletlerin demokratikleşme süreçlerinin bir parçası olarak değerlendirirken dayanmaya çalıştıkları Sovyetler örneğini de genel hatlarıyla ortaya koymakta yarar vardır. Çünkü Kürdistan sorunu üzerine ileri sürülmüş olan tezlere bir göz atıldığında, bu sözde çözümlerin

henmen hepsinin Rusya'daki ulusal sorunun çözümünü kendilerine rehber seçtikleri (ya da öyle sandıkları) rahatlıkla görülebilir. Bu açıdan ulusal sorunun Rusya'daki çözümü ve Kürdistan sorununun bu noktadan ele alınması ayrı bir önem kazanmıştır.

Çarlık Rusya'sının en büyük özelliklerinden biri halklar hapisanesi olmasıydı. Tümü de Çarlık aristokrasisinin katliam ve soykırımına hedef olmuş birçok sömürge ve bağımlı ulus [vardı] İmparatorluk bünyesinde. Önceki bölümlerde {s. 154} Rusya'nın burjuva demokratik devrim ve uluslaşma bakımından ikinci tip bir ülke olduğunu belirtmiştik. Bu tip ülkelerin en belirgin özelliklerinden biri demokratik devrim sürecini en etkili biçimde yüzyılımızın başlarında yaşamış olmalarıdır. Anılan dönemde feodalizmin en güçlü kalesi Rusya idi. Devlet aygıtında feodalizmin varlığı, demokrasinin boğulmasına ve ulusal baskının sık sık pogromlar (Yahudi kırımları) biçimini almasına neden oluyordu. Bu durumda feodalizmin tasfiye edilerek demokratikleşmenin sağlanması, ulusal baskının ve halklar arası düşmanlığın yok edilmesi için en temel şart durumundaydı.

Öte yandan Marxistler, demokratik devrimin eski burjuva yorumunu terk etmişler, yerine yeni proleter yorumu koymuşlardı. Bu düşünüşe göre, demokratik devrim burjuvazinin önderliğinde bir devrim olmak zorunda değildir. Burjuvazi tarihteki ilerici rolünü yitirmiştir. Bu sebeple o, artık demokratikleşmeyi sağlayamaz. Burjuvazinin yerine proletarya demokratik devrime önderlik etmeli ve bu devrimin yerinde çakılıp kalmasına müsaade etmeyip bir proleter devrime dönüşmesini sağlamalıdır. Lenin'in "Sosyal-demokrasinin Demokratik Devrimde İki Taktiği" adlı eserinde sistemleştirdiği bu görüşler çerçevesinde Rus proletaryası, demokratik devrimini gerçekleştirme hedefinde örgütlendi. Hatırlanacağı üzere bu dönemde Marxistlerin dünya devrimine ilişkin görüşleri de bugünkünden çok farklıydı. Başını gelişmiş kapitalist ülkelerdeki proletaryanın çekeceği bir dünya devrimi öngörülüyor; ve bu sebeple tüm ülkelerin

proletaryalarının dikkatlerini -burjuvaziden her alanda tam bir ayrışma sağlayarak- proleter bir mihrakın oluşturulması hedefine toplamaları [isten]liyordu. Gerek Rusya'da olsun, gerekse diğer ikinci tip ülkelerde olsun, çeşitli milliyetlerin proletaryalarının önüne bu görev konulmuştu. Ezen ve ezilen ülke proletaryalarının örgütsel birliği her şart altında savunulmakta ve birazdan geniş biçimde izah edeceğimiz gibi, ulusal hareket, burjuvazi [tarafından] istenir ve ancak onun yürütebileceği bir hareket olarak değerlendirilmekteydi.

Bir yandan, tüm dünyada devrimi bir seferde gerçekleştirmek için ileri ülkelerin proletaryaları temel alınırken, diğer yandan böyle bir ülkenin bünyesindeki herhangi bir ezilen ulusun ayrılmasını savunmak, ya da proletaryanın merkezi proleter hareketle değil, yerel ulusal {s. 155} hareket doğrultusunda hareket etmesini savunmak, birbiriyle çelişirdi. Bu sebeple Rusya'da ve benzeri ikinci tip ülkelerde ezen ve ezilen ülkelerin proletaryaları önünde örgütsel birlik de dahil olmak üzere her türlü birlik görev olarak konuldu. Çünkü merkezdeki demokratik devrime proletaryanın hegemonyası fikri sistemleştirilmiş olmasına rağmen, aynı hegemonyanın, ezilen ulus proletaryası tarafından ulusal harekette de sağlanmasının zorunluluğu fikri henüz oluşmuş değildi. Ayrıca bu görüşün gelişmesi için koşullar da bütünüyle mevcut değildi. Böyle olunca ulusal hareket hâlâ burjuvazinin çerçevesi içinde bir hareket olarak görülmekteydi. Ulusal hareketin özü, ezen ulus burjuvazisi ile ezilen ulus burjuvazisi arasındaki bir pazar kavgası [olarak değerlendirilmekteydi]. Proletaryanın, pazarı şu veya bu burjuvaziye devretmek gibi bir sorunu olmayacağından, ezilen ulus burjuvazisinin açmış olduğu ulusal bayrak altında toplanması gerekmezdi. O, kendi sınıf bayrağı altında dünya komünizmine yürümek zorundaydı. Rusya'da sorunun konuluşu böyleydi.

Ayrıca, merkezde çok güçlü proleter bir hareketin varlığına rağmen, çevrede ciddiye alınabilecek bir ulusal hareket mevcut değildi. Bu nedenle ulusal hareketlerden, Çarlığı yıkacak ya da yıpratabilecek ciddi bir güç olarak söz edilemezdi,

hele hele merkezdeki proleter harekete alternatif olarak hiç görülemezlerdi.

Çevrelerde ulusal hareketlerin gelişmesi, esas olarak 1917 Şubat Devrimini dönemine rastlar. Şubat Devriminin yarattığı ortamdan beslenen bu hareketler, burjuva karakterleri gereği, devrimin gelişimine ayak uydurmayıp Bolşeviklerin iktidarı ele almalarıyla birlikte istisnasız tümü emperyalistlerin güdümüne girerek birer karşı-devrim aleti haline gelmişlerdi. Yani o tarihsel koşullarda ulusal hareketler devrim cephesinin değil, karşı-devrim cephesini güçlendiren bir konuma düşmüşlerdi. Esasen çevrelerdeki ulusal harekete proletaryanın hegemonyasının sağlanabileceği koşulların henüz bütünüyle oluşmamış bulunması sebebiyle, o dönemde, Rusya'da, ulusal hareketin anlattığımız gelişim çizgisini izlemesi bir anlamıyla kaçınılmazdı.

Özet olarak, Rusya'da, çevrenin ulusal hareketleri, başından beri proleter hareketi (ki dünya devrimini hedefinde örgütlenmişti) ile uyum içinde değil, ona karşıt bir konum içinde olagelmışlerdir. Bu sebeplerden ötürü Rus Marxistleri, çevredeki ulusal hareketlerin genelde proletaryanın sınıf bilincini körelteceklerini, dikkatleri sınıf hedeflerinden {s. 156} saptırarak proletarya ile burjuvazi arasındaki işbirliğine yönelteceklerini, daha doğrusu proletaryayı burjuvazinin kuyruğuna takacaklarını ve "çıkarların birliği" yalanının gelişmesine neden olarak proletaryayı devrim rotasından saptıracaklarını savunmuşlar; ve bu sebeple herhangi bir ulusal hareketi desteklemeyip proletaryanın merkezi örgütsel birliğini savunmuşlardır.

Rus Marxistleri; çevredeki herhangi bir ulusal hareketi proletaryanın sınıf menfaatleri gereği desteklemedikleri devrim öncesinde, bu doğrultuda güçlü bir hareket görülmediği halde, gelecekte muhtemel bazı konjonktürel değişimlere paralel olarak herhangi bir ulusun ayrılmak isteyebileceğini ve bunun somut ifadesi olarak da bir ulusal harekete başvurabileceğini hesap ederek, böyle olası durumlar karşısında zoraki birliği savunmanın, proletaryanın değil,

çarlık otokrasisinin politikası olacağını tespit etmişler; ve bu sebeple parti programlarına ezilen ulusların ayrılıp bağımsız devletlerini kurma hakkına sahip olduklarını yazmışlar; ancak bu hakkın savunulmasının, ayrılmanın savunulması anlamına gelmediğini; ulusun hakları ile proletaryanın sınıf menfaatleri arasında belirgin bir ayrılığın var olduğunu; herhangi bir ulus ayrılma talebinde bulunuyorsa ve proletarya bu durumu kendi sınıfsal menfaatlerine aykırı görüyorsa anti-propaganda yapma hakkına sahip olduğunu savunmuşlardır.

Dikkat edilirse burada, çevrede proletarya açısından tek bir seçenek vardır: merkezdeki proleter hareketle örgütsel birlik dahil tam bir birlik. Çünkü çevre uluslar henüz birer devrim halkası olarak değerlendirilmiyorlardı. Bu ülkelerdeki proletaryanın ulusal harekete sahip çıkması, onu hegemonyasına alarak proleter devrimin bir parçası haline dönüştürmesi düşüncesi henüz belirginleşmemiştir. Milli meselenin bu niteliksel değişimi için nesnel şartların bütünüyle hazırlanmış olduğu söylenemezdi. Ulusal hareket, bu dönemde, hâlâ burjuvazinin güdümünde (pazar kavgası) ve onun arzu ve menfaatlerinin ifadesi bir hareket durumundaydı. Stalin'in 1924 yılında, eski bir makalesine, Partinin federalizm konusundaki görüş değişikliğini izah maksadıyla koyduğu bir açıklama notunda da belirttiği gibi, "ulusal hareketin ve ulusları birleşmeye götüren yolun, savaştan veya ekim devriminden önceki dönemlerde görülebildiklerinden daha önemli ve karmaşık oldukları" [o dönemde] henüz kavranamamıştır. Ulusal hareket esasta tek biçimiyle, yani burjuva {s. 157} çerçevesi içindeki biçimiyle mevcuttur. Çevredeki proletaryanın ulusal harekete sahip çıkmasının koşulları tümüyle oluşmadığı gibi, proletaryanın dünya ölçeğindeki devrim stratejisi gereği, çevre ülkelerin proletaryaları merkeze yönelmek ve merkezdeki proletarya ile birlik gerçekleştirmek zorundaydı. İşte ikinci tip bir ülke olarak Rusya'da ulusal hareketin ve çevre proletaryalarının durumu buydu. Bizim akli evvellere gelince, onlar, Rus devriminin ve Rusya'daki ulusal hareketin yukarıdan beri anlatageldiğimiz

muhtevasını hiç hesaba katmadan habire soruyorlar: Rusya'daki çevre ülkeler proletaryası neden ayrı örgütlenmedi?

Rusya'daki birlikte örgütlenmeyi mutlaklaştırarak değişik dönemler arasındaki farklılıkları hesaba katmayan bu tür düşünceler, Marxizm'in değil, sufizmin kütüğüne kayıtlıdır. En genel planda şunu söylemek gerekiyor: Yaşadığımız çağın başlarında Rusya gibi ikinci tip bir ülkede ve dünya devrim stratejisinde örgütlenmiş bulunan bir proletarya için geliştirilmiş [bir] örgütsel birlik şekli, üçüncü tip bir ülke olan Kürdistan'da aynen geçerli olamaz. Daha evvel de belirttiğimiz gibi, Marxizm, somut koşulları dikkate almayan bir formülasyona itibar etmez. Ulusal hareketin muhtevasının değişmiş olduğu günümüzde proletarya tüm dünyayı temel alan bir devrim stratejisi değil, tersine tek tek ulusal topraklardaki mücadeleyi temel alan bir strateji izlediği için, ezilen ulus proletaryalarının örgütlenmeleri her koşul altında örgütsel birliği gerektirmez. Tersine Ekim devriminden sonra yaygın bir biçimde görüldüğü üzere, çokuluslu devletlerde genellikle her ulusun proletaryasının kendi devrimini gerçekleştirmek amacıyla bağımsız örgütlenmesini sağlaması biçiminde bir yol takip edilmektedir. Sömürge ülkelerde, Ekim öncesinde, proletaryanın kesinlikle itibar etmediği ulusa sahip çıkmak, ulusal hareketi yeni temeller üzerinde inşa etmek, ona öncülük etmek gibi görevler, artık en tutarlı biçimiyle proletaryanın gerçekleştirebileceği işler alanına girmiştir. Enternasyonalizm ile yurtseverlik kavramlarının birbiriyle olan ilişkileri tümüyle yeni boyutlar kazanmıştır. Bugün Yurtsever olmadan Enternasyonalist olabilmek mümkün değildir. Sömürge ve bağımlı uluslarda kendi ulusal sorunlarına proletarya düşüncesi adına sahip çıkmayanlara, bugün enternasyonalist değil, ulusal inkârcı adı verilmektedir. {s. 158}

Bütün bunları daha yukarıdaki paragraflarda nispeten geniş biçimde yorumlamış olduğumuz için uzatmıyoruz. Şimdiki soru şudur: Ulusal hareketteki bu muhteva değişikliğine rağmen Kürdistan sorunu Rusya'daki ulusal sorun çerçevesine oturtulabilir mi?

Sorunun cevabı bizce olumsuz olmalıdır. Çünkü, birinci olarak, proletaryanın Kürdistan ulusal hareketine bakış açısı, Rusya'dakinin aynı olamaz. Bugün ulusal hareketin özü bütünüyle değişiktir. İkinci olarak, bugün gerek Türkiye açısından, gerekse diğer sömürgeci devletler açısından olsun, bakıldığında, merkezdeki proleter hareketle Kürdistan'daki ulusal hareketin birbirlerine karşı konumları noktasında, Rusya'daki durumla en küçük bir benzerliğin olmadığı, hatta tersi bir durumun var olduğu hemencecik görülebilir. Yeter ki şoven koşullanma ve çoğu bilgisizlikten gelen gerici önyargıları bir yana bırakalım. Sorunu biraz açmak gerekirse:

Birinci husus: Kürdistan ulusal hareketi, günümüzde, geçmişte ulusal hareketlerde görüldüğü gibi sadece burjuvazi tarafından özlenen ve onun menfaatlerini ifade eden bir hareket değildir. Ulusal hareketin esasta bu niteliği taşıdığı dönem çok gerilerde kalmıştır. Kürdistan ulusal hareketi, anti-empyralist cephenin, dünya proleter devrim cephesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Kürdistan proletaryası bu harekete hegemonyasını sağlamak suretiyle enternasyonalist görevlerini yerine getirecek ve böylece bir halka daha kırılacak ve dünya komünizmine giden yolda bir adım daha ilerlenmiş olacaktır. Bu sebeple Kürdistan proletaryasını kendi asli görevlerinden alıkoyacak her tutuma karşı çıkmak gerekir. Halbuki yukarıda da belirttiğimiz gibi, Rusya'da, Ekim öncesi dönemde, proletaryanın gelişecek muhtemel bir ulusal harekette hegemonya sağlama görevi yoktu. Çünkü bunun koşulları bütünüyle mevcut değildi. Bu açıdan Rusya'nın çevre proletaryası için merkezi proletaryadan bağımsız örgütlenme diye bir sorun söz konusu olamazdı. Bugün için Kürdistan proletaryası aynı rotayı izleyemez. Ona düşen görev, empyralist cephe zincirinin Kürdistan'daki halkasını kırmaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için kendi sınıf örgütünü yaratma zorunluluğu mevcuttur.

İkinci hususa gelince, yukarıda da belirtmiştik ki, Ekim öncesi Rusya'da elle tutulur, umut verici bir ulusal hareket görüleliyordu. Bu anlamıyla Rus {s. 159} siyasal arenasında çevredeki ulusal hareketleri Çarlığın yıkılması için ciddi bir

güç olarak düşünebilmenin koşulları mevcut değildi. Hele hele merkezdeki güçlü proletarya hareketi düşünüldüğünde çevredeki proletarya sınıfının, burjuvazinin damgası altındaki ulusal harekete katılması, Çarlığı değil, esasta proletaryayı zayıflatacaktı. Lenin, haklı olarak, Rusya'nın ayırt edici özelliklerinden biri, merkezdeki güçlü proletarya hareketidir diyor. Bu nedenle çevredeki ulusal hareketler, özünde proletaryadan ayrılma anlamını taşıyacaklardı. Nitekim öyle de olmuştur. [Çevredeki] Ulusal hareket[ler]in, proletaryaya karşı emperyalizmin ajanı bir[er] karşı-devrim ocağı haline dönüşme[ler]ini yukarıda anlattık.

Kürdistan'daki ulusal hareketin durumuna gelince, bunu Rusya'daki ulusal hareketlere benzetmek mümkün değildir. Çünkü ilkin, Kürdistan'ı sömürgeleştirmiş olan ülkelerdeki proleter hareket, Rusya'da andığımız dönemdeki gibi gelişmiş değildir. Çoğunlukla şu son yıllarda gelişmiş ve henüz kendi sınıf partisini bile yaratamamış bulunan hareketlerden ibarettir. İkinci olarak, Rusya'daki çevre bölgelerin aksine Kürdistan'da güçlü bir ulusal hareket mevcuttur. Bu hareket, gelişimini yukarıdaki bölümlerde izlediğimiz gibi, çeşitli dönemlerde değişik biçimler almasına ve bazen gerilemeler kaydetmesine rağmen 19. yy.dan beri aralıksız ve üstelik giderek artan bir hızla gelişmek kaydıyla ve kimi zaman, Mahabat'ta olduğu gibi, bağımsız devletler kurma noktasına varacak ölçüde güçlü bir hareket olarak varlığını ortaya koymaktadır. Üstelik bu hareket, yukarıdaki bölümlerde de belirttiğimiz gibi, giderek artan biçimde proletaryanın çekim alanına girmektedir. Kürdistan'da ulusal harekete proletaryanın öncülük etmesinin koşulları her geçen gün gelişmektedir. İşte bu nedenlerle Kürdistan proletaryasının görevleri ve örgütlenmenin alacağı biçini, Rusya'da Ekim öncesindeki çevre ulusların proletaryalarının görevleri ve örgütlenmesinde uymak zorunda olduğu biçimlerle aynılaştırılamaz.

Sorun, ulusların kaderlerini tayin hakkını tanıyoruz demekle bitmiyor. Rusya'daki örgütlenme modelini Türkiye-Kürdistan ilişkilerine uygulayanlar, sırf kendi subjektif niyetleri sonucu

Kürdistan gerçeğini tersyüz ediyorlar. Örneğin soruna bu doğrultuda çözüm getirdiklerini iddia edenlerin hiçbiri gelecekte zuhur edebilecek muhtemel bir bağımsızlık hareketi karşısında proletaryanın (hem ezen {s. 160} ulus, hem de ezilen ulus proletaryasının) ne yapması gerektiği sorusuna cevap veremiyorlar. Öcü gibi korktukları bu soruyu, kimileri Kürdistan'da böyle bir hareketin gelişemeyeceğini ileri sürerek, kimileri de böyle bir durumda Ekim öncesi dönemde Rusya'da geliştirilmiş çeşitli formülasyonları, Rusya yerine Türkiye ismini koyup adet yerini bulsun kabilinden şöyle bir tekrar ederek cevaplamaktadırlar!

Birincilerinin açık şoven düşünceleri, toplumsal gelişmeyi kendi tekellerine almaya çalıştıkları için ayrıca saçmadır. Kürdistan'daki toplumsal gelişme, şu ya da bu kişinin niyet veya dileklerine göre değil, tarihten gelen bağları çerçevesinde mevcut iktisadi-siyasi koşulların gereklerine göre seyreder. Kaldı ki Kürdistan ulusal hareketi gelecekteki bir ihtimal olmayıp yüzyıldan beridir var olan somut bir gerçektir. Dolayısıyla Kürdistan ulusal hareketi karşısında takınılması gereken tavır, soyut ve gelecekteki bir ihtimale karşı takınılacak bir tavır olmayıp, somut ve içinde yaşanılan süreçteki temel devrimci faktörlerden birine karşı takınılması gereken bir tavır olacaktır.

Somut olması açısından Türkiye Kürdistan'ı üzerine konuşmak gerekirse, ulusal hareketin şu son bir-iki yıldaki hızlı gelişmesi, sadece sömürgecileri ve onların her türden işbirlikçilerini hayretler içinde bırakmakla kalmayıp sözde demokrat ve proleter-devrimci geçinenlerin de dudaklarının uçuklamasına vesile olmuşsa, bunun bire bir tek nedeni vardır, o da, Kürdistan ulusal hareketinin hayal ve faraziyeler üzerine inşa edilmiş, gelecekte yok olma ihtimali olan bir hareket olmayıp, tersine güçlü bir tarihsel ve toplumsal temele sahip ve içinde yaşadığımız süreci karakterize eden temel devrimci odaklardan biri olduğu gerçeğidir.

Esasen Kürdistan ulusal hareketine karşı bu kayıtsız ve inkârcı tutum, andığımız çevrelerde sadece bugün değil

geçmişte de şaşkınlık kaynağı olmuştur. Örneğin Güney Kürdistan'daki ulusal hareket Irak Baas diktatörlüğüne karşı en ciddi toplumsal muhalefet durumuna dönüştüğünde, başta Irak'takiler olmak üzere Kürdistan'ı sömürgeleştiren tüm ülkelerdeki malum çevreler şaşakalmışlardır. Keza Şah diktatörlüğüne karşı İran'da halk kitleleri bir sel gibi sokaklara dökülüp [Şah'ın] binlerce yıllık tahtını ve tacını yere çaldıklarında, hemen görüldü ki bu toplumsal muhalefetin en güçlü odaklarından biri de Kürt ulusal hareketidir. Daha {s. 161} önceleri varlığından dahi söz edilmeyen bu hareketin kısa süredeki şahlanması ve geçmişte toplumsal muhalefet içinde önemli yeri olan çeşitli güçler silinip yok olurken Humeyni rejiminin kanlı sultasına karşı mücadele eden en dirençli kesimlerden biri olduğunu kanıtlaması, hâlâ yukarıda andığımız çevrelerin kavrayamadıkları bir olay durumundadır.

Kimilerinin önemini ve gerçek niteliğini gördükleri bu hareketi bilerek görmezlikten gelip adından dahi söz etmemelerini kavramak bir yere kadar olanaklıdır; ancak devrimci-demokrat geçinenlerin, proleter-devrimci geçinenlerin bu harekete gözlerini kapamaları ve hakkında tek satır yazmamaları düşündürücüdür. Bunu, sadece beklemedikleri bir olayın yarattığı şaşkınlıkla izah etmek mümkün değildir. Kürt ulusal hareketine aşık olmadıkları için, bu çevrelerin, hareketin gelişmesi karşısında heyecandan dillerinin tutulduğunu söylemek de olanaksızdır. Şaşkınlıklarının asıl sebebi, Kürt ulusal hareketinin dört parçada son birkaç yılda yapmış olduğu güçlü atılımın, ulusal sorun üzerine Çarlık Rusya'sındaki çağı geçmiş çeşitli formülasyonların ilkel bir tekrarıyla oluşturdukları sözde milli mesele programlarını yerle bir etmesidir.

Bütün bu olup bitenlerden sonra Kürdistan'da bir ulusal hareketin gelişmeyeceğini söyleyen çevreler şapkalarını önlerine koyup düşünmek zorundadırlar. Başka halkların devrimi gerçekleştiremeyeceğine ilişkin verdikleri fetvaların hükümsüzlüğü, son birkaç yıldaki gelişmelerle bir kez daha kanıtlanmıştır. Önümüzdeki dönem, Kürdistan ulusal hareketinin

kendi gerçek kimliği içinde ele alındığı yıllar olma durumunda. Toplumsal gelişmenin gerisinde kalmak istemeyenler, bu sebeple, tesirinde bulundukları şoven, sosyal-şoven görüşleri terk etmek zorundadırlar.

Kürdistan'da bir ulusal hareketin gelişmesini inkânsız sayanlar, nasıl Marxist çözümden sapıyorlarsa, böyle bir hareketin ihtimal dahilinde olduğunu kabul etmekle birlikte, bunu ciddiye almayıp, proletaryaya hareketini bu gelişmeler karşısında pasif bir tutuma itenler de, Marxist çözümden saptamaktadırlar. Böyle bir durum karşısında proletaryanın tavrı Ekim öncesinde olduğu gibi olamaz. Özellikle ezilen ulus proletaryasının tavrı hiç olamaz. Ezilen ulus proletaryası, bu durumda, bağımsızlık hareketinin başına geçmek, yani ulusal harekette {s. 162} hegemonyasını kurmak ve böylece hareketin yerinde çakılıp kalmasını engelleyerek demokratik muhtevasının daha da derinleştirilmesi suretiyle demokratik bir halk devrimine dönüşmesini ve giderek sosyalizme varmasını sağlamakla yükümlüdür. Bu nedenle Kürdistan'da böyle bir hareketin varlığını kabul etmekle birlikte, Kürdistan proletaryasının saydığınız görevler doğrultusunda örgütlenmesini savunmayanlar, hatta bu alandaki çalışmalarında ona destek sağlamayanlar da, sorunun çözümünde birinciler kadar yanlış davranmaktadırlar.

Kürdistan'da bir ulusal hareket, bütün inkâr çabalarına rağmen mevcuttur. Bu durumda iki şeyden biri olur: Ya Kürdistan proletaryası bu hareketin gelişimine, merkezi proletarya hareketiyle birlik adına kayıtsız kalır ve böylece kendini ulusal hareketten soyutlayarak, hatta ona karşı mücadeleye girişerek, bu hareketin feodal burjuvaların ya da küçük-burjuvaların hegemonyasında kalmasına sebep olur; ve tabii bu durumda Kürdistan ulusal hareketindeki devrimci dinamikleri proleter devrim yararına kullanmanın inkânları ortadan kalkar. Ya da tersi yönde hareket ederek, ulusal harekette en aktif biçimde yer alır ve bu hareketin gerçek bir sömürgeci devrimine dönüşmesini sağlamaya çalışır. Bu suretle Kürdistan ulusal hareketinin dünya proleter devrim cephesinin bir

parçası haline getirilmesi mümkün kılınır. İşte sorunun konuluşu böyledir.

Bugün somut gerçekliğe baktığımızda M[arxizm]-L[eninizm]in ulusal hareket üzerindeki etkisinin her geçen gün artmakta olduğunu görürüz. Bu durum, Kürdistan proletaryasının toplumsal yaşam içinde etkin ve bağımsız bir sınıf haline gelmesine paralel olarak gelişmekte ve bu iki oluşum birbirlerini karşılıklı etkileyerek gelişmektedirler. Yani Kürdistan proletaryasının gelişmesine paralel olarak ulusal hareket içinde Marxizm-Leninizm'in etkinliği artmakta, karşı taraftan M[arxizm]-L[eninizm]in gelişmesi ve ulusal hareket içinde daha etkin bir unsur haline gelmesine paralel olarak, Kürdistan proletaryası güçlenmekte ve sınıf olarak kendi bağımsız gelişimini tamamlama yönünde ilerlemektedir.

Bütün bu anlattıklarımızı kısaca toparlayacak olursak:

Soruna neresinden bakarsak bakalım, Kürdistan'ın bağımsızlığı hedefinde {s. 163} giderek büyüyen bir ulusal hareket mevcuttur; ve bu hareket üzerinde proletaryanın etkisi gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum, Kürdistan'ın emperyalizmin zayıf bir halkası olduğunu ortaya koymaktadır. Devrimin öncelikle emperyalizmin zayıf halkalarında gerçekleşeceği yolundaki Leninist stratejiye uygun bir değerlendirmede bulunacak olursak, proletarya enternasyonalizmi açısından tutulması gereken yegâne yolun, emperyalist cephe zincirinin Kürdistan'daki zayıf halkasının kırılması olduğunu söyleyebiliriz. Eşdeyişle bağımsızlık seçeneği, Kürdistan'ın orijinalitesi başlığı altında sıraladığımız yukarıdaki ulusal ve uluslararası koşullarda, Kürdistan'ın devrimci dinamiklerini anti-emperyalist mücadeleye kanalize eden en etkili seçenektir. Bu sebeple Kürdistan'ın önündeki adım, emperyalizmi, sömürgeciliği, parçalanmışlığı ve feodalizmi tasfiye edecek olan sömürgeci bir devrimdir. Böyle bir devrimi gerçekleştirebilmenin tek teminatı ise Kürdistan proletaryasının kendi bağımsız politik partisidir. Çünkü bugüne değin dünyanın hiçbir yerinde ancak devrimle gerçekleştirilebilecek ölçüde yüklü bir programın, çelikten bir disiplinle örgütlenmiş

bir proletarya partisi yaratılmaksızın gerçekleştirildiği görülmemiştir. İşte bizim bağımsız örgütlenmeden anladığımız budur. Hareketimiz, yukarıda da belirttiğimiz üzere, böyle bir partinin yaratılması yönündeki bir süreci ifade etmektedir. Gerçek anlamda savaş örgütü, bu süreç tamamlanıp proletarya partisinin inşa edilmesiyle yaratılmış olacaktır. Ve kaçınılmaz gelişme bu yöndedir.

Böylece neden bağımsız örgütlenme sorusunun cevabını vermiş bulunuyoruz. Şimdi de bağımsız örgütlenme görüşü çerçevesinde ele aldığımız Kürdistan devrimini, dayandığı toplumsal temeller ile hedefleyeceği güçler açısından analiz etmeye çalışalım. {s. 164}

KÜRDİSTAN DEVRİMİNİN HEDEFLERİ VE TEMEL İTİCİ GÜÇLERİ

Geçen bölümde Kürdistan sorununu ulusal sorunun evrimleşmesine ilişkin Marxist görüşler çerçevesinde ele almış ve yüzyılı aşkın bir [süredir devamı eden] ulusal hareketin, bugün için proletaryanın önüne bağımsızlık hareketini gerçek bir sömürgeyel devrime dönüştürmesi görevini koyduğunu belirtmiştik. Bu devrimin kısa dönemdeki hedefi emperyalizmi, sömürgeciliği ve onun türevi olarak parçalanmışlık ile feodalizmi tasfiye ederek demokratik halk iktidarını kurmaktır. Hareketimiz, devrimimizin bu görevlerini Kahrolsun emperyalizm, sömürgecilik ve feodalizm! Yaşasın bağımsız, birleşik, demokratik Kürdistan! sloganıyla ifade etmiştir. Belirtmeye gerek yok ki, buradaki emperyalizme, sosyal emperyalizm de dahildir. Bu bölümde devrimimizin tasfiye etmek zorunda olduğu emperyalizm, sömürgecilik ve feodalizmin niteliklerini ve içinde bulundukları durum ile devrimin bu güçleri tasfiye ederken dayanacağı temel itici güçleri analiz etmeye çalışacağız. Eşdeyişle Kürdistan devriminin dostlarını ve düşmanlarını olanaklarımız ölçüsünde tanımaya çalışacağız. İşe devrimin düşmanlarından başlayalım.

Kürdistan Devriminin Düşmanları ve Emperyalizmin Günümüzdeki Genel Görünümü

Evvelki bölümlerde gerekçeleriyle izah ettiğimiz gibi, Kürdistan'da toplumsal gelişmenin önünde engel olan başlıca üç güç vardır. Bunlar, emperyalizm, sömürgecilik ve yerli feodal toprak ağalığı sistemidir. Bu arada Kürdistan toplumunu olumsuz yönde etkileyen temel faktörlerden biri olan parçalanmışlığın sömürgecilik içinde mütalaa olunması gerektiğini de belirtelim. Şimdi bu güçlerin günümüzdeki durumlarına göz atalım.

Sömürgecilik olayı ile ilgili olarak kapitalizmin gelişmesini irdelediğimiz geçen bölümde de anlattığımız üzere bu sistemi, tekelci ve tekelci olmayan (rekabetçi) kapitalizm biçiminde iki döneme ayırmak, yanlış bir tasnif olmayacaktır. Sanayi kapitalizmini adıyla da anılan rekabetçi kapitalizmin ayırt edici özelliği, her şeyin piyasa güçleriyle belirlendiği doğal bir rekabet ortamının varlığıdır. {s. 165} Böylece rekabete dayanabilenler yaşıyor, dayanamayanlar bir ayıklanmaya uğruyordu. Ne var ki kapitalistler, gelecekleri açısından garanti yaratmayan böyle bir sistemden tedirgindiler ve şartlar oluşukça bu sistemi tasfiye etmeye yöneldiler. Böylece rekabetin yerini giderek bir tekelleşme almaya başladı.

Tekelleşmenin ciddi bir olgu olarak toplum yaşamına girmesi 1870'lere rastlar. Bu tarihten sonra kapitalizmin avatanında oldukça hızlı cereyan eden bir tekelleşme olayı görüyoruz. Öyle ki bu süreç çeyrek asır içinde tekellerin toplumsal yaşam üzerinde tam bir denetim sağladığı noktaya varacaktır. İşte 1870'lerle başlayıp esasta 1890'larda tamamlanan bu süreç, emperyalizmin ya da diğerk bir deyişle tekelci kapitalizmin oluşum sürecidir.

En önemli niteliğini tekelin oluşturduğu emperyalizmin belli başlı ayırt edici özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür: 1) Tekellerin oluşmuş bulunması ve bunların tüm toplumsal yaşam üzerinde etkinlik sağlamaları; 2) Banka ve sanayi sermayelerinin iç içe girerek mali sermayeyi ve paralelinde mail oligarşiyi yaratmaları; 3) Meta ihracının yanı sıra yoğun bir sermaye ihracının varlığı; 4) Dünyanın paylaşılmasının tamamlanmış bulunması; ve 5) Yeni toprak edinmenin ancak yeniden bir paylaşım ile söz konusu olabilmesi.

Emperyalizmin bu özelliklerinin ilk ciddi bilimsel analizi Lenin tarafından 1916'da kaleme alınan "Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması" adlı eserinde yapılmıştır. O günden günümüze kadar geçen süre, yapılmış olan tespitlerin doğruluğunu ve bilimselliğini defalarca kanıtlamıştır. Biz burada emperyalizmi teşkil eden koşulların oluşum ve gelişimini yeniden geniş biçimiyle ele almayı gereksiz görüyoruz. Bundan ziyade, dikkatlerimizi, emperyalizmin seksen yıllık gelişim çizgisi ile bunun günümüzde yaratmış olduğu tabloya yöneltmeye çalışacağız.

Lenin, yüzyılın başlarında tekellerin toplumsal yaşam üzerindeki egemenliğinden söz ediyordu. Zaman, bu olgunun pekişmesi yönünde gelişti. Örneğin Lenin döneminde sermayesi milyar doları aşan bir büyük şirket olmasına rağmen bugün bu tür milyarder şirketlerin sayısı artık yüzlerle ölçülmektedir. (1976'daki bir döküme göre böylesi şirketlerin sayısı 350'yi buluyordu.) Herkes biliyor ki, bugün dünyadaki iktisadi sürece egemen olanlar böylesi dev tekellerdir. Özellikle {s. 166} İkinci Dünya Savaşından sonra hızlanan bir süreç olarak tekелci devlet kapitalizmi olgusu, tekelleşmenin doruğunu teşkil etmektedir. Devletin tekellere tabi kılınması ya da bizzat kapitalist bir tekел durumuna dönüşmesini ifade eden tekелci devlet kapitalizmi koşullarında, sermaye yoğunlaşması ve denetiminin en etkin biçimlerini gözlemleyebilmek mümkündür. Enver Hoca'nın belirttiği gibi, bu tür ülkelerde "kapitalizmin yeniden inşa edilmiş olduğu sosyal-emperyalist blokta gözlemlenebileceği üzere tekелci devlet mülkiyeti,

tekelci devlet kapitalizminin en temel ve tipik unsuru olarak tek başına bir kapitalistin ya da kapitalistler grubunun mülkiyetini değil, kapitalist devletin mülkiyetini, iktidardaki burjuva sınıfının mülkiyetini temsil eder”.

Tekelleşmenin boyutları bugün öyle noktalara varmıştır ki geçmişte böyle bir gelişmeyi tasavvur etmek bile hayli zordu. Bu gelişmenin ifadesi olarak çok uluslu şirketlerden söz etmek istiyoruz. Bugün dünyanın her yerine el atmış olan bu dev tekeller hayatın her alanında faaliyette bulunmaktadır ve egemenliklerini her türlü yola başvurarak sağlamaktadırlar. Çeşitli entrikalar, rüşvet; devlet adamlarının, hükümetlerin, işçi liderlerinin ve sendikaların satın alınması vb. uyguladıkları metotlardan sadece birkaçıdır. Bu dev şirketlerin gelişmesi, çevrelerdeki küçük iktisadi birimlerin yutulup yok edilmeleri biçiminde bir yol izlemektedir. Bu da tekeller olgusunun bir başka cephesini teşkil etmektedir.

Lenin, yüzyılın başlarında mali sermayenin oluşmasının emperyalizmin ayırt edici niteliklerinden biri olduğunu belirtiyordu. Aradan geçen süre bu tespitin ne ölçüde bilimsel olduğunu kanıtlamış durumdadır. Mali sermaye ile kast olunan, banka ve sanayi sermayesinin iç içe geçmiş olmasıdır. Kapitalizmin önceki evrelerinde bankaların, para toplayan kurumlar olarak, sanayicilere verdikleri kredilerin sonucuyla pek ilgilenmediklerini biliyoruz. Ancak rekabetin neden olduğu iflaslar, bankaların da zarar görmelerine neden olunca, zamanla, sanayiciler arasındaki rekabeti olabildiğince yok etmek ve bir yakınlaşmayı sağlayabilmek için bankacılar sanayicilerle bir arada gözükmeye başladılar. Bu, sanayi sermayesi ile bankaların ilk ortak faaliyetleridir.

İktisadi gelişme, anılan ortak faaliyetin gelişmesine ve giderek değişik bir nitelik kazanmasına yol açtı. Böylece {s. 167} zamanla görüldü ki, banka sermayesi direkt sanayicilerle ortak yatırıma yönelmiş ve sanayiciler bankaların hisse senetlerini satın alır hale gelmişlerdir. İşte mali sermaye adı verilen olgu bunun ifadesidir. Günümüzde bu süreç daha gelişmiş biçimiyle mevcuttur. Yukarıda bahsettiğimiz

tekelleşme olayı, bu alanda da hükmünü sürdürmektedir. Denilebilir ki, tüm dünya, mali sermayenin temsilcisi olan çok sınırlı sayıdaki bir grubun (mali oligarşi) eline geçmiş durumdadır. Bütün ulusal ve uluslararası sermaye faaliyeti bu güçlerin kurduğu çeşitli karmaşık mekanizmalarla denetlenmekte ve yönlendirilmektedir.

Emperyalizmin bir diğer ayırt edici özelliği olarak sunulan sermaye ihracı olayına gelince, bunun kaydettiği gelişmeyi daha evvelki bölümlerde çeşitli vesilelerle izah ettiğimiz için üzerinde uzun boylu durma gereği duymuyoruz. Geçerken, bu olgunun, çevrede kapitalizmin gelişmesini hızlandırdığını ve bunun da çevre halklarının hızlı yapısal değişiklikler içine girmesine sebep olduğunu kaydedelim.

Sermayenin kendi vatanından yabancı ülkelere akmasının nedenlerine gelince, geri kalmış ülkelerdeki, toprak başta olmak üzere, hammaddenin ucuzluğu, hammaddenin metro-pole taşınmasındaki [inaliyetin] yok edilmesi ve mutlak yoksulluğun çemberindeki çevre halklarının çok ucuz bir işgücü deposu haline gelmeleri vb. gibi sebepler ilk elde sayılabilir. Bütün bu olumlu koşullar nedeniyle çevreye yatırılan her doların karşılığında beş doların elde edildiği hesaplanmıştır.

Lenin'in emperyalizmi tahlil ettiği dönemden bu yana geçen süre içinde sadece ihraç edilen sermayenin miktarında değil, yanı sıra ihraç biçimlerinde de bir değişiklik göze çarpmaktadır. Pek çok değişik tür içinde özellikle vurgulamak istediklerimiz, devletten devlete yardım ya da krediler biçiminde yapılanlardır. Sermaye ihracı ve iktisadi bağımlılığı gizleme amacını taşıyan bu biçimler, günümüz koşullarında oldukça yaygındır. Ve özellikle sosyal-emperyalistlerin başvurdukları bir tür olarak göze çarpmaktadırlar.

Lenin'in emperyalizmin bir özelliği olarak ileri sürdüğü dünya topraklarının paylaşılması olayı ve bununla bağlantılı diğer bir özellik olan toprak edinmenin ancak bir yeniden paylaşımın mümkün olması hususlarına gelince, bu iki tespit, aradan geçen süre içinde defalarca tanıtlandı. I. ve II. emperyalist {s. 168} paylaşım savaşları bunun ifadesidirler.

Her iki savaş da dengesiz gelişimin neden olduğu gruplaşmalar çerçevesinde cereyan etti. Evvelki bölümlerde kapitalizmin eşitsiz gelişim yasasını kısmen izah etmiş ve bunun sık sık emperyalist savaşlara neden olduğunu belirtmiştik. Bu sebeple meseleyi yeniden ele almak yerine emperyalist bloklaşma ve savaşın, emperyalizmin kaçınılmaz özelliklerinden biri olduğunu belirtmekle yetineceğiz.

İçinde yaşadığımız dönemde de varlığını devam ettiren emperyalistler arası bloklaşmanın gelişim çizgisini izlemekte yarar vardır. Bu su[retle] emperyalist blokların günümüze nasıl varmış olduklarını tespit imkânı ortaya çıkacaktır. Bilindiği gibi geçen yüzyılın en güçlü kapitalist devleti İngiltere'ydi. Buna karşılık 1870'lerin sonlarından itibaren Alman kapitalizmi hızla gelişmeye başladı. Öyle ki 20 yy.ın başlarına gelindiğinde Alman kapitalizmi yeryüzündeki en disiplinli, en merkezi kapitalist ekonomilerden biri haline gelmişti. Ancak dünyadaki bütün topraklar önceden paylaşılmış olduğundan, Almanların elde edebilecekleri sahipsiz bir toprak kalmamıştı. Dolayısıyla değişen güçler dengesine paralel olarak dünyanın yeniden paylaşılması, bir anlamıyla kaçınılmazdı. Çünkü Almanların toprak talebinin dünya topraklarının büyük çoğunluğunu elinde tutan İngiliz-Fransız emperyalist grupları tarafından barışçı biçimde karşılanması düşünülemezdi. Sorunu halletmenin yegâne yolu savaştı. Neticede 1914-18 emperyalist paylaşım savaşı patlak verdi. Savaş, Almanya ve Avusturya-Macaristan imparatorluğunun yenilgisiyle ve Almanya'nın Versailles antlaşmasıyla vesayet altında bir ülke durumuna düşmesiyle sonuçlandı.

Ne var ki kapitalizmin dengesiz gelişim yasası hükmünü icra etmeye devam ediyordu. Vesayet altında bulunan Almanya, bu statükodan kısa sürede sıyrıldı ve iktisadi gelişiminde eskisinden daha büyük bir hızı tutturmayı başardı. Böylece II. Dünya Savaşının öncesine geldiğimizde dünyanın eski kurtlarından açıkça toprak talebinde bulunan yeni bir Almanya çıktı ortaya. Üstelik Almanya bu alanda yalnız da değildir. Aynı durumdaki diğer emperyalistlerle bir blok

oluşturmuştu. Faşist blok adıyla anılan bu grup, Almanya'nın öncülüğünde İtalya ve Japonya'dan oluşuyordu. Kısa bir süre sonra emperyalizmin gelişim yasaları yeniden etkisini {s. 169} gösterdi ve yirmi yıl evvel yerle bir edilmiş olan Almanya tekrar bir dünya savaşına katıldı. Hem de bu kez insanlık tarihinde hiç rastlanmamış bir güç ve süratle. Çok kısa bir süre içinde umulmadık zaferler kazanan faşist blok bir müddet sonra dünya halklarının direnmeleri karşısında gerilemeye başladı ve nihayet 1945'te teslim olmak zorunda kaldı.

Savaş sadece Almanya'nın ve faşist bloğa mensup diğer ülkelerin yıkılıp yerle bir olmalarıyla sonuçlanmadı. Savaştan galip olarak ayrılan İngiltere ve Fransa da çökmüş bir vaziyetteydiler. I. Dünya Savaşında bir kenarda kalmayı başardığı gibi, savaş ekonomisi sayesinde büyük bir iktisadi hamleyi de başarmış olan ABD, II. Dünya Savaşından da kârlı olarak çıktı. Hatta denilebilir ki II. emperyalist paylaşım savaşının ertesinde ayakta kalmayı başarabilen tek emperyalist devlet Amerika'ydı.

Amerika bu avantajlı durumunu kullanarak diğer emperyalist devletleri kendi şemsiyesi altında toplamayı başardı. ABD'nin bu başarısının bir diğer nedeni de Komünist gelişmenin Avrupa'nın tümünü tehdit eder hale gelmesiydi. II. Dünya Savaşı, bir bütün olarak Doğu Avrupa'nın sosyalizme kaymasına neden olmuştu. Sovyetler Birliği ve Kızıl Ordu, Hitler faşizmine karşı mücadelenin önderi olarak Avrupa proletaryası ve dünya halkları üzerinde belli bir saygınlık kazanmıştı. Bu durum, Avrupa'daki savaştan yeni çıkmış, yıkık, virane kapitalist ülkeleri tedirgin ediyordu. Kendi deyimleriyle "Sovyet tehdidine karşı bir sığınak" gerekiyordu. ABD bu konuda elverişli bir şemsiye durumundaydı. ABD'nin de Sovyetlere karşı Avrupa'nın diriltilmesinde sayısız çıkarları vardı. Bu suretle bir yandan içinde bulunduğu iktisadi krizi Avrupa'ya açılmak suretiyle atlatmış olacak ve üretici güçlerin gelişmiş olduğu bölgeleri iktisadi denetim altına alacak, öte yandan dirilteceği Avrupa'yı, Sovyetlere karşı bir set olarak dikebilecekti. Sonuç olarak, Avrupa'nın diriltilmesi

genel olarak kapitalizmin her kesimi açısından en uygun yol durumundaydı. Truman Doktrini böyle bir gerekliliğin ifadesi olarak doğdu ve Amerikan sermayesi belli bir plan dahilinde Avrupa'ya yayıldı. Başta Almanya olmak üzere bütün Avrupa ülkeleri ve Japonya'nın siyasi iktisadi ve askeri sahada kendilerini toparlamasına yardımcı oldu.

Böylece günümüzdeki bloklardan birinin temelleri atılmış bulunuyordu. Genelde Batı {s. 170} Bloğu adıyla anılan bu gruplaşma ABD'nin şemsiyesi altında toplanmış çeşitli emperyalist devletlerden oluşmaktadır. Ancak bu bloklaşmanın günümüzdeki görünümü özellikle Avrupa'nın emperyalist devletleri ile ABD arasındaki ilişkiler noktasında, eskisine göre büyük değişiklikler arz etmektedir. Batı bloğunun günümüzdeki durumunu incelemeyi biraz sonraya bırakarak yaşadığımız süreçte emperyalizmin bir diğer kanadını oluşturan sosyal emperyalizmin oluşumuna kısa bir göz atalım.

Yeryüzünün ilk sosyalist ülkesi olan Sovyetler Birliği, Stalin'in ölümünden kısa bir süre sonra revizyonistlerin eline geçti ve süreç içinde gerçek bir emperyalist ülke haline dönüştü. Sosyalist bir ülkede nasıl olup da kapitalizme geri döneleceği hususu, geniş tartışmalara neden olmuş ve üzerinde epeyce yazılıp çizilmiş bir konudur. Böyle geniş bir meseleyi burada ele alabilmenin hem imkânları yoktur, hem de sorun direkt konumuzu oluşturmamaktadır. Bu nedenle sadece genel birtakım belirlemeler çerçevesinde meseleyi özetlemeye çalışacağız.

Marxist öğretisi birbirini takip eden beş üretim biçiminin varlığından bahseder. Bunlardan sonuncusu olarak ele alınan komünizm ise iki kısımdan mütalaa olunur. Birinci kısım, kapitalizmden asıl komünizm olarak tasarlanan evreye geçiş dönemidir. Bu dönem sosyalizm olarak adlandırılır ve hem kapitalizmin hem de komünizmin öğelerini bünyesinde taşır. İkinci dönem ise tam olgunlaşmış komünist ilişkileri ifade eder.

Komünizmin ilk evresi olarak ele alınan sosyalizm, proleterya diktatörlüğüne tekabül eder. Bu dönem hâlâ sınıflar ve

sınıf mücadeleleri vardır. Geriye dönüşün objektif temeli burada yatmaktadır. Yenilmiş, ama yok olmamış eski egemen sınıflar, ülke içinde meta ekonomisinin, dışarıda ise emperyalizmin varlığı ve desteği sayesinde varlıklarını muhafaza etmeye ve faaliyetlerini sürdürüp, kapitalizmi geri getirmeye çalışırlar. Sosyalizmde iktisadi süreç üzerinde belirleyici bir role sahip olan devlet aygıtının, proletaryanın elinden çıkıp burjuvazinin eline geçmesi, anılan objektif koşulların varlığı sebebiyle geriye dönüşün gerçekleşmesini mümkün kılar.

Devletin proletarya diktatörlüğü olmaktan çıkarılması ise bunun en etkin ve yönlendirici parçası olan proletarya {s. 171} partisinin yozlaştırılıp burjuvalaştırılmasıyla mümkündür. Bu suretle devletin bütün unsurları ve giderek ekonominin bütün süreçleri üzerinde yukarıdan aşağıya bir restorasyonu gerçekleştirebilmek olanaklı olur.

Sosyalist bir ülkede kapitalizmin bu yoldan inşa edilmesi durumunda ortaya çıkacak yeni sistemde, tek tek kapitalistleri görmek mümkün olmayabilir. Bu duruma bakarak kapitalizmin yokluğu sonucuna varmak doğru değildir. Çünkü orada devlet aygıtının kendisi kolektif kapitalist bütünü oluşturmakta ve bu devleti elinde bulunduran bürokratlar teknokratlar, işçi sınıfı ve emekçi yığınların sömürülmesinden elde edilen artık-değeri, devlet hiyerarşisinde, ekonomik, bilimsel, kültürel hiyerarşide sahip oldukları mevkiye göre paylaşmaktadırlar. Bugünün kapitalist-revizyonist ülkelerinde partinin revizyonistlerce ele geçirilmesiyle başlayan geriye dönüş süreci tamamlanmış ve bu ülkeler tümüyle kapitalist bir nitelik kazanmışlardır.

Özel olarak Sovyetler Birliği'nde izlemek gerekirse, Stalin'in ölümünden sonra kısa bir dönem süren Molotov, Kaganoviç vb. Stalinistlerin iktidarı, parti merkezindeki revizyonist Kuruşçev kliğinin partiyi ele geçirmek için derlenip toparlanıp açıktan mücadeleye başladıkları bir dönemdir. Kısa süren bir hesaplaşmadan sonra parti yönetimini ele geçirmeyi başaran revizyonistler, yukarıdan aşağıya bir "yerleştirme" hareketine giriştiler.

Başta ekonominin merkezi planlanması sabote edildi. Liberman doktrini adıyla ortaya konulan bir dizi ilke çerçevesinde sosyalist kadrolar tasfiye edildi. 1950'lerin sonları ile 1960'larda bütün bu reformları kendileri aleyhine gelişen direnişleri ezmek suretiyle hayata geçiren Kuruşçevci revizyonistler, kapitalizmi restore ederek Sovyetleri güçlü bir emperyalist ülke haline dönüştürdüler. Ancak buradaki emperyalizm, sosyalizm maskeli olduğu için sosyal-emperyalizm adıyla anılmaktadır.

Kuruşçev'in yerine geçen Brejnev aynı sürecin pekişmesi yönünde daha da cüretkâr davrandı. Rusya'da gerçekleşen sürecin çevredeki diğer halk demokrasilerinde de gerçekleşmesi için bütün tedbirler alındı. Böylece Sovyetler Birliği'yle çevresindeki halk demokrasileri arasında kurulmuş olan sosyalist iktisadi, sosyal ve kültürel ilişkiler, Sovyetler Birliği'ne bağımlılık esası üzerine kurulmuş tek yanlı kapitalist ilişkilere dönüştürüldü.

Bu arada kendi gelişme çizgilerinin dışına çıkma eğilimi {s. 172} gösteren ülkelere direkt müdahalenin ideolojik kılıfları da hazırlanmıştı. Bu politikanın ürünü olarak Çekoslovakya'ya direkt müdahalede bulunuldu. Ünlü "sınırlı egemenlik" teorisi bugün sosyal-emperyalist bloktaki çevre ülkelerin Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini düzenleyen temel düşüncelerden biridir. Bu teoriye göre sosyalizmin menfaatleri gereği topluluğun tüm üyelerinin tam bağımsız olmaları düşünülemez. Bağımsızlık, çerçevesi sosyalist sistemin (özünde Sovyetlerin) çıkarlarıyla çevrilmiş bir sınırlı egemenliğe dönüşmüştür.

Sosyal emperyalistlerin egemenlikleri sadece çevrelerindeki halk demokrasisi ülkeleriyle sınırlı değildir. İktidarı ele geçirdikten sonra Kuruşçev-Brejnev revizyonistleri, tıpkı ABD emperyalistleri gibi silahlanma yarışı, baskı, şantaj ve askeri, iktisadi ve ideolojik saldırı yoluyla yayılmacılık ve hegemonyacılığa dayandırdılar dış siyasetlerinin temelini. Bu siyasetin tek bir amacı vardı: yeryüzünün tümünde sosyal-emperyalist egemenliği kurmak.

Görülüyor ki yaşadığımız dünyada iki temel emperyalist blok mevcuttur: Birincisi, ABD emperyalizminin başını çektiği Avrupa'nın gelişmiş kapitalist emperyalist ülkeleriyle Japonya'nın ve son yıllarda Çin sosyal-emperyalizminin eklendiği Batılı blok, ikincisi ise Sovyet sosyal-emperyalizminin başını çektiği ve Sovyet güdümündeki diğer devletlerden oluşan sosyal-emperyalist blok. Her ne kadar böyle genel bir ayırım yapılsa bile, bu blokları oluşturan ülkelerin yapılarında ve [bir]biriyle olan ilişkilerinde ve konumlarında çeşitli farklılıklar mevcut olduğu için, blokları tek tek ele alıp genel planda incelemekte yarar vardır. Böylece tek tek blokların Kürdistan devrimi karşısındaki konumlarını ve siyasetlerini daha net açığa çıkarabilme imkânı doğacaktır. İlk Batı Bloğu.

Bu blok içinde ağa-baba rolü ABD emperyalistlerininindir. ABD emperyalizmi, iktisadi siyasi ve ideolojik alanlarda kapitalist sistemin egemen gücü, dünyanın jandarmasıdır. Aynı bloğun üyeleri olmalarına rağmen Avrupa, Japonya ve Çin, Sovyet tehdidi karşısında ABD'yi bir şemsiye olarak değerlendirmekte ve bu mücadelenin fiili önderi olarak görmektedirler.

ABD emperyalizmini, kapitalist dünyadaki bu konumunu muhafaza edebilmek, dünya halklarını yağmalamak için, olmadık yöntemlere başvurmakta, dünyanın {s. 173} dört bir yanına çomak sokmakta, darbeler tezgahlayıp faşist diktatörleri iktidara getirerek, gerici iktidarların gelişip güçlü kalmasını sağlayarak, halkların gelişen demokrasi ve sosyalizm mücadelesinin önündeki bir numaralı düşmanlarından biri haline gelmektedir. Avrupa'nın Sovyetlere karşı güçlenmesi için yardım etmekle birlikte, bu ülkelerin kendisinin etki sahalarını daraltmasına kesinlikle müsaade etmemektedir. Pasifik'te, Japonya ile aynı türden [bir] ilişkiyi sürdürmektedir. Bir yandan Sovyetleri doğrudan kuşatmak için güçlü bir Japonya'yı arzulamakta ve desteklemekte, öte yandan Japonya'nın, başta ASEAN ülkeleri olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde kendine karşı bir iktisadi-siyasi güç olarak gelişmesini frenlemeye çalışmaktadır. Çin konusundaki tavrı

da bundan pek farklı değildir. Pragmatik karakterlerini çok iyi bildiği Çinli yöneticilerle ilişki ve işbirliğini her geçen gün geliştirmek suretiyle Sovyetlerin etrafındaki kuşatmayı güçlendirmekte, ama Çin pragmatizminin eninde sonunda kendileriyle bir çatışmaya gireceğini bildiğinden (şimdiden Afrika'da başlamıştır bile) ihtiyatlı davranmaktadır.

Batı Bloğunun diğer önemli gücü olan Avrupa'ya gelince, Amerika'dan, kapitalizmin çok eski tarihlere dayanması ve güçlü demokratik geleneklerin varlığıyla ayrılan bu devletler, AET adı altında bir birlik oluşturmuş durumdadırlar. Ne var ki bu birlik, ilerici olmayıp emperyalist çıkarların ifadesi bir birliktir. Ve dayandığı zemin, tekeller arası rekabet ve dalaşmanın yarattığı hengame içinde giderek zayıflamaktadır. Öyle ki bu birliğin üyelerinin büyük çoğunluğu bugün en önemli iktisadi siyasi meselelerde bile kendi aralarında anlaşamamaktadırlar. Bir yandan Sovyet tehdidi altında bulunmaları sebebiyle ABD'nin koruyucu şemsiyesi altına girmekte ve NATO gibi ortak savunma blokları oluşturmakta, diğer yandan hem ABD ile, hem de birbirleriyle dünya ölçeğinde bir rekabet ve çekişme içine girmektedirler.

Avrupalı emperyalistlerin, tekeller arası rekabet ve dalaşmanın ifadesi olarak ABD emperyalizmi ile çeşitli sahalarda bir mücadele içine girmiş olmaları olgusu, bazı revizyonist yazarlar tarafından saptırılmakta ve bu eylem, ABD'ye karşı girişilmiş bir ulusal bağımsızlık hareketi biçiminde sunulmaya {s. 174} çalışılmaktadır. Özellikle "Üç Dünya Teorisi" adıyla bilinen düşüncenin savunucularının ileri sürdüğü bu görüşe göre, Avrupa'nın bu tavrı anti-emperyalist, devrimci bir tavidir. Dünya devrimini geliştiren böyle bir eylem desteklenmelidir. İşin aslına gelince bu hareket, emperyalistler arası kaçınılmaz rekabet ve dalaşmanın ifadesinden başka bir şey değildir. Bu sebeple düşmanlar arasındaki bir çelişki olarak mütalaa edilmelidir. Dünya proletaryası, böyle bir çelişkiden devrim yararına muhakkak ki yararlanmalıdır. Ancak bu, emperyalist tekellerden birinin, yani Avrupa'nın, dünyayı rakibin aleyhine ele geçirme çabalarına destek olmak, böyle

bir mücadeleye alet olmak anlamına gelmez. Marxistler, soyguncular arasında bir tercihte bulunmazlar. Ayrıca, Avrupa'nın bu tavrını gerçek niteliğinden saptırarak onu bir ulusal mücadele olarak sunmak, halkların aldanmalarına, düşmanın kuyruğuna takılmalarına neden olacağı için özellikle tehlikelidir. Avrupa proletaryası emperyalist tekeller arasında bu çekişmeyi, rejimi yıkma doğrultusundaki proleter devrim mücadelesinde yardımcı bir koşul olarak değerlendirmeli ve bundan azami ölçüde istifade edebilmenin şartlarını oluşturmmalıdır. Marxistlerin emperyalistler arası rekabet ve dalaşma karşısında takınacakları tavır budur.

Aynı bloğun Pasifik'teki parçası olan Japonya'ya gelince bu ülkenin ABD ile olan ilişkilerine kısımın yukarıda değindik. Sovyet Bloğu karşısında Batı bloğuyla birlikte hareket eden Japonya ise dünya savaşıyla yerle bir edilmiş olmasına rağmen halen proletaryası üzerindeki azgın sömürüsü sayesinde kimilerinin adlandırdığı üzere bir "mucize" yaratmış ve bugün, hem Avrupalı tekellerle, hem de Amerikalı tekellerle dünyanın her alanında rekabet eden, denilebilir ki en sert rakip durumuna gelmiştir. Özellikle elektronik sanayinde diğer emperyalist tekelleri köşeye sıkıştırmış olan Japonya, otomotiv vb. diğer pek çok sahada da aynı şeyi gerçekleştirmiştir veya gerçekleştirmek üzeredir. Bu nedenle Japonya önümüzdeki süreçte Batı Bloğu içinde bir baş ağrısı olacağına benzemektedir. Özellikle Çin ile gerçekleştirdiği ilişkiler daha şimdiden ABD'yi ve diğer emperyalistleri tedirgin etmektedir.

Çin sosyal-emperyalistlerinin en belirgin özellikleri, son yıllarda dünya sahnesine çıkmış olmalarıdır. Özellikle Üç Dünya Teorisi adı verilen teori, bu ülkenin, dünyanın {s. 175} geri kalmış ülkeleri üzerindeki hegemonya arzularının ifadesidir. Çinli emperyalistler, daha şimdiden Afrika'nın geri ülkelerine el atmışlardır. Başlangıçta, sadece ABD emperyalizmini düşman görüyorlardı. 1970'lere gelindiğinde bu tespiti değiştirip İki Süper Devlet'i baş düşman ilan ettiler. Zamanla bu görüşü de terk ederek sadece Sovyet Sosyal-emperyalizmine yöneldiler.

Çin'in bu siyaseti bütünüyle pragmatik temeller üzerine oturtulmuştur. Bu sebeple yarın ABD emperyalizmini kendileri için daha tehlikeli olduğunu tespit ettiklerinde, bu kez sosyal-emperyalizme dayanarak ABD emperyalizmine karşı mücadeleyi gündeme getirmeleri, hiç de şaşırtıcı olmayacaktır. Çünkü Çinli revizyonistler, emperyalistlerden birine yaslanarak diğerine karşı mücadéle etmeyi, dış siyasetlerinin önemli ilkelerinden biri haline getirmişlerdir. Nitekim Çinli yöneticiler daha şimdiden Sovyetlerle olan ilişkilerini düzeltmeye başlamışlardır. Bugün her ne kadar Batı Bloğundan yana tavır koymakta ve AET ile NATO başta olmak üzere, kendince "II. Dünya" olarak adlandırdığı çeşitli emperyalist devletlerin birliğini alkışlamaktaysa da, bu tavrın güven verici bir tavır olmadığı hususunda Batılılar henıfikirdirler. Bu açıdan pek çok gözlemci Çin'i Batı Bloğu'nun çerçevesi içinde saymamaktadır. Ne var ki günümüz koşullarında ABD emperyalizmini [de] dahil olmak üzere tüm emperyalist kapitalist ülkelerle birleşme stratejisi güttüğü ve geri kalmış ülkelerde Amerikancı faşist diktatörler dahil her türlü Batı yanlısı gerici rejime arka çıktığı için emperyalistler arası genel bloklaşmada Çin'i ABD bloğunun içinde saymakta bir yanlışlık yoktur.

Çin, 20. yy.ın son çeyreğinde, "dört modernleşme" adını verdiği sanayi, tarımı, ordu ve bilimdeki yenileşme yoluyla iki bin yılının başlarında emperyalist bir süper devlet olmayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda bir yandan şimdiye kadar uygulayageldiği iktisadi çizgiyi giderek bir yana bırakıp daha açık kapitalist yöntemleri ekonomiye sokarak anılan dört sahada hızlı bir kapitalistleşmeye yönelirken, diğer yandan uluslararası arenada daha etkin bir güç olmaya ve başta Afrika olmak üzere "Üçüncü Dünya" adını verdiği çeşitli geri kalmış ülkeler üzerinde hegemonya sağlamaya çalışmaktadır. Çin, bugün, bloksuzluk hareketi, Birleşmiş Milletler vb. gibi çeşitli uluslararası forumları, bu doğrultudaki mücadelesinde aktif bir a[raç olarak] {s. 176} kullanmanın uğraşısını vermektedir. Bu nedenle sosyalizm maskesinin varlığına rağmen Çin'in dünyada oynayacağı rol gerici ve karşı-devrimci bir roldür.

Özel olarak Kürdistan devriini ve Orta-doğu açısından ele alındığında bu gerici karakter, kendini daha açık bir vaziyette ortaya koyar. Çin, dünya halklarının tek baş düşmanı olarak gördüğü Sovyetler Birliği'nin Orta-doğu'da etkinlik sağlamasını önlemek için bölgedeki Amerikancı güçleri gerileten herhangi bir değişikliğe karşı durmaktadır. Bu sebeple bölgedeki bütün halk hareketlerini ya maceracılık, ya da Sovyet kışkırtması olarak lanse edip karşı çıkmaktadır. Filistin davası karşısında takındığı iki yüzlü tutumun tek gerekçesi ise, Araplar üzerinde derin etkilere sahip böyle bir harekete açıktan karşı çıkması durumunda bütün Arap aleminden soyutlanacağı korkusudur. İran'daki Şahlık rejimini, Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele paravanı ardına sığınarak savunan Çinli sosyal-emperyalistler, Kürdistan ulusal hareketine karşı olumsuz bir tutum takınmışlardır. İran ile Irak arasında Kürt ulusal hareketini birlikte boğazlama hususunda yakın geçmişte imzalanan Cezayir Antlaşmasını bu devletlerin iç istikrarını sağlayacağı ve [onları] sosyal-emperyalistlere karşı güçlü kılacağı gerekçesiyle desteklemiştir.

Çinli sosyal-emperyalistler hakkında söylenmesi gereken önemli bir husus da dünya savaşı ve barış konusunda yaptıkları çığırkanlıklarla ilgilidir. "Dört modernleşme" programının gerçekleşebilmesi ve rakipleriyle arasındaki mesafeyi kapatabilmesi için Çinli revizyonistlerin belli bir barış dönemine gereksinim duydukları anlaşılır bir şeydir. Ne var ki çıkması kaçınılmaz hale gelmiş bulunan Üçüncü Dünya savaşının engellenmesine ilişkin ileri sürdükleri tedbirler, savaşı engelleyemeyecek, tersine hızlandıracak niteliktedir. Söz geli mi, silahlanma hususunda söyledikleri.

Çinli sosyal-emperyalistler, mevcut azgın silahlanma yarışının bir dünya savaşını kaçınılmaz kıldığı düşüncesinden hareketle, sosyal-emperyalistlere karşı durmaksızın silahlanmayı önermektedirler. Buna göre Sovyetlerin barış ve detant sözlerine kanılarak silahlanma durdurulursa bu, bir felaketle sonuçlanacaktır. Böylece rahatlıkla görülüyor ki Çinli revizyonistler, barış konusundaki bütün çığırkanlıklarına rağmen

gerçekte bir üçüncü dünya savaşının patlak vermesini kamçılamaktadırlar. {s. 177} Çünkü dünya tarihinde azgın silahlanma yarışını kaçınılmaz olarak savaşa varacağı defalarca görülmüştür. Savaşı engellemenin yolu emperyalistlerin silah stoklarını arttırmalarını öğütlemek değil, bir yandan barış ve silahsızlanma uğruna mücadele yürüterek emperyalistleri savaş araçlarından; yoksun kılmak için çaba sarf ederken, diğer yandan devrim mücadelesine hız vererek proletarya iktidarını sağlamaktır. Çünkü savaşları yok edebilmenin yegâne yolu, emperyalizmin varlığına son vermektir, yani devrimdir.

Çinli revizyonistlerin devrimlere ilişkin tutumları ise açıktır. Onlar, özellikle ABD emperyalizmi ve onun uşaklarına karşı gelişen bütün devrimci hareketlere karşı çıkmaktadırlar. Gerekçe hazırdır: "Bu tür hareketler, Sovyetlerin konumunun pekişmesine hizmet eder." Böylece onlar, dünya savaşını yok edecek yegâne çözüm yolunu da ters tepmektedirler. Bu durum, Çinli revizyonistlerin, her ne kadar dünya barışı uğruna çığırtkanlık yapsalar da, gerçekte, önerdikleri tedbirlerle, savaşı hızlandırmaktan başka hiçbir şey yapmadıklarını ortaya koymaktadır. Kısacası, Çinli revizyonistlerin bu alandaki faaliyetleri de gerici ve karşı-devrimcidir. Onlar, hayatın hiçbir alanında devrimci bir rol yüklenmediler ve revizyonist karakterleri var olduğu müddetçe üstlenemezler de.

Böylece Batı bloğu, ya da Amerikancı blok adı verilen emperyalist gruplaşmayı teşkil eden bütün kesimleri genel hatlarıyla değerlendirmiş bulunuyoruz. Bu bloğun tümü açısından söylenmesi gereken en önemli husus, bütün engelleme çabalarına rağmen, her geçen gün büyüyen bir iktisadi kriz içine yuvarlanmış olmasıdır. Emperyalist tekeller, bazı yönleriyle daha şimdiden ünlü '29 krizi'ni bile geride bırakmaya başlamış olan bu bunalımın yükünü ezilen dünya halklarına ve kendi proletaryalarının sırtına yıkmaya çalışmaktadırlar. Proletaryanın yaşam standardının düşürülmesine ilişkin tedbirler peş peşe yürürlüğe konulmaktadır. Bu durum kitlelerin giderayak bir hoşnutsuzluk içerisine girmesine

neden olmakta ve kitle eylemleri birbirini izlemektedir. Yığınların değişiklik arzusu çok güçlü bir istek haline gelmiştir. Alternatifsizlik sebebiyle kitleler habire iktidardakini indirip muhalefettekini çıkarmaktadırlar. Bu nedenle çeşitli burjuva klikleri iktidarda sırayla birbirlerini izlemektedirler. İstikrarlı hükümet {s. 178} kavramı daha şimdiden tarihe karışmış durumdadır. Hele İtalya gibi bazılarında peş peşe hükümet kurma rekorları kırılmaktadır. Özet olarak kapitalizmin kendi yapısından kaynaklanan iktisadi kriz, bu sistemin kaçınılmaz yıkılışını yaklaştırmakta ve devriinci durumu giderek olgunlaştırmaktadır.

Batı bloğu olarak adlandırılan emperyalist gruplaşmanın durumu özet olarak budur. Acaba karşıt blokta durum ne merkezdedir? Şimdi de kaba hatlarıyla buna bir göz atalım. Böylece emperyalizmin günümüzdeki genel tablosunu kaba hatlarıyla ortaya koymuş olacağız.

Oluşumu ve tarihsel gelişimini yukarıdaki paragraflarda özetlemeye çalıştığımız Sovyet bloğu, bir emperyalist devletler topluluğundan ziyade, süper bir emperyalist olan Sovyetler Birliği ile bunun etrafında kümelenmiş bağımlı revizyonist-kapitalist ülkelerin bir gruplaşmasıdır. Bu gruplaşma, kendi içinde çeşitli iktisadi ve askeri örgütler yaratmıştır. COMECON, anılan devletler arasındaki iktisadi işbirliği örgütü iken, Varşova Paktı aynı ülkeler arasındaki askeri birlik örgütüdür. Bu örgütlerin kuruluşlarında her ne kadar örgütlere üye ülkelerin eşit ve egemenlik haklarına sahip oldukları ifade edilmişse de mevcut durumda bu örgütler, Sovyetlerin, kendi çevresindeki devletler üzerindeki egemenlik araçlarından birini teşkil etmektedirler. Brejnev doktrini adıyla bilinen "uluslararası işbirliği" ve "sınırlı egemenlik" teorileri bu bağımlılığı uygulayabilmenin ideolojik kılıflarıdır. Bu açıdan Sovyetler bloğu, özünde Sovyetler Birliği demektir. İktisadi, siyasi ve ideolojik üstünlük Sovyetlerdedir. Bu bloğun dünya stratejisi, aslında Sovyetlerin dünyaya yayılma ve hegemonya stratejisidir. Şimdi kısaca buna göz atalım.

Sovyetlerin dünya ölçeğindeki hedefleri yukarıdaki parag-

raflarda da belirttiğimiz gibi, yayılma ve dünya hegemonyasıdır. Bu amaçlarına çok yönlü bir stratejiyle ulaşma çabaları vardır. Sovyetlerin yayılma ve hegemonya sağlamak için başvurduğu yöntemleri açık ve gizli saldırı olarak iki kısımda mütalaa etmek mümkündür. Gerek açık, gerekse kapalı saldırı siyasetlerini belli başlı şu üç yoldan hayata geçirmeye çalışmaktadırlar;

1) İdeolojik saldırı ve revizyonizm yolu. Sovyetler, uluslararası komünist hareket üzerinde eski sempati ve etkisini kullanarak geçmişte kendine yakınlık duyan çeşitli ülkelerin{s. 179} komünist partilerinde revizyonizmin ege-men olmasını sağlamıştır. Bu partiler zamanla öyle bir noktaya geldiler ki, Sovyetlerin tek tek ülkelerdeki beşinci kolları durumuna dönüştüler. İşte bu partiler vasıtasıyla uygulanan beşinci kol faaliyetleri ile revizyonizmin etkinliğinin sağlanması çabaları, Sovyet yayılma ve hegemonyasını sağlayan birinci yoldur.

2) Devletten devlete resmi ilişkiler vasıtasıyla. Sovyetler, son yıllarda daha bariz biçimde gözlemlenebileceği üzere, çeşitli devletlerle iktisadi, siyasi kültürel ve askeri ilişkilerini arttırmaktadırlar. Devletten devlete verilen krediler ve ticaret, bu ilişkilerin bir ürünü olup çeşitli geri ülkelerin ekonomilerini denetim altına almaya, bağımlılık ilişkileri yaratmaya yöneliktir. Özellikle verdikleri kredilerin demir-çelik, metalürji ve enerji gibi iktisadi yaşamın temel kesimlerine yönelik olması, uzun vadeli bir iktisadi bağımlılık yaratma politikasının ifadesidir. Sovyetlerin devletten devlete ilişkileri sadece iktisadi sahaya sınırlı değildir. Birçok ülkeyle imzalanan askeri saldırmazlık ve işbirliği antlaşmalarına kadar varabilen askeri, siyasi ve kültürel bir ilişki ve işbirliği, Sovyet yayılmasında kullanılan devletten devlete ilişkiler yolunun diğer bir parçasını oluşturmaktadır.

3) Direkt saldırı, darbe ve sabotaj yollarıyla. Barışçı yöntemlerin yanı sıra Sovyetler, direkt saldırıya dayalı çeşitli biçimler de uygulamaktadırlar. Bu konuda şunları sayabilmek mümkündür: Çeşitli hakim sınıf kliklerini satın almak; hakim

sınıflar arasındaki çelişkilerden yararlanarak kendi lehine darbeler tezgahlamak; Küba, Vietnam gibi çeşitli kukla yönetimleri kullanarak, bazen bunları açıkça saldırtarak denetim sağlamak. Bu konuda Kübalıların konumuna özel dikkat çekmek gerekiyor. Ve nihayet Afganistan ve Çekoslovakya'da sahnelendiği gibi direkt saldırı ve işgal yolu.

Sovyetlerin dünyaya hakim olma hedefine varmak için başvurdukları çeşitli yöntemler özet olarak bunlardır. Aynı hegemonya ve denetimin hedeflerinden biri olan Türkiye ve Kürdistan'daki faaliyetlerini biraz ilerde ele alacağımızdan burada girmiyoruz.

Günümüz emperyalizminin önemli bir parçasını teşkil eden bu bloğun genel durumuna baktığımızda rakip bloğa göre pek bir farklılık olmadığını görürüz. Sosyalizm maskeli olması itibarıyla dünya halklarını kısmen aldatabilecek bir iinkâna sahip olmasına rağmen, iktisadi sahada bakıldığında durumlarının {s. 180} Batı bloğundan farklı olmadığı görülür: Revizyonist sistem de Batı bloğu gibi iktisadi bir gerileme ve çürüyüş içine girmiştir. Bu bloğa bağlı ülkelerin hiçbirinde plan hedeflerine ulaşamamaktadır. Batılı emperyalistlere olan mali bağımlılık gün geçtikçe artmakta, tek tek ülkeler her geçen gün artan biçimde Batının çok uluslu şirketlerinin faaliyet gösterdikleri sahalar durumuna dönüşmektedirler. Macaristan ve Polonya başta olmak üzere hemen hemen bütün ülkeler, giderek özel sektöre yönelmişlerdir. Öyle ki, Macar ekonomisinin örgütlenmesi, bugün IMF tarafından Türkiye gibi geri kalmış ülkelere reçete olarak sunulmaktadır. Kısacası bütün Doğu Bloğu ülkeleri sosyalizme ait ve sırf biçimde de olsa varlığını sürdüren bütün kurumları tasfiye etmeye yönelmişlerdir. Böylece, bu ülkelerin kapitalist karakterleri her geçen gün daha berrak olarak açığa çıkmaktadır.

Batılı emperyalist blokta olduğu gibi revizyonist-kapitalist kampta da iktisadi krize paralel olarak toplumsal hoşnutsuzluklar oluşmaktadır. Şimdiye kadar, proletarya diktatörlüğünden dönüştürülmüş olması sebebiyle nispeten merkezi ve güçlü kontrol yeteneğine sahip [olan] devlet aygıtı sayesinde

bu hoşnutsuzlukları kontrol altına alabilmekteydiler. Ne ki muhalefetin boyutları genişleyince denetim giderek zorlaşmakta ve kitle eylemleri gelişmektedir. Buna en güzel örneği Polonya teşkil etmektedir. Polonya'daki toplumsal çalkantının boyutlarını sıralamaya gerek yok. Bunu sağır sultan bile biliyor. Polonya'daki hareketin sınıfsal analizi konumuzu teşkil etmediği için girmiyoruz. Fakat kesin olarak şunu belirtelim ki, bütün bu olaylar, revizyonist-kapitalist sistemin iflasını simgelemektedirler ve sadece Polonya ile sınırlı değildirler. Doğu bloğuna dahil bütün ülkelerde benzeri bir hareket ileri ya da geri düzeyde, ama mutlaka mevcuttur. Bütün bloğun Polonya üzerine çöreklenmesinin tek nedeni budur.

Bazıları Polonya'daki olayları anılan iktisadi ve sosyal yapının zorunlu bir ürünü olarak değil, ABD ve diğer Batılı emperyalistlerin kışkırtmalarının ürünü olarak sunmaya çalışmaktadırlar. Bizce söylediklerine kendileri bile inanmıyorlar. ABD ve diğer Batılı emperyalistlerin Polonya'daki ve diğer Doğu bloğu ülkelerindeki devrimci olsun ya da olmasın her çeşit muhalefete el atacakları, bunları, rakibi zayıflatmak amacıyla desteklemek {s. 181} isteyecekleri, hatta mümkün olursa destekleyecekleri doğrudur. Ancak böyle bir durumun varlığı, anılan ülkelerde meydana gelen hareketlerin tümüyle ABD'nin ve diğer Batılı emperyalistlerin kışkırtması olduğu anlamına gelmez. Tıpkı ABD'nin güdümündeki bir ülkede rejime karşı yönelen bütün muhalefetin Sovyetlerin örgütlediği ve kışkırttığı bir hareket olmaması gibi...

Özet olarak, gerek Batı Bloğu olsun, gerekse Doğu Bloğu olsun, bugün dünya emperyalizmi kaçınılmaz bir çöküşün içine girmiştir. Esasen çağımızda emperyalizminin kaçınılmaz bir çöküş sürecinde olduğu, bizzat Lenin tarafından tespit edilmiş bir olgudur. Toplumsal gelişmenin ve tarihin gerçekleri bu yöndeki düşüncenin isabetli ve bilimsel olduğunu kanıtlamaktadır. Her iki blok birbirleriyle düşman olmalarına rağmen devrim ve sosyalizm davası karşısında yek vücutturlar. Halkların gelişen mücadelelerini her iki taraf da kanla bastırıp yok etmeye çalışmaktadır. Fazla uzağa gitmeye gerek

yok. Filistin devriminin birkaç ay evvel hangi koşullarda boğazlandığı hafızalarda taptazedir.

Dünya emperyalist sisteminin tablosunu tamamlayabilmek için, azgın silahlanma ve muhtemel bir üçüncü dünya savaşından da bahsetmek gerekiyor. Çünkü emperyalist dünyada göze çarpan en etkili süreçlerden biri de karşılıklı biçimde sürdürülen ve artık akıl almaz bir hıza erişmiş olan silahlanma yarışıdır. Başını iki süper devletin çektiği emperyalist bloklar, ekonomilerini her geçen gün aske-
rileştirmekte ve silah stoklarını arttırmaktadırlar. Bu azgın silahlanmanın üçüncü bir dünya savaşına neden olması kaçınılmazdır. Çünkü evvelce de belirttiğimiz gibi savaşlar emperyalizmin doğasında vardırırlar ve onun gelişim araçlarındadırlar. Stalin, emperyalizm var olduğu müddetçe savaşlar kaçınılmazdır diyor. Emperyalizm ile savaşlar arasındaki ilişkiyi en veciz biçimde özetleyen bu deyiş, yaşadığımız süreçte hızla bir dünya savaşına yaklaşmakta olduğumuza da işaret etmektedir. Çünkü emperyalistler, oyun olsun diye değil, savaşmak için silahlanırlar. Emperyalistler arası entegrasyonun varlığı sebebiyle dünya savaşının çıkmayacağı yolundaki tez, sadece saçına olınakla kalmayıp hızla yaklaşan dünya savaşı karşısında dünya halklarının elini kolunu bağladığı, onları hazırlıksız bıraktığı için gerici dir de.

Nükleer silahların varlığının bir dünya {s. 182} savaşını olanaksız kıldığı yolundaki teoriye gelince, bunun ciddiye bile alınmaması gereken bir safsatadan ibaret olduğunu geçtiğimiz yıl içinde Avrupa'da ve Amerika'da milyonlarca insanın sokaklara dökülmesine vesile olan "sınırlı nükleer savaş" tartışması kanıtladı. Bu açıdan ikinci teoriyi de birincisi gibi yanlış ve gerici görüyoruz. Dünya savaşının çıkması emperyalizm var olduğu müddetçe kaçınılmazdır. İçinde yaşadığımız süreç ise böyle bir tehlikeye hızla yaklaştığınızı bütün yönleriyle ve her gün açığa çıkarmaktadır.

İşin ilginç yanı şudur ki yukarıda bahsettiğimiz azgın silahlanma ve savaş hazırlıkları, korkunç bir barış, silahsızlanma

ve yumuşama propagandasının eşliğinde yapılmaktadır. İki süper devlet, bir yandan nükleer silahların sınırlandırılmasından bahsederlerken, diğer taraftan askeri harcamalara ilişkin bütçelerini arttırmakta, ekonomiyi askerileştirerek yeni yeni nükleer füzeler geliştirip eski[lerin] başlıklarını çoğaltmaktadırlar. Bir tarafta laf, diğer tarafta iş vardır. Emperyalistlerin gerçek amaç ve hedeflerini, ettikleri laflardan değil, yaptıkları işten çıkarmak gerekiyorsa, varacağınız sonuç bellidir.

Esasen barış ve yumuşama teraneleri, tarihin en eski dönemlerinden beri savaşa hazırlık faaliyetlerini gizlemenin etkin bir yolu olagelmıştır. Yakın tarihten Hitler'i örnek göstermek mümkündür. İnsanlığın yüz karası Hitler faşizmi, bilindiği üzere yoğun bir barış propagandası örgütlemiş ve savaş ilan ettiği güne kadar çevre devletlerle saldırmazlık anlaşmaları imzalamakla meşgul olmuştur. Bugün de olan budur. İki süper devlet, dünya hegemonyası uğruna eninde sonunda kapışacaklardır. Çünkü savaş olmaksızın varlıklarını ve gelişmelerini devam ettirebilmek mümkün değildir. Bu sebeple iki süper devletin barış üzerine verdikleri her demekten savaş yönünde hazırlıklarını arttıracaklarını anlamak gerekiyor.

Savaşın engellenmesi uğruna mücadele konusuna gelince, bu, her şeyden evvel bir devrim sorunudur. Savaşları engelleyecek tek tutarlı ve emin yol, devrimi hızlandırmaktır. Bunun dışındaki çözüm yolları savaşı engellemez, olsa olsa şu veya bu biçimde geciktirebilir.

Genel hatlarıyla ele almış olduğumuz emperyalizm cephesine karşı {s. 183} dünya proletaryası ile ezilen halklardan da bahsetmek gerekiyor. Çünkü ancak bu suretle içinde yaşadığımız dünyanın genel tablosunu elde edebiliriz.

Gördük ki, dünya karşı-devrim cephesi, başını ABD ve SB'nin çektiği emperyalist sistem ile onun tek tek ülkelerdeki uşaklarından oluşmaktadır. İki süper devlet, kapitalizmin dengelessiz gelişimi yasası uyarınca diğerlerine göre ön plana çıkmışlardır. Bu anlamıyla dünya genelinde halkların baş düşmanları durumuna gelmişlerdir. Çünkü çağımızda her türlü

gericiliğin kaynağında bu iki gücü görebilmek mümkündür. Dünya genelinde karşı-devrimi oluşturan bu güçlerin karşısında belli başlı üç devrimci mihrak vardır: Sosyalist sistem, dünya proletaryası ve ezilen dünya halkları.

Ana hatlarıyla verdiğimiz bu tabloyu, içinde yaşadığımız süreçteki başlıca çelişmeler planında vermek isteseydik, şöyle bir sıralama yapmamız gerekecekti:

1) Sosyalist sistemle kapitalist sistem arasındaki çelişme. Emperyalizm ve proleter devrimler çağının temel çelişkisi olan bu çelişki, somutta proletarya diktatörlüğü devleti veya devletleri ile burjuva diktatörlüğü devlet[ler]i arasındaki çelişkidir.

2) Proletarya ile burjuvazi arasındaki çelişki. Bu çelişki, başta gelişmiş kapitalist ülkelerin proletaryaları olmak üzere tüm kapitalist ülkelerin proletaryaları ile burjuvazi[ler]i arasındaki çelişkidir.

3) Emperyalizmle ezilen dünya halkları arasındaki çelişme. Bu çelişme emperyalizmle milli problemleri olan tüm sömürge, yarı-sömürge ve bağımlı ülkelerle emperyalistler arasındaki çelişkiyi ifade etmektedir. Bugün emperyalist ülkeler arasında da belli bir dengesizlik vardır. İki süper devlet, diğer[emperyalist devletler]e göre muazzam ölçülerde ön plana çıkarak istisnasız dünyanın her tarafındaki esas hegemonyacılar durumuna gelmiş olduklarından dünya halklarının baş düşmanları haline gelmişlerdir. Bu özel durumu göz önüne getirildiğinde genel olarak emperyalizmle ezilen dünya halkları arasındaki çelişki, günümüzde iki süper devletle dünya halkları arasındaki bir çelişme olarak belirginleşmektedir. Elbette bu tespit ikinci dereceden emperyalist devletlerin dünya halklarının düşmanları olmadıkları anlamına gelmez. Anlatılmak istenen şey, emperyalizmle halklar arasındaki çelişkinin mevcut durumda alınış olduğu biçimlenmeyi belirtmek ve esas düşmanları ön plana çıkarmaktır. {s. 184}

Günümüzde diğer çelişmelere göre keskinleşip ön plana çıkmış olan çelişki, bu çelişkidir. Çünkü Asya, Afrika ve Latin Amerika'da iki süper devlete karşı-devrimci kasırgalar peş

peşe gelişmektedir. Hiç umulmadık bir anda ve yerde bir ulusal kurtuluş fırtınası kopuvermektedir. Bu olgu, günümüzü karakterize eden belli başlı gelişmeler içinde en keskin olanının, iki süper devletle ezilen dünya halkları arasındaki çelişki olduğunu ortaya koymaktadır.

4) Emperyalistler arası çelişme. Yukarıdaki bölümde anlattığımız üzere kapitalizmin dengesiz gelişim yasasının neden olduğu bir çelişkidir. Bugün esas olarak ABD ve Sovyet bloğu biçiminde ikiye ayrılmış olan emperyalistler ayrıca tek tek bloklar içinde de birbirleriyle çelişki halindedirler. Örneğin Fransa'nın ABD ile, ya da Fransa'nın İngiltere'yle çelişkisi. Veya Almanya'nın diyelim İsveç'le çelişkileri vb. gibi. Ancak emperyalistler arası çekişme en keskin biçimiyle ABD ile Sovyetler arasında gözlemlenmektedir.

Dünya hegemonyasını sağlama amacıyla olan iki süper devlet, dünyanın her yerinde korkunç bir rekabet ve mücadele içindedirler. Belli başlı dalaşma bölgelerini saymak gerekseydi öncelikle Avrupa ve Orta-doğu'yu saymak gerekecekti. Avrupa, gelişmiş üretici güçleriyle iştah kabartan bir sahadır. Orta-doğu'nun önemi ise esasta petrolden gelmektedir.

Bu iki saha dışındaki alanlara gelince, en şiddetli rekabete konu olan yerlerden biri de kara kıtadır. Bu kıtada özellikle ikinci dünya savaşıyla beraber kurulmuş birçok yeni devlet vardır. Bu ülkelerin hepsi korkunç bir yoksulluğun pençesindedirler. Zengin doğal kaynaklara sahip olmaları sebebiyle süperlerin hegemonya mücadelelerine konu olmaktadır. Bu sebeple darbeler birbirini izlemekte, ya da çoğu kez olduğu gibi, herhangi bir süperin hegemonyasındaki bir devlet, rakip emperyalist devletin denetimindeki komşu bir ülkeyi açıktan işgale yönelmektedir. Sosyal-emperyalistlerin bu kıtadaki nüfuz alanı mücadelesinde en çok kullandıkları yollardan biri de Kübalılar vasıtasıyla denetimdir.

Afrika'dan başka Latin Amerika da, süperlerin rekabetlerine konu olan bölgeler arasındadır. ABD'nin arka bahçesi olarak adlandırılan bu bölge, yakın zamanlara kadar adı geçen devletin tam denetimi altındaydı. Ancak Küba'yla başlayan

kopmalar birbirini {s. 185} izledi. Bugün ABD'nin eski dene-
timini koruduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Sovyetler, Küba'yı etkin biçimde kullanarak bu sahada dene-
tim kurmaya çalışmaktadırlar. [Sovyetler Birliği] Eskiden açık
Amerikancı faşist diktatörlüklerle yönetilen ülkelerle ilişkileri-
ni sınırlı tutardı. [Fakat] dünyada meydana gelen değişiklik-
lere paralel olarak, günümüzde bu türden yönetimlerle de
işbirliğini geliştirmektedir. Şili diktatörü Pinochet'yle ve
Arjantin diktasıyla (özellikle Falkland savaşı süresince)
geliştirdiği ilişkiler, bu yöndeki faaliyetlerine iki örnektir.

İki süper devletin üzerinde kapıştıkları bir diğer saha da
Güney Asya ve Uzak-doğudur. Güney Asya, Sovyetler için
sıcak denizlere inmek bakımından bilhassa önem taşımak-
tadır. Bu nedenle özel önem verdiği bölgelerden biridir.
Afganistan'ın direkt işgal edilmiş olması, sorunun ciddiyetini
yeterince ortaya koyuyor. Keza Hindistan pazarını ele
geçirmek de önemli bir hedeftir. Uzak-doğu'da ise Çin sosyal-
emperyalizmi, Japon emperyalizmi ve ABD'nin de dahil
olduğu çok yönlü bir nüfuz mücadelesi sürmektedir.
Sovyetler, burada, direkt faaliyetlerin yanı sıra Vietnam geri-
ci yönetimini de kullanmaktadırlar. Orta-doğu'ya gelince,
burada soruna bir nokta koymak gerekmektedir. Çünkü
Kürdistan devriminin anti-emperyalist mücadeleye ilişkin
problemleri burada düğümlenmektedir. Bu açıdan sorunu
biraz geniş boyutlu ele almakta yarar vardır.

Daha evvelki bölümlerde Kürdistan devriminin anti-
emperyalist görevlerini ele alırken, sorunun karmaşık bir yapı
arz ettiğini belirtmiştik. Bu karmaşıklık, sadece Kürdistan'ın
direkt emperyalistlerin sömürgesi olmaması olgusundan kay-
naklanmamaktadır. İşin bu yanını ilgili bölümde ele almıştık.
Meselenin karmaşık yapısının bir nedeni de süper devletlerin
karşılıklı konumları ve bölgenin yapısı gereği izledikleri kar-
maşık siyasettir. Meseleye genel [planda] bakacak olursak
şunları görürüz.

İlgili bölümde detaylı biçimde izah ettiğimiz üzere, Orta-
doğu, dünyanın en zengin petrol yataklarına sahiptir. Bu

durum emperyalistlerin bölgeye, dünyanın diğer herhangi bir bölgesine göre çok daha ciddi biçimde yüklenmeleri sonucunu doğurmaktadır. Çünkü bu bölgede denetim ve hegemonyayı sağlamak ve etki sahasını rakibin aleyhine genişletmek, hayati anlama [sahiptir]. Süper devletler, bu sebeple Orta-
{s. 186} doğu'da kendilerini tek bir kozla sınırlı tutamazlar. Uzak ve yakın hedefler çerçevesinde mutlaka birden çok koz yaratırlar.

Bunu sağlayabilmek ve işleri kendileri açısından garantiye alabilmek için de tüm siyasal ve sosyal gelişmeleri yakından takip eder ve her gelişme ve pozisyona uygun yeni tavırlar takınırlar. Bütün kozlar aynı anda asla oynanmaz. İhtiyatta birtakım şeyler mutlaka vardır ve yenileri de kesinlikle yaratılmalıdır. Birbirleriyle dalaşırlarken, kendilerini, sadece mevcut yönetimleri kazanma politikasıyla sınırlamazlar. Bir yandan bunu sağlamaya çalışırlarken, diğer yandan rakibe bağlı iktidarları kazanmak, o mümkün değilse tarafsızlaştırıp rakibin ayağını oradan olabildiğince kesmek, o da olmazsa daha değişik güçleri kullanıp darbe yapmaya veya yönetim değişikliğine neden olmaya çalışırlar. Doğrusu, Orta-doğu'nun karışık dinsel, etnik ve parçalanmış, feodal yapısı, bu politikanın hayata geçirilmesinde süperlere sayısız fırsatlar yaratır.

Bu durum öylesine karmaşık bir tablonun doğmasına neden olur ki, dikkatle bakımadan kimin elinin kimin cebinde olduğunu tespit etmek güçleşir. Bu sebeple Orta-doğu'nun karmaşık görünümlü yapısını çözümleyebileceğimiz genel bir tasnife ihtiyacımız vardır.

Kanaatimizce Orta-doğu'da birbirleriyle savaşıp duran güçleri üç cephe içinde tanımlamak mümkündür. Bunlar; ABD cephesi, Sosyal-emperyalist cephe ve devrim ve halklar cephelerinden oluşmaktadır. Böyle bir tasnif ikinci dereceden emperyalistlerin de Orta-doğu'da gücünün ve gözünün olmadığı anlamına gelmez. Başta İngiliz ve Fransızlar gibi Orta-doğu'nun yakın geçmişi kadarki "sahipleri" olmak üzere, bütün ikinci dereceden emperyalist devletlerin bölge

üzerinde çeşitli emelleri ve girişimleri vardır. Ancak bunlar, iki süper devletin bölgede yaratmış olduğu örgütlenmeler düzeyine varamadıkları gibi, özellikle sosyal-emperyalist cepheye karşı mücadelede gözlemleneceği üzere, çoğunlukla ABD cephesinin bir parçası, bir uzantısı olarak açığa çıkmaktadırlar. Bu sebeple ikinci dereceden emperyalistlerin Orta-doğu'daki güçlerini ve faaliyetlerini ayrı, bağımsız bir cephe biçiminde değerlendiremiyoruz. Fakat anlattıklarımız, bu güçlerin gelecekte palazlanıp günümüzdeki konumlarını aşmayacakları anlamına gelmez. Kapitalizmin dengesiz gelişim {s. 187} yasası hükmünü gösterdiği müddetçe, böyle bir olasılık daima var olacaktır. Şimdi yukarıda saydığımız cepheleri tek tek ele alıp kendi iç yapıları itibarıyla ve kaba hatlarıyla inceleyelim.

1) ABD Cephesi: ABD cephesi, Orta-doğu'da Amerikan politikası ekseninde hareket eden güçlerden oluşmaktadır. Bu güçleri, aralarında nitel bir fark olmamakla beraber, iki kesimde ele almak mümkündür.

Birinci kesim, İsrail Siyonizm'inden oluşmaktadır. Oluşum ve gelişimini konumuzdan uzaklaşmaya neden olacağı için anlatmayacağımız bu devletin en belirgin özelliği, ABD'nin bölgedeki militer vurucu gücü olmasıdır. Ağzı salyalı bir itten farksız olan bu devlet, kuruluşundaki korsanlığın icabı olarak hiçbir uluslararası norm tanımamakta, dışından tırnağına kadar en modern teknoloji ile imal edilmiş savaş aletleriyle donanmış vaziyettedir. Faşist, Siyonist İsrail devletin ne olup ne olmadığı bugüne değin yeterince açığa çıkmış olduğu için üzerinde fazla durmaya gerek yoktur.

Amerikancı cephenin ikinci kesimi ise, bölgedeki İsrail dışındaki ABD'ye bağımlı diğer gerici ve faşist diktatörlüklerden oluşmaktadır. (Bunlara, henüz iktidara gelmemiş çeşitli legal ya da illegal güçleri de eklemek gerekiyor.) Bu konumdaki ülkelerin sayılarında çeşitli dönemlerde birtakım değişiklikler olmasına rağmen, bu rol, esasta bugüne kadar Suudi Arabistan, Şahlık rejimi, Türkiye, Mısır, Ürdün, Birleşik Arap

Emirlikleri vb. devletler tarafından oynanmıştır. Şah rejimi gibi bazılarının tarihe karışmış olduğu bu güçler, günümüzde, Çevik Kuvvet adı altında yeni düzenlemelere konu olmaktadır. Ne var ki anılan Amerikancı devletlerde halkların gelişen bilinci ve mücadelesi, bu ülkelerin açık bir Amerikan muhafızı haline dönüştürülmesinin önüne engel olarak dikilmektedir. Bu nedenle şimdiden Çevik Kuvvet ve benzeri girişimlerin kısa sürede fiyaskoyla sonuçlanacağını söylemek kahinlik olmayacaktır.

ABD emperyalizmi şimdiye kadar bu iki kesim arasındaki birliği sağlamak için çeşitli adımlar attı. Camp David bunun bir ifadesidir. Ancak Filistin halkı başta olmak üzere, Orta-doğu halklarının gelişen mücadelesinin etkisiyle, iki kesim arasındaki mesafe, ABD'nin ve uşaklarının iradesine rağmen genişlemektedir. Çeşitli Amerikancı devletlerin İsrail'den uzaklaşmaları ve ona tavır alınmalarının {s. 188} bir nedeni halkların gelişen mücadelesiyse diğer nedeni de İsrail'in dost ve müttefik tanımayan saldırı ve işgal politikasıdır.

2) Sosyal-emperyalist Cephe: Bu cephe, Orta-doğu'daki çeşitli Sovyet yanlısı iktidarlardan veya iktidar olamamış diğer güçlerden oluşmaktadır.

Sosyal-emperyalistlerin bölgedeki iktidarlar üzerinde denetim sağlamasının tarihi, II. Dünya savaşının ertesindeki gelişmelere kadar uzanır. Bilindiği gibi II. Dünya Savaşıyla birlikte geri kalmış ülkelerdeki anti-emperyalist bilinç ve milliyetçilik akımları güçlenmeye başlamıştı. Arap milliyetçiliği de bölgedeki İngiliz-Fransız emperyalizmi başta olmak üzere bütün emperyalistlere karşı ayağa kalktı. Çin'deki Sun Yat Sen'cilikte ya da İran'daki Halkın Mücahitleri'nde görüldüğü gibi, bu tür milliyetçi akımlar, ütöpik bir sosyalizmi de ihtiva ederler. Onların bu özelliği, kendilerine emperyalizme karşı mücadelelerinde aktif destek sağlaması olgusuyla da birleşerek zamanın sosyalist Sovyetler Birliği'ne yakınlık duymalarına vesile olmuştu. Revizyonist klik, Sovyetler Birliği'nde yönetimi ele geçirip burayı sosyal-emperyalist bir

devlet haline dönuştürdükten sonra, geçmişin saygınlık ve prestijini yeni emperyalist emeller için bir malzemeye dönuştürdü. Böylece sosyal-emperyalistler iktisaden zayıf milliyetçi Arap rejimlerini giderek kendi güdümlerine soktular. "Kapitalist olmayan yoldan sosyalizme geçiş" teorisi, bu tür iktidarların barışçıl yoldan sosyalizmi kurabileceklerini iddia etmek amacıyla uyduruldu. Bu teoriye göre ilerici iktidarlar, bu özelliklerini muhafaza edip sosyalist sistemle (gerçekte Sosyal-emperyalistlerle) ilişkilerini sürdürür ve bir bütünleşmeyi başarırlarsa, kapitalizmi yaşamadan, sosyalizmi inşa edebilirlerdi. Çoğu II. Dünya Savaşı sonrasında belirginleşmiş olan anti-emperyalist, milliyetçi Arap ülkeleri bu suretle Sosyal-emperyalizmin denetimine girdiler. Sosyal-emperyalistler, zamanla buraların ekonomilerini ve savunma sistemlerini kendilerinin bir parçası haline dönuştürdüler.

Böylece Rusya, Orta-doğu'da hiç de küçümsenmeyecek bir güç yaratmış oldu. Zaman zaman çeşitli yalpalanmalar ve değişiklikler gösterse de Orta-doğu'daki Sosyal-emperyalist cepheyi teşkil eden devletler şunlardır: Suriye, Libya, Güney Yemen, (son zamanlardaki soğuma ve ABD ile flört çabalarıyla birlikte) Irak ve nispeten bağımsız {s. 189} bir politika izlemesine rağmen Cezayir. Bunlara, başta FKÖ içindeki Sovyet yanlısı gruplar olmak üzere çeşitli ülkelerdeki iktidar olamamış, fakat bu doğrultuda mücadele yürüten birtakım legal ya da illegal kuruluşlar da eklenmelidir.

Gerek Sosyal-emperyalist cephe içinde yer almış olsun, gerekse ABD cephesi içinde yer almış bulunsun, herhangi bir iktidarın değişen koşullara paralel olarak bir cepheden diğerine geçişi sıkça görülmektedir. Bu, emperyalizmin uşağı komprador burjuvazi ve toprak ağalarının olağanüstü dönemlerde efendi değiştirme olayının bir ifadesidir. Mısır'ın Sovyet cephesinden ABD cephesine geçişi, ya da Irak'ın içinde bulunduğumuz dönemde ABD ile flört çabaları buna örnektirler.

3) Devrim ve Halklar Cephesi: Orta-doğu'da yukarıda saydığımız iki kesim, emperyalistlerin cephesini oluşturmaktadır.

Bu güçler birbirleriyle amansız bir mücadele içindedirler. Emperyalizmin karşı-devrim cephesine karşı hemen her ülkede şu veya bu düzeyde örgütlü bulunan bir devrim ve halklar cephesi vardır ki bugün bu cephe içinde ön plana çıkmış üç belirgin güç görüyoruz: 1) Filistin devrimi, 2) İran devrimi, 3) Kürdistan devrimi. Şimdi de genel hatlarıyla bu güçleri ele alalım.

1) Filistin Devrimi, ülkelerini işgal etmiş olan İsrail Siyonizm'ine karşı gelişen bir devrimdir. Şanlı mücadele geleneği ile FKÖ bu devrime önderlik etmektedir. Çeşitli toplumsal kesimler, kendi örgütlenmeleriyle, FKÖ içinde temsil edilmektedirler. Bu güçlerin bir arada tek bir merkez altında hareket etmelerinin koşulları, milli bir devrim süreci içinde bulunmalarında yatmaktadır. Bugün bir avuç milli hain dışında Filistin Araplarının tümü FKÖ'nün yanında yer almışlardır. Emperyalistler ve Orta-doğu'daki her türden gericiler, FKÖ'nün bu birlik ve beraberliğini sabote etmek için bin bir dalavere çevirmektedirler. Zira FKÖ, sadece İsrail Siyonistlerinin değil, bölgedeki tüm gerici rejimlerin korkulu rüyasıdır. Dünya ölçeğinde uyandırmış olduğu haklı sempati sebebiyle, Filistin toprakları başka uluslardan gönüllü savaşçılarla dolup taşmaktadır. Bu nedenle Filistin devrimi pek çok ülkedeki devrimi alevlendiren gerçek bir ocak haline gelmiştir. Bugün gerici faşist kliklerin Filistin devrimi karşısında takındıkları sözde destekleme tavrı, özünde {s. 190} bu devrimin kendi halkları üzerinde yarattığı muazzam sempatinin oluşturduğu ulusal ve uluslararası kamuoyu etkisinin ürünüdür. Buna, İsrail'in gericiler tarafından bile tasvip edilmeyen çirkin suratını da eklemek gerekiyor.

Başta iki süper devlet olmak üzere Orta-doğu'daki ve dünyadaki tüm gerici güçler, kendilerini rahatsız eden Filistin devriminin yok edilmesi, mümkün değilse, içten ele geçirilmesi konusunda hemfikirdirler. Bu ortak kanaatlerinin ifadesi olarak; geçtiğimiz aylarda tüm dünyanın gözü önünde Filistin devrimi boğazlandı, FKÖ'nün Lübnan'daki varlığına son verildi.

Filistin savaşçılarının, Sosyal-emperyalistlerin gerçek karakterini kavramayarak bu güce bel bağlamasının yenilgi üzerindeki rolünü, burada konumuzu teşkil etmediğı için tartışmayacağız. Gerçek, tüm dünya gericiliğinin onayı ve işbirliğiyle, Filistin devriminin boğazlandığı ve yıllar süren mücadele sonucunda elde etmiş olduğu mevzilerinden sökülüp atıldığıdır. Ağır yenilgi günlerinde, kenarda oturup ellerini ovuşturanlar, ya da bizzat bu sürecin hızlanması için gizlice faaliyet gösterenler, şimdi FKÖ'ye olan aşklarını ilan etmekte ve onu kazanmaya çalışmaktadırlar. Bu suretle FKÖ, ikinci bir darbeyi kendi içinden yemiş olacaktır. Yenilginin yaratmış olduğu olumsuz ortam ve FKÖ bünyesinde uzlaşıcı kesimlerin varlığı, üzülererek belirtelim ki bu türden planların tatbik edilmesi için uygun bir zemin yaratmaktadır.

İşin bu yanının ayrıntılı bir analizi, konumuzu birinci dereceden ilgilendirmemektedir. Bizi esas ilgilendiren, Filistin devriminin Orta-doğudaki devrim ve halklar cephesi içindeki rolünün ne olacağıdır. Bu soruya hiçbir şüpheye yer vermeksizin Filistin'in kısa dönemde eski düzeyi ve olanakları içinde olmasa bile, devrimci cephe içindeki seçkin yerini alacağı biçiminde cevap verilebilir. En kötü ihtimalle FKÖ'nün parçalanarak belli kesimlerinin çeşitli emperyalistlerin güdümüne girebileceğı düşünülse bile Filistin devriminin andığımız rolünü gelecekte de oynayacağı kesindir. Hiçbir şey Filistin'deki devrim ateşini söndüremeyecektir.

2) İran Devrimi: Orta-doğu'yu son yıllarda derinden etkileyen bir diğer devrimci hareket de İran devrimidir. Şahlık rejiminin dünya devrim tarihinde ender rastlanan coşkun kitlesel eylemlerle yıkılmış olması, etkileri itibarıyla {s. 191} sadece İran'la sınırlı kalmadı. Özellikle ABD emperyalizmine indirdiğı darbe oldukça etkili oldu. İran devriminin önemi şuradan gelmektedir. Birinci olarak bu devrim, Şahlık gibi dünya tarihinde ender rastlanan bir rejimin bile rahatlıkla yıkılabileceğini gösterdi. İkinci olarak, devrimin sadece Şahlığın yıkılmasıyla sınırlı kalmasını istemeyen gerçek

devrimci güçlerin örgütlenip gelişebilmeleri için uygun bir zemin yarattı.

Şahlık rejiminin yıkılmasıyla, devrime öncülük eden milli burjuvazi açısından yapılabilecek her şey bitmişti. Fakat devrime katılan diğer güçler için asıl iş bundan sonra başlıyordu. Devrimin büyük bir coşkuyla ayağa kaldırdığı kitleleri kazanarak devrimin olduğu yerde çakılıp kalmasını engellemek ve daha ileri noktalara varmasını sağlamak gerekiyordu. İşte İran devriminin asıl temsilcileri bu perspektiften hareket edenlerdir. Bugünkü koşullarda İran devrimini derken kastettiğimiz güçler de bunlardır.

İran'daki Kürt ulusal hareketi de bu güçlerden biridir. İran devriminin önderliğini yapan güçlerin devrimci karakterleri kalmamıştır. Onlar, İranlı gerçek devrimcilere karşı yöneldikleri gün bu niteliklerini yitirdiler. Bugün de İran devrimini bir Şii devrimini olarak yorumlayıp, bunu Orta-doğu'daki diğer devletler üzerinde hegemonya kurmanın bir aracı haline getirmeye çalışmaktadırlar. İran'daki sınıf mücadelesinin, güçlü devlet örgütünün varlığı nedeniyle sert olması ve devrimin kısa sürede gelişen bir patlama biçiminde gerçekleşmesi, rejime muhalefet eden güçlerin devrim öncesinde büyük bir ayrışmaya girmiş olmalarını engelleyici bir faktör olmuştur. Her ne kadar dünya ölçeğindeki çeşitli gruplaşmalara paralel bir ayrışma olmuşsa da, Şah'ın kanlı diktatöryasına karşı mücadele eden muhalefetin esaslı ayrışımı devrim sonrasına tekabül etti. Bu ayrışma süreci henüz bütünüyle tamamlanabilmiş değildir. Süreç, bu güçlerin ayrışmasını derinleştirip netleştirecektir. İran Kürdistan'ındaki ulusal hareket de, birazdan daha detaylı biçimde izah edeceğimiz gibi buradaki önemli devrimci odaklardan birini teşkil etmektedir.

Bugün ağır darbeler yemiş olmasına rağmen İran devrimi öneminden hiçbir şey yitirmemiştir. Gerek İran devriminin, gerekse İran Kürdistan'ındaki ulusal hareketin anlamı ve önemiyle, bunların Türkiye devrimini üzerindeki etkileri sorunu, ne yazık ki ciddi biçimde ele alınmamıştır. Bunun temel nedeni

{s. 192} [Kürdistan] devrinin sorununun uluslararası bir bakış açısıyla ele alınması konusundaki anlayış yetersizliğidir. Orta-doğu'nun ne olup ne olmadığı hususuna pek kafa yorulmadığı için, bölgedeki devrimci dinamiklerin tespit edilerek Türkiye ve Kürdistan devrimleriyle koordineli hale getirilmesi ve enternasyonal dayanışmanın sağlanması meselesi hep göz ardı edilmiştir. Bu husus, özelde Türkiye ve Kürdistan devrimleri açısından önem taşımanın yanı sıra genelde İran ve Orta-doğu devrimleri açısından da önem taşımakta ve bir eksiklik olarak varlığını devam ettirmektedir.

3) Kürdistan Devrimi: Orta-doğu'daki önemli bir devrimci hareket de Kürdistan'dadır. Bu hareket, günümüzde esas olarak İran Kürdistan'ına kaymış olmasına rağmen, Irak Kürdistan'ında ve son yediği darbeye [rağmen] Türkiye Kürdistan'ında kendini hissettirmektedir. Özellikle Doğu Kürdistan'daki hareket, silahlı ayaklanma ve kurtarılmış bölgeler noktasına varmış olduğu için dikkat çekicidir. 1970'lerin ortalarına kadar Güney Kürdistan'da alevlenen silahlı ayaklanma, kısmen orada da varlığını devam ettirmesine rağmen bugün esas olarak Doğu Kürdistan'a kaymış durumdadır.

Kürdistan ulusal kurtuluş hareketinin önemi, sadece silahlı mücadele noktasına varmış bir ayaklanma olmasından gelmemektedir. Yanı sıra ve en az bunun kadar önemli olan bir diğer husus da, bu hareketin her geçen gün proletaryanın etki sahasına girmesidir. Kaba bir bakışla bile, Kürdistan'ın dört parçasında Marxizm-Leninizm'in hızla etkinlik sağladığını görebiliriz. Ulusal hareketin evrimleşme istikameti ve içinde bulunduğumuz süreçteki yapısını, evvelki bölümlerde yeterince ele almıştık. Burada konunun bir başka yönünü; Orta-doğu'da süperler arası rekabet ve çekişmelerin, Kürdistan devrimi üzerindeki etkilerini ele almaya çalışacağız.

Süperlerin Orta-doğu'daki politikalarını özetlediğimiz yukarıdaki paragraflarda bu güçlerin her türlü imkândan yararlanarak birbirlerine karşı mücadele ettiklerini belirtmiştik. Kürdistan ulusal hareketi Orta-doğu'nun geniş

sahalarını etkileyebilen bir hareket olarak, bu sebeple sık sık süperlerin müdahalelerine konu olmaktadır. Biz, nasıl ki Kürdistan ulusal hareketini anti-emperyalist mücadelenin bir parçası haline, proleter devrim mücadelesinin bir parçası haline getirmeye {s. 193} çalışıyorsak, süper devletler de Orta-doğu'nun sık sık değişen pozisyonlarında, Kürdistan ulusal hareketini gerçek amacından saptırarak Orta-doğu'daki hegemonyalarının bir aleti durumuna getirmeye çalışmaktadırlar. Bu amaçla ellerini Kürt ulusal hareketinden çekmemekte ve sürekli bir sızma politikası gütmektedirler.

Emperyalist devletlerin Kürt ulusal hareketine sızmalarının nedeni, her şart altında kendilerine bağlı bir Kürdistan devleti kurmak değildir. Çünkü böyle bir girişim belli koşullarda eski statükoya göre daha külfetli olabilir. [Onların b]u konudaki siyasetleri ikili bir nitelik taşır ve bütünüyle Kürdistan'ı sömürgeleştiren devletlerle olan ilişkilerine bağlıdır. Türkiye, İran, Irak ya da Suriye'nin Kürdistan'la birlikte denetlenebilme imkânlarının var olduğu bir ortamda, bağımsız bir Kürdistan [politikası gütmek kendi-Ed] çıkarlarıyla bağdaşmayacaktır.

Bu, meselenin bir yanını teşkil eder. Süperler, denetledikleri, ya da etkileyebildikleri devletlerin bünyesinde böyle bir hareketin gelişmesini kösteklerler. Örneğin ulusal kurtuluş hareketlerinin dostu görünen Sovyetlerin 1970'lerin başlarında, kendi işbirlikçisi Irak BAAS rejimine karşı gelişen Güney Kürdistan'daki ulusal hareketi ezmesi gibi. Burada, hareket kendi uşaklarına karşı geliştiği için Kürt ulusal hareketi zararlı bir harekettir. Fakat aynı hareket İran'daki Şahlık rejimine yöneldiğinde, Sovyetler, rakibini zayıflattığı için bu hareketin gelişmesinden yana tavır takındı. Ne zaman ki İran'daki yeni yönetimle ilişkiler sağlama alındı, artık Kürdistan ulusal hareketinin gelişip bağımsızlık noktasına varması yarar yerine zarar vereceği için kontrol altına alınmalıdır. Ya da aynı şeyleri tam tersinden ABD için söyleyebiliriz. ABD emperyalizminin bölgedeki en sadık uşağı olan Şah, bütün düşmanlığına rağmen, biraz evvel bahsettiğimiz gibi Irak BAAS

rejimine karşı gelişen ulusal mücadeleye yardım (!) etmiştir. Aynı dönemde Güney Kürdistan'daki ulusal hareketin önderlerinin direkt ABD ile flörte yöneldiklerini görüyoruz. Veya bugün İran'ı bütünüyle kaybetmiş görünen ABD burada gelişen Kürt ulusal hareketini destekleme(!) arzusundadır. Bunu, ABD yanlısı Şah güçlerinin, sözde eski cenneti diriltmek amacıyla kurmuş oldukları çeşitli faşist örgütlerin (Azedgan vb. gibi) programlarına, Kürdistan'a (Doğu Kürdistan kastediliyor) otonomi ilkesini koymalarından anlıyoruz.

Özet olarak, gerek {s. 194} ABD olsun, gerekse Sosyal-emperyalist Rusya olsun Kürdistan'daki ulusal hareketi kendi hegemonyalarının bir aleti durumuna getirmek istemekte ve bu amaçla hareketin içine sızmaya çalışmaktadırlar. Bu konuda Sovyet sosyal-emperyalistlerinin daha avantajlı ve 'aktif olduklarını kaydetmemiz gerekiyor. Bu avantaj, Sovyetlerin sosyalizm maskesinden ve ulusal kurtuluş hareketlerine karşı sözde dost görünümünden kaynaklanmaktadır. Öte yandan Kürdistan'da revizyonizmin mevcudiyeti ve bunların yeterince teşhir edilememiş olmaları sebebiyle hâlâ ulusal kurtuluş hareketinin bünyesinde yer edinebilme inkanlarının varlığı da sayılmalıdır. Sovyet revizyonistlerinin uşağı rolündeki bu güçlerin, ulusal hareketle gerçekte hiçbir ilişkileri yoktur. Bunların asıl fonksiyonları, genelde Orta-doğu'da, özelde Kürdistan'da Sovyet hegemonyası sağlamaktır. Dikkat edilirse, güttükleri stratejiler de Sovyetlerin hegemonya politikasına paralellik arz ederler. Burada [bu konuya] detaylı biçimde girmeyi gereksiz görüyoruz. Fakat iki hususu belirtmeden edemeyeceğiz:

Birincisi, Kürdistan ulusal hareketinin, süperlerden birinin hegemonya [sağlama çabasının] aleti durumuna dönüşmesi ihtimalinin bir kader olmadığıdır. Bu durum, şimdiye kadar hareketin başını çeken feodal-burjuvaların sınıf niteliklerinden ötürü bazen olumsuz biçimde sonuçlanmıştır. Ne var ki, anti-emperyalist bilincin gelişmesi ve harekete proleter önderliğin sağlanmasına paralel olarak, Kürdistan devrini gerçek kimliğini bulacak ve süperlerin bu hareketi saptırma

yönündeki bütün hile ve tertipleri boşa çıkarılacaktır. Angola'daki FNLA, UNITA ya da MPLA'nın akıbetleri canlı birer örnektir. Kürdistan proletaryası, diğer dünya halklarının tecrübelerini Kürdistan ulusal kurtuluş hareketinin deneyleriyle bütünleştirerek, emperyalistlerin devrimimiz üzerindeki bütün sızına ve komplolarını açığa çıkaracaktır.

İkinci hususa gelince, emperyalistlerin ulusal harekete sızına ve hatta dönem dönem etkinlik sağlamaları olgusunun, Kürdistan ulusal kurtuluş hareketinin inkâr edilerek bunun salt bir emperyalist kışkırtımadan ibaret olduğu yolundaki saçına düşünceye gerekçe yapılması durumudur. Özellikle Türkiye Kürdistan'ındaki mücadele, bölücülükle ilgili bölümde de anlattığımız gibi, hiçbir toplumsal ve tarihi sebebe dayanmayan, suni bir hareket olarak, bir Sovyet kışkırtması olarak {s. 195} lanse edilmeye çalışılmaktadır. Emperyalistlerin, çeşitli dönem ve yerlerde rakiplerinin denetimini altındaki bir ülkeyi zayıflatmak amacıyla çeşitli uyduruk, suni, sözde ulusal kurtuluş hareketleri üretmeleri görülmedik olaylardan değildir. Ancak bu husus ne kadar gerçekse, Kürdistan'daki ulusal hareketin bu türden bir hareket olmayıp, derin tarihi ve toplumsal kökenlere sahip olduğu da o kadar gerçektir. Sovyet yanlısı çeşitli revizyonist güçlerin, gerçek niteliklerinin yeterince anlaşılamamış olması sebebiyle henüz kendilerini ulusal hareketin çerçevesi içinde tutmaları olgusu da bu durumu değiştirmez. Esas olan, emperyalist entrikalar ve onların uşaklarının hileleri değildir. Esas olan, Kürdistan halkının meşru bağımsızlık, özgürlük, birlik ve sosyalizmin talepleri ve bu uğurdaki mücadelesidir.

Söz konusu suçlamayı yapanlar bu gerçeği bilmelerine rağmen [bu] suçlamaya yönelmektedirler. Bu da onların gerçek niyetlerinin üzüm yemek değil, bağcıyı dövmek olduğunu ortaya koyuyor. Sovyet Sosyal-emperyalizmine karşı tutarlı tavrıyla kendini her sahada kanıtlamış olan hareketimizin bile aynı suçlamaya hedef yapılması, bu suçlamadaki gerçek niyetin Kürdistan ulusal kurtuluş hareketini aşağılamak ve karalamak olduğunu bir kez daha kanıtlamaktadır.

Orta-doğu düzleminde birbirlerine karşı mücadele halindeki güçlerden devrim ve halklar cephesini de böylece özetlemiş bulunuyoruz. Bu suretle nasıl bir dünya içinde yaşadığımızı ve devrimimizin uluslararası ilişki ve çelişkilerini en genel planda da olsa izah etmiş oluyoruz.

Şimdiye kadar ortaya koyduklarımızla, özelde iki süper devletin ve genelde emperyalizmin, Kürdistan devriminin taşıyıcı etmesi gereken güçler arasında olduklarını sergiledik. Fakat Kürdistan devriminin düşmanları sadece emperyalistlerle sınırlı değildir. Bunun dışında emperyalizmin uşağı olan sömürgeci devletleri de saymak gerekiyor. Sömürgeciliğin tarihi oluşumunu ve günümüzde almış olduğu biçimi evvelki bölümlerde ayrıntılarıyla anlattığınız için burada [konuyu] yeniden ele almak, bir tekrardan öte gitmeyecektir. Keza devrimimizin hedefleri arasındaki komprador burjuvazi ve toprak ağaları sınıflarına gelince bu iki sınıfın genel karakterlerini de önceki bölümlerde ele almıştık. Aynı gerekçeyle bu güçlerin analizine de girmiyoruz. {s. 196} Devrimimizin düşmanlarını böylece ortaya koyduktan sonra şimdi devrimimizin dayandığı temel itici güçleri ve [onun] uluslararası müttefiklerini ele alabiliriz.

Devrimimizin Temel İtici Güçleri

Sömürgeyel devrim teorisinin gelişimini incelerken, Kürdsitan'daki devrimin önderliğini üstlenmesi gereken tek sınıfın proletarya olduğunu belirtmiştik. Proletarya, önderlik rolünü ancak kendi bağımsız örgütünü inşa ederek gerçekleştirebilir. Bu da Kürdistan'da merkezi proletaryalardan bağımsız bir proleter örgütlenmenin gerekliliğini ortaya koyar.

Proletaryanın önderlik edeceği devrimci mücadelede onun en yakın müttefiki köylülük olacaktır. Ancak köylülük denilince çok geniş bir kesim ifade edildiği için bunu biraz netleştirmek gerekmektedir.

Köylülüğün en üst tabakasını oluşturan toprak ağaları sömürgecilerle kurdukları birlik sebebiyle milli değil, gayri milli bir sınıf teşkil ederler. Bu sebeple, yukarıdaki paragraflarda belirttiğimiz üzere, devrimin tasfiye etmek zorunda olduğu bir sınıf durumundadırlar.

Çoğunlukla büyük toprak ağalarıyla çelişki içinde bulunan küçük toprak ağalarına gelince, bunların durumu, belli bir karışıklık arz eder. Büyük toprak ağalarıyla çelişki içinde bulunmaları sebebiyle sömürgecilerle belli bir çelişkileri mevcuttur. Bu sebeple koşullar hazırlandığında genellikle milli harekete katılırlar. Hatta bugüne kadar Kürdistan ulusal hareketine önderlik eden güçlerin önemli bir kesimini bu tür feodallerin oluşturduğu söylenebilir. Bu durum, özellikle 1960'ların sonlarına kadar daha açık biçimde gözlemlenebiliyordu.

Yine bu tür toprak ağalarının birçoğu, kapitalizmin gelişmesine paralel olarak, kapitalist ilişkilerin içine girmişlerdir. Genellikle ufak çaplı ticaretle uğraşırlar. Tarımda ise feodal bey olmalarının yanı sıra, arazilerinde işçi çalıştıran

kır kapitalistleri (zengin köylü) rolünü de oynarlar. Bu olgu, anılan güçlerin birer zengin köylü olarak, orta burjuvazi içinde değerlendirilmeleri gibi bir duruma neden olur. Feodal-burjuva önderlik derken böyle karmaşık bir ilişkiyi de ifade etmek istiyoruz.

Zengin köylü kategorisi içinde de değerlendirilebilecek bu küçük feodallerin {s. 197} hemen altında yer alan orta halli köylülük, nispeten geniş bir [toplumsal] kesimi teşkil etmektedir. En büyük özellikleri, kendi topraklarına ve üretim araçlarına sahip olmaları ve toprakları üzerinde esas olarak kendilerinin çalışıyor olmalarıdır. Bazı durumlarda yanlarında gündelikçi çalıştırmakla beraber bu, esas ilişkiyi oluşturmaz. Köylülüğün bu kesimi, genellikle kendilerinin geçimine yetecek miktarda üretim yapar. Hatta iklim vb. koşulların iyi olduğu yıllarda bir köşeye ayıracakları bir miktar şeyleri de olur. Bu sınıfın Kürdistan devrimindeki rolü olumludur. Genellikle kararsızlıklarıyla göze çarpmalarına rağmen güven verici bir hareket gördüklerinde büyük çoğunluk itibarıyla ulusal harekete katılacakları söylenebilir.

Yoksul köylülüğe gelince, bu kesim, köylülüğün ezici çoğunluğunu teşkil eder. Aralarında belli bazı farklılıklar olmasına rağmen ekseriyetinin, çok az, kendilerine kesinlikle yetmeyecek ölçüde toprakları vardır. Bu nedenle topraklarının yanı sıra yarıcılık, mevsimlik işçilik vb. yollara başvururlar. Köylülük derken kastettiğimiz esasta bunlardır. Bu sınıf, Kürdistan devriminin temel itici güçlerinden birini oluşturur. Her ulusal isyanın bel kemiğini bunlar oluşturmuşlardır. Bu durum önümüzdeki dönemde de değişmeyecektir. Kürdistan devrini, özünde proletarya önderliğindeki yoksul köylü ordularının gerçekleştireceği bir devrim olacaktır.

Köylülüğün en dipteki kesimini oluşturan kır proletaryasına gelince, bunlar kırsal alanda yaşayan ve hiç toprağa sahip olmayıp geçimlerini ücretli emekleriyle sağlayan insanlardan oluşur. Ancak, Kürdistan tarımında kapitalizm uzun boylu gelişmemiş olduğu için, oldukça cılız bir toplumsal kesittir. Gelecekte giderek güçlenecek olan bu kesimi, bugün için yoksul

köylülük içinde mütalaa etmekte pek büyük bir yanlışlık yoktur. Devrim karşısındaki tutumlarına gelince, bunun olumlu olduğunu belirtmeye bile gerek yoktur. Çoğunlukla yarı-aç yaşayan bu insanları sömürgeci sistemle birleştirebilecek hiçbir bağ mevcut değildir.

Kürdistan devriminin temel itici güçlerinden bir diğeri de şehir küçük-burjuvazisidir. Küçük esnaf ve ticaret erbabı, öğrenciler, küçük memurlar vb. gibi toplumsal zümrelerden oluşan bu kesim, toplumumuzda etkinliği olan bir sınıfı teşkil etmektedir. Bunlar içinde öğrenci gençliği ayrı bir yere oturtmak gerekmektedir. Aydın olmaları itibarıyla, devrimci fikirlerle ilk yüz yüze gelenler bunlardır. Ve devrimci {s. 198} teorisinin kitlelere taşınmasında özellikle başlangıçta çok özel bir vazifeleri vardır. Devrimci düşüncenin kitleleşmesine paralel olarak bu rolleri önemini yitirmiştir. Buna rağmen devrimimize aktif olarak katılacak toplumsal sınıflardan birini oluştururlar.

Bir de küçük burjuvazinin üstünde yer alan, fakat komprador nitelik taşımayan, cılız bir orta burjuvaziden bahsetmek gerekir. Bizim gibi ülkelerde milli burjuvazi bu kesimi tarafından teşkil edilir. Kırsal alanda zengin köylüler, aydın nitelikli, ticaretle uğraşan küçük toprak ağaları (eşraf) tarafından temsil edilen milli burjuvazinin şehirdeki unsurları, komprador nitelik kazanmamış orta halli ticaret erbabı, zengin doktor, avukat vb. serbest meslek sahipleriyle, yanlarında sınırlı sayıda ücretli işçi çalıştıran çeşitli orta burjuvalardan oluşur. Komprador nitelik taşımayan burjuvazinin bu orta kesimi, genellikle milli bir niteliğe sahiptir. Milli burjuvazi adıyla anılması da bu sebeptendir. Temel talebi kendi pazarına sahip olmak olan bu sınıf, devrimimizin müttefiklerinden biridir. Özellikle devrimin sömürgeciliğe karşı bir milli devrim olarak seyrettiği dönemde, bu sınıfı devrim saflarında görürüz. Genellikle milli bağımsızlığın elde edildiği noktadan sonra devrimini terk eder. Ancak bu döneme kadar proletaryanın ittifak yaptığı ve günümüze kadar da Kürdistan ulusal hareketi içinde yer almış bir güçtür.

Bizdeki milli burjuvazinin çok zayıf olması, bazı çevreler tarafından varlığının inkâr edilmesine neden olmaktadır. Bu düşünceye katılmıyoruz. Milli burjuvazinin özellikleri, komprador nitelikte olmaması ve sömürgeciliğe ve feodalizme karşı kendi pazarından yana tavır takınmasıdır. Yani milli bir tavra sahip olmasıdır. Bizdeki milli burjuvazi hem sınıf olarak zayıftır, hem de bizdeki her türden burjuvazide (komprador ve küçük burjuvazi gibi) görüldüğü üzere feodalizmle ciddi biçimde iç içedir. Bu sebeplerle ideal anlamda anti-sömürgeci, anti-emperyalist ve anti-feodal davranışlar gösterenmemektedir. Fakat gelişimi, bu özelliklerinin belirginleşmesi yönündedir. Milli kurtuluş hareketinin güçlenmesi, bu durumu giderek açığa çıkaracaktır. İdeal ölçütler içinde gelişmemiş olması (bunun önünde sömürgecilik ve feodalizmin engelleri vardır), bu sınıfın inkâr edilmesi sonucunu doğurmamalıdır. Kürdistan'daki sosyal piramidin ortasını boş bırakmak, bir anlamıyla, beli kırık bir toplum {s. 199} şeması ortaya koymaktır ki, pek akıllı bir analiz olarak görülemez.

Kürdistan devriminin ulusal planda dayandığı temel itici güçlerle müttefikleri kısaca bunlardır. Şimdi bir de bu devrimin uluslararası bağlaşıklarına gelelim. Bu konuda ilk elde sayılması gereken güç, genelde dünya proletarya hareketi, özelde ise merkezi ülkelerdeki proletarya hareketidir.

Özellikle merkezi ülkelerdeki devrimci-demokrat hareketlerin rolü oldukça önemlidir. Bu sorunu, Kürdistan devriminin kendini çevreleyen ülkelerin devrimlerini birleştiren doğal bir harç olduğunu anlattığımız bölümde yeteri genişlikte ele alınmış olduğumuz için yeniden ayrıntısına girmeye gerek görmüyoruz. Kürdistan devriminin dünya proletaryası dışında iki tane uluslararası müttefiki daha vardır. Birincisi sosyalist ülkeler, ikincisi ise emperyalizme karşı gelişen ulusal kurtuluş mücadeleleridir. Özet olarak, dünya ölçeğinde anti-emperyalist cepheyi oluşturan güçler, Kürdistan devriminin de müttefikleridirler. Çünkü, Kürdistan devriminin kendisi de bu cephenin ayrılmaz bir parçasıdır.

SONUÇ

Kürdistan devriminin dostları ve düşmanları sorununu da ortaya koymak suretiyle hareketimizin temel düşüncelerini özetlemiş bulunuyoruz. Tamamı, Kürdistan devriminin sosyal, siyasal ve ideolojik temellerini oluşturan bu görüşler, görülmekte olan davanın öznesini oluşturan KAWA örgütünün gerçek kimliğini teşkil etmektedirler. Bugün burada yargılanıyorsak, bu düşünce ve inançlara sahip olduğumuz ve onun gereklerini yerine getirme gayreti içinde bulunduğumuz için yargılanıyoruz. Gerçek budur. Şimdiye kadar anlattığımız düşünceler, hareketimizin, iddia edildiği üzere bir çete olmadığını, hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak biçimde ortaya koymaktadır. Hareketimize atılan çamurlar ve yağdırılan hakaretler, belirgin bir acizliğin ifadesi olup, somut gerçekler karşısında, karın güneş karşısında erimesi gibi erimeye mahkumdurlar. Her şeye rağmen kervan yoluna devam edecektir. Dostlarını ve düşmanlarını ortaya koyduğunuz Kürdistan devrimi, proletaryanın önderliğinde, yoksul {s. 200} köylülüğü temel alarak, millî burjuvaziye ve şehir küçük-burjuvazisini müttefik kabul ederek, başta merkezdeki proletarya hareketleri olmak üzere tüm dünya proletaryası, sosyalist ülkeleri ve diğer ezilen halklarıyla birleşerek, emperyalizme, sosyal-emperyalizme, sömürgeciliğe ve onların uşağı toprak ağalarıyla komprador burjuvaziye karşı gelişmesine devam edecektir. Karşı-devrimciler, halkımızın geleceğe olan umut ve özlemini yok edemeyecek, devrimin zaferinin önüne geçemeyeceklerdir. Gelecek mutlaka Kürdistan halkının olacaktır.

Bu suretle iddianame ve mütalaanın görülmekte olan davanın esasını karartan iddialarını açığa kavuşturmak, eş deyişle eylemimizin, yani Kawa hareketinin gerçek niteliğini ortaya koymak amacıyla ileri sürülmüş olan tüm iddialara

genel bir cevap vermiş bulunuyoruz. Şimdi artık iddianame ve mütalaada şahsına yöneltlen tek tek suçlamalara geçebiliriz.

{s. 201}

II. BÖLÜM

.....

{s. 202}

Cevaplandırılması gereken ilk soru neden örgüte girdiğim sorusudur.

Soruya şöyle cevap verebilmem mümkündür. 1975'te üniversiteye kayıt yaptığımda, içinde yaşadığım topluma karşı belli sorumluluklarımın olduğunun bilincindeydim. Bir yandan içinde yaşadığım iktisadi-sosyal koşullar, öte yandan bilimle yüz yüze gelmiş bir insan olarak yaptığım araştırmalar beni Marxizm'e yöneltti. Artan faşist saldırılar bu yöndeki gelişmeyi hızlandırdı. Sonuçta, içinde yaşadığımız koşullarda anti-sömürgeci, anti-emperyalist ve anti-feodal bir sömürgeci devrimin, toplumsal kurtuluşumuzu getirecek yegâne çözüm yolu olduğuna inandım. Bu doğrultudaki düşüncelerimi, davanın geneline ilişkin hazırladığımı 200 sahifelik ilk bölümde nispeten geniş biçimde izah ettim. Bütün bu idealist düşünce ve inançlarımın sonucu büyük bir heyecanla KAWA örgütüne girdim.

.....

{s. 204}

.....

Soruna mücadele anlayışı konusunda hareketimizin benimsediği ilkeleri kabaca ortaya koyarak girmek istiyorum. Hareketimiz, bir evvelki bölümde tarihi, iktisadi, sosyal, siyasal ve ideolojik temelini geniş biçimiyle izah ettiğimiz Kürdistan ulusal ve sosyal kurtuluş mücadelesinin, ancak silahlı halk ayaklanmasıyla zafere ulaşacağına inanır. Kurtuluşun silahlı mücadeleyi zorunlu kılması, sömürgeci sistemin barışçıl yolu tıkamış olması sebebiyledir. Bu durumda, Kürdistan'daki ulusal ve sosyal kurtuluşu gerçekleştirmenin başka bir alternatifi kalmamıştır.

Silahlı halk ayaklanması, zafere giden yolda mücadelenin varabileceği en üst biçimdir. Devrim mücadelesinin bu noktaya varabilmesi için pek çok aşamadan geçmiş olması

gerekir. Genel planda bakıldığında, mücadele bu aşamaya varıncaya değin, devrimin öncüsü olan proletaryanın üç sahada mücadele örgütlemesi gerekiyor.

Birincisi, ideolojik sahadır ki, bu sahada verilen mücadele, proleter ideolojinin kendi dışındaki burjuva, küçük-burjuva ideolojilere karşı saflığının korunması amacıyla verilen mücadeleden oluşur.

İkincisi, iktisadi sahadır. Bu alandaki mücadele ise, emekçi yığınların {s. 205} iktisadi, sosyal ve kültürel yaşam düzeyini yükseltme uğruna verilen ve legal, yarı-legal biçimler alan grev, boykot vb. gibi mücadelelerden oluşur.

Üçüncüsü, siyasi sahadır ki, diğer bütün mücadele biçimleri içinde esas olan budur ve proletaryanın iktidar uğruna yürüttüğü mücadeleyi ifade eder. Diğer tüm mücadele biçimleri buna tabi kılınmak zorundadır.

Siyasi mücadele kendi içinde birçok biçimler alabilir. Kitleleri devrime kazanmak uğruna yürütülen siyasal teşhir faaliyeti, siyasal hedeflere güdümlenen bireysel eylemler, ya da halk yığınlarının açık silahlı eylemi bu mücadelenin çeşitli biçimleridir. Biraz evvel belirttiğim gibi, silahlı halk ayaklanması, siyasi mücadelenin en üst biçimidir. Bu aşamaya varıncaya kadar siyasal mücadelenin diğer biçimleri ön plandadırlar.

Bu noktada, siyasal hedeflere güdümlenmiş bireysel eylemler sorununa değinmek gerekiyor. Hareketimiz, çeşitli pasifistlerin tersine, bireysel eylemleri, siyasal mücadelede kullanılması gereken bir biçim, bir araç olarak görmüştür. Sorgum sırasında belirttiğim üzere, [hareketimiz] bu konudaki görüşlerini KAVA dergisinin 5. sayısında ortaya koymuştur. (Bu vesileyle, savunmada kullanabilmek maksadıyla KAVA dergisinin anılan sayısının tarafıma verilmesi doğrultusundaki talebimin "ilişkisi yoktur" gerekçesiyle reddedildiğini de belirtmek isterim.) Söz konusu yazıda da belirtildiği üzere, bireysel eylemleri reddetmek, proletaryayı kullanabileceği bir araçtan mahrum bırakmak demektir. Özellikle günümüz koşullarına baktığımızda, bu aracın yaygın biçimde ve hemen her kesim tarafından kullanıldığı açıkça görülür.

Emperyalistler ve burjuvazi gibi sınıf düşmanlarımızın el atmış olması sebebiyle bu silah, kısmen kirlenmiştir. Ancak bireysel eylemler açısından bu durum yüz elli yıldan beri mevcuttur.] Bu sebeple T.C. devletinin bile devrimcilere karşı gayri-resmi olarak kullandığı, yurt dışındaki Ermenilere karşı ise kullanacağını resmen açıkladığı ve anlaşıldığı kadarıyla çeşitli eylemler koymak suretiyle bu resmi politikasını uygulamaya soktuğu günümüzde, proletaryayı böyle bir silahtan mahrum bırakmak, pek akıllıca bir iş değildir.

Şu var ki, mücadelenin bu biçimi, son yıllarda yoğun biçimde kirlenilmiş olması ve kendi içinde sürekli bir lümpenleşme ve seviyesizleşme eğilimi taşıması sebebiyle, kullanılırken dikkat edilmesi gereken bir biçimdir. Nitekim, sınıf mücadelesinin son on yıllık tarihi, bu biçimi uygulayayım derken, korkunç bir lümpenleşme ve seviyesizlik ile, terör batağı içine gömülmüş {s. 206} bir yığın örneği ortaya koydu. Bu açıdan, bireysel eylemler, reddedilmemesi gereken bir araç olmasının yanı sıra, hiçbir zaman gerçek değerinden daha büyük bir önem verilip fetişleştirilmemesi gereken bir araçtır da. Bireysel eylemi, mücadeledeki sonsuz çeşitlilik arz eden araçlardan biri olmaktan çıkararak, bir amaç haline, bir temel mücadele biçimi haline getiren anlayışları, maceracı ve çoğunlukla karşı-devrimin aletleri olarak görmek gerekiyor. Dikkat edilirse günümüzde birçok maceracı faaliyetin ardından gizli servisler çıkmaktadır. Burjuvazi pek çok yerde gelişip palazlanmasına müsaade ettiği ve hatta bazen açıktan teşvik ettiği çeşitli maceracı grupları, kitleleri sindirmenin ve giderek bir faşist darbe tezgahlarının koşullarını yaratmak amacıyla kullanmaktadır. Bu da yukarıda değindiğimiz kirlenme olayının bir diğer ifadesidir.

.....

{s. 220}

Sorgunun yapıldığı ilk gün de belirttiğim gibi, görülmekte olan dava, sıradan bir dava değildir. Burada yargılanmak

istenen, Kürdistan halkının ulusal ve sosyal kurtuluş mücadelesidir. Böyle bir durumda, bu davayı savunmuş olan unsurlardan biri olarak ben, kendimi davanın sahte görüntülerine göre değil, mücadelenin gereklerine göre ayarladım ve bu çerçevede hareket ettim. Faaliyetlerimi ve düşüncelerimi bütün çıplaklığıyla ve yeteneklerim ölçüsünde ortaya koymaya çalıştım. Yaptıklarımın suç olduğuna inanmıyorum. Sömürge, yarı-feodal ve parçalanmış bir ülke olan Kürdistan'da, proleter devrimci olmaya çalışan bir adaya bunun dışında bir hareket tarzının yakışacağına inanmıyorum. Her şey bir yana bırakılsa da, halkımıza emperyalizmi, sömürgeciliği ve feodalizm ile, bunlara karşı mücadelenin zorunluluğunu anlatmaya çalıştık ve bunu kısmen başardık. Sırf bu durum bile tarihteki fonksiyonumuzun ilerici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, bugün hüküm giysek de tarih önünde beraat edeceğimiz daha şimdiden kesindir.

Şahsıma ve davanın geneline ait suçlama ve iddiaları ele alıp, gerçek durumu sergilemeye çalışan bu 220 (iki yüz yirmi) sahifelik ifade bana aittir.

Cemil Gündoğan
III. Nolu As. Tutukevi
Elazığ

27-1-1983
Cemil Gündoğan
[imza]

27-1-1981
[pul]
[imza]

Kayıt dosyasına
Konulacak
1-2-1983
[imza]
[Duruşma hakiminin
elyazması notu]

Yaptıklarımın suç olduğuna inanmıyorum. Herşey bir yana bırakılsa da, halkımıza emperyalizmi, sömürgeciliği ve feodalizm ile, bunlara karşı mücadelenin zorunluluğunu anlatmaya çalıştık ve bunu kısmen başardık. Sırf bu durum bile tarihteki fonksiyonumuzun ilerici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, bugün hüküm giysek de tarih önünde be-
raat edeceğimiz daha şimdiden kesindir.

Savunma'dan

